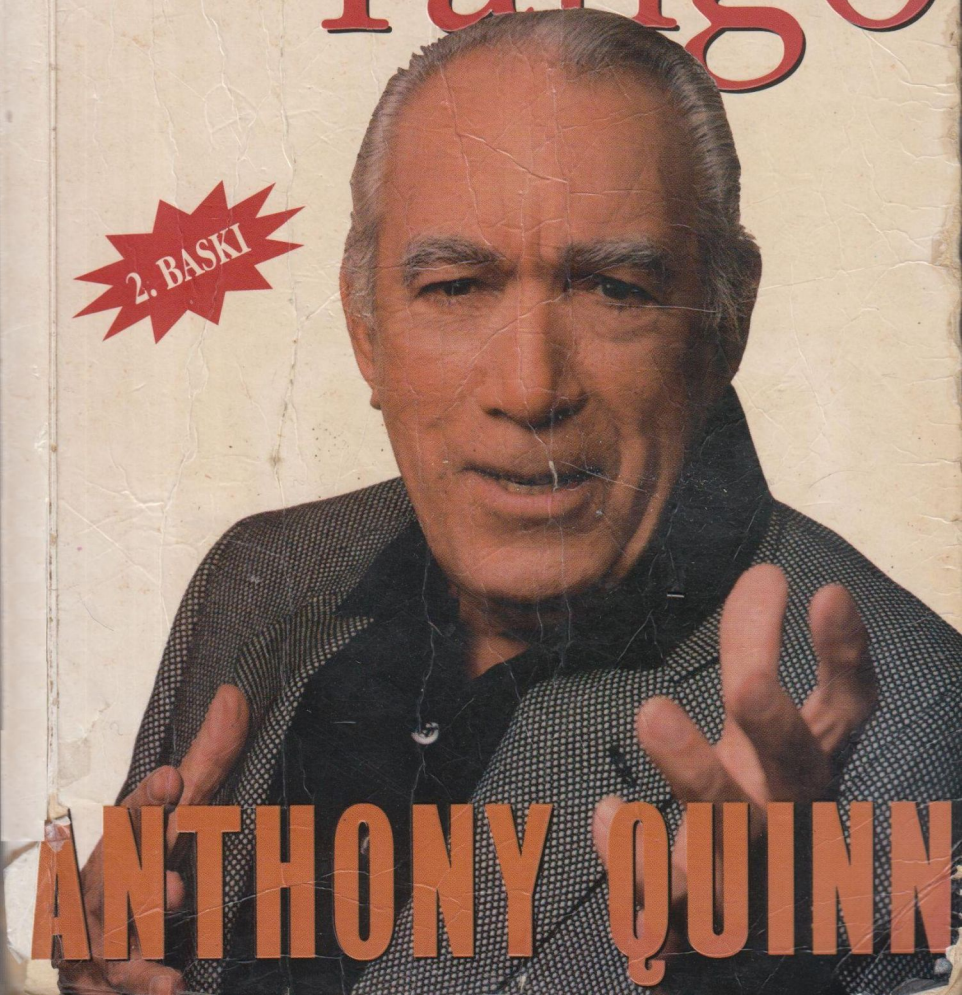
Tek Kişilik Tango

2. BASKI

ANTHONY QUINN

ANTHONY QUINN *1915'te Meksika'nın Chihuahua kasabasında, İrlandalı bir babayla yarım kan Meksikalı bir Yerli anneden dünyaya geldi.*

Çocuk yaşta ailesiyle birlikte Amerika'ya göç etti. 1936'da "Parole" adlı filmde oynadığı küçük bir rolle sinemaya ilk adımını attı.

1952'de, ilk Oscar Ödülü'nü "Viva Zapata" filmindeki rolüyle kazandı. (Filmde Marlon Brando'nun canlandırdığı Zapata'nın kardeşi rolündeydi.)

1956'da, "Lust for Life" filmindeki rolüyle bir kez daha Oscar Ödülü'ne değer bulundu. (Filmde Kirk Douglas Van Gogh'u, kendisi ise Gauguin'i canlandırıyordu.)

Anthony Quinn'in rol aldığı filmler arasında iki baş, yapıt daha var: "La Strada" (1954), ve "Zorba The Greek" (1964).

Şu sıralar, iki yıl önce Rhode Island'da satın aldığı, denize bakan malikanesinde, sinema oyunculuğunu tamamen bıraktığı için resim ve yontu çalışmalarıyla yaşamını sürdürüyor.

DANIEL PAISNER *"Citizen Koch" (Edward I Koch) ve "Exposing Myself" (Geraldo Rivera) adlı çok satan biyografilerin hazırlanmasına katkıda bulundu.*

Paisner'in ayrıca "Obit" adlı romanı ve deneme kitapları var.

Tek Kişilik Tango

"One Man Tango"

ANTHONY QUINN

DANIEL PAISNER'IN KATKISIYLA

Türkçesi:
Hilmi Artan

İNKILÂP

© *1995, Anthony Quinn & Daniel Paisner*
Kezban Akçalı Telif Hakkı Ajansı aracılığı ile
Türkiye'de yayın hakkı:
© *İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş.*

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince ***İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.****'ye aittir.*

Dizgi: M. Pamukçuoğlu

Kapak: Ömer Küçük

Kapak Fotoğrafı: © Eric Kahan

Düzelti: Hilmi Artan - Ali E. Ercan

Baskı: ANKA BASIM
Matbaacılar Sitesi, No: 38
Bağcılar - İstanbul

Eric Kahan'ın isteği üzerine, telif ücreti Türk Eğitim Vakfı'na, depremzede çocuklarının eğitimi için bağışlanmıştır.

ISBN 975-10-1468-9
99-34-Y-0051-0315

99 00 01 02 0 04 05 10 9 8 7 6 5 4 3 2

İNKILÂP
Ankara Cad. No: 95
Sirkeci 34410 İSTANBUL
Tel: (0212) 514 06 10 - (Pbx)
Fax: (0212) 514 06 12
Web sayfası: http://www.inkilap.com
e-posta: posta@inkilap.com

ÇOCUKLARIMA

Kendinizi tanımak için babanızı tanıyın.

BİRİNCİ BÖLÜM

Gezinti

Bir kartal gibi süzülüyorum. Kollarımı iki yana açınca kanatlanmış gibi oluyorum. Kendi esintimin bedenimi bir bıçak gibi kesişi hoşuma gidiyor. Bulutların arasında süzülürken keyfime diyecek yok. O güne kadar tatmadığım büyük bir coşku içinde yüzüyor gibiyim.

Ama ne yazık ki kartal filan değilim. Kafasına bir kurşun sıkmayı göze alamayan, beyaz bir bisikletle yokuş aşağı kıyı kıyı yol alan yaşlı bir adamım.

Hem yıl hem de kendim, her ikimiz de Ekim aylarımıza gelmişiz. Şu benim yaptığım şey dünyadan elimi eteğimi çekmiş sayılmama yeter. Kıyı kıyı yol alırken bir yandan da başarısızlıkları neden yokuş aşağı yapılan uzun yolculuklara benzettiklerine şaşıyorum. Biliyorum, o elbette ki başka bir şey. Lunaparkta keskin virajlı eğlence trenlerinde çığlık atan çocuklara en çok hangi noktada heyecanlandıklarını sorsanız, işte tam şurada, bir sonraki tırmanıştan önceki nokta diyeceklerdir size. Ciğerlerimi sonbahar havasıyla doldururken yüreğim sağlıklı olmanın verdiği duyguyla dolup taşıyor. Tanrım, başarısızlık bu demekse, n'olur bu hep böyle sürsün.

Uzakta çıplak Lepine Tepeleri gözüküyor. Sağımda altı yüz mil kare genişliğindeki yemyeşil Pontine Koyağı uzanmakta. Yeşil koyağın ötesinde sabah güneşinin ışıklarını yansıtan parlak, gümüş bir çizgi halinde Akdeniz var.

Şafakta çiftlikten ayrılırken bu denli nefis bir havayla karşılaşacağım aklımın kıyısından bile geçmemişti. Kırlar ve bayırlar yoğun bir sis içindeydi. Üstelik insanın içine işleyen bir rüzgâr vardı. O denli tatlı bir sabah ki üzerimdekiler fazla gel-

meye başladı. İki tane eşofman üstü, onların üzerine de naylon bir yağmurluk, koyu mavi bir yağmurluk, antrenman pantolonumun altına da bale çorapları giymişim. Ayrıca bir çift de siyah, küçük küçük delikleri olan bisikletçi ayakkabısı. Üniformamı İtalyan bisikletçilerinin üniformasına yaklaştıran da bu sonuncular işte.

Bugün hava çok nefis. Tanrı, kuşkucu meleklerine bir gösteri hazırlıyor gibi. Ortaya koyduğu eser bana sesleniyor. O sese kulak vermeliyim. Bu gün, bu gezinti, bu dakika... Hepsinin de bana ayrı ayrı söyleyecekleri var. Seslerini işitmeye can atıyorum. Göz kamaştırıcı bir ışık ya da yol gösterici bir ses beklemiyorum. Ama her şeye, ne olursa olsun, her şeye hazırım.

Belki de kimi yalın gerçeklerle sarmaş dolaş olmak için buradayım. Eğer hepsi buysa, o da bana yeter. Yaşamıma birşeyler katacaksa o da iyi.

Serinlemek için sırtımdakileri çıkarıyorum. Tek bir eşofman üstüyle kalıyorum. Az sonra ona da gerek kalmayacak. Yolun kenarındaki tabelada Roma'nın otuz yedi kilometre güneyinde olduğumuz yazılı. Kafam geçmiş yıllara takılınca Beyaz Atlı Prens'e benzediğimi düşlüyorum. Elbette, boyuma bakmadan, aptalca şeyler bu düşündüklerim. Olsun, gene de düş kurmama engel değil.

Gezintimin rahat kesimi sona erdi. Velletri'ye giden hafif meyilli o uzun yola yaklaşıyorum şimdi. Vitesi küçülterek yeniden pedallara asılıyorum. Tırmanacağım yokuş sanıldığından daha da dik. Ama bu bana da, on sekiz vitesli Kline marka beyaz dağ bisikletime de vız gelir. Dişlilerin çıkardığı gıcırtılı ses çok düzenli. Kalp atışlarım hızlandı. Kan ter içindeyim. Şarap mahzenlerinden birine üzüm taşımakta olan bir kamyon her yana keskin kokular salarak geçiyor yanımdan. Ne yazık ki buralarda küçük toprak sahipleri için şaraplarını kendi üzümleriyle yapmaları pek de kârlı olmuyor. Kamyondan gelen kokular gelişmişliği, ticareti ve hızı çağrıştırıyor. Kamyonun arkasında onu geçmek için sabırsızlanan arabalar uzun bir konvoy oluşturmuş. Araba sürücüleri huzursuzlar. Koyun melemesini anımsatan klakson seslerini işitince yana kaçıyorum. Kamyon sürücüsünü yanımdan geçerken gördüm. Adam sigarasını tüt-

türüp duruyor. Dünya umurunda değil. Klaksonlarını ne kadar çalarlarsa çalsınlar ne benim keyfimi kaçırabilirler ne de bu tantanayı engelleyebilirler.

Ama keyfimi kaçırdılar işte! Via Appia'ya ulaşınca bu türden bir öfkenin yolun tarihiyle alıp veremediği bir şey mi var acaba, dedim içimden. Via Appia savaş nedeniyle inşa edilmiş bir yoldu. Yüzyıllardır ordular dağları aşarken hep bu yolu kullandılar: Sezar ve Napolyon, Gotlar ve Vizigotlar, Papalar ve Papa'nın karşıtları. En son Alman ordusunun kabaralı çizmeleri aynı yolu aşındırdılar. Roma'ya sigara ve çikolata dağıtmaya giden Brooklyn ve Texas aksanlı Amerikalı erler de bu yolu izlediler. Sonunda birçok öyküye konu olan patikanın tarihi asfaltla dümdüz edildi. Benden önce bu yoldan birer hayalet gibi geçenler yok olsalar da seslerini hâlâ işitebiliyorum. Ama sadece ben mi böyle düşünüyorum, diye de kaygılanıyorum.

Gezintim süresince savaşı ve Hemingway'i düşündüm. Benim için o hayaletlerden biri de Hemingway. Onun yaşamı savaşla içiçe, anısı bu savaş yolunda yaşıyor. Neden mi Hemingway? Neden mi burada? Neden mi şimdi? Onu sahnede oynamayı aklımdan geçiriyorum da. Yaşam biçimi ve ölümü son günlerde beni çok etkiledi. Beynime bir kurşun sıkmayı göze alamasam da ondan daha tatlı bir intiharın olabileceğini düşünemiyorum. Yarın neler olacağını kim bilebilir? Hemingway'den geriye bir şey kalmadı. İnsanın anıları ve düş gücü yok olunca kendisi de yok oluyor. Bu benim için de geçerli.

Bu tepelerde yalnız kan ve umutsuzluk değil anılar ve şaşkınlıklar da yankılanıyor. Hepsini de her zaman hatırlamak isterim. Burası hak ettiğinden de şiirli bir yer bence. Bunu böyle bildiğimden böyle düşledim. Kafamı yalnızca iyi şeylerle sonsuz mutluluklar üzerinde yoğunlaştırarak pedal çevirmemi sürdürürken yürek gücüm yok oluverdi. Bir köşeyi dönerken bir köpek ölüsüyle karşılaştım. Derin bir çukurun içinde yatıyordu. Beyaz Alsas çoban köpeği belli ki az önce ölmüştü. Başımı ters yöne çeviriyordum ki yanımdan vınnn diye bir araba geçti. Ben de ister istemez hayvanın yanına yaklaştım.

Ölümü çağrıştıran düşüncelerden kurtulmaya çalışırken gene onu hatırlamaya itildim işte.

Sinbad

YAŞAMIM boyunca sahip olduğum köpekler içinde yıllar yılı en çok Sinbad'ı sevmişimdir. Harika bir Alsas çoban köpeğiydi. O sıralar, Pasifik Kayalıkları'nda yaşıyorduk. Sinbad ve ben, California kıyılarındaki yumuşak ve killi kayalardan oluşmuş tepeleri babamızın malıymış gibi tepe tepe kullanırdık. Oralarda dolaşırken, derin bir sohbete dalmış Thomas Mann ve Lion Feuchtwanger gibi gönüllü Alman sürgünleriyle sıkça karşılaştığım olurdu. Bu sahneyi, dostlarım olan ve yerlerinden yurtlarından edilmiş bu iki yazarı düşünmeden İkinci Dünya Savaşı'nı kesinlikle düşünemem. Onların Hitler hakkındaki ateşli uyarılarına çok az insan kulak vermişti. Bu vurdumduymazlığın bedelini ödemek bizim için çok ağır oldu.

Sinbad o tepelere deli olurdu. Kıyı Yolu'na ulaşılan derin ve dik yamaçlardaki yollardan koşarak iner ve aşağıda beni beklerdi. Kumsala ulaşmak için hızla ileri fırlayarak yolun ağır trafiğinden kurtulmayı bilirdik. O önden koşardı. Az sonra bir pudriyerden farksız beyaz gövdesi dalgaların köpüğüne karışırdı. Onu oradan güçlükle çıkarabilirdim. Hayvancağızın dalgalarla sevinç içinde kıyıya doğru yaklaşırken kahkahalar attığına yemin edebilirim.

Havalar bozduğunda mesquite denilen otlarla kaplı Malibu tepelerinde uzun yürüyüşlere çıkardık; ya da kumsalda kötü havaya inatla direnirdik. Öğleden sonraları Sinbad'ın acımasız bir avcı olduğuna tanıklık ederdim. Zaten kendisi de avcılığının farkındaydı. Bu yüzden sık sık başı belaya girerdi. Gördüğü her şeyin çocuklarıma, karıma ve bana karşı birer tehlike oluşturabileceklerini düşünürdü. Bu yüzden parçaladığı pantolon ve ilaç faturaları için dünyanın parasını ödemişimdir. En sonunda, köpeğin bu huyu yüzünden onu kaybettim. Karım dehşet içinde bana telefon ettiğinde, Henry Fonda ve Richard Widmark'la Utah'ta *Warlock* adlı bir western filmi çeviriyorduk. Sinbad komşulardan birinin oğlunu ısırmıştı. Çocuğun bacağına tam on tane dikiş atılması gerekiyormuş. Ailesi durumu polise bildirmiş. Sinbad'ın ağızlık takılarak bir yere kapatılması gerekiyormuş.

Ama köpek denizlerin, dağların özgür havasına alışıktı. Onu bir yere kapatmak olacak şey değildi. Hayvan ne yapıp edip kapalı tutulduğu yerden toprağı eşerek toz olmayı bilmiş. Kim bilir belki de Utah'ta arkadaşı ya da sahibi olan kişiyi aramaya gitmişti. Dönmesine döndü, ama kafesinde hiç de mutlu değildi.

Film setinde benim derdim bana yetmiyormuş gibi, bir de bu. Aklım başımdan gitti. Filmin yönetmeni, komünizme karşı savaş açan Senatör McCarthy'nin boy hedeflerinden Edward Dmytryk idi. Adam sonunda işine dönebilmek için Hollywood Onları hakkında "bülbül gibi konuşarak" tanıklık yapmayı kabul etmişti. Bu adamla nasıl çalışacağımı bilemiyordum. Gece geç saatlere kadar Fonda ve Widmark'la tartışır dururduk. Bir yandan onunla çalışmakla çevrede nasıl bir izlenim bıraktığımızı da kötü kötü düşünüyorduk.

Kafaların iyice karıştığı günlerdi. Herkes, yapması gereken şeyi yaparak, kendi çıkarının peşinde koşuyordu. İşimizle özel yaşamımızı birbirinden ayırmak o kadar da kolay değildi. Dmytryk gerçekte iyi bir insandı. Ben de en azından onu iyi bir insan olarak tanıyordum. Ama onunla konuşurken, biraz deşince, iyi bir insan olabileceği inancımı yitirdim. Anlattıkları benim de bildiğim şeylerdi. Dalton Trumbo ve Ring Lardner Jr. gibi aleyhte oy kullanan yazarlar ancak takma ad kullanarak iş bulabiliyorlardı; Amerikan Karşıtı Eylemleri Soruşturma Kurulu önünde tanıklık yapmaya yanaşmayan film yönetmenleri iş bulmakta güçlük çekiyorlardı. Her şeye karşın, Dmytryk yön değiştirmişti. Kendisine bir başka yol çizebileceğini göremiyordu. Bense onu suçlamanın kendimizi tatmin etmekten başka bir işe yaramayacağını anlayamıyordum. Evet, çok sıkıntı çekmişti; ama sıkıntı çeken o kadar çok arkadaşımız vardı ki.

Sonunda birlikte çalışmaya koyulduk.

Bütün günlerimi yalnızca filme ayırabildiğim sürece köpekle ilk eşim Katherine ilgileniyordu. Sinbad hiçbir şeye aldırmıyordu; fakat Katherine hayvanı kapalı tutmayı acımasızlık olarak niteliyordu. Bunda haklıydı. Bulduğu çözüm yolu insanı çileden çıkarabilirdi. Eşim Sinbad'ı hayvan gönlünce şunu bunu kovalasın diye Mullholland tepelerinde çiftlikleri olan dostlarımıza, aktör Harry Morgan ve ailesine vermişti.

Birkaç hafta sonra eve döndüğümde durumu öğrenince buna hem çok üzüldüm hem de çok kızdım. Bencę, bir insanın köpeğini bir başkasına armağan etmesi olur şey değildi. Böyle bir şey bağışlanmazdı. İnsanın evine döndüğünde çocuklarından birinin eşi tarafından bir başkasına armağan edildiğini öğrenmesi gibi bir şeydi bu. Gerçi köpek artık yeni ailesine ısınmıştı bile. Onu terketmekten başka yapabileceğim bir şey yoktu; ama kumsalın da, tepelerin de Sinbad olmadan tadı tuzu kalmamıştı. Bir arkadaşımı kaybetmiş gibiydim, onu çok özlüyordum.

Sonunda, aradan dört ay geçtikten sonra, bir gün arabama atlayarak çiftliğe onu görmeye gittim. Tek istediğim onu uzaktan son bir kez daha görebilmekti. Harry Morgan'ın evine yarım mil uzaklıkta bir yere arabamı park ettim. Köpeği uzaktan kolayca görebileceğim tümsekçe bir yer seçtim kendime. Böğürtlen çalıları arasından gelen havlama sesini işitebiliyordum. Yüreğim kabardı.

"Sinbad!" diye seslendim. Açıklık alanda hayvanın tüylerinin dikeldiğini gördüm. Havlayarak oradan uzaklaşmam için beni uyarıyordu.

Beni bağışlaması için yalvardım. Konuştuklarımı tatlı tatlı dinliyor gibiydi. Bir ara dizlerimin üzerine çöktüm ve ağladım. Ne var ki gözyaşlarım ona hiçbir şey demedi. Ben ona hainlik etmiştim. Artık onun bir düşmanı, bir çağrısız konuğuydum. Ona kol kanat gerebilecek yeni bir ailesi vardı. Ben geldiğim gibi geri dönerken o arkasına bile bakmadan uzaklaştı.

Gezinti

PEDAL çevirmemi sürdürüyorum.

Çünkü kafam sürekli ölümle meşgul; ama şu gezinti beni yaşama bağlıyor işte. Ben de öyle olmasını istiyorum. Bana bir Ekim ayını daha gösterdiği için Tanrı'ya şükürler olsun. Çok güzel bir ay; bir geçiş ayı bu. Ben de öyle, her zaman bir halden bir hallere geçiş halindeyim. Şu anda, yaşamımın son kilometrelerini kafamda canlandırırken gideceğim yere karşılık

hangi yerde olduğumu tartmalıyım. Tanrı'ya saygıda kusur etmem. Onun eserinden hoşnutum.

Ama kendimi onun oyuncağı olarak düşünemem. Yaşamın amacı sadece yaşamdır demeyin bana. Yaradılışın gizemine kafa yormak için burada bulunduğumuzu da söylemeyin. Bir olanlar var, bir de olacaklar var. Beni ilgilendiren birtakım zaman dilimleri, o kadar. Hepsine de hükmüm geçer. Bunu yapabilmek için ayakta kalmalıyım. Bu iyi durumumu sürdürebilmeliyim. Daha çok Ekim ayları yaşamak istiyorum. Çocuklarımın seslerini işitmek, sevdiğim kadının bol bol güldüğünü görmek istiyorum. Hepsini, hepsini istiyorum. Acılar ve korkular da istiyorum; çünkü canlı olmanın anlamı bu bence.

Evet, benim için, gözle görülen tek şey yaşamdır bugün. Dokunmakta, tatmakta özgürüm. Yaşamın ritmi bacaklarımda, bu tepeleri bir çıkıp bir inmekte, havada bir yerden bir yere hareket etmekte. Bu bisiklet benim bir uzantım; ben bir uzun mesafe koşucusu gibiyim. Hiç düşünmeden günlerimi dolduruyorum işte.

Tepeler dikleşmeye başlayınca bisikletimin vitesini daha da küçültüyorum. Birden neden kafama takıldı bilmiyorum, benim bu çabalamam yıllar önce Laurence Olivier'nin, Broadway'de, birlikte rol aldığımız Jean Anouilh'in *Becket* adlı oyunun provaları sırasında hiç düşünmeden yaptığı bir eleştirisini hatırlattı bana. 1960 yılıydı. Olivier benim yaptığım işten kendisininkini ayıran şeyin ne olduğunu açıklamaya çalışıyordu. Bu tür beylik taslamalarına bayılırdı; ama kimileyin iğneleyici oluyordu.

Bir gün öğleden sonra, "Siz Amerikalı aktörler daha koşuya başlamadan önce gerçeği yakalayacağınıza inanırsınız," dedi, "ben önce çalışmayı yeğlerim, bırakırım gerçek benim arkamdan gelsin."

İKİNCİ BÖLÜM

Gezinti

Bugün gene bir sürü sıkıntı. Sıkıntılarımı bir bir sayamam, ne olduklarını anlamıyorum da; ancak onlara olumlu tepki vermem gerektiğini biliyorum, o kadar. Bana ne diyeceklerse her şeye hazırım.

Önce anlatayım: Dün öğleden sonra, öğle yemeğimi bitirmiştim ki, Birleşik Devletler'den kutu biçiminde bir paket aldım. Kutu Katherine'den geliyordu. İçindekilerden kuşkulandım. Yaklaşık otuz yıldan bu yana paylaştığımız ortak yaşamımızdan arta kalan birtakım ıvır zıvır şeyler olmasın, dedim içimden. Şu sıra neden bana böyle bir şey yolladığını bilemiyorum. Ama gene de bir şey düşündüm. Karım hasta, Alzheimer'li. Çocuklarım onun gereksinimiyle ilgileniyor, yaşamını düzene sokmaya çalışıyorlar. Belki de onu bir yere kapattılar bile, kim bilir. Çocuklarım belki de annelerinin geçmişiyle bağlarını koparırsa bugünü daha iyi anlayabileceğini sanıyorlar. Belki de annelerine temiz bir sayfa açarak ona yeni yeni anılar, izlenimler kazandırabilecekleri söylenmiştir onlara. Belki de Katherine bunca yıldır evin içini dolduran anılardan, şuraya buraya çiziktirdiğim notlarımdan, resimlerimden ve günlüklerimden bıkmıştır.

Benim bu sezimi doğrulayan bir de mektup iliştirmiştir pakete. Mektupta, yaklaşık altmış yıl önce yazmış olduğum ev ödevi bir denememi bulacağım müjdeleniyordur. (Yoksa tehdit mi?). O deneme ilerde yapacağım resimler, tanışacağım insanlar, sürdüreceğim yaşam üzerine tahminler yürüten bir yeniyetmenin hayal ürünüydü. İnsanın cesaretini kıran bir bekleyiş. Ben de bu biçimde bakmışım her bir şeye. Neler yazdığım bir bir aklımda, nasıl bir yaşam gerçekleştirdiğim de ortada.

Ben bu ikisini nasıl tartacağımı bilemiyorum şimdi. Neyi bilmek istediğimi de bilmiyorum. Bir insan dualar ettiği cennetle karşılaştığında ne hisseder acaba? Umutlarının gerçek olması ne anlama gelir onun için? Dua etmeyi, herkesin kolay kolay giremeyeceği bir kır gazinosuna girmeyi sağlama bağlamak için kiliseye gitmeyi hepimiz isteriz. O komşu eyaleti tanıyınca ne yaparız acaba?

Belki de tabanları yağlarız. Belki de çok korkarız. Umarsızlık içinde kaybolmuş hissederiz kendimizi. Tek bir Allahın kulunun bulunmadığı bir koyağa girsek korkudan ödümüz kopar hani, tıpkı onun gibi. Ne bir ses ne bir seda. Toprağa basan kendi ayaklarımızın hışırtısını bile işitmeyiz. Adım atıyoruz, ama ayak izlerimiz yok. Sanki o anda orada değilmişiz gibi gelir bize.

Yeniyetmeliğimin o engin düşüncelerini okusam, beni neler bekliyordur kim bilir. O kutuyu açıp içindekileri bir bir elesem, kim bilir neler neler keşfederim? Kutunun neden gönderildiğini Tanrı bilir? Belki de şu anda aklıma gelmeyen bir sürü nedenleri vardır. Ama hiç fark etmez. Önemli olan kutunun icabına bakmak.

Ama icabına bakamadım. Dün de bakamadım bugün de. Hâlâ da bakabilmiş değilim. İçimde bir korku var. Kutuyu bir türlü açamıyorum. Açarsam kendimden bir parça kopacak diye korkuyorum. Yerine bir yenisini koyamayacağım bir şey. Bir kapı kapanırsa bir başka kapı açılır sözüne hiç inanmamışımdır. Çok saçma bir söz. Bir kapıyı kaparsan o kapı kapanmış olur. Ben o kapıyı hep açık tutmak, hiç değilse aralık bırakmak isterim. Ama neden? Katherine benimle gerçekten mutlu olsa da ben onunla hiç mutlu olamadım. Uzun bir süredir böyle bir şeyi hayal bile edemiyorum. 1966'dan beri ikinci eşimle, Iolanda'yla evliyim. Üç tane yetişkin çocuğumuz var. Kayıplara karışan Sinbad'ım gibi bakmakla yükümlü olduğum bir ailem var; ama benim o köpek gibi çocuklarımla bağlarımı koparmaya hiç niyetim yok. Kendim ne isem çocuklarım da öyle, onlar benim birer parçam. Katherine'le bile sürüp giden bir bağlantım var. Çocuklarımız, şunca yıllık geçmişimiz, şu lanet olası sandığın içine neler koyduysa artık onlar sayesinde ilişkilerimiz var.

Bu yüzden, sandığı hiç açmadım, tabure gibi kullanılması için İtalya'da, Roma'nın güney tepelerinde Ceccina'daki villamızın girişine bıraktım. Ona şimdilik yaklaşmayı göze alamıyorum. İyi oldu. Sandığın gelişiyle bir sürü sorun sıra sıra dizildi karşıma. Aklım hep orda olur artık. Şu kadar yıldan sonra Iolanda'yla yaptığım evliliğin yavaş yavaş eski canlılığını yitirdiğini kabul etmek zorundayım. Iolanda değişti. Ben de öyle. Aramızdaki mesafe her gün biraz daha büyüyor.

İşim gücüm, yaptığım şeyler de öyle. Yok bir şey. Daha düne kadar oynadığım filmlerde kadınların kalbini kazanabiliyordum. Dün ülkeler zaptediyordum. Bugünse bölük pörçük utkulara kaldım. Büyükbaba ya da içi boşalmış fosil rollerine asla alışamayacağım. Gene de bir ressam, bir yontucu ve bir yazar olarak yaptığım öteki işlerde, bir zamanlar kendime mal ettiğim türlü çeşit tehlikelerden kaçarak kendimi güvence altına almış bulunuyorum.

Yıllarca kendime yakın bulduğum dost ve ailelerin, gerçekte, zamanla araya giren ölümler, şu ya da bu, ya da zaman zaman araya saçma sapan şeyler de girince, ve de zamanla, dağılıp yok olduklarını itiraf etmeliyim. Şu benim yolumun beni istediğim yere götürmeyeceğini de bilmeliyim; zaten, belki de, bu gidişi değiştirmem için vakit çok geç.

Yavaş yavaş yaşlandığımı kabul etmeliyim.

Chihuahua

Ben de bir zamanlar gençtim.

Meksika'da, Chihuahua'da, 21 Nisan 1915'te küçük bir barakada doğmuşum. Annemin babama hamileliğinden söz edip etmediğini asla öğrenemedim. Babam bunu büyük olasılıkla başkalarından öğrenmiş olmalı. Ben dünyaya geldiğimde annem kaç aydan beri babamın yüzünü bile görmemişti; çünkü babam o sıralar Pancho Villa'nın saflarında savaşıyordu. Annem onun hayatta olup olmadığını bile bilmiyordu.

Aralarında bir aşk ilişkisi olduğunu söylersek yanlış bir şey söylemiş olmayız. Tam birbirlerine göreydiler. Gerçekte, tamamiyle değişik çevrelerin insanlarıydılar ve ilk karşılaştıkları bir köşe başında tanışıp konuştular.

Annem, Manuela Oaxaca, yanlış ve talihsiz bir aşkın sonucu dünyaya gelmiş. Annesi bir Kızılderiliydi ve çocukluğundan beri Meksika'nın en varlıklı toprak ağalarından birinin yanında çalışıyordu. On dört yaşındayken, toprak ağasının yeğenine âşık oldu ve çok geçmeden de anneme hamile kaldı. Anneme anlatıldığına göre, mutfak ocağının hemen arkasında, büyükannemin mısır öğüttüğü yerde doğmuş. Toprak ağasının ailesi olaya çok kızmış ve oğlanı, yani benim dedemi mühendislik eğitimi görmesi ve kendi sosyal konumunun altında peydahlanan çocuğu unutması için Amerika'ya yollamışlar. Annemin çocukluğu bir yanı umut, bir yanı fukaralık içinde geçmiş ve kör topal büyümüş işte. Babasının ailesi onunla pek az ilgilenmiş, sadece bir süre için ve uzaktan. Onu okula yollamışlar, ama asla yanlarına almamışlar. Doğumundan kısa bir süre sonra annesi, geçinebilmek için, başka bir aileye kapılanmış. Ondan sonra da yıllar yılı, Sierra'larda, Taraummares Kızılderilileri arasında yaşamışlar. Sırasında avlanmışlar, balık tutmuşlar. Sınıf farkı diye bir şey yokmuş. Sırası geldiğinde yerli ağzıyla konuşmuşlar. Herkes kurufasulyeyi aynı kaptan yermiş. Annem daha sonraları o dönemi yaşamının en güzel günleri diye anardı.

Annem çiçek hastalığına yakalanınca bir amcayla birlikte Chihuahua'ya taşınmışlar. Ne var ki oralarda pek rahat edememiş. Kızılderili geleneklerine alışık oldukları için büyükannemle kentin dış mahallelerinde oturmuşlar. Kendilerine hiç de yabancı olmayan tepelere yakın yerlerde. Evlerinde çamaşır yıkayarak karınlarını doyururlarmış.

Meksikalıların kendi ırk özelliklerini kişisel boyutta inkâr ettikleri halde kızılderili kanı taşımaktan gurur duydukları bir ortamda sarı saçları ve mavi gözleriyle Kızılderili ve Meksikalı karışımı olan annemin göze batan bu durumu onu kolayca ele veriyordu. Türlü çeşit yorumlara çekilebilecek böyle bir durum insanı o yıllarda zor durumda bırakabilirdi.

Babam, Francisco Quinn, İspanyolcayı İrlandalı şivesiyle

konuşurdu. Babası İrlanda'dan Union Pacific şirketinde çalışmaya gelmiş. New York ile Los Angeles arasında yapım çalışmaları başlayan demiryolunun raylarını döşerlermiş. Ağır ve zor koşullar altında çalışılan ray döşeme işine daha çok Çinliler ve İrlandalılar alınırmış. Erkekler aylarca ailelerinden uzak yaşarlardı. Ücretler de çok düşüktü. Çalışma koşulları berbattı. O raylar bir süre sonra büyükbabamın kanına girecekti. Çünkü babamın babası, o daha çocukken, bir tren kazasında ölecek, babam da Chihuahua'da o iyilik meleği babaannem Sabina'nın yanında gözlerini açacaktı. Komşular, demiryolu şirketinin çalışamayacak duruma gelmiş yaşlı işçilere para ve yiyecek yardımı yaptığını bilirlerdi; katedralin yanı başındaki en güzel barrio'lardan birinde oturan ve Quinn gibi alışılmamış bir İrlandalı adla çağırılan soylu Meksikalı dul kadınla iri yapılı yeniyetme oğlu hakkında herkes uluorta şeyler söylüyordu.

Devrim, harekete geçmesi için, babamı yüreklendirdi. Ertesi sabah Villa'nın ordusuna katılmak üzere yola çıkacaktı. Marul eken insana sonunda salatadan bir pay düşeceğine inancı tamdı. Halkının çıkarları uğruna varlıklı toprak ağalarına karşı savaşmaya hazırdı. Ama onunla hemen konuşamazsa bir daha asla konuşamayacağını biliyordu. Annem o sırada yolun karşı kaldırımında bir bir kapıları vurarak kirli çamaşır topluyordu. Babam da yolun karşı kaldırımına geçti. Ona soracağı önemli bir şey vardı.

"Benim soldera'm olmanı istiyorum," dedi. Bu ondan çok şey istiyor demekti. Onun solderası olmak kadını olmakla eş anlamlıydı. Onunla yan yana savaşmak, ona yemeğini pişirmek demekti; yaralanınca ona bakmak demekti.

Annem, bu adam deli mi ne, der gibi yüzüne baktı. "Ben seni tanımıyorum bile," dedi.

"Benim kim olduğumu biliyorsun," dedi babam.

"Evet, kim olduğunu biliyorum, ama bu yeterli değil."

"N'olur, iyi düşün," diye yalvardı babam, "tren yarın sabah kalkıyor. Saat altıda. Güney'e, Durango'ya gidiyoruz. Yanın orada olmazsan, hiç olma." Annem tekrar yüzüne baktı; ne diyeceğini bilemiyordu.

"Öyleyse iyice düşün," diye ısrar etti babam, "Söz ver bana."

"Düşüneceğim."

Ve düşündü de. O gece sabaha dek genç adamı bir türlü kafasından silemedi. Uzun boylu, yakışıklı ve sıskacıktı. Benden böyle bir şeyi nasıl isteyebilir, diye düşündü içinden; ama bir yandan da ondan bunu istemiş olmasına sevinmişti. Onunla yan yana savaşmak, yaşamını onunkiyle birleştireceğine söz vermek fikri başını döndürecek kadar çekici geldi ona. Burada, elalemin kirlilerini yıkayarak bir baltaya sap olamadan yaşamak onu hiç bir yere götürmezdi. Sabaha dek gözüne uyku girmedi.

Sabahleyin doğru tren istasyonuna gitti. Onunla birlikte olacağından ya da onu yolcu edeceğinden hâlâ emin değildi. Elinde bir çıkını vardı; ama neye karar vereceğini bilemiyordu. Uzaktan babamı gördü. Babam kalabalığın içinde platformu adımlarken bir yandan da kocaman sombrerosunun altında büyük bir umutla annemin işaretini bekliyordu. Sırtında tüfeği ve battaniyeleriyle ötekilerin hepsinden çok daha uzun boyluydu. Annem sonunda ne yapacağına karar vermişti.

Babam ona doğru yaklaşırken Durango'ya hareket edecek olan tren kalkmak üzereydi. Hiçbir şey söylemeden annemi tuttuğu gibi yük vagonlarından birinin içine fırlatıverdi.

Gezinti

SAAT sabahın beş buçuğu. Yılın bu mevsiminde, güneş uykudadır daha. Yerler ıpıslak. Havada yaprak kımıldamıyor; hava nemli ve serin. Yoğun sis benim için tatsız bir sürpriz oldu. Gökyüzü yavaş yavaş ağarmakta. Ufukta, Akdeniz'in kıyılarına çarparak yükselen gün ışığının tutuştuğunu yeni yeni farkediyorum.

Soğuğa karşı sarıp sarmalamışım kendimi. Üzerimdekiler şimdilik iyi. Sundurmanın altında duran bisikletimi kulağından kavrayarak yere indiriyorum. Bacağımı kaldırarak oturağa oturuyorum. Bir süre durup serin sabah havasını içime çekiyorum.

Ben burada, İtalya'dayken, çoğu günüm işte böyle başlar. Herkesin derin uykuda olduğu sırada ben, bahçemde, ağaçla-

rın arasında, sessizlik içinde tek başımayımdır. Iolanda içerde uyuyordur, içimdeki karmakarışık ruhsal dünyadan haberi bile yoktur. Dünyanın dört bucağına dağılmış çocuklarım kendi hayallerinin peşinde koşup duruyorlar. Ne durumda olduğumu nereden bilsinler?

Dışarı soluduğum havayı görebiliyorum. İşte umut ve yaşam odur bence. Şu anda, dün gece yaşadığım yılgıları, Katherine'den gelen sandığın verdiği huzursuzluğu, asla hak etmeyeceğim o mermiyi ve de bana sinsi sinsi yaklaşacak olan yol çatağını unuttum bile. Ama az sonra hepsi gene üzerime üşüşecekler.

Bisikletime binerek pedalları çevirmeye başlıyorum. Hangi yöne gideceğime karar vermedim daha. Bir programım yok. Tek istediğim şey kararsızlıktan kurtulmak, özgür olmak. Başta yokuş yukarı dolaşacağım. Evimden ana yola çıkılan Vigna S. Antonio dik bir bayırdadır. Galiba bunda bir haktanırlık var. Sokağa, beni onurlandırmak için olacak, adımı vermişler. Bu yüzden geçmişimi hatırlamadan, onun üstesinden gelmeye çalışmadan asla yola çıkamıyorum. Arabamla da olsam, anayola çıkıncaya kadar neler çektiğimi bir ben bilirim. Ya miras sorunları takılır kafama ya da yokuşu tırmanmakta zorlanırım. Bugün bisikletleyim, her ikisi de var. En düşük vites bile yetmiyor. Güç kazanabilmek için oturakta doğrularak gezintimi sürdürebiliyorum. Bu tepeyi çıkarken eskiden hiç zorlanmazdım, ama artık beni yoruyor.

Sonunda, ana yolun tam tepesine çıktığımda yorgun düşüyorum. Dilim damağıma yapışıyor. Daha ne kadar yol aldım ki? Şimdiden güçlükle soluk alabiliyorum.

Viva Villa

Meksika devrimi bir tuhaf savaştı; çatışmaları da öyle. Bir benzerine zor rastlanırdı. Bu savaş babamın gözünde masal gibi bir şeydi. O süre içinde annem ekmek yüzü gördü. Ölen insanlar, bir de babam. Her ikisinin de gözünde Pancho Villa bir simgeydi. Zengin derebeylere korkusuzca karşı çıkan insanın simgesi.

Ülke insanları birbirine düşmüştü. Babalar oğullarla, kardeşler kardeşlerle savaşıyordu. Herkes devrimi kendi çıkarlarına göre yorumlamaktaydı. Villa demek sınıf kavgası demekti. Her şeyi babamın gözüyle değerlendirdiğim için olayları ben de aynı biçimde yorumlamaya başladım. 1933 yılında, Mexico City'de Emiliano Zabata ile güç birliğini gerçekleştiren Villa işçi sınıfının sesiyle konuşuyordu. Babam da onu dinliyordu.

Şuna inanıyorum ki babamın uğrunda döğüştüğü şeylerden biri de kimlik sorunuydu. Annem de öyle. Onlar, bir bakıma, kendilerinden çok daha büyük bir şeyin parçası olabilmek ve birbirleri için döğüşüyorlardı. Bana daha sonra anlattıklarına göre, ilk gecelerini birlikte geçirmeden önce, Durango'ya giderken yük vagonunda tanıştıkları bir rahip onları evlendirmiş. Kendi yurttaşlarının gözünde bir "gringo" olan babam kendisinin de bir Meksikalı olduğunu kabul etmelerini çok istermiş. İki kültür arasında sıkışan annem için şu ya da bu olmuş hiç farketmezdi. Annem Villa'yı yeğlemişti: çünkü yaşamı boyunca kanlarını taşıdığı varlıklı toprak ağaları onu dışlamışlardı. Çünkü onun yeri orasıydı; çünkü orası babamın bulunduğu yerdi.

Annem ve babam yan yana döğüştüler. Annem babamın tüfeğini temizledi, üniformasını onardı, yemeğini pişirdi. Gerektiğinde babamı korumak için çevreye ateş etti. Geceleri, yıldızların altında, babamın battaniyesinin altında onunla yattı. Gündüzleri Villa'nın adamları dağa çıkar ve çatışmaya katılırlardı. Sonra da öğle yemeğinde dinlenirlerdi. Öğle yemeğinden sonra, akşam yemeğine kadar biraz daha döğüşürlerdi. Kadınlar, çatışma sona erdiğinde, eğer erkekleri yemeğe dönmemişlerse, onları dağlarda aramaya çıkarlardı. Bu çatışmalar sırasında annemin unutamadığı şeylerden biri de pişirdiği yemeklerden çıkan kuru mesquite kokusunun barut kokusuna karışmasıydı. Bir de ateşkesi haber veren borazan sesi. Bir de erkeklerini ölü ya da ağır yaralı bulan kadınların çığlığı; bir de annemin bir türlü içinden atamadığı ya babam yemeğe gelmezse korkusu.

Bir gün, öğleden sonra, aradan birkaç ay geçtikten sonra, kadınların çamaşır yıkadığı ırmak kıyısında bir çavuşla birkaç asker belirdi. Çavuş hamile olan kadınların parmaklarını hava-

ya kaldırmalarını istedi. Kampta yüz kadar kadın vardı. Bunlardan birkaç düzinesinin ikicanlı oldukları belli oluyordu. Birkaçı da sessizce bekliyordu. Annem ister istemez elini kaldırdı. Birkaç gece önce, Zacatecas'ta, karnında ilk yaşam belirtilerini hissetmişti. Ne var ki bunu kocasına onun anlayabileceği bir dille anlatmak fırsatı olmamıştı. Başta, kendisi de pek anlamamıştı. Bunu Francisco'ya anlatmak istedi, ama bir türlü anlatamadı işte. Artık biliyordu ki elini havaya kaldıracak olursa onu kocasından ayıracaklardı; ama emirlere karşı çıkamazdı.

Kadınlar kocalarıyla vedalaşmalarına izin verilmesi için ne kadar yalvardılarsa da bu istekleri geri çevrildi. Askerlerin böyle bir manzara karşısında bozulmaları istenmezdi. Bu onların döğüş isteklerini engeller, dedi çavuş, dikkatlerini dağıtır. Kimi kadınlar hiç sorun çıkarmadı. Kimi kadınların Chihuahua'ya kadar taşınmaları gerekiyordu. Orada onlara birkaç parça kişisel eşyalarıyla birlikte Villa ordusundan olduklarına ilişkin bir belge, bir de yirmi pesoluk kadar bilinbique'ler verildi.

Manuela köyüne döndüğünde annesinin evini bomboş buldu. Onun nereye gittiğini bilen yoktu. Bir komşu onu yanına aldı. Dikiş dikip bulaşık yıkaması koşuluyla evinde kalabileceğini söyledi. Anneme kimileri sevgiyle kimileri de acıyarak bakıyordu. Bir süre sonra ona sökükleri onarılacak, yıkanacak giysiler getirmeye başladılar. Böylece annem kendini işine verdi.

İlk kez kendini Francisco'nun kadını olarak hissetmeye başladı. O ona aitti. Savaş alanlarında, onu sevip sevmediğini, onun tarafından sevilip sevilmediğini düşünmeye vakti olmamıştı. Artık bol vakti vardı. Ondan daha önemli şey yoktu. Bir barakanın içinde, sert toprak üzerine serilmiş el kadar bir battaniyenin üzerinde uyuyordu. Bir yandan da doğacak bebeğini beklemekteydi. Bebeğin oğlan olması için dua ediyordu. Çocuğu kendi çektiği ve de çekmekte olduğu sıkıntıları çekmesin istiyordu.

Geceleri kocasını düşünürken bir yandan da ağlardı. Ona kimin baktığını, onu yeniden görüp göremeyeceğini, onunla birlikte bebeklerini doya doya seyredip edemeyeceğini çok merak ediyordu. Hamileliği boyunca oralı kadınlardan birinin

anneme armağan ettiği sardunyaya gözü gibi baktı. Kimi komşular kadının büyücü olduğunu söylemişti. Annemse onun çok anlayışlı, nazik bir insan olduğu kanısındaydı. Kadın, sardunya beyaz çiçek açarsa çocuğunun kız olacağını söylemişti. Kırmızı açarsa oğlan olacaktı.

Annem, sardunyanın çiçek açması için, bitkiyi her gün suladı.

Bitki sonunda gonca verdi: çiçeği kırmızıydı.

Unutulmayan Yumurtalar

ÇOCUKLUĞUMDA yaşadığım olayları kafamda canlandırdığımda yüreğim cız eder. İlk anılarım bende o denli yer etmiştir ki onları hatırlamak için hiç zorlanmam. Onlar her zaman durur öyle. Hep derinlerde ve de ta tepede.

En canlı ve parlak anılarım ilk çocukluk anılarımdır. Daha sekiz aylıkken, Chihuahua tren istasyonunda annemin dizi üzerinde oturup babamı aradığımız günler daha dünmüş gibi aklımda. Sürekli babamı arıyorduk. Başka bir şey yaptığımız yoktu. Trenler istasyona girince bir curcunadır başlardı. Gelenler gidenler. Mal alıp mal satanlar. Ama babamı çağırıştıran tek bir işaret görünmezdi ortada.

Babamı bir de Juarez'de aramak için oraya giderken bindiğimiz kömür vagonunun pis kokularını hatırlayınca bugün bile boğulacak gibi olurum. Trene binmemize izin veren asker bizi kimseler görmesin diye üzerimizi kömürle kapatmıştı. Genelde Chihuahua'dan Juarez'e yolculuk saatlerce sürerdi; ama biz kuzeyde düşman hatları arasından ağır ağır seyrettiğimiz için günlerce sürdü. Gerçi yorucu bir yolculuk oldu, ama annem bana mısın demedi. Yiyecek olarak ara sıra makinistin uzattığı bir parça tortilladan atıyordu ağzına. Ancak o sayede bana yetecek kadar süt olabiliyordu. Yorgun ve aç bilaç bir halde kente vardık. Üstümüz başımız kömür karası içindeydi.

Juarez'e vardığımızın ilk gecesi bize yer sağlayan hayırsever yabancının kahvaltıda hazırladığı o yumurtaların tadı hâlâ damağımdadır. Annemin kentte tanıdığı tek bir Allah'ın kulu

yoktu. Bu incelik karşısında annemde büyük bir gönül borcu oluştu. Ne var ki o yumurtalar yüzünden neredeyse mesleğimden oluyordum. Kadın, kırk yılı aşkın bir süre sonra, bir yardım talebinde bulunmak için anneme telefon etti. Haklarında birinci derece cinayet suçundan soruşturma açılan yirmi genç ten biri de Levas adında bir oğlandı. Meğer kadının torunuymuş. Los Angeles'in vur-kaç çetelerinden birine mensup. Şu Uyuşuk Lagoon davası hani. Gazetelere manşet oldu. Ben de o sırada 20th Century Fox film şirketiyle sözleşmeliyim. Annem yardım için bana geldi.

"Sen neler söylüyorsun anneciğim, olur mu böyle şey?" dedim.

"Ama yumurtalar, Tony," dedi annem, "yumurtaları hatırlasana."

Yumurtaları hatırlamıştım. Oğlanın savunması için para toplayacağıma söz verdim. Bu kararı vermek o kadar da kolay değildi, ama madem ki annem böyle bir şey istiyordu benden, ona karşı çıkamazdım. Hemen dostlarımı harekete geçirdim. Orson Welles yardım elini uzatacağına söz verdi. George Raft da öyle. Sorunla ilgilenmesi için Eleanor Roosevelt'ten bile ricada bulundum. 20th Century Fox'un müdürlerinden birinin kardeşi olan Brandt adlı emekli bir yargıcı da oğlana avukat tuttum. Bunun üzerine ne komünistliğim kaldı ne de her şeye burnunu sokan Meksikalılığım. Bir aktörün komünistlikle suçlanmasının hiç de hoş olmadığı yıllar. Hele o aktörün başkalarından apayrı özellikleri varsa. Darryl F. Zanuck olmasaydı hani neredeyse beni de kara listeye alacaklardı. O durumde tek bir filmde rol vermezlerdi bana. Adam beni ofisine çağırdı, ben de ona yumurta öyküsünü olduğu gibi anlattım. Anladı ve bana hak verdi.

Sorun benim şu andaki kimliğim ve de geçmişimle ilgili. Sorun yumurta sorunu değil, sorun bambaşka bir şey. Juarez'den El Paso'ya sınırı geçtikten sonra annemle birlikte kaldığımız evin, tek odalı barakamızın hemen arkasında pis pis kokan bir dere akardı. Bütün erkekler El Paso'dan geçtiği için biz de orada kaldık; paramız ancak o kadarına elverdiği için o barakada kalıyorduk.

Babamın bizi arayıp soracağını düşünerek hem Chihu-

ahua'daki hem de Juarez'deki komşulara haber bıraktık. Sadece haber bırakmış olmak annemin içine sinmedi. Bana daha sonraları anlattığına göre babamın nerede olduğunu öğrenmeden bir türlü içi rahat etmiyormuş. Babamı aramak için Juarez'e iki kez gittiğimiz günler bile oldu. Her geçişte onu bulacağımızdan çok emin konuşurdu. El Paso ile Juarez arasındaki köprüyü o kadar sık geçerdik ki köprüdeki görevliler bizi artık tanıyorlardı. İki cent'lik geçiş parasını bizden almıyorlardı.

Dere bizim kapıdan birkaç feet uzaklıktaydı. İçinde hayvan leşleri, insan dışkıları yüzerdi. Kokusu bizim barakadan bile duyulurdu. Artık biz buna alışmıştık. Komşular suyun üstünde yüksekçe bir yere ortaklaşa kullandıkları bir tuvalet kondurmuşlardı: iki kazık ve bir de onlara tutturulmuş yirmi feet uzunluğunda bir kalas. Herkes, sanki dünyada bundan daha doğal bir şey yokmuş gibi, işini orada görürdü. Karşıdan bakıldığında park sıralarını andırırdı. Kadınlar ve erkekler, büyük bir mutluluk içinde, kimi dalgın dalgın düşünür kimileri de birbirlerine günün önemli haberlerini aktarırlardı. Bir de arkalarından bakılsa durumları ne tuhaftı kimbilir. Asıl tuhaf olanı bunca yıldan sonra onca iyicil bir anının bende olumsuz bir etki yaratmış olması. Ben bugün sadece kendi evimdeki tuvaleti kullanmak isterim. Çocukken kabullenmek zorunda kaldığım bir şeyi dışlayabildiğim için de çok mutluyum.

Benim bu çocukluk anılarım değişik nedenlerle değişik biçimlerde tınlar. En mutlu anımsamalarımdan birini de şu anda benim ilk işim olarak kabul ederim. El Paso'nun fakir semtlerinde, özellikle kışları, herkesin sürekli yanık bırakması gereken küçük birer sobası olurdu. İki ya da üç yaşımdayken komşulara satmak amacıyla "çerçöp" toplayan anneme yardım ederdim. Kanalın orada bir yer keşfetmiştik. Orada bol bol kuru ve incecik odun bulunurdu. Anemle koruluğun içinde dolaşarak babamın, yani yetişkin bir insanın işini üstlenebildiğim için, kendime ne kadar önem verirdim. Öğleden sonralarımız çok neşeli geçerdi. Neşem en çok babamın rolünü üstlendiğimi varsaymamdan kaynaklanırdı.

Yıllar sonra, bir sinema oyuncusu olarak ünlendiğimde, bir gün, artık yaygınlığını yitirmiş olan bu deyimle günümüz

argolarından biri çakışınca daha da renklendi bu anım. Konuk olarak katıldığım "The Tonight Show" adlı programda çocukluk anılarımı aktarıyordum. Johnny Carson'un yapımcılarından biri programdan önce şu yakacak odunlar öyküsünü anlatırken kullandığım sözcüklere takıldı. Çoğu kez, kulislerde yapılan bu tür konuşmalar programlara da yansır. Carson, pat diye, "Korulukta annenle birlikte yaptığınız şey neydi?" diye sordu. Alacağı yanıtın izleyicileri kırıp geçireceğini bildiği için beni yönlendiriyordu.

Ben, "Çerçöp topluyorduk işte," deyince millet kahkahayı bastı.

Bu sahnenin daha sonraları televizyonların "talk show" programlarında izleyicileri güldüren ucuz espri malzemesi olarak kullanılması gözümde ne o günkü değerini azalttı ne de bugünkü değerini. Ben her zaman "çerçöp" leri bağlayıp demet yaparak evine taşıyan, sonra da onları kapı kapı dolaşarak her birini birkaç kuruşa satan küçük çocuk olarak kalacağım. Ve babamın orada bulunmadığını unutmayacak, sorumluluk almanın ne demek olduğunu hep hatırlayacağım. Onun bıraktığı boşluğu doldurmak için onun adına anneme yardımcı olduğumu da unutmayacağım.

İlk Film Gösterisi

BABAANNEM günlük yaşamımızın seyrini kökünden değiştirdi. Yaşamımız onun sayesinde çok renklendi. Annem buna değişik bir açıdan bakmış olabilir, ama ben bunu böyle hatırlıyorum.

Dona Sabina bir şeyi yaparken onu inceden inceye ölçüp tartan kusursuz bir hanımefendiydi. Bizi arayıp bulması bile yeteri kadar hoş bir şey. Bizimle kalmayı yeğlemesi çok daha hoş. Babaannem gururlu ve de olgun bir kadındı. Annem ve o pek geçinemezlerdi. Aralarında gerginlik hiç eksik olmadı. Her ikisi de babamı çok severdi; fakat bu sevgiyi paylaşmak istemezlerdi. Şimdi, bir de ben çıkmıştım ortaya. Şunu farkettim ki yaşamlarında yeri olan iki erkek için salt bir oyundan ibaret

değildi her şey. Kırkına yaklaşan babaannem gerçekte genç bir kadın sayılırdı. Akıllıydı, deneyimliydi ve bu dünyadaki konumundan da uzun boylu bir yakınması yoktu. Annemse, buna karşılık, daha on dokuzundaydı.

Babaannem ben daha iki yaşındayken hiç habersiz ortaya çıkıverdi. Francisco'yu arıyordu. Ondan haber alıp almadığımızı merak ediyordu. Yaşamının kalan yıllarını aramızda geçirdi. Hakkında ne düşünmüşsem hepsi de doğru çıktı, beni utandırmadı. Onu çok sevdim, hem de görür görmez. Üzerime titrerdi. Bana bu yakınlığı annem gösteremedi. Bana babam hakkında bitmez tükenmez öyküler anlatırdı. Böylece ilk kez babamı tanımaya başlamış oldum. Onun sayesinde babama tutuldum.

İlk geldiği gün, "Ortada hâlâ sürüp giden bir savaş var," dedi anneme, "savaş sona erinceye kadar senin de bebeğin de geçimini sağlayabilirim."

Annem çok gururlu bir kadındı. "Hayır," dedi. "Frank gelinceye kadar biz kendimizi idare ederiz."

Dona Sabina annemin yardımını kabul etmeyeceğini anladı. Ama kocasının annesini kapı dışarı edemeyeceğini de biliyordu. Tek başına oturabileceği daha güzel bir ev bulmaya gücü yeterdi, ama o annemin gururunu kırmadan evimizin giderlerine katkıda bulunmanın bir yolunu bulmuştu. "Öyleyse sizin yanınızda kalacağım," diyerek kararını açıkladı, "ama Frank dönünceye kadar."

Ve kaldı da. Zemini berbat tek bir odamız vardı. Babaannemin bizi düşünerek nasıl bir yaşam biçimine razı olduğunu anlayınca, burası hepimize yeter, dedim içimden. Neleri feda ettiğini düşünmeden edemedim. Babaannem hiç yüksünmeden o kirli zeminin üzerinde uyudu. O sadece oğlunun ailesiyle birlikte olmak istiyordu, bu da dünyaya bedeldi.

Babaannem zengin bir yaşam sürmüş olabilirdi, fakat her şey geride kalmıştı artık. Hepimiz gibi o da karnını doyurabilmek için çalışmalıydı. Kent içinde bir mezeci dükkânında kendine bir iş buldu. Evimizin içini birbirinden nefis yiyeceklerle doldurdu. Aileye başka katkıları da olmuştur, ama ben sadece yiyecekleri hatırlıyorum. O günü tatsız da geçmiş olsa bize bir şeyler getirmeyi hiç ihmal etmezdi. Kimileyin dükkâna beni

de götürdüğü olurdu. Kış günleri beni kucağında taşırdı. Mezeci dükkânı kentin öbür ucundaydı. Ayaklarımda doğru dürüst ayakkabı yoktu. Benim böyle yürümem doğru olmazmış, hep bunu derdi. Beni taşıması onun için hiç de sorun değilmiş.

O günü hiç unutmam, daha dünmüş gibi aklımda. Kar yağıyordu. Beni kucağına almış gidiyorduk; şalıyla da bir güzel sarıp sarmalamıştı beni. Hava soğuktu, ama onun kollarında soğuğu hiç hissetmiyordum. Çok rahattım. Yol boyunca babamın çocukluğuna ait türlü türlü öyküler anlattı.

Mezeci dükkânından bize doğru bir zenci yaklaşıyordu. O güne kadar hiç zenci görmemiştim. Rengi en koyu Meksikalınınkinden bile daha koyuydu. "Por que negro, Mama?" diye sordum babaanneme.

"Derisi güneşte fazla yanmış da," dedi.

Adam babaanneme adıyla hitap ederek onu selamladı. Eliyle beni göstererek, "Bu kocaman bir oğlan, Sabina" dedi, "kocaman olmuş, bırak da kendisi yürüsün. Bu kocaman oğlanı neden taşıyorsun ki?"

"Ayakkabıları ayağına dar geliyor da," dedi babannem, "yoksa ayakları bu karlı havada donar."

"Öyleyse ona yeni bir ayakkabı gerek," dedi üstüne basa basa. "Haydi gel de ona bir çift ayakkabı alalım."

Dona Sabina da gelini gibi gururlu bir kadındı. Bu iyi kalpli adamın kusur bulucu tavrını içine sindirecek değildi. "O ayakkabılar al senin olsun, istemez," diye bağırarak yokuş aşağı yürümesini sürdürdü. Kızmış gibiydi, ama gerçekte hiç de kızmışa benzemiyordu. Ses tonundan onunla arkadaş olduklarını seziliyordu. Aralarında hep böyle konuşurlarmış sanki.

Adam, sonradan aklına gelmiş olmalı, "Hey Sabina," diye seslendi arkasından, "sinemada Antonio Moreno'nun yeni bir filmi oynuyor. Saat dörtte. Gelmek ister misin?"

Babaannem, "Gelmeye çalışırım," diye yanıtladı adamı.

Antonio Moreno, o sıralar Hollwood'un en parlak Latin Amerikalı sinema yıldızıydı. Babaannem hiçbir filmini kaçırmak istemezdi. Filmlerin konusunu bir bir aklında tutar, yatağımın başucunda onlardan bana masallar uydururdu. El Paso'da tek bir sinema salonu vardı. Onu da sokakta rasladığı-

mız o adam işletiyordu. Babaannem onun en iyi müşterilerindendi. Bu yüzden arkadaştılar.

Mezeci dükkânında, babaannem bütün gün, üstün yetenekleri olan Antonio Moreno'dan, filmlerinin ne kadar gizemli şeyler olduğundan söz etti. Çok iyi hatırlıyorum, mezeci dükkanının içi sıcacık olurdu. Mis gibi tuzlanmış dana butları, salamuralar, lahana turşusu. Saat dördü o gün iple çektim.

Daha önce hiç sinemaya gitmemiştim. Babaannemin heyecanı bana da sıçramıştı. İşten erken ayrılabilmek için her işini çabucak bitirdi. Patronu olan Mr. Herman niyetini hemen anladı. Adam bana konserve sığır eti, yanına Delaware meyve suyu hazırlamıştı. Öğle yemeğinde de aynısını yedirdi bana. En bayıldığım şeylerdi. Adam büyükanneme âşıktı; ama yemeğin hatırına onu bağışladım.

Saat dörtte, babaanneme gidebileceğini söyledi. Sonra da beni göstererek, şaka yollu, "Bu küçük hayvancağızı da yanına almayı unutma," dedi.

Dona Sabina, Mr. Herman'ın bu sevecen tavrına hiç karşılık vermedi, ama ona gönül borcu vardı. Güldü, ardından da beni soğuktan korumak için gene sarıp sarmaladı, kucağına aldığı gibi yokuş yukarı sinema salonunun bulunduğu yere doğru koşmaya başladı. Salonda ikimizden başka seyirci yoktu. Kar yüzünden kimse dışarı çıkamamıştı.

Buraya sinema salonu demek için bin tanık isterdi. Geniş çe bir toplantı salonundan biraz büyükçeydi. Geriye doğru da biraz eğimliydi. Bir de sıra sıra dizilmiş açılıp kapanan briç sandalyeleri vardı. Işıklar söndüğünde ekranda kumlu kumlu resimler çıkmaya başlayınca babaannemin dediğine göre tam çılgına döndüm. Bir sürü at, tren, sert bakışlı adamlar. Vahşi ve patırtılı gürültülü bir güç gösterisi. Filmin konusunu hiç mi hiç anlamadım. Ama babaannem dilinin döndüğü kadar anlattı bana.

Hayret ve korku içinde ekrana bakarken, projektörün vızıldamasıyla babaannemin büyük bir coşku içinde gelişigüzel konuştukları dışında hiçbir şey işitmiyordum. Ekranı eliyle göstererek, bana, "Şu adam sen olabilirsin," dedi. Ne rahatsız edebileceği bir kimse, ne de filmde konuşma vardı ama sesini

alçaltarak konuşuyordu. "İlerde bir gün sen Antonio Moreno'dan da büyük bir aktör olacaksın," dedi. "Olacaksın, olacaksın, olacaksın."

Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordum.

Merhaba Fil

ÇOCUKLUK anılarımdan birinin öbürleri arasında ayrı yeri vardır.

Yaklaşık iki buçuk yaşındaydım. Bir süre önce yağmur yağmıştı. Dışarda tek başıma bir su birikintisi içinde oyuncak demir döküm trenimle oynuyordum. Bir at arabası dışında sokakta kimsecikler yoktu. Ekmekçi günlük dağıtım işiyle meşguldü. Geçerken bana el salladı, ben de ona salladım. Ben daha çok gözlerimi dikmiş atına bakıyordum. Adım atışlarındaki görkem, bacaklarının insanı etkileyen gücü. Zaten hareket halindeki atlara bayılırdım. Takır tukur sesler çıkararak yürümesi yok mu! İki yana yayılan o koca sağrısı. Hayvan gözden kayboluncaya kadar ekmekçiden gözlerimi ayıramadım.

Tam o sırada, görüş çizgimin üzerinde, atın kaybolduğu noktada bir adam belirdi. O da özgüvenli adımlarla yürüyordu. Uzun boylu, yakışıklı ve kendinden emin bir adamdı. Gözlerimi ondan ayıramıyordum, tıpkı attan ayıramadığım gibi. Ekmek arabasından bu yana, bana doğru yaklaşıyordu. Sanki bana bakıyordu. Oyuncak trenimle oynuyormuş gibi yaptım, ama başımı kaldırdığımda hâlâ gözlerini üzerimden ayırmadığını farkettim.

Yürümeye devam etti. Adamdan korkmuyordum; ama bir tuhaf hali vardı. Bana onu tanıyormuşum gibi geldi. Biraz daha yaklaşınca tanır gibi oldum. Onu daha önce hiç görmemiştim. Fotoğrafını bile görmemiştim; ama tanıyordum. Çok tuhaf. Su birikintisinin yanına kadar yaklaştı ve durdu. Başını eğerek yüzüme baktı. Ama hiçbir şey demedi.

Sonunda, "Merhaba baba," dedim.

"Merhaba fil," dedi. İri yapılı olduğuma ilişkin bir espriydi bu. Benden onu anneme götürmemi istedi.

El ele tutuşarak sokağın alt ucuna doğru yürüdük. Kanalın yanı sıra ilerleyerek onu küçük barakamıza götürdüm. Saçlarımı karıştırıyor, bir yandan da beni bu kadar büyümüş gördüğü için çok şaşırdığını yineliyordu. Büyüdüm, diyordum içimden, ama onun kadar büyümedim daha.

Babamın döndüğü haberi biz daha eve ulaşmadan duyulmuştu bile. Annem babamı bulmak için o kadar çok zaman harcamış, ondan o kadar çok söz etmişti ki, Frank Quinn'in dönüşüne komşular da bizim kadar şaşırdılar.

Onu evimizin kapısına kadar götürdüm, birlikte içeri girdik. O kısacık yaşamımın en mutlu anıydı bu. Kimse bir şey konuşmuyordu. Bir ara babam annemi kollarının arasına alınca ben ortadan toz oldum. O gece, babaannem büyük bir yüreklilik göstermeme yardımcı oldu. Babaannem annemle aynı yorganı kullandığımı biliyordu; ama bunun değişmesi gerektiğini de biliyordu. "Sen ve ben, ikimiz, bu gece sobanın yanında uyuyacağız," dedi, "orası daha sıcak olur."

Evet, orası sıcaktı. O geceden sonra annem babama kaldı. Babaannem de bana. O benim annem oldu. Sobanın yanında yorganımızın altında birbirimize sarılarak yattık. Babaannem yaşamına sadece üç erkeğin girdiğini söyledi. En başta büyükbabamı, sonra babamı, şimdi de beni sevdiğine yemin billah etti durdu. O gece melekler gibi uyudum.

Gezinti

Şu GEZİNTİLER benim tüm özelliklerimi ne güzel ortaya çıkarıyor, her şeye nasıl bir belirsizlik havası katıyor. Tıpkı yaşamım gibi gezintilerimin de bir başı, bir ortası bir de sezilebilen bir sonu var. Ne yaptığımı anlamaya çalışıyorum; ama şu anda yapmakta olduğum şeye de boş veriyorum. Dün, Katherine'in gönderdiği sandığı görmeden önce, o sırada yaptıklarımın bir anlamı vardı. Yarın da anlamlı olabilir. Fakat bugün için bir şey diyemem.

Genzano'ya giden ana yol boyunca kayar gibi ilerliyorum. Burada, benim köyün güneyinde, kasabaya giderken yol

dümdüz olur. Kasaba halkının büyük bölümü şu anda uykudadır. Benim dışımda, taze süt ve yeni çıkmış sabah gazetelerini dağıtmak için koşuşturup duran, arabalarını çift sıra park etmiş çocuklardan başka kimse yok. Gün, motorunu çalıştırmadan önce yakıtını almış olmalı.

Değerli arkadaşım Dr. Vittorio Barbalisha'nın pembe boyalı şık evinin önünde biskiletimden iniyorum. Ev kasabanın ortasında küçük bir meydana bakıyor. İnsan dikkat etmese burasının bir banka ya da bir kitaplık olduğunu sanabilir. İçerde birinin oturduğunu bilmese genelev de sanabilir. Barbalisha şu kadar yıldır en sevdiğim insanlardan biridir. Yirmi beş yıl önce İtalya'ya taşındığım tarihten bu yana hem doktorum hem de arkadaşımdır. Her şeye aynı açıdan bakarız. Her sabah espresso'larımızı birlikte içeriz. Ya o beni bekler ya ben onu beklerim. Hastanede hastalarıyla bir bir ilgilenebilmek için çok erken kalkar. Ben de evden kaçmak, keşfe çıkmak için erken kalkarım. Her ikimiz de bugün neler yapabileceğimizi ya da dün neler yaptığımızı merak ettiğimiz için erken kalkmışızdır.

"Barbalisha," diye sesleniyorum. Kimileyin her zamankinden daha erken gelirim. "Kahve hazır."

Sesimi işittiğini haber vermek için pencereden el sallıyor. Bitişikteki kahvenin kanepesine doğru yürüyorum. Bu küçük meydanda, sabahın köründe sadece orası açık olur. Genelde masalar dışarı çıkarılmıştır, ama bu sabah sadece kanepeler var. Önemli değil, ayakta dikiliyorum. Arada bir iki adım atıyorum. Oysa daha bir dakika bile olmadı. Bende o kadar sabır ne gezer! Bugünkü gezintimde ne gibi şeyler öğreneceğimi merak ediyorum, biraz kaygılıyım. Hakkımda öğreneceğim bir şey kalmışsa onu öğrenmek istiyorum. Yaşlılığımı onunla sürdüreceğim. Belki de Barbalisha'nın tarafsız tavrı, kendimi tanımakta, korkularım çekip gitmeden onları kontrol etmekte bana yardımcı olacaktır.

Her zamanki çevikliğiyle ön basamakları atlarken, "Antonio, Buon Giorno!" diyor. Sanki yirmi dört saatten beri değil yirmi dört aydan beri görüşmemişiz gibi sırtıma vurarak beni karşılıyor.

Ben de onu hafifçe kucaklayarak, "Barbalisha," diyorum.

Barbalisha. Özellikle de sabahın saat altısında, espresso ve croissant'ın üzerine bu adamın adını teleffuz etmeyi o kadar seviyorum ki. O günkü heyecanlarımı yatıştırmak için dilime bir biçim veriyor sanki. Barbalisha. Güzel bir traş. Ona başka söz bulamıyorum.

Yerimize otururken, "Seni üzen bir şey var," diyor. Sormuyor, ama anlıyor.

Kutudan, Katherine'den, Iolanda'dan, keyfimi kaçıran şu kararsızlıklar yumağından söz ediyorum. Şu ana kadar düşünmediğim bazı şeyleri, dün gece uykumu kaçıran ne varsa her şeyi anlatıyorum ona. İşimden, evliliğimden neler kaybettiğimi anlatıyorum. Kendimi, keşif için geziye çıkmış gibi hissettiğimi söylüyorum ona.

"Korktuğun şey ne?" diye soruyor bana.

"Korktuğumu söyleyen kim?"

"Korkmuyor musun?"

Ah, Barbalisha! "Hayır!" Ardından kabul ediyorum. "Evet, korkuyorum. Her şeyden korkuyorum."

"Ah," diyor, "güzel. Şimdi başlayabiliriz demektir." Bir kahkaha patlatıyor. Kahkahası gök gürültüsü gibi boş sokaklarda yankılanıyor. Ben de ona katılınca ikimiz birlikte fırtına olup çıkıyoruz. Hani şu insana sinsi sinsi yaklaşan ve hemen kontrolü eline alan kahkahalardan biri. Onun çekip gitmesini hiç istemiyorum.

"Ağız dolusu gülmek ne güzel," diyorum. Bir yandan da gülmemi sürdürüyorum. Acaba bir daha gene böyle gülecek miyim?

Onun kahkahası diniyor. "Evet," diyor, "ama kahkahalar çeşit çeşit olur."

"Yani?"

"Yani gerçekten kıvançlı olan bir insanın kahkahası vardır, bir de salt dikkatini başka bir yöne çevirmeye çalışan insanın kahkahası vardır."

"Neden çevirmeye?"

"Acıdan, kavgadan, döğüşten."

"Yatışma gibi bir şey mi yani?" Şaşıyorum. Şaşkınlığımın yanı sıra Barbalisha'yla konuşurken neden tıbbi terimler kul-

landığımı düşünüyorum. Başkalarıyla böyle konuşmam ki ben.

"Yatışma, rahatlama. Onun gibi bir şey işte. Hepsi aynı."

Soruyorum: "Sence benim kahkaham içi boş bir şey mi yani?"

"Hayır, asla!" diyor, "fakat kahkahayı atarken içinde o anda neler hissettiğin önemli."

Garson espresso'muzla croissant'ımızı getiriyor. Bu konuda kafamı toparlayabilmek için susuyorum. Kanepe bu sabah çiğ yağdığından hâlâ çok ıslak. Islaklık giysilerimin içine kadar işlemiş. Barbalisha bunun pek farkında değil gibi ya da umursamıyor. Espresso tabağını bacaklarımın üzerine koyarak fincana bir tatlandırıcı atıyorum. Kahveyi yudumlarken buğusunun buz kesmiş ıslak dudaklarıma ulaşmasıyla içim ısınıyor sanki. Bugüne dek bu tür duyumsamalardan yaşarken değil, daha çok oynarken haberim olmuştur. Bundan böyle bunu düşünmem gerekecek anlaşılan.

Arkadaşım, gene aynı konuya dönmek için gönül alıcı bir tonla, "Eee, şimdi nasıl hissediyorsun kendini?" diyor. "Bombok hissediyorum," diyorum, "sözcüğün tam anlamıyla bombok hissediyorum." İşte oldu, bu iyi oldu.

Arkadaşım aramızdaki bu kopuk kopuk konuşmaların espresso'muzdan çıkan buğunun karıştığı sabah serinliğinde dağılıp gitmesini bekliyor. Uzun bir süre hiç konuşmuyor. Sonunda şunları söylüyor: "Böyle sarıp sarmalanmış bir halde nereye gidiyorsun?"

"Bilmiyorum," diyorum, "şöyle bir dolaşacağım. Belki de Anzio'ya kadar uzanırım. Belki öğle yemeğimi de orada yerim, bir yandan da tekneleri seyrederim."

Bir an, bu söylediklerimi o sırada tasarlamışım gibi geldi bana. Oysa düşündüm ki Anzio'ya kadar uzanmak için Nettuno'dan geçmem gerekecek, benimse Nettuno'ya uğramak hiç içimden gelmiyor. Bunun üzerine, "Belki de Latina'ya inerim," dedim. "Ya da şu tepelerden Cori'ye." En iyisi birinden birine karar vermek.

"Bravo, çok iyi yaparsın," diyor arkadaşım, "şu yaratıkla dolaşınca insan kendini daha genç hisseder." Bir yandan da sabahki tırmanmalardan sonra küçük bir ağaca dayalı uyuya kalmış bisikletime bakıyor. İster istemez ona hak veriyorum.

"Sen öyle san," diyorum. Laf ola beri gele işte. Ben bunu söylerken arkadaşımın beni nereye çekmek istediğini anlıyorum. "Demek öyle?" diyorum, "yani bütün bunların anlamı ne? Yoksa yaşlanıyor muyum?"

"Onu sen söylüyorsun."

Sorunun bir yanı bu, kabul ediyorum. Ama sıkıntılarım gün geçtikçe daha da artıyor. Bunu Barbalisha'ya anlatıyorum. Ona doğduğum günden beri sürekli yaşlandığımı söylüyorum. Beni huzursuz eden şey belki de yaşamımı anlamlı kılacak bir güçle Katherine'in o sandığı neden gönderdiğini anlamış olmamdan kaynaklanıyor. Ya da bugüne dek yaptığım ve de inandığım her şeyi döküp saçmamdan. Ya da her ikisinden de.

Barbalisha, "Ama Tony, bu çok saçma," diyor, "sandığın içinde neler bulunduğunu sen biliyorsun. İçinde seni şaşırtabilecek bir şey yoktur."

"Belki."

"Belki hiçbir şey yoktur. Seni uzun zamandır tanırım. Hiçbir şeyi unutmazsın. Günlük tutsaydın, onu da hatırlardın. Birinin fotoğrafını saklamış olsan ilk bakışta hemen tanırdın. Kitaplarının sayfa kenarlarına notlar almış olsaydın gene hatırlardın. Çocukken ilerde nasıl bir yaşam süreceğin üzerine tahminler yürütmüş olsaydın onu da hatırlardın. Söylediklerim ne kadar eskilere uzansa da bu gerçek hiç değişmez. Bunların hepsi de senin birer parçan zaten."

Yeniden kahvelerimizi yudumluyoruz. Aramızdaki sessizliği anlamak o kadar zor değil, kafa karıştırıcı hiç değil.

"Belki de asıl sıkıntı bu," diyorum sonunda, "Bunların hepsini hatırlıyor olabilirim; ama belki de oldukça unutkanım da."

Biliyorum, ailesine düşkün, kafamı sürekli olarak rahatsız eden kötü ruhlardan uzak yaşayan Barbalisha gibi bir insan bu söylediklerimi yadırgıyor olmalı. Ondan bunları anlamasını beklemiyorum. Anlamasını da istemem.

"Sen zor bir insansın, arkadaşım," diyor.

"Evet, zorumdur," diyerek ona katılıyorum. Ayağa kalkıyor, pantolonumun poposundaki ıslaklığı elimle silkeler gibi yapıyorum. Üşüyorum, yorgunum da. Daha gidecek dünya

kadar yolum var. Bisikletime doğru yürüyor, ağaca dayalı olduğu yerden kaldırıyorum. Bisikletimi alarak kanepede oturan arkadaşımın yanına geliyorum.

Barbalisha espresso'sunu yudumlarken, "Yarın görüşürüz," diyor.

Bisikletime atlarken, "Yarın görüşürüz," diyorum.

Sanırım, kendimi biraz zorlarsam, sabah trafiğine yakalanmadan Velletri'ye varmış olurum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ufak Tefek İşler

Bisikletimi sürerken geçmişim hiç peşimi bırakmıyor. Tekerleklerin her bir dönüşünde yeni yeni anılar eğiriyorum. Hemen ardından da duyarlı bir dengeleme işlemi yakalıyorum: eğer pedalı hızlı çevirmişsem çok önemli bir anım da olsa onu geçebiliyorum; yavaşlamışsam bu kez yaşamım önüm sıra başını alıp gidiyor.

İşte yerlere dökülmüş kuru yaprakların hışırtısını dinlerken, yeni bir yaşama hazırlanan ailemin El Paso'yu terk edişini görür gibi oluyorum. Babam, 1917'de evine döndüğünde düş kırıklığına uğradığı birçok konuda çok acı çekiyordu. Devrim birçok şeyi, birçok insanı savunmak için başlatılmıştı. Ama babam artık Villa'nın davasına o eski coşkusuyla sarılmıyordu. Babam için, o dava bir yıl kadar önce yok olmuştu. Şimdi ona önemle sarılabileceği yeni bir heyecan gerekiyordu. Babam oldum olası kendini büyük bir bütünün parçası olarak görmek gereğini duymuştur. Onu kollayacak bir devrim olmayınca artık bağımsız sayılırdı.

Düş kırıklığı da tam anlamıyla bir gerçekti. Çatışmalardan birinde vuruldu; aldığı yara neredeyse gözüne mal oluyordu. Göz zamanla kil rengini aldı. Ardından görüşü o kadar bulanıklaştı ki düzeltmek için çok kalın camlı gözlük kullanmak zorunda kaldı. Aradan bir süre geçince, öbür gözü dengelemeye çalıştığı için, bu kez sağlam gözün gücü azaldı. Bu arada hasta olan göz daha da kötüledi. Evde, Frank'ın ne zaman

ciddi olarak kör olacağını merak eden büyükler artık bu konuyu hiç konuşmuyorlardı. Bense bu süre içinde kulağıma çalınan konuşmaları yorumlamaya, herkesten çok sevdiğim bir insan aleyhinde yapılan bu konuşmaları tartmaya çalışıyordum.

Babamın eve dönüşünden dokuz ay sonra kızkardeşim Stella aramıza katıldı. Böylece ailemiz tamamlanmış oldu. Ama ev halkı sürekli değişiyordu. Dayılar, teyzeler ve kuzenler takımının yanı sıra Dona Sabina hâlâ bizimle kalıyordu. Yani babaannemin kızkardeşiyle onun çocukları. Bu durum, annemle benim tek başımıza geçirdiğimiz günlerle büyük bir çelişki oluşturuyordu. Konuklara bir diyeceğim yoktu. Glafiro Amca iyi kalpli bir insandı. Ama onun o acımasız oğlu yok mu işte o işe yaramazın tekiydi. Kuzenim benden birkaç yaş büyüktü. Arada ya osurarak ya da ağzımı kapamaya çalışarak beni hep utandırırdı. Bir gün, bizim o iğrenç kanalın orada, yüzüme işedi. Ondan biraz daha büyük olsaydım, onu orada öldürebilirdim. Ben biraz daha büyüyünce de benden fellik fellik kaçacağını çok iyi biliyordum. Baba'nın fili kadar olsaydım, asla unutamayacağım bir kızgınlığa kaptırabilirdim kendimi.

Bebek kızkardeşim beni çok neşelendiriyordu. Zavallı Stella hastalıklı bir çocuktu. Her çocuk gibi o da ilk bebeklik çağında sık sık hasta olurdu. O süre içinde en çok onun gereksinmelerine koşulurdu. Artık ben babaanneme aittim, annem de babama aitti. Stella ise hepimize aitti. Üzerine titrerdik. Çoğu öğleden sonraları bebek dinlendiği için evin içinde çıt çıkarmazdık. Akşam oldu mu, onu rahatsız etmemek için sokağa çıkardık. Yemek saati gelince de acaba karnı iyice doydu mu diye sıkılır dururduk. Geceleri rüyamıza bile girerdi. Stella bizim umudumuzdu. *A Streetcar Named Desire* oyununda bir tümce vardır ki kariyerim boyunca kulağımda yankılanıp durmuştur. Kafamda yarattığı imge beni alır ta çocukluk günlerime götürürdü: Yıldız yerine Stella. Gerek turnelerde gerek Broadway'de belki de bin kez Stanley Kowalsky rolüne çıkmışımdır. Bir kez bile bu tümceyi işittiğimde bebek kardeşimi hatırlamadığım olmamıştır. Stella bizim yıldızımızdı. Hepimizin yaşamına ışık tutardı. Geleceğimizin simgesiydi o. İlk yılların asıl zorluğu iş bulmaktı; iş bulunsa da onu sürdür-

mek kolay olmuyordu. Babam, gözleri iyi görmediği halde her tür işe razıydı. Hem güçlü kuvvetliydi hem de dürüst bir işçiydi. Sürekli bir iş bulamamışsa her bulduğu işte çalışabilirdi. İş bulamayınca da şansı açılıncaya dek kara kara düşünürdü. Nedense, her seferinde de şansı açılırdı.

Ona en çok para kazandıran işlerden biri de demiryolundaki işi oldu. Trenler babasının kanına girmişti. Onun kanına da girmemesi için bir neden göremiyordu. İyi de para veriyorlardı. Çoğu günler annem de onunla birlikte çalışıyordu. Tıpkı devrime birlikte katıldığı gibi. Babamın toprağa çakacağı kazıkları annem eliyle tutarak ona yardımcı olurdu. Bunu hem daha dolgun ücret almak hem de birbirlerine yoldaş olmak için yapardı. Biz merkez kampında üstü kapalı bir vagonda kalırdık. Annemle babam yeni raylar döşemek için hattın sonuna kadar giderlerdi. O süre içinde çocuklara babaannem bakardı. Çok geçmeden, çok çok ray döşendikten sonra, işe gidiş geliş mesafesini kısaltmak için, vagonumuzu demiryoluna yakın bir yere taşırdık.

Bu düzenimiz günün birinde birdenbire son buldu. Annem, öğleden sonraki siestanın ardından kendini işe gidemeyecek kadar yorgun hissetmişti. Kolunu kanadını kaldıramıyordu. Babamla amcam, annemin o günkü ücreti yanmasın diye onun yokluğunu belli etmemeye çalıştılar. Niyetleri şirkete madik atmak değildi. Şirketin onlara madik atmasını engellemekti. Babam bir çare düşündü: bir elindeki kıskaç gibi şeyle mıhı sıkıca tutarken öbür eliyle çekici sallayacaktı. Güç bir işti, ama bunu yapabilirdi. Çekici Glafiro Amca'yla dönüşümlü olarak kullanacaklardı. Böylece, bir saat kadar sonra oldukça hızlı çalışarak hayli iş çıkardılar. Annem gözlerini ayırmadan onları seyrediyordu. İşi aksatmadan akşamı ederler diye düşünüyordu. Bir ara babamın eli kaydı, tuttuğu çekicin hızına engel olamadı. Çekiç kazığı babamın eline geçiriverdi.

Korkunç bir şeydi. Neyse ki annem oradaydı da eteğinin alt kenarından kopardığı bir kumaş parçasıyla yarayı sarıverdi. Ama bu kanı durdurmak için yeterli değildi. Ayrıca şerit biçiminde bir kumaş parçasıyla kolu dirsek hizası üzerinden sıkıca bağladı. Glafiro ile birlikte kaldığımız vagona taşıdı. Ardından da, her zamanki yolu izleyerek eve döndüler. Annem bü-

tün gece, arada babamın kolunu tuzlu ve sıcak suya batırarak, başında nöbet tuttu. Babamın ateşi hızla yükseldi. Babaannem kangren olmasından korkuyordu. Bir doktor çağırması için annemi ikna etti. O sırada tren düdüğünü işitince annem dışarı fırladı. Geçen treni bayrak sallayarak durduracaktı. Rayların üzerinde dikilerek büyük bir telaşla kollarını sağa sola oynatmaya başladı. Tarifeye göre tren istasyonda durmayacaktı. Ama annem makinistin onu ezmeden duracağını umuyordu.

Babamı trene kadar taşımak için Glafiro'ya üç kişi daha yardım etti. Babamın ateşi yükseldiği için sayıklayıp duruyordu. Kendinde değildi. Makinist annemi evde kalmaya razı etti ve babama iyi bir doktor bulacağına söz verdi. Ayakta dikilmiş gözden kaybolmakta olan treni seyrediyorduk. Annem onu tek başına yolladığı için doğru bir şey yapıp yapmadığı konusunda ikircikliydi. Babaannem başka bir seçimleri olmadığını söyleyerek onu rahatlattı. Zaten makinist de onun yolu tıkamaktan başka bir şey yapma fırsatını bulamayacağını söylememiş miydi? Oturup beklemekten başka yapacak bir şey yoktu. Öyle ya, çocukların da ona gereksinmeleri olacaktı. Kim bilir tren nereye gidiyordu? Babamı kim bilir nerelere götürecekti?

Üç gün sonra, tren boyunca eğleşen gezgin ailelerin hiç de yabancısı olmadıkları bir kanalla haber aldık. Geçen trenlerden birinden kömür parçasına sarılmış bir pusula atılmıştı. Babam iyiymiş ve bir hastanede yatıyormuş. Haber çok güzeldi, ama tam değildi. Pusulanın altında imza yoktu. Bizim için babama doğrudan ulaşmanın yolları hâlâ kapalıydı. Ama olsun, iyi olduğunu öğrenmiştik ya!

Biz babamı beklemeye zaten alışıktık. Şimdi gene beklemeye başlamıştık. Bu kez, onu beklerken yakında evine döneceğini, hem de tek parça halinde döneceğini bildiğimiz için içimiz rahattı. Birkaç hafta sonra evine döndüğünde, doğal olarak kendine pek ağır olmayan bir iş aradı. Demiryolu şirketi kazadan sonra onu yeniden işe almakta hiç acele etmedi. Bir gün iş aramaya çıktı ve büyük bir sevinçle eve döndü. Kuzey California'da, San Jose'ye tarlalarda çalışacak erkek ve kadın işçiler gönderiliyordu. Bunu bize yaşamımızın yönünü de-

ğiştirecek büyük bir müjde olarak aktardı. Hiç kimse San Jose diye bir yerin adını bile duymamıştı; ama California adı kulağa hoş geliyordu.

Babam, "Haydi Nellie," diyerek annemin bu fikri desteklemesini istedi, "her yer şu berbat kanaldan daha güzeldir."

Bu fikrini Glafiro ve ailesine de onaylattı. Ve çok geçmeden Meksikalıların doldurduğu bir sığır vagonunda kuzeye doğru yola koyulduk. Şimdi, sanki kent dışında başımızın çaresine bakmak zorundaymışız gibi tam da ailemin çalıştığı raylar üzerinde yolculuk yapıyorduk.

Dağlardan ve çöllerden geçerek, her türlü iklim koşulu altında, en çok da buz gibi soğuklarda tir tir titreyerek yolculuğumuzu ancak dört beş günde tamamlayabildik. En ufak bir engelle karşılaşmayan rüzgâr, vagon çıtalarının arasından savrulup duruyordu. Daracık bir mekâna o kadar çok insan sıkıştırıldığı için soğuktan yakındığımız yoktu. Bu hem iyi hem kötüydü. Vagona tıka basa doldurulduğumuz için neredeyse uzanılacak yer bile kalmamıştı. Trende başka vagonlar da vardı; ama onlarda sadece paralı yolcular, atlar ve ticari mallar yolculuk yapıyordu. Bizim vagonun içi o kadar kalabalıktı ki kusma ya da tuvalet gereksinmesi için bile kapılara yaklaşılamıyordu. Çok geçmeden vagon geride bıraktığımız kanaldan bile berbat kokmaya başladı. Köşede gözümüze kestirdiğimiz bir yer vardı, oraya yerleştik. Yolculuğumuz boyunca Stella'yla dertop olup onu ısıtmaya çalıştım.

San Jose'de trenden dışarı adımımızı atar atmaz taş yağmuruna tutulduk. Başta, taşların hangi yönden geldiğini anlayamıyorduk. Ama sonra istasyona yukarlardan bir yerden inen insanların saldırdığını farkettik. Büyük çoğunluğu bizim gibi Meksikalıydı. Bize grev kırıcılar ya da bozguncular diye bağırıyorlardı. Bu çirkin mi çirkin bir sahneydi. Adamların niyeti bizi korkutmak, bizi yaralamaktı. Ben daha çocuktum, bu olanlardan hiçbir şey anlamıyordum. Tek bildiğim şey sinirlerin gerilip yumrukların sıkıldığıydı. Bir de atılan taşlar. Millet birbirine girmişti. Bizim aileden herkesin çok korktuğunu hatırlıyorum.

Bu tam bir saldırıydı. Anlaşılan grevcilerin hepsi de bizim geleceğimizi biliyordu, bizimse bizi nelerin beklediğine ilişkin

en küçük bir bilgimiz yoktu. Biz bir işçi grevini kırmaya gönderilmiştik. Toprak sahiplerinin bu ikiyüzlülüğü karşısında babam ve öteki işçiler deliye döndü. Bir yandan dışardan küçük ücretle işçi getiriyorlardı, bir yanda da ailelerini tehlikeye atmak için onları kendi bilgileri olmadan emeğin tartışıldığı bir kargaşanın içine atıyorlardı. Neler olduğunu kavrayınca babamın yüzü renkten renge girdi.

Birçoğumuz kendimizi sığır vagonuna atarak canımızı zor kurtardık. Grevci işçilerin temsilcileriyle konuşmaya giden El Paso'lu adamların arasında babam da vardı. Bu adamlar çuvalı yirmi cent'ten ceviz topluyorlarmış. Öte yandan babam ve trenle gelenlerle on cent diye konuşulmuş. Adamların kızdığı kadar var. Bu kez, iki grup kızgınlıklarını çiftlik sahibine yönelttiler ve sonunda bir anlaşmaya vardılar. Trenle gelenler daha yüksek ücret talebinde bulunmayacaklar, ama yirmi cent'e anlaşanlar işbaşı yapmadıkça da sözleşme imzalamayacaklardı. Böylece, eski işçiler işlerinden olmayacak, yeni işçiler de yüz geri edilmeyeceklerdi. Babam, çuval başına on cent fena para değil, dedi. Ayrıca dünya kadar yol tepmiştik. Bütün aile onunla birlikte çalışacaktık. Akşama kadar öteki aile bireyleri de az da olsa para kazanacaktı.

Biz, cevizliğin bir mil kadar uzağındaki tepecikte, küçük bir kulübede barınıyorduk. Güneş iyice yükselmeden ağaçların gölgesine kendimizi nasıl atacaktık? Tanrım, o ne sıcaktı! Ama ağaçların gölgesi o kadar fena değildi. Her sabah işe giderken o uzun yolu babamla birlikte tırmanırken bir yandan da güneşle cebelleşiyordum. Onun o uzun adımları yanında benimkiler hiçti. Onun bana ayak uydurmaya hiç mi hiç niyeti yoktu. Ya dayanacak ya da geri dönecektim.

Cevizlikte herkes on ya da yirmi ağaçlık belli bir kesimde çalışırdı. Ucu kancalı uzun bir sopayla ağacın dallarını silkeleyerek cevizleri aşağıya dökmek babamın işiydi. Bu beceri isteyen bir işti ve zordu. Kancayı önce ağacın bir dalına geçirip ardından eline geçirebilirse onunla dalı silkelemeliydi, yoksa cevizler düşmezdi. Cevizler düşünce hemen atlar düşenleri çabukça toplardık. Cevizleri kabuğundan ayırarak çuvala doldurmak benim işimdi. Ellerim ceviz suyundan kahverengileşir, çuvalı sürürken zorlanmaktan su toplardı. Çok zor bir işti, ama

babamla olduktan sonra her şey bana vız gelirdi. Daha beş yaşındaydım. Fakat ailenin yükünü paylaşan bir delikanlıymışım gibi gelirdi bana. Kendimi onun imgesine uyduruyor, umarım beni farkediyordur, diyordum içimden. Babaannem ve annem de, temizlik ve Stella'nın işlerinden arta kalan zamanlarında bize yardıma geliyorlardı. O uzun günleri, babamı görmeme izin verdikleri ve de babama kendimi gösterebildiğim için hiç unutmam.

Babam hem bu işe hem de bu yaşam biçimine çok çabuk ısındı. Bir çiftlikten bir başka çiftliğe hareket ediyorduk. Yeter ki çalışacak iş, kalacak yer olsun. Bu işi tek babam yapıyordu. Çoğu göçmen işçi tek tür hasatta çalışırdı. Onlar mevsimlik işçiydi. Babamsa bizi her tarafa taşıyıp durdu. Her şeyi topluyorduk: domates, ceviz, marul. Kuzeyde Oxnard ile Napa Koyağı arasında üzüm topladığımız gibi Güney California'nın narenciye bahçelerinde limon ve portakal bile topladığımız oluyordu.

Bir süre sonra iş seçmeye başlar olduk. Pamuk tarlalarında bütün gün çalışmak işlerin en ağır olanıdır. Açan pamuğu dalından koparıp onları ellerimizle bir bir ayıklamak zorundaydık. Ellerimizde toplanan pamukları da torbamıza doldururduk. Eldiven filan hak getire. Ellerim delik deşik olur, kan içinde kalırdı. Çalı fasulyesi toplamak ise o kadar zor değildi, ama o da berbat bir işti. Kocaman bir harman makinesinin arkasında dikilir, bir elimizle fasulyeleri toplarken öbür elimizle yüzümüzü kırıntılardan ve toz topraktan korumaya çalışırdık.

İşlerin en hoş olanı güneş altında yanmadan meyve toplamaktı. En çok da şeftali, kayısı, elma, armut ve ayva topluyorduk. Bu işleri kapmak o kadar da kolay olmuyordu. Ama babam ne yapar eder, herkesten önce davranarak bizi bahçelerin en iyisine yerleştirmeyi bilirdi. Her gittiğimiz yerde kendine arkadaşlar edinirdi, onlar da ona her işin püf noktalarını öğretirlerdi. Onu çiftlik sahipleri de çok seviyordu. Çünkü babam çoğu Meksikalıdan daha akça pakçaydı. Ayrıca İngilizce de konuşurdu. Meyve toplayan öteki işçiler de babamı severdi; çünkü babam hem çok çalışkandı hem de güzel öyküler anlatırdı. Ayrıca onun İngilizcesi sayesinde iş bulmaları biraz daha kolaylaşıyordu.

Bundan daha harika ve düzensiz bir yaşam biçimi olamazdı. Tıpkı çingeneler gibi ordan oraya dolaşıp duruyorduk. Dolaştığımız yerler hiç birbirine benzemiyordu. Evimizi, yurdumuzu alışılmış biçimde sırtlarımızda taşıyorduk. Gün doğmadan uyanmanın, babamla birlikte tarlalara doğru koşuşturmanın, onu hoşnut etmenin, ailemizi geçindiren babama yardımcı olmanın nasıl bir duygu olduğunu asla unutamam. Nerede olduğumuz, ne topladığımız hiç önemli değildi. Birlikte çalıştığımız bir iş, onun bana gereksinimi vardı ya, önemli olan oydu. Önemli olan bir başka şey daha vardı: sonunda bugüne kadarki yaşamımıza hiç benzemeyen bir yaşam sürdürüyorduk.

Kara Panter

ORADAN oraya dolaşıp durduğumuz o eğlenceli günlerden birinde babam, göçmen işçilikle aile geçindirilmez, dedi. Doğu Los Angeles'teki demiryolu atelyelerinin yakınında, Daly Street'te küçük bir eve taşındık.

Ev bizim eski barakamızın biçiminde ama daha büyükçeydi. Ev demeye insanın dili varmazdı. Yalnızca doğal çevresi değişikti, o da pek belli olmuyordu. Bana sorsalar saraydan farksızdı. Babam demiryolu atelyelerinden nefret ederdi. Bu yüzden pencere üstlerine çocukluğundan aklında kalmış renkli kır resimleri ya da bir Pasifik Okyanusu manzarası veya kalesi olan ortaçağ ufku resimleri çizerdi. Ama gene de pencere camlarının her iki tarafındaki gerçeklerden kurtulmanın yolu yoktu. Pis pis kokan kanal yerine bu kez de tren gürültüsü dayanılır gibi değildi. Los Angeles'teki bağırmalar çağırmalar El Paso'nun itişme kakışmalarını aratmıyordu. O küçük odamızın yerine şimdi orta karar bir odamızla bir de mutfağımız vardı. Mobilya alacak paramız oluncaya kadar yerde yatacaktık. Odanın tam ortasında bir ambalaj sandığından bozma masanın çevresinde toplanarak yemeğimizi yiyorduk. Musluk suyumuz yoktu, onu evimizin arkasındaki dereden sağlıyorduk.

Babam Lincoln Hayvanat Bahçesi'nde kendine bir iş buldu. Haftada yirmi dört dolar karşılığında hayvanları yemleyecekti. Bu, o sıralar bile, çok para sayılmazdı. Her sabah, kapı-

nın hemen önünde trene atlar, sekiz on mil gittikten sonra hayvanat bahçesine varırdı. Bilet de o kadar pahalıydı ki. Ne var ki o kadar yolu da yürüyemezdi. Babamla iyi giyimli öteki tren yolcuları arasında tek bir fark vardı: onlar rahat rahat içerde otururlarken babam vagondan vagona gizlice süzülmeye çalışmadan koridorda, sıkılarak ayakta yolculuk ederdi.

Çoğu hafta sonları ben de trene atlar, hayvanların bakımına yardım ederdim. Sekiz yaşındaydım. O kocaman kedileri ne çok severdim. Beni nedense kendine çeken, siyah kürkü pırıl pırıl parlayan çok güzel bir dişi panter vardı. O benim ilk aşkımdı. Bakıcıların hiçbiri onu yola getiremezdi, ama benimle olunca hemen sakinleşir, uysallaşırdı. Aramızda bir bağ oluşmuştu. Rüyalarıma bile giriyordu. Başta, babam ona fazla yaklaşmamam için beni uyardı. Fakat ben kafesin içine giriyor, kürkünü okşuyordum. Korkuyordum, ama tehlike beni çekiyordu. Dişi panter hem çok güçlü hem de yumuşacıktı. Mırıltısı derin ve gizemli bir yerlerden gelen bir müzik sesi gibi kulağımı okşardı.

Hayvan beni büyülemişti. Ona uzattığım yiyeceği anında kapıyordu. Bir süre sonra kimsenin elinden yiyecek kabul etmez oldu. Ben kürkünü okşarken sakin sakin otururdu.

Bu ilişki babamın nerdeyse işine, hatta yaşamına mal olacaktı. İşler bu biçimde sürüp giderken, birkaç ay sonra bademcik ameliyeti olmak üzere il hastanesine kaldırıldım. Çok sayıda hasta peş peşe ameliyet olacaktık. Bizim gücümüz ancak buna yetiyordu. Eter verilerek sıraya alınan benden önceki çocuğa bakıyordum. Bir de bıçağa baktım. Arkadan ne geleceğini hemen anladım. Cesur olmaya çalıştım. Hiç değilse beni ameliyet masasına yatırmadan önce şu kanlı örtüleri değiştirselerdi ya, diyordum içimden.

Uyuşturucunun etkisi geçtikten sonra bir düzine kadar çocukla kendimi yatakhane gibi bir odada buldum. Babam yatağımın başucunda oturuyordu. O güne kadar onun bir gün bile işini aksattığını hatırlamıyordum. Uyandığımda orada bulunmak istemişti.

"Benim filim nasıl bakalım?" diye sordu.

Konuşamıyordum, o yüzden sadece gülebildim.

Arada uyuyor, arada uyanıyordum. Bütün gün yanımdan

ayrılmadı. Görüşme saatı son bulduğunda yanımdan ayrılmak istemedi. Hemşireler güvenlik görevlisini çağırmakla tehdit edince beni bir battaniyeye sardığı gibi kaptı ve yangın merdiveninden aşağıya indirdi. Bir doktor beni geri getirmesi için pencereden babama bağırıyor, anestezi yüzünden ciddi sorunlar doğabileceğine dair onu uyarıyordu. Babam eve kadar bütün o yolu yürüdü. Babam beni ilk kez kucağında taşıyordu.

Ertesi gün, işten erken döndü. Bu kez karşımda bambaşka biri vardı sanki. Babamın bana söyleyeceği önemli bir şey vardı. "Şu senin arkadaşın olan o kedi var ya, hiçbir şey yemiyor," dedi, "şu anda tam bir hafta oluyor."

Ertesi gün, işinden gene erken döndü. Gene aynı öykü.

"İzin ver de ben de seninle geleyim, baba," diye yalvardım, "hatırım için yiyecektir."

Babam sesli sesli güldü. "Seni hastaneden izinsiz çıkardığım için, annen zaten hâlâ bana kızıp duruyor," dedi. "Elini çabuk tut da bir an önce iyileşmeye bak. Kediyi ancak o zaman görebilirsin."

O gece hiç uyumadım. Zavallı arkadaşım hiç aklımdan çıkmıyordu. Onu yüzüstü bıraktığımı mı düşünüyordu acaba? Ben onu merak ettiğim gibi o da beni merak ediyor muydu? Çok mu acı çekiyordu? Yoksa kızgın mıydı? Yoksa sadece aç mıydı?

Babam da çok üzgündü. Ertesi sabah pantere gene yem vermeye çalışmış. Ağzına bir lokma bile koymayalı neredeyse on gün oluyordu. Babam onunla nazik nazik konuşmuş, evde hasta yattığımı ve yakında döneceğimi söylemiş, haydi artık bir şeyler ye, demiş. Babamı dinliyor, söylediklerini sanki anlıyor gibiymiş. Sonunda babam onun güvenini kazandığını düşünmüş. Elini kafesin içine uzattığı anda panter hemen saldırmış. Neredeyse kolunu koparacakmış. İyileşeceğini öğrendiğimizde olayın üzerinden tam iki hafta geçmişti. O süre içinde hep hastanede yattı. Babam kolunun kesilip kesilmeyeceğinden bile emin değildi. Biz ise onu kaybedip kaybetmeyeceğimizden emin değildik.

Hastaneye ziyaretine gittiğimde, nereden geldiğimi ona anlattım. "Ona karşı vefasızlık ettim, baba," dedim, "kediyi görmeye gittim."

Güldü. Kan kaybettiği için ve de ilaçlar yüzünden kilo vermişti. Doğru bir şey yaptığımı yüzüne bakınca hemen anladım. Hem onu görmeye gitmem hem de olanları babam anlatmam iyi olmuştu. "Güzel," dedi. "Bunu duyduğuma sevindim."

"Bana kızmadın mı?"

"Neden kızacakmışım?" dedi, "ben de aynı şeyi yapardım. Kedi seni seviyor."

"Ama neredeyse seni öldürüyordu, baba."

"Bana saldırmakta haklıydı."

"Hayır baba. O bir kazaydı."

"Hayır, Tony. Kaza değildi. Senin panter bir dişi. O sana ait. Bir başkasının dişisine el uzatmak için yanına yaklaşmaya hakkım yoktu. Umarım, ilerde bir gün böyle bir kadın bulursun kendine. Ne pahasına olursa olsun kendisini sana adayacak bir kadın. Zamanı geldiğinde o kediye benzeyen bir kadın bulmalısın kendine."

Babama göre, benim pantere olan aşkımla onun bana olan aşkı bu söylediklerinin kanıtıydı. Babam son kerte vefalı bir erkekti. Böylesi bir bağlılıkta kendi yaşamında bir türlü gerçekleştiremediği iffeti görmüştü. O sırada çocuktum. Bunu anlayamazdım, ama zamanla anlar oldum.

"Haydi ona git," dedi, "Onun sana gereksinimi var. Ben burada iyiyim. Hemşireler bana bakar. Arkadaşının, onun senden başka kimsesi yok."

Gerçekte, babam iyi değildi. Çok kan kaybetmişti. Ona bağlı olarak da bir enfeksiyon geçiriyordu. Fakat gene de diretti. "Haydi, onun yanına git," dedi.

Ben de gittim.

Gizemli Kamera Objektifleri

ÇOCUKKEN, babamın yaşamını etkilemiş olan olaylara karşı büyük bir hayranlık duymuşumdur. Hâlâ da aynı duyguları taşımaktayım. Büyükbabamı İrlanda'dan alıp Meksika'ya götüren koşullar, babamı Chihuahua sokaklarında annemle karşılaştıran koşullar, sonra onun Villa'nın ordusundan Pe-

so'nun kanallarına gelmesi... Beni ortaya çıkaran işte bu olaylar, o sayede hâlâ kendime biçim vermeye çalışıyorum.

Şimdi yaşamımın içeriğini düşünürken, bunu da düşünüyorum. Meğer babamın eşi benzeri bulunmaz savaşım gücü beni ne çok etkilemiş. Bunu bir beylik söz olarak değil, zihne kazınmış bir gerçek olarak söylüyorum. Onun yaşam ve çalışma biçimi bana da geçmiş. O ne yapmışsa ben de her zaman onu yapacaktım. En azından yapmaya çalışacaktım.

İlahi takdir babamı aldı sinema endüstrisine bile götürdü. Hayvanat bahçesindeki işi dolayısıyla babam Selig adında biriyle tanışmıştı. Adam hayvan resimleri çekmekte uzmandı ve Hollywood'da yeni yeni palazlanan film stüdyoları hayvan filmlerinin çoğunu ondan sağlarlardı. Ne zaman bir yapımcıya yeni bir Rudolph Valentino filmi için bir deve ya da zürafa gerekse ya da Tom Mix filmi için bir at gerekse doğru Selig'e koşardı. Paradan tasarruf etmek için de çoğu kez istediği metrajdaki filmi onun yerine çekerdi.

Basitti ama iyi bir işti. Bu işe atılırken Selig'in çok iyi bildiği bir konu vardı. Çok geçmeden, yanında bir de kapalı hayvanat bahçesi bulunan kendi stüdyosunu kurdu. 1920'lerin başında, bir süre, böylece kentin en önemli işletmelerinden birinin sahibi oldu. Selig'in arsasında bu türden işler hiç eksik olmazdı. O sıralar, bir film stüdyosu kurmak için fazla paraya gerek yoktu. Warner Brothers stüdyosu birkaç derme çatma binadan ibaretti. Columbia Gower Street'te birkaç barakada işini sürdürüyordu. Charlie Chaplin'e gelince onun da eski bir ambardan bozma stüdyosu vardı.

Sesli sinemadan önce filmlerin çoğu açık havada çekilirdi. Çok az ışık kullanılır ya da iç çekim yapılmazdı. Çoğu zaman senaryo yazarlarıyla yapımcıların ofisi stüdyo olarak kullanılırdı. Böylece genel harcamalarla çeşitli giderlerin bütçedeki yeri en aza indirilmiş oluyordu.

Selig önce babama hayvanları yakalama ve tutma işini verdi, sonra da onu kameraman olarak çalıştırmaya başladı. Babamın gözleri iyi değildi, ama kamerayı çalıştırabiliyordu. Kaderin cilvesi diyebileceğimiz bu durumdan evde hiç söz edilmezdi. Çoğu kez, bir başkası çekim planını hazırladıktan sonra babam kameranın kolunu çevirirdi. Onun hayvanlarla

olan içgüdüsel ilişkileri sayesinde işveren gereksiz yere fazla film harcamaktan kurtulurdu. Hayvanlara çekim sırasında istediğiniz hareketleri yaptıramazsanız bütçenizi zorlamış olurdunuz.

Bu iş sayesinde benim ilk oyunculuk denemem de başladı dersem yalan olmaz.

Eğitimli iki boz ayıyla bir yavru ayının filmi çekilecekti. Fakat o sıralar çekim için eğitimli ayı yavrusu bulmak kolay değildi. Bu açmaza bir çözüm yolu bulmaya çalışan Selig bir başka açmaza takıldı. Eğitimli ayı yavrusu rolünü üstlenecek bir çocuğa ayı postu giydirecekti. Fakat çocuğunu böylesi tehlikeli bir işe sokacak anne baba bulamadı. Sonunda, babam böyle bir şeyden korkmayacak bir oğlu olduğunu söyleyince rol bana verildi. O gece, üzerime bir kostüm geçirerek, rolümü prova ettim. O güne kadar o denli heyecanlandığımı hiç hatırlamıyorum. Kadınlar iki ayının insafına bırakılmamdan endişeye düştüler; ama erkekler bu işin üstesinden geleceğimden çok emindiler. El Paso'dan beri, babaannemle ben hemen her gün sinemaya giderdik. Kendimi o koca ekranda görünce ne kadar heyecanlanacağımı düşünüyor ve iyi bir rol çıkarmayı çok istiyordum. Hayvanat bahçesinde ayı yavrularının nasıl takla attıklarını görmüştüm. Ben de onlar gibi omuzlarımı yere dayayarak yavaş yavaş yuvarlanıyordum. Sobanın oraya yer yatağıma giderken bile ayı giysimi üzerimden çıkarmadım, öylece uyudum. Rüyamda ünlü bir aktör olmuştum.

Ertesi sabah, ter içinde uyandım. Biraz da altıma işemişim. Kahvaltı edemedim. Annem yanlış bir şey yapıldığını sezinlediği için elini alnıma dokundurdu. Cayır cayır yanıyordum. Babam boz ayılardan korkmuş olabileceğimi düşünerek düş kırıklığını belirtti. Babamın bu kuşkusunda ısrar etmesine izin veremezdim. Ben mi? Ben mi korkuyormuşum? Korkmadığımı göstermek için babamdan beni stüdyoya götürmesini rica ettim.

Fakat annemle babaannem babamın beni götürmesine izin vermediler. Onlara iyileşeceğime söz verdim. Bu önemsiz bir virüstü. Yarın evde dinlenirdim. Ama hiçbiri katı tutumunu değiştirmedi. Hatta bana sinema tutkusunu aşılayan Dona Sabina bile nuh diyor peygamber demiyordu. En sonunda ba-

bam onların isteklerine boyun eğdi ve benim yerime Glafiro'nun oğlunu götürmek istedi. Hani şu üzerime işeyen uğursuz kuzen!

Bunun üzerine küplere bindim, saatlarca ağladım. Ancak beni teselli eden bir şey vardı. Kuzenimin benim o pis pis kokan sidikli ayı postumla bütün gün dolaşıp duracağını, sıranın gene bana geleceğini çok iyi biliyordum.

Babam o sırada ünlü iki bacaklı sinema yıldızlarıyla çalışıyordu. Valentino ona hayrandı. Babaannemin en gözde aktörü, Antonio Moreno ile Douglas Fairbanks iki yakın arkadaştılar. Babamda şeytan tüyü vardı sanki, herkes ona hayrandı. Alt tarafı bir hayvan bakıcısı, bir kameraman değil miydi? Babam hiçbir şey değildi, sıradan bir insandı. Ama bu işte üzerine yoktu. Kendisini hiç düşünmezdi, sevimli ve arkadaş canlısıydı. Güçlü kuvvetliydi, zaafları olan biri değildi. Devrim, ray döşeme, genç aile bireyleriyle meyve toplama üzerine birbirinden güzel öyküler anlatırdı. Her gittiği yerde harika dostlar edinirdi. Hem de kendi konumuna da, ötekilerin konumuna da hiç aldırmadan. İşine hâlâ trenle gidip geliyordu. Trende paralı yolcularla eşit konumdaymış gibi onlarla ahbaplık kurardı. Aydın ya da işçiymiş, sanatçı ya da fasa fiso yazarmış onun için hiç farketmezdi. Babamın herkese vereceği bir şeyler vardı ama karşılığında onlardan da bir şeyler alırdı.

En büyük pişmanlıklarından biri de sanırım yaşam biçimiydi. Arkadaşlarını kirli pasaklı o hap kadar evimize getirmek onu çok sıkıyordu.

Evin önünde Dona Sabina'nın baktığı harika bir bahçe vardı. Eşiklerde ve tarhlarda yetişen birbirinden güzel çiçekler bile evimizin fakirliğini gizleyemiyordu. İşte tam bu noktada, babamın çok sıkıldığını görünce, sonunda ne kadar fakir olduğumuzu ben de fark ettim. Kendi adıma değil onun adına çok sıkıldım. Babam kendisiyle annemin kullanabileceği bir yatak odaları olsun isterdi. Ama ev, ev değil derme çatma bir şeydi. Ben yer yatağında uyurken babaannem de tek odamızda Stella'yla eski bir ordu malı bebek karyolasında uyurdu. Yemek masası olarak hâlâ ambalaj sandığını kullanıyorduk. Bir de arka bahçenin yanındaki derenin kıyısında iki kişilik bahçe helamız vardı.

Bizimki Douglas Fairbanks'e layık bir ev değildi. Başka türlüsü de aklımdan geçmezdi zaten, babamın da. En büyük tutkularından biri de eve su tesisatı yaptırmaktı. Bunu bir ustasına yaptıracak kadar parası yoktu. Fakat bu gibi şeylere eli yatkındı, bu konuda ona yardımcı olabilecek arkadaşları da vardı. Malzeme alacak kadar para eline geçince, akşamları vaktini küçük banyoda geçirmeye başladı. Beni de yanına yardımcı aldı. Birkaç hafta içinde çalışır bir tuvalete kavuştuk. İşimizi bitirdiğimizde, o an ne güzel bir andı! Artık biz de Amerikalılar gibi yaşayacaktık. Artık babamız arkadaşlarını tuvalete girebilmeleri için eve alabilirdi. Ailece tuvaletin çevresinde toplanıyor, zincirini çekerek büyük bir hayranlıkla servetimizi seyre koyuluyorduk. Gerçekten, kullanmadan önce, kim bilir kaç kez tuvaletin rezervuarını boşaltmış olmalıyım.

Öte yandan, çalışan tuvalet bizim için her şey demek değildi. Babamın arkadaşları bize çok seyrek uğrarlardı. Fazla uzun da kalmazlardı. Ben çoğu kez bunun nedenini kavrayamazdım. Ergin biri olarak, bunu annemle babaannemin İngilizce bilmemelerine yorardım. Evimizde konuşulan dil İspanyolcaydı. Los Angeles'in bizim oturduğumuz kesiminde yoksul halkın konuştuğu dil buydu. Babam İngilizceyi güzel konuşurdu. Stüdyoyu ziyarete gittiğim günlerde tıpkı ötekiler gibi İngilizce konuşabildiğini kulaklarımla işittim. Fakat ambalaj sandığımızın çevresinde yemek yemeye oturduğumuzda kendimizi Juarez'deymişiz gibi hissederdik. Belki de babam, Meksikalıya fazla benzediğimiz için onu küçük düşüreceğimizden kaygılanırdı. Belki de babamın ailesiyle arkadaşlarının bir arada bulunmaları için bir neden görmeyen bir yanı vardı.

Gerçi stüdyoda babam saygınlığı olan bir insandı. O yere uygun biriydi. Bin türlü heyecan ve gözüpeklik içinde, böylesi önemli bir konumda, uzaktan gördüğümde onu bağrıma basmak isterdim. Her hafta sonu onu görmeye giderdim. Kimileyin Cumartesi günleri bile çekim yaparlardı. Ama Pazar oldu mu oralar tamamiyle bize kalırdı. Hayvanlarla başbaşa olurduk. O çalınmış dakikalarda ben kendimi onda onu da bende görürdüm. Benim çocuk gözlerimde o bir devdi. Yalnız düşlemimde biçim verebileceğim bir özgüven içinde ortalıkta dolaşır dururdu.

Onun gözünde ben kafasında biçim verebileceği çamur parçası gibi bir şeydim. Her an yeniden biçimlendirebileceği yeni yeni fırsatlarlar düşüyordu ona. Cumartesi günleri bile, arsada western ve jungle filmleri çevrildiğinde babam iki set arasında mekik dokurdu. Biliyorum, kendisi gibi olmamı isterdi de ondan.

Ben o sırada bir kenarda oturur, küçük not defterime sahnenin skeçlerini çizerdim. Ne zaman ve neden resim çizmeye başladığım hiç aklımda değil. Ama babamın bu konuda beni yüreklendirdiğini çok iyi anımsıyorum. Ona göre bir şey yaratmak harika bir şeydi. Gerçi o sıralar yaptıklarım pek de matah şeyler değildi. Kimi aktör bu yaptıklarımı omuz hizamdan seyreder, ardından da bu resimler için yanıma birkaç bozuk para bırakırdı. Babam buna sadaka gözüyle bakardı. Ama ben o fikirde değildim. Aktörler, genellikle, bana ya bir on cent'lik ya da bir çeyrek, kimileyin de daha büyük paralar bırakırlardı. Bir seferinde, *Black Pirate* ("Kara Korsan") filminin çekiminde Douglas Fairbanks'in de resmini çizdim. Ünlü aktör resme karşılık bana yirmi beş dolar verdi.

Bu değiş tokuşu babama anlattığımda, "Tanrım", dedi, "sen benden daha çok kazanıyorsun."

Onun bu söylediklerini nekahat psikolojisi içinde söylenmiş sözler olarak yorumlamadım, ama içine oturmuş olmalıydı. Babam burada komşularının üzerine toz kondurmadığı bir insandı. Ayrıca devrimde umutsuzca çarpışmıştı. İşini bir gün bile aksatmamıştı. Karısını ve çocuklarını aç bırakmamak için, onlara kol kanat germek için didindi durdu. Belki de gözlerini kaybedecekti. On yaşındaki oğlu, elinde kâğıt kalem, küçük küçük bilek hareketleriyle onun yıldızını söndürebilirdi.

Kısa bir süre sonra resim çizmeyi bıraktım.

Cleofus Dayı

HER ZAMAN olduğu gibi, evimiz durumları bizimkinden bozuk hısım akrabalarla dolup taşıyordu. Zaman zaman, daha çok Daly Street'teki evde oturduğumuz sıralar, Glafiro ve

ailesi de bizde kalırdı. (O eşek sıpası oğlandan bir gün elbet intikamımı alacağım!) Kimi zaman babamın devrim sırasında ya da göçmen kamplarından tanıdığı arkadaşlarının ya da uzaktan akraba bir kuzenin de aramıza katıldığı olurdu. Neyimiz varsa onlarla paylaşırdık.

Bu konuklar arasında en unutamadığım babaannemin kardeşi Cleofus Dayı'ydı. Bir fırtına gibi aramıza karıştı ve küçücük evimizin altını üstüne getirdi. O aramızdayken o kadar çok gülerdik ki o güne kadar bu denli güldüğümüzü hatırlamıyorum. Dünyanın en komik, herkesle barışık insanıydı. Geceleri o denli bir vurdumduymazlık ve mutluluk içinde kendini uykuya teslim ederdi ki horlama sesi bütün odayı kaplardı. Ah, ne enfes sesler çıkarırdı öyle! Onun gibi aynı sesleri çıkarıp çıkaramayacağımı ya da hiç ses etmeden kuzu kuzu uyuyup uyuyamayacağımı merak ettiğim için ben de onun yanında yerde yatar, ama uyuyamazdım.

Cleofus Dayı'nın, kadınlara karşı kendine özgü bir davranış yöntemi vardı. Ya da kendisine öyle gelirdi. Akşam oldu mu bana bunları anlatmaya çalışırdı. Hiç alışık olmadığımız caka satar gibi bir yürüyüşü vardı. Kadınların bu biçim yürüyüşlere dayanamayacakları görüşündeydi. Böyle bir şeyin çekici olabileceğini hiç aklım almazdı. Fakat bir süre sonra yürüyüşün çok önemli olduğunu kafama soktu. Bir genç kızla kekelemeden konuşamıyor olmam ya da yaşıma ve mizacıma göre çok iri yapılı sayılmam önemli değilmiş. Onun yürüyüşünü bir taklit edebilsem arkası çorap söküğü gibi gelirmiş. Ben de öyle yaptım. Beni bir aşağı bir yukarı, ileri geri yürütürken dik durmanın önemini vurguladı. Hafifçe zıplayarak yürürdü, adım atışında zerafet vardı. Ben de onu taklit eder ama bir türlü beceremezdim. Oysa o yürürken çok muhteşem görünürdü. Bense ayaklarımın üzerinde şaha kalkmış bir salaktan farksız olurdum.

Beni bir hafta boyunca çalıştırdı. Sonunda hazır olduğumu bildirince kendimi denemek için okulun yolunu tuttum; ama her şeyi yüzüme gözüme bulaştırdım. Bütün oğlanlar benimle alay etti, kızlarsa başlarını çevirdiler. Utancımdan yerin dibine geçtim. Ne var ki Cleofus hiç yılmadı, üzerimdeki uygulamalarını sürdürdü. Beni ön avluda eğitmeye çalışırken,

"Sende stil yok Antonio, stil yok!" diye bağırırdı. "Stil yeğenim stil. Kızların erkeklerde görmek istediği tek şey bu!"

Cleofus Dayı'da bol bol stil vardı; fakat stile katacağı parası yoktu. Kendine aşırı güvenin ve çılgınlığın ölçüsünü kaçırarak parasal konudaki eksiğini tamamlamaya karar verdi. Ailemizle giriştiği dillere destan serüven, türüne özgü zengin olma tasarılarından biridir. Bir gece yemekten sonra en son buluşunu babama açıkladı.

"Francisco," dedi, "muzun New York'ta kaça satıldığını biliyor musun?"

Cleofus her nasılsa çok az bir parayla dünya turu gerçekleştirmiş bir insandı. Uzak ülkelere çıktığı gezilere ait öyküler anlatmaya bayılırdı.

"Hayır," dedi babam, "sen söyle."

"Yirmi cent."

Demek yirmi cent! Bu söylediğine inanmadık. Los Angeles'te on cent'le bir düzine muz alabilirdin. Babam bunun bir insafsızlık olduğunu söyledi.

Cleofus, "Kesinlikle," diyerek ona katıldı, "önemli olan kaça mal olacağı, halkın kaça alacağı. Onları çürümeden New York'a sevk etmek oldukça pahalıya patlar." Ve ardından yeni buluşu hakkında bize bir açıklama yaptı. "Dünyanın her tarafına taze muz sevk edebilmek için yeni bir vakum tekniği icat ettim," dedi. "Soğutmalı tırlardan çok daha ekonomik." Onun hesabına göre, bu buluş sayesinde bir düzine muzda iki dolar kazanç vardı. Bir hesapladık, zengin oluyorduk.

Cleofus'un tek gereksinme duyduğu şey, içinde birkaç hafta çalışabileceği bir yerle bir miktar sermayeydi. Babam bu iş için bizim barakayı kullanabileceğini söyledi, bir de elli dolar uzattı. Birikmiş paramız ancak bu kadardı. Depo olarak da bu kadar yerimiz vardı. Buna karşılık, dayımın bu rizikolu girişimine babam yarı yarıya ortak olacaktı.

Cleofus, birkaç hafta boyunca, barakamızı eski püskü şeylerle doldurarak orasını bir laboratuara çevirdi ve içeriye girerek çalışmaya koyuldu. İçerde neler yaptığını görmemize izin vermeyecekti. Babama bile içeri girmek yasaklanmıştı. Cleofus bir süre sonra, ya ortaya güzel bir şey koyma isteğiyle ya da gizlice içeri girmemizi kollamak için, yemeğini içerde

yeyip içerde yatıp kalkmaya başladı. Geceleri el ayak çekilince pencereden gelen horlama seslerini işitebiliyorduk.

Sonunda, dünyanın en garip, en eğlenceli makinesini inşa etmişti. Bu bir sürü borusu, valfi ve ölçme göstergesi olan kocaman bir yağ variliydi. Denemeye hazırladığı bu şeyi görmek için hepimiz barakada taplandık. Bir Pazar sabahıydı. Bütün komşular, anlaşılan Cleofus'un neler yaptığını işitmiş olacaklar ki, az sonra yaptığı bu şeyi görmeye gelenler bizim avluya doluştu.

Dayım, karşısında bir kalabalığın toplandığını görmesin, bir aktör gibi çok güzel oyun çıkarmasını bilirdi. Acayip makinesinin silindir kapağını açtı. Kapak gıcırtılı bir sesle açıldı. İçinde, daha çok eski bir sobadan yapıldığı izlenimini veren kocaman demir bir kutu vardı.

Cleofus kutunun sapını tuttu ve açacakmış gibi yaptı. "Geri çekilin," diye uyardı, "içinde basınçlı hava var. Ne olacağını önceden kestiremem." Hepimiz geri çekildik. Büyük bir patlama olacağını sanıyorduk.

Kutuyu açtı, ama hiçbir şey olmadı. Ne bir patlama ne bir şey. İçine daha önce Cleofus Dayı'nın bıraktığı tek bir çürümüş muzun pis kokusu ortalığa yayıldı, hepsi bu. Tanrım, o acayip şeyden çıkan ne berbat kokuydu öyle!

Cleofus çok bozuldu, ama hiç cesaretini yitirmedi. Babamsa küplere bindi. Komşular gülsünler mi yoksa kokudan kurtulmak için barakayı terk mi etsinler bir türlü karar veremiyorlardı. Cleofus, "Bu hiç önemli değil, Frank," diyerek babamı ikna etmeye çalıştı. "Bu sadece bir denemeydi. Nerede yanlışlık yaptığımı galiba anladım."

Babam artık bu işe tek bir kuruş bile yatırmaktan yana değildi. Dayımın barakada bile kalmasına izin vermeyecekti. Babamı güçlükle yatıştırdık. Böylesi bir ahlaksızlığı bağışlayacak insan değildi. Cleofus'un, bu arada kendisinin de bu aptallığı bağışlanır gibi değildi.

Ertesi sabah, dayım güneşle uyandı ve demiryolu hattına doğru başını aldı yürüdü. Neşeli ve mutlu bir insan olmasına karşın, artık babamın yüzüne bakamazdı. Olay tüm neşesini kaçırmıştı.

Yetmiş- seksen kişilik bir kalabalık onu yolcu etmeye gel-

mişti. Cleofus yüksekten atsa da çok sevilen kişiydi. Bizimle kaldığı o kısa süre içinde, gülüşü, içtenliği ve de hayalleriyle insanları etkilemeyi bilmişti. (Böyle bir cana bir de Nikos Kazancakis'in romanında Zorba adındaki o ateşli Yunan'da raslayacaktım.) Cleofus gerçekte çok renkli bir insandı. Mesleğe veda etmenin sevincini yaşıyor gibiydi. Sabahın altısıydı, konu komşu herkes ona şans dilemek için toplanmıştı. Herkesle bir bir el sıkıştı. Geldikleri için onlara teşekkür etti.

Tren yavaş yavaş istasyondan hareket ederken, Cleofus üstü açık bir sığır vagonuna doğru seğirtti. Bir sırt çantası taşıyordu. Tam vagona tutunmaya çalışırken ayağı kaydı ve yere düştü. O sırada kalabalık büyük bir içtenlikle onu alkışlıyordu. İkinci bir hamlede vagonun merdivenine tutunmayı bildi. Kendini sağ salim vagonun içine atınca arkasına dönerek son bir kez el salladı. Az ilerde, dönemeçte gözden kaybolduncaya dek alkışlar devam etti.

İnsan sahneden ancak bu kadar güzel çıkış yapabilir. Daha güzelini görmedim.

Tarantella

GENZANO'nun bitiminde, Barbalisha'nın evine yaklaşık bir kilometre uzaklıkta, terk edilmiş eski bir araba vardır. Şöyle bir bakınca, yarım yüzyıldır buradaymış sanır insan. Arabanın rengi bir zamanlar belki de yeşildi. Ama boya solmuş, aşınmış ve donuk bir kahverengine dönüşmüş. Pas içinde bir iskelet. Ama minare yıkılmış, minber yerinde sözünü çağırıştırıyor. Şaşılacak şey, bu nesne yürüyebiliyor demek, dün burada yoktu. Artık yürümüyorsa, düne kadar yürüyordu elbet.

Bu hurda yığını sahip olduğumuz ilk arabamızı anımsatıyor bana. Ford model siyah bir arabaydı. Elbette, bu iki araç birbirine hiç benzemez. Ama şu sıralar gördüğüm her külüstür araba bizim o ilk arabamızı anımsatıyor. Bunun için, içimde bir şükran duygusu var. O araba babamın ilk müsrifliğiydi. Stüdyoda çalışan bir işçiden yok pahasına satın almıştı. Maaşına küçük bir zam gelmişti, ayrıca işine trenle gidip gelmekten

bıkmıştı artık. Bir akşam arabayı evin önüne çekti ve onu satın aldığını söyleyerek bizi şaşırttı. Motorun yeri göğü birbirine katan gürültüsünü duyunca neler olduğunu anlayabilmek için dışarı fırlamıştık.

Bu... yeni araba! Kimin aklına gelirdi? Babamın araba kullandığını hepimiz bilirdik. Bir araba satın alacağını ise hiç bilmezdik. Babam hakkında bilmediğim şey çoktu.

Annem arabadan "tarantella" diye söz eder, yanına bile yaklaşmak istemezdi. Çoğu kez, babamın arabayı çalıştırma becerisi karşısında dehşete kapılırdı. Araba kımıldamadan duruyorsa annem karşısında büyülenmiş gibi olurdu. Araba yabancı ve yeni bir dünyada yaşayan ailemiz için bir övünç kaynağıydı. Ama, babam direksiyon başında, annem yanında, arabanın hareket ettiğini düşünmek bile ondan nefret etmesine yeterdi. Bundan böyle kocası onu uçağa bindirsin razıydı, ama onun kullandığı otomobile dünyada binmezdi.

Babam deneyimsiz yapacağı ilk yolculuğunda kendisine eşlik etmem için sırtıma dokundu. Hiçbir şeyden, özelikle de böyle bir şeyden korkmadığımı bilirdi. "İlkin fil binecek," dedi. Sonra bundan hoşnut kalmayan kızkardeşime dönerek, daha sonra da sıranın ona geleceğine söz verdi. Başından beri babam için başta oğlu vardı. Ama ben bunu ciddiye aldığımı söyleyemem.

Lincoln Parkı'nın tepelerine doğru ilerliyorduk; bir yandan da rüzgâr serseme çeviriyordu insanı. Kuru bir sonbahar günü. Öğleden sonra, dünya ayaklarımın altında. Üstü açık bir tren vagonundan dışarıya sarktığımda rüzgârın gene böyle üzerime hamle ettiğini hatırlıyorum. Ama bu rüzgâr bir başka güzel esiyordu. Yüzümü rüzgâra çevirdim, gözlerimi yumdum. Karanlıkta uçuyormuşum gibi geldi bana.

Babam motorun sesini bastırabilmek için bağırarak konuşuyordu. "İlerde bir gün, yaşı ilerlediğinde araba kullanmayı Fil'ime de öğreteceğim," dedi.

On yaşındaydım, bulutların arasında uçuyordum. Şu anda, yapamayacağım şey yoktu. Daldığım hayallerden silkinerek, "O kadar da zor görünmüyor," dedim, "eğer izin verirsen ben bu arabayı şimdi de kullanabilirim."

Babam yüzüme şöyle bir baktı. İşte o anda bir çuval inci-

ri berbat ettiğimi hemen anladım. Ona hakaret ederek kendimi yüceltmiştim. Bu yüzden hapı yuttuğumun resmiydi. Kızgınlığını bastırmak için, "Sen saçmalıyorsun," dedi.

"Hayır, gerçekten," diye ısrar ettim. "Deminden beri bakıyorum. Hiç de o kadar zor görünmüyor. Nereye gitmek istiyorsan arabayı o yöne doğru çeviriyorsun."

Bu konuyu unutmalıymışım. Babam beni oturduğum yan koltuktan kaldırdı ve kucağına oturttu. Araba hâlâ yoluna devam ediyordu. Babam bu işi ben daha arabayla cebelleşmeye başlamadan yapmıştı. Sonra altımdan kayarak benim oturduğum yere geçti. Direksiyonu bana teslim etti. Hızla yokuş aşağı iniyorduk. Besbelli, zikzaklı yolda arabaya bir türlü sahip olamıyordum. "Pekâlâ, Fil," dedi ve bir sigara yaktı. Bir yandan da soğukkanlılığımı yitirmeden yanından geçtiğimiz yamaçlara bakıyordum. "Madem araba kullanabilirim dedin, kullan bakalım."

Koltukları değiştirmiştik, yapabileceğim bir şey yoktu. Ama ben gene aynı biçimde, "Ama baba," diyerek karşı çıktım, "yapamam, lütfen, yapamam." Ağlamaya başladım. Öleceğiz sandım.

"Devam et," diye ısrar etti, "bakıyordun, o kadar da zor olmamalıydı hani. Söylediğin gibi, nereye istiyorsan arabayı o yöne çevirsene."

"Baba!" diye yalvardım. Berbat bir yoldan sarsıla sarsıla iniyorduk. Biz ilerlerken ağaçlar üzerimize üzerimize devriliyordu. Korkmaya başlamıştım. "Baba!"

Sonunda, bundan pek de emin değilim ya, sabrını taşırmış olmalıydım. Bana doğru dönerek, "Dinle," diye bağırdı, "sen arabayı kullanabileceğini söyledin, kullan öyleyse şu lanet arabayı." Az sonra öfkesi dağıldı, bir sigara daha yaktı. Durumumuzda bir değişiklik yok.

"Ama baba, her ikimizi de öldürebilirim."

"Öldür öyleyse," dedi hiç istfini bozmadan. "Hiç değilse, yapamayacağı bir şey için yapabilirim deyip duran bir oğlum olmaz o zaman."

"Baba!"

"Sür arabayı Fil," dedi, "kocaman bir adamsın. Bu işin ne kadar kolay olduğunu göster haydi."

Kendimi koyvermiştim. Ama her nasılsa bir yere toslayıp yuvarlanmaktan da kurtarabiliyordum durumu. Allahtan yolda başka araba yoktu. Yoksa aralarına dalardım. Korkumun sesini dinleyerek düşünmeye başladım. Yılankavi yolda virajları izleyerek sadece kaçınılmaz olan şeyleri atlatabiliyordum. Arabayı durdurmanın bir yolu olmalıydı. Kısacık bacaklarım frenlere ulaşamıyordu. Motoru susturmak için babamın benzin kolunu hareket ettirdiğini görmüştüm. Onun yaptığı gibi kolu yukarı kaldırdım. Ama araba hâlâ yokuş aşağı gitmeye devam ediyordu.

"Frenler, baba!" diye bağırdım, "frenlere ulaşamıyorum."

Nasıl olduysa tepenin eteklerine ulaşabilmiştim. Hızı kesilinceye kadar arabayı kıyı boyunca kullandım. Motor boğuk boğuk sesler çıkardıktan sonra stop etti. Görünürlerde başka araba yoktu. Kaza yapmamıştık. Arabayı yol kenarındaki uçuruma yuvarlamamıştık. Bize de bir şey olmamıştı.

Babam sigarasından son bir nefes daha aldıktan sonra izmariti yere fırlattı. "Arabayı iyi kullandın," dedi. "Bunu becerebileceğini hiç sanmıyordum. Bizi eve de götürmek ister misin?"

"Hayır, baba. Sanırım şimdilik ben bu işte yoğum."

"Güzel," dedi. Sonra aşağı atladı ve krank kolunu çevirerek motoru çalıştırdı. Yeniden direksiyon başına geçti ve sanki hiçbir şey olmamış gibi arabayı hareket ettirdi.

Makas Oyunu

BABAM, aramızdan ayrılacağı günün hiç de uzak olmadığını biliyordu. Bunu galiba bir anlamda biz de biliyorduk, bizi ona hazırlıyor gibiydi sanki.

Son günü hoşçakal demeyi akla getirecek belirtilerle geçti. Tarih 10 Ocak 1926'ydı. Ender olarak kendi aramızda parti verdiğimiz günlerden biriydi. Babam, kalabalık ailemizden kimi akrabalarla stüdyoda çalışan kimi Meksikalı arkadaşlarını, bu arada konu komşudan kimilerini de partiye çağırmıştı. Ço-

ğu erkek on-on iki kadar konuğumuz vardı. Herkese yetecek kadar bol bol yemek ve içkimiz de vardı. Babam arkadaşlarına sunacağı birayı kendisi yapardı. Evin önündeki düzlükte içi buz dolu çamaşır leğeninden şişe şişe doldurduğu hâlâ gözlerimin önünden gitmiyor. Konuklardan birinin sokağın alt ucunda bir bakkal dükkânı vardı. Yiyeceklerin bir bölümünü o getirmişti. Bir başkası da, insanın içini yakan bir şeyler eklenerek imal edilmiş Aguardiente getirmişti.

Bütün bu hazırlıklara karşın bu bir kutlama partisi değildi. Babam son derece üzgün bir havadaydı. Onun bu üzgün havası ötekileri de etkilemişti. Babam ailesi ve arkadaşları arasında şarkılarıyla ünlüydü. Böyle bir günde yalnızca her zamanki kederli şarkılarından birkaçını söyledi. Bunlar veda şarkılarıydı. Bir de bir Meksika çoban türküsü söyledi: "La vida, empiesa siempre llorando, por eso es quen este mundo, la vida no vale nada." *Yaşam bir boka benzemiyor. Ağlayarak gelirsin ağlayarak gidersin.*

Sonunda konuklar onun bu kederli şarkılarını dinlemekten bıktı. İçlerinden biri batıl inanca dayalı geleneksel Meksika oyunlarından bir oturum makas oyunu oynamayı önerdi.

Babam ülkesinin mistik inançlarına katılmaz, onlara çok sinirlenirdi. "Bu çok saçma bir şey," dedi. "İnsanların bu tür zırvalıklara neden inandığını bir türlü anlamam."

Konuklar gene de ısrar ettiler. Bu oyun için biri bir makas çıkardı. Önce daire halinde oturulacak, kimin en uzun yaşayacağını anlamak için herkes sırayla makası havada çevirecekti. Eğer makas durduktan sonra ucu sizi gösteriyorsa ölme sırası sizdeydi. Eğer sizi göstermiyorsa en son ölecek sizsiniz demekti.

Konuklardan biri, "Haydi Frank," diyerek onu kandırmaya çalıştı, "ev sahibi sensin. Önce sen çevir."

Babam istemeye istemeye makası eline aldı ve masanın üzerinde çevirdi. Öteki konuklar da başına toplanmıştı. Makas durduğunda sivri ucu babamı gösteriyordu.

Hekes sesli sesli güldü.

Arkadaşlarından biri, "Şeytanın iştahını kabartıp mısın, al işte," dedi.

Babam bir kez daha makası çevirdi. Bu kez gene sivri uç

babamı gösterdi. Ama bu kez kimse gülmedi. Babam sinirlenerek makası kaptığı gibi yere fırlattı. "Yo ya me voy, al puerto donde se halla, La Barca de Oro. Solo vengo a despedirme. Adios, mujer, Adios. Para siempre, adios." *Ben şimdi limana altın mavnayı bulmaya gidiyorum. Zaten hoşçakalın demeye gelmiştim. Hoşçakal kadınım, kadınım, hoşçakal. Sonsuza dek, hoşçakal.*

Babamın ruhsal durumundan önce yağmur partiyi dağıtıverdi. Evde yer olmadığı için herkes evine dağıldı. Babam gitarını alarak içeri girdi. Son kerte üzgün bir havadaydı. O gitmiş bir başkası gelmişti sanki. Annemle babaannem gaz ocağının üzerinde akşam yemeğini hazırlıyorlardı. Evin erkeğinin bir şeylerden rahatsız olduğunu anladılar. Evin içi frijoles ve hardal otu kokuyordu. Ama onlar bir başka şeyin kokusunu almışlardı.

Babaannem, bir yararı olurmuş gibi, "Sen yağmura aldırma, Francisco," dedi.

Babam hiçbir şey söylemedi. Gitti, gitarını kucağına alarak ambalaj sandığımızın üzerine oturdu.

Tam o sırada, arkadaşlarından birinin sokaktan bağırdığı duyuldu. Arabası çamura saplanmıştı. Araba, babamın bir seferinde Lincoln Parkı'nın tepelerinden aşağı inerken bana kullandırdığı arabaydı. Artık bir arabaya gereksinimimiz kalmadığını düşünerek onu birkaç hafta önce satmıştı.

Şapkasını kaptığı gibi arkadaşına yardım etmek için dışarı fırladı. Akşamın alacakaranlığıydı. Ben içerde kadınların yanında kaldım. İçerisi sıcak ve kuruydu. Yemeği bekliyordum.

Korkunç bir gürültü duydum, ama ne olduğunu o anda anlamıştım. Annemle babaannem başlarını doğrulttular. Yüzlerindeki kül rengi ifadeden dışarda neler olduğunu onların da anladığı belli oluyordu. Evden çıkarak sokağa fırladılar. Ben içerde kaldım. Ağlama sesleriyle karışık bağırtılar duyuyordum. Doğru annemle babamın odasına giderek kendimi yatağın üzerine attım. O anda dışarda neler olduğunu öğrenmemek için odaya mı kapanmak istediğimi, yoksa kendimi odanın sessizliğine terkederek rahatlamak mı istediğimi sorsalar buna bugün bile yanıt veremem. Babamın paltosu kapının arkasındaki kancada asılı duruyordu. Elimi uzatarak paltoyu al-

dım ve ona sıkıca sarındım. Paltonun kollarının altında, babamın kollarıyla bana sarıldığını düşledim. Ama biliyordum, babam beni bir daha asla kollarına alamayacaktı. O sırada kardeşim odaya girdi. Gürültüyü ve bağırmaları o da işitmişti; neler olduğunu merak ediyordu. Onu severdim, onun korkusunu kendi korkummuş gibi algıladım.Ama gene de odaya habersiz girişine bozuldum.

Babamla yalnız kalmak istemiştim. Babam yanımdaymış gibi geliyordu bana. Sanki bana hoşçakal demeye gelmişti. Kızkardeşim kendini hazır hissettiğinde ona da hoşçakal derdi.

Dışarda olay şöyle cereyan etmişti: Köşede bir başka araba belirdiğinde babam arabanın çamurdan kurtulup yolun yüksekçe bir yerine çekilmesine yardım ediyordu. Sürücü akşamın alaca karanlığında babamı iyi seçememiş. Annemle babaannem ön bahçeye fırladıklarında sokağın alt ucunda her iki arabayı da görmüşlerdi. Onlar daha oraya varmadan uzaktan babamın kaldırımın üzerinde yüzü koyun yatmakta olduğunu gördüler. O sırada evlerin arasından, "Francisco! Francisco!" feryatlarını işitiyordum. O anda Meksikalı kadınların hüzün dolu ağıtları kadar insanın içine işleyen bir şey olamayacağını anladım. Tanrım, o ne korkunç sesti öyle!

Az sonra, o gün öğleden sonra ön avluda kafaları çeken erkeklerin eşleri evimizi doldurmaya başladı. Ben yatak odasında kalmış, babamın paltosuna sarınarak, onları dinliyordum. Herkes hakkında uluorta şeyler söylüyordu. Kimi moralinin bozukluğundan, kimi gözlerinin zayıf düştüğünden söz ediyordu. Ölmeyi kendisinin istemiş olabileceğini söyleyenler bile oldu. Kadınlar, hüzün dolu o türküleri yoksa neden söylesin, diyorlardı. Nedenini o biliyordu. Daha yirmi dokuz yaşındaydı. Belki de kör olarak yaşamaktansa kendisini üzerine doğru gelen bir arabanın altına atmanın çok daha doğru olacağını düşünmüştü. İntihar ettiğine asla inanamadım, ama bunun konuşulduğunu duydum. Paltoya sımsıkı sarındığım sürece kadınlar annemle babaanneme bunları söyleyerek onları avutmaya çalışıyorlardı. Paltoya babamın kokusu sinmişti. Tüm sırlarını bana taşıyordu. Babamın bana anlatmadıklarını şimdi o bana anlatıyordu.

Ertesi sabah erkenden uyandım ve bir kürek alarak baba-

mın cesedinin bulunduğu sokağa doğru yürüdüm. Kaldırımın üzeri kan içindeydi. Kanları toprakla örttüm. Daha sonra Los Angeles ırmağının oraya indim ve kendime bir iş buldum. İşim inşaat işçilerine su taşımaktı. İşçiler ırmağa bir istinat duvarı inşa ediyorlardı. Onlara içmek için şu bu taşıyacak biri gerekmiş. Ailemi geçindirmem gerekiyordu. Daha on bir yaşında bile değildim. Artık evimizin erkeği bendim. Annemle babannem aralarında şimdiden bir iş bulmaktan söz ediyorlardı. Fakat buna izin veremezdim. Babam olsa o da izin vermezdi. Ben onlara pekâlâ bakabilirdim. Ayakkabı boyayabilirdim, meyve toplayabilir, hatta güneşin altında çalışan işçilere su bile taşıyabilirdim.

Hâlâ bir mezar taşı yaptıracak paramız yoktu. Ben de kent içinde mermer dükkânı olan bir arkadaşımın babasına gittim. Ona elinde ıskartaya çıkardığı mermer bulunup bulunmadığını sordum. Adı Nardini'ydi. Bana istediğimi alabileceğimi söyledi. Üzerine kanatları da olan çok güzel resimli bir haç kazımama bile yardım etti. Yazısını da benim kazımamı söyledi. "O senin baban, Tony," dedi, "o senin işin, benim değil."

Cenaze törenine katılmadım. O kutunun içindeki adam benim babam değildi. O altın bir tekne içinde gökyüzüne uçmuştu. Oradan beni ve benimkileri seyrediyordu şimdi. Bundan sonraki serüvenleri için yeni öyküler topluyordu. Yolculuğu son bulmadıkça, istediği gibi bir adam olduğumu ona göstermedikçe onu gömemezdim.

Ölümünden birkaç hafta sonra, bir Cumartesi günü öğleden sonra, başucundaki kendi elimle yaptığım mezar taşının yerine ucuz pirinç plakayı koymak için yere diz çöktüm. Bu benim mezarlığı ilk ziyaretimdi.

Otların sallanıp duran yassı uzun yaprakları taze toprak yığınının içinden daha şimdiden fışkırmaya başlamıştı bile. Bu da yaşamın o sırada, orada bile sürüp gittiğini anımsattı bana.

O gün öğleden sonra babamı mezarlıkta bulmaya çalıştım; fakat bulamadım, yoktu. Paltosunun içinde odasındaydı. Irmak kıyısında işçilere su taşırken ya da okuldayken beni seyrediyordu. Babam hayvanat bahçesindeydi, trendeydi, birlikte olduğumuz her yerdeydi. O bence her yerdeydi, ama asla toprağın içinde, ayaklarımın altında değildi.

Gezinti

BABAM öldüğü gün içimdeki oğlan çocuğunu asla yitirmiş değilim. Benimle tartışmak, karmaşık tepkilerimi sorgulamak için zaman zaman ziyaretime geldiği olur. Amacı, kendime bir de benzemeye çalıştığım adamın gözleriyle bakmamı sağlamaktı.

Oğlan benim yargıcım; ama beni ölçüp biçmesi için ruhsal durumum hiç de uygun değil bugün. Vigna S. Antonio'dan ana yola çıkarken ilk ayırdına vardığımdan bu yana onu hep görmemezlikten geldim. Ama o hiç oralı değildi. İlk yaptığım şu kadar kilometre boyunca yanımdan hiç ayrılmadı. Bunu nasıl beceriyor, bir türlü anlamıyorum. Yaya olmasına karşın bana yetişmekte hiç zorlanmadı.

Genzano'nun dışında bir sağlık yurdu vardır. Hızla yanından geçeriz. O da tıpkı benim gibi kibirli bir velet, ama kaçık filan değil. Ben de değilim. Gene de bu binanın insanda neden bir felaket duygusu uyandırdığını hesap ederiz. Bunun nedenini bir türlü anlayamamışımdır. Bu oğlanla bağlantım, şu anda şu yaptığım şey bir tür delilik galiba. Başkaları içlerindeki cinleri kovar, bense benimkileri dışa vururum.

Çocuklarımla, o sıralar daha gençtiler, sağlık yurdunun aşağılarındaki tarlalarda gezintiler yapardık. İçerdeki insanların iniltilerini işitir, onları görebilmek için televizyon seyrediyormuş gibi gözlerimizi pencerelerinden ayıramazdık. Deliliğin de bulaşıcı olduğuna, akıl hastanesinin yakınında oturduğumuz için akıl ve mantığı kemiren virüse kolayca yakalanacağımıza, ailenin en yaşlısı ben olduğuma göre virüse ilk benim yenik düşeceğime ilişkin aramızda şakalar yapardık.

Akıl hastanesinin yanından hızla geçerken, varsın bana deli desinler, diyorum içimden.

Oğlan sesli sesli gülüyor, bense duymamazlıktan geliyorum. Başını çevirip hastaneye bakarken, "Neden seni de oraya sokmuyorlar bir türlü anlamıyorum ihtiyar," diyor.

"Ben herkesten daha deli sayılmam da ondan," diyorum. "Senden de deli sayılmam."

"Yaa, fakat yanılıyorsun. Benimle konuşan tek sen varsın," diyor.

Haklı. Tek ben konuşurum onunla. Fakat bu delilik sayıl-

maz ki, diyorum kendime. Bu fizikötesi bir şey. Kendimle konuşuyorum, o kadar. Bu hiçbir şey sayılmaz.

"Ah, demek beni hiçe sayıyorsun," diye meydan okuyor. Demek içimden geçenleri okuyabiliyor.

"Bir bakıma evet."

"Eğer ben bir hiçsem, peki sen ...nesin?"

Beni burada teslim alıyor. Ama iyi kâğıt hâlâ elimde. "Benzemek zorunda olmadığım bir hiçsin sen." Bu kaçamak yanıt beni rahatlatıyor.

"Yaaa," diye kesip atıyor, "gerçekle yüz yüze gelmeyi göze alamayan yorgun bir ihtiyarsın sen." Oğlanın görgü kurallarını aşağılamakta bu denli ileri gittiğini hiç hatırlamıyorum.

"Ne gerçeğiymiş bu?"

"Onu sen söyle."

"Hiçbir fikrim yok. Haydi söylesene. Ne gerçeğiymiş bu? Öğrenmek istiyorum."

Bildiği bir şey var. Ama bunu ona söyleteceğim, bundan eminim.

Hiçbir şey söylemiyor.

"Babamla mı ilgili bu?" diye üsteliyorum.

Hala bir şey söylemiyor.

"Ne?" diye soruyorum. "Sence o kendini öldürdü mü? Gerçek bu mu?"

"Benim ne düşündüğüm önemli değil."

"Bizi terk etmek mi istiyordu?"

"Hayır," diyerek benimle eğleniyor. "Stüdyodaki hayvan kafeslerini temizleyerek, sofrasını yiyeceksiz bırakmamak için işine sarılarak o berbat barakanın içinde yaşamını sürdürmek istiyordu. Tek istediği buydu."

"Peki, ya annem?" Öğrenmek istiyorum. Oğlan aklıma kötü kötü şeyler getirmeye çalışıyor.

"Peki ya annem?"

"Anneni severdi." Ben şey diyorum, nasıl yani? "Onu sevdiği kuşku götürmez."

"Madem seviyordu, biz El Paso'dayken yıllar yılı nerdeydi?"

"Villa'nın yanında, davası için döğüşüyordu."

"Bu doğru olabilir de olmayabilir de," diyor oğlan.

Bisikletimi yolun kenarına çekiyorum. Bisikletten iniyorum. Bu konuşmadan, bu gezintiden bitkin düşüyorum. Oğlanın aklıma getirmeye çalıştığı şeyleri hiç sevmiyorum. Soluğumu tutmaya çalışarak, "Sen bir şeyler mi biliyorsun, yoksa bütün bunlar senin tahminin mi?" diye soruyorum.

"Tahmin etmem için benim de nedenlerim var."

"Babamı sorgulamaya hakkın yok senin," diye bağırmaya başlıyorum. "O döğüşüyordu. Yaralandı! Bizi arıyordu! En sonunda da geldi!"

Bisikletten indiğim halde oğlan hâlâ beni rahat bırakmıyor."Sen acınacak bir insansın," diyor.

Belki de öyleyim. Hiçbir dediğimi onaylamadı. Bense kendimi denetleyerek alıştım buna. On bir yaşında ya da o sıralar, babamın bir seferinde meyve filan toplamadığını, benim için, pahalı İtalyan mokasenleriyle dolaşmam için dünyanın tozunu yuttuğunu söylüyor. Şu sürdürdüğüm yaşamımdan nefret ediyor, bana aşırı düşkünlüğünden dolayı babama çok kızıyor.

Babamı kastederek, "Sana başka bana başka davranırdı," diye fikir yürütüyor.

"Hayır," diyorum, "o hep aynıydı. Farklı olan biz ikimizdik."

Bu dediğimi dikkate alıyor. Bunun yüzünde nasıl bir ifade değişikliği doğuracağını görmek için yüzüne bakıyorum. Aynada kendimi tetkik ediyormuşum gibi geliyor bana. Derin bir düşünceye dalmış gibi yüzünde çizgiler oluşuyor. Ardından yüz gene eski halini alıyor, en ufak bir ifade belirtisi kalmıyor. Babamın trajik, romantik ve destansı görünüşü bana o sıralar ne denli yabancı idiyse bugün de ona o denli yabancı. "Hayır," diyor, "sen ve ben, biz aynıyız. Ama kim olduğumu reddetmeyi yeğlediğim doğru."

"Peki ya babam?" Öğrenmek istiyorum. Bunu aydınlatmadan oğlanın çekip gitmesine izin veremem.

"Ya babam?"

"Sen ne biliyorsun bu konuda?"

"Senin bildiklerini. Bir bakarsın burada bir bakarsın çek-

miş gitmiş olurdu. Yaşarken de öyleydi. Hep şurada burada. Tanrım, üç yıl var ki bizi tanımak gereğini bile duymuyor."

Hepsi bu mu? Şaşırtıcı açıklama bu mu? Oğlan babamı sevmiş olabilir, fakat çekip gitmesini asla içine sindirememiş. "Piç seni!" diyorum.

"Sözlerine dikkat et ihtiyar, kime piç dediğinin farkında mısın sen?"

Yol kenarındaki çalılıkların arasına dalıyor ve gözden kayboluyor. Ama gene dönecek.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Gezinti

YOLUMUN üzerinde birbirinden ilginç insanlarla arkadaş oldum. Kimileri sadece belleğimde yaşıyorlar, ama her soluk alışlarında ben de onlarla birlikte yaşıyorum. Ötekiler önümüzdeki yüzyıla kadar içimde yaşamaya devam edecekler. Bir de hiç tanımadığım daha başkaları var.

İşte, Roma'nın tam güneyinde, otuzyedinci kilometrede, İtalyanların ünlü sinema oyuncusu değerli arkadaşım Eduardo De Filippo'nun evinin yanından geçiyorum. Biraz ağırlaşsam da bir baksam evde mi acaba? Zaten kapısına giden yolun ağzında durmadan edemem. Benim nirengi noktalarımdan biri de burasıdır. Gerçekten, önemli bir yerdir benim için. Eduardo'nun buraya taşınmasıyla Via Appia benim açımdan daha bir anlam kazandı. Onun evi ve arkadaşlığı sayesinde, üç bin yılı aşkın tarihi olan bu yola daha çok ilgi duymaya başladım. Günümüzü geçmişe bağlayan zikzaklı harika bir yol. Bu sabah ve de her sabah büyük bir coşkuyla bu yoldan geçiyorum.

Birçok öyküye konu olmuş böyle bir yere konduğu için, sık sık ne şanslı adam şu Eduardo, derim içimden. Her ne kadar Eduardo'nun gözünde burasının bambaşka bir anlamı varsa da bana göre bulunmaz bir yer. Ev hiç de rahat oturulacak bir yer değil, üstelik nemli de. Ayrıca bir kanyonun ta dibinde. Eduardo evin kırsal görünümüne ve de önünde uzanan boş araziye tutkun.

Burasını satın alırken ne aradığını biliyordu. Vigna San Antonio'da beni sık sık ziyarete gelir, buralarda bir yerde tıpkı benimkine benzeyen bir ev satın almak istediğini söylerdi. Bu

koyağın sessizliğini, bereketli toprağını seviyordu. Ben de onun arkadaşlığını seviyordum. Eduardo üstün yetenekleri olan bir insandı. Neredeyse benzeri bulunmayan bir oyuncuydu. Üstelik usta bir sanatçı ve yönetmendi de. Yıllardır arkadaşız. Ondan daha iyi bir komşum olabileceğini düşünemezdim. Öyle olunca da güzel bir ev bulmasına yardımcı olmak, komşum olmasını sağlamak için kolları sıvadım ve koyağı didik didik ettim.

Birkaç hafta sonra, en küçük bir kusuru bulunmayan bir villa bulunca da haberi vermek için doğru Eduardo'ya koştum. Ev benim arazimden pek de uzak sayılmazdı. Onda arkadaşımın aradığı her şey vardı: bir başınalık, güzellik, alımlılık. Benim gibi onun da eve hayran kalacağını ümit ederek bir de kendisi görsün diye onu eve götürdüm; fakat evi görünce düş kırıklığına uğradı. Umduğunu bulamamıştı. Arkadaşımın duyguları yüzünden okunuyordu. Hemen anladım. "Ben burada yaşayamam, Tony," dedi üzgün bir sesle, "şu ağaçlara bak."

"Sen ağaçlara boş ver," dedim, "yenilerini dikersin."

"Sorun da bu ya," dedi, "yeni ağaçlar yetiştirecek kadar fazla zamanım yok benim. Baksana şu ağaçlara, ne kadar küçük."

Eduardo o sıralar benden daha büyüktü. Bu konuyu onunla tartışamazdım; fakat bir süre sonra yolun birkaç kilometre aşağılarında koca koca ağaçları olan bir ev buldu. Bu ikimizi de çok mutlu etti. Artık, hiç değilse, ağaçlar ona mesai saatlerinin ne zaman sona ereceğini hatırlatmazdı.

Burada ne zengin bir tarih var! Havada da, yerde de, her tarafta. Eduardo'nun koca koca ağaçlarında bile. Evi, Mussolini'nin planlı bir çalışma sonucu gerçekleştirdiği gür ve sağlıklı ağaçların yetiştiği Pontine Koyağı'na bakıyordu. Ufuk çizgisinin üzerinde antik Circeo Kalesi olanca görkemiyle yükselmekte. Ben, Homer'in anlattığı Truva Savaşı'nı düşünürken Dino De Lorentiis ile Carlo Ponti için ozanın epik destanını kafamda canlandırmaya çalışıyorum. 1953 yılıydı. "Ulysses" adlı filmde benim de rolüm vardı. Bu benim rol aldığım ilk İtalyan filmiydi. Ulysses rolünü Kirk Douglas, Penelope rolünü ise Silvana Mangano oynuyordu. Karmakarışık bir filmdi. Fakat gene de benim için büyük bir dönüşüm oldu... geçici bir süre İtal-

ya'da eğleştim! Bu yüzden soluk belleğimde unutamayacağım bir yeri vardır.

Penelope'yi yeni bir koca bulması için ayartmaya çalışan ahlaksız bir saray soylusunu oynuyordum. Ne var ki bu role kendimi bir türlü veremiyordum, rol üzerimden dökülüyordu sanki. Ne İtalya, ne de İtalyan görenekleri hakkında bir şey bilmiyordum. Circeo'nun adı sadece elimdeki turistik kitapçıklarda geçiyordu. Yolumu zaman zaman gölgeleyen şeyin, denizden yavaş yavaş yükselen görkemli bir kaya parçası olduğundan haberim yoktu.

Benim açımdan önemli bir yer değildi. Ne tarihi, ne de İtalyanların gönlünde ayrı bir yeri olduğu hakkında bir şey bilmiyordum.

Senaryoyu şöyle bir karıştırdım; ama çok daha ciddi bir biçimde incelenmesi gerektiği ortadaydı. Bütün bunlardan habersiz ve deneyimsizdim. Şu anda o kaya kitlesini düşünürken, keşke o rolü bir kez daha oynayabilsem, diyorum.

Şimdi burada üzülmenin sırası değil. Bu bölge, yüzyıllardır, benimkinden çok daha büyük çatışmalara tanık olmuştur. En son, İkinci Dünya Savaşı sırasında, bu tepelerin topa tutulduğunda adından söz edilmesi acı bir gerçek. Amerikalılar Almanların burada toplandığını sanıyorlardı. Bunun üzerine bu tepeleri yaylım ateşine tuttular. Çünkü düşmanın buraları terkettiğini çok geç öğrenmişlerdi. Amerikalı olduğum için Mussolini benim gözümde yurttaşlarını ipnotize etmiş uğursuz bir diktatördü. Nereden baksam adam bana ters geliyordu. Kayınpederimin Hollwood'da onuruna verdiği yemeğe gitmemiştim. Çünkü böyle bir yemeğe katılmanın benim açımdan zerre kadar anlamı yoktu. Bugün, Mussolini'yi farklı biçimde yorumlayan bir kadınla yaşıyorum. İtalyan olan eşime göre, Mussolini bir kahramandı. Çünkü İtalya onun sayesinde saygınlık kazanmış oldu. Her şeye geçmiş gözüyle bakıyor, daha önce karşı çıktıklarını bağışlıyor. Babası Birinci Dünya Savaşı'nda bir bacağını yitirdi. Ama o bunun hiç önemli olmadığına inandırılarak büyütüldü.

Ben de bir İtalyan sayılırım artık. Bu yüzden benim de görüşlerime çekidüzen verme zamanım geldi. Altımda uzanan şu koyağın ötelerine bakmama gerek yok. Kıyı boyunca ta

Akdeniz'e kadar uzanan altmış mil uzunluğundaki bu yerler yaşam ve güzellikle dolu. Oysa daha önce kuş uçmaz kervan geçmezmiş buralardan. Mussolini bataklığın her bir kilometre karesini ağzına kadar toprakla doldurttu ve böylece bu çamur deryasını Avrupa'nın en verimli topraklarından birine dönüştürmek gibi bir mucizeyi gerçekleştirdi. Kaça mal olacakmış, ne zahmetler çekilecekmiş umurunda değildi. Köprüler ve kanallar inşa ettirerek bölgeyi kolonileştirmek için buraya çiftlik yöneticileri yerleştirdi. Burada politik bir strateji söz konusu değil. Kafasında sadece bu topraklarla üzerinde yaşayan insanlar vardı. Dağları devirip devirip bataklığı kurutmak istiyordu.

Artık koyakta zeytin ve domates, üzüm ve çiçek yetiştiriliyor. Yoksulluk neredeyse kalmamış. Havayı İtalyan çamlarının kokusu doldurmakta. Ağaçlar aşağıdaki kırsal panoramaya bakıyor. Benim çiftliğim harika zeytin ağaçlarıyla ünlüdür. Her iki yılda bir, ağaçlarımdan nümune almaya çevreden insanlar gelir. Mussolini olmasaydı buralara zeytin mi dikilirdi?

Bütün bunları öğrenince bölgenin tarihiyle adam hakkındaki görüşlerim arasında denge kurmam daha kolay oluyor. Artık burası benim de bölgem sayılır. Mussolini'ye iki değişik açıdan bakabiliyorum: Tam ortada, bir noktada gerçeği yakaladığımı sanıyorum. Kendi eliyle diktiği ağaçların büyüdüğünü görecek kadar uzun yaşamayacağını anlayan hayalci bir kişinin ruhu halkına bir şeyler verebilmek için acımasız bir insan gibi savaşır durur.

Ben de kendi yolumda savaşım verdim. Hem kendim hem de ailem için. Bu tepelerin nelere tanık olduğunu biliyorum. Ulysses gibi sonsuz serüvenlere atılmak arzusu, sırasında çok pahalıya patlasa da, hiç eksilmedi bende. Mussolini gibi ben de güzel duygular yaratmaktaki somut başarısızlıklarımı haklı çıkarmak için olacak, daima insanla doğa arasında bir uyum yaratmaya çalıştım.Ve tıpkı arkadaşım Eduardo De Filippo gibi zamana boş vermeye kararlıyım. Ağaçların büyüyüp boylanmalarını görecek kadar uzun yaşayamayabileceksem, ben de o zaman bu konuyu kafamdan siler atarım.

Çevresinde tamamlanmış işlerle yetinen, yaşamından hoşnut bir insan olarak ölmek istiyorum.

Bisikletim varsın kafamın içindekileri alt üst etsin. Eduardo'nun garaj yolundan ayrılıyor ve zikzaklı yolda süzülerek hızla ilerliyorum. Kıyı boyu gezintimin sonuna geldim sayılır. Şimdi Velletri'ye doğru yokuş yukarı tırmanmaya geçeceğim. Neyse ki daha bir süre düz yolum var. Bu kıyı yolu gezintisi bana Tanrı'nın bir armağanı. Çünkü bir aktör, aynı zamanda da bir insan olarak yaşamım boyunca karşılaştığım nice koyakları, nice tepeleri hatırlatıyor bana. Hem de onca bedensel yorgunluk pahasına.

Bacaklarımı iki yana açarak (onlar benim kanatlarım sanki!) kendimi yerçekiminin gücüne teslim ediyorum.

Tarikat Üyeleri

BABAMIN ölümünden sonra Tanrı'nın kollarına sığınmak benim için hiç de kolay olmadı. Orada rahatlardım yoksa; ama yanıtlayamadığım daha bir sürü soru vardı. Bu yüzden, oradan oraya dolaştım durdum. Bugün bile hâlâ geziyorum işte. O sıralar büyük bir umarsızlık içinde kendime tutunacak bir dal arıyordum. Tutunacağım dalın kutsal şeyler olması gerekmezdi; fakat başka türlüsü de aklıma gelmiyordu. Bunun dışında ya çalışıyor, ya okulu asıyor ya da kız peşinde koşuyordum. Ya da kentin öteki mahallesindeki oğlanlarla kavgaya tutuşuyordum. Erken yaşta babamın yerini doldurmuştum. Babaanneme oğulluk, kızkardeşime de babalık ediyordum. Anneminse geçimini sağlıyordum.

En başta, uzun bir süre, çünkü bana öyle geliyordu, çabalayıp durdum. Bir günüm bir günümü tutmuyordu. Her sabah o günümü nasıl geçireceğimi bilmeden uyanıyordum. Bulduğum her işe koşuyordum. Yapmayacağım iş yoktu. Bir gün fabrikada çalışıyorsam ertesi gün tarlalarda iş buluyordum. İş bulamadığım günlerde saatlarca sokaklarda başıboş dolaştığım olurdu. Beş para bile kazanamadan eve dönmeye utanırdım. Amaçsız, berbat günlerdi. Babamsız kendimi hiçbir yere oturtamıyordum. Benden bir iş beklesinler, bir şeyler olsun istiyordum. Babamın ölümünden sonra tıpkı onun gibi köksüz kökensiz kalmıştım. Yaşamım belirsizliklerle doluydu.

Sonunda yere sağlam basmayı öğrendim. Bana bugünkü yolumu hazırlayan o günü daha dünmüş gibi hatırlıyorum. Babam öleli bir yıl bile olmamıştı. Sayılı sıcak günlerden biriydi. Okulda olmam gerektiği halde sokaklarda dolaşıyor, kendime iş arıyordum. Bir yandan da sığınacak serin bir yer peşindeydim. Hava o kadar sıcaktı ki ayakkabılarım asfalta gömülüyordu. Aşırı sıcak ve açlıktan başım dönüyordu. Vakit öğleden sonraydı. İki gündür boğazımdan tek bir lokma geçmemişti. Zayıftım, sağlıklı bir yapıda değildim. Büyük bir umutsuzluk içindeydim.

Kendimi bir binanın gölgesine attım ve kendi kendime söz verdim: bir baltaya sap olacaktım. Bir baltaya sap olmak zorundaydım. Akşam oldu mu eve yarım ya da bir dolar götürebilmek için aç hayvanlar gibi sokaklarda sürtmeye devam edemezdim. Bu başıboşluk içinde yaşayamazdım. Kendim için, ailem adına bir şeyler yapacağıma Tanrı adına yemin ettim. Bu yol insanı hiçbir yere götürmezdi. Elime bir makineli tüfek alıp dünyayı uçak düşürür gibi düşürmem gerekse onu da yapmalıydım; her şeye yeniden yön verebilmem için başkalarına kendimi kabul ettirmem gerekiyordu çünkü. Ancak o zaman bir baltaya sap olabilirdim. Beni bu rezil durumdan kurtaracak her ne olursa olsun yapardım.

Çok değil ama şöyle böyle bir şeyler becerebiliyordum. Ayakkabı boyayarak, harç kararak, battaniye fabrikasında formenlik yaparak, kasaplık yaparak, dükkânlarda şunu bunu satarak evdekilerin karnını doyurmayı öğrenmiştim. Babaannemin ilaçlarını alabildiğim gibi kızkardeşimin dans derslerine bile para yetiştirebiliyordum. Fakat hiçbirimiz için bir umut ışığı olamıyordum. Babamın bıraktığı boşluğu doldurabilmiş değildim. Annem de bir şeyler yapmaya çalışıyordu, bu yüzden ondan nefret ediyordum. Annem evlere temizliğe giderdi ve giymemiz için bana ve kızkardeşime onların eskilerini getirirdi. Yeni bir yaşam için bu durumdan kurtulmaya kararlı olsam da bizim için başka bir yaşam biçimini düşünemiyordum.

Annemim bir yabancı erkekle eve gelişine dayanamazdım. Adı Frank Bowles'du, işte bu içime oturdu. Annemin adama babamın adıyla hitap edeceği düşüncesi bile ondan nefret etmeme yetti. Başka bir ad taşısaydı aralarındaki ilişkiyi

anlayışla karşılayabilirdim. Ama madem öyle, bu düşünülemezdi bile. Öyle olunca da, bu adama, bu cam silicisi pisliğe, saygılı olamazdım. Evlendiklerinde on dört yaşındaydım. Düğünlerine katılmayı doğru bulmamıştım. Adamın armağanlarını da kabul edemezdim. Çünkü bu onu onayladığım anlamına gelirdi. Onlarla bir arada oturmayacaktım. Babaannemle kızkardeşimi de bu nefretime ortak ettim. Birlikte küçük bir eve taşındık. Onlar benim ailem sayılırdı artık. Bundan böyle birbirimizi kollayacaktık.

Bir süre, Anselmo adında bir Katolik rahibin öğütlerini dinledim. Gereksinim duyduğum her şey onda var diye düşünüyordum. Bin türlü sorunu olan el kadar bir çocuktum. Ve ben ayinlerde rahibe yardımcı oluyordum. Okuldan çıkınca onunla çalışıyordum. Günün birinde rahiplik görevini ondan devralabileceğim fikrini kafama iyice soktu. Bu da benim en büyük dürtüm oldu. Eğer bir baltaya sap olacaksam diye düşünüyordum, bu işe yukarlarda bir yerde başlamalıydım. Peder Anselmo, onunkinin hiç de kolay bir yaşam olmadığı konusunda beni uyardı; ama ben gene de bu işin çekiciliğine kaptırmıştım kendimi. Dış dünyanın yılgılarından kurtulup kilise törenlerinde kaftan giyebileceğimi sanıyordum. Babamın bizlere neler bıraktığını, annemin onun anısına neler yaptığını unutabilirim sanıyordum.

Bu kanılarım çok kısa bir süre sonra sınavdan geçti. Babannemin göğüs ağrıları dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Hastalığı sırasında ona bakmaları için Aimee Semple McPherson'un Foursquare Gospel Kilisesi'nden bir grup Protestanı evine çağırdı. Babaannem benim gibi Katolik kilisesine bağlı değildi. Foursquare Gospel Kilisesi, liderlerinin etkileyici varlığından, bir de onun Holy Roller tilmizlerinin sadakatlerinden dolayı tüm ülkede saygın bir üne sahipti. McPherson'un en çalışkan müritleri arasında bu Protestanlar da vardı. Onlar babaannemle birlikte dua etmeye geldiler. Oysa benim gözümde Şeytan'ın çocuklarından farksızdılar.

Onları evimizde görmek istemiyordum. Ne var ki babaannem, "Yanlış bir şey yapmıyorlar ki, Tony," dedi, "sadece bana yardım ediyorlar."

Ben doğru Peder Anselmo'ya gittim. "Tanrı'ya ulaşmanın

türlü yolları vardır," dedi, "babaannen onların doğru yolda olduklarına inanıyorsa, önemli olan bu. Bırak gelsinler."

Ve böylece geldiler. Çoğu günler, babaannemin bakımına yardımcı olmak için, üçer ya da dörder kişilik gruplar halinde geliyorlardı. Babaannemin ağrıları sonunda yavaş yavaş azalmaya başladı. Ben de McPherson'un müritlerine hayır melekleri gözüyle bakmaya başladım. Ne sigara içiyorlardı ne de içki. Küfür de etmiyorlardı. Sinemaya gitmedikleri gibi bu dünyada dikili bir ağaçları bile yoktu. Çok da sade giyiniyorlardı. Birbirlerine kardeş ya da kızkardeş diye hitap ederlerdi. Gerçekte, o güne kadar, birbirlerini bu kadar seven, aralarında bir aile topluluğu oluşturmuş insanları ilk kez görüyordum. Onları olumlu bulmaya başladım.

Babaannem kanserliydi. Tek bildiğimiz ağrıları olduğuydu. Bir de bu iyi insanların dualarıyla her nasılsa ağrılarının azaldığını düşünüyorduk. O buna yürekten inanıyordu. Ben de sonunda buna inanmaya başladım. Hatta genç müritlerden birine eğer babaannem iyileşirse dini liderlerinin vaazlarını dinlemek için onunla McPherson'un Angelus Tapınağı'na gideceğime bile söz verdim. Halk ülkeyi bir baştan bir başa kat ederek bu ünlü kadının vaazını dinlemek için Hollwood'a geliyordu. Düşündüm ki kadınının konuşmalarını dinlemek için ben de kenti bir uçtan bir uca kat edebilirdim. Ben gerçekte buna müritlerinin babaanneme gösterdikleri sevecenliğe bir karşılık olarak bakıyordum.

Katolik kilisesiyle bağlarımı koparmaya şimdilik hazır değildim; fakat öteki görüşlere de açıktım. Hatta Peder Anselmo bile onları keşfetmem için beni yüreklendirdi. Giyinme odasında kıyafetini değiştirmesine yardım ederken bana kalbimin sesine kulak vermem koşuluyla, dinin farklı kıyafetlerini denersem sonunda iyi bir Katolik olarak kiliseye döneceğimi söyledi.

Babaannemin hastalığı düzelmeye yüz tutunca onu Mc Pherson'un dini toplantılarından birine götürdüm. Orada bulunmak, ona teşekkürlerini sunmak istiyordu. Orada ne bulacağım konusunda en ufak bir fikrim yoktu. Bulduğum tek şey haçı suya atma diye bildiğimiz epiphany oldu. Bunun da Katolik kilisesinin o vakur ayininden hiçbir farkı yoktu. Çan ses-

leri, ıslıklar, yuh sesleri, tepinmeler gırla gidiyordu. Bir vaiz her zamanki beylik konuları dile getirdi: günah, ıslah olmazlık, cehennem ateşi, gayya kuyusu. Vaizin ısınma hareketi yerine geçen konuşmasının altından neler çıkmadı? Şarkılar, neşe içinde "Amin!" diye bağırmalar, kahkahalar, Tanrı'ya şükürler olsun sesleri ve Alleluya'lar. Daha önce bu kadar çok insanın aynı anda bu denli mutlu olduğunu hiç görmemiştim. Tapınağın içinde tek bir ruh, topluluk ruhu vardı. Bu ruh Tanrı sözcüğüyle her an gürleyip patlamaya hazır bekliyordu. Rahip yardımcılığı görevimin sona erdiğini o anda anladım.

Oturdum ve ünlü Aimee Semple McPherson'un ortaya çıkmasını bekledim. Salonda çıt çıkmıyordu. Sahneyi tek başına duran kürsüye çevrili bir spot lamba aydınlatmaktaydı. Sehpanın üzerinde sayfaları açık bir İncil duruyordu. Birçoğu tekerlekli koltuklarında oturan, birçoğu da koltuk değnekli iki bin kadar insan soluklarını tutmuş bekliyorlardı. Sonunda, kırmızı parlak saçlı, yarı saydam giysiler içinde bir insan sahnenin ortasına doğru yürüdü. Ben bunu kalabalığı büyüleyen bir olay olarak algılayabiliyordum. Kalabalık gene az önceki kalabalık. Sahnedeki kadın, bir ara, kollarını iki yana açarak sessizliği sağladı. Lamba, yerlere kadar dökülen giysisini daha da belirginleştiriyordu. İncil'in sayfalarını parmağıyla çabuk çabuk çevirdi. Açık bıraktığı sonuncu sayfayı okumak için durdu. Sonunda konuşmaya başladı. Kulağa hoş gelen tatlı bir sesle, "Şükürler olsun! Şükürler olsun! Şükürler olsun!" deyince dayanamadım ve ayağa kalktım. Hiç düşünmeden, ben de "Şükürler olsun!" diye bağırdım. Yaşamım boyunca ilk kez kendimi gerçekten kutsanmış hissettim.

Kuşkusuz ondaki gücü yadsıyamazdı insan. Onda öyle çekici bir kişilik, dramatik yetenek vardı ki o güne kadar hiçbir dini törende bir benzerine tanık olmamıştım. Çok etkileyici, çok şaşırtıcı bir gösteri ustasıydı. Dinleyiciyi bir anda etkisi altına almayı biliyordu. Çağımın büyük kadın oyuncularının çoğunu tanımışımdır: Greta Garbo, Ingrid Bergman, Katherina Hepburn, Anna Magnani... Onların hiçbiri eline su dökemezdi. Bence o tanrıça gibi bir şeydi. Bende sonsuz bir hayranlık uyandırdı.

Şu anda bana öyle geliyor ki ben McPherson'a kendi

mesleğimin diliyle dua ediyormuşum. Kürsüde konuşan kadından değil sahnede oynayan kadından söz ediyorum. Onu öteki vaizlerle değil ünlü sinema oyuncusu kadınlarla kıyaslıyorum. Kendi topluluğunu değil, dinleyicisini etkilediğinden söz ediyorum. Söylediklerini değil, nasıl söylediğini, nasıl giyindiğini hiç unutamıyorum. Onu bir gösteri ustası olarak düşünürken nedenini bir türlü çıkaramıyorum. Aradan şu kadar yıl geçtiği için söylediklerinin hiçbirini hatırlamıyorum elbet. Fakat üzerimde bıraktığı etkiyi unutamam. Sanırım ötekiler de unutmamıştır.

McPherson akıl almaz boyutlarda etkiledi beni. Öyle ki Los Angeles'in Doğu Yakası'nda Meksikalıların oturduğu semtlerde onun adına vaazler verir ya da Angelus Tapınağı orkestrasında saksofon çalar buluyordum kendimi. Kimileyin dualarımızdan birine kalabalık toplayabilmek için sokaklarda bile saksofon çaldığım oldu. İspanyolca bilmezdi, bu yüzden çevirmenliğini ben yapardım ya da doğrudan onun adına ben konuşurdum. Vaazı ben verdiğimde onun sözcüklerini çevirmekle yetinmez eklemeler de yapardım. Onun dilini ve konuşma stilini aynen kopya ederdim. O kendi dinleyicisini nasıl etkisi altına alabiliyorsa ben de kendi dinleyicimi etkim altına alabiliyordum. Çoğu kez arabasında birlikte yolculuk yapardık. Arabada neyi nasıl söyleyeceğimi son bir kez daha gözden geçirirdik. Onunla yolculuk yapmak benim için büyük bir onurdu. Bu öteki Holy Roller üyeler arasında benim için bir gurur ölçeğiydi. Bana bir gün ilerde büyük bir vaiz olacağımı, kendi topluluğumu yönlendireceğimi, büyük işler başaracağımı söylerdi. Onun övgüsü benim için bal özü gibi bir şeydi.

Bir anlamda arkadaş olduk. Aramızda yirmi yaş fark vardı; fakat McPherson bana yaşıtmışız gibi davranırdı. Bende öyle bir şey bulmuştu ki bunun ne olduğunu hâlâ anlamış değilim. Bana inandı, benim de kendime inanmama yardımcı oldu. O sıcak günde yaptığım gibi bir baltaya sap olmaya söz vermek başka bir şeydi, bunu gerçekleştirmenin yolunu bulmaksa bambaşka bir şeydi. Aimee Semple McPherson sayesinde ben bunun yolunu öğrendim. Bu yol beni, aldığım Katolik eğitiminin yapmacıklı görkeminden, sefillik içinde yaşadığımız o küçük evimizden alıp ta uzaklara, çok uzaklara götürecekti.

Sonuç olarak, McPherson'un üzerimde bıraktığı etkinin mezhepcilikle en ufak bir ilgisi yoktu. Tanrı'ya yaklaşabilmem için bana yol mu gösterdi? Bana huzuru mu kazandırdı? O sıralar dindar bir çocuktum. Şimdi de dindar bir adamım. Tanrı'ya nasıl yaklaşılacağı benim için hiç önemli değil, ona ulaşmış olmam önemli. İç huzuruma gelince, görünüşe bakılırsa ben ona hâlâ ulaşabilmiş değilim. McPherson Tanrı'nın ya da babamın imgesinde kendimi yeniden keşfetme arzusu mu uyandırdı bende? Ben zaten onunla tanışmadan önce de kendimi buna hazırlıyordum.

Öte yandan, ondan bana geçen başka şeyler var. O bana umut verdi, bana özgüven kazandırdı, bana onurlu olmayı öğretti. En kestirme yoldan sahneye ulaşmamı sağladı. Sonuç olarak benim için en önemlisi de buydu. O sıralar, bunu bilemezdim. Bunun doğru olduğunu ancak şimdi anlıyorum. Katolik kilisesinde yıllar yılı ayin yönetecek değildim. Yoksa kendi sofuluğumun ağırlığı altında ezilinceye kadar iyi insan Peder Anselmo'nun arkasında dikilip duracaktım.

McPherson'un tapınağında onun topluluğu benim de topluluğum sayılırdı. Spot lambasını seve seve benimle paylaştı. En çok gereksinme duyduğum şey sahnede onunla düzenlediğimiz tatlı eğlencelerdi. Onun sahnesinden bakınca her şey ne kadar da harika görünürdü öyle! İşte o harika görünüm binlerce ağaçtan ceviz silkeleyecek, binlerce çift ayakkabı boyayacak kadar enerji kazandırdı bana; hiçbir şeye benzemezdi o. Gezici vaizle aktör arasındaki fark da öyle.

Ring İpleri

GÜNLÜK yaşam yol ile başlar. Kahvaltıdan çoktan kalkılmıştır. Komşularım evlerinden çıkıp çoktan dört bir yana dağılmışlardır bile. Velletri yokuşu araba, kamyon ve pat-küt sesleri çıkaran vespalarla tıkanmış durumda. Onların yanında benim pedal çevirmem çok komik kaçıyor. Bir de öğrenci otobüsü var aralarında. İçinde çocuklar gülüyor, şarkı söylüyorlar. Onlar güne yeni başlıyorlar. Yaşamlarına da öyle. Sevinç çığlıkları beni geçmiş yıllarıma götürüyor.

Okul kaçağı öğrencilerin sorumlusu derslere devam etmem için beni yola getirmeye çok çalıştı. Bu kovalamacalarda seyrek de olsa yakayı ele verdiğim de olurdu. Ne de olsa Holy Roller ruhunun içimde tutuşturduğu ateş hâlâ yanıyordu. Hiçbir zincir beni bir okul sırasına bağlayamazdı. İçimde sonsuz bir bilgi açlığı vardı; fakat onu Doğu Los Angeles'teki Belvedere İlkokulu'nda bulamıyordum. Ya da o beni bulamıyordu. Canlı bir nişan tahtasından farkım yoktu. Okul kaçağı öğrencilerin sorumlusu her zaman beni yakalamayı bilirdi; ama bu kaçaklık süresi gene de öteki çocuklarınkinden daha uzun sürerdi. Bir seferinde en uzunu tam üç ay sürdü. Bu sürenin bitiminde, haftada yirmi beş dolar karşılığında usta başı olarak çalıştığım yay fabrikasına kadar izimi süren sorumlu, tıpkı eski Hal Roach filmlerinde olduğu gibi beni yaka paça okula götürdü.

Okula devam ettiğim günlerde beklentilerim sınırlı oluyordu. Gerçi iş olunca gene ayakkabı boyuyor ya da yer siliyordum; fakat bunların hiçbiri fabrikada kazandığım düzenli gelirimin yerini dolduramazdı. Kimi günler öğleden sonraları takside çalışıyordum, ya da Ascot yarış pistinde araba kızıştırıyordum. Cumartesi günleri, Central Avenue'daki pazar yerinde bir dolar gündelikle kamyonlardan yük boşaltıyordum. Hafta sonları, geceleri, semtin dans salonlarında düzenlenen dans yarışlarına katılıyordum. Bildiğim dansların yapıldığı yarışmalara girdiğimde hep ben kazanırdım. Kazandığım ödülü de ya rehinciye bırakır ya da birkaç dolar karşılığında müdüriyete geri satardım. Bu para hiç de fena sayılmazdı; fakat gene de yeterli değildi.

Sonunda bir gecede bokstan yirmi beş dolar kazandığını söyleyen bir arkadaşla tanıştım. Bunu ben de yapabilirdim işte. Güçlü kuvvetliydim. Gözüpektim de. Aynı sahnede Aimee Semple McPherson'la buluşturan nedenler bu kez aynı ringde bir başka amatörle karşı karşıya getirebilirdi beni. Ertesi sabah, Spring Street'te boks karşılaşmalarına giriş bileti kesen biri gözüme ilişti. Adam berhaneden farksız bir jimnastik salonunun önünde iş görüyordu. Masasının arkasındaki duvarları boydan boya Gene Tunney, Jack Dempsey ve Mushy Callahan ile Dinamit Jackson'un resimleri kaplamıştı. Kendimi bir an boksçu

pelerini içinde hayal ettim. Çenemi sol omuzuma doğru hafifçe eğmişim. Gözler buz gibi donuk. Yüzümde çizgiler oluşturan hafiften alaycı bir bakış. Klasik bir poz. Klasik bir boksçu olacaktım ben de.

Yaşımı sakladım; kilomu söyledikten sonra küçük bir kâğıt parçası tutuşturdular elime. Üzerinde ilk yapacağım karşılaşmanın ayrıntıları yazılıydı. Gardena'da ortayla hafif sıklet arası dört raundluk bir karşılaşmaya çıkıyordum. Maçı kazanana beş dolar, kaybedene ise üç dolar veriyorlardı. Her ikisi de fena para sayılmazdı. Deneme çalışmalarını, uyarıları hiç hesaba katmıyordum. Ama bütün bunların ilerde yapacağım karşılaşmalarda sus payı olarak ödeneceğini hesap ediyordum.

Maçın yapılacağı gece Gardena'ya tramvayla gittim. Benimki listede üçüncü maçtı. Her tarafı iyi giyimli iş adamları doldurmuştu. Kimi sigara içiyor, kimi içki içiyor, kimi de birşeyler atıştırıyordu. Keyiflerine diyecek yoktu. Salon o kadar küçüktü ki adamlar omuzunuza dokunarak üzerinize ne kadarlık bahse tutuştuklarını söylüyor ya da bunu oturdukları yerden bağırarak açıklıyorlardı. Bu benim ilk maçım olduğu halde bağırmalardan maçın favorisi olduğumu anladım. Nedenini de bir türlü çıkaramadım. Soyunma odasına doğru ilerlerken o kadar çok insan bana güvendiğini söyledi ki bundan tedirgin olmaya başladım. Gülünç duruma düşmek istemezdim; adamların yatırdığı para umurumda değildi. Yeterince antrenman yapmamış olmama canım sıkıldı. Öteki boksçular içlerindeki korkuyu belli etmeden, rakipleriyle göz göze gelmemeye çalışarak ortalıkta dolaşırken sessizce boksçu kılığımı üzerime geçirdim. Salon iyot, ucuz sabun ve ıslak deri kokuyordu.

Karşılaşmanın yavaş yavaş ilerleyecek olan on iki dakikasının nasıl sonuçlanacağı hakkında en ufak bir fikrim yoktu. Yaptığım antrenman ve koşuya karşın kendimi dört raundu tamamlayacak kadar hazır hissetmiyordum. Karşılaşma sona erdiğinde kollarımı kaldıracak halde değildim; ama rakibime oranla daha az hırpalanmıştım. Bir alüminyum kutuda yumruğumla bir çentik bile açamazdım. Rakibimse aynı kutuya yumruğunu dokunduracak halde bile değildi.

Maçı benim kazandığıma karar verildi. Soyunma odasından çıktığımda üzerime bahse girenler bana yemek ve içki ıs-

marlamak için neredeyse birbirlerini eziyorlardı. Salon hâlâ iyot kokuyordu, ama bu kez şampanya da kokuyordum. O akşam tramvayla eve dönerken kendimi ünlü bir profesyonel boksçu gibi hissettim. Bu çok kolay bir şey, diyordum içimden. Ünlü bir boksçu olacaktım.

Dokuz ya da on karşılaşmadan sonra, ki hepsini de kazanmıştım, beni sahici boksçuluğa ayırdılar. Jim Foster adında bir menajer beni çalıştırmayı kabul etti. Zaten ne kadar ün yapmış yerel boksçu varsa hepsini de o yönlendiriyordu. Bana haftada on dolar veriyordu. Ayrıca beni yetiştirecekti de. Sahici bir boksçu gibi yaşamaya başladım. Ayakkabı boyacılığını da bıraktım taksi sürücülüğünü de. Koşuyor ve gölge boksu yapıyordum. Daha çok koşuyordum. Tıka basa yiyor, gündüzleri de arada kestiriyordum. Artık Foster'ın çocuklarından biri de bendim. Babaannem bendeki değişikliğe bir anlam veremiyordu, ama buna bir itirazı yoktu. İyi para kazanıyordum. Karşılaşmalarda en ufak yara bere izi bile almıyordum. İş saatlerimin düzensiz oluşunu farkedip buna canı sıkılmış olabilirdi. Belki de boks denen şeyden nefret ediyordu. Gene de benimle konuşurken ring konusunu hiç açmazdı. Bir süre sonra da ipin ucunu bıraktı. Gösterdiğim başarı karşısında sustu. Hatta, bu konuda pes ettiğini kanıtlamış olmak için, bana soyunma odasından arenaya giderken giymem için bir de bornoz dikti.

Main Street jimnastik salonunda Mushy Callahan ve Newsboy Brown ile çalışmalarımı sürdürüyordum. Ayrıca Echo Park'a geldiğinde Primo Carnera'yla deneme çalışmaları da yapıyordum. Anaheim'den Watts'a kadar Los Angeles'in dört bir yanında başlangıç niteliğinde hazırlık maçlarına katılıyordum. Her karşılaşmada yirmi, otuz, hatta kimi zaman elli dolar kazanıyordum. Hepsinde de rakibimi yenmeyi biliyordum. Artık neredeyse bir yıldız olduğumu düşünmeye başladım.

Ardından sıra geldi beni bekleyen felakete. Olay Long Beach'te, büyük bir kalabalığın doldurduğu binada cereyan etti. Maç başladığında kalabalık beni tutuyordu. Bunda vaizliğimin yan ürünü olarak niteleyebileceğim gösteri ustalığımın büyük rolü oldu. Özendirici çığlıkları lehime döndürmek hoşuma gidiyordu. Boksçuların tanıtılması sırasında kalabalığın rakibimi yuhalaması karşısında çoğu kez heyecanlanırdım:

ama olay bu gece bana hüzün verdi. Bu kez önceden reklamı yapılmış önemli maçlardan birinde bir zenci oğlanla döğüşüyordum. Yürekler acısı, zavallı bir çocuktu. Fasulye sırığı gibi upuzun, gösterişçi yanı olmayan bir oğlandı. Aşağılayıcı sözlerden hiçbirini üzerine almıyordu. Herkes ona ya "Dumanlı" ya da "Oğlan" diye hitap ediyordu. Bense onların bu saygısızlığına çok içerliyordum. Ringin köşesindeki yardımcım Buddy benim en iyi arkadaşlarımdandı ve o da zenciydi. Bütün bu nefret dolu sataşmalar karşısında aklım başımdan gitti.

Maçı düşünecek durumda değildim; ama gene de ilk dört rauntta başabaş döğüştük. Beşinci rauntta, rakibime güçlü bir sağ yumruk indirdim. Önce geri geri giderek dengesini yitirdi. Hemen peşinden tam midesinin ortasına bir sağ yumruk daha... arkasından bir sol çengel vuruş. Kalabalık hep bir ağızdan, "Gebert o zenciyi! Gebert o zenciyi!" diye bağırmaya başladı. Bense bir karşılık verecek durumda değildim. Çocuk alabildiğine açılmış durumda, bir türlü hesabını göremiyorum.

Altıncı rauntta, kalabalık bu kez rakibimden yana tavır koydu. Sarı bir Meksikalıyı desteklemektense zenci bir çocuğu desteklemeyi yeğledi. Rakibim iyice açılmıştı. Çenemin tam sağına demir gibi bir yumruk oturttu. Yumruğu yeyince sersemledim ve yelken bezinin üzerine düştüm. Yumruğun verdiği acıdan kendimi iki parçaya ayrılmış gibi hissettim. Kafam şak diye yarılıp içinden kanlar boşalacak sandım. Kımıldayamıyordum. Ama gene de yerimden yekinmeme engel olamadım. Bir dizimin üzerinde doğrulacakmış gibi yaptım. Ona kadar saymalarını beklemeden yere yığıldım.

Ortalık karardı. Hiçbir şey göremiyordum.

Maçtan sonra, Jim Foster soyunma odasına beni görmeye geldi. "Neler oldu orada," diye sordu,"oğlan nasıl da açıldı öyle?"

Hiç yanıt vermedim. Utanıyor muydum yoksa içimden seviniyor muydum? Bilemem. "Bak," dedim, "ben o çocuğu yenebilirim. Sen bir maç daha ayarla, gör bak nasıl yeneceğim onu. Söz veriyorum."

Artık başka karşılaşma olmayacaktı. Foster, bir daha boks karşılaşmalarına çıkacak olursam ringe fırlayıp beni eşek sudan gelinceye kadar döveceğini söyledi. "Katil ruhu yok sende," dedi, "katil ruhu taşımazsan iyi bir boksçu olamazsın."

Haklıydı. Ben romantik olan şeyleri, coşkulu şeyleri, gösterişçiliği seviyordum. Bayağılıklardan, terli bedenlerden, yumruğumla para kazanmak için bu tür itiş kakışlardan nefret ediyordum. Bunun sporla en ufak bir ilgisi yoktu, hele erinçle hiç.

On altı yaşındaydım. Yaşamımı sürdürmek, kendim için bir şeyler yapmak uğruna döğüşmeye vardım; fakat karnımı doyurmak için, asla!

Sylvia

VELLETRI'DE yol çatallaşıyor. Şimdi bir karar vermeliyim. Kavşaklara gelinceye kadar gezinti hoştu. Ama şimdi hangi yönü seçeceğime karar vermeliyim. Sola dönersem dağlara dağru yönelmiş olurum, denizden uzaklaşırım. Sağa ayrılan yola saparsam Nettuno'ya gidilen yolda bereketli kıyı şeridini kucaklayan koyağa geri dönmüş olurum.

Her iki yolda da göz alabildiğine uzanan birbirinden güzel görünümlerle karşılaşır insan. Neler görmek istediğimi ben de bilmiyorum. Bir şeylerden kaçmak mı yoksa bir şeylere ulaşmak mı istiyorum? Kararı bisikletim versin. Kentin uzağından yokuş aşağı inen yola doğru birlikte bir yay çiziyoruz. Bu önceden tasarlanmış bir şey değil. Nettuno'ya gitmek hiç de içimden gelmiyor. Ama oraya doğru yöneldim bile. Hiç değilse, Campoverde yolunu tırmanmaya geçmeden önce kıyı boyunca birkaç kilometre daha yol almış olurum. Kararsızlığımla cebelleşirken, işte benim yaşamım da tıpkı böyle, diyorum içimden. Ben ya kimi şeyleri sonuna kadar inceden inceye düşünürüm, ya da her şeyi zamana bırakırım. Bugün, denize doğru sürüklenmekteyim.

Şu uzun yaşamım boyunca hiç gitmediğim yollardan, son buluncaya kadar inceden inceye düşündüğüm ilişkilerden söz ediyorum kendime. Her zaman olduğu gibi şimdi gene Sylvia aklıma gelecek.

Onunla birlikteliğimiz uzun bir öykü. Öykü bir partide tanıştığım on altı yaşındaki kızıl saçlı kızı Evie'yle başladı. Evie peri masallarına layık son kerte güzel bir kızdı. Bense, salt ke-

mik ve sinir, yüzü sivilceler içinde, on dokuz yaşında bir gençtim. Evie bana doğru yaklaştı ve kendini tanıttı. Kim olduğumu bildiğini, benimle tanışmak istediğini söyledi. Beni kendisine hayran bırakacak kadar rahat bir havası vardı. O denli tatlıydı ki başta onunla konuştuğumun farkında bile olmadım; elim ayağıma dolaştı. Sanki onu çoktandır tanıyormuşum gibi karşısında kendimi çok rahat hissediyordum. Kızkardeşinden, annesinden, erkek kardeşlerinden söz ederken kendimi ailenin bir bireyiymişim gibi düşünmeye başladım. Onlarla tanışıp tanışamayacağımı sordum. Elimi ellerinin arasına alarak, "Neden bu kadar acele ediyorsun?" dedi.

Hiç de acele ettiğim yoktu. Partiden ayrılarak Mickeltorena ile Sunset sokaklarının kesiştiği yere doğru yürüdük. Hâlâ el eleydik. Tanışalı daha bir saat bile olmamıştı. Şimdiden aramızda bir sessizlik oluşmaya başlamıştı. Geceydi. Yan yana yürürken serin bir rüzgâr Evie'nin nefis kokusunu bana kadar ulaştırıyordu.

Annesiyle tanıştırmak için beni içeri aldı. Sylvia tıpkı Evie'ye benziyordu. Zarafet ve inceliğinin dışında o da çok güzeldi. Bir genç kızdan farkı yoktu. Birlikte içeri girdik. İçerisi özel bir zevkle döşenmişti. Sylvia şömineyi eski bir maun tuvalet kapağının parçalarıyla canlandırmaya çalışırken kızı ne yaptığını sorunca, "Onlar başka neye yarar?" dedi. Bu yanıt Evie'yi utandırdı; fakat anne kararında ısrarlıydı. "Odun ateşi çok güzel oluyor," dedi kendini haklı çıkarmak ister gibi. O da kızı kadar özgüvenliydi.

Sylvia, bir bardak ev yapısı bira getirmesi için Evie'yi mutfağa gönderdikten sonra bana doğru döndü. Bakışlarından hakkımda bir yargıya varmak istediği sonucunu çıkaramadım. Sadece kim olduğumu, ne istemiş olabileceğimi öğrenmek istiyordu. Bilgi edinmek için değil de daha çok meraktan, "İspanyol musunuz?" diye sordu. İspanyol olmanın Meksikalı olmaktan daha bir şıklık sayıldığını biliyordum. Ama kimin umurunda? "Meksikalıyım," dedim.

"Peki ya adın? Quinn bir Meksikalı adı olamaz bence."

"Büyükbabam İrlandalıydı."

"Amma karışık! Bu yüzden sık sık başın derde giriyor olmalı."

Bu daha önce hiç aklıma gelmemişti. Galiba söylediği doğruydu. Bu yüzden kafamı kurcalamaya başladı: kalıtım mı yoksa çevre mi? Yoksa her ikisinin de yüz hatlarıma yansıması mı?

Evie birayla döndü. Yanında kızkardeşi, erkek kardeşleri. Az sonra bütün aile geç bir akşam yemeğine oturdu. Yemekte sanat, edebiyat ve politika konuşuldu. Gerçekte onlar konuşuyor, bense yiyor ve içiyordum. Walt Whitman'dan, Edna St. Vincent Millay'den söz ettiler. Rönesans ve fovizm akımı sanatçılarını konuştular. Benim bu konulardaki cahilliğim hemen belli oldu. Konuşmalara katılmayınca kendimi ele vermiş oldum. Gece ağır ağır ilerlerken, biranın da etkisiyle, kendi durumumu ölçecek hale geldim ve sonunda buna dayanamadım. Çok yemiş ama konuşmalara çok az katılmıştım. Bir ara, erkek kardeşleriyle kızkardeşinin, usulca ama kıkırdayarak, "Evie de bu başıboş hayvanı neden yemeğe getirmiş," dediklerini duydum. Bunun evi terketmem için bir uyarı olabileceğini kabul ettim.

Kapıya doğru yürürken Sylvia yolumu kesti. Hem içkili hem de biraz utanmış olduğumu farketti. "Sen onlara aldırma Tony," dedi, "birkaç kitap okumakla kendilerini bir halt sanıyorlar. Onların senden üstün bir yanları yok."

Bunlar onun çocuklarıydı; ne var ki beni kırmaktansa onları kırmayı yeğlemişti. Ben onun gözünde bir yabancıydım, ötekilerse kendi kanından, ama beni küçük görmelerine izin veremezdi.

Onun bu cömertce davranışı karşısında çok duygulandım. Beni yüreklendirdi. "Onlar İncil'i okumuşlar mı bakalım?" diye sordum, "ben İncil'den ezbere metinler bile okuyabilirim." Bu söylediklerimi kanıtlamak için Ahd-ı Atik'teki Vaaz kitabından bir parça okudum. Ardından uzunca bir dini konuşmaya daldım. Neredeyse bir saat konuştum. Öyle şeyler anlattım ki o ana kadar bunlara ciddi olarak inandığımı dile getirmemiştim. Bu söylediklerimin ne anlama geldiğini, hem bu kadar lafın nereden çıktığını ben de anlayamadım. Bir ömür boyu birikmiş kaygılarla bastırılmış duyguların karmakarışık bir halde içimden savruluşuydu belki. Onlarla aşık atabilmem için yapabileceğim başka bir şey yoktu. Konuşmam bittiğinde, baktım ağlamaya başlamışım.

Anneyle kız da benimle birlikte sokağa çıktılar. Bir yandan da bu yaptığım şeyin aptallık olduğunu düşünmeden edemiyordum. Her şeyden önce cahildim, ayrıca bu yaptığım çocukçaydı. Gece vakti ev sahibince istenmeyen bir giysi gibi bir tarafa atılmak hiç de hoş bir şey değildi. Bu insanlar kim bilir ne düşünüyordu. Fakat Evie ve Sylvia beni anladılar sanırım. Benimle birlikte tramvayı beklediler. Ve konuşarak küçük düşürüldüğümü unutturmaya çalıştılar. Sylvia, "Sana okumayı öğretebilirim, Tony," demek inceliğini gösterdi.

"Benim okumam var," diye yanıtladım onu. Bana yardımcı olmaya çalışıyordu, ama buna izin vermeyecektim.

Sylvia sesli sesli güldü. "Okuman olduğunu biliyorum; ama sana neleri ve nasıl okuman gerektiğini anlatabilirim."

Vakit gece yarısını geçiyordu. Hava açıktı. Ay ışığında Sylvia'nın yüzündeki sıcaklığı okuyabiliyordum. Güzel yüzünde sakıngan bir ifade okunuyordu. Onunla birlikte olmanın nasıl bir şey olabileceğini kafamda kurmaya çalışıyordum. Birlikteliğimiz nasıl bir şey olur acaba, diyordum içimden. Aramızdaki yaş farkı hiç önemli değildi. Bir kadının sahip olabileceğini düşündüğüm her şey vardı onda. Eğitici, insanı düşünmeye itekleyen, heyecan verici bir kadındı. Lincoln Park'ın hayvanat bahçesindeki kara panterim gibi benim için göze alamayacağı şey yoktu. Evie de bir harikaydı, ama o bir kızdı. Sylvia ise mamul bir üründü. Benim istediğim o idi.

"Yarın gene gel," dedi, "sana okuman için kitaplar vereceğim."

Tramvay gelince, Evie ayaklarının üzerinde yükselerek, beni ağzımdan öptü. Hareket ettiğimizde, dudaklarıma annesinin dudakları dokunsaydı neler hissederdim acaba diye çok merak ettim.

Ertesi sabah geldiğimde Sylvia'yı evde yalnız bulacağımı umuyordum. Evie öğleden sonra ancak geç saatte evde olacakmış. Annesi onu beklemem için beni içeri aldı.Önümüzde koca bir gün vardı. Salonda oturduk ve konuşmamıza dün kaldığımız yerden devam ettik. Daha çok Sylvia konuşuyor, bense kafamda düşler kuruyordum. Anneye âşık olduğum halde kızla ilişkiye girmiş olmam tuhaftı.

"Ne tür kitaplar okuyorsun, Tony?" dedi.

"Söyledim ya, ben pek kitap okumam."

"Ama İncil'i okumuşsun ya. Dün gece güzel güzel metinler okudun."

"Evet, sanırım dini konularda bir şeyler biliyorum."

"Öyleyse biz de oradan başlarız. Ne de olsa en önemli konu da o. Her şeyin nüvesi Tanrı'dır."

Böylece Santayana ile Schopenhauer'den başladık. Ben Santayana'nın aşırı kuramcı olduğunu sanırdım; ama Schopenhauer tam kafama göreydi. Yaşamın çok değerli olduğunu, insanın tüm zamanını kendisini geliştirmeye harcaması gerektiğini ileri süren görüşünü çok sevdim. Bence Santayana'nın vaazlarında hiçbir pratik yan yoktu. Ama Schopenhauer insanın savaşımı konusunda benim anlayıp uygulayabileceğim yollar gösteriyordu.

Daha sonraki haftalarda, Sylvia bana Nietzche'yi, Thoreau'yu ve Emerson'u okuttu. Verdiği dersler tamamiyle dünya edebiyatıyla dünya felsefesini kapsıyordu. Okuduğum yazarların anlattıklarından dersler almamı önerdi. Yazarın ilkelerini kendiminkilere uyarlayabileceğim sürece hepsini de okumayı sürdürmemi şart koşuyordu. Böylece, bir şey kafama denk düşmezse onu hemen farkedebiliyordum.

Sürekli olarak okuyordum. Baudelaire, Dante, Smollett, Wolfe, Fitzgerald, Hemingway. Gündüz saatleri yetmediği için geceleri Sylvia'nın çalışma odasında uyuyordum. Babaannemin bensiz iyi vakit geçireceğinden çok emindim. Kendime ayrı bir ev tutacak kadar param yoktu. Sylvia'nın çalışma odası benim için güzel bir değişiklik oldu. Kitaplığı geceleri benim uğrak yerim olmuştu. Klasik ve çağdaş yapıtlarla doluydu. Okumadığım zamanlar ya Mozart ya Beethoven ya da Bach dinliyordum. Artık usta bestecilerin üsluplarını birbirinden ayırabiliyordum. Ünlü ressamları da inceliyorduk. Gauguin, Del Sarto, Van Gogh. Kimileyin Sylvia'nın bunlardan oyun bile çıkardığı olurdu. Ünlü resimlerin kartpostallarını yerlere serpiştirir, sonra bana hangi resmin hangi ressama ait olduğunu sorardı.

Birlikte vakit geçirmeye bayılıyordum. Bu etkinlikleri daha nitelikli bulduğum için okulu da bıraktım. Düzenli işlerde çalışarak kazanabileceğim paralarda hiç gözüm yoktu. Çok az

çalışarak kendimi tamamiyle sanat incelemelerine verip soylulara özgü bir yaşam sürdürüyordum.

Annesiyle birlikte dünyayı keşfetmem için beni özgür bırakan Evie hâlâ okuluna devam ediyordu. Evie'yi seviyordum! Ama bir çocuk gibi seviyordum onu. Bir erkek olarak Sylvia'ya sahip olmak istiyordum. Ta başından beri düşündüğüm hep Sylvia'ydı. Günlerimi onunla birlikte geçirebilmek üzere ayarlıyordum. Onu öpmeyi, çalışma saatlerimizi romantik bir uçakta sürdürmeyi çok istiyordum. Evie'yle buluştuğumuzda kendimi namussuzun tekiymiş gibi hissetsem de bu konuda elimden başka bir şey gelmiyordu.

Bir öğleden sonra, Evie okulundayken, Sylvia ve ben Hollywood tepelerinde uzunca bir yürüyüşe çıktık. San Fernando Koyağı'nın tam tepesinde, hâkim bir noktada dinlenmek için durduk. Aşağılarda, çocukken meyve topladığımız bahçeler uzanıyordu. Tepede, ta yukarlarda, ilerde bir gün fethetmeyi umut ettiğim karla kaplı dağlar yükseliyordu. Aramızda umutsuzlukla olasılık arası bir boşluk vardı.

Ona yaklaşarak omuzuna dokundum. Artık arzularımı sürekli olarak içime atamazdım. Sylvia saçlarımı okşadı. Ama bu okşamalar benim istediğimden daha çok annece okşamalardı. O anda onu ne kadar sevdiğimi söylemekten vazgeçtim. O bunu hemen anlamıştı.

Yumuşacık sesiyle, "Evie'ye âşık mısın, Tony?" diye sordu. Bu hem bir soruydu hem de bir duyuruydu.

Kısa bir süre sonra Evie ve ben nişanlandık. Bizi bu ilişkiye özendiren Sylvia oldu. Ben de buna hiç ses çıkarmadım. Evie'yi seviyordum, ama bu aynı şey değildi. Benimkisi yalan bir aşk değildi, gerçek aşk da değildi. Los Angeles'in alışveriş merkezindeki ucuz otellerden birinde bana kendini teslim ettiğinde ağlamaya başladım. Çarşafın üzerine yayılan kan benim asla kabul edemeyeceğim bir armağandı. Bedenini bana ayırmış olmasını hak etmemiştim. Ben onun ilk ve tek aşkıydım, oysa ben annesiyle birlikte olmaktan başka bir şey düşünmüyordum. Böylece benim için hiç bitmeyecek bir savaşım başlamış oldu. Oysa ben burada benim için ilk sayılan bir genç kızın katıksız aşkını geri çeviriyordum.

Çalışma odasından Evie'nin odasına taşındım. Evie bana

yemekler pişiriyor, giysilerimi onarıyordu. Evin giderlerine ben de katılmaya başladım. Evie ile çocuklarmışız gibi yaşasak da hatta annesini arzulasam da o benim kadınım oldu.

Bu böyle süremezdi. Buna izin veremezdim. Ama bunun nedenini de bir türlü çıkaramıyordum. Onunla çok mutluydum. Demek benim istediğim bu mutluluk değilmiş. Beni koşulsuzca seviyordu. Bu tatlı ve bakire kızın da birtakım koşulları olsun istiyordum. Bir kamyon sürücüsü de olsam, bir meyve toplayıcısı da olsam Evie için hiç farketmeyecekti. Ama benim için farkederdi. Annesi için de farkederdi. Sylvia kendimi yeniden keşfetmeme, şu andaki yerimden başka boyutlara hareket etmeme beni zorluyordu. Beni bugünkü halime getirmiş olmaktan çok mutluydu.

Sylvia. Yaşamının ilk ve tek erkeği ben olmayacaktım elbet. Dört çocuğu vardı ve hiç de hayran olmadığı biriyle evliydi. Ama biliyordum, başka şeylerde onun için ilk olabilirdim. En önemli şeylerde hiç sorun çıkmayacaktı.

Sonunda, bir yaz akşamı, kumsalda, Evie birkaç yard uzağımızda çadırda uyurken, ateşin karşısında uzanmış birbirimizin kollarına dokunuyorduk. Ailecek tatile çıkmıştık. Playa del Rey'de kamp kurmuştuk. Evie ve kardeşleri erkenden uyumaya gitmişlerdi. Sylvia'nın kocası Los Angeles'te kalmıştı. Kumlara uzanmış gökyüzünü seyrediyorduk. Her ikimiz de hiç konuşmuyorduk. Elim Sylvia'nın eline dokundu. Uzun bir süre elini geri çekmedi. Ve az sonra üzerimize bir battaniye çekti ve dünya bir anda gözden kayboldu. İkimiz yapayalnızdık ve birlikteydik. Daha düşünmeye vakit bile bulamadan olan olmuştu.

Her şey sona erdiğinde Sylvia ağladı. Ben bir şeyler söylemeye çalıştımsa da eliyle ağzımı kapadı. Daha sonra kalktı ve Evie'nin çadırına yatmaya gitti. Üzerimizde sadece aşkımızın kokuları kalmıştı. Evie bunu farketmiş olmalı. Dünyada en sevdiği iki kişi bir kalp atışı uzağında onu öldürüyordu. Bunu hissetmemiş olamazdı. Ne var ki zavallı kız tek bir laf etmedi.

Bu ne ikiyüzlülük! Dünyaya metelik vermeyen kör, bencil ve acımasız bir insandım. Bunu şimdi anlıyorum, ama o zaman da anlamıştım. Evie'yi seviyordum, ama anlaşılan ondan kurtulmayı göze alacak kadar değil. Demek bana bağımlı ol-

masını, onun o masumiyetini seviyormuşum. Bunların hava gibi, su gibi özlemini çekiyormuşum. Onun ilk erkeği olmakmış tek özlemim. Öte yandan, Sylvia'nın kadınlığını, onun o vücudunu özlüyordum. İçimde sonsuz bir yaşama arzusu, sadece ona sahip olma arzusu vardı. Bir süre bu iki arzumu birbirinden ayrı düşünemez olmuştum.

Sonunda nişanımızı bozup ona annesini sevdiğimi itiraf ettimse de hiç aldırmadı. En azından aldırmıyormuş gibi göründü. Ne istediğimi kendim de bilmiyordum. Bir yanım, Evie'nin yaşamını mahvettiğim için üzerime yürümesini istiyor, bir yanımsa bu olanları, istemeyerek de olsa, gayet nazikçe karşılamasını istiyordu. Ondan kurtulmama izin vermesini istiyordum. Bana ta başından beri her şeyi bildiğini söyledi. Bir süre sonra da hiç sevmediği bir adamla ilişkiye girdi. Ondan böyle bir tepki beklemiyordum. Bana yaşamının bensiz hiçbir anlamı olamayacağını söylesin, ne yapıp edip yatağını gene benimle paylaşmaya çalışsın isterdim. Oysa o tutup bir başkasını buldu kendine. Bu yaptıklarımdan sonra bile onu hâlâ deliler gibi kıskanıyordum; fakat bu sonucu kabullenmemde Sylvia bana yardımcı oldu.

O artık benim kadınımdı. Benimle yaşamak için kocasını terketti. Kendi evinin temizliğini bitirdikten sonra gelir benim eve çeki düzen vermeye çalışırdı. Evlenmek istiyorduk. Ondan ayrı yaşamayı düşünemezdim.

O uzun gecelere tek başıma katlanamazdım. Kimileyin gecemi onunla birlikte geçirmek çok zor geliyordu bana. Kollarımın arasında yatarken benden önce gene orada kim bilir kaç erkeğin yattığını düşünmeden edemedim. Bunun hiç de önemli olmadığını kabul etsem de kafamdan silip atamıyordum. Sylvia benden önce üç erkekle birlikte olduğunu söyledi: Evie'nin babası, ayrıldığı kocası bir de bir başkası. Her üçü de, birlikte olduğumuz sırada, sık sık bize uğrar oldular. En çok da bana uğruyorlardı. Paranoid yanılgılarıma Sylvia'yı da soktum. Bu hayaletleri yok edebilmeme yardımcı olması için onu saatlerce oturttum, uyutmadım. Ne var ki onlar bu ziyaretlerini hiç kesmediler. O erkekler kadını lekelemişlerdi ve ben onları bir türlü uzaklaştıramıyordum.

Sylvia benim bu iç çekişmelerimi anlamaya çok çalıştı.

Ama böylesine katıksız bir sevgiye ilk kez tanık oluyordu. Evie'yi kıskandığımda yaptığı gibi gene beni yönlendirmeye uğraştı. Ne zaman eski sevgililerinden birini tartışmaya açsam, "Ama Tony, o çok eskidendi. Artık o beni hiç ilgilendirmiyor. Benim ilk gerçek aşkım sensin," derdi. Fakat onun ilk sevgilisi ben değildim. Bu da beni kahrediyordu. Sylvia'yı o kadar çok, o kadar çok seviyordum ki vücudunun belli noktalarına öteki erkeklerin de dokunmuş olduğu, bu dokunmaların ardından Sylvia'nın da onlara nasıl sarıldığı fikrine bir türlü katlanamıyordum. Onu daha önce hiç gitmediği müzelere, hiç görmediği parklara götürmeye başladım. Elimden geldiğince onun ilki olmaya çalışıyordum. En zor anlarımda, Evie'yi yüzüstü bırakmakla ne halt ettiğimi soruyordum kendime. Evie'yle iken hiç olmazsa bir numaraydım.

Sylvia boşanma ilamını aldıktan sonra nikâh hazırlıklarına başlamak üzere onunla Santa Monica'ya gittik. Evrakların resmi kanallardan ulaştırıldığı aynı gün doğru belediye sarayına koştuk. Kilise altarına bir kapağı atabilsek öteki erkeklerin hayaletlerinden kurtulacağımı sanıyordum. Evlenecek ve böylece ben de ilk olacaktım.

Fakat evdeki hesap çarşıya uymadı. Memur önce bizi kan testine yolladı. Kel kafalı doktor başvuru kâğıtlarımızı gözden geçirirken birden irkildi. Ben yirmi yaşındaydım. Yaşımı başvuru kâğıdına doğru yazmıştım. İyice emin olabilmek için Sylvia'ya döndü.

"Siz bu çocuğun annesi mi oluyorsunuz?" dedi.

Onu öldürebilirdim.

Sylvia büyük bir gururla, üstüne basa basa, "Onun karısı olacağım," dedi. Bunları, daha önce hiç takınmadığı bir ifadeyle, utanarak söylediği gözümden kaçmadı. Özgüveni bir anda pat diye sönüvermişti.

Doktor, "Korkarım, yasalara göre çocuk daha evlenme yaşına gelmemiş," diye konuşmasını sürdürdü, "kan testini hemen yapabilirim. Ancak evlenmeden önce annesi ya da babasının rızası alınacak."

Doktor sanki ben başka bir odadaymışım gibi konuşuyordu. Konuşmasını gizlice dinlerken gerçekleştirdiği keşfin olası sonuçlarını kavramaya çalıştım. Keşke gerçek yaşımı yaz-

masaymışım! Ama dünyanın sonu değildi ya! Böyle bir girişimde bulunmak beni küçük düşürecek olsa da annemin onayını almak hiç de zor olmayacaktı. O ve babannem de Sylvia'nın bana neler verdiğini biliyorlardı. Bundan da son kerte hoşnuttular. Babam öleli beri beni bu kadar mutlu görmemişlerdi.

Doktor, Sylvia'ya, güç bir işi başarma sorunundan da öte bir şeyi işaret etmişti. Doktorun ofisinden öfkeyle çıktı, ben de peşinden çıktım. Birbirimizle hiç konuşmadan doğru benim eve gittik. Ne söyleyeceğini korku içinde bekliyordum. Bu yüzden üzerine varmıyordum. Doktorun bu konuda bir karar verme yetkisi olabileceğini hiç düşünmemiştim. Aramızdaki yaş farkından dolayı, hatta Sylvia'yı kendisi hakkında bir yargıda bulunmaya itse de, bizi aşağılamaya hakkı yoktu. Sylvia sonunda konuştu. "O adam beni kendimden iğrendirdi," dedi.

"Sen ona kulak asma," dedim.

"Ama kulak asmak zorundayız, Tony. Annenin iznini almalıyız. Annenden iki yaş büyük olduğum halde onun onayı gerekiyor bana." Sesli sesli gülüyordu. Ardından ağlamaya başladı. Sonra banyoya girdi, arkasından da kapıyı kilitledi. Uzun bir süre içerde kaldı. Dışarı çıktığında bir karara vardığını hemen anladım. Bunu işitmek istemiyordum.

Önce beni kendine doğru çekerek, "Hayır," dedi, "hayır."

Ardından beni iterek, "Aptallık ediyoruz, Tony," diye ekledi, "evlenebileceğimizi düşünmekle aptallık ettik. Birkaç yıl sonra ne gülünç duruma düşeceğimizi düşünsene. Bir düşünsen bana hak verirsin. Sen bir genç adam olarak benimle hiçbir şey yapmaya yanaşmayacaksın."

Demek öyle! Onu ilerde sepetleyeceğimi düşünerek beni şimdiden kendisi sepetlemeye bakıyor. Boşuna karıncayı öldürürken bile onu incitmeyeceksin, dememişler. Onu bu kararından vazgeçirmeye çalıştım. "Seni seviyorum," diye parladım, "kaç yaşında olursak olalım hiç önemli değil."

"Sen beni şimdi seviyorsun," diyerek bana hak verdi, "ama sonra, onu şimdiden söyleyemezsin."

Sylvia haklıydı. Ama ilerki yılları düşünerek bu görüşüne katılmak istemiyordum. "Bu dünyada sensiz yapamam," dedim.

"Bunu öğrenmelisin," dedi ve hafifçe yanağıma dokunduktan sonra kapıyı açtı ve gitti.

Yıkıldım. Sylvia böylece her şeyi tartabilmem için bana yeni bir yol göstermiş oldu. Yatağımın üzerine çöktüm. Gözlerimi kapadım. Ağlamak istiyordum, ama göz yaşlarım kurumuştu sanki. Neler olduğunu, bundan sonra neler olacağını kavramaya çalıştım. Evie'yi düşündüm, onu birlikte ne duruma düşürdüğümüzü düşündüm. Tanrım, şu zavallı kız! Ya ben? Ne halt etmeye o denli masum ve saf bir yaratığın aşkını geri çevirmiştim. Başıma bu belayı sarmak zorunda mıydım? Evie'yle birlikteyken ben ilktim, ama o yeterli değildi. Sylvia'nın yanında hiçbir şey yeterli sayılmazdı. Bundan sonra onun yerini dolduracak bir kadını nasıl bulurdum ben? Belki bulmaya da kalkmazdım.

Birlikte olduğumuz o kısa süre içinde, Sylvia benim hem sevgilim hem de annem olmuştu. O benim tek arkadaşımdı. Ben onun hem oğlu hem de âşığıydım. Hem de sürekli işiydim. Birbirimizin dünyası olalım isterdim. Onun beni yenilemesine razı olmalıydım. Her zaman benim öğretmenim, yol gösterenim, savunucum olarak kaldı. Onu düş kırıklığına uğratmayacağıma söz verdim. Ondan alabileceğim her şeyi aldım, verebileceğim her şeyi de vermek isterdim. Bu lanet olası iç gözlemlerime dalmışken yatak örtüsünün üzerinde küçük bir keten tiftiği buldum ve onunla oynamaya başladım. Kendimi tamamiyle derin düşüncelere bırakmışken elimdeki işten başımı kaldırdığımda akşam olduğunu anladım. Penceremin önündeki sokak lambaları yanmıştı. Karnımın acıktığını hissettim. Silkindim ve bir de baktım ki aynı keten tiftiğini parmaklarımın arasında yuvarlayarak yatağın üzerine fiskeleyip duruyorum. Kafam sürekli meşgul. Âşık olmak böyle bir şeymiş demek. İpliklerin tamamiyle çözülmesi gibi bir şey. Bir zamanlar beni bir arada tutan iplikçiklerden başka bir şey yok geride kalan.

Frank Lloyd Wright

SU YAMAÇLARI kaplayan benek benek süssüz evlere bakın! Yağmurdan ve rüzgârdan korunabilmek için toprağa yerleştirilmiş kutulardan hiçbir farkları yok. Hepsi de birbirlerinin aynı. Bunlar ürün veren tarlalar, gölge salan ağaçlar kadar gerekli bu bölgede. Bugün de , yarın da her zaman bu kırsal görünümün birer parçası onlar.

Bu taş yapıların çoğu yüzyıllardan beri ayakta. Kuşaklar boyu hep aynı aileler kullanmış onları. Buralarda başka türlü bir yaşam biçimi düşünülemez zaten. Binalar çok yalın. Çevrelerinde hava çok durgun. Bu sessizlik karşısında içlerinde tek bir canlı varlık yaşamıyor sanırsınız. Her bir evin dışarıya uzanmış dar baca deliklerinden taşan dumanlar sabah ayazının hızını kesiyor. Kahvaltı için yakılan ocaklar bütün bir koyağa yoksulluğun resmini çizerken öğle yemeğinin hazırlığına da koyulmuş oluyorlar.

Mimar olmayı kafama koyduğumda, insanoğlunun ev ve şömine konusundaki alışkanlıklarını da değiştirmeyi tasarlardım. Bu binalar benim bu konuda bildiklerimi perçinliyordu. Çoğu insan nasıl bir evde oturulacağını bilmiyor. Bunun hiç farkında değiliz. Bizi dış dünyaya karşı koruyan dört duvarla çevrili birbirlerinin kötü birer kopyası olan kutuların içinde yaşar gideriz. Nedense bütün evler birbirine benzer. Nedenini hiç düşünmeyiz. Bu nasıl bir saplantı! Ömrümüzü hep aynı kutunun içinde geçirmek! Yaşamımızı tek bir evin içinde sürdürmek zorunda mıyız?

Önce mimarın binayı insanların bedensel boyutlarına göre değil ruhsal boyutlarına göre inşa etmesi gerektiğini kavradım. Bunu da benim yol göstericim, çağının Michelangelo'su sayılan Frank Lloyd Wright'tan öğrendim. İlkokulu terkettikten sonra bir mimari yarışmada birincilik ödülünü ben kazanmıştım. Wright, ödülü kazanan gencin çizimlerini gözden geçirmeyi ve bu konuda ona önerilerde bulunmayı kabul etmişti. Sonuçta başka şeyler de önerdi.

Yaşamım boyunca, birbirinden harika öğretmenler, büyük sanatçılar, dünya çapında yazarlar çevremde hiç eksik olmadı. Bu yüzden çoğu kez bende şeytan tüyü mü var diye

düşünmüşümdür. Yoksa o kadar parlak kişilerle arkadaşlığımı, yakınlığımı başka türlü nasıl açıklayabilirim? Bende onları çeken bir şey vardı demek, onlarda da beni çeken şeyler elbet. Bu karşılıklı ilişkilerde kendime ömür boyu denek taşları bulmuşumdur.

Şu sıralar tek başımayım. Ama gençliğimde arkadaşlık ilişkileri kurmakta üstüme yoktu. Beni kollayanlar çevremde hiç eksik olmamıştır. Aimee Semple McPherson ile sevgili Sylvia'dan sonra akıl hocalarımdan biri de Frank Lloyd Wright oldu. Bu ünlü mimarın bir sinema yıldızınkinden farksız bir yürüyüşü vardı. Gözleri pırıl pırıl parlayarak bir tüfek harbisi gibi dimdik yürürdü. Uzun boylu olmadığı halde devinimleri bir devinkini anımsatırdı. Varlığının bilincindeydi. Dünya sanki elpençe divan dururdu önünde. Yüzünün en etkili köşesi gözleriydi. Gözleri alabildiğine canlı, umut dolu ve hareketliydi. Benim gerçeğimi ilk bakışta anladı. Hiç beklemeden, "Neden mimar olmak istiyorsun, evlat?" diye sordu.

"Kentler inşa etmek istiyorum da, efendim."

"Kentlerin her şeyini mi inşa etmek istiyorsun?" Onu bekleyen daha bir yığın iş vardı. Düzeltilecek çizimler, onaylanacak buluşmalar, hale yola konulacak ölçümler. Kafasını meşgul eden bunca soruna karşın zihnini belli bir noktada yoğunlaştırabiliyordu.

"Evet, efendim. İnsanların içinde büyüyüp soluk alabileceği odaları bulunan kentler. Topraktan bir şeyler aldığı gibi ona bir şeyler de verebilen kentler. Asfaltta, kutular içinde yaşamak zorunda olduğumuz kanısında değilim. Güneşten yoksun kalmak, kir pas içinde yaşamak zorunda olduğumuzu hiç sanmıyorum."

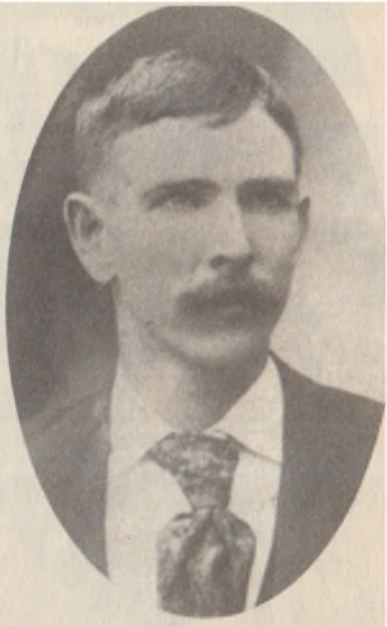
Bu söylediklerimi bir süre düşündü. Sonra konuyu değiştirdi. Çizimlere şöyle bir göz attıktan sonra yüzünü bana doğru çevirerek, "Sen konuşurken neden zorlanıyorsun evlat?" dedi.

Birden irkildim. Konuşmamın nesi vardı? Daha önce bunun hiç farkında değildim. Gerçi kimileyin düşündüğümü ifade ederken biraz geç davransam sesleri güçlükle çıkardığım olurdu. O sırada bile kimse bana böyle bir şey söylememişti. Frank Lloyd Wright'ın ofisinde her taraf henüz tamamlanmamış çizim ve inşaat tasarılarıyla dolu. İnsanın tek tipe indiril-

On sekiz aylıkken, ödünç bir oyuncak arabayla çekilmiş bir fotografım; El Paso, 1916. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Bu da Frank Quinn I, yani Sabina'nın kocası; Cork'tan göç eden büyükbabam. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Babam, Frank (ya da Francisko), yirmi altı yaşında. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Annem, Stella ve ben. Kızkardeşim iki yaşında, bense dört. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Ben dört buçuk, kızkardeşim iki buçuk yaşında. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

İmzalayıp yolladığım bu fotografımı annem ne çok severdi! Hollywood, 1933. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle.)*

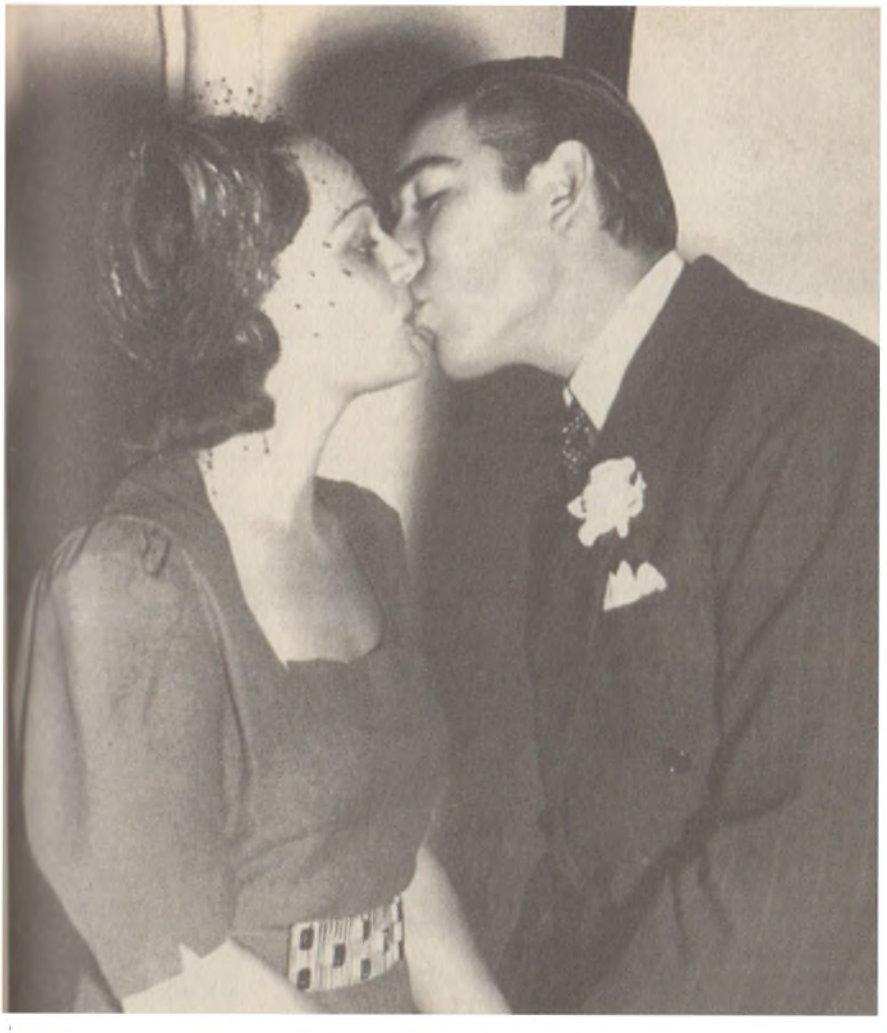

Frank Sinatra'nın "Swooners" takımıyla birlikte poz veriyoruz. O sıralar her ikimiz de ne kadar da sıskaymışız.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

Paramount stüdyosunun tanıtım amacıyla Meksikalı haydut kılığıyla çektirdiği bir fotografım, 1936. Şimdi insana ne gülünç geliyor ama! *(AnthonyQuinn Albümündenn kendisinin özel izniyle.)*

Katherine'le otuz yıl sürecek olan evliliğimiz işte bu öpücükle başladı.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

ARKADAKİ SAYFA: Katherine'le mutlu günlerimizde.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

Sinbad the Sailer filmindeki kıyafetimle. Hollywood, 1947. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle.)*

Viva Zapata! filmi için, İspanyol sinema oyuncusu Margo'yla bir Meksika dansı [illegible]orum. O ne yaptığını çok iyi biliyor, bense onu izlemekle yetiniyorum *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

SONRAKİ SAYFA: *Viva Zapata!*'da kardeş kardeşe karşı. Marlon Brando'nun Emiliano'su dünyada benim ölmemi istemiyor. Benim Eufemio'm ise ondan ayrılmak istemiyor. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

La Strada'nın film setinde Federico Fellini'yle birlikte, 1954. O bana süre olarak kim olduğu sandığımı soruyor Ben de her zaman bunu keşfetmeye çalışıyordum. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Ressam Jean Sem tarafından yapılmış bir resmim. *La Strada*'dan, 1954. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; Willinger Stüdyoları)*

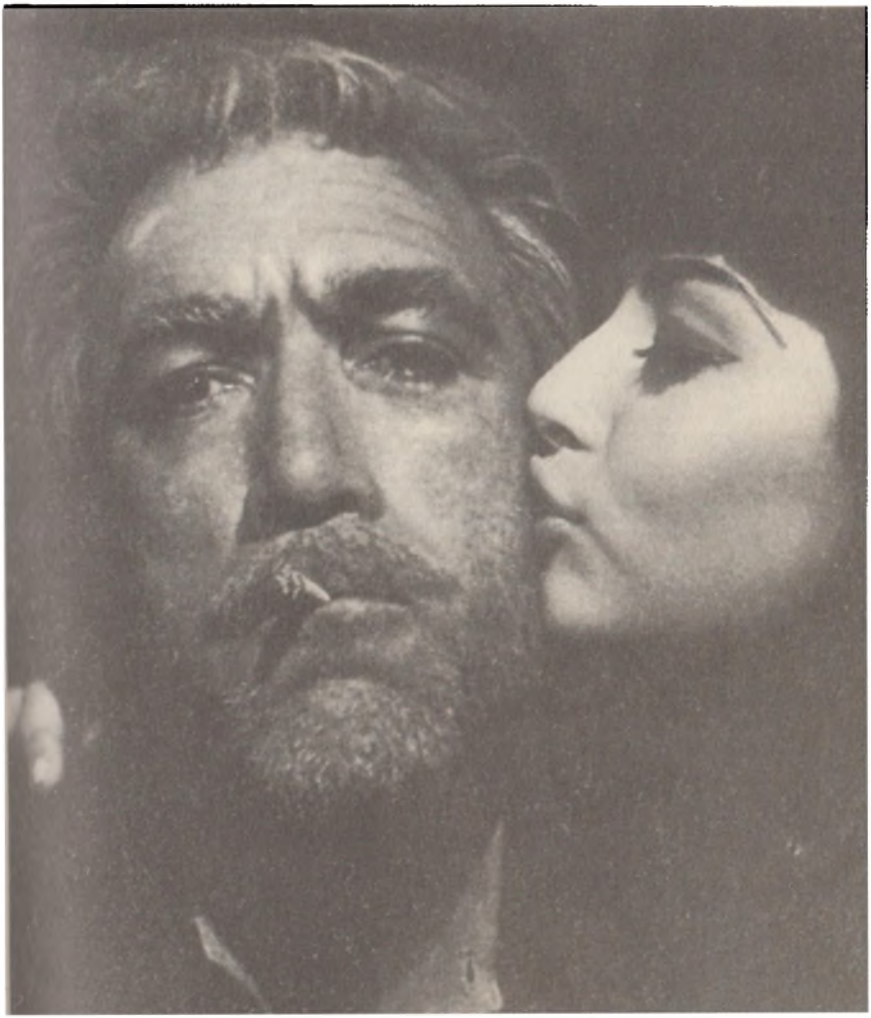
Paramount'un üst düzey yöneticileri toplanmış *The Buccaneer*'i yönetmemi seyrediyorlar, 1958. Merdivende hemen altımda duran kayınpederim Cecil B. De Mille'in durumdan hiç de hoşnut kalmadığı yüzünden okunuyor. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Lawrence of Arabia filmindeki Auda Abu Tayi rolümde, ne o sahneyi ne de filmin kendisini asla unutamayacağım, 1961. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle.)*

The Guns of Navarone'nin film setinde Gregory Peck ve Yunanistan Kraliçesi Frederika'yla birlikte. Rodos Adası, 1961. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

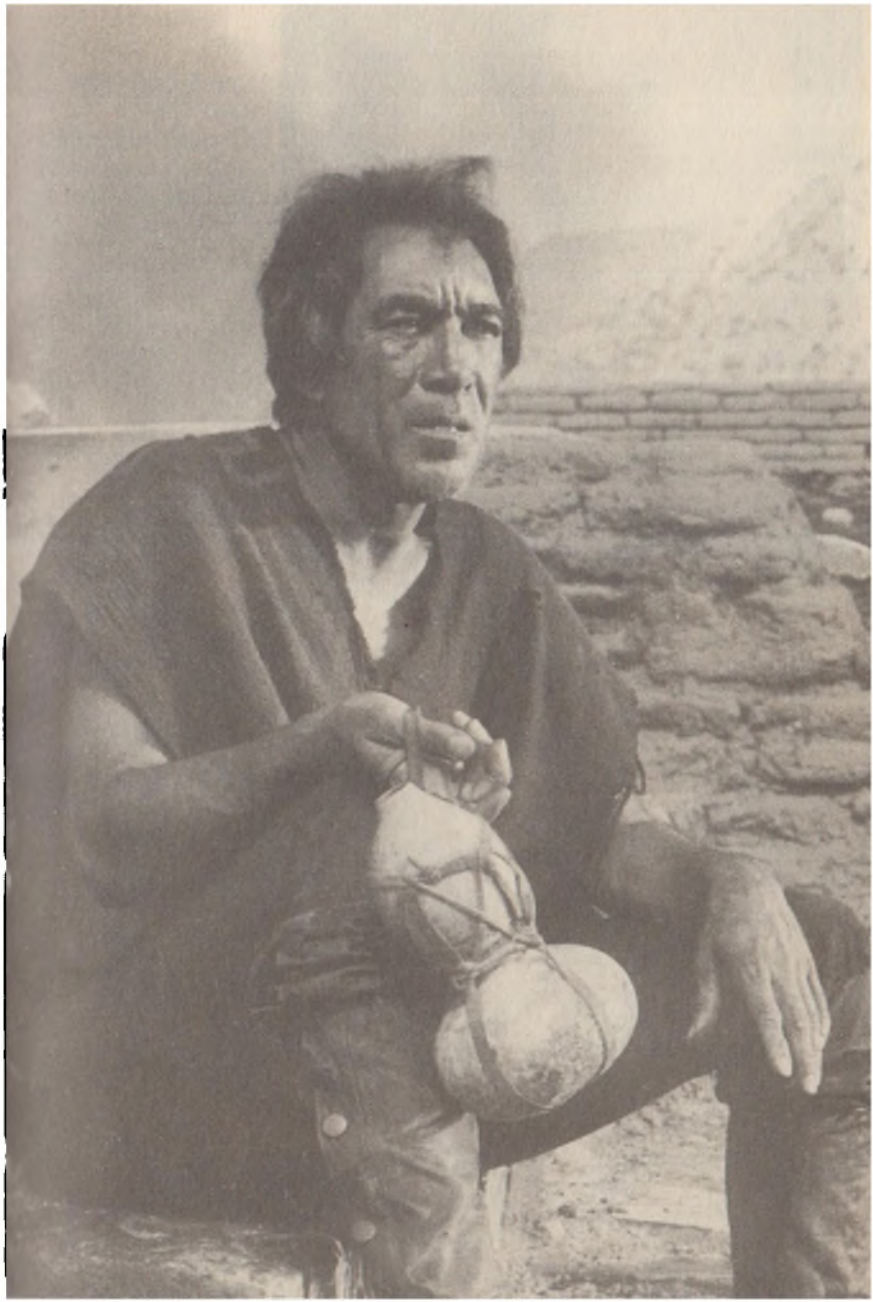
Zorba the Greek'te, o sıralar genç kadınların etkisi altında kalacak kadar güçlüyüm, 1963. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Girit'te, 1963'te, *Zorba*'nın çekim çalışmalarına ara verildiği bir sırada bir zeytin ağacının kökünde bir yontu bulmuşum. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Lost Command'ın film setinde güzel oğlum Frankie'yle birlikte, 1966.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

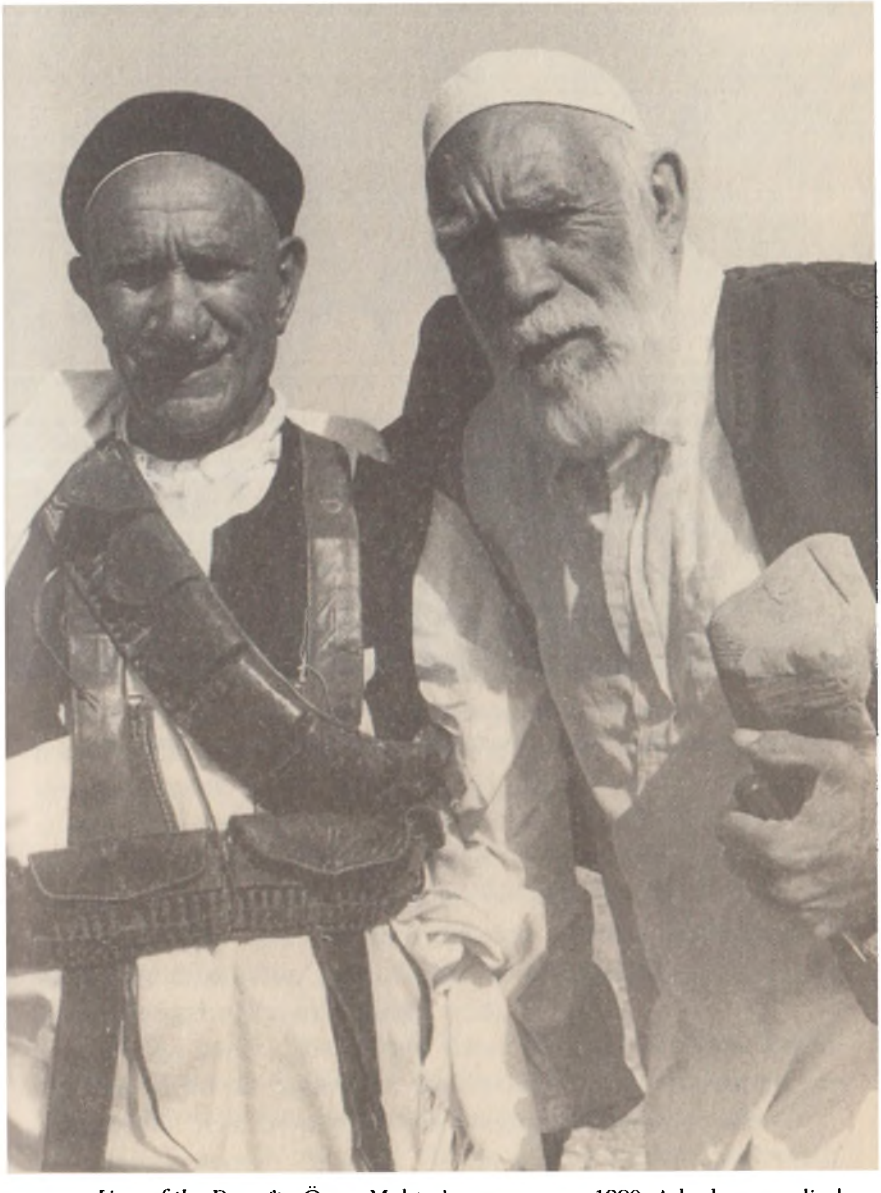
Guns for San Sebastian'da Meksikalı bir rahibi oynuyorum, 1968.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

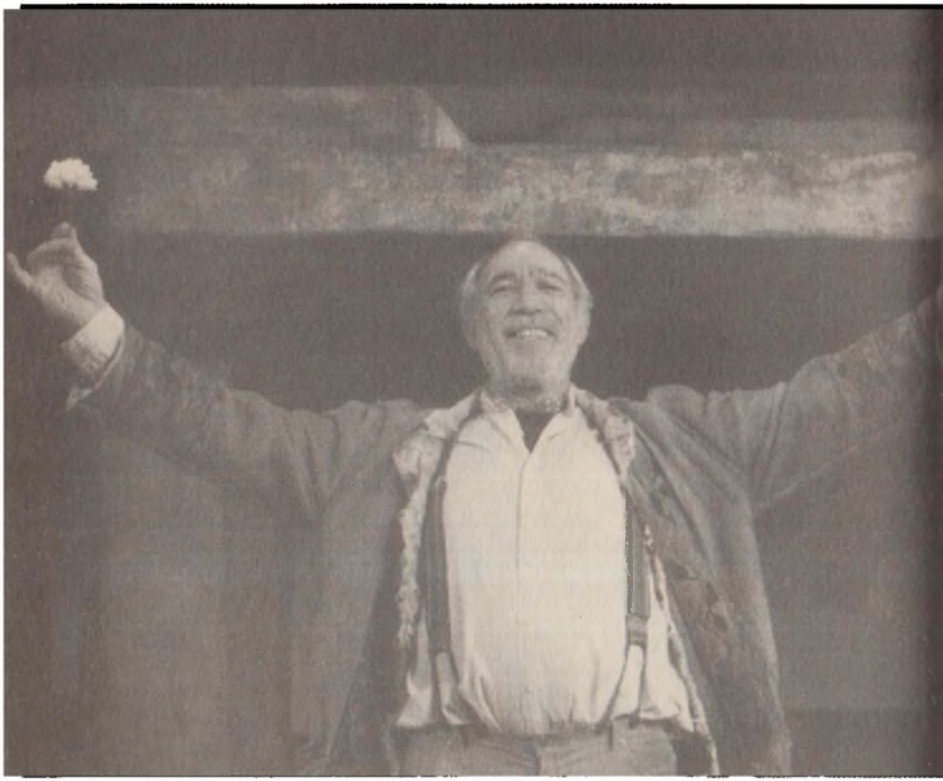
Irene Papas'la tam dokuz film çevirdim.Bizimki bir aşk-nefret ilişkisiydi. Fakat sanırım aşk ötekini yenecek. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; Anita)*

Oğlum Duncan'la ilk kez *The Children of Sanchez*'de oynuyoruz, 1978. Hangimiz daha sinirli, bilemiyeceğim. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; A. Ortas)*

Lion of the Desert'te Ömer Muhtar'ı oynuyorum, 1980. Arkadaşımın elinde silahları var, benimse bir yontu. *(Anthony Quinn Albümündenn kendisinin özel izniyle)*

Broadway'de, 1984'te, Zorba'yı oynadım. Ben rollerin her türlüsünü çok sevdim.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; Anita)

mesi sorunu, kentler, kentlerde yaşam sorunu dururken bu büyük adamın konuşma tarzımla alıp veremeyeceği ne ola ki?

"Bilmiyorum, efendim," dedim, "konuşmamın nesi var?"

"Sen kekeliyorsun," dedi açıkça, "anlaşılan böyle bir sorunun var. Neden kekeliyorsun?"

"Hiç farkında değilim. Sanırım biraz heyecanlandım da ondan."

"Burada dilinin tutulması için hiçbir neden yok. Aç bakayım ağzını."

Söyleneni yaptım. Wright gerçek bir dişçiymiş gibi ağzımın içine dikkatle baktı. Dilimi yukarı kaldırmamı söyledi.

Dilim kalkık durumdayken, "Senin sorunun işte bu," dedi, "frenulumun çok kalın. Onu kestirmen gerekiyor."

Ne frenulumu? Benim böyle bir şeyimin bulunduğunu bile bilmiyordum. Şimdi bunu bir de kestirmek zorunda kalıyordum. Wright kendi dilini kaldırarak altındaki deri parçasını gösterdi. Kalın bir frenulumun sözcükleri rahatça telaffuz etmeyi zorlaştırdığını söyledi. "Çizimlerin güzel," dedi. "ama iyi bir teknik ressam olman için yeterli değil. Mimar olmak istiyorsan ne düşündüğünü çok güzel ifade etmek zorundasın. Kekeleyerek konuşursan müşteriyi kaçırırsın."

Söylediklerini başımla onayladım. Bir kâğıt parçasına bir doktor adı karaladı. Bu sorunumu yoluna koyduktan sonra tekrar gelmemi söyledi. Yanından ayrılırken böyle bir operasyon yaptıracak kadar param olmadığını düşündüm. Belki bu o kadar da önemli bir şey değildi. Frank Lloyd Wright kim oluyordu da bende konuşma özürü bulunduğunu söyleyebiliyordu. Mimarlık alanında önemli bir kişi olabilirdi. O bir ses hocası değildi. Ofis binasının önünde meydan okurcasına dikildim ve doktor adı yazılı kâğıdı yırttım. Parçalarını da rüzgâra doğru savururcasına farlatıp attım.

Bir yıl sonra, Sylvia bana ikinci bir buluşma daha ayarladı. "Sen belki de o gün çok sinirliydin," dedi, "aradan çok zaman geçti. Belki de senin kekemeliğini hatıralamayacaktır."

Frank hemen hatırladı. Hiçbir şeyi gözünden kaçırmadığını bilmiyordum. Bana şöyle bir baktı ve hemen konuşma sorunuma geçti. "Bir berber bir berbere bre berber gel beraber," dedikten sonra, eliyle işaret ederek söylediklerini yinelememi

istedi. Tekerlemeyi kekeleyerek yineleyecek olursam yeni getirdiğim çizimlerimle birlikte öteki çalışmalarımı da kabul etmeyeceğini çok iyi biliyordum.

"Olmadı evlat," dedi, "o frenulum hâlâ orada duruyor. Sen nasıl bir öğrencisin ki en basit bir direktifi bile yerine getirmiyorsun."

"Ama o operasyonu yaptırmaya benim gücüm yetmez ki, efendim."

"Öyleyse mimar olmaya da gücün yetmez. Güzel konuşamazsan kimse seni beğenmeyecektir." Bir kez daha, önerisini yerine getirmedikçe bir daha gelmememi söyledi.

Bu kez doğruca bir boğaz uzmanına gittim. Bir operasyon geçirmemi o da doğruladı, bunun da bana 150 dolara patlayacağını söyledi. Ona teşekkür ettim ve param olunca geleceğimi söyledim.

"Ne zaman paran olur?" diye sordu.

"Bir şeyler yapıp para kazanınca," dedim ve ona Frank Lloyd Wright'ı anlattım. Ünlü bir mimar olabilmem için güzel konuşmak zorunda olduğumu söyledim.

Doktor iyi bir insandı. Hiçbir şey düşünmeden operasyonu yapabileceğini söyledi. "Paran olunca ödersin," dedi, "madem mimar olmak zorunluluğunu duyuyorsun, o fırsatı kaçırmanı ben de istemem."

Çok da kolay işmiş; ama konuşmamda hemen bir düzelme görülmedi. Gerçekte, daha da kötüleşti. Dilimi ses çıkararak sağa sola oynatamıyordum. Onu istediğim duruma getirmekte zorlanıyordum. Birkaç hafta çabaladıktan sonra ses dersleri almaya karar verdim. Frank Lloyd Wright böyle sesler çıkardığım sürece beni dünyada işe almazdı. Telefon rehberini uzun uzun karıştırdıktan sonra Katherine Hamil adında emekli bir aktris tarafından işletilen bir tiyatro okulunun ilanını buldum. İlan okulda konuşma ve hitabet derslerinin verildiğini vurguluyordu. Okul, Hollywood Bulvarı'yla Cahuenga'nın kesiştiği noktadaydı. Tam da uygun bir yerdi. Randevu filan almadan gittim ve burasının tertemiz tutulmaya alışık bir yer olduğu gözümden kaçmadı. Miss Hamil beni hem kapıcı hem de öğrenci olarak almayı kabul etti. Yapacağım işlere karşılık benden ders ücreti talep etmeyecekti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Gezinti

RESSAMLAR insanları tuvalde renk, aktörler sahnede karakter, yontucularsa boy biçiminde görmeye alışıktır. Herkes kadar bu konuda ben de kendimi suçlamaktayım. Yazarlarsa onları sözcüklerle anlatmaya çalışırlar. Gerçekten de çok azımız ne için var olduğumuzun bilincindeyiz.

Yaşamım boyunca pek çok insan tanımışımdır. Ne var ki onların ancak çok azını tanıdığımı düşününce şaşıp kalıyorum. Uzun ya da kısa bir süre için de olsa bu hiç farketmez. Beni tanımalarına fırsat verdiklerimin de sayısı çok sınırlı. Bu benim becereksizliğimden mi kaynaklanıyor acaba, işte bunu açıklayamıyorum. Bu dediklerimi şu karşıki dağlar kanıtlıyor.

Düşünün. Şu kır ve bayırların neredeyse her karışını bir bir dolaşmışımdır. Kimi kesimleri bildik gelir bana. Burada her ağacı, her taş duvarı, her kiliseyi, her sırtı ve denize uzanan her burnu bir bir sayabilirim. Kimileyin her şeylerini tanıyorum da neden insanlarını tanımıyorum acaba? Bakın, buraların en çok nerelerini sevdiğimi sorsanız hemen söyleyebilirim. Kimi yüzleri de çok iyi tanıyorum, ama o kadar işte. Kır manzaralarıyla anıtların ne kadar da yalın göründüklerini daha yeni öğrendim. Bu toprakların gerçek özellikleri insanına yansıyor. Bunu da yeni öğrendim. İnsanlar, yani bu dramın gerçek oyuncuları olan komşularım beni yavaş yavaş büyülemeye başladılar. Bu oyuna artık ben de katılıyorum. Ne var ki onlara asla yaklaşamayacağımı biliyorum. Bunun için bir sıçrama yapmam gerek, ben de ona yanaşmak istemiyorum. Yanlarından geçip gittiğim yüzlerin kim bilir nasıl bir geçmişleri nasıl

bir iç dünyaları vardır. Kendimden geriye bir şeyler bırakabilmek için onların resimlerini çizmek istiyorum; fakat nereden başlayacağıma karar veremiyorum. Şu kadar yıldır bu bölgenin insanlarını oldukları gibi kabul etmişim, bu kafayı nasıl değiştirebilirim acaba?

Bu kafayı değiştirmem gerek, ama nasıl? Bugün, şu yaptığım bisiklet gezintisinde, bilmem gereken bir şey var ki onu bilmiyorum işte. Bir bisikletçi her yola çıkışında kendisi hakkında yeni şeyler keşfedecekse yalnızlığını kabul etmek zorunda. Her yolculukta en önemli yan bu bence. Uzun yürüyüş ya da bisiklet gezintilerimde bana katılacak bir kadın veya erkek arkadaş olsa ya diye düşündüğüm de olmuştur; ama Tanrı'ya şükür kafa dengim böyle bir ahbap bulamadım. Birkaç kez, neyse ki aşırı suskun birkaç erkek arkadaşım olmadı değil oldu, ama kadınlardan asla. Şimdi arkadaşlarımın çoğu öldü, birçokları başka başka yerlere dağıldılar. Artık, kendi çıkmazlarım içinde, tek başımayım.

Velletri'den sonra kıyıya doğru ilerlerken rüzgâr arkamdan geliyor, bir yandan da konuşacak birilerini arıyorum. Şu sessizlik denen nimet ancak ona katlanabilirsen bir işe yarıyor. Bu bir çelişki, bunun böyle olduğunu ben de biliyorum. Başka bir güvenilecek ses, başka bir çift kulak gerek bana. Son günlerde, bir bakıyorum ya lokanta ve kafe-barlarda yaşlı insanların konuşmalarına kulak kabartmışım ya da köy meydanlarında sıralara oturmuşum. Yaşlı insanlar bir şeyler hatırlamaya başlayınca hem güzel hem de hüzünlü duygular uyanıyor insanın içinde. Ben gençken, yaşlılar konuşurken eğer palavra atmıyorlarsa yürekler acısı şey diye nitelerdim onları. O zamana kadar sadece zafer öyküleri dinlemek istemişimdir; ama artık yenilgiler hiç umurumda değil. Gerçekte ben artık onları yeğliyorum. Şans eseri birkaç işe yarar haber kırıntısı yakalarım umuduyla kulak misafiri olmaya çalışıyorum. Belki şu son tepeye nasıl yaklaşılacağı hakkında sağlıklı bir öneri...

Yol tam Nettuno'ya yaklaşırken sarmallar çizmeye başlar. Kıvrımları dönerken birden orospular aklıma geldi. Yoldan geçen keyifsiz meyve toplayıcılarla yalnızlıktan bunalmış kamyon sürücülerinden birkaç dolarcık ekmek parası çıkarmaya bakan iki girişimci kadın sırtlarını duvara dayayıp Mussoli-

ni'nin açtırdığı kanallardan birinin kıyısında oturmuş müşteri bekliyorlardır. Onlar hüzünlü, fakat güzel kadınlardır. Onlar işte bu bölgenin insanlarıdır.

İşte, az ilerdeler! Yolun kıyısında, sık çalılıkların arasındaki küçücük barakalarını buradan bile görebiliyorum. Kimi erkekler eften püften barakanın mahremiyetini yeğlerken ötekiler bir kanal çukurunda ya da şu küçük yaya köprüsünün altında, olmazsa hiç utanmadan açıkta orospuların sattığı malı kabul etmekte hiçbir sakınca görmezler.

Bisikletimden fırlayarak iniyorum; fakat orospular ortalıkta görünmüyorlar. Ya da, eğer buradalarsa, öteki işle meşguller. Az sonra ortaya çıkacaklardır. Olsun, ben de beklerim. En uzun buluşma süresinin beş ya da altı dakikayı aşmadığını bana kendileri söylemişti. Bu ayrıntılı bilgileri aldıktan sonra, şöyle bir hesap çıkarmıştım: kızlar her gün sekiz ya da on ya da on iki müşteri tavladılar mı, oh keka! İyi iş yaptıkları günler eve yüz dolar götürebildikleri bile oluyordu. Kışları ya da yağışlı günlerde aç kaldılar demekti. İki buluşma arasında kesinlikle yarım saatlık bir dinlenme olmalıydı. Bu işi ta yeniyetmeliklerinden beri yapmaktaydılar.

Bu kızları çekici bulsam da içimde en ufak bir kötülük yok. Belki bir kez böyle bir şey oldu, ama artık hiç olmuyor. Kızlar oldukça çekiciler. Benimki bedensel dürtü değil, sadece merak. Ben onların arkadaşı sayılırım, müşterisi değilim. Bugüne kadar hiç para ödeyerek seviştiğimi hatırlamıyorum zaten. Bundan sonra da böyle bir şey yapmaya niyetim yok. Yıllar önce, kimi kadınların kuşkusuz gizli bir güdüyle beni yüreklendirdikleri olmuştur, ama onlarda karşılık söz konusu olmamıştır. Kazanılmış aşklarla dingin aşklar arasındaki başkalık kimi zaman pek belli olmasa da bu da benim kendimi beğenmişliğimin bir kaynağı.

Orospular hakkında ilk dersimi babaannem Dona Sabina'dan aldım. Yaşamımın kalan yılları onun üzerimde bıraktığı o ilk etkiden kurtulmaya çalışmakla geçti. İlk ders Spring Street'teki Çin lokantasında gerçekleşti. Sinemanın öğleden sonraki seansından çıkmış her zamanki gibi öğle yemeğimizin tadını çıkarıyorduk. Gerçekte böyle bir düşkünlüğe ayıracak paramız yoktu, ama oynayan o filmi de kaçırmak istemezdik. Ayrı-

ca Çin yemekleri ötekilerden çok daha ucuzdu. Üstelik garsonlar bizi tanırdı. Hem tabaklarımızı tepeleme doldurturlardı hem de hesap fişimizi yazarken bizi kollarlardı.

Bir öğleden sonra, arka masalardan birinde, modern kızlar gibi kısacık kestirdiği kabarık saçları yanaklarını tamamiyle örtmüş bir kadın gördük. Dudakları, pudralar içindeki yüzünün tam tersine, derin bir yarayı andırıyordu. Lavanta ve sidik kokuyormuş gibi bir duygu uyandırıyordu insanda.

Babaannem bana onu gösterdiği sırada çaylarımızı içiyor, yanında da bol bol çıtır kurabiyelerimizi yiyorduk. "Sakın başını çevirip bakayım deme, Tony," dedi sesini kısarak, "şurada bir kadın oturuyor. Sen sen ol, sakın bu tür kadınlarla bir şey yapmaya kalkma." Bakmamam gereken yeri bir baş hareketiyle bana göstermeye çalışıyordu.

Daha on dört yaşındaydım. Dönüp bakmamak için kendimi zor tutuyordum. "Kim o" dedim, "tanıdık biri mi?"

"Elbette değil. Kötü bir kadın o. Sadece para için erkeklerle çıkan kadınlardan. Bir puta." Bu sonuncu sözcüğü zehirli bir yılandan söz ediyormuş gibi telaffuz etmişti. Ardından, böyle bir kadının müşterisi olursam vücudumda korkunç yaralar açılabileceğini, ayrıca "şey"imin yeşile dönüşeceği gibi güçten de düşebileceğini söyledi. Arkasından da, sahici bir kadının aşkından doğru dürüst tat alamayacağımı ekledi. Bana bulaşıcı cinsel hastalık hakkında açıklamalar yaptı. Bulaşıcı hastalık taşıyıp taşımadıklarını anlayabilmem için buluşacağım kızların göğüslerine limon suyu damlatmamı önerdi. (Şu anda limon suyunun ne gibi bir şeyi açığa çıkardığını, limon suyunun neye yaradığını hiç hatırlamıyorum, ama o görüntü hâlâ gözlerimin önünde.)

Babaannemin emrine karşın gene de başımı çevirip baktım. Meğer onun uyarısına hiç gerek yokmuş. Kadını görünce midem bulandı. Aşırı makyaj yapmış kadının suratı 31 Ekim Hortlaklar Gecesi'nde çocukların taktığı o iğrenç maskelerden hiç farklı değildi. Ne dehşet verici şeydi! Cinsellik konusunda bilmem gereken her şeyi böylece öğrenmiş oldum. Hepsi de böyle görünüyorlarsa asla bir orospunun üzerine çıkamayacağımı o anda anladım; çünkü bu ölümle sevişmek gibi bir şeydi.

Babaannemin bana kötülük yaptığını şimdi anlıyorum; çünkü haksızdı, bütün orospular takma kirpik takmıyorlardı. Yüzlerini boyamadıkları gibi iğrenç iğrenç de kokmazlardı. Keşke koksalardı! Bu boyalı kadınlar penisilin iğnesinin tedavi edebileceği herhangi bir hastalığı bana bulaştıramazlardı ki. Dona Sabina işte bunu bilmiyordu. Onlardan bana hiçbir zarar gelmezdi. Ama ötekilerin bırakacağı yaraların devası yoktu.

Delikanlılık yıllarımda, üzerlerine büyük bir iştahla çullandığım bir değil birçok puta tanıdım. En tehlikelileri neredeyse en masum görünüşlü olanlarıydı. Ya ayaklarında kayakları olurdu ya da ellerinde tenis raketleri. Aralarında usta biniciler bulunduğu gibi üniversiteye devam edenlerle büyük bir coşku içinde sanat ve politikadan söz edenler de eksik olmazdı. Pek çoğu da güzel dansederdi.

Ama ben gene de büyük bir gururla yaşamım boyunca genelevlerden uzak durmayı kendime söz vermiş olmaktan hoşnuttum. Benim yaşıma bu tür saçma sapan bilgi kırıntılarıyla gelmek saplantıdan öte bir şey değildir. Yüzlerce orospuyla yattığımı şimdi şimdi anlıyorum. Üstelik dünya kadar da para harcayarak. Parayı şifonyerin üzerine bırakmak meğer ne kadar kolaymış.

Sol taraftaki çalılıkların arasında bir hışırtı var. Arkadaşlarımdan biri anlaşılan sabah buluşmasını bitirmiş, bir sonrakine hazırlanıyor. Koyu renk saçları bir tuhaf... kıvrım kıvrım olmuş bir halde böğürtlen çalılarının arasından çıkıverdi. Saçları darmadağın. Tam ensesinde birkaç kuru yaprak var. Otuz beşinde gösteriyor, ama onun daha genç olduğunu biliyorum. Belli ki eskiden çok güzelmiş. Kafası bir şeye takılmış gibi dalgın bir hali var. Belki de bir değil birçok şeye. Ata biner gibi bisikletime oturup kendisine baktığımı farkettiğinde üzerine bol gelen giysiye yapışmış tozları şaşkın şaşkın silkmeye çalışıyordu.

"Signor Quinn," dedi şarkı söyler gibi. Gözleri ışıl ışıl parlıyordu. "Saat gibisiniz." Önce güneşe baktı, sonra kol saatsiz bileğini gösterdi.

Son birkaç haftadır, bisiklet turlarımda hep bu yolu kullanmaya başladım. Burada dinlenmeye bayılıyorum. Yolun düzlük alanındaki bu kesiminde kadınlarla ahbaplık kurmak bir de onların gerçek dünyaya kattıkları şu görünümleri bana

büyük bir keyif veriyor. Her ikisi de evliler. Kocaları bu yaptıkları işe hiç karışmıyor. Ya da hoşgörülü olmaya çalışıyorlar. Bu koşullar altında aynı parayı başka hangi işten kazanabilirler? Toprağı olmadan, bir şey alıp satmadan ülkenin bu kesimlerinde para kazanmak çok zor. Kocaları yan gelip yatmayı seven işçiler. Bu onlar için güzel bir iş sözleşmesi. Kadınlar içinse hiç de güzel bir şey değil. Ama ellerinden başka bir şey gelmiyor. Karınlarını doyuracakları çocuklar var, ev kirası var; ama başka hiçbir seçenekleri yok. Bildikleri tek şey orospuluk, bunu da hakçası güzel yapıyorlar. Bu bölgenin insanlarını da onlar sayesinde tanımış olacağım.

"Nasıl, bugün işler yolunda mı bari?" diye soruyorum.

Birkaç adım gerisindeki çalılıkların arasından çıkan kamyoncuyu kastederek, "Bu benim daha ilk," diyor.

"Evet de, daha erken." Onun keyifsizliğini hemen anlıyorum.

"Bugün hava soğuk. Hava soğuk olunca erkeklerin düzüşmeye pek hevesleri olmuyor. Gidecekleri yere ya geç kalıyorlar ya da şeyleri pörsüyor."

Bunu hiç düşünmemiştim. Bu söylediklerinin doğru olduğundan en ufak kuşkum yok.

"Ya çocuklar? Onlar iyiler mi?"

"Fena değiller. En büyüğünün midesi grip olmuş. Kaynanam arada uğrayıp bakıyor ona."

Su şişemden uzun bir yudum çekiyorum. Su plastik kokuyor; bir yudumunu yutuyor, kalanıyla gargara yapıp tükürüyorum. İçecek başka bir şey almalıyım. Sonra, evde burayı bilen, kızın kaynanasını düşünüyorum. Bu arada bisikletimin vitesini değiştirmeye hazırlanıyorum.

"Arkadaşın," diyorum, "bugün o da çalışıyor mu?"

Barakaya doğru bakarak, "Bugün o sıkılgan birine düştü," diyor, "daha da uzamasa bari."

"Bunu nasıl anladın?"

"Az sonra sen de anlarsın. Bu bir meslek sırrıdır."

"Ben bile mi? Hakkımda nasıl böyle bir şey söyleyebiliyorsun?" Ben bu kızlarla flört edemeyecek kadar yaşlı olduğum gibi onların yakını da sayılırım. Her şey ortada.

"Signor Quinn, bir kız sırlarını asla açığa vurmaz."

Kızın şuna buna takılırken son kerte iddiasız olduğunu sanıyordum. Ama belki de ona başka bir çıkış yolu bırakmamıştım. Kendimi onun gözleriyle görmeye çalışıyorum. Sanırım buralara düşen öteki erkeklerden hiçbir farkım yok. Ne var ki onların beklediği şeyi yapmaya yanaşmadığım da ortada.

Sıska bir yeniyetme oğlan barakadan çıktı. Bir yandan gömleğini düzeltirken bir yandan da kemerini yerleştirmeye çalışıyor. Yüz adım uzaklıktan yüzündeki sivilceleri bir bir sayabiliyorum. Gözlerini kısarak ateş gibi yakan güneşe bakıyor, ama az sonra gözleri ışığa alışıyor. Yüz metre kadar ilerde yolun üzerine park ettiği Vespa'sına doğru hızlı hızlı yürüyor. Belli ki bu durumda görülmeyi hiç istemiyor. Kırmızı saçlı kız, az önce buluştuğu yeniyetmeyle konuşarak ilerlerken yaya köprüsünün orada bana gözü takılınca "Tony," diye bağırıyor, "Tony, bekle! Sana bir şey getirdim."

Barakanın içinde kayboluyor, sonra küçük bir çıkınla gene ortaya çıkıyor. Bizim dikildiğimiz yere beş on adımlık yolu katederken çıkını elinde sallayıp duruyor.

Çıkını uzatırken, "Ekmek," diyor.

Çıkının içine göz atınca alüminyum folyoya sarılmış küçük somun ekmeği hemen görüyorum. Çıkını burnuma doğru yaklaştırıyorum. Ekmek mis gibi kokuyor. Hâlâ da sıcak.

"Neli bu?"

"Muzlu. Bu sabah yaptım. Uğrarsın diye düşündüm de."

Sanırım, buradayım işte. Kısa bir süre.

Tanrım, dünyada neler oluyor? Bu koşullar içinde çalışan bir annenin türlü sıkıntıları içinde vakit bulup beni tanıması, neyi sevebileceğimi kestirerek bana ekmek yapması, kendi gerçeğinin acı dolu derinliklerinden başını kaldırıp bir parça umut ışığı yakalamaya çalışması ne güzel, ne anlaşılmaz şey böyle.

Evet, gerçekten.

Benim Los Angeles'im

BİR SÜRE, aynı zaman dilimi içinde, birbirinden farklı kentlerde yaşadım; çocukluğumun Los Angeles'i delikanlılık yıllarımın Hollywood'una hiç benzemezdi; ama kişiliğimin oluşmasında her ikisinin de ayrı ayrı yeri vardır.

Kızkardeşimle babaannemin yanından ayrıldıktan sonra bile iki ayrı dünyada yaşamımı sürdürdüm. Kentin merkezine daha yakın bir yerde bir başıma olmak istiyordum. Oturduğum daire ziyaret etmek istediğim yerlerden beş kilometre uzaktaydı. Şu ya da bu yere ait olduğumu söyleyemeyeceğime göre evimin nerede olduğu ya da her gün gidip gelmelere ne kadar zaman ayıracağım hiç önemli değildi.

Tıpkı babam gibi ben de istenmediğim yerlerde, kalmaya katlanamayacağım yerlerde oturmak istiyordum.

Gene her zamanki gibi bir günüm bir günümü tutmuyordu. Bir süre, tek sürekli işim haftada ancak birkaç gün devam ettiğim Miss Hamil'in oyunculuk dersleri oldu. Orada, derslerin dışında başka şeyler de yapıyordum. Ya yerleri süpürüyor ya da yerel kitapçı dükkânlarında fellik fellik oynanacak yeni piyesler arıyordum. İlk derslere ancak ağzımda bir çatalla katılabiliyordum; çünkü sayın bayan sözcükleri daha kolay ve açık seçik telaffuz edebilmem için dilime bir engel icat etmemin yararlı olacağını söylemişti. Bu yöntemle ve de bir bufalo inceliğiyle, "kürkü yırtık erkek kel kör kirpinin yırtık kürkünü kürkü yırtık dişi kel kör kirpinin yırtık kürküne" gibi tekerlemeleri hızlı hızlı yineleyebiliyordum. Sonunda çatalı attım ve öteki öğrenciler babalarının parasını çarçur ederken dersleri büyük bir dikkatle dinleyerek Stanislavsky derslerinden geçtim. Benim dışımdakilerin hepsi de varlıklı aile çocuklarıydı, derslerden sonra hemen her zaman o hafta sonu hangi partinin kaça patlayacağını konuşurlardı.

Öteki öğrencilerin yaşam ve ekonomik koşulları daha yüksek düzeyde olduğu için hepsine çok içerlerdim. Onlar gözlerini dikip bana bakmaya başladılar mı hiç oralı olmaz ben de onlara bakardım. Süpürgeme dayanarak bir yandan onları dinler bir yandan da sonuncu on cent'imle kitap mı yoksa öğleye bir sandviç mi alsam, diye düşünürdüm.

Öğrenciler, Noel Coward'ın *Hay Fever* adlı piyesini oynamaya hazırlanıyorlardı. Ben haybeden geçinen alt tarafı bir kapıcıydım. Lang Hargrove adındaki uzun bacaklı bir arkadaşın oyunun galasından birkaç gün önce ateşi yükselinceye kadar benim sahne çalışmalarım hiç ciddiye alınmadı. Ona Simon rolü verilmişti; ama bu durumda oyuna çıkamazdı. Sahnedeki yoğun çalışmalarıma tanık olan yönetmen Max Pollock, Miss Hamil'le görüştükten sonra aynı rolü bana vermeye karar verdi.

Bu beni çok heyecanlandırdı, ama korkmadım. Kimileyin o rolü ele geçirdiğimde gösterdiğim yürekliliği bir daha asla gösteremeyeceğimi düşündüğüm olmuştur. Ama onun hiç de yüreklilik işi olmadığını ancak şimdi anlıyorum. Bende cahillik mi ararsın. Her şeyim şansa bağlı. Öyle ya, bir de düzgün konuşmayı öğrenirsem beni parlak bir mimar olarak yanına almaya söz veren Frank Lloyd Wright vardı. Oyunculuk benim için sadece bir araçtı, böyle olunca da kusursuz bir İngiliz'i oynamayı hemen kabul ettim. Daha iyi bildiğim bir şey yoktu, üstelik hiçbir şey de kaybetmeyecektim.

Rolü elinden alınan oğlan, Lang Hargrove, grubun içinde tek arkadaşımdı. Öteki çocukların tersine, ailesinin varlıklı oluşunu benimsemek ne söz, bu onu rahatsız bile ediyordu. Bir yandan oyunun karmaşık sahneleme tekniğini yerinde inceleyerek beni hem yüreklendiriyor hem de rolüme hazırlanmama yardımcı oluyordu. Hasta olduğu için rolü kendisi üslenmeyecekti, ama bana yardımcı olmaktan hiç geri durmadı.

Kaygılı olmam için hiçbir neden yoktu. Seyirciler arasında Hollywood'dan gelen yapımcı ve şirket temsilcilerinin de bulunduğunu biliyordum, ama ben onları hiç ilgilendirmezdim. Oyunumla oldukça ilgi çektim. Yönetmen bana Gorki'nin *Lower Depths* adlı oyununda da rol almayı isteyip istemediğimi sordu. O oyunda da dikkat çektim ve böylece sonunda mesleğimi bulduğumu düşünmeye başladım. Orada, yani sahnede, bambaşka bir insan oluyordum. Tüm düşkırıklıklarımdan kurtuluyor, tek başıma var olabiliyordum. Dışarda yaşarken karşılaştığım insanın davranış özgürlüğünü kısıtlayan şeyler beni hiç mi hiç etkilemiyordu. Bu bambaşka bir şeydi, ama bir anlamda her şeydi. Vaiz ya da mimar olmayacaksam belki de aktör olurdum.

Gateway Players adlı küçük bir tiyatro topluluğuna katılmam için beni özendirip duruyorlardı. Böylece bir kez daha dünyam değişmiş oldu. Böylece kitapçı dükkânlarına da takılmaya başladım; sahne çalışmalarım nedeniyle nasıl değişik mesleklerden çok sayıda insanla tanıştımsa bu kez de aydın ve sanatçılarla tanışma fırsatını kazanmış oldum. Benim kalbim Los Angeles'te yepyeni bir coşkuyla çarpıp duruyordu. Yaşamım artık edebiyat ve felsefe, tutku ve vaatlerle iç içeydi. Her şey olasıydı.

Renkli bir kalabalık içinde başımı almış koşuyordum. Gateway Players topluluğunda oynadığım sıralar yeni yeni ünlenen aktörler arasında adından çokça söz edilen, genç bir yönetmen olarak daha şimdiden kendine bir isim yapmayı bilen George Cukor ile tanıştım. Onun ilgisini çekebilmiş olmak hoşuma gitti. Bu arkadaşlık sayesinde belki de ilk kez bir filmde rol alabileceğimi kurmaya başladım. Bunu da nereden bilebilirdim? Cukor hem beni hem de hayallerimi besliyordu. Beni ilk gördüğünde bir acemi çaylak olduğumu hemen anladı. Beni lüks lokantalara götürdü, pahalı şaraplar ısmarladı. Bu cömertlik de neyin nesiydi? Benim için ne tür dolaplar çevirdiğini görmezlikten geliyordum.

Gerçi görmezlikten geliyordum, ama bu iş o kadar da kolay olmadı. Bir akşam, yemekten sonra bir iki tek daha atabilmek için Beverly Hills'deki evine gittik. Yönetmen, adamakıllı kafayı bulmam ve de tahrik olmam için beni içkiye boğdu ve önüme içinde bol bol çıplak kadın resimleri bulunan dergiler yığdı. Beni rahat bir koltuğa oturttuktan sonra kendisi de ayağımın dibinde yere oturdu. O pis dergileri arkalıksız bir kanepenin üzerine yaydı. Bir yandan derginin sayfalarını çeviriyor bir yandan da kadehime içki dolduruyordu. Beni ünlü bir yıldız yapacağına söz veriyordu. O kadar sarhoştum ki bu dediklerine inandım.

Neler olduğunu tam olarak kavrayıncaya kadar Cukor bacaklarımı okşamaya başlamıştı bile. Bir yandan da, "Yeni bir film tasarım var," dedi, "rol dağıtımına yeni başlıyorum. Bu filmde senin için çok güzel bir rol düşünebilirim."

Onu pataklasa mıydım yoksa ona acısa mıydım? Bir türlü karar veremedim. Eh, hepsi bu kadarsa, bu da çekilir, dedim

içimden. O okşamalarını sürdürürken ben de filmin ayrıntılarına geçmesi için onu zorluyorum.

"Büyük bir rol mü?" diye sordum.

"Şey, hem de en büyük rol," dedi tatlı bir sesle. Bacaklarımı ayırmaya çalışıyor ama bende en küçük bir hareket yok. Gerçi dergideki açık saçık kadın resimlerini görünce bende ereksiyon başladı ve Cukor bunu pantolonumdan hemen anladı, fakat yanlış yorumladı.

Tahminimden uzun da sürse varsın orada oyalansın dursun, dedim içimden. Bir yandan da bu verdiklerimin karşılığında ondan ne koparabileceğimin hesabını yapıyordum. Ne zararı vardı? Merak ediyordum. Bırak ne yaparsa yapsın, dedim içimden. Ne kaybederdim ki? Alt tarafı bir rol koparabilmek için bir Hollywood efeminesinin bana asılıp durmasına göz yummuş oluyordum. İnsanın ruhunu sattığı çok daha kötü yollar vardır.

İçkimin kalanını da bitirdikten sonra, "Ne tür bir film bu?" diye sordum. Bu film işini bir sonuca bağlayacaksam onu sağlama almalıydım.

"Sanırım konusunu biliyorsundur. *Little Lord Fauntleroy.*"

Demek, *Little Lord Fauntleroy* ha! Tanrı aşkına, Cukor ne sanıyordu? Unut onu... aklımdan neler geçirdiysem hepsini unut gitsin. Bu acaip herifin yanaşma çabalarına karşılık hiç düşünmeden göstermiş olabileceğim her türlü olumlu tavrın başlamasıyla son bulması bir oldu. Sanatım için her şeye katlanmaya hazırdım, hatta bu konuda daha da ileri gidebilirdim, ama *Little Lord Fauntleroy* için asla, hele hele bu tür bir yaşam biçimini yeğleyerek değil.

Ayrılmak için ayağa kalktım.

Cukor, "Nereye gidiyorsun?" dedi.

Onu bu fikrinden caydıracağını düşünerek, "Bir kız arkadaşıma," dedim, "gitmek zorundayım."

"Hepimizin kız arkadaşı var, Tony. Bu gitmek için bir neden değil," diyerek üstüme atılır gibi yaptı. Onu elimle ittim ve kapıya doğru yürüdüm. "Sen asla bir aktör olamazsın," diye bağırdı arkamdan, "asla bir halt olamazsın. Senin hiçbir özelliğin yok." Sokağa çıktığımda açık kalmış penceresinden hâlâ bas bas bağırdığı duyuluyordu.

"Sakın unutma, yaşam dediğin iki tane dağdır, aralarında koyak filan yoktur."

Neden söz ettiğine dair en ufak bir fikrim yoktu. Gerçi daha sonra onunla gerçekten de harika bir film yaptık, ama bunu ona sormaya hiç fırsatım olmadı.

Hem Akıllı Hem Kurnaz

BANA sulanan tek Hollywood'lu ünlü George Cukor olmadı, o kuşkusuz ilkiydi. Kısa bir süre sonra onu Mae West izledi. Ondan kurtulmak için gene ne yapacağımı, ne yapmam gerektiğini bilemedim. Miss West o dönemin en ünlü seks yıkdızlarından biriydi. Ama genel ahlak kurallarına ters düşen açık saçık davranışlarının cinsel dürtüm üzerinde Cukor'un apaçık eşcinselliğine kıyasla daha fazla etkili olduğunu söyleyemem.

Yapımını üstlendiği yeni bir oyunun denemeleri sırasında onunla tanıştım. Rolümü okumam için beni otel süitine davet etmişti. Kararlaştırdığımız saatte, en ufak bir hayal gerektirmeyecek biçimde, tül gibi ince ve yarı saydam askılı bir gece kıyafetiyle beni karşıladı. Hareketleri cinsellik konusunda en küçük incelikten bile yoksundu ve hiç de benim tipim değildi. Yüzündeki boya, kullandığı ağır parfüm kokusu bana uzak durmamı önerdikleri putaları anımsattı. Benim Sylvia'mla aynı yaşta olduğu doğruydu, ama çok daha yaşlı gösteriyordu.

"Yaklaş yanıma, delikanlı," dedi, "Seni yakından görmek istiyorum."

Söyleneni yaptım. Ellerini önce omuzlarımın üzerine koydu, ardından saçlarımla oynadı. Daha sonra da elimden tuttu, birlikte yatağa doğru yürüdük. Bunun arkasından ne geleceğini bilmiyordum. Bana direktifler vermeye başladı. "Oyunun başlangıç yeri burası," dedi, "sen yatağımın baş ucunda ayakta duruyorsun. O kadar yakınımdasın ki soluğunu ensemde hissedebiliyorum."

Bir sahneye hazırlandığımı düşünerek dikkatle onu dinliyordum. Ne yapacağımı bimiyordum.

Miss West bıraktığı yerde dikilip kaldığımı farkedince

kendisine biraz daha yaklaşmamı söyledi ve, "Ağzımı açmış, su gibi parlak kahverengi gözlerinin içine bakıyorum," diye devam etti, "büyük bir umarsızlık içinde seni arzuluyorum. Ağzım açık bir biçimde, şurada uzanıyorum. Sıcacık soluğun ensemde. Bana biraz daha biraz daha yaklaştığını hissetmektevim."

Öyle istediğini düşünerek biraz daha yaklaştım. Sırtını yastıklara dayayarak, "Artık bana karşı koyamazsın," diye sürdürdü. "Beni öpmelisin artık, biliyorum ağzının içi ne tatlıdır kim bilir. Senin bir delikanlı çocuk olduğunu, kadınları gerçek anlamıyla tanımadan önce benim gibi bir kadınla olman gerektiğini biliyorum."

Artık bana sulandığı apaçık ortadaydı, ama ben aptallığa vurdum. Salak gibi onun çizdiği sahnede oynuyormuş gibi davranmaya çalıştım. Bu kadınla yatmazsam böyle bir rolü kapma fırsatını bir daha asla ele geçiremeyeceğimi biliyordum, ama onunla yatarsam buna asla katlanamayacağımı da biliyordum.

İki arada bir derede kalmıştım.

"Bu çok güzel bir sahneye benziyor," dedim. Benimki de laf mıydı yani? Ne var ki ancak bu kadarını becerebilmiştim. Uzun ve anlamsız bir sessizlik oldu. Sonuçta, Miss West gitti ve bir avuç çikleti ağzına atarak geviş getirir gibi büyük bir öfkeyle çiğnemeye başladı. "Bana bak delikanlı," dedi, "seni bir türlü anlayamıyorum. Sen ya akıllı ve kurnaz birisin ya da kafası çalışmayan bir orospu çocuğusun."

Ama gene de benden kurtulamadı ve oyununda bana rol verdi. Ve bu arada ben yargılarımda hiç de yanılmadığımı öğrenmiş oldum. Oyunun adı *Clean Beds* idi. Böylece gerçekte Barrymore için tasarlanmış role konmuş oldum. (Oyunda bu rolle biraz da Barrymore anlatılmış olur.)

Denemede kendimi altmış beşlik yaşlı bir insana benzetmeye çalışırken Miss West de salonun arka sıralarından birinde oturuyordu. İşimi bitirince beni alkışladı. Ara yola indi ve eliyle sahnenin kenarına yaklaşmamı işaret etti. "Çok çok iyiydin," dedi sesini alçaltarak, "galiba iyi bir parçayı elimden kaçırmışım da haberim yok benim." Ardından yönetmene doğru döndü ve, "Yerinde olsam rolü ona verirdim," dedi.

Ve de öyle oldu.

Gezinti

HEPİMİZ birer düşten dünyaya gelmişizdir. Babalarımız fethedeceğimiz dünyaları düşlerinde görmüşlerdir. Kendi boyutlarımıza uydurmaya çalıştığımız şu başsız ve sonsuzluğu düşleyerek kendi ufuklarımızı kendimiz arayıp bulmaya çalışırız. Ama bütün rüyalar yavaş yavaş solup gider. Bir süre sonra da, altıya altılık parseller uğruna düşlerimizden vazgeçer ve önümüzü bile göremez oluruz.

Nettuno'ya gitmek içimden gelmiyor; çünkü o yola girince bir düşüncedir alıyor beni. Orası ölüler ülkesi benim için, içimde saklı kalmış şeylerin habercisi; çünkü orada kimin gömülü olduğunu biliyorum.

Daha şimdiden, yirmi altıncı kilometreye yaklaşırken, İtalya'nın bütün mezarlıklarını çağrıştıran yüksek selvi ağaçlarını görebiliyorum. Ağaçlar çevreyi güzel kokulara boğmakta, ama güzelliklerine bakıp da aldanmamalı. Onların bu zarafeti insan zihninde çağrıştırdıkları şeylerle yok olup gidiyor. Ağaçların altında çoğu haçlı sıra sıra yüzlerce beyaz mezar var. Tam karşılarında yemyeşil ekili tarlalar uzanıyor. Bu geniş kanvasın bir tuhaf geometrisi var. İnsan yaklaştıkça kendini onun içinde buluyor. İçeriye adımımı atarken beni hemen kapıveriyor sanki. Görünürde çiçek filan yok. Sadece sevgililerin anısına bırakılmış birkaç çiçek var onlar da çoktan kurumuş.

Nettuno bir zamanlar çok özelliği olan bir yermiş. Birçokları için belki hâlâ da öyledir; ama bence tüm özelliklerini yitirmiş. Burası yüzyıllar boyunca gelişip büyümüş bir balıkçı köyüydü. Buraya önce Kuzey Afrika, Mısır ve Suriyeli Müslümanlar yerleşti, daha sonra Haçlılar tarafından kuşatıldı. Burası çepeçevre antik surlarla korunmaktaydı. Tüm görkemiyle kıyıya oturmuş büyük bir ortaçağ kalesi yüzü denize dönük bir halde kıyıları seyretmektedir. Köyün içinde sağlam ve yüksek kale duvarlarının üzerine inşa edilmiş evlere sıkça raslanır. Kasabanın tam göbeğindeki alanda eski ve ünlü heykellerle Nettuno Çeşmesi diye anılan bir de çeşme vardır. Alanda çepeçevre et, balık, peynir ve yerel ürünler satan esnaf sıralanmıştır.

Bununla birlikte bütün bölgeye damgasını vuran mezarlı-

ğıdır. 22 Ocak 1944'te, şafak vakti, Lorincine Kumsalı'nda Amerikan ordusuna bağlı Üçüncü Tümen'in karaya çıkışının anısını yaşatmak için sıkı bir biçimde korunan sıra sıra mezarlar göz alabildiğine uzanmaktadır. İşgalin öyküsünde S. Rocco kilisesinin önünde toplaşıp korunmayı bekleyen bölge insanlarının da özel bir yeri vardır, ama askerlerin korunması diye bir şey yoktur. Amerikan mezarlığının muhkem demir kapılarıyla içerde iyi korunan akvaryum havuzu... ölen askerlerin adını yaşatan bu anıtlar işte.

Bisikletimi durduruyorum, dengemi yitirmemek için ayağımı kaldırımın bordür taşına dayıyorum. Çevreme bakınırken, son günlerde artan tahrip olaylarını önlemek amacıyla olacak, sürücülerin arabalarını kilitlemeleri için bir uyarı levhasına gözüm takılıyor. Bir başka uyarı levhası da bisiklet ve motosikletlerle mezarlık hudutlarından girişi yasaklıyor. Arabalara giriş izni var, ama iki tekerleklilere yok. İşte buna çok şaştım. Belki de onaylı matem ritüelleriyle yetinmeye yönelik bir önlem bu. Belki de yas tutmanın en uygun biçimi buraya herhangi bir arabayla grup halinde gelmek. İnsanın içini boşaltmış olarak tek başına gelmesi ölülere saygısızlık olarak düşünülüyor olmalı.

Park yerini çepeçevre kuşatan taş duvara bisikletimi dayarken, bu çok saçma bir düşünce, diyorum içimden. Onlar kim oluyor da buraya nasıl girileceğini bana öğretmeye kalkıyorlar? Ben bu işi onlarsız da yapabilirim.

Yoluma ışık tutan insanın bu topraklarda yatıyor olması bir rastlantı değildir. İkinci Dünya Savaşı'nda, Ocak ayında o sabah yaşamlarını yitiren yüzlerce Amerikalı askerlerden biri de, Noel Coward'ın oyunundaki rolünü bana bırakmak zorunda kalan Lang Hargrove idi. Ötekilerle birlikte o da burada gömülü; o benim arkadaşım olduğu için şu anda buradayım. Beni buraya getiren de, bana o günleri hatırlatan da onunla olan arkadaşlığım.

Onunla bir süre arkadaş olmuştum. Beni ailesiyle tanıştırmak için evine bile götürdü. Aktör olmayı hakettiğimi farketmeme yardımcı oldu. Aktörlüğe pek yatkın olmadığını her zaman söylerdi. Ama benim yatkın olduğumu hemen anladı. Özellikle şansımın yaver gitmediği bir sırada bana borç para

bile vermişti. Topu topu yirmi beş dolardı, ama o benim için çok büyük paraydı. Çok geçmeden yollarımız ayrıldı; savaş patlak verinceye kadar birbirimizden haber alabiliyorduk. Arada, şaka yollu, aktörlükte çok başarılı olacağımı söylerdi. Kendisi sandığından da fazla sorumluluk taşıyan bir kişiydi. Lorincine Kumsalı'nda olanları haber vermek için annesi beni aradı. Hiç unutmam, o anda sanki dünyamızdan bir melek göçüp gitmişti sanki.

Baba ve iki oğlu sayesinde gene günümüze dönüyorum. Futbol oynayarak dikildiğim noktanın birkaç metre ilerisinden geçiyorlar. Sonra zikzaklar çizerek mezar taşları arasında oynamaya devam ediyorlar. Bu da bana bir anıtın bile insan ruhunu ezemeyeceğini söylüyor. Ama belki de... futbolla mı?.. burada mı? Ama olamaz. Belki de çocuklarımla torunlarımın buraya gelip üzerimdeki toprakların üzerinde futbol oynamaları hiç de fena olmazdı diye düşünüyorum.

Bakımlı mezarlığa doğru ilerliyorum, bir yandan da Lang'ın mezarını arıyorum. Yıldızlı mezar taşlarının çokluğu karşısında çarpılmış gibi oluyorum. Yüzümdeki şaşkınlığı yanlış yorumlayan mezarlık bekçisi, "Onlar Yahudi," diyor.

"Biliyorum; ama bu kadar çok muymuş?" Sonuçta arkadaşımın mezarını saptıyorum, ama onu ötekilerden ayırmaya olanak yok. Lang Hargrove'u ötekilerden ayıran tek şey benim burada bulunmam ve önünde ayakta duruyor olmam. Şu anda onu hatırlayan biri var burada, ama gene de o yapayalnız.

Onun için dua etmeye çalışıyorum, ama bugün bunu hiç beceremiyeceğim. Anılarımla cebelleşip duruyorum. Bu da beni, eğer tiyatro okulu arkadaşımla karşılaşmış olmasaydım, o yollar beni kim bilir nerelere götürürdü diye düşünmeye sevkediyor. Birlikteliğimiz sayesinde yeni bir kişiliğe kavuştum, o da öyle. Her ikimizin de yaşamı bir anda değişmeye başladı. Ne var ki şu anda her ikimiz de buradayız, aynı yerdeyiz, dört gözle beklediğimiz şeyler bile aynı. Bir zamanlar değerimi takdir eden bir insanın değerini takdir ederek, burada olduğumu dünyaya ilan edebilmek için, mezarının üzerine koyabileceğim bir taş arıyorum. Elimden başka bir şey de gelmez ki.

Bisikletimin yanına dönüyorum, ve onunla Piazza del Mercato'ya doğru yürüyorum. Yürümek iyi geliyor. Güneş sa-

bahın ayazını çoktan kırmış, hava iyice ısınmış. Yazdan kalma bir gün sanki. Mezarlığın ıssızlığından kurtulabilmek için kendimi pazar yerinin gürültülü kalabalığına atmalıyım. Şişemdeki su da ısınmış. Gezintimin bundan sonraki kesiminde bacaklarıma yakıt sağlayabilmek için serin bir şeyler içmeliyim.

Pazar yerinde, tezgâhlarda asılı duran peynir ve sosis kokularından geçilmiyor. Dimdik rezene ve kereviz sapları ile morumsu patlıcan ve yeşil biberlerin renk cümbüşü karşısında kendimden geçiyorum. Kokuları, renkleri ve de biçimleri doğada başka hiçbir şeye benzemiyor. Kendimi bir başka gezegende bulmanın şaşkınlığını yaşar gibi oluyorum. Duyularım buna hiç alışık değil.

Balıkçı tezgâhları ıslak pullu derileri güneşe çevrilmiş iri iri koyu renk deniz levrekleri, morinalar ve kaygan ahtapotlarla dolup taşmakta. Satıcıların kötü havalarda barındığı plastik tentelerin altı pis pis kokuyor. Az ötede bütün halde dana, domuz yavrusu ve tavşan gövdeleri kesilmiş duruyor. O kadar kalabalık ki insan adımını atamıyor. Bağıra çağıra pazarlık eden satıcılarla müşterilerin sesleri birbirine karışıyor.

"Due cento al chilo." Kilosu iki yüz lira.

"Ma lei é matto? Un pepperoni a due cento?" Sen deli misin? İki yüze biber mi olur?

"Signora, sa quanto costa la mano d'opera?" Ama Bayan, onların ne zahmetle yetiştirildiğini biliyor musunuz?

Bir başka tezgâhta satıcı piliçlerini kendi eliyle çaktığı çitin arkasında teşhir ediyor. Öyle ki müşterinin beğenip seçtiği piliç hemen oracıkta gözünün önünde kesiliveriyor. Kasap pilici boynundan kavradığı gibi havada şöyle bir çevirdikten ve boynunu kırdıktan sonra parasını hesaplayabilmek için teraziye fırlatıyor.

Şu biraradalıkları kafamda tartmaya çalışıyorum: Amerikan mezarlığının gölgeliklerinde yaşamla ölüm ne de güzel alışmış birbirine. Hem yaşamak için öldüreceksin hem de öldürmek için yaşayacaksın. Daha birkaç saat öncesine kadar piliçlerle şafağın sökeceğini haber veren horozlar için ölüm ne kadar da uzaktı kim bilir? Bu konuda aşırı duygulanmalara, derin filozofça gözlemlere ve de romantik saçmalıklara gerek yok bence.

Yaşamı besleyen ölülerdir... ve bisikletim yoluna devam ediyor.

Clean Beds

JOHN BARRYMORE'u sahnede canlandırmak bir ölümsüzün iki ayağını bir pabuca sokarak yürümeye çalışması gibi bir şey. Daha ufak tefek bir genç tarafından oynanacağı düşünülecek olursa rol gerçek yaşama kıyasla daha ayrıntılı yazılmış sayılır. Bu işi başarmam gerektiğine göre her şeye değerdi.

Kendimi tümüyle yetişmiş bir aktör olarak düşünmesem de bana böyle bir rol verilmiş olması içimde bir minnet duygusu oluşmasına neden oldu. Bu fırsatla havadan para kazanmış olacaktım. İşi kabul ettim, çünkü paraya gereksinimim vardı. Hangi sıfatla yapımcının kararını sorgulayacaktım? Ölümcül hasta olan babaaanem kanserden yatıyordu ve dağ gibi yığılmış ilaç faturaları beni bekliyordu. Kızkardeşim Stella, dans derslerine devam etmekte ısrarlıydı. Ne de olsa ailemizin yıldızı o olacaktı. Bir de cam siliciyle evlenip giden annem vardı. İki kızın tek gelir kaynağı bendim. Bu emanet işten, okul ücretimi karşılamış olmasının dışında, elime beş para bile geçmeyecekti. Bu yüzden çoğu geceler araba parkçılığı, garsonluk ya da kent merkezindeki showroom'larda yerleri parlatma gibi işlerde çalışıyordum. Bir ara yer silicilikte kimse benimle yarışamazdı. Öyle ki arabalar sildiğim yerlere ayna gibi yansırdı.

Barrymore rolü, hiç değilse oyun devam ettiği sürece, beni yer silmek ya da şu bu işlerle uğraşmaktan kurtaracağa benziyordu. Ama ben gene de oyunu başarıyla sürdürmeliydim. Elbette, ünlü aktör gibi oturup kalkmak o kadar da kolay olmuyordu. Bir de fiziğimin, en ayırt edici özelliklerine varıncaya kadar, ona benzemesi zorunluydu. Neyse ki Hollywood'un en yetenekli makyajcılarından biri arkadaşımdı. Onunla nasıl arkadaş olduğuma gelince, o da başlı başına bir başka öykü. O sıralar apaçık düzensiz bir yaşamım vardı.

Beş parasız ve açtım. Miss Hamil'in drama okulunda oyunculuk derslerimle yer silme işlerimi tamamlamış, ayrıca-

lıklı sınıf arkadaşlarımın anlamlı bakışlarına da katlandıktan sonra, iç karartıcı evime dönmeye hazırlanıyordum ki hiç tanımadığım biri kent merkezindeki gece kulüplerinden birinde denemeye katılacak şarkıcı adaylarına bedava yemek de verildiğini çıtlattı.

Ve "Şarkı söylemeyi becerebilir misin, Tony?" diye sordu.

Karnımı doyurmak için her şeyi yapardım.

Gece kulübünün önündeki kuyrukta yer kapabilmek için birkaç blok aşağıdaki Hollywood Bulvarı'na doğru olanca hızımla koştum. Sonunda sıra bana gelince orkestra şefi hangi şarkıya hazırlandığımı sordu. İşte o zaman hava aldığımı anladım. Kulübün sahibi olan kadın çok sabırlı bir insandı. Adı Madam Sonya idi. Açlıktan nefesimin koktuğunu o anda anlamıştı. Huzursuz olduğum apaçık ortadaydı. "Sen şimdi biraz dinlen," dedi, "orkestra senin her istediğin parçayı çalabilir. Rus şarkıları, Macar şarkıları, Meksika şarkıları, ne istersen."

Aklıma getirebildiğim "Yağlı Ekmek" şarkısı oldu ancak. Adını söyleyiverdim.

Orkestra şefi belirgin bir Rus aksanıyla, "Onu bilmeyiz," dedi.

Ben şarkıdan birkaç melodi mırıldanınca orkestra üyesi çalgıcılardan birkaçı gülümsedi. "Sen başla," dedi içlerinden biri, "biz seni arkadan izleriz."

Ben de öyle yaptım. "Annesinin küçük bebeği ne de çok seviyormuş yağlı ekmeği, annesinin küçük bebeği ne çok da seviyormuş yağlı ekmeği." Çok korkunçtum, hiç aldırdığım yoktu. Karnımı doyurabilecektim ya. Sözleri bir türlü hatırlayamıyordum. Ama ben şarkıya asılıp duruyorum. "Yahniye de ban ban... ra ra ra da da da.." Ne kadar da sıkıcı, Tanrım!

Ben tam çabalayıp dururken, bir ara, arka odalardan birinde birilerinin kahkahalarla güldüğü duyuldu. Zavallı adamın heyecandan boğulacağını sandım. Belli ki bana gülüyordu. Kapalı kapının arkasından gök gürültüsünü andıran bir sesle, "Orada neler oluyor yahu?" dedi.

Bu sesin ardından iri yarı bir adam salona girdi. Adam tıpkı attığı kahkahaya benziyordu, boyu iki metreyi bulan kocaman bir adamdı. Tam kadrolu bir orkestra eşliğinde saçma

sapan bir Amerikan şarkısı söylemeye kalkıştığımı görünce işte buna dayanamamıştı.

"Müthişsin," diye gürledi. O da Rus aksanıyla konuşuyordu. Bir kahkaha daha patlattıktan sonra soluklandı ve, "Müthişsin, ama aynı zamanda harikasın da," dedi ve kendini tanıtmak için sahneye çıktı. Tombul elini uzatarak, "Adım Fyodor Şalyapin, seni tanıdığıma çok sevindim." dedi.

Elini sıktım. Yirmi yaşında, bir doksan boyunda ve 90 kiloydum, ama ünlü Rus şarkıcısı bas Şalyapin'in yanında esamim bile okunmazdı. "Adınızı işittim," dedim, "ama sizi şarkı söylerken dinlemek fırsatım olmadı."

"Yaaa!" dedi, "ama benim fırsatım oldu, delikanlı. Ne tuhaf değil mi?"

Yemeğimi yerken yanıma oturdu ve bana bir sürü öykü anlattı. Konserler vermek için turneye çıktığında para yerine taşınmaz mal da edindiğini söyledi. Şu anda İtalya'da bir kâğıt fabrikası, Los Angeles'te Wilshire Bulvarı üzerinde bütün bir blok, Japonya'da da değerli birkaç şeye sahipti. "Para olunca hemen harcanıyor," dedi, "ama arsa olunca onları elde tutuyorum."

Yüzüm gibi anlatacaklarım da Şalyapin'inkilerin yanında küçücük kalıyordu, ama gene de beni dinledi. Öğrenmeye meraklı gücü kuvveti yerinde benim gibi bir gencin Amerika'da aç kalmış olabileceğini havsalası almıyordu. Ben de ona Büyük Ekonomik Bunalım'dan kurtulalı çok olmadığını, bir sürü insanın bu yüzden aç kaldığını açıkladım.

Hava kararmaya yüz tutarken, yüzüme şöyle bir baktı ve, "Sen eve kadar böyle yürüyemezsin, yoksa üşürsün," dedi, "sana benim paltomu vereyim." Çok paltosu bulunduğunu, bir tanesi eksilse bile bunun hiç önemli olmadığını söyledi. Verdiği şey üzerime kalıp gibi oturdu, biliyordum beni sıcacık tutacaktı, sevinerek kabul ettim.

Sonraları zaman zaman onu görmeye gittim ve böylece arkadaş olduk. O sıralarda Hollywood'da bulunan Rus yazarlarıyla sanatçı ve müzisyenlerinin çoğuyla beni tanıştırdı. Hepsi de sonunda kentte kendi alanlarında başarılı oldular. Böylece kendimi serpilip gelişen Rus kolonisi içinde buldum. Şalyapin sayesinde, benim aktörlük kariyerimi derinden etkileyecek

olan ünlü karakter oyuncusu, yönetmen ve öğretmen Michael Chekhov'u tanıdım. Katherine bana konuşmayı öğretmiş olabilirdi, Max Pollock sahnede nasıl duracağımı, konuşma metinlerini yüksek sesle nasıl okuyacağımı öğretmiş olabilirdi, ama bana nasıl oynayacağımı öğreten Michael Chekhov oldu. Gücüme güç katmayı, ne yaptığımı anlamadan önce rolümü yaşamayı bana o öğretti. Bu yüzden sonsuza dek ona ve dolayısıyla da Şalyapin'e kendimi borçlu hissetmişimdir.

Ünlü şarkıcının üzerimdeki etkisi bununla bitmiyor. O herkesi tanırdı, çok geçmeden ben de tanır oldum. Rachmaninoff, Horowitz, Heifetz... hepsi de benim arkadaşım oldular. Birkaç yıl sonra, genç bir aktör olarak kısa sürede parlak bir başarı grafiği çizdikten sonra, bir filmin tanıtımı için Los Angeles'ten New York'a gönderildim. Heifetz de aynı trenle bitişik kompratmanda yolculuk yapıyordu. Tam Pennsylvania İstasyonu'na girerken ustalığın çalışa çalışa kazanılabileceğini anımsadım ama gene de keman egzersizi alt tarafı egzersizdi işte. Mezurlarsa mezurlar işte. Maestrosuz da olabiliyor. Bir hafta boyunca her gün sekiz saat Heifetz'in kemanını dinlemeye dünyada dayanamazdım.

Duvara özelikle hızlı hızlı vurur ve "Hey, Heifetz, kes artık şunu," diye bağırırdım.

O asla kesmezdi.

Beni 1920'den beri Hollywood'da çalışmakta olan Ermeni aktör Akim Tamiroff'un hünerli ellerine teslim etti. Şimdi bu yüzden gene öykünün başına döneceğim. Çok parlak karakter tanımlamalarıyla ünlü Şalyapin'in kendisi bu alanda deha sayılırdı. Yirmi yaşındaki bedenimi altmış beş yaşındaki bir ihtiyarın bedenine dönüştürebilmenin bir yolunu bana göstermesi için ona gittiğimde bana Tamiroff'u salık verdi. Şalyapin'e göre, beni John Barrymore'a benzetecek birini arıyorsam aradığım kişi Tamiroff'tu.

Tamiroff o akşam perde açılmadan yarım saat önce geldi ve hemen işe koyuldu. Beni nasıl değiştireceğini anlamıyordum. Bana bunun kendisinin işi olmadığını söyledi. Boya ve macunla yüzümü yaşlı gösterebilirdi, ama gerisi bana kalıyordu.

Barrymore'un kimi davranışlarıyla sesini ustaca taklit edebiliyordum, ama bir karakteri canlandırabilmek için bu kadarı-

nın yeterli olup olmadığını bilemiyordum. Böylece yarım yamalak bir biçimde sahne aldım; ne var ki perde indiği halde bir türlü kalkmadı. Perdenin inmesiyle alkışların başlaması arasında o kadar uzun bir zaman geçti ki ne çektiğimi ben bilirim. Hani neredeyse alkış filan olmayacak herhalde, diyordum içimden. Herkes coşku içinde ayağa fırlayıncaya dek, kolayca farkedilebilecek yaş farkıyla deneyimsizliğimin gözardı edilebileceğini hiç bilmiyordum.

Açılış gecesine katılan kalabalığın coşku dolu gösterisi bir aktör olduğumu kanıtlıyordu işte. Yüreğim balyoz gibi küt küt atıyordu. Böylece sahnede ilk kez değerli bir başarı kazandığımı farkettim. Bu işin tam bana göre olduğunu gördüm. İki saatlik oyun süresince kendimi bulutların arasında uçuyormuşum gibi hissettim, şimdi de alkışlar beni kusursuzca yapılmış bir şeyin tam ortasında yere indiriyordu.

Tanrım, o anda nasıl yutkundum!

Duygularımı bastırabilmek için sahne arkasına, küçük soyunma odama çekildim. Bu akşam olanlar bana gerçek değilmiş gibi geliyordu. Sylvia da oradaydı, beni desteklemeye gelmişti. Benimle evlenmeye yanaşmadı, ama bana kol kanat geren, başarımı alkışlarla selamlayan, gösteriden sonra beni ilk arayan o oldu. Gerçekten de çok mutluydu, onun bu heyecanını ben yatıştırdım. Mae West de, açılış gecelerinin hafif flörtümsü havası içinde, gelip bana sarıldı. Yönetmen, Vadim Uraneff de kapımı tıklattı; peşinde de irili ufaklı rol arkadaşlarımla öteki tiyatro çalışanları.

Ardından, kutlamalarını kabul etmem için içeriye Tamiroff girdi. Böylece 1972'ye, yani öldüğü yıla kadar, sürecek olan o inanılmaz arkadaşlığımız başlamış oldu. Yeni tanıdığım Rus arkadaşlarımın birçoğu da seyirciler arasındaydı. Onlar da coşku dolu övgülerini yazıyla dile getirdiler. Hatta Barrymore'un çevresinden, o akşama kadar yabancım olan kişiler de hayranlıklarını belirtmeye geldiler.

Her kucaklaşmadan sonra sersemliğim biraz daha artıyordu.

Beni kutlamaya gelenlerin sonuncusu da ayrıldıktan sonra, ne olacaksa asıl bundan sonra olacağına ilişkin bir türlü kurtulamadığım bir duygu vardı içimde. Sanki bu akşam bun-

ların daha arkası var gibiydi! Önce koridorda birilerinin bağıra bağıra konuştuğunu duydum, hemen ardından da kapıma vuruldu. Makyajımın bir yarısını silmiştim, öbür yarısı öylece duruyordu. Üzerimde bir pantolon bir de tişört vardı. Kapım bir kez daha vuruldu. Ziyaretçim sabırsızlanıyordu. Gittim kapıyı açtım.

Karşımda gerçekten de Barrymore'un kendisi duruyordu. İzin istemeden içeri dalmasıyla küçük odayı tamamıyla doldurdu.

Bana şöyle bir baktı ve, "Senin baban nerede?" diye sordu. Haftalardır sahnede mimiklerini taklit ettiğim için sesi tıpkı benim sesime benziyordu.

"Benim babam öldü, efendim," dedim. Babamın konumuzla ne ilişkisi olabilirdi, anlayamadım.

"Peki, bu soyunma odası kimin?"

"Benim."

"Peki, bu gece sahnede beni kim canlandırdı?"

"Ben canlandırdım, efendim." Üzerime mi saldırmak istiyordu, yoksa beni kollarına mı almak istiyordu, bunu bir türlü çıkaramadım. Bakışları her iki anlama da çekilebilirdi.

Büyük bir dikkatle yüzüme baktı. Yumuşacık bir sesle, "Tanrım, ama sen daha bir çocukmuşsun," dedi. Uzun bir sessizlik oldu. Bunun arkasından ne çıkacaktı acaba? Meraktan çatlayacaktım. Gülünce Barrymore'un yüzü kırış kırış oldu, bakışları yumuşayıverdi. Böğürür gibi bir ses çıkararak, "Ulan hergele! Pis herif seni!" dedi.

Barrymore'un bu sözlerle beni övmüş olduğunu sonradan öğrenecektim.

Barrymore ve Ortakları

BARRYMORE sadece o gece değil, daha sonraları da pek çok gece beni yemeğe çıkardı. Kısa bir süre sonra da Tower Road'da koca bir alanı kaplayan evine davet etti. Böylece Gene Fowler, John Decker, Roland Young ve W. C. Fields gibi arkadaşlarıyla akşamları saatlerce oturup kafa çekerek evin müdavimleri arasına ben de katılmış oldum. Ara sıra Thomas

Mitchell ile Errol Flynn'in de bu eğlencelere katıldığı olurdu, ama ötekiler gibi düzenli gelmezlerdi.

Gerçi beni onların arasına sürükleyen şeyin ne olduğunu kavramakta zorluk çekiyordum, ama gene de Barrymore'un "pis herif"leri arasına katılmaktan son derece hoşnuttum.

Barrymore'un evi herkesin eğlenmek için koştuğu bir labirentten farksızdı. Evin giriş kapısını, yapımı Londra'da gerçekleştirilen Üçüncü Richard'da giydiği zırhlı kıyafet korumaktaydı. Ama evin iç bölümleri görkemlilikten uzak, yıkıldı yıkılacaktı. O yıllarda onu her ziyarete gittiğimde hiç inşaat eksik olmazdı; bunların çoğu da plansız projesiz işlerdi. Evde inşaat işleri durmayagörsün tasasından ölecek gibi olurdu. Eve birbirinden farklı o kadar çok oda eklemişti ki onları ne yapacağını şaşırmıştı. Bir tane kuş odası vardı, bir tane pul koleksiyonu odası vardı, bir tane de kitap odası vardı. Onu tanıdığım sıralar, çoğu zaman tek başına yaşıyordu.

En sevdiği oda, boyaları dökülen, içinde rahatça oturulabilecek bir şey bile bulunmayan, köhne bir gömme dolaptan bile daha küçük bir odaydı. Bu oda evin öteki bölümlerine hiç benzemezdi ama o gene de çoğu vaktini burada geçirirdi. Bir köşede bir tekne vardı, onu daha çok aptes bozmakta kullanırdı. İçine çişini yaparken, böğürür gibi bir sesle, "Ne dersin, bir soyunma odasından hiç farkı yok, değil mi?" derdi.

İlk gördüğüm andan başlayarak onu çok sevdim. Dünyada ondan daha arkadaş canlısı bir insan olamazdı. İyi yanları sayılamayacak kadar çoktu. O kadar nitelikli biriydi ki bu yüzden onu yaşamımın en önemli kişisi olarak kabul etmişimdir. Bu konuda öteki arkadaşları da aynı duyguyu paylaşmışlardır. Ama ben sadece benim için anlamlı olan yanını görmüşümdür.

O ilk gün öğleden sonra, bir barakadan farksız soyunma odasında otururken Barrymore, boğa güreşçilerinin kendi kalıtlarını sürdürebilmek için kılıçlarını genç matadorlara devrettiklerine ilişkin bir öyküye daldı. "İşte buna 'seçenek' diyorlar, evlat," diyerek açıklama yaptı. Bu açıklamayla benim için kafasından neler geçirdiğini sezinlemiş oldum. Beni ilerdeki savaşlara hazırlamak, tiyatro panteonundaki yerimi pekiştirebilmek için oyunculukla ilgili tüm bildiklerini bana öğretecek demekti.

İçinden neler geçirirse geçirsin, ben gene de kendimi bu vahşi ve gönlü bol ruha teslim ettim. Bu yolculuktan hoşnuttum. Barrymore ve çevresindekilerin kimi akşamlar, şık giysiler içinde, bir grup orospuyu en şahane biçimde nasıl eğlendirdiklerini hiç unutamam. Bu adamlar için bu güzel vakit geçirmeye yönelik bir tür spordu ve bunu sıkça yinelerlerdi. Çok geçmeden, bu oyuna ben de katıldım. Benim şık giysim yoktu, ama eve spor ceket ve kıravatımla gelmeme izin verdiler.

Orospuların büyük olasılıkla kendilerine ait güzel bir akşam kıyafetleri yoktu. Ama Barrymore'un evinde kadın kostümleri çoktu. Kadınların hepsi de üst kata çıkar kendilerine kıyafet seçerdi. Yemeğe oturmamızla gerçek bir yanlışlıklar komedisinin başlaması bir olurdu. Erkekler kafayı çekip çekip şarkılar söylerken kızlar da sofra takımının nasıl kullanılacağı tedirginliği içinde açık vermemeye çalışırlardı.

Böyle akşamlarda, Barrymore, "Bir orospuya hanımefendiymiş gibi davranacaksın, bir hanımefendiye de orospuymuş gibi davranacaksın," derdi. Ya da ona benzer bir şey söylerdi: "Herkes her güzel olan şeyde bir pisliği farkedebilir. Ama asıl hüner pis olan şeyde güzelliği kavrayabilmektir."

Bu tür açıklamalar karşısında, kadehlerimizi havaya kaldırırarak odayı kahkahalara boğardık. Bu kadınların yanında, hiçbir şeye aldırmadan, istediğimiz kadar kabalıklar yapabiliyorduk.

Bir gece, Barrymore'un o masalımsı harika yemeklerinden birinin tam ortasında, kızlardan biri hafifçe geğirdi. Biz erkekler hepimiz o akşam geğirir gibi sürekli acayip sesler çıkarıp durduk. Ne var ki bu Barrymore'un hanımefendi yerine koyduğu oropularından hiç de beklemediği bir hareketti. Böyle bir uyumsuz davranış yanlıştı. Zavallı kız özür diledi, ama Barrymore öyküsüne kaldığı yerden devam etti. Birkaç dakika sonra kız yeniden geğirdi. "Mr. Barrymore," dedi sonunda, "çok, çok özür dilerim."

Barrymore olayı hafife alan bir tonla, "Hiç önemli değil, sevgili kızcağızım," dedi, "şu ana kadar osurmamış olman bile senin gerçek bir hanımefendi olduğunu yeterince kanıtlıyor."

Barrymore'un keskin bir zekâsı vardı, ayrıca öykü anlatmakta çok ustaydı. Bu anlattığı öykülerden, Barrymore'un sah-

nede gerçekleştirdiği başarıların sahne arkasındakilerin yanında çok sönük kaldığını söyleyebilirim. Anlattığı fıkraların bir konusu ya da belli bir amacı olması gerekmezdi, ama kesinlikle bir şeyin açıklığa kavuşmuş olması gerekirdi. Bense gülmekten öleceğimi sanırdım.

Aynı kalabalığın içinde keskin zekâlı, taşı gediğine yerleştiren Barrymore'dan başkaları da vardı. W. C. Fields'in de harika bir komedyen ve fıkra anlatıcısı olduğu su götürmezdi. Mitchell, Young ve Flynn de hepimizi çok çok eğlendirirlerdi, Fowler ve Decker çok hoş insanlardı. Hepsi de kendi alanlarında usta birer sanatçıydı. Gene Fowler eşsiz bir yazardı; grubun içinde tek yazar oydu. İlerde Barrymore'la arkadaşlıklarımız üzerine iki de kitap kaleme alacaktı: *Good Night, Sweet Prince* ve *Minutes of the Last Meeting*. İçlerinde anlattığı hoş yanları da olan hüzünlü bir olay vardır ki her okuduğumda takımın öteki bireyleriyle Jack'in o külüstür soyunma odasında geçirdiğimiz günler aklıma gelir.

John Decker yetenekli bir ressamdı, ama aşırmacı yanı ağır basan bir sanatçıydı. Picasso'dan daha güzel Picasso yapabilirdi. Yaptığı her şeye biraz da espri katmasını bilirdi, ama çoğu kez başkalarının kesesinden. Onun bu yetenekli yanından Barrymore'un arkadaşları nedense çok hoşlanırdı. Bir dönem, Hollywood'un bir yarısı Decker'in ustaca taklitleriyle bezendi. Resimlerini satın alan, kendilerini dev aynasında görenlerin birçoğu onların orijinal şeyler olmadığını kesinlikle bilmezlerdi. O sahte şeyleri züppelere satmak Decker'in nasıl içinden gelebiliyordu! Barrymore'un sofrasında onları nasıl aldattığına ilişkin öyküleri dinleyince gülmekten yerlere yatardık. Bir seferinde, Decker, New York'lu emprezaryo Billy Rose'un kasabaya geleceğini haber almış ve hemen kafasında tasarladığı müşterisi için yarım düzine kadar çalıntı resim yapmış. Ünlü vodvil sanatçısı Fanny Brice ile evli olan Rose doymak bilmeyen bir resim koleksiyoncusuydu. O sırada da Rouault'tan bir resim peşindeydi. Bu yüzden, Decker çok sayıda Rouault yaptı.

Rose Los Angeles'e gelince, resimlerini göstermek için onu stüdyosuna çağırdı. Rose kapıyı tıklattığında Decker resimlerinin son rötuşlarıyla uğraşıyordu.

Decker onu içeri alırken, "Rose," dedi, "dünyanın en büyük Rouault koleksiyonunu yeni ele geçirdim."

Rose, boyası daha kurumamış resimlere bakarak, "Aman Tanrım, bunlar harika resimler. Sahi sen nereden buldun bunları?" dedi.

Decker, Hitler yüzünden koleksiyonunu elden çıkarmak zorunda kalan bir Alman kadının öyküsünü anlatmaya koyuldu. Anlattıkları aslı esası olmayan şeylerdi, ama Rose inandı. Parası hiç önemli değildi, Rose koleksiyona kesinlikle sahip olmalıydı. Fiyatta anlaştılar; fakat Rose gidip de başyapıtlara dokununca boyaların bir kısmı parmaklarına sıvaştı.

Rose buna hiç şaşırmamış görünüyordu. "Bunlar neden ıslak?" diye sordu.

Decker hemen ayağa kalkarak, "Ha, o hiç önemli değil," dedi, "onları korumak için biraz vernik sürmüştüm de."

Rose pazarlık ederek fiyattan birkaç dolar daha kırdıktan sonra, onları gene de satın aldı. Islak mıslak, hepsi de birer taklitti. Decker de böylece paraları cebe indirdi.

Barrymore'un grubunda buna benzer anekdotlar sıkça anlatılırdı. Bu konuda benim de payıma bir şey düşmediği için çok sıkılırdım. Onlar benden daha yaşlı, daha başarılı insanlardı. Hepsi de çok zengindi, renkli bir yaşamları vardı. Başkalarına aktarabilecekleri şeyleri vardı. Bense yoksulluk içinde büyümüştüm. Durumumda pek bir değişiklik yoktu. Ama nedense beni aralarına kabul ettiler. Ben onların masum maskotuydum, yavaş yavaş yok olan gençlikle tek bağlantılarıydım. Aralarında benim de bir yerim vardı; çünkü etkin ve hareketli liderleri orada bana da bir yer ayırmıştı. O sıralarda bile, Jack Barrymore'umun, eskilerde kalan Barrymore'un ancak bir gölgesi olduğunu ben de biliyordum. Benim gözümde o her şeydi, ama daha da çok şeydi artık. Sağlığı pek iyi gitmiyordu, bu yüzden Hollywood yapımcıları ona iş vermekte isteksizdi. Bir zamanların eşsiz bir üne sahip varlıklı insanı artık eski şanından ne kalmışsa onlarla geçiniyordu. Jack'le tanıştığımda, bir film boyunca sürekli içki içmesiyle ya da hükmü altındakilere inanılmaz derecede kötü davranmasıyla ünlenmişti. Kimi çevrelerde artık hiç ciddiye alınmıyordu, onun büyüklüğü çoktan unutulmuş, eskilerde kalmıştı.

Ne var ki süresi gittikçe kısalan bu toplantılarda kimi fırsatlara o önayak olurdu. Bir seferinde, Decker, Fowler ve beni apar topar Sunset Bulvarı'ndaki Kont Caroll'un gece kulübünde dans eden kızları, içlerine girecekmişiz gibi yakından seyretmeye götürdü. Akşam çok kötü başlamıştı, bir ara çok da kötü biteceğe benziyordu. Kulübün yöneticisi Jack'i, John Barrymore da olsa, kıravatsız içeri almak istemedi. O da kapıcıdan bir kıravat aldı; bu işi de hiç bozuntuya vermeden yaptı.

Biz tam en ön masalardan birinde oturuyorduk, bir yandan da krallara layık bir azametle şampanyalarımızı yudumluyorduk. Kolay tarafından bol bol eğleniyorduk.

Bir ara, program sunucusu projektörü tam bizim masamızın üzerine çevirdi ve Kont Carrol'un en güzel kızlarından biriyle dansetmesi için Barrymore'u piste çağırdı. Jack buna hiç yanaşmadı, ama bütün seyirciler onu yüreklendirdi. O sıralar Barrymore gut hastalığı çekiyordu ve güçlükle yürüyebiliyordu; ama ısrarlara dayanamadı.

Piste doğru yürüdü ve dans edeceği kızın kulisten çıkmasını bekledi. Kız ortaya çıkınca hayretten nerdeyse küçük dilimi yutacaktım. Kızın siyaha boyanmış dişleri vardı; üzerinde berduş kıyafeti, başında soytarı peruğu. Üstelik paytak adımlarla yürüyordu. Gece kulübünün şanına layık güzellerden birini bekleyen seyiciler katıla katıla gülmeye başladı. Hem kendi şaşkınlıklarına hem de Barrymore'a gülüyorlardı. Barrymore bir sarhoş karikatüründen farksızdı, bu olay da onu doğrulamaktaydı.

Piste koşarak kendisini aptal yerine koyan arkadaşımı bu durumdan kurtarmak istedim, fakat kendimi tuttum. Benim bildiğim, pisliği güzelliğe dönüştürmek için, Barrymore nasıl olsa kendini kurtarmanın yolunu bulurdu. O fırsatın henüz kaybolmadığını düşündüm. Orkestraya bir vals çalmasını işaret ettikten sonra kızı kollarının arasına aldı. Birden her şey kayboldu, ortada sadece Barrymore kaldı. Dansçı kız aradı palyaçoluk yapıyor, ardından ürkek ve sinirli oluyordu. Pistin çevresinde fırıl fırıl döndürdüğü kız bir anda değişivermişti sanki, seyirciler de öyle. Salonda çıt yoktu, sadece müziğin sesi duyuluyordu. Herkes bu dansı olağanüstü, ciddi ve çok

özel bir olay olarak algıladı; tahmin ettikleri gibi herhangi bir insanı küçük düşürmeye yönelik bir yergiyle en ufak bir ilgisi yoktu.

Orkestra susunca, Jack kızın elini öptü ve vals için teşekkür etti. Ardından mikrofona doğru yürüdü, çıt çıkmayan salona şöyle bir baktı. Uzun bir süre bekledi.

"Sizlere gelince, hanımlar beyler," dedi sonunda, "artık hepiniz siktir olup gidebilirsiniz."

Seyirciler şaşkına döndü; fakar Barrymore pistten ayrılırken birkaç kişi onu alkışlamaya başladı. Masamıza ulaştığında, iki bin kişi ayağa kalkmış onu deli gibi alkışlıyordu.

Sanırım, bu Barrymore'un en güzel anlarından biriydi. Ne yazık ki aynı zamanda o güzel anlarının sonuncusuydu da. Karaciğer sirozundan ölümcül halde yatarken içki âlemlerimizi onun hastanedeki odasına da evindeki yatak odasına da taşıdık. Jack yatağının başucunda viski dolu küçük su şişesini hiç eksik etmedi. Uzun bir süre de hiç ayık olmadı. Kalanlarımız da onunla aşık atabilmek ya da ona neler olduğunu unutabilmek için içmeye devam etti.

Sonunda Barrymore benim kanım sayesinde hayatta kalabildi. Hepimiz testten geçirildik. Sadece benim kanım onunkine uyuyordu. Jack herkesten kan alamayacaktı. Günaşırı hastaneye gidiyor, ona yarım litre kadar taze kan veriyordum. Daha fazlasını da vermek isterdim; fakat doktorlar ancak bu kadarına izin veriyorlardı. Bilincinin açılıp kapandığı anlarda Jack'in yüzüne bakar ve onun bana verdiklerinin yanında benim ona verdiğim kanın sözü bile olmaz, diye düşünürdüm. O bana bir çeşit yaşam armağan etmişti... günün birinde hak etmeyi umduğum sahnenin en ön sırasında bir koltuk demekti bu. Olmaya çalıştığım insanın ziyadesiyle değerliliğiydi. Oysa ben ona sadece bu kadarlık yardım edebiliyordum.

Jack'in ölümünden birkaç gün sonra, Decker, arkadaşımızın ölüm döşeğini betimleyen bir eskiziyle Tower Road'a geldi. Odada Jack'in yatağının tepesinde yıllardır çalışmayan bir guguklu saat vardı. Sahnede o da yerini aldı. Saatın yıllardır onarım bekleyen akreple yelkovanın yerlerini değiştirdi. Decker acele tarafından çerçevelediği eskizle geldiğinde, kafam saatin kollarına takıldı. İçimden, yukarıya kadar çıksam da sa-

atın kollarını, gelecek kuşaklar için, Jack'in ölüm anına göre düzeltsem, diye düşündüm. Ama buna gerek kalmadığını o anda kavradım.

John Barrymore tam ayarlanan saatte ölmüştü.

Sil Baştan

PROFESYONEL olduktan sonra her şey, büyük bir hızla ve de kendiliğinden gelişmeye başladı. Kör topal geleceğime balıklama dalarken kendime önceden bir yol çizmiş değildim.

Clean Beds'in afişte kaldığı sıralar, Universal stüdyosunda Louis Friedland adında birinin yönetmekte olduğu bir filmde kısa bir rolde oynamam istendi. Sessiz sinema döneminin kıdemlilerinden olan Friedlander RKO adına ve Lewis Landers adını kullanarak bir dizi ikinci sınıf western filmi çevirmeye hazırlanıyordu. Beni piyeste izlemiş ve oyunculuğumda hoşa giden bir şeyler bulmuştu. *Parole!* adlı bir gangster filmi çeviriyordu. Benim için de azılı bir haydut rolü düşünmüştü.

Bu yeni meslek dalı beni fena halde kendine bağlamıştı; çoğu denemelerin beni hiçbir yere götürmeyeceğini bildiğim halde gene de oldukça dikkat çekiyordum. Universal'e çağırılmış olmam benim için önemli bir olaydı. Ama rastlantı sonucu bir cahilliğim ortaya çıktı: önce işin bana verildiği duyurulduğu halde onu yeteneksizin birine kaptırdım.

Oynayacağım sahnenin çekileceği gün stüdyoya geldiğimde Friedlander takım elbise giymemi söyledi. Ne yazık ki, takım elbisem olmadığı gibi, bana böyle bir şeyin gerekli olduğu da söylenmemişti. Ayrıca, sormayı da akıl edememiştim. Rol için gereksinmelerimi stüdyonun sağlayacağını varsaydım. Bu durumda, ben de dolabımdaki havı dökülmüş pantolonumla temizce süveterimi düşünerek, dolabımda bu iş için giyebileceğim, adam içine çıkılabilecek elbisem bulunduğunu söyledim. Ama o kıyafet şık bir gangstere gitmezmiş.

Friedlander'in yardımcılarından biri beni acele gardropçuya yolladı; ne var ki onlar da beni sahneye tam vaktinde hazırlayamadılar. Yönetmen nazik bir insandı, ama onun yapılacak işleri vardı. Ödenecek ek ücretler, fazla mesailer... Birile-

rinin bana kostüm bulmasını daha fazla bekleyemezdi. Bu olanlara çok üzüldü, ben de üzüldüm.

"Bir yanlış anlama oldu, delikanlı," dedi, "nasıl olsa ilerde başka roller de çıkabilir." Aynı rolu o sırada oradan şık bir takım elbise ile geçmekte olan bir başka genç oyuncuya verdi.

Ellerim cebimde oradan uzaklaştım. Aktör olarak ilk kez bir düş kırıklığına uğramıştım. Artık mimar olmak hayallerimi kafamdan silip atmıştım, onu yerine perde ve sahnede bir kariyer kazanmayı kuruyordum. Benim için tek yol buydu. Kafamı değiştirdiğim gibi yaşamımı da değiştirmiştim. Oyunculuk işinin nasıl kovalanacağını, istediğim gibi bir stüdyo sözleşmesinin nasıl imzalanabileceğini hâlâ bilmiyordum; ama istediğim şeyin bu olduğunu biliyordum. Bu konudaki yeteneğimi de biliyordum. Her şey yolunda gitse de gitmese de bunun böyle olduğunu ruhum gibi biliyordum.

Tam fırsatı yakalayabileceğim bir anda rolü o sefil giysilerim yüzünden kaybetmiş olmak benim için büyük bir darbe oldu. İşin asıl kötü yanı bu rolden herkese söz etmiş olmamdı. Babaanem, Barrymore takımı, *Clean Beds*'deki oyuncu arkadaşlarımın hepsi de biliyordu. Şimdi onların yüzüne nasıl bakacaktım? Olanları nasıl anlatabilirdim onlara? Şu düştüğüm durumdan nefret ediyordum. En iyisi bu konuda hiç ağzımı açmamaktı.

Friedlander halimi görünce çok üzüldüğümü anlamış olmalı ki setten ayrılmadan önce beni tekrar çağırdı. "Ne diyeceğim biliyor musun, delikanlı," dedi önüme bir kemik atarak, "bugün öğleden sonra, bir hapishane dizisi çekiyoruz. Büyük bir rol değil, konuşma filan da yok. Bunun için sana yetmiş beş dolar ödeyebilirim."

Bu para benim için çok önemliydi, ayrıca yüzümü de ağartacaktı.

"Fena değil," dedim, "siz bana ne yapacağımı söyleyin." Bu aşamada artık her şeyi yapabilirdim.

Gardropçu üzerime bir hapishane kıyafeti geçirdi ve böylece küçük rol için hazırlanmış oldum. Hapishanede bir gösteriyi seyrettiği sırada bıçaklanarak öldürülen Zingo Browning adında bir ispiyonu oynayacaktım. Yaralanmış halde yere yığılmışken gülmem gerekiyordu. Kırk beş saniye dolmadan da

ölecektim. Fazla bir şey değildi, ama gene de bütün bir öğleden sonrayı kurtarmaya yeterdi. Benim için daha ümit vardı.

Bu rol figüranlık gibi bir şeydi; fakat senaryoda yazılanların dışında oynayacağım bu karakter için kafamda bambaşka bir yaşam kurmaya çalıştım. Böyle bir şeye gerek yoktu, ama her şeyi şansa bırakmak da istemiyordum. Zingo'nun iyi bir insan olmadığına karar verdim, ama kötü bir adam da sayılmazdı. Ne söylerlerse söylesinler herkese inanırdı. Bir başkasının hesabından para çekmeye çalışırken yakalanmış ve uzun bir süre şartlı olarak cezaevinde tutulmuştu. Bu suçun cezası ona göre çok ağırdı. Böyle bir şeyi içine sindiremedi. Masum değildi, ama suçlu da sayılamazdı. Şimdi, film boyunca, birileri mahkûm arkadaşlarından birine gammazlık ederse cezasının hafifleyebileceğini söyleyerek onu kandırır, onun da bu işe aklı yatar. Öteki mahkûmlarla gösteriyi seyredip sahnede yapılan maskaralıklara gülerken bu yaptığının bedelini de öder. Birisi Zingo'yu sırtından bıçaklayınca o anda yüzündeki ifade donup kalır. Ölümü anında, Zingo'nun yüzündeki yarı korku yarı şaşkınlık içindeki ifadeyi görmek isterdim. Gülen adamı da neden öldürsünler derkenki halini de görmeyi isterdim.

Yetmiş beş dolar çok bir para değildi, ama kimi gereksinimlerimi karşıladı. Çok geçmeden gene benim o acayip işlerime kafam takıldı. Filmin ortaya çıkması dört ya da altı hafta gibi uzun bir zaman alırdı. Bugünün ölçülerine göre bu hiçbir şeydi, ama o gün için çok uzun bir süreydi. Miss Hamil'in tiyatro okulunda vaktim oldukça kimi boşlukları ben dolduruyordum. Hatta yazı yazma derslerine bile kaydımı yaptırmıştım. Oyunculuk alanında başarılı olamazsam hiç değilse oyun yazarı ya da bir romancı, hatta belki de bir senaryo yazarı olabilirdim.

Kitapçı dükkânlarında tanıştığım kimi arkadaşlar bu konuda beni yüreklendirdiler de: John Steinbeck, Bill Saroyan, Scott Fitzgerald ve de William Faulkner. Rose'un Hollywood Bulvarı'ndaki kitapçı dükkânının arka odasında toplanan belli bir grupları vardı; bir kıdemli gibi ben de aralarına katıldım. Tıpkı Barrymore ve arkadaşlarıyla olduğu gibi, orasıyla da bir alışverişim yoktu. Ne var ki oradaydım işte.

Sylvia beni değiştirmeyi başarmıştı. Bir türlü doymak bilmeyen bir okur olmuş çıkmıştım. Böylece kaç zamandır nasıl

sa benden canını kurtarabilmiş bir ortam içinde bulmuştum kendimi. Fakat böyle seçkin bir arkadaş topluluğuna kabul edilmem için bu yeterli değildi. Gerçekte onların yanında en azından şimdilik bir hiç sayılırdım. Beni o seçkin kişilere çeken, onları bana yaklaştıran olaganüstü bir manyetik güç devreye girmişti. Beni bu devlere çeken ne vardı, bilmiyorum. Bunu kendime dert de edinmiyordum. Böylesi güzel bir şeyden sorun çıkarmanın âlemi yoktu.

Orada, Rose'un arka odasında, Steinbeck'e California'nın göçmen tarlalarında ailemin başından geçen olaylara ilişkin sayısız öyküler anlattım. Onların bir bölümünü kendi süzgecinden geçirdikten sonra romanlarında kullandı. Saatlarca oturup Fitzgerald'ın ne zaman bir senaryo yazmaya kalksa dünyanın vaktini aldığından yakınmalarını dinledim. Kitap yazmak da kolay gelmiyordu Fitzgerald'a ama senaryo yazmak gerçek bir işkenceydi. Faulkner da sinemayla didişti durdu.

Saroyan benimle yakından ilgilendi ve beni kent merkezinde yazı yazma dersleri verilen bir sınıfı yöneten bir kadına yolladı. Kendisi de aynı dersleri izliyordu, kadının da arkadaşıydı. İçimde yazar olmak hırsı taşıdığımı düşünüyordu. Onunla bu konuyu tartışacak durumda değildim. Yönetici kadın bende aynı hırsı göremedi (ben de göremiyordum). Ama arkadaşı yolladığına göre beni geri çevirmeyecekti.

Sınıfına kaydımı yaptırmaya gittiğimde, "Bugüne kadar neler yazdınız?" diye sordu.

"Hiçbir şey."

"Hiç mi yazmadınız, yoksa yazdınız da yayınlanmadı mı?"

"Hiç yazmadım. Gerçi biraz okurum ve arada notlar alırım."

Bana nasıl vakit geçirdiğimi sordu. "Ne de olsa," dedi mantığını kullanarak, "bir insan yazı yazmıyorsa vaktini bir şeyler yaparak geçiriyor olmalı." Sesinin tonu hoşuma gitti, ama biraz iğneleyiciydi. Ne aradığımı anlayamamış bir hali vardı. Bunu öğrenmek için de bana yardım etmeye hiç niyeti yoktu.

Ona sahneye çıktığımı, öteki ıvır zıvır işlerimi anlattım. Okumadığım zamanlar resim çizmeyi, resim yapmayı, yontu yapmayı, ya da babaannemle sinemaya gitmeyi sevdiğimi söyledim. "Kimi zaman da uzun yürüyüşlere çıkarım," dedim.

"Pekâlâ, bu durumda sizin bir yazar olmadığınız anlaşılıyor. Yazar olsaydınız yazardınız. Kendinize de bol bol zaman ayırabilmişsiniz." Yazar olmanın hem acı hem de tatlı yanının çalışmak için zamanı değerlendirme disiplininde yattığını söyledi.

Kuşkusuz haklıydı. Ama ben ısrar ettim. Madem ki yazar arkadaşlarım benim de yazmam gerektiğini düşünüyorlar, öyleyse yazacaktım. Beni öğrenciliğine kabul etmesi için kadını ikna ettim. Bunu kabul etmeyecekti, çünkü tiyatro okulunun dışında bir de kendisine para yetiştiremezdim. Ama bu ona pahalıya oturdu.

Kadının bunu sağlamış olması çok önemliydi; çünkü, kendimi geçmişe ait zihinsel görüntülerden kurtarmayı ya da bugünün gizli kalmış gerçeklerinden kaçmayı tasarlayarak beni bu Ekim sabahında evimden fırlatıp atan işte bu eskiden kalma işlerdi. Beni bu kadar kararsızlık içinde bırakan o denemeyi yazdımsa işte bu kadın için yazmışımdır. O deneme de şu anda Katherine'imin Birleşik Devletler'den postaladığı sandığın içinde, belki de en üstte duruyordur. Öğretmen, ilerde nasıl bir yaşam sürdürmek istediğimizi en doğru biçimde anlatan bir ödev hazırlamamızı istemişti. İşte bu zorlukla kazanılan başarılar altmış yıldır hiç aklımdan çıkmamıştır. Nasıl bir yaşamım olacağını nereden bilecektim? Alt tarafı bir çocuktum ve ne olacağım, nasıl bir yaşam süreceğim üzerine tahminler yürütmem isteniyordu.

Bu belki de faydalı bir egzersizdi, ama ben böyle düşünmüyordum. Hâlâ da ana fikri anlayabilmiş değilim. Kuşkusuz yıllar yılı o başarıyı elden bırakmamak zorunda olduğumu hiç düşünmedim. Saf ve derin düşüncelerimi yeniden okumuş değilim; sandığın içinde olsalar da olmasalar da bundan sonra okuyacağımı sanmıyorum. Ne düşündüğümü, ne beklediğimi özellikle bilmem de gerekmiyor artık. En iyisi bu gibi şeyleri yanılsamanın tecellisine bırakmak.

Yerini değil de zamanını aklımda tutmama gerek duymadan gezintimi sürdürüyorum. Hatta rüzgârı arkama alıp bayır aşağı inerken, bulunduğum yerden biraz daha ilerlere gidinceye kadar pedal bile çevirmiyorum. Yirmi yaşım ve filmlerdeki ilk rolüm üzerine anılar üşüşüyor. Beverly Hills'e giden yolun

tam ağzında, Sunset'teki Garden of Allah ve benzeri yerlerde içki ve tantanaya doymuş, Barrymore'larla, Decker ve Fowler'larla Hollywood'da kolayca başarıya ulaşmış olmanın rahatlığı içinde, orada durmuş, gangster filmimin başlamasını bekliyorum. Orası herkesin sıkça uğradığı öykü kitaplarına layık bir yerdi. Daha çok ayyaşların kaldığı, havuzları, çeşmeleri ve çılgın gece partileriyle ünlü bir oteldi. Dorothy Parker, Robert Benchley, Tallulah Bankhead, Charlie Chaplin, Sheilah Graham, Groucho ve Harpo Marx gibi parlak yıldızların yanında ben bir kör kandil gibi kalıyordum. Ama gene de pırıl pırıl parladığımı düşünüyordum.

Garden of Allah'ta kural filan diye bir şey yoktu, sadece kalıplaşmış bir düzen vardı. Otelin asıl müşterileri senaryo çalışmaları için getirilip buraya yerleştirilen romancılardı. Fitzgerald orada kalıyordu, Faulkner de orada kalıyordu. Akşam oldu mu, altı sularında, yazarlar bir bir bungalovlarından çıkar ve içkiye başlarlardı. Onlara aktörlerle yönetmenlerin, dedikodu yazarlarının ve bu arada bol bol beleşçilerin de katıldığı olurdu. Havuzun çevresine yerleştirilmiş tek bir mumla aydınlatılan küçük küçük masalar bulunurdu. Her gece ortalıkta dolaşan gökteki yıldızlar kadar çok sinema oyuncusuna raslayabilirdiniz. Herkes herkesle yatardı. Burası yıldıza boğulmuş cümbüş içinde bir açık bardı. Bense yan yollarda dolaşarak oyuna katılmayı bekleyen gözleri şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmış bir çocuktum. Her şey harikaydı!

Garden of Allah'a yaptığım ziyaretlerde bana kalan en muhteşem eğlence kalıntılarından biri o dönemin ünlü yıldızlarına katılmak şansını yakalamam oldu. Zaman zaman bu katılımların insanı daha temelli arkadaşlıklara götürdüğü oluyordu. Bir seferinde, eski tenis şampiyonlarından biri, Bill Tilden, Los Angeles oyun alanında tenis oynadığımı görünce, beni Greta Garbo ile, bir çiftler oyunu için Charlie Chaplin'in yerine davet etti. Otelde onlarla zaman zaman karşılaştığım olurdu.

Bu davet beni çok heyecanlandırdı; ama tenis kıyafetim yoktu. (Tanrım! Beni her şeyden yoksun bırakmak için gardrobum oyun mu ediyordu bana?) Tilden bana bir kıyafet bulabileceğini söyledi. Kabul ettim. Hiç değilse bu insanlarla az buçuk da olsa tanışmış olurdum; çünkü beni Barrymore'un ya-

nında görmüşlerdi. Chaplin tenis kortunda da perdede olduğu kadar zarif hareket ediyordu. Oyununa şakacıktan ritimler de katmasını bilen olağanüstü bir atletti, ama Tilden'a uymazdı. Tilden'ın kendisine yüklenmesi için ona yardımcı oluyordu. Tilden'ın servis atışları çok yumuşak olurdu, beden hareketleri de öyle. Chaplin'in iç vuruşu. Charlie topa yetişmekte zorlanırdı. Çiftlerde onun partneri Garbo'ydu. Aynı tavırlar Garbo'nun da hoşuna gidiyordu. Tilden her ikisini de benzetti.

Ağın öbür yanında koşturup durarak ben de elimden geleni yapıyordum. Partnerim topu hiç dışarı atmıyordu.

Tilden, gelen topa yetişemeyince, "Oğlum Charlie," derdi, "bana göre fazla hızlısın." Onun bu iltifatları çok içtenlikliydi, herkese de nasip olmazdı.

Oyun bitince Chaplin'in Tilden'ın avucuna elli dolar sıkıştırdığını gördüm. Eski şampiyonun ancak bu koşullarda Chaplin'in kortunu sıkça ziyarete geldiğini öğrendim. Yenileni hiç dert etmedim; ama Tilden adına üzülmeden edemedim. Acıklı bir durumdu. Kendini ne hale koymuştu! Zengin ve ünlü kişiler arasındaki saygınlığını daha da artırabilmek için bağış kabul eden insan durumuna düşmüştü. Anlaşılan para kadar pohpohlanmaya da gereksinimi vardı. Bir zamanlar ünlü bir tenisçiydi, bunu nasıl içine sindirebildiğine şaştım.

Bütün arzum bu kalabalık içinde kendime bir yer edinmeye çalışmaktı; kendimi böylesine küçük düşürmeyeceğime yemin ettim. Kendimi başka biçimlerde küçük düşürebilirdim, ama asla bu biçimde değil.

Sonunda benim büyük filmimin gösterim tarihi geldi çattı. Filmi kafamda bir çeşit dönüm noktası olarak kuruyordum. Ardından yaşamım baştan başa değişecekti. Kasabada aylarca süren koşuşturmalar, haplayıp zıplamalar montaj odasında ya devam edecek ya da şıppadak kesilecekti. Doğrusu, *Parole!*'nin galası her zamankinden çok canıma okuyacak ya da durumumu düzeltecek değildi. Gerçeküstü bir güçle ona gereğinden çok bel bağlamıyordum. Ya her zaman hatırlanacak ya da unutulup gidecekti.

Açılış gecesi Pantages Tiyatrosu'nda gerçekleşecekti. Babaannem açılışa katılmaya can atıyordu. Beni filmlerde görebileceği günlere kadar yaşayabileceğini umuyordu. Aslında açılı

şa katılmak derdi değildi. Ağır hastaydı. Kanserle savaşıyordu. Bu onun için çok önemliydi. Beni sahnede seyretmeye gelecekti. Bu tür kısa gezintilerde hastalığını unutuyordu.

Sonradan bana, "Sen mimar değilsin, Tony," diyecekti, "sen bir aktörsün." El Paso'daki sinema salonundan bu yana hep bu sözlerle beslemişti beni, ama şimdi o sözler bir olasılıkla birleşiyordu. O gün gelince, bir arkadaşımın arabasıyla babaannemi kent merkezindeki tiyatroya götürdüm. O kadar zayıflamıştı ki onu balkona kendim çıkarmak zorunda kaldım. Bir zamanlar yetmiş kiloyken şimdi ellerimde bir kuştüyü torbası kadar hafifti. Balkonun daha sakin olacağını düşündüm, orada daha rahat ederdi. Ayrıca, sıkılıyordum da. Herkes orada olacaktı... yönetmen, yapımcılar, öteki aktörler. Büyükanne ile görünmekten utanıyordum. Babaannemi taparcasına severdim; ama bir dedikodu muhabirinin, röportajcı yazarın bir ana kuzusuna gözü takılsın istemiyordum. Orada hiç kimsenin farkımda bile olmayacağını düşünecek durumda değildim. Benim gibi küçük bir oyuncu, bir figüran kimin umurundaydı?

Dona Sabina büyük bir mutluluk içindeydi. Huzursuzluğumu farketmiş olsaydı, buna izin vermezdi. Bu an, onun için her şeyden daha önemliydi. Filmin sonuna kadar kolumu sımsıkı tuttu, hiç bırakmadı. "Tony," diye mırıldanıyordu, "sen benim Ramon Novarro'msun. Sen benim Antonio Moreno'msun. Sen büyük bir yıldız olacaksın." Çok hafif sesle konuşuyordu, ama gürlüyormuş gibi geliyordu ona.

Louis Friedlander benim sahnemi yakın plandan çekmişti. Çok hoş bir insandı. Kameranın benimle fazla ilgilenmesine izin vermek zorunda değildi, ama buna izin vermişti işte. Yüzüm olduğu gibi perdeyi doldurdu. İşte bu dünyaya bedeldi. Bu topu topu bir dakika bile sürmemişti. Birden şaşırdım ve utandım. Kasabayı bir boydan bir boya arabayla katetmek, babaannemi kucakta balkona taşımak, bütün bunlar şu birkaç tatsız saniye için miydi?

Benim o tek sahnemden sonra onu ortalık kararmadan eve götürmem için Dona Sabina'ya dil döktümse de yerinden bile kımıldamadı. Filmin sonunda bana ne olacağını merak ediyordu. Adımı jenerikte görmek istedi. Ne kadar belalı şey varsa hepsinin tadına varmak istiyordu.

Film sona erdiğinde, bana iyice sokuldu ve, "Artık rahatça ölebilirim," diye fısıldadı.

İki hafta sonra da öldü.

Gezinti

Mezarlıklarla benim ne alıp vereceğim var? Baba-annemin mezarını ziyarete gitmedim. Bir kez mezar taşını yerleştirmek için gittiğimi saymazsak, babamın da mezarını ziyarete gitmedim. Ne annemin ne de ölen oğlumun mezarlarını ziyaret etmiş değilim.

Çok sevdiğim o canlar benim gözümde ölmedikleri için bu tür törensel ağlama sızlama havalarıyla hiç aram iyi değildir. Benim içimde ve de her yerde onlar hâlâ yaşıyorlar. Nereye baksam oradalar. Onlardan birini altı ayak derinde, çamdan bir tabut içinde düşünmek lanetleme gibi bir şeydir. Böyle bir yazgıyı sevdiklerime bırakmadan ölmeyi çok isterdim. Hayır, hayır, hayır. Ölüm onlara hiç yakışmıyor. Hayır.

Ne var ki burada, Nettuno'da, bacaklarım hiç karşı çıkmadan beni Amerikan mezarlığına götürüyor. Lang Hargrove, kısa bir süre için de olsa, benim arkadaşımdı. Ama yanındakilere görece bir yabancı sayılır. Acaba, neden, hem de ritüellere bağlı kalarak, onun için yaslara boğuluyorum da, kendi etimden kanımdan olanlar için yas tutamıyorum. Acaba Lang Hargrove buraya gömüleli beri şu kadar zamandır ondan uzak kaldım da ondan mı? Onların ölümleri beni bir süre sonra artık etkilemiyor da ondan mı? Belki; ama sanırım işin içine başka şeyler de giriyor. Belki de yıllar sonra, ölümle yaptığım anlaşmaların da payı var bunda diye düşünüyorum. Eğer ölümü, ölümün nerede güç kazandığını onaylarsam, o zaman ölüm kazandı demektir. Yok eğer varsın Tanrı kanımda hak iddia etsin dersem, o zaman da sonsuza dek her şey kayboldu demektir. Sevdiklerimi ölüme terkedersem, asla burada yaşamamış sayılırlar.

Bu bile, yani zihnimin bir köşesinde ölüme bir yer ayırmış olmak, bana çok geliyor. Hele bugün, buna hiç gereksinim duymuyorum. İşlek pazar yerinde, mezarlığın uzağında-

yım. Ama oraya çok yakınmışım gibi hissediyorum. Onlardan kurtulmanın tek yolu kaçmak: hem de derhal. Burada daha bir dakika bile kalamam.

Geniş adımlarla bisikletime doğru yürüyorum. Bıraktığım yerde dayalı duruyor. Mezarlığın park yerini çepeçevre kuşatan alçak taş duvara dayanmış sabah mesaisinden sonra dinleniyor. Kovboy gibi üzerine biniyor, viteslere asılmaya başlıyorum. Bu kutsal ve tarihle iç içe topraklardan uzaklaşırken canım bir şeyler içmek istiyor. Su şişeme soğuk bir şeyler doldurmayı kafama koymuştum, o şansımı da yitirdim. Güneş adamakıllı yükseldi ve yakıyor. Durmanın sırası değil, gerisingeriye dönmenin hiç değil. İlerde bir yerde nasıl olsa su için mola verebilirim.

Daha hızlı pedal çeviriyorum. Bir yerlere canımı atabilmek için bir an önce buradan uzaklaşmak istiyorum.

ALTINCI BÖLÜM

Dinlenme

PARAMOUNT Stüdyoları'nın rol dağıtım ofisi iş arayan aktörlerle doluydu. Stüdyo yerel gazetelerde bir ilan yayınlamıştı. (Kızılderili rolünü üstlenebilecek aktörlere bir açık çağrıydı bu.) Ofisi yıldızlığa soyunan yanık tenli adeleli tipler doldurmuştu. Görünürde yeterli sayıda film yapılmamaktaysa da yağ kandillerine üşüşen pervanelerden farkımız yoktu.

İş bulmak için boğuşup duran bir aktörün gözünde Hollywood, Kutsal Kase'den farksız, gökkuşağının gerisindeki altın tas; böyle bir çağrının çekim gücü her şeyden çok daha etkili. Başrollerini Gary Cooper ile Jean Arthur'un paylaştıkları Cecil B. De Mille'in *The Plainsman* adlı filminde küçük bir rol için verilen ilan 1936'nın aynı gününde elbette benim de ilgimi çekmişti. İlanı gördüğümde Ensenada'daydım; Japonya'ya yelken açacak olan büyük bir balıkçı teknesinde çalışmak üzere sözleşme imzalamak üzereydim. *Parole!* filmindeki figüranlığım tüm umutlarımı suya düşürmüştü. Dona Sabina'nın tahminlerinin tersine, sinemada kariyer sahibi olmak pek de umut verici görünmüyordu. Unutulup gidecek ikinci sınıf filmlerdeki birkaç küçük rolün dışında asla konuşmalı bir rol ele geçiremeyeceğimi düşününce çok canım sıkılıyordu. Beni ya çok esmer, ya çok Meksikalı buluyorlardı ya da suratımı hiçbir şeye benzetemiyorlardı. Anlaşılan bütün iyi roller her zaman endamı yerinde olan aktörlere gidiyordu. Bana da bir köşe başında ölümle sonuçlanan roller kalıyordu.

Bu sonuncu hevesim içimde profesyonel balıkçı olmak arzusunu uyandırmıştı. Yaşamımın seyrini bir kez daha değiş-

tirmek üzereydim. Güneybatıda ufak tefek götürü işlerde çalıştıktan sonra buraya dönmüştüm. Boş gezenin boş kalfası gibi bir kentten bir kente... Günlüğü beş cent'e kazma sallamıştım. Çit onarma işlerinde çalışmıştım. Aktörlük ne gezer, gezginci bir işçiden başka bir şey değildim. Toprak sahibi bir dul kadınla kurduğum aptalca bir aşk ilişkisinden sonra Texas'ta bir cezaevinde bile yattım. Evsiz barksız ve de umarsızdım.

Yaşamımı bir düzene sokmalıydım. Yalnızca kızkardeşime, Stella'ya karşı bir sorumluluk taşıyordum. O da, Dona Sabina öldükten sonra, annesinin yanına dönmüştü. Bensiz olunca rahat ederdi. Kendimi bir kez daha yeniden keşfetme olanağı bulabileceğim yabancı limanlara yelken açmak bana çok çekici geliyordu. Kimse beni tanımayacaktı. Kendi geçmişimi, gün gün, bir duvar örer gibi kendim kuracaktım. Günün birinde dönecek olursam, bambaşka bir insan olarak dönecektim. Anlatacağım öykülerle harcayacağım bol bol param olacaktı. Ve yepyeni koşullar. Belki o zaman kendim için bir şeyler yapabilirdim.

Ensenada'ya giden bir yük vagonuna atladım, ilk hareket edecek gemiyi bekledim. Bütün kâğıtlarım tamamdı. Bir ara, iskelede okunup atılmış bir Los Angeles gazetesi buldum. Paramount'un ilanını görünce aklım başımdan gitti (Hollywood'un yağ kandili pırıl pırıl parlıyordu işte!) ve yeni bir serüvene atılmadan önce son bir kez daha şu oyunculuk işine soyunmaya karar verdim. Buna pek güvenmiyordum. İlana bakılırsa boyum da, kilom da, rengim de tutuyordu: aradıkları bendim. (Acemi bir makyajcının beni bu aradıkları kişiye benzetmesi işten bile değildi!) Balıkçı teknesinden vazgeçtim ve otostop yaparak Los Angeles'e döndüm. Kızılderili rolünü ben üstlenemezsem hiç kimse üstlenemezdi.

Sanki beni bekliyorlarmış gibi doğruca Paramount'un ofisine gittim. Stüdyonun rol dağıtma yönetmeni olarak köle gibi çalışan, hafif kekeme, iyi kalpli Joe Egley'e hitaben, "Mr. De Mille beni görmek istiyor," dedim.

"Ne hakkında?" dedi.

"Yeni filmi için genç bir Kızılderili aradığını duydum da."

Egley, kuşkulu bir tonla, "Genç Kızılderili sen misin yani?" diye sordu.

Beni *Clean Beds* oyununda seyretmiş ve kesinlikle benim ondan çok daha fazla Kızılderili kanı taşıdığımı düşünmüştü.

Bana zorluk çıkarmasını engellemek için, "Ksai ksakim eledski chumbolum," dedim.

Egley şaşırdı. "Ne demek o?"

Hiçbir fikrim yoktu. "Cheyenne dili bu," dedim, "o dili çok rahat konuşurum."

Birden ilgilenmeye başladı. "Dalga geçmiyorsun ya," dedi, "yani Cheyenne dili mi bu?"

"Elbette öyle," diye ısrar ettim, "yoksa uydurabilir miyim?"

Bu söylediklerim, De Mille'i görmem için beni içeri almasına yetti. Egley benim saf kan bir Cheyenne olduğumu yuttu ve bu da benim ilk konuşmalı rolüm oldu. Şimdi tek engel Egley'in yerli kökenli olduğuma ilişkin sözlerini doğrulamak için De Mille'in yanında doğru dürüst İngilizce konuşamayacağım olasılığıydı. Bu iş için her gün yetmiş dolar vereceklerdi. İşin iki ya da üç gün süreceğini garantiliyorlardı. İnanılmayacak bir paraydı bu. Üç gün içinde şimdiye kadar üç ayda kazandığımın kat kat fazlasını kazanabilirdim.

Bu arada, provalarda harcayacağım zamanımı hiç düşünmüyordum ama gene de iyi paraydı. Bir hafta boyunca, tam beş sayfalık abuk sabuk konuşma üzerinde çalışmalar yaptım; Ace Hudkins adında eski bir boksçunun işlettiği San Fernando Valley ahırında at binmeyi öğrendim. At sırtında yüksekten konuşma uygulamaları yaptım. Ve aklımda tutabileceğim sözcüklerle görüntüler arasında ilişki kurmaya çalıştım. Sözcükleri doğru telaffuz edip etmediğimi bilmiyordum, bunun önemli olup olmadığını da bilmiyordum. Kaç Cheyenne Kızılderilisi gidip de filmi görecekti?

Sonunda, abuk sabuk konuşma ve at binme becerilerim yoluna girince, sahnenin çekimi için ortaya çıktım. Bir Pazartesi günüydü; çalışmaya gelen yıldızları görebilmek için tam zamanında gelmişim: Cary Grant, Bing Crosby, Maurice Chevalier. Sahne ışıklarının bir zerresini paylaşmak bu denli dar bir görüş açısından bile insanın başını döndürüyordu.

Gardropçu bana eski püskü bir gömlekle bir tür peştamal, bir çift de mokasen ayakkabı verdi. Gururlu bir kabile re-

isini oynayacağım söylenmişti. Bense daha görkemli bir şey bekliyordum. Üzerimdeki kostüm beni yeterince küçültüyordu. Sette üzerimi değiştirebileğim uygun bir yer bulamadım. Ben de çıplak olarak hayvanımın başını çekip alanı sahneye kadar boydan boya katettim. Alanın tam ortasında çimenle kaplanmış geniş bir düzlük vardı. Bütün yıldızlar özenle yapılmış bir çeşmenin yanında onları çalışacakları yere götürecek limuzinlerinin gelmesini bekliyorlardı. Bense peştemalıma sarınmış yarı çıplak bir halde dikilip kaldım.

Sahneye çoktan varmış olabilirdim, belli ki hâlâ oraya varmamıştım.

Tahmin ettiğim gibi 7 Numaralı Sahne'de hiç kimse yoktu.

Orada benimle birlikte başka Kızılderililerin de bulunacağını sanıyordum. Benden başka hiç Kızılderili yoktu. Atıma eyer de bulunabileceğini sanıyordum. Eyer de yoktu. Prova yaparak ezberime aldığım konuşmayı, oynayacağım reisin kabilesine yapacağımı sanıyordum. Kabile de yoktu ortada.

Bir ben vardım, bir de Gary Cooper.

Gerçek bir karabasandı bu. Yapay bir kayanın arkasına oturdum ve bana başla işaretinin verilmesini bekledim. Ve dua etmeye başladım: Pekâlâ, Tanrım, bu benim için gerçek bir yıkım; fakat n'olur yardım et bana. Beni bir Kızılderili yap. İki saatlığına beni bir Kızılderili yap. Birden, sanki her şeyi yapabilirmişim gibi, tuhaf bir rahatlık hissettim içimde. O anda çıkıp da bana Cheyenne diliyle bir şeyler söylense anında karşılık verebilirdim.

Bunun ardından başka bir şey oldu; atıma bindim, bir başka atı da dizginlerinden tutarak kayanın arkasından çıktım, ve bana öğretildiği gibi, kamp ateşine doğru yürüdüm. Ne var ki o sırada De Mille Cheyenne şarkısını söylemediğimi görünce kızıp duruyordu.

De Mille, "Neler oluyor orada yahu?" diye bağırdı, "bu çocuk şarkı söylemeyi bile bilmiyor."

Sahneyi gene aynı biçimde bir kez daha denedim; ama bu kez Kızılderili diline çalan bir şarkı söyledim. Nasıl bir şarkı söylediğimin farkında bile değildim, bunun önemli olduğunu sanmıyordum.

De Mille çekimi durdurarak, "Bana Joe Egley'i bulun," diye bağırdı, "söyleyin ona bir başkasını bulsun."

Bir anda ortalık karıştı. Sekreterlerle yardımcılar yönetmenin isteğini yerine getirmek için birbiriyle yarışıyordu. Tam o sırada Gary Cooper, De Mille'den üzerime fazla yüklenmemesini istedi. "Çocuk bu işi başaracak," dedi.

De Mille, "Vaktinizin heba olmasını istemem Gary," dedi, "bugün yapılacak o kadar çok işimiz var ki."

"İyi bir çocuğa benziyor," dedi Gary, "ona bir fırsat daha ver."

De Mille doğal olarak en önemli adamının bu isteğini geri çeviremezdi. Çevirmenime şarkıyı bir kez daha tekrar ettirmesini söyledi. "Aradaki farkı hiç kimse farketmeyecektir," dedi çevirmen, "sen gene Cheyenne şarkısıymış gibi söylersin."

Atıma atlayarak, pekâlâ, dedim içimden. Ben bir Cheyenne'im. Bir Cheyenne şarkısı söyleyeceğim. Ve de söyledim. Nasıl söylediğimi ben de bilmiyorum, ama şarkı söyleyen sesimi duyuyordum. İçimde bir Kızılderili vardı sanki. Şarkıyı meydan okurcasına söyledim. Kafamda her sözcüğe bir bir anlamlar vererek söyledim: Cehenneme kadar yolunuz var, beyazlar! Huzurumu bozamayacaksınız. Onurumu ayaklar altına alamazsınız. Biz Cheyenne halkıyız. Ve biz kazanacağız.

Şarkıyı söylerken, pekâlâ, eğer De Mille beni bu işten kovacak olursa, diyordum içimden, hiç olmazsa ben de ona cehennem kadar yolun var diyebildim ya. İşimi yitirebilirim, ama kesinlikle onurumu koruyacağım.

İlk çekimimize sıra geldiğinde ben fikrimi değiştirdim. Atıma bindim, tepemden start emrini verecek olan lambanın yanmasını bekliyorum. Bir yandan da pekâlâ, diyorum içimden, lamba yanmaya devam ettiği sürece ya her şeyi yüzüme gözüme bulaştıracağım ya da yaşamım yeni bir yön kazanacak. İşte o sırada lamba yandı, ben de bir Kızılderili oldum. Genç bir Cheyenne olunca her şeyi unutmuştum.

Atımdan inince ateşi farkettim; fakat tam o sırada tuhaf bir şey yaptım. Ateşe yaklaşırken, birden döndüm ve bir ağacın arkasına fırladım.

"Stop!" diye bağırdı De Mille, "bu çocuk ne yapıyor yahu?"

Bu kez gene ortalık karıştı. Bir koşuşturmadır başladı. Genç bir aktörün hiç düşünmeden bir çuval inciri berbat edebileceğine kim inanırdı? Hem de genç bir Kızılderili aktörün. Ben kendi dilimi ne kadar rahat konuşabiliyorsam çevirmenim de Cheyenne dilini o kerte güzel konuşabiliyordu. Yanıma yaklaştı ve İspanyolca, "Rol için bir başkasını bulmuşlar," dedi. Ve aynı makyaj, aynı kıyafetle sahnenin karşısında duran birini eliyle gösteriyordu. Orada benim gibi bir yedek parça daha vardı.

Bu sahnenin tamamıyla yanlış hazırlandığını açıklamaya çalışarak her şeyi bir kez daha üsteleseydim başıma neler geleceğini çok iyi biliyordum. Bu yüzden kendimi tuttum, atlarımı kayanın ardından alarak yeniden başlama işaretini bekledim. Beklediğim sırada, De Mille ile konuşurken şaşkın şaşkın bakınan bir genç kızla göz göze geldim. Kehribar gibi kapkara gözleri, harika bir cildi vardı. Bu denli insanın içine işleyen göz kimsede görmedim. İlk gören Kızılderili sanırdı. Onun bu görünümünü hayra yordum, bana uğur getirebilirdi. Belki de onun orada bulunuşu bunun bir işaretiydi. Birden kim olduğunu hatırladım: Büyük patronun kızı Katherine De Mille'di.

Elbette ya. Kaç tane filmde oynamıştı *(Viva Villa, The Call of the Wild)*. İçimde yakın bir akrabammış gibi bir duygu oluştu. Sanki beni anlamış gibiydi.Yüzünde hafif bir gülümseme belirdi. Sahneyi başarıyla tamamlamamı istediğinden çok emindim.

Start lambası gene yandı. Ben hazırdım. Bu kez, güzel bir kız için oynuyordum. Sanki şarkı söylüyor, zafer şarkısını bir çeşit berrak ve tiz boru sesine dönüştürüyor, nerede genç bir aktör varsa onun davasını savunuyordum. O sahneyi onlar nasıl oynarsa öyle oynayacaktım, ama şarkıyı bildiğim gibi söyleyecektim. Ardından atımın üzerinde sahneye girdim ve çevreme bakındıktan sonra atımdan indim, büyük bir kuşku içinde ateşe doğru yürüdüm. Bir saniye kadar durduktan sonra gene korkudan kendimi ağacın arkasına attım.

De Mille bu kez haklı olarak patladı. Ortalık gene bir karıştı. Yönetmen bas bas bağırıyor, ağzına geleni söylüyordu. Ne aptallığım kaldı, ne orospu çocukluğum. Bir de piç Kızılderililiğim! Aklına ne estiyse saydı döktü. "Unutun gitsin," diye

bağrıyordu, "unutun gitsin! Parasını verin ve hemen evine yollayın."

Ben Katherine De Mille'e şöyle bir bakınca hemen başını çevirdi. Benim için çok sıkıldığı belli oluyordu. Onu bu duruma sokan bendim sanki. Her şey yok olup gitmişti. Beni asıl üzen bu güzel yaratıkla tanışma fırsatını yakaladığım halde bu fırsatı çarçur etmiş olmamdı. Biraz da kızının orada bulunuşundan ve de onun sempatik tavırlarından cesaret alarak, "Mr. de Mille," dedim, "izin verin de açıklayayım."

Kırbaç yemiş gibi birden başını çevirdi. Salonda çıt çıkmıyordu. "Yaa," demekle yetindi, "İngilizce biliyor musun?"

Yüz çift göz üzerimdeydi. "Bakın," dedim, "siz beni işten kovdunuz. Tamam, buna bir diyeceğim yok. Yalnız ben bir aptal değilim, hele ahmak bir Kızılderili hiç değilim. Ben bir aktörüm. Ne yaptığımı biliyorum. Sizin o kahrolası yetmiş beş dolarınız umurumda bile değil. Siz o parayı başınıza çalın. Yalnız o sahnenin çok yanlış düzenlendiğini size söylemeden şuradan şuraya gitmeyeceğim."

Bana doğru ağır ağır yürüyerek, buyurgan bir tavırla, "Öyle mi?" diye sordu. Beni yumruklamak üzere miydi yoksa niyeti uzun nutuklarından birine daha başlamak mıydı, bilemeyeceğim.

Her iki durumda da, önce onun harekete geçmesine fırsat vermeyecektim. "Şu ateş," diyerek sürdürdüm, "hani şu önünde tam beş uzun dakika duracak olduğum ateş. Beyaz adamın yaktığı ateş mi o, yoksa kızılderilinin yaktığı ateş mi?

Yardımcılarından biri açıkladı: "Ateşi Gary Cooper yaktı."

De Mille, "Ateşi Gary Cooper," yaktı diyerek söyleneni onayladı.

"Kesinlikle," dedim, "Bir beyaz adamın yaktığı ateşle bir Kızılderilinin yaktığı ateş arasındaki farkı bir Kızılderilinin anlamayacağını mı sanıyorsunuz? Ateş hâlâ yanıyor, oralarda birileri bulunabilir; siz de tutup benim orada sürekli dikilmemi istiyorsunuz. Hangi Kızılderili bir yere gizlenme gereğini duymadan orada dikilip bekler?"

De Mille uzun bir süre büyük bir şaşkınlık içinde yüzüme baktı. Stüdyo çalışanları, Gary Cooper, Katherine dahil herkes soluğunu tutmuştu. Bir aktörün hem de bir filmde ilk kez rol

alan bir acemi çaylağın, patron De Mille ile bu biçimde konuştuğu hiç duyulmamıştı. Yönetmenin yüzündeki sert ifade yavaş yavaş yumuşadı. "Çocuk haklı," diyerek fikrini açıkladı, "sahne düzenini değiştireceğiz."

Daha sonra, De Mille yanıma kadar gelerek elimi sıktı. Sahnenin yeni düzenini sevdiğini söyledi. Önceki sahnenin ne kadar kafa karıştırdığı konusunda anlayışlı davrandı. Bana üç günlük ücretimi ödedikten sonra Joe Egley'e benim için bir stüdyo sözleşmesi hazırlattı. Daha oradan ayrılmadan haftada 250 dolarlık sözleşmem hazırdı. Bu benim için dünya kadar para demekti. Ama ben gene de Joe'ya bu konuda bir düşüneyim dedim.

Daha şimdiden onların anlaşma koşullarıyla düşünmeye başlıyordum.

Bununla birlikte, birdenbire ele geçirdiğim bu umut verici geleceğimi hiç düşündüğüm yoktu. Tek düşündüğüm, film setindeki o gergin dakikalarda hiç sesini çıkarmadan bana cesaret veren ve bakışlarımı karşılıksız bırakmayan o genç harika kadındı. Onunla tanışmak, sahneyle ilgili yardımları için ona teşekkür etmek istiyordum. Bir de aramızda herhangi bir ilişki kurulup kurulamayacağını anlamak istiyordum. Onun De Mille'in üvey kızı olması umurumda değildi. O benim tanımam gereken biriydi; fakat sorup soruşturmaya başlayınca bu şansı asla yakalayamayacağımı öğrendim. Katherine birkaç gün içinde evlenmek üzere Güney Amerika'ya hareket ediyordu.

Derin bir umutsuzluğa düştüm. Tam kazandım derken, gerçekten sevebileceğim bir kızı kaybetmiştim.

"Hangi Stüdyoda Çalışıyor O?"

KATHERINE DE MILLE'in üzerimdeki etkisi o gün öğleden sonra geç saatlere kadar sürdü; bu daha da sürebilirdi; ancak o sırada beklenmedik bir şey oldu. Sylvia ile ilişkilerim düş kırıklığıyla sonuçlandıktan bu yana, uzun süre karşı cinsten aynı yaratıkla duygusal ilişki sürdürememiştim. Gençtim; güzel bir kadını bırakıp bir başkasıyla gönül eğlendirmek benim için işten bile değildi.

Düşünmem gereken bir de kariyer sorunum vardı, hem de vakit geçirmeksizin. Bütün bir stüdyo o gün 7 Numaralı Sahne'de olanları vızıldaşıyordu. Herkesin ilgisini çekmek bu durumda elbette kolaydı.

Benim o küçük sözleşme görüşmemi tamamladıktan sonra üstün yetenekliler bürosunun bulunduğu bungalovdan çıkarken şahane güzel kadın Carole Lombard elini kolunu sallayarak beni durdurdu.

"Demek C.B.'ye has'tir çeken sensin, öyle mi?" dedi sevgi dolu bir sesle. En iğrenç sözcükleri bile en tatlı üslupla söylemeyi ancak o becerebilirdi. O sırada çevirmekte olduğu bir filmde, *Swing High, Swing Low*'da, allem edip kallem edip benim için bir rol ayarladı. Filmin yönetmeni, Mitch Leisen, daha önce De Mille'in tasarımcısı olarak çalışmış. Setteki çatışmamızı o da duymuştu. Büyük bir keyifle beni günlük yüz dolar ücretle hemen işe aldı; ama daha önce Miss Lombard'ın ağzının bozuk olduğuna ilişkin bir uyarıda bulunmadı. Gerçi, "Sen tam onun tipindensin," diye uyardıysa da bunun nasıl bir sorun yaratabileceğini bilemezdim.

Ne kadar erotik, ne kadar çılgınca senaryo varsa onları ucundan ucundan açıp birlikte yorumlamayı kuruyordum onunla; fakat çalışmaya başlayınca bu güzel tanrıçaya karşı içimde insanı ürkütücü boyutlara ulaşan öyle bir tutku oluştu ki ona karşı nasıl davranacağımı şaşırdım. Onun yanında olunca aklım karışıyordu. Onunla ne konuşacağıma karar veremiyordum. Bütün sinema yıldızlarının inanılmayacak kadar kültürlü kişiler olduklarını varsayacak denli deneyimsizdim; ben de onu edebiyat tartışmasına çekmeyi düşündüm. Konuyla ilgileneceğini düşünerek, "Bugünlerde Henry Fielding'in *Tom Jones*'unu okuyorum," dedim.

"Henry Fielding mi?"

"Evet. Onu çok seviyorum. Sen sevmiyor musun?"

"Hangi stüdyoda çalışıyor?" diye sordu. Ne yapalım, demek edebiyattan bu kadar anlıyormuş, dedim kendime. Ben de aramızdaki bu tür ufak tefek konuşmalarda nelerden söz edeceğimizi Lombard'a bıraktım.

Asıl şaşırtıcı olanı, bir içki almam için beni soyunma odasına davet etmesi oldu. Biraz gevşeyince de ünlü bir aktöre

âşık olduğunu, adamın boşandıktan sonra onunla evleneceğini söyledi. Gelgelelim onun Clark Gable ile ilgilendiğini bilmeyen yoktu. "Akşamları evimde oturuyorum. İlişkimiz öğrenilmesin diye dışarı çıkamıyoruz," dedi, "beni sen çıkarmak ister miydin?"

"Elbette," dedim, "olur."

Aptal aptal sırıttım. İnanılmaz derecede güzel bir kadındı; hoş bir cildi, sarı uzun saçları vardı; bir de insanın içini delip geçen gözleri. Bu dünyada benden ne istiyor olabilirdi?

O akşam için randevulaştık. Üzerimi değiştirmek için eve seğirttiğimde giyecek hiçbir şeyimin olmadığını farkettim. (Giysi yüzünden gene mahvoluyordum!) Kazandığım bütün paralar borçlarıma gitmişti. Giysi olarak topu topu birkaç yamalı pantolonla birkaç da eski süveterim vardı. Bu kıyfetle Carole Lombard gibi efsanevi bir kadınla gece kente çıkmak olacak şey değildi. Daha da kötüsü cebimde topu topu yedi dolarım vardı. Bu kılıkla onu bir kafeteryaya bile götüremezdim. Bu yüzden ben de onunla buluşmaya gitmedim. Ondan sonra, üçüncü filmimin çekimleri için stüdyoya dönünceye kadar, Miss Lombard'la birkaç gün hiç karşılaşmadım. Frank Tuttle'ın yönetmenliğindeki *Waikiki Wedding* adlı filmde bir Havailiyi oynuyordum.

Paramount'un o geniş avlusunun karşı ucundan, "Seni aşağılık herif," diye bağırıldığını işittim, "piç seni! Bok herif!" Carole Lombard gerçekten de dünyanın en ağzı bozuk kadınıydı. Bu lafların bana söylendiğini farkedince yerin dibine geçtim. Herkes durup durup bakıyordu.

Bu belden aşağı hitaplara engel olabilmek için ona doğru koştum. "Miss Lombard," dedim, "lütfen, izin verin de durumu açıklayayım."

"Has'tir ordan! Meğer sen işe yaramaz bok herifin tekiymişsin. Bugüne kadar hiç kimse beni böyle atlatmadı. O lanet olası işi de sen istemiştin benden."

İş istediğim doğruydu; fakat iş istemem içimde Carole Lombard'ı tavlamaya yönelik bir niyetim olduğunu göstermezdi ya! Film işinde çalışacak olduktan sonra bana iş mi yoktu? Hem de dünya kadar. Daha şimdiden bir stüdyo sözleşmem

bile vardı. İki hafta önce olsaydı iş bulmak konusunda Carole Lombard gibi birisine gereksinimim olabilirdi.

Beni hiç dinlediği yoktu. Fırtına gibi soyunma odasına doğru yürüdü. Öyle davranmak zorunda kaldığımı açıklayabilmek için biraz da eklemeler yaparak öyküyü olduğu gibi anlattım. Sonunda kapıyı açtığında ben iyice rahatlamıştım.

Sözümü bitirince gözleri doldu. "Bu anlattıkların doğru mu?" dedi, "yoksa bir numara mı o da?"

"Numara filan değil. Hiç param yoktu. Ama şimdi var. Daha yeni bir çek bozdurdum. Hâlâ çıkmak istiyorsan, seni her istediğin yere götürebilirim."

O gece çıktık; daha sonraları da geceleri çıktığımız oldu. Belli bir süre, hemen her anlamda, en yakın arkadaşlarımdan biri de oydu. Hatta meslek danışmanlığımı bile yaptı; beni Charlie Feldman adındaki ajanıyla tanıştırdı. Adam benim de müşterisi olmamı kabul etti. Carole Lombard sözleşmelerde hangi koşullara dikkat etmem, hangi yıldızlara öykünmem, hangi rollerin peşinde koşmam gerektiğini bir bir anlatırdı. Bana bu kentte kimlerin gerçek oyuncu olduğunu, kimlerin oyuncu geçindiğini öğretti de öğretti. Uzaktan romantik bir ilişkimiz varmış gibi görünse de aramızda hiçbir zaman aşk ilişkisi olmadı. Benim yapıma denk düşen tam bir özgürce ilişkiydi bu.

Ne yazık ki, Carole Lombard'la ilişkim birtakım içten gelen ufak tefek münasebetsizliklerle kara sevda da diyebileceğimiz delicesine tutulmanın sınırlarını aşmadı. Paramount stüdyosundaki çalışmalarım ilerledikçe (artık iyice palazlanmış bir sözleşmeli oyuncuydum ve haftalık kazancım dört yüz dolardı!), patronun kızına daha da tutuldum.

Onun bir başkasıyla evlenmek üzere olması hiç mi hiç önemli değildi.

Aşk . . .

Katherine.

Ah, bir zamanlar nasıldı, şimdi ne durumlara düştü? Bunu düşününce insanın uykuları kaçıyor. En son Katherine'in gözlerine baktığımda geçmişimizi yansıtan en ufak bir ışık göremiştim.

Alzheimer korkunç bir hastalık. Benim ilk karımı da, ailesini de yavaş yavaş yeyip bitiriyor. Hastalık Katherine'in bellek ve neşesini bu hallere düşürdüğü için içim kan ağlıyor; kimileyin onu eskisinden daha da çok seviyorum. Bazen de, acaba bu aynı insan mı diyor, onu tanımakta güçlük çekiyorum. Bugün onu Alzheimer'in üzerinde hak iddia edişinden önceki gibi gerçekten de çok seviyorum; ama bu genç bir erkek olarak duyduğum Hollywood aşklarından değil. Şöyle bir düşününce, onu sahiden de kucaklayıp kucaklamadığımı bile hatırlayamıyorum. Birimizden birine bir şans bile tanımadım. İkimizden kala kala yalnızca çocuklarımız kaldı, bir de beni aşağılamak için yolladığı şu can sıkıcı sandık. Bugün onun sadece adı var artık. İçinde gizlediği bir genç kız var: korkular içinde, güvensiz ve ürkek bir genç kız.

1936'da, Güney Amerika'dan döndüğünde, mutlu ve özgürdü. Neye mal olacağını hiç düşünmeden onunla olmak fırsatını yakalamıştım. Bir Kolombiyalı'yla evlenmeye gitmiş fakat bu iş gerçekleşememişti. Nedenini bir türlü öğrenemedim, ama sormak da istemedim. Ben kim oluyordum da Katherine'in Kolombiyalı düşünü sorgulayacaktım?

Katherine yeniden ortaya çıktığında, yazgıya bakın ki yapımcılığını Cecil De Mille'in üstlendiği bir başka filmde, *The Buccaneer* adlı vurdulu kırdılı filminde rol alacaktım. Jean Lafitte başrolüne ben seçilmiştim, ama ailesi ve arkadaşları büyük patronu rolü illa da bana verme inadından vazgeçirmeye çalıştılar. Kendi görüşlerini bir türlü formüle edemeyen çoğu yapımcılar gibi De Mille de üzerinde düşünülen aktörlerin deneme filmlerini gözden geçirebilmek için herkesi özel makine dairesinde toplardı. Katherine, bunu da sonra öğrenecektim, rolün bana verilmesine karşı çıkmıştı, aynı role Clark Gable'i öneriyordu. Beni böylesine azgın bir korsanı oynayamayacak kadar genç bulmuştu, belki de bunda haklıydı.

De Mille, ailesinin rol dağıtımı konusundaki görüşlerini kabul etti, fakat Clark Gable o sırada fazla meşguldü. O da onun yerine rolü Frederic March'a verdi. Bana da Lafitte'in adamlarından birinin rolünü önerdi. Bu bir yardımcı erkek rolüydü, bu avuntuya çok sevindim. James Hogan'ın *The Last Train From Madrid* filmindeki o küçük rolle öteki birkaç ufak

tefek role daha çıktıktan sonra ben böylece ilk kez büyük bir filmde çalışmış olacaktım.

March, Lafitte rolünün oy birliğiyle ilk kez kendisine verildiğini, bana da o rolü De Mille'in kendisinin düşündüğünü sanmış olmalıydı. Bir gün, ilk provalar başladıktan sonra, "Sen ya tanıdığım en iyi aktörlerden biri olacaksın ya da bu işin sonunda kıç üzeri oturacaksın," demişti. Sonra da çekip gitmişti. Bu aktörler de ne acayip bir millet böyle diye düşünmekten kendimi alamamıştım.

(Yıllar sonra, Brodway'de *Becket*'te oynarken, March bir gün kulise geldi ve bana o önsezisini hatırlattı. "Görüyorsun ya, demek haklıymışım," dedi. Tanıdığı en iyi aktörlerden biri mi yoksa kıç üzerine oturanlardan biri mi olduğumu kastetti, işte onu anlayamadım. Sormayı da akıl edemedim.)

Nedense Katherine'in dışında hiçbir şeyi düşünemez olmuştum. Ne denemede bana karşı oy kullanmış olması ne de bir başkasıyla neredeyse evlenmek üzere olması hiç umurumda değildi. O gün *Plainsman*'in setinde anlamlı anlamlı birkaç kez bakışmamızın dışında hiçbir şey önemli değildi.

Aramızda gerçekten de herhangi bir flört yaşanmadı. İlk günden başlayarak, ilişkimizin hangi yönde gelişeceği belli olmuştu, ama nedeni pek belli değildi. Her ikimizin de neyin peşinde koştuğumuz hakkında en ufak bir fikrimiz yoktu. Şu anda düşünüyorum da, galiba böylece benimle evlenmeye yanaşmak istemeyen Sylvia'ya ulaşmış olacaktım. Belki de, benden fellik fellik kaçan bir şeye ait olma duygusuyla olacak, bir ailem olmasını istiyordum. Katherine bana âşık olmanın dışında yapabileceği başkaca bir şeyin bulunmadığını düşündüğü halde kentin kenar mahallelerinden birinden evlerine bu aç Meksikalı'yı getirdiği için babasının başının etini yese de bu duygum değişmezdi.

Etken ne olursa olsun, belli bir amaçla birbirimizin peşinden ayrılmıyorduk. Her ikimiz de okumayı seviyorduk. Ortak konumuz edebiyattı. Başlangıçta, bunun dışında başkaca ortak ilgi alanımız yoktu. Sosyal konumlarımız arasındaki farklılıktan çok rahatsız oluyordum, ama buna hiç aldırmamaya karar verdim. Bu da kimileyin çok zor oluyordu. Bir seferinde, en başta, babasının teknesiyle bir hafta sonu birlikte denize açılmayı

teklif etti. Teknede sadece ikimiz vardık, bir de tekne görevlileri. Yat açıldıkça açıldı. Gece olunca, güvertede battaniyelerimizi üzerimize çekerek ay seyredecektik. Tanrım, aynı anda hem bu kadar acı çektiğimi hem de bu kadar şımartıldığımı hiç hatırlamıyorum. Çok muhteşem bir tekneydi, fakat aşırı servet gösterisinden nefret ettim. Barrymore'la olunca hiç değilse evinde makbul bir konuktum; oysa burada daha çok çağrısız bir konuk gibi hissediyordum kendimi. Hatta Kıyı Koruma adamlarının teknemize yanaşarak beni tecavüzle suçlayabileceği bile aklıma geldi. Zenginlik ve fakirlik konusunda bir diyeceğim yok, yalnız şuna inanıyorum ki her ikisi de insanın gerçek yüzünü yansıtıyor olmalı. Gemi görevlilerim olmasını istemezdim. Yüreğimin beni alıp nerelere götüreceğini bilemeyecek kadar gençtim, bir prensesin peşinde koşan bir köylü çocuktan farksızdım.

Battaniyelerin ve de yıldızların altında bile Katherine benim için dokunulmazdı. Onun o gece, hatta evlenmeden önceki çoğu geceler benden ne beklediğini de ancak Tanrı bilir. Saygısızlık sayılabilecek en ufak bir harekette bulunmadım; bunu neden böyle yaptım onu da bilmiyorum. Belki de biraz ileri gidersem bunun pek de hoş karşılanmayacağını ya da onu tahrik edeceğimi düşünmüş olmalıyım. Belki de her yerde kolu olan Cecil De Mille'in ümüğüme bastığı gibi kızının başına bela olduğum için beni kent dışına süreceğini düşündüm. Belki de o öyle bir kız değildir diye düşündüm. Büyük bir olasılıkla, Katherine'i kafamda o kadar yüceltmiş olmalıyım ki, kutsal evlilik bağımız gerçekleşmeden onun soylu kişiliğini lekeleyemezdim.

Malikânenin yanında yat hiç kalıyordu. Tanrım, ne saraydı o! De Mille'in, Los Felix'te sahibi olduğu geniş toprakların ortasında yer alan köşk, özel konumdaki bir tepenin üzerinden her şeye yukardan bakıyordu. Tek sözcükle muhteşemdi. Odalar, odalar, odalar. Büyük giriş holü bir müzeden farksızdı. Eve gidilen yola resmi törenle De Mille Özel Araba Yolu diye ad konulmuştu. Bir sürü de hizmetkâr, uşak ve erkek oda hizmetçisi... Bu zenginlik karşısında çarpılmışa döndüm.

Film setlerinde, De Mille ile aramızda daha çok akla dayalı bir iş ilişkisi vardı. Kızının peşinde dolanıp durduğumu o

da biliyordu. Bu yüzden, bu koşullar altında, beni evinde görünce hiç şaşırmadı. Bundan mutluluk duymamış olabilirdi, fakat hiç değilse şaşırmadı. Kuşkusuz, De Mille sevgili kızı için daha varlıklı bir insan, daha gösterişli başlangıçlar olsun isterdi; ama hiçbir şey demedi. Yüksekten konuşurkenki ses tonundan, bu işi gönülsüzce onaylayışından düş kırıklığına düştüğünü hemen anladım. Ne var ki olaya karşı çıkamayacak kadar kızını seven bir babaydı.

De Mille'in gerçekte Kızılderililerin yerleştirildiği bu yakınlardaki yerlerden birinden getirilmiş bir Kızılderili olduğumu sanmış ya da günün birinde evinin bahçesinde kabilemin erkeklerini toplayarak onlara savaş dansları yaptıracağımdan korkmuş olacağına ilişkin şakalar yapardım; ama her seferinde bu söylediklerim içine otururdu. Bense gülüp geçerdim.

İlk gidişimde beni yemeğe alıkoydular. Yaşamım boyunca bu denli sıkıntılı bir akşam geçirdiğimi hatırlamıyorum. Sofrada hangi kaşığı, hangi çatalı kullanacağımı bilmiyordum. Bu gibi şeylerden ne anlardım ben? Ben evimde kaşık kullanarak, tortilla yiyerek büyümüşüm. Oysa belli ki burada her ayrı yemek için değişik çatal-bıçak takımı kullanılıyordu. Ben de, yerimi yitirmemek için, Katherine ile ötekileri izlemem gerektiğini anladım.

Katherine sağımda oturuyordu, annesi Constante ise solumdaydı. Mrs. De Mille'in yanında, Mrs. Grismar adında evin kıdemli konuklarından yaşlı ve sevimli bir aile dostu vardı. Bu iki yaşlı kadın Katherine ile ilişkimizden gerçekten çok mutlu görünüyorlardı. De Mille masanın başında oturuyordu ve bu işe pek de olumlu yönden bakmıyor olacak ki yemek boyunca gözlerini üzerimden ayırmadı. Konuşurken elimden geldiğince doğru sözcükler seçmeye, onları en doğru biçimiyle kullanmaya özen gösteriyordum. Bu adamla ailesinin önünde kendimi rezil etmeye niyetim yoktu.

Masanın üzerinde, tam önümde, içinde küçücük bir de kaşığı bulunan mavi ve ufacık bir kap duruyordu. Kahveler dağıtılırken kabı şeker kasesi sandım. Akşam yemeğinden sonra kahve içmek pek âdetim değildir. Böylesine görkemli bir ortamda ve de harika fincanlarla getirilince dayanamadım, ben de içeyim dedim. Her şeyden tadarak iyi bir konuk oldu-

ğumu ıspatlamak istiyordum. Mavi kaba doğru uzanarak şeker sandığım şeyden iki tepeleme kaşık alarak kahveme ekledim. Herkes dehşet içinde bana bakıyordu. Katherine'im dahil hiçkimse bir şey söylemedi.

Kahvemden ilk yudumumu alır almaz herkesin neden bana öyle baktığını hemen anladım. Meğer yarım fincan kahvemin içine iki tepeleme kaşık tuz boca etmemiş miyim! Eski sessiz fimlere layık tam bir beylik sahne size. Bunu gülerek geçiştiremezdim. Yerin dibine geçtim; ama hata yaptığımı kabul etmeyecek kadar da gururlu bir insandım. İçimden bir aptallık etmeyeceğime söz verdiğim halde gene de etmiştim işte. Güçlükle yudumlayabildiğim kahvemin hepsini de içtim.

Eviliğimiz yavaş yavaş eski parlaklığını yitirdiği sıralar, Katherine'e neden benimle evlenmeyi kabul ettiğini sordum. O da bana beni ailesiyle tanıştırmaya götürdüğü o ilk günden söz etti.

"Kahve, Tony," dedi, "kahveyi öyle bir içişin vardı ki bu bana senin bir kişilik sahibi olduğun kadar bir hata da yapabileceğini, ama yaşamındaki olumsuzlukları olumlu yönlere çevirebileceğini de gösteriyordu."

Katherine'in kişilik diye tanımladığı şey bana göre bambaşka bir şeydi. En çok da gururla utanma duygusu karışımı bir şey ya da insanın korkudan çalım atması gibi bir şeydi. Böylesine görkemli bir ortamda, nasıl hareket edileceğini bilemezdim. Ben o eve ait değildim. O evin bana hazırlayacağı tuzaklardan korkuyordum. Mağara gibi karanlık odalar, simli kumaş kaplı mobilyalar, Acem halıları... bütün bunlar benim bildiğim denklemlerin parçaları değildi.

Pedal çevirirken yaşamımı oluşturan olayları bir bir unutmaya çalışırken, De Mille'in konağını ilk ziyarete gittiğim günkü izlenimlerimi tanımlamanın ne kadar da zor olduğunu farkediyorum. Duygularımı tam olarak yerli yerine oturtamıyorum. Sanırım görüş açım değiştiği için olacak sözcük bulmakta zorlanıyorum. Ah, o sırada neler düşündüğümü şimdi hatırlıyorum işte; ama artık duygularım tamamiyle değişti. Anlayacağınız, olaya tamamiyle farklı bir açıdan bakarak benim o acemice tutkularımın zamanla yok olduğunu düşünüyorum. O zamandan bu yana ben de öyle bir lüks yaşama kavuştum. Fakir

bir çocukken şimdi zengin bir adamım. O durumdan bugünkü durumuma nasıl geldiğimi anlatmak zor. De Mille'in yaşam biçimine kavuşmak için bir özel çabam olmadı. Barrymore'un yaşamı bile bunun yanında çok sade kalırdı. O ilk akşam orada oturduğum sırada, annemle birlikte yaşadığımız Peso'daki tek odalı baraka aklıma geldi, yer yatağımız aklıma geldi; bir de babaannemle şaşıp şaşıp kaldığımız evin dışındaki o iki oturaklı hela; bir de babamın daha rahat bir yatak odaları olsun diye inşa ettiği o derme çatma iğrenç şey.

Yirmi iki yıllık yaşamım boyunca türlü zorluklara dayanmak zorunda kaldım. Karlar içinde yalınayak yürüdüm; karın tokluğuna çalışmaktan anam ağladı. Yeni bir kitap satın alabilmek için aç kalmayı göze aldım. Tabağımda hiç artık yemek bırakmadım. Bütün bunlara karşılık, De Mille'in hizmetçileriyle yemek masasının çevresini dolduran herhangi birinden daha çok ortak yanım vardı. Hatta o hizmetçiler bile bana kıyasla krallar gibi yaşıyorlardı.

Sanki bir başka gezegenden gelerek De Mille'in dünyasına ayak basmıştım. Ben o dünyanın bir parçası olmak istemiyordum, bütünü olmak istiyordum.

... Ve Evleniyoruz

ANNEM nikâh törenine çağrılı değildi. Kızkardeşim nikâh törenine çağrılı değildi. Hatta hâlâ can dostum olan Sylvia bile nikâh törenine çağrılı değildi. Arkadaşlarımın tek biri bile nikâh törenine çağrılı değildi. Kabul töreninde nasıl yer bulabildiklerine çok şaştım.

Aşırı heyecan yüzünden yutkundum durdum ve çağrılılar için nasıl bir düzenleme düşündüklerini sormak hiç aklıma gelmedi. Belki de korkaklığım yüzünden onları yüreklendirmiş oldum. Geçmişimden utanıyordum ve onu olduğu gibi yaşamımdan silip atmak istiyordum. Eğer ailem ve arkadaşlarım gelselerdi kim olduğum, daha doğrusu Doğu Yakası'nden fakir bir oğlan olduğum ortaya çıkacaktı. Böyle olunca, aşağı tabakayı simgelesem de, bir maskeli baloya prens kıyafetiyle katılabilirdim.

Katherine hem benim hem ailemin çıkarlarını kollamış olmalıydı, bu konuda zaaf gösterdiğim için onu suçlayamam. Ulu Tanrım, ne gülünç durumdaydım! Annem, De Mille'e kıyasla on kat daha kişilikliydi. Annemin oğlu tarafından törene katılması engellenmemeliydi, çünkü bunu hak etmemişti. Annemin, sofranın baş köşesine onur konuğu olarak oturtulup ödüllendirilmesi gerekirdi; oysa ben onu nikâh törenine bile çağırtamamıştım. Böyle davrandığım için kendimden hep nefret ettim. Babaannem yaşıyor olsaydı, daha farklı şeyler yapmak istediğimi düşünmek istiyorum; ama bundan da pek emin değilim. Kanımca Dona Sabina'yı o kadar çok seviyordum ki onu dünyada küçük düşürmek istemezdim. Peki ya babam? Evet, ters bir şey yaparak onu kızdırmayı göze alamazdım. Yoksa suratıma yumruğu yediğimin resmiydi. Nedense, annemin öyküsüne gelince durum değişiyor. Onu çok severdim; fakat Frank Bowles'la evlenince onunla bütün bağlarım neredeyse tamamiyle koptu. Kocasının ölümünden sonra ilişkilerimiz düzelebilirdi, ama bunun da kalıcı olacağını düşünemiyordum. Doğruyu söylemek gerekirse artık eskisi kadar ona güvenmiyordum, ona gereksinmem de yoktu. Gerçi ona karşı saygılıydım, ama bu her şey demek değildi. Tanrım, ben onun tek oğluydum ve ben annemin nikâh törenime katılıp katılmamasına bile aldırmıyordum. Onun özbeöz oğlu!

De Mille'in büyük boyutlu filmler karşısındaki tavrı, kesenin ağzını sonuna kadar açtığı göz önüne alınırsa, burada gerektiği kadar bol para harcadığı söylenemezdi. Bu da onun bu işi o kadar önemsemediğini gösteriyordu. 1937'nin Ekim'inde, hafta içi günlerden birinde bir akşam Katherine ve ben evlendik. Her ikimiz de Paramount stüdyosuyla sözleşmeli oyunculardık. Hollywood'da, All Saints Episcopal Kilisesi'ndeki törene her ikimiz de ancak bütün gün çalıştıktan sonra zor yetişebildik. De Mille'in kızı ve damadı için böyle bir mutlu olay dolayısıyla işi biraz erken kırmış olmak sanırım hiç sorun değildi. Hollywood'da bir topluluk içinde görünmenin ayrı bir önemi vardır. Hele bir de De Mille söz konusu ise bu önem kat kat artar. Limuzin ve eşlikçi polis arabaları sayesinde kenti bir boydan bir boya kat ettik. Çok sayıda foto muhabiri kilisenin merdiven basamaklarında akrobasi yapıyorlardı sanki.

İçerde, oturulacak sıralar Katherine'in arkadaşları ve aile bireyleri tarafından işgal edilmişti. Sıraların çoğunu, ihtiyarın hatırı için, kısa bir süre de olsa şöyle bir görünmüş olabilmek için gelen stüdyo ve sinema endüstrisinin kodamanları doldurmuştu.

Bu kafama uygun bir düğün değildi. Balayımıza gelince tam bir karabasandı ve aynı gece başlamasıyla bitmesi bir oldu. Tanrım, Katherine'in, yirmi altı yaşına gelmiş bir kadının, o güne kadar bir erkekle birlikte olmayacağını düşünerek ne kadar da aptallık etmişim! Neredeyse Kolombiyalıyla da evlenecekti. Ne bekliyordum yani? Evliliğimizin ilk gecesi yeni gelinle yatağımıza uzandığımda hiçbir şeyin eksik kalmamış olduğunu düşünüyordum. O benim kadınımdı. Başka bir erkeğe ait olamazdı.

Özel arabamızla Carmel'deki otelimize gittik. O bembeyaz çarşaflar sevişmemizin ardından boynuma dolanmış ilmikten farksızdı sanki. Aklım başımdan gitti. Ne, hani nerede kan? Ben senin bakire olduğunu sanıyordum! Ne olacak şimdi peki? Kıskançlıktan elim ayağım titriyordu. Duygularıma egemen olamıyordum. Şimdi bir şey yapacaksam ne yapacaktım peki? Bir türlü karar veremiyordum. Birden, bu evlilik burada biter, dedim içimden.

Sylvia ile yatarken hiç olmazsa ötekileri biliyordum. Kafamda canlandırdığım Katherine benim gözümde lekesiz ve iffeti bozulmamış bir kızdı ve yalnızca bana aitti. Geçmişinde hiçbir şey yoktu, olacak olan şeyi birlikte yapacaktık. Çıldırmış gibi işin özünü hemen kavrayınca suratına tokadı patlattım. Ulan beni nasıl aldatabilirsin böyle? O kızgınlık anımda bile aldatmanın daniskası asıl bende, diye düşünüyordum. Düzüşme denilen şeyi ne sanıyordum yani? Bir tokat daha patlattım. Zavallı Katherine çok korkmuş olmalı! Eşyalarını toplayarak gitmeye hazırlandı. Ona trenle Reno'ya gitmesini söyledim. Boşanma işlemlerimizi orada tamamlardık. Biraz da para verdim. Kapıyı arkasından kapattıktan sonra ne kadar da aptal olduğumu düşünmeye başladım.

Odanın içinde tek başıma oturmuş, kadının dölyatağında bir doku parçasının yırtılmış olmasıyla şu benim acayip aşk ve sadakat anlayışımın ne ilgisi var diye düşünüyordum. Değer

yargılarının altüst olduğu bir çağda yaşıyorduk. Kim oluyordum da kabul edilmesi bu denli zor bir çifte standart uygulamaya kalkışabiliyordum? Ben de birçok kadınla yattım. Hatta Katherine'le tanıştıktan sonra bile az da olsa sürdü bu. Bir ya da iki bakireyle bile yattım (onlardan biri de sevgili, tatlı Evie'ydi). Peki ulan, bütün bunlar bana ne kazandırdı? Bir şut, o kadar.

Şimdi, benim işlediğim bu haltlar evliliğimize sadakatsızlık sayılmıyor da Katherine'inkiler mi sayılıyor? Benim geçmişim onunkinden daha namuslu değildi ki. Şimdi siz o başka o başka diyeceksiniz. Ama ben o noktayı da gözardı etmiyordum; ama artık evliydim, bir oğlan çocuğu değildim. Biliyordum ki Katherine'in peşinden koşmasaydım, asla bir erkek sayılamayacaktım. Ayrıca Katherine'i, hem de onu olduğu gibi kabul ederek seviyordum. Üzgün ve o güzel gözlerindeki korku hiç aklımdan çıkmıyor. Yanlış bir şey yapmış olabileceğini aklına bile getirmedi. Beni böylesine delirten şeyin ne olduğunu bir türlü anlayamadı. Biliyordum, onun da yaşamı türlü zorluklar içinde geçmişti. De Mille'ler onu evlat edinmeden önce, daha küçücük bir çocukken, öksüz kalmıştı. Umarsızca bir yeri yurdu olmasını o da çok istiyordu. Şimdi ben tutup onu kapı dışarı ediyordum.

Beni bu duruma düşüren o davranışımı asla kabullenemezdim; arabama atladığım gibi virajlı dağ yollarında deli gibi yol alarak peşine düştüm. Katherine'in bindiği trenle yarışmaya çalışıyordum. Daha Reno'ya elli mil vardı ki bir durakta trene yetişebildim. Trene bindim ve kompartmanını buldum. Katherine tek başına oturuyordu. Bir yandan da hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Bavullarını topladım ve peşimden gelmesini söyledim.

Arabaya dönünceye kadar hiçbir şey söylemedi. Hareket eden trenden de hiç gözlerini ayırmıyordu. "Emin misin, Tony?" diye sordu, "o konuyu yok saymadan benimle yaşayabileceğinden emin misin?" Ona bu denli acı çektirdikten sonra bile, hâlâ beni düşünüyordu.

"Çalışırım," dedim, "sen artık benim kadınımsın. Erkeğin olmayı öğrenmeliyim."

Ve çalıştım da. Westwood'da küçük bir apartman dairesi aldım, biraz da eşya, şu bu. Babasının parasıyla değil, benim

kazancımla geçiniyorduk. Katherine'den ısrarla oyunculuğu bırakmasını istedim ve benim maaşımla bal gibi geçinebileceğimizi söyledim. Maaşım bol bol yeterdi bize. Kitaplarımla birkaç parça giysimin dışında hiç eşyam yoktu. Eski oturduğum evde kitaplar üst üste yerde yığılı durduğu için bana adım atacak yer kalmazdı. Bu yüzden, Westwood'daki evin içine güzel raflar kurdum. Artık karısı ve de mesleği olan bir erkektim, şimdi de bir kitaplığım olacaktı. Raf kurma işi bittiğinde, bütün duvarlar kitapla kaplanmış oldu. Katherine'in eşyaları için neredeyse hiç yer kalmamıştı.

Arkadaşlarını evimize çağırdığımız da oluyordu, ama arkadaşlarının hepsi de aptal şeylerdi. Bana ne anlam verecekleri bilemiyorlardı. Bir seferinde, bir kokteyl parti sırasında, konuklardan ikisinin kitaplarım hakkında ileri geri konuştukları kulağıma çalındı. Bu kitaplar Katherine'in olmalı, dediler. O ahmak Meksikalının teki. Bakalım okuması var mı?

Dinledim, dinledim; sonunda dayanamadım. "Hassiktirin!" diye bağırdım. "Her ikinize de söylüyorum, hassiktirin! Defolun evimden!" Büyük bir öfkeyle, sille tokat Katherine'in arkadaşlarının üzerine yürüdüm. Onları peşlerini bırakmadan kapıya kadar kovaladım.

Katherine rezil oldu, öteki arkadaşlarının ağzını bıçak açmıyordu. Hiçbir şeyi umursadığım yoktu. Hakkımda bu sosyete züppesi herifler mi hüküm verecekti? Onlar kim oluyordu da beni sorgulamaya kalkışıyorlardı?

Merdiven boşluğuna doğru koşmaya başlayan arkadaşlarının arkasından bağırdım: "Bunların hepsi de benim kitaplarım! Hepsini de bir bir okumuşum!"

Bir süre sonra öteki arkadaşları ayrıldılar; Katherine ondan sonra ağlamayı kesti. Burası benim evimdi, o ciğeri beş para etmez heriflerin beni aşağılamaya hakları yoktu. Hangi cüretle hakkımda ileri geri konuşabiliyorlardı? Hem de benim evimde! Paramount stüdyosunda herkesin kuşkulu kuşkulu bakmasından bıktım, yeter artık; bu yakınlarda bana sadece üçüncü sınıf gangster rollerine çıkmak kalacak. Meksikalı haydutlar, bir de fakir Kızılderililer. Çeşmenin yanından geçerken birtakım fısıltılar çalınıyor kulağıma. Bak, işte şu giden De Mille'in damadı. Damadı o mu? Doğru mu söylüyorsun? Aman

Tanrım, kala kala o iğrenç roller mi kalmış ona? O yanlış bir kızla yatıyor olmalı.

Böylece, kokteyl partilerle yemekli toplantıların sonu gelmiş oldu. Ve ikimiz başbaşa kaldık. Katherine'in arkadaşlarıyla bir alıp veremediğim yoktu. Kendi arkadaşlarımı nikâh törenine çağıramadığıma göre, onlarla sadece kendim görüşecektim. Evimizde her şey yavaş yavaş benim ritmime uymaya başladı. Her şeye ben karar veriyordum, o da ona uyuyordu. Her şey babamın evinde de böyle olduğuna göre aynı şey benim için de geçerliydi. Katherine çalışmayacaktı. Babasından para kabul etmeyecekti. Benim dışımda kimsenin emirlerine kulak asmayacaktı. Biliyorum, ben bu konuda fena halde eski kafalıydım; ama elimden başka bir şey gelmezdi.

Kararları ben veriyordum, ama kimileyin aptalca şeyler de yaptığım oluyordu. Biraz para biriktirince De Mille'in malikânesinin pek de uzağında sayılmayan küçük bir ev satın aldım. Eğer ihtiyarla stüdyoda aşık atmam gerekiyorduysa, o zaman ben de ona çim kaplama konusunda çalım atardım. İçimdeki çocuk böyle bir müsrifliğe karşı çıkarken, kalan yanım beni bir şey kanıtlamaya zorluyordu. Oraya taşınırken bundan ne beklediğimi bilmiyorum, ama beklediğimi bulamadığım ortadaydı.

Bu tür kurum satmalarla Katherine'in geçmişini hâlâ bir türlü yerine oturtamıyordum. Sevgilileri bir hayalet gibi beni ziyarete geliyorlar bense onlarla baş edemiyordum. Evlendiğimiz güne kadar çok sayıda erkekle birlikte olmuştu, ama, nerede hata yaptığını ortaya çıkarabilmek için, onların hepsini ona bir bir gözden geçirttim. Peki ya bu? Peki ya şu? Öyleyse şu öteki orospu çocuğu? Onunla ne halt karıştırdın?

İşin asıl kötü yanı, ünlü oldukları için o erkeklerin bir çoğunu ad olarak tanıyordum. Lanet olsun, Clark Gable ile de yatmış meğer! O zaman Jean Lafitt rolü için benim yerime onu düşünmüş olmasına şaşmamak gerek. Filmlerde yeni yeni rol almaya başlıyordum; sözleşmemin mürekkebi bile kurumamıştı daha. Geleceğimden nasıl olsa emindim artık; ama Clark Gable gibi biriyle nasıl boy ölçüşebilirdim? Ya da öncüllerimden yönetmen Victor Fleming ile? Delice bir paranoya içinde, Gable ile Fleming'i *Gone With The Wind*'in setinde Katherine'

in oyununu aralarında tartışırken bir yandan da benimle alay ettiklerini görür gibi oluyordum. O filmden ne kadar nefret ettiğimi bir ben bilirim. Bu yüzden, kırk yılı aşkın bir süre o filmi bir türlü görmek istememişimdir. Ta ki hayaletleri yenince ye kadar. O bile ne kadar işkenceye mal oldu bana.

Aynı teranelere başlayarak, gecenin geç saatlerine kadar Katherine'i uyutmuyordum. Bundan da hiçbir şey çıkmadı. Onlar insan filan değildi, düpedüz birer devdi. Bir zamanlar ayakta dikilip durdukları yerde kendime bir yer edinebilmek ve onları alt edebilmek için çok mücadele verdim. Hollywood koşullarında, o yıldızların yanında ben bir nokta bile sayılmazdım. Kendi yatak odamda her gece kendimi onlarla tarttım durdum. Benim kaldıramayacağım ardı arkası kesilmeyen bir savaştı bu.

Ona her şeyi anlattırdım. Beni acı çekmekten kurtarmak istiyordu. Ona hiçbir şeyi aksatmadan her şeyi anlattıracaktım. Her şeyi, her şeyi anlatsındı. Fleming'in onu Aspen'de bir kayakçı barınağına götürdüğünü, kayak yapmadıkları sırada soyunup yanına uzanmasını istediğini anlatınca o piçi ellerimle gebertmek istedim.

(Bir zaman sonra, ünlü bir yönetmenin onu Aspen'e götürdüğünü, onu çıplak haliyle görmek istediğini itiraf eden Ingrid Bergman, o haltı karıştıran herifin kim olduğunu teşhis edince, haber kaynağımı açıklayamamış olsam da, çok şaşırdı.)

Kıskançlıktan deliye dönmüştüm; zavallı Katherine korkularımı bir türlü yok edemiyordu. Şu anda biliyorum ki o sırada bana asla ihanet etmedi, ama o sırada bu hiç önemli değildi; işin can alıcı noktası bu değildi. Beni severken, kendini tamamiyle bana adarken çok içtenlikliydi, ama bu da yeterli değildi. Benim tek istediğim şey onun geçmişini silmek , hayaletleri yenmek ve böylece ve sonuna kadar onun bir numarası kalabilmekti.

Evden hiç çıkmamaya başladık. Lokantaya gitmekten ya da o aşağılık heriflerden biriyle ayak üzeri konuşmaktan ödüm kopuyordu. Daha da kötüsü, daha önce Katherine'in bir başkasıyla gittiği bir yere onunla gitmek istemiyordum. Sevgililerinden biri de olsa, kız arkadaşlarından biri de olsa bu be-

nim için hiç farketmezdi. Bunu ona soracak kadar kendimi alçaltamazdım. Daha önce gittiği bir yere bir daha asla adımımızı atmıyorduk.

Bu biçimde yaşamak korkunç bir şeydi; ama Katherine buna dayandı. Buna nasıl ve neden katlandığını asla öğrenmeyeceğim. Ailesiyle görüşmesini yasaklamıştım, şimdi de arkadaşlarıyla görüşmesini yasaklıyorum. Başka şeye karışmak gücümü aşardı. Onlarla telefonda konuşabilirdi, ya da ben yoksam yemekte buluşabilirlerdi. Yalnız bundan haberim olmaması koşuluyla. Bir başka erkeğe bakacak olursa işte o zaman Tanrı her ikimizin de yardımcısı olsundu; çünkü ne yapacağım belli olmazdı.

Beni bu tasalardan kurtaracak tek yolun oyun alanlarımızı aynı düzeye getirmek diye düşünüyordum. Katherine oldukça ünlü kişilerle yatmıştı, öyleyse ben de oldukça ünlü kişilerle yatacacaktım. Bu oyun iyiydi işte. Belki ancak o zaman kendimi tamamiyle sağlıklı hissedebilirdim. Bu çocukça bir hareketti; ama yapabileceğim başka şey yoktu. Bunu oynamak için de pek uzaklara gitmem gerekmezdi. Aktrist Estelle Taylor bizim evin arkasında bir evde oturuyordu- Onu gözetlemeye koyuldum. Bundan sonra geleceklerin ilki o olacaktı. O sıralar, boksçu Jack Dempsey'le evliydi. Sıkça evde yalnız kalıyordu. Tam da bitişik evde oturduğu için bu işe çok elverişli bir konumdaydı. Buluşma sözlerimiz birkaç hafta sürdü. O sırada Katherine'e geri dönmek hiç de fena olmaz, diyordum kendime. Miss Taylor benden on beş yaş büyüktü, ama hâlâ güzeldi. Ayrıca iri yapılı bir kızdı ve nasıl olsa Dempsey'den ayrılmayı tasarlıyordu. Böyle olunca da kendimi gününü gün eden bir yuva yıkıcı olarak hissetmezdim. O ne yaptığını biliyordu.

Elimde bana yol gösterecek bir ipucu yoktu. Katherine'e ihanet ederken asıl amacım biraz da onun burnunu sürtmek ve sayıları eşitlemekti. Bunun en iyi yolu da Jack Dempsey'in karısını bizim arka bahçede yatağa atmaktı. Bu olmazsa bir başkasının karısını bulurdum, o da olmazsa bir başkasının karısını. Belki de günün birinde, daha da başkalarına gerek kalmadığında amacıma ulaşmış sayılırdım.

Ne yaptığımı ben de bilmiyordum; benim için dur durak yoktu.

Gezinti

KEŞKE eldiven taksaymışım. Bisikletin gidonunu tutmaktan avuç içlerim kabardı. Bu biraz da frenlere asılmak kadar gidona sıkıca sarılmaktan kaynaklanıyor. Yol boyunca bedenimin üst bölümünü öne doğru eğik tutabilmem için ellerimin desteğine gereksinmem var. Genellikle, uzun bisiklet gezintilerine çıktığımda, oturağımın arkasındaki fermuarlı çantanın içinde bir çift deri bisikletçi eldiveni bulundururum; ama bugün çanta boş. Benimkiler, Nettuno meydanında satıcıların en çok tuttuğu lime lime yün malların biraz daha biçimlilerinden, mafsal uçlarında delikleri bulunan, dikişli ve deri eldivenlerdi.

Nerede bıraktığımı şimdi hatırladım: evde sundurmadaki sandığın üzerinde. Ve sanırım hayalet kişilerin sık sık ziyaretime geldiğini sandığım evi düşündüğüm sırada. Onlardan biri de Gable. Orası bir zamanlar onun eviydi. Gregory Peck, Mel Ferrer, Jennifer Jones, Darryl F. Zanuck ve David Selznick gibi Audrey Hepburn de oturdu o evde. Orada başkalarına da ev sahipliği yaptı. Bir süre evin sahibi Dino De Laurentiis idi. Filmlerin Avrupa sahneleri çekilirken yıldızlar orada kalırdı.

Hollywood'a yerleşen yabancıların hepsi de, anlaşılan, zaman zaman bu evde kaldılar. Evin aşçısıyla bahçıvanı bir sürü öykülerini anlatırlar: çarparak kapı açıp kapamalar; havalarda uçuşan tencereler tavalar; bitmez tükenmez uluslararası telefon konuşmaları; senaryo taslakları üzerine sonu gelmez tartışmalar; sonra aşklar, düşmanlıklar... Bunlar hâlâ anlatılır. Duvarların arkasında olanlar sonra çevreye yayılır. İnsanın soğuk bir günde dışarıya sıcak hava soluması gibi bu ev de dışarıya geçmişi soluyor.

Bunu böyle düşünenlerden biri de Gable. Yaşamı boyunca gizli gizli beni ziyarete gelmiştir; öldü, hâlâ geliyor. Ruhu evin her köşesine sinmiş durumda. Huzurunu yitirdiğinde bir hayalet gibi hep de gecenin ilerlemiş saatinde geliyor. Yaşlı bunak, her zaman da sarhoştur. Beni ne hale soktuğunun farkında bile değil. "Bana bak," diyor, "bunda nefret edilecek ne var?"

"Ben senin şimdiki halinden yakınmıyorum ki," diyorum, "senin geçmişinden yakınıyorum."

"Benim geçmişteki halimde ne var? Bir sürü sululuğu ciddiye alan, beş para etmez bir aktördüm. Takma dişlerim, kocaman da kulaklarım vardı."

"Sen Hollywood'un kralıydın. Sen bir devdin. Sende her şey vardı," diyorum.

"Bunlar, hep o dedikodu yazarlarının uydurması. Ben kendimi hiçbir şeyin kralı hissetmedim."

"Sen Katherine'in gözünde kraldın. Katherine'in ilk yattıklarından birisin sen."

Ağlıyor, bu kez onun adına üzülüyorum. Onun eski yatak odasında uyuyorum. Bende paradoks çoook. Bir zamanlar onun bulunduğu lokantaya adımımı atmak istemezdim.

Gable yaşarken onu yenmeye gücüm yetmedi, ölünce artık bu sıkıntıya değmez. Bugün artık o sadece kuşku ve acılarla dolu bir başka hayalet, o kadar. Tıpkı kalanlarımız gibi. Durumu benimkinden parlak değil.

YEDİNCİ BÖLÜM

Stüdyo Günleri

KISA BİR SÜRE içinde şunu öğrendim ki sinema filmi yapmak inanılmaz bir oyun; bu en başta da böyleydi şimdi de öyle. İnsanı baştan çıkarıcı, sarhoş edici bir şey, ama gene de sonuçta para kazanmanın bir başka yolu işte. Meyve topladım, yer sildim, hendek kazdım. Fakat film yapmak onlardan farklı bir şey değil. Geçmişi, geleceği olmayan bir iş. Kazandırınca da çok kazandırıyor, ama ne değişir ki. Bizim yaptığımız bu işte.

Yanıltıyla gösteride ortaya çıkan farklılıklar vardır. Hollywood kendi sakinlerini bu yaptıklarımızın gerçek dışı olduğunu düşünmeye zorluyor. Bu insanın içini rahatlatan bir aptallık bence. Doğru, şansımız olsaydı, en büyük başarımız insan öğelerinin birlikteliğinden kaynaklansa da, belki de dünyaya bakış açımızı değiştiren, bizi sürekli olarak kültürel bir gök kubbe altında yaşatan bir şeyler üretebilirdik. Bizler birbirimizin çabalarının toplamından başka bir şey değiliz. Kimileyin bunu gözden kaçırmak da olası. Ama yüzlerce filmden sonra bu da benim içimi dağlıyor. Elde edilen kazançların gerçekten de ne kadar düşük olduğunu biliyorum. Tıpkı beyzbol oyuncularına benziyoruz; ama hiçbirimiz ne Ruth ne de Aaron'uz. En iyilerimiz bile kariyerleri boyunca ancak sayı kazandıran beş on tane parlak vuruş yapabiliyor. Bunların da çoğu bunu ancak şans sayesinde sürdürebiliyor. Çoğu kez, parsa tepsisine kadar yaklaştığımız oluyor, ancak ona dokunabilmek, işte o şansa bağlı.

Beyzbol benzetmesi bu kadar yetsin. Sinemada her şeyin sayı kazandıran yıldız oyunculara bağlı olduğu söylenemez. Olsa da, bugün Valentino'dan bu yana durum çok değişti. Ne var ki büyük yıldızlar her zaman banka teminatından daha sağlam bir güven ağı içindeler. Paramount'ta çalışmaya başla-

dığım ilk günler, en önemli olan malzeme aktörler, yazarlar, yönetmenler ve teknisyenlerin birlikteliğiydi. Her seferinde, yeni bir karma çıkardı ortaya: yağımız, şekerimiz, unumuz olurdu da bir türlü helva yapamazdık.

Hollywood'un stüdyo sisteminin mengenesi altında film yapmak aklın kabul edemeyeceği bir işlemdi ve oyuncuları hep aşırılıklara iterdi. Yıllar yılı, umarsızca bağdaşma olanaklarını aradım ve bunu Paramount'ta bulamayınca bir de kasaba halkına bakayım dedim. Kimse benimle çalışmaya yanaşmıyordu, çünkü ben Cecil De Mille'in damadıydım; stüdyo lokantasında benimle oturmak bile istemiyorlardı; ihtiyarın duyarsa bunu onların aleyhinde kullanabileceğinden korkuyorlardı. Rol dağıtımı yapan yönetmenler beni sadece ya bir gangster, ya bir haydut ya da bir katil rolünde oynatıyorlardı. (Hiçbiri damada ilk adam gibi rol veren kendileri olsun istemiyordu.)

Bir filmden ötekine atlayıp duruyordum; umudum şu berbat günlerden kazasız belasız kurtulup güzel bir fırsat yakalamaktı. İğneyle kuyu kazar gibi kendime bir yer, bir kimlik edinebilmeliydim. Bu da ancak başkalarının aşırı çabalarıyla gerçekleşebilirdi. Bunu tek başıma başaramazdım. Kendi yazgımı tek başıma yaratabilmem için, onların güvenine ve de yazgısına gereksinmem vardı.

Fırsatlar çıkmayınca, ben de özel yaşamımdaki bağdaşmaları yeni bir düzene sokmaya baktım. Sanki herkes tavşan ayağı ya da uğurlu büyüymüş de en iyi parçalar bana düşsün istiyordum. Belki çocuklarımız olsaydı o da aynı işi görebilirdi. Ve böylece aile özlemi içine girdik. Bir yandan da içimden dua ederek bunun hem Katherine'in geçmişteki aşk hayaletlerinin kökünü kurutmakta bana yardımcı olabileceğini hem de bana olan bağlılığını daha da pekiştirebileceğini düşündüm. Belki de romantik duygulara gereksinmem vardı. Madem ki saf aşkı karımın kollarında bulamıyordum, ben de hazır yıldız adayı genç kızların kollarında rahatlayacağımı sanarak o bitmez tükenmez aramalarıma koyuldum. Belki daha şık bir araba, daha büyük bir ev de bu muammayı çözerdi. Denklemi çözebilmek için her zaman yeni yeni yollar denenebilirdi.

Yaşamım boyunca türlü çeşit hatalar yaptım. Aldığım hiç-

bir yeni evin bir öncekinden farkı olmadı. Her ilişkimde tam dengimi buldum işte, böylece dünyam yeni bir anlam kazanabilir diyerek kendi kendimi aldattım durdum. Her senaryo ilerde daha rahat günler geçireceğime söz vererek kapımı çalıyordu. Ama sonuçta ilişkilerle birlikte aileler de birbirinden kopmaya başladı. Senaryolara gelince, en iyiler bana uğramıyordu bile, iyilerinin de çok azından iş çıkıyordu. Şöyle böyle senaryolardan da değişmez bir kuralmış gibi şöyle böyle filmler yapılıyordu ancak. Düşünün ki ben şu aşağıdaki "B" sınıfı filmlerle başlamıştım mesleğime: *Dangerous to Know, Tip-Off Girls, Hunted Men, King of Alcatraz, King of Chinatown, Island of Lost Men, Emergency Squad.*

Paramount'un ünlü "B" takımı, hemen her şeyde kısa ömürlü olduğu halde verimlilikte uzun ömürlü oldu. Biz güçlü bir ekiptik, ama gerçekdışı senaryolarla çalışıyorduk. Tüm çalışmalar ürün üzerinde değil de yapım üzerinde yoğunlaştırılıyordu. Böyle olunca bir melodramın bir sonrakinden farkı kalmıyordu. Filmi oluşturan ana öğeler hiç değişmiyordu. Benimle birlikte Anna May Wong, J. Carrol Naish, Lloyd Nolan, Lynn Overmann, Robert Preston ve eski arkadaşım Akim Tamiroff kameraların önündeydik. Louis King ve Edward Dmytryk gibi yönetmenler ise kameranın öbür tarafındalardı.

Stüdyo her yeni filmde basit bir mekân değişikliği yapıyor ve fakat yeni bir oyuncu ve teknisyen kadrosuyla çalışıyordu. Hepimiz çalıştığımız sürece, kartların ne zaman açılacağı hiç sorun değildi. Doğal olarak, bu koşullar altında yapılan kimi filmler ötekilerden daha iyi olurdu. Bunların hiçbiri çok büyük filmler değildi. Birçoğu da benzer konuların bir anlamda çeşitlemeleriydi. Kimi filmleri televizyonda karşıma çıksalar bile hatırlayamam. Bazılarını hiç görmedim zaten.

Bu bir montaj hattı işleminden farklı değildi. (Gerçekten de buna Adolph Zukor'un Ünlü Oyuncuları diye bilinen ekibinin bir soyaçekimi denebilir.) Dur durak bilmeden bir filmden bir filme koşup duruyorduk. Kimileyin, yeni bir filmim sinema salonlarında gösterilip bir başkası teneke kutularda dağıtıma hazırlanırken, bir başkasının çekimine başlanırdı. Bu denli hızlı bir yapım programı yüzünden de kimi ayrıntılar güme giderdi elbet.

Genellikle filmin fazlalıklarını kesip atmak için en uygun yer montaj odalarıydı. Bu iş bir an önce yapılmalıydı. Kimileyin, bu odalar hem de istemeyerek nice konular yaratabiliyor ya da nice esinlere kaynak olabiliyordu. O sıralar, bütün montaj odaları birbirine bitişikti. Her kapının önünde fazlalık filmlerin atıldığı büyük bir bidon bulunurdu. Kullanılmak üzere ayrılan uzun, sağlam filmler de bir başka bidona konurdu. Öğleden sonra ortalık iyice ısındığında, montajcılar filmlerini sokak ortasında kesmeye devam ederlerdi. Adamlar bu işi karanlık kabinlerin içinde iki büklüm, tek başına yapmaktan nefret ederlerdi.

Bu denli elverişsiz koşullar içinde bu kadar çok filmin aynı anda montajı yapılırsa elbette ki hatalar da kaçınılmaz oluyordu. Hatalar gözden kaçacak olursa montajcı yaşadı demekti. En önemlisi hatanın filmin provasından önce farkedilmesiydi. Bir seferinde, bir montajcı Edward Dmytryk'ın *Television Spy* adlı bir gangster filminin montajını yaparken bitişik odada montajı yapılan "B" türü bir cangıl filminin atılan parçalarının konulduğu bidondan oldukça uzun bir film şeridini alıp dalgınlıkla daha sonra ele alınacak olan makaraların arasına atıvermiş. Uzun bir süre kimse bu hatayı farkedemedi. Gangster filmi oynatıldığında, cangıl filminden yaklaşık kırk saniye süren bir parçayı da içerdiği görüldü. Nereden geldiği belli olmayan filler, kaplanlar ve zürafalar ortaya çıktığında ben perdede rastgele ateş edip duruyordum. Bu kadar yersiz, bu kadar ters bir şey olamazdı.

Filmler işte bu karmakarışık yöntemle yapılırdı. Bir role hazırlanmaya vakit bile olmazdı, ama benim için bu çoğu kez hiç sorun değildi. Oynadığım karakterlerin hepsi de aynı uğursuz kumaştan kesilmiş olurdu. Ne var ki ben Akim Tamiroff ile Michael Chekhov'un yönlendirmesiyle her role yeni yeni şeyler katmaya çalışırdım. Bu rollerin biri (*Island of Lost Men* filminde Chang Tai adındaki kahraman Çinli gizli ajan) dışında hepsi de ya ahlak dışı yöntemlere başvuran düşük düzeydeki insanlardı ya da sıradan kiralık kabadayılardı. Kötü adamın kötü adamıydım. Bir silah ya da bıçakla ya da uzunca bir sicimle hakkımdan gelinmeden makaranın sonuna ulaştığım pek nadirdir.

Filmlerde kaç kez öldüğümü hiç merak etmedim. 1986'da, *8 Million Ways to Die* adlı bir Hal Ashby filminin duyurusunu yapan gazete haberini okuduğumda, birilerinin bir yığın ölüm sahnemi yeniden piyasaya sürülmek üzere topladığını sandım. Gerçekten de ölmüş ticareti yapmanın böylesi de zor bulunurdu. Universal'in *Parole!* filminde sesli sesli gülerek öldüğüm (yerlerde mi sürünmüşümdür? yoksa yıkılıp kalmış mıyımdır?) o ilk figüran rolüme gönderme de yaparak bir filme yetecek kadar son soluklarımla stüdyo tonozlarını tıka basa doldurmuşlardı herhalde...

Christopher

FOTOĞRAFININ Katherine'in yolladığı sandığın içinde bir yere sıkıştırıldığından gözüm gibi eminim. Oğlanın şipşak fotoğrafını altın varaklı çerçevesinden çıkararak kurumaya bırakılmış narin bir çiçek gibi, çok sevdiği kitaplardan birinin sert cilt kapağının altına yerleştirmiş olmalı. Onun sureti, biliyorum, o lanet olası paketin içindedir. Ya mukavva parçalarının arasına konulmuş, ya da bir ayakkabı kutusuna gelişigüzel sıkıştırılmış ya da bir albüm içine yerleştirilmiştir.

Bitkin, kaygılı ve her şeyi oluruna bırakmış bir halde gezintiden dönüp geçmişimden kalanları elden geçirmeye başlayınca, her şeyden habersiz, birden onun yüzüyle karşılaşacağım ve yıkılacağım. Kendimi bildiğim kadar, Katherine'i bildiğim kadar şunu da biliyorum: Katherine, hastalığında bile, hayal dünyam delik deşik olmuş bir halde dizlerimin üzerinde yığılıp kalmam için, gerçekle yüz yüze gelmemi istiyor.

Dünyada en korktuğum şey de bu!

Christopher birlikteliğimizi ayakta tutabilmek için, evliliğimizin ilk yıllarında dünyaya geldi ve bunda da bir süre başarılı oldu. Tanrım, o oğlanı taparcasına severdim. O bizim için eşi bulunmaz bir dayanak noktasıydı ve belirsizlik içindeki dünyamız büyük bir hızla ancak onun çevresinde dönebilirdi. Evde her şeyin onun işlerine göre düzenlenmiş olması, uykuda bile bir odayı doldurabilmesi bana inanılmayacak kadar ha-

rika geliyordu. O benim her şeyimdi; etimdi, aşkımdı, geleceğe olan umudumdu. Severdi, ama karşılığında hiçbir şey beklemeden. Hep ondan konuşurduk, çünkü önemli olan tek oydu. Gerçekten de çok tatlı bir çocuktu. Çoğu kibirli babalar aynı sözü hiç düşünmeden ağızlarının içinde yuvarlayıp dururlar. Bense hep onu düşünmüşümdür. Yıllardır, düşündüğüm hep o. Hâlâ düşünüyorum, bunu da laf olsun diye söylemiyorum. Christopher, ona en çok gereksinim duyduğumuz günlerde bize bağışlanmış, sevinç kaynağımız bir nurtopuydu. Ama ona doyamadan aramızdan ayrıldı.

Tanrım, o daha bir çocuktu!

Neler olduğunu tüm ayrıntılarıyla anlatmayacağım; çünkü anlatamam. Kimi ayrıntıları hatırlamıyorum bile. Ötekiler nereye gitsem hiç aklımdan çıkmıyor. Durup durup konuştuğum bir konu değil bu; hatta yıllarca taşındığım terapistlerle bile konuşmadım. Katherine ile de konuşmadım. Onunla yollarımız ayrıldıysa işte bu konuşmamam yüzünden ayrıldı. Bunun yirmi yıl sürmesi de ondan.

Gelgelelim, korkarım, cesaretle direnemezsem bugün, burada, bu gezintide, bir yanımı yadsımış olacağım.

Olayı çoğu kez ancak hayal meyal hatırlayabiliyorum. Tarih 15 Mart, 1941'di. (Yani tam da Sezar'ın öldürüldüğü Mart ortaları.) O gün öğleden sonrayı De Mille'in malikânesinde geçiriyorduk. Ne yapıyorduk, başka kimler vardı pek aklımda kalmamış. Christopher karşıdan karşıya geçmeye çalışırken W.C. Fields'in havuzuna düştü. Daha üç yaşındaydı.

Bana olayı haber vermeye geldiklerinde bir eşek şakası yaptıklarını sandım. Hayır! Böyle bir şey nasıl olabilirdi? Hayır, oğlumun başına böyle bir şey gelemezdi! Hayır! Ona göz kulak olması için tuttuğumuz bakıcı denen o uğursuz kadını öldürmek için dışarı fırladım. O kadını kendi ellerimle gebertecektim. Onu sınır dışı ettirecektim, onu işten atacaktım; bizi nasıl, Christopher'i nasıl inim inim inlettiyse ben de onu inim inim inletecektim. Bağırarak oğlumun intikamını alacağıma yemin ettim.

En sonunda, elim ayağım kesildi. Dünyam karardı. Her şey zınk diye durdu. Çevremde bir gürültü, bir koşuşturmadır gidiyordu. Acı acı haykırışlar. Ama ben hiçbir şeyin farkında

değildim. Belki de, şu an bir sona erse her şey gene eskisi gibi olur sanıyordum. Sanki hiçbir şey olmamış gibi, her şey gene eskisi gibi sürer, diyordum. Olan şey her neyse onu kabul etmek istemiyordum, gerçek olabileceğini de kabul edemiyordum. Ağlıyamıyordum, çünkü ortada ağlanacak bir şey göremiyordum. Hiçbir şey olmamıştı ki.

Cenaze törenine katılmadım. Üzüntü ve başsağlığı dileklerini bildirmeye gelenleri bile kabul etmedim. Mezarlığı da hiç ziyarete gitmedim. Zavallı Katherine harap oldu. (O durumda kim harap olmazdı ki.) Ona hiç destek olamadım. Ona yardımcı olamayacağımı düşündükçe kendi kendimden nefret ediyordum. Bu da ölümden beterdi benim için.

Babamı ve babaanemi bir yana ayıracak olursak, Christopher'i nasıl bir sevgiyle sevdiğimi bir türlü anlayamamışımdır. Yıllar sonra, Nicholas Ray'ın yazıp yönettiği *The Savage Innocents* adlı eşine az rastlanan bir filmde rol aldım. O filmde Inuk adında bir Eskimo'yu oynuyordum. Rolüme hazırlanırken, Eskimo kültürü ve inançları üzerine yazılmış pek çok kitap okudum. Bir Eskimo ölünce, anısına saygı göstermek için, arkadaşlarıyla aile bireylerinin beş gün boyunca toplantılar düzenlediklerini öğrendim. Bu toplantılarda, ölenle ilgili kaba saba öyküler, kişisel öyküler, heyecanlı öyküler, uydurma öyküler anlatırlar. Terinin kokusunu, yiyecekleri çiğneme biçimini, hatta "şey"inin uzunluğunu bile konuşurlar. Hiçbir şeyi bellekte bırakmazlar, çünkü bellekte bırakılanı insan unutulabilir. Şarkılar söyleyerek, oynayarak, gülerek eğlenirler. Bu görkemli ve acı dolu bir kutlamadır. Beşinci günün ardından ölenin adı bir daha hiç anılmaz. Eskimoların inancına göre, ölülerden söz etmek yattıkları yerden ruhlarını geri çağırmak demektir. Öyle yapılınca da ölüler sonsuz huzura asla kavuşamazlar.

Babamdan çok söz ederim; çünkü onu her zaman yakınımdaymış gibi hissediyorum. Eskimo inancını kabul edecek olsam, babamın yattığı yerden kalkıp yanıma gelmesine sık sık ondan söz etmem neden oluyor derdim. Babaannem de öyle, onu da çok yakınımdaymış gibi hissediyorum. Bir Eskimo'ya göre böyle bir günah asla bağışlanamaz. Ama benim ne suçum var bunda? Huzur içinde olmasalar da, ana oğul, her

ikisi de burada rahatlar. Benim başarılarıma da başarısızlıklarıma da tanık olabiliyorlar; sorunlarımı halletmemde bana yardımcı bile oluyorlar. Ne var ki zamandan soyutlanmışlar gibi bugünün dünyasında yaşamıyorlar. Biliyorum, onları buraya taşırken bireyci davrandığım doğru. Onlarsız yok olurdum yoksa. Olmayı amaçladığım insanla tek bağım babam. Dona Sabina'ya gelince kadınlığın kusursuz bir örneğidir o. Öyle bir örnekle de bir daha asla tanışamayacağım.

Ne var ki Christopher'den hiç mi hiç söz etmem. Bu konuda filmdekinden daha da Eskimo'yum ben. Babamla babaanneme verdiğim huzursuz yazgı oğlumun da yazgısı olmasın. Onun ruhunu taciz etmeyecektim. Bırakacaktım olduğu gibi kalsın. Bir yanım, ona layık olamadığım için, beni ve Katherine'i, yaşam alışkınlıklarımızı onaylamadığı için çekip gitti, diyor.

Christopher'i hemen her gün düşünüyorum. Her seferinde bir yerlerde; canlı ve gülümsüyor. Bizden uzaklara gitti, ama hâlâ yakınımızda bir yerlerde. Her telini kendi elimle eğirdiğim bütün bir yaşam örmüşüm ona; o da bu yaşamı büyük bir mutlulukla sürdürüyor. Hâlâ tıpkı annesi, ama gözleri benim gözlerim, canı benim canım. Aferin ona. O bir mimar şimdi, San Francisco'da yaşıyor. Evli, çocukları da var. Kırmızı bir Buick kullanıyor. Chicago'da, İran'da, Roma'da da çalıştı. Türlü çeşitli kısıtlamalarıyla, yüksek yapılar arasındaki acımasız dik boşluklarıyla New York'u fazla sıkıcı buluyor. Hayal gücünün gevşeyebilmesi, rahatça soluk alıp verebilmesi için geniş mekânlara gereksinmesi var onun. En son görevleri hakkında konuşmak için bana telefon ediyor. Sesinin titremesinden anlıyorum ki tam mesleğini bulmuş. Şimdi de, Doğu'da bir yerlerde, Batı mimarisinin öğelerini birkaç yüzyıllık Doğu gelenekleriyle birleştirmeye çalışan çok önemli yeni bir proje üzerinde danışmanlık yapıyor.

Geride bıraktığı her bir yapı burada yaşadığını kanıtlayan birer anıt. Burayı, şurayı kendi elleriyle bezedi. Uyandığında onları çok daha güzel biçimde bıraktı gitti. Kimileyin, yolculuklarımda, harika bir yapıyla karşılaştığım olur. Mimari çizgilerini hayran hayran seyre dalar ve sakın bunlar da Christopher'in olmasın, derim kendime. Bir de, arada, gülen gözleri

benimkine benzeyen bir çocuğa bakarım uzun uzun. Bu bağlantıya şaşıp şaşıp kalırım.

Dünyanın her tarafında tüm güzel yapılarda ve de çocuklarda Christopher'in ellerini görür gibi olurum. Elim onun eli sanki. İkimiz de huzur içindeyiz.

Her Şeye Veda

İKİ OLAY yüzünden Paramount'la imzaladığım sözleşme sona erdi. Her ikisi de büyük olasılıkla Cecil De Mille'den kaynaklanıyordu.

Kaç zamandır, birkaç rol arkadaşım ihtiyarla ilişkilerim konusunda bana hiç rahat vermiyordu: Nasıl oluyormuş da De Mille'in damadı olduğum halde güzel rollere konamıyormuşum! Tanrım, ne sıkıcı bir durum! Arkadaşlarım bilmiyordu, ben de onlara anlatamıyordum ki ortada ilişki diye bir şey yok. İyi roller beni bulmuyorsa büyük olasılıkla bu o rollerin kendilerinden kaynaklanıyordu.

Meslektaşlarımın o anlamlı bakışlarını çekmek, alaycı eleştirilerin altındaki küçümsemeleri dinlemek bana çok acı veriyordu. Tanrım, demek sen böyle iğrenç rollere layık olmalıydın, Tony! Karına laf dinletemiyor musun Tony, sana güzel bir rol vermesi için ihtiyarla konuşsa ya! Baksana Tony, beni bir Pazar eve yemeğe çağırsana, senin o çok sevdiğin hayta rollerinden birini kapabilmek için güle oynaya gelirim. Haydi Tony, söylesene, şu ikinci sınıf rollere çıkabilmek için kiminle yatmak zorunda kaldığının farkında mısın?

Onlardan biri de Carole Lombard idi. Evliliğimin şu ya da bu biçimde kariyerimi ödüllendiremediği konusunda akşamları geç saatlere kadar bana öğütler verirdi. Bir gece, Paramount şirketini kastederek, "Sen burada asla aktör filan olamazsın," dedi, "bu hergele herifler seni hiç ciddiye almıyorlar."

"Sen ne demek istiyorsun? Ben işimden hoşnutum."

"Sen lanet olası bir Kızılderilisin, Tony. Bu insanlar sana hep o gözle bakıyorlar. Sen bir Kızılderilisin. Sen bir Meksikalısın; sen aşağılık bir haraççısın, bir başoyuncu değilsin. Alt ta-

rafı sıradan bir çocuksun. Senin tek özelliğin C. B.'nin kızının kocasın olman."

Sonunda haklı olduğunu düşünmeye başladım.

Benim ilk Haç'ı suya atma yortum, De Mille ile yaptığım *Union Pacific* adlı filmimle çakışır. Union Pacific adlı demiryolu şirket binasının çevresinde buharla çalışan eski püskü bir yol silindirinin öyküsü bu. De Mille yapımı öteki filmler gibi bunda da ne çok yıldız vardı. Listenin en başında Barbara Stanwyck ile Joel McCrea yer alıyordu. En alt ve orta basamaklarda da en çok Paramount'un "B" ekibindekiler. Bana da bir kumarcının kabadayısını oynamak gibi küçük bir rol düşüyordu. Gene münasebetsiz bir ölümle ölecektim; bu kez Joel McCrea öldürüyordu beni.

Bu da ötekiler gibi önemsiz bir roldü. Rolümü gene aynı biçimde oynamam istendi. Biz sözleşmeli oyuncular kariyerimizle ilgili konularda hiç sesimizi çıkaramazdık; çünkü biz Paramount'un köleleriydik. Yıldız oyuncuların dışında kalanlar için, stüdyo sistemi bir anlamda sözleşmeli kölelik demekti. Stüdyo fantezisinin gerisindeki dile getirilmeyen asıl gerçek de buydu. Eğer aktör verilen rolü oynamaya yanaşmazsa, stüdyo maaşını askıya alır ve sözleşmesini uzatabilirdi. Bir başka deyişle, filmin çekimi iki ay sürecekse, sözleşme süresine iki ay daha eklenirdi. Kimileyin, bir lütuf olarak, rol dağıtım yönetmeni, ilk filmin yapımı sırasında aktörü bir başka filmde oynatabilirdi. Bu durumda aktörün askıya alınan maaşı kendisine verilirdi. Fakat genellikle stüdyonun çıkarı gözetilerek aktör bir köşede oturtulurdu.

Union Pacific'in çekimi stüdyodaki öbür filmlerin yapımını aksatıyordu. Paramount'un tüm kaynaklarına De Mille el koymuştu. Bu yüzden benim oynayabileceğim bir film daha yoktu. Ben de uzun süre maaşımı gözden çıkaracak durumda değildim. Ayrıca, durduk yerde, verilen sözün daha da uzamasını düşünemezdim. Öte yandan, kendi kayınpederim tarafından depoya atılmayı da istemezdim. Daha sevecen bir De Mille, benim rolle ilgili itirazım üzerine, aynı rolü bir başka sözleşmeli oyuncuya vererek beni yükümlülüklerimden kurtarabilirdi. Ama asla böyle bir şey olmadı. Hiç olmazsa, bana filmde daha göz dolduran bir rol verebilirdi. O da olmadı. Ya rolü

kabul edecektim ya da bırakıp gidecektim. Bu durumda rolü kabul ettim.

Filmin kendisi hiç de fena sayılmazdı, ama benim düşüşe geçmemi kolaylıyordu sanki. Belki böylece bunu da görmüş olacaktım. Bir gün, öğleden sonra, stüdyo dışında çekim çalışmalarının yapıldığı yerde, De Mille kendi özel yemek masasına beni de çağırdı. Açık havada kurulan iğreti stüdyo lokantasında tatsız tuzsuz piknik yemekleri yenirdi; ama patron, ayrı bir köşeye kurulmuş gümüş takımlı, keten örtülü özel bir masada şık porselen tabaklarda yemeğini yerdi. Piknik de olsa her şeyin görkemli biçimde hazırlanmasını isterdi. Çekim aralarında, kendisine ayrılan yerde yardımcılarıyla toplanırdı. Kalan görevliler de bu aşırıya kaçan gösteri karşısında söylenip dururlardı. Bizden daha iyi olduklarını düşünüyor olmalılardı, bunu biz de biliyorduk.

Aptal gibi, kayınpederimin çağrısına uyarak ben de onunla masaya oturdum. O sırada onun basın ajanı yoktu, benim de yoktu. Belki de sadece karımla aramda gittikçe artan soğukluğu konuşabilmek için damadıyla yakın olmak istemişti. Bence böyle bir deneme hiç de fena olmazdı. Benim rolle ilgili hoşnutsuzluğumu yeterince konuşmuştuk, kırık plak gibi bunu yinelemenin hiçbir anlamı yoktu. Güzel güzel filmden, benim birkaç önemsiz sahnemden söz ettik. Hepsi bu kadar, başka bir şey konuşmadık.

Bir iki gün sonra, köşe yazarlarından biri, bu kez, çekim sırasında verilen arada yemeğimi birlikte çalıştığım "sıradan" insanlarla yemeyi reddettiğimi ima eden bir haber kaleme aldı. İddiasını geçerli kılabilmek için de kanıt olarak patronla yediğim yemeği gösteriyordu.

Haberi okuyunca deliye döndüm; ama kimseyi suçlayamazdım. Dedikodular yapacağını yaptı. Stüdyonun yaşlı emektarları De Mille'e ateş püskürmeye başladı. Oysa De Mille sadece biraz uzak duran damadına karşı bir iyi niyet gösterisinde bulunmuştu. Bunda tek hatalı olan bendim; çünkü haddimi aşmıştım. Ne de olsa, sıradan bir işçi, sıradan bir insandım. Yemeğimi kendim gibilerle oturup yiyeceğime görkemli bir masada yemek de ne oluyordu? Kim oluyordum ben? Alt tarafı bir meyve toplayıcının oğluydum. Bir başkasın-

dan ne farkım vardı? De Mille ve dalkavukları herkesten, her şeyden üstündüler. Bunu anlamalıydım.

O zaman ben de De Mille ile bir daha asla film çevirmeyeceğime yemin ettim. Sözleşmenin canı cehenneme, dedim kendime. Bu kadarı da fazlaydı. Joel McCrea artık beni kolay kolay haklayamazdı. İnsanı çıldırtan bu tür işlerle ilişkim kesilsin istiyordum. Hemen ajanıma telefon ettim. Paramont'la imzaladığım sözleşmeden bir an önce kurtulabilmem için bir şey yapıp yapamayacağını öğrenmek istiyordum. Böyle bir şey yapamazmış. Ama bu işin peşini bırakmayacaktım. Bundan sonra ne yapacaktım? Nereye gidecektik? Geceleri Katherine'le bunun dışında başka şey konuşmuyordum. Hiç de hazırlıklı değildim. Öte yandan, bir başka stüdyoya da kapağı atabileceğimi ya da bir tiyatroda iş bulabileceğimi, olmazsa mimarlık işine dönebileceğimi düşünüyordum. Paramount stüdyolarında, aile ilişkilerimden yararlanarak para sızdırmaya çalışan ya da akranlarıma tepeden bakan pervasız bir primadonna izlenimi bırakıyorsam, bu durumda onlardan tek rol bile istemiyordum.

Oyunculuk kariyerim ya yaşayacak ya da ölecekti, ama benim ileri süreceğim koşullarla.

Kısa bir süre sonra, Bob Hope, Bing Crosby ve Dorothy Lamour'un oynadığı Road'lu ("Yol"lu) başarılı seri filmlerin ilki olan *Road to Singapore*'un setinde bu kez daha da ağır bir biçimde aşağılanmak varmış. Filmde, nükte ve taşlamadan çok bitmez tükenmez sululuklar daha ön plandaydı. Beylik bir senaryo ve deneyimli bir oyuncu kadrosuyla bu denli yüksek bir gişe geliri sağlanacağı beklenmiyordu. Ne var ki, (elbette ya, ne sanıyordunuz) Hope-Crosby gizli formülü böylece stüdyoya uzun vadeli bir iş yapma ayrıcalığı armağan etmiş oldu. Bir şeyler cuk oturmuştu. Neler olduğunu Tanrı bilir.

Bu başarılı şablon filmde çok önemsiz bir rolüm vardı. (Lamour'un kıskanç Latin Amerikalı sevgilisini oynuyordum.) Paramount'un film tanıtma ofisindeki kimi sivri akıllılar çok önemliymiş gibi benim filme katkımı abartılı biçimde duyurmak yanlısıydılar. Bunu yapmak için de insanı çileden çıkartacak bir yöntem uygulayacaklardı. Böylece beni stüdyodan daha da uzaklaştırmış oldular: Hazırlanan yapım öncesi basın

bülteninde bana gönderme yapılarak "Cecil De Mille'in damadı" deniyordu.

Bu hafifliği ancak birkaç hafta sonra, gazetelerden kesilmiş kupürler film setinde ortaya döküldüğünde öğrenebildim; bu da benim sonuncu aşağılanmam oldu. Artık çok geçti. Ülke genelinde bütün gazeteler haberin üzerine üşüştü. Her yeni haberle biraz daha yıpratılıyordum. İki düzineye yakın filmde rol aldığım halde, stüdyonun fasa fiso yazarları tek söz edilmeye layık film olarak bunu gösteriyorlardı.

Bu adamlara bıraksam, benden geriye hiçbir şey kalmayacak.

Gezinti

KELİMDE olsa, herkesi bir bisiklete bindirirdim. Dünyayı çırçıplak soyar ve her insanı kendi haline bırakırdım. Düşünün: bir yer ki orada herkesin ne kadar ilerleyeceği bacaklarının gücü ve de içindeki ateşe bağlı. Gezintiye çıkmanın değeri sadece ulaşılacak noktanın uzaklığına göre ölçülen, hiçbir sosyal konumun söz konusu olmadığı bir yer!

Ah, ne güzel olurdu bu dünya!

Trafikle cebelleşerek nereye kadar gideceğime daha karar bile vermediğim halde kendimi zorlayıp duruyorum işte. En önemlisi de oraya ulaşabilmek; çünkü sonuçta gene aynı yere varmış olacağız. Bunu düşünen bir ben miyim? Yol boyunca öfkeden dudakları birbirine iyice bastırılmış yüzlere bakıyorum da aynı muammayı çözmeye çalışan tek bir allahın kulunu daha göremiyorum. İnsanlar şık spor arabalarının direksiyonlarının başına oturmuş daha hızlı, daha kestirmeden gidebilmek için fırsat kolluyor. Herkes geç kalmış, zamanın geçmesini istiyor. Onlara göre oraya varmak çok sıkıcı ve zor iş. Renkli pencere camlarının gerisinde benzeri olmayan bir boşluk görür gibi oluyorum.

Öğle oldu; güneş tam tepede. Sokaklarda bir faaliyettir gidiyor. Buyurgan insanlar bir sonraki buluşmalarına geç kalmamak için koşuşturuyorlar. Hepsi de etkili biçimde kurulmuş

bir telaş içindeler. Nereye gittiklerini biliyorlar; ama aksamalar olmadan varacakları yere kolay kolay varamazlar. Aşırı kalabalık ve bu hengame yüzünden neşeleri kaçıyor elbet, bu da onlar için olağan.

Bisikletimde tek başımayım. Bütün bu insanlar, bu araçlar önümde uzayıp gidiyor. Bana hiç dokundukları yok. Sağım solum hareket halinde, bir ben kımıldamıyorum. Sabırsızlığın saldırısına uğradım, benimse hiç acelem yok. Bu bir hastalıksa eğer, dua ediyorum, başkalarına da geçsin. Dünya bana sıkıntı olan ne varsa her şeyi kıskıvrak yakalasın. Belki de böylece sonunda bir yerlere varırız. Belki de böylece bu gezegende amacımızın ne olduğunu yeniden keşfedebiliriz. Varsın bisiklet tek ulaşım aracımız olsun, bakın o zaman neler olur! Ekonomimiz de, sağlığımız da nasıl yoluna girer. Ne değişiklikler görürüz!

Ama, belki de bu değişikliklerin sonu iyi gelmez. Belki de insanlar durduk yerde türlü çeşit biçimlerde birbirlerini öldürmeye başlarlar. İnsanoğlunun doğası bu: Belki de kimi ülkelerin dünya lastik pazarını ele geçiriverir, belki de benzin kadar bisiklet lastiğinin de bulunması zorlaşır. Belki de kendimizi yepyeni savaşların içinde bulurduk. Yepyeni global silahlarla yepyeni bir düşmana karşı.

Savaş ve nefret dedikleri iblisler gene görünmeye başladı. Bu tür karanlık düşüncelerden uzak durabilmek için elimden gelen her şeyi yapıyorum. Ama onlar her köşe başında var. Onlara engel olmaya çalıştıkça üzerime daha da saldırıyorlar. Bu kin ve nefret duygusunu gözeneklerimden dışarı atmak istiyorum, (bu bir anlamda ruhsal bir zehirden arınma) fakat kızgın öğle güneşi ve bisikletimle cebelleşip durmam bile o zehiri terle dışarı atmama yardımcı olamıyor.

Zihnimi bir şeylerle oyalamaya çalışıyorum. İşte, ta yukarlarda, güneşin iyice belirginleştirdiği bir at silueti görüyorum. Bu görüntü bile beni oyalamaya yetmiyor. Hayvanın rengi gerçekte tatlı bir gri de olabilir, ama uzaktan beyaz görünüyor. Şimdi düşünüyorum da, başlarında Montezuma gibi vahşi bir adam olmasaydı Aztekler pekâlâ İspanyollara yenilmeyebilirlerdi. (Bu tepeler ölüm ve yakıp yıkma gibi düşüncelerle neden üzerime üzerime geliyor böyle?) Onlar nasıl birden üzeri-

me abanıverdiyse ben de onları silkip atıyorum. Beş yüz yıl öncenin olayları üzerine akıl yürütmenin ne âlemi var şimdi? Azteklerin de, İspanyolların da canları cehenneme! Onların savaşı sona erdi. Hem onların savaşından bana ne!

Buralarda oturmak hiç de bana göre değil; ama denizin keskin iyot kokusuyla karışık tuz kokusunu duyunca keyfim yerine geliyor. Yeniden canlanıyorum, ölüm üzerine düşüncelerimi geride bırakarak pedallara asılıyorum. Artık hiçbir şey beni durduramaz. Hepsinin, her şeyin önünde ilerliyorum; az sonra doğruluyor ve gerçekte havada uçmadığımı uyaran arka tekerlek dişlilerinin büyük bir hızla dönüp durması sayesinde gene süzülmeye başlıyorum. Aynı duyguyu bisikletim de yaşıyor olmalı ki bana hiç gerek duymadan kendiliğinden kayıp gidiyor.

Depremden Önce

DEPREMDEN iki ya da üç gün önce, havada tuhaf bir elektriklenme duyulur. Bu elektriklenme her şeyi etkiler; olanları açıklamak benim için o kadar kolay değil. Kemiklerimde, havada müthiş bir ağırlık hisederim; işte o zaman onun yaklaşmakta olduğunu hemen anlarım.

Uzun yıllar San Andreas fay çizgisinin geçtiği bir bölgede yaşadığım için bu uyarılara ister istemez alışmış oldum. Onu önce sabahları hisseder, tuhaf bir duygu içinde uyanırdım. Zaten bu değişiklik daha geceden belli olmaya başlar. Bunu kimi zaman, zihnimin şu ya da bu sorunla iyice yorulmuş olmasına veririm, ya da dün akşam yediklerimin mideme ağır gelmiş olabileceğini düşünürüm. Kendi kendimi şöyle bir yoklarım. Ne en ufak bir nevrasteni belirtisi ne de en ufak bir mide yanması. Hiçbir şey yok. Değişiklik içimde değil, dışımda.

Çok geçmeden aynı huzursuzluğu başkalarının da hissettiğini öğrenirim. Ne olduğunu anlarız, ama hiç üzerinde durmayız. O tuhaf doğa dokusunun her nedense buraya rastladığını düşünerek kendi kendimizi aldatırız. Onun bir kez daha yineleneceğine asla inanmak istemeyiz.

Ertesi sabah, aynı duyguları bir türlü içimden atamam. Artık bütün duyu organlarımı sarmıştır. Yemeklerin tadı da pek yavan gelir insana. O kokuları burnum ilk kez farkediyordur sanki. Güzel kadınlar cansız yaratıklarmış gibi bir acayip görünür gözüme. Gökyüzü bile bir harabe rengine bürünür. Ne var ki gün her günkü gündür. Başa gelecekleri engellemek için, açık seçik olan şeyi görmezlikten gelmek için kendi kendimizi aldatmaya çalışırız. Yemek yerken, korkularımızı geçiçi olarak unutur, gelecek günlerden konuşmaya bakarız. Bunun, bu duygunun yarınlarımızda yeri yoktur. Hepimiz umut doluyuzdur, ama nah umut doluyuzdur. O gece, uzaklarda bir yerde, bir gürültü duyulur. Bu ses tanımakta güçlük çektiğim, ama hiç de kulağıma yabancı gelmeyen bir sestir. Bir an sesin havalimanından geldiğini sanırım, ama uçaklar bu kadar çok gürültü çıkaramaz ki. İnsanı merak içinde bırakan bu sesler toprağın üzerinden değil, toprağın derinliklerinden geliyordur.

İşte her şey o anda başlar. Büfeden bir tabağın yere düşmesi ya da avizenin sağa sola oynamasıyla harekete geçmiştir. Duvarda asılı duran resim çarpık bir durum alır; her şey filmlerde görmeye alıştığımız o beylik ağır çekim görüntülerini andırır. Birden güçlü, kocaman bir el evi kavradığı gibi sarsmaya başlamıştır. Bir yerlerde bir kadın bir çığlık atar; bir çocuk ağlamaya başlar.

Depremler bizi tatlı rüyalarımızdan sık sık uyandırırdı. Ama Katherine ve ben değişik şiddetteki bu depremlerden her seferinde de kurtulmayı bilirdik. Deprem Richter ölçeğiyle 5.0 ya da 5.3, hatta 5.8 de olsa sonuç değişmezdi. Çocukları da yanımıza alarak kendimizi güvenli bir yere atmaya bakardık. En güvenli yerler kapı kasalarıydı. Ayakta dikildiğimiz sırada, dört bir yanımızda kızgın Tanrı'nın bakışlarını üzerimizde hissederek bir yandan dua eder, bir yandan da doğanın öfkesinin geçmesini beklerdik. O bekleme sırasında, bildiğim her şeyin fasa fiso olduğunu anlardım. Dünya, bu içi dolu olan dünya, güçlü ve azgın bir denize dönüşünce biz de gelgit dalgalarının üzerinde sallanıp dururduk. Bu akıl almaz bir şeydi. Sokakları umarsız korkulara kapılmış bir kalabalık doldururdu. Bizi bu felaketten kurtarabilecek güçlü kuvvetli insanlar da ortalıkta görünmüyordu. Her şeyi eski durumuna sokacak, dünyanın

yeniden yapılanmasını sağlayacak göksel yasalar da yok ki. Altımızda toprak doymak bilmeyen bir orospu gibi hâlâ kıvranıp duruyor. Ondan canımızı kurtarmaktan başka çaremiz yok. Herkes kendi başının çaresine bakma telaşında.

Böyle anlarda, kimileyin Tanrı'nın dünyayı ve bizleri unuttuğunu düşünürüm.

Aşama aşama oluşan gürleme, sonunda yavaş yavaş yok olur giderdi. İçindeki zehirleri kusan kocaman bir canavar gibi arz küresi de kasıltıcı öğürmelerine son verirdi. Deprem sona ererdi, ama bu her şeyin son bulduğu anlamına gelmezdi; çünkü canavarın yeniden uyanabileceği korkusunu içimizden atamazdık.

Nelerin kırılıp döküldüğünü anlamak, çocuklarımızın sorularını yanıtlamak için, saklandığımız yerlerden çıkardık. Böyle bir olayı nasıl açıklayabilirdiniz? Doğanın bu hareketinde hiç adalet var mı sizce? Dışarda, insanlar dua ederken, inançsızlar bile dizlerinin üzerine çökmüş olurlardı. Yeniden yapılanma bir kez daha başlardı. Kendi tanrılarımızla kendi hesaplaşmalarımızı tamamladığımızdan, artık pazarlığın sonuçlarını yüksek düzeyde tutturup bunu sürdürmenin yollarını arardık.

Hiçbirimiz hep aynı kalamazdık.

Sangra y Arena

İLK KEZ, Rouben Mamoulian'ın *Blood and Sand* adlı ünlü filminde önemli bir role çıkabildimse bunu 20th Century Fox stüdyosuna borçluyumdur. Warner Brothers stüdyosuyla, Paramount'tan aldığım maaşın üç katı bir sözleşme imzaladığım halde, hâlâ mesleğimin geleceğini belirleyecek önemli bir role kavuşabilmiş değildim. Mamoulian'ın filmi bana yeni bir atılım yapma olanağı yarattı. Bu kez gene destek oyuncu dedikleri yardımcı erkek oyuncuydum; ama hiç değilse, şimdi destekleyeceğim bir şey vardı ortada; mesleğimi geliştirme umudum da vardı.

Blood and Sand sayesinde, benimle özdeşleşmiş olan ka-

ra derili gangster tiplerinden kurtulmuş olacaktım. Şampiyonluğu ele geçirmeye çalışan bir zıpçıktı boğa güreşçisini oynuyordum. Bu sayede hem kalabalığın gönlüne taht kuracak, hem de Tyrone Power'in sevgilisini (Rita Hayworth) elinden alacaktım. Filmin kendisi harika bir teknikolordu. Rolüm üzerinde fazla durulmamış olsa da film harika renkli fotografları sayesinde Oscar kazanacaktı. Yarattığım karakter gerçi sonunda başarılı oldu; ama filmin öyküsü benim canlandırdığım boğa güreşçisi Manolo de Palma'nın yükselişi üzerinde değil, Tyrone Power'in oynadığı Juan Gallardo'nun düşüşü üzerinde yoğunlaşıyordu.

Filmin kalan bölümleri için gerektiğinde kullanılmak üzere bekletilen bir rakip boğa güreşçisi durumundaydım. Böylece Rita Hayworth ile unutulmaz bir dans sahnesini gerçekleştirmek fırsatı elde etmiş olacaktım. Ben öteden beri dans pistlerinde oldukça rahatımdır; Rita Hayworth'a gelince çok uyumlu bir partnerdi. Kalçamı kendi bedeninin bir parçasıymış gibi o denli rahat kullanırdı ki. Tıpkı iki sevgili gibi dansediyorduk. Gerçekte filmi süsleyip püsleyen, kotaran biz olduk.

Rita Hayworth inanılmayacak kadar güzel bir kadındı. Parlak kırmızı saçları vardı; tıpkı benim gibi onun da damarlarında yarı İrlandalı yarı Latin Amerikan kanı dolaşıyordu. Filmde onun genç İspanyol sevgilisi rolündeydim. Ortak mutluluğumuzu hiç kimse engelleyemez görünüyordu. Birbirimizden uzak durmamız için hiçbir neden yoktu.

Ah, Miss Hayworth'um ne hoş bir yaratıktı öyle! Görünüşe aldanmamak gerektiğini ben de biliyordum elbet; özellikle de Hollywood'ta. Ama kendimi kandırmaya da hazır gibiydim. Gerçekte, yaptıklarım kendimi bu yanılgıya teslim etmekten de öte bir şeydi. Belki de bunun böyle olmasını kendim istiyordum. Kırmızı saçlı bu afete bakınca utancımdan kaçacak delik arıyordum kendime.

Katherine'in geçmişini bugünkü varlığımla yok etmeye iyice karar vermiştim. Her yeni film karımın eski günahları üzerinde etkili olabilecek hoş bir dikenli tel oluşturabiliyordu. Belki de bir gün terazinin kefeleri dengelenirdi. Bir gün, benim ünlülerim Katherine'in ünlülerini alt eder ve böylece gerdek odamıza dil uzatan deniz ejderi dedikleri Leviathan'lar da

geberir giderdi. Bununla birlikte, kadınlar karşısındaki utangaçlığım hâlâ sürüyordu. Bir kadın benimle ilgilendiğini açıkça belli etmedikçe, bir türlü harekete geçemiyordum. Tüm deneyimlerime karşın, büyük bir umutsuzluk içindeydim.

Blood and Sand dolayısıyla iki ayrı fırsat çıkmıştı karşıma; ben onlardan ancak birini farkedebildim. Miss Hayworth iyi bir fırsattı, kaçırmak olmazdı. Ta başından beri birbirimizden hoşlanıyorduk; aramızdaki bu duygusal ilişki çekim boyunca hiç aksamadı. Bununla birlikte buna duygusal ilişki demek işleri biraz abartmak olurdu. Çünkü hiçbir özelliği olmayan sıradan bir ilişkiydi. (Bu biraz da aşağılayıcı bir deyim belki, ama öyleydi.) Aramızdaki tek gerçek duygular bedensel duygulardı. Sanki filmdeki rollerimizi dışarda da sürdürüyorduk. Aramızda konuşabileceğimiz belli bir ortak konumuz yoktu, ama konuşmak hiç önemli değildi. Filmde çevirdiğimiz sahneler her şeyi dolduracak kadar sıcak sahneler olduğu için, o sayede birlikte çok keyifli birkaç hafta geçirmiş olduk.

Hayworth'un kocası ise bundan hiç keyif duymadı, ondan başka şey de beklenmezdi elbet. O sıralar, bir petrol milyoneriyle evliydi. İlişkimizi onaylamadı; fakat beni şaşırtan onaylamayışını dile getirirken kullandığı ölçek oldu. Beraberliğimizi öğrendikten sonra, "Neyin var senin?" diyerek karısını azarladı, "bir yardımcı erkek oyuncuyla mı kırıştırıyorsun? Madem böyle bir ilişkiye giriyorsun, oldu olacak Tyrone Power'la kırıştırsaydın bari?"

Sinema endüstrisinin kapris ve gelgit hevesleri de böyle oluyordu işte.

Benim asıl kaçırdığım fırsat Mamoulian'nın başrol oyuncularından Linda Darnell oldu. Ben Linda Darnell'i, filmlerinde çoğu kez masum genç kız rollerine çıktığı için, bakire genç kızlardan sanırdım. (Bir seferinde Bakire Meryem'i bile oynamıştı!) Özel yaşamında bile iffetli bir yanı olduğu gözlenirdi. Çok güzel bir kızdı, ama kadından çok bir genç kız izlenimi bırakırdı insanda. Onu hep korumak istemişimdir; oysa o kafasında başka şeyler kurarmış. Bir gün öğleden sonra, film çekimlerinin yapıldığı yerde, tatil günlerimi nasıl geçirdiğimi sordu. Ben de ona bisikletime atlayıp dere tepe dolaştığımı, resim yapıp kitap okuduğumu söyledim. Benim bu gezintime

kendisinin de katılıp katılamayacağını sordu. Onun bu ilgisi gururumu okşamıştı; ister istemez gezintime onu da çağırdım. Linda Darnell gibi bir kadının benden ne beklediğini bilemezdim. Her zaman, doğru dürüst şeyler giymeye, doğru dürüst şeyler konuşmaya çalışırdım. Bıyıkları yeni terlemeye başlayan öğrenciler gibi, kendime kesinlikle güvenemiyordum.

Bu benim isteyebileceğim en son şey olabilirdi. Çalışmadığım günler, kitaplarıma dalmaya bayılırdım. Ertesi sabah film setinde karşılaşmak zorunda kalacağım bir kadınla sohbete dalmayı ya da üzerinde hak iddia ediyormuşum gibi birtakım pozlara girmeyi hiç istemezdim. Bununla birlikte, Miss Darnell'in arkadaşlığını da çok merak ediyordum. Bu yüzden, isteğini kabul ettim. Cumartesi günü, güneş doğar doğmaz onu almaya gittim. Birlikte dağlara doğru yol almaya başladık. Çantamda kitaplarımla resim malzemelerimden başka, bizi güneşin sıcağından koruyacağını düşündüğüm bir de şemsiye vardı.

Önce hiç konuşmadan uzun bir süre yürüdük. Sessizlik umurumda değildi; ama belli ki dikkatimi çekmeye kararlıydı. Küçük bir ırmağın yanına varınca, ağırbaşlı bir tonla, "Ah, Tony, pabuçlarımın mahvolmasını istemem, lütfen beni sen taşır mısın karşıya?" dedi.

Bu durumda, onu taşıdım elbet.

Birkaç dakika sonra, taşımakta olduğu piknik sepeti birden ağır gelmeye başladı; bu durumda sepeti de aldım elinden. Bir gün önce yağmur yağdığı için, yürüdüğümüz yol yer yer çamurluydu. Bu yüzden ara sıra onu kucaklayarak geçiriyordum çamurlu yerlerden. Birkaç dakikada bir, ufak tefek şeyler istiyordu benden; ben de onun bu isteklerini her seferinde yerine getiriyordum.

Tepenin doruğunda, bir ağacın altında oturduk ve bir şişe de şarap açarak piknik yemeğimizi yedik. Miss Darnell yemekten sonra otların üzerine sırtüstü uzanırken derin bir iç çekti. İşte aktörce bir iç çekme, dedim kendime.

"Tony," dedi, "ben çok yoruldum; gözlerimi kapatmamda bir sakınca var mı?"

"Hiç yok," dedim ve kitaplarımı yanıma aldım; bir şeyler okuyabileceğimi düşünüyordum.

Bir saat kadar uyuyormuş gibi yaptı, ama bu süre içinde ya bacaklarını yayıyor ya da kedi gibi hoş hoş sesler çıkarıyordu. Hiç sakınmadan sereserpe uzanmış yatıyordu. Tanrım, beni kendimden geçirecek! Ondan gözlerimi ayıramıyorum, ama yerimden de kımıdayamıyorum. Bu alçak sesle inlemeler başka bir erkeği çoktan tahrik edebilirdi, bense yanlış bir şey yapacağım diye ödüm kopuyordu. Cahilliğimden olacak, uykusu hafif diye yorumladım. Bedenini anlamlı biçimde oynatıp durmasına aldırmadan kitaplarıma daldım. Bir yandan da yanıbaşımda azmış bir bakirenin uzanmakta olduğunu düşünmekten kendimi kurtaramıyordum.

Bir ara gözlerini açtı. "Bana bir şeyler okusana, Tony. Ne harika bir sesin var."

Ne aptalmışım! Beni kendine doğru çekerek göğsüne bastırmadığı kalmıştı. Bunun dışında ne varsa her şeyi yapmıştı. Bense buna karşılık şiir kitaplarımdan birini açarak ona şiirler okuyabilmiştim ancak. Bundan da bıkınca artık dönmemizde bir sakınca olup olmadığını sordu. (Başka ne bekliyordum yani?) Böyle olunca da döndük elbet.

Pazartesi sabahı yeniden çalışmaya başladığımızda hiçbir şey olmamış gibiydi. Gerçekten de öyle, hiçbir şey olmamıştı. Her türden uyarıya karşın, onları göz ardı ederek, bir arkadaşımla ne güzel bir öğleden sonra geçirdiğimi düşünüyordum. Gerçekten de, aramızda insanın huzurunu kaçıran o taşkın duygular da olmasaydı, ne iyi olurmuş.

Ne var ki bu olanları Linda Darnell başka türlü algılamış; bunu da bir süre sonra öğrendim. 20th Century Fox stüdyolarında William Wellman'in yönettiği *Buffalo Bill* adlı filmde gene birlikte çalışıyorduk. Bir ara Maureen O'Hara beni bir kenara çekerek Linda'yla aramızada neler geçtiğini sordu.

Şaşırmıştım. "Ne demek o?"

"Bana her şeyi anlat. Çok merak ediyorum."

Ona o uzun yürüyüşümüzü, şarap içtiğimizi anlattım. Kitap okuduğumu. "Çok güzel bir kadın," dedim.

Maureen bana o uzun yürüyüşü de, kitapları da, o güzel öğleden sonrayı da her şeyi, her şeyi. bildiğini söyledi. Ben bunları ona yeni baştan anlatırken kahkahalarla güldü ve bana kız arkadaşının söylediklerini aktardı. "Biliyor musun, o senin

bir melek olduğun kanısında," dedi ve İrlandalılara özgü bir kahkaha attı.

Öyle anlaşılıyor ki, Linda Darnell'in tahriklerine karşı koyan, onunla cinsel ilişkiye girmeye kalkışmayan tek aktör ben oluyordum. Oysa bir başka erkek böyle bir fırsatı büyük olasılıkla kaçırmak istemezdi. Kendimi bir türlü bağışlayamıyordum. Demek ki bu genç ve güzel bakire elimi uzatsam benim olabilirmiş, ama ben ona şiir okumaktan başka bir şey yapamamışım.

Ben hâlâ Kızılderili rollerine çıkıyorum, tepelere çıkmak neredeeee? Adam olabilmem için daha bir fırın ekmek yemem gerek!

Reddetmek

DÜNYANIN en büyük aktörleri sırasında ufak tefek rolleri geri çevirmişlerdir. Bu bizim istesek de kaçınamayacağımız işin başka bir cilvesi. Hepimiz bu rol reddetmelerimizi taşlar gibi biriktirir ve zamanı geldiğinde onları fırlatır fırlatır atarız. Ceplerim hâlâ tıka basa o taşlarla doludur.

Örneğin: Warner Brothers ile daha yeni sözleşme imzalamıştım; Jack Warner bana bir iş ayarlamaya bakıyordu. Aynı zamanda bir filmin rol dağıtım sorununu da çözmeye çalışıyordu. Böylece bir taşla iki kuş vurmak niyetinde olmalıydı.

Warner, Edwin Gilbert'in yazdığı *Hot Nocturn* adında, gezici bir caz orkestrasının öyküsünü anlatan bir oyunun haklarını satın almıştı. Gilbert daha sonra Robert Rossen'le birlikte oyunu senaryolaştırmıştı. Warner oyunu *Blues in the Night* adıyla filme alıyordu; onun asıl derdi filme bir başrol oyuncu bulmaktı. Senaryoyu George Raft'a gönderdi, ama o senaryoyu geri çevirdi. Senaryoyu daha sonra Humphery Bogart'a gönderdi, senaryoyu o da geri çevirdi. En son John Garfield'e gönderdi. Senaryoyu o da geri çevirdi.

Sonunda senaryoyu bana gönderdi. Filmin hikâyesini biliyordum; o sıralar, hepimiz stüdyoyla sözleşmeli olarak çalışıyorduk; ne var ki ben ince eleyip sık dokuyacak durumda değildim. Bu bir başroldü, ve ben hemen üzerine atlamalıydım;

fakat senaryo benim açımdan felaket bir şeydi. Benim karakterime hiç mi hiç uymuyordu. (O sıralarda bile, bir rolü temize çıkarmaya bakmak çok önemliydi. Ne kadar da saçma!)

Senaryoyu okuduktan sonra ufak tefek notlar aldım. Bu işi alacaktım, ama daha önce çözümlenmesini istediğim bazı şeyler vardı. Senaryoyu okuyup bitirdikten sonra, Warner'a telefon ettim ve ondan bir randevu aldım.

Onu görmeye gittiğimde hemen sordu: "Senaryoyu okudun mu?"

"Evet," dedim, "zaten ben de onun için geldim."

Lafa nereden başlayacağıma karar veremiyordum. "Bana bak, Jack," dedikten sonra durakladım. O hemen lafımı kesince konuşmamın gerisini getiremedim.

"Bu kadar yeter, Tony," dedi, "Şu senin lafa başlama biçimin var ya, bundan hiç hoşlanmam. 'Bana bak, Jack.' ha! Hayır delikanlı ben bu hitaplardan hiç hoşlanmam."

"Ama, izin verin de lafımı bitireyim..."

Çok soğuk bir bir ses tonuyla, "Şansını yitirdin, delikanlı," diyerek bir kez daha sözümü kesti, "sana nedenini söyliyeyim mi? George Raft beni reddeti. Bogie beni reddetti. Garfield beni reddetti. Ben de, ben de seni reddediyorum."

Sonra ayağa kalktı ve bana kapıyı gösterdi.

Şimdi bunu düşünürken beni bir gülmedir alıyor... Salt para yüzünden, klasik red öykülerinden biri de bu işte.

Aynı rol sonunda Richard Whorf'a verildi. Film iyi iş yaptı ve olumlu eleştiriler aldı. Bense, bir yandan da ne biçim bir meslek seçmişim böyle diyerek, daha birkaç yıl küçük roller almayı sürdürdüm.

Tek Kişilik Tango

RITA HAYWORTH kocasının öğüdünü tutarak bir süre sonra başrol oyunculara karar kıldı. En son kocasından boşandığını ve Victor Mature ile arkadaşlık kurduğunu öğrendim. Mature, Kıyı Koruma'ya katılmış ve denizaşırı birliklerden birine gönderilmişti. Savaştan sonra evlenmeyi düşünüyorlardı.

Bu, Rita Hayworth'un pek çok hayranının peşine takılmasına engel olamadı. İnsanın başını döndürecek kadar güzel, öylesine candan ve narindi ki bu özellikleriyle bütün erkekleri kendine çekiyordu. Biz de bundan kendimizi alamazdık. Onunla hayli zaman arkadaşlık etmiştim, ama sırada başkaları vardı. Kimi zaman müdahalelerde bulunmak bana düşüyordu.

Miss Hayworth hakkında bilgi almak isteyen herkesten birer dolar toplasaydım, Warner Brothers ile imzaladığım sözleşmemden doğacak yükümlülük parasını öder, kendime daha iyi işler kurabilirdim; ama onun telefon numarasını hiç kimseye vermek niyetinde değildim; ta ki Orson Welles'ten o haber gelinceye kadar. Orson Welles bir öğleden sonra bana telefon etti. Onunla yakın ilişkilerimi bildiği için ağzımı arıyordu. Beni onunla tanıştır diye tutturdu.

Büyük bir kararlılıkla, "Ben onunla evleneceğim," dedi.

"Orson, sen onu tanımıyorsun bile."

"Hiç önemli değil," dedi, "ben onunla evleneceğim."

Amerika'daki öteki erkeklerden hiçbir farkı yoktu. Sen çıldırdın mı, dedim ona, kız zaten Victor Mature ile evlenmek üzere.

Rita Hayworth'la kuracağı bir ilişkinin fazla uzun sürmeyeceğini anlattım ona. Sonunda pişman olacağını söyledim. Bu uyarılarımın hiçbir yararı olmayacağını anlayınca, "Hem bunun için neden bana geldin?" diyerek şaşkınlığımı ifade ettim.

"Neden mi sana geldim?" dedi, "sen tek kişilik tangosun da ondan. Tanıdıklarım arasında, onun hakkında bilgi verebilecek tek sen varsın da ondan."

Bu söyledikleriyle ne demek istediği hakkında en küçük bir fikrim yoktu; ama ben gene de telefon numarasını ona vermeye yanaşmadım. "Bunun için bana teşekkür edeceksin," dedim, "inan bana. Sen şimdi çek git ve âşık olabileceğin bir başka kadın bul kendine."

Hiç de çekip gitmeye niyeti yoktu. Onu Rita Hayworth'la tanıştıracağımı umarak bana haftalarca telefon etti. Tanıdığı herkese telefon ediyordu. Bir şeyi tutturmayagörsün, peşini bırakmazdı. Elbette Rita Hayworth'la tanışmak için ayrıca kendisi de uğraş veriyor olmalıydı. Ne de olsa, o günlerde, *Citizen Kane*'in kazandığı başarı sayesinde Hollywood'un en popüler

isimlerinden biri olmuştu. Onunla yüz yüze tanıştırılmanın dışında hiçbir şeye razı değildi.

"Sakın niyetin onunla flört etmek filan olmasın?" diye sordum, "çünkü eğer öyleyse, bunu kendin bir başına yaparsın artık."

"Hayır," diye yemin billah etti, "ben o kadınla evleneceğim. Onu düşünmekten geceleri gözüme uyku girmiyor."

Onu bu işten caydırmaya çalışmanın hiçbir anlamı yoktu; bu yüzden ona Rita Hayworth'un gizli telefon numarasını verdim ve kendisine başarılar diledim.

Elinde gizli telefon numarası bulunduğu halde, Rita Hayworth'u telefonda yakalayabilmesi Orson'un haftalarını aldı. Onunla telefonda konuşabilince de, her akşam iki sevgili gibi çıkmaya başladılar. Söylediğine göre aralarında hemen ateşli bir dostluk, bir yakınlık başlamış.

Birkaç ay içinde evlendiler, üç yılı doldurmadan da boşandılar. İlişkileri bittiğinde, içini dökmek için beni telefonla aradı. Her ikimizin de tanıdığı, dünyanın en çekici kadınıyla ilgili ortak düş kırıklıklarımıza kadeh kaldırmak için kafaları çekmeye gittik.

"Seni o zaman dinlemeliymişim," dedi.

"Bir dahaki sefere dinlersin."

"Bu işin bir dahaki seferi yok. Üçkâğıda getirildim ben."

Onu neşelendirmeye çalıştım. "Demek paralarını yedi, " dedim, "demek kalbini çaldı. Hiç değmezmiş, desene."

İçkisinden uzun bir yudum aldıktan sonra, her zamanki gibi gene göbeğini oynata oynata bir kahkaha attı. "Tony, sen gerçekten de tek kişilik bir tangosun," dedi.

Çizmeyi Aşmak

SİNEMACILIĞIN en külfetli yanlarından biri de biz aktörlerin katlanmak zorunda bırakıldığımız o bitmez tükenmez tanıtım programlarıydı.

1930'lu ve 1940'lı yıllar boyunca, geniş radyo ve televizyon iletişim ağı bu denli yaygınlaşmadan önce, bir Hollywood

kervanı halinde bizi sık sık ülkenin en uzak yerlerine kadar gönderdikleri olurdu. Önce bir kente girer, sonra da bir show düzenleyerek en son filmimizi kaçırmamaları için kent sakinlerini Rialto'ya gitmeye ikna ederdik. Bize söylendiğine göre bu çalışmalar gişe gelirini bir hayli etkilermiş. Tersini iddia etmek bizim ne haddimizeydi!

Kimileyin, stüdyolar ülke çapında turlar düzenleyerek, aynı anda birden fazla filmin tanıtımını yapmak için, bir tren dolusu yıldız gönderdiği bile olurdu. Bu turlar sırasında neşeli gruplar oluştuğu gibi, kokusu sonra ortaya çıkacak ilginç olaylar yaşandığı da olurdu. Bir seferinde, bu yolculuklarımdan birinde Peggy Ryan adlı genç bir aktris tanıdım. Bu kız film yıllıklarında bir eşi görülmemiş en olmayacak raslantılarından birine beni de bulaştırdı. Tanrım, o ne de güzel bir çocuktu. Onu bir oyuna getirmek aklımın kıyısından bile geçmezdi. Zaten bu yolculuk boyunca ona annesi eşlik ediyordu. Ama gerçekten de çok güzel bir kızdı.

Bir gece, bir şeyler içmek için benden kendisine eşlik etmemi rica etti. Annesi uyumaya gittiği için, yanında birilerinin de bulunmasını istiyordu. Sandığımdan daha da gelişmiş bir kızdı; biz böylece birlikte iki harika hafta geçirmiş olduk. Kız gerçekten de çok güzeldi. Seattle'a, Portland'a kadar gittik; bütün Pasifik kıyılarını dolaştık. Toplasan bir düzine kadın bile onun kadar enerjik olamazdı.

Vancouver'e gelince ağlamaya başladı. Gözyaşları içinde, "Howard'ı tanıyor musun?" diye sordu.

Bu adı hatırlamak için biraz zorlandım. "Howard mı? Soyadı ne?" diye sormayı akıl edebildim.

"Hughes," dedi ve ardından gülerek ekledi: "Bizim patron olur. Dangalağın tekidir." (Her ikimiz de onun filmlerini tanıtıyorduk.)

Ha, dedim içimden. Şu Howard. "Hayır," dedim, "yüzyüze tanışmış değiliz."

"İyi adamdır, ama biraz tuhaftır."

Kesik kesik ağlıyordu; rol mü yapıyordu yoksa gerçekten mi ağlıyordu bilemem; fakat anladım ki bu kız adamın sevgilisi. Ya da, en azından sevgililerinden biri. Hughes'un bir düzine kadar aktrisi sözleşmeli olarak çalıştırdığını herkes bilirdi.

Kimi kızlarla romantik ilişkisi olduğu da söylenirdi. Sevimli çocuğa şöyle bir baktım ve ne berbat bir durumda olduğunu düşünmeden edemedim. Ardından, kendi durumumun da pek parlak sayılmayacağını düşünmeye başladım.

"Öteki kızlarla da ilişkisi olduğunu biliyorum," dedi.

Onu rahatlatmayı, ona biraz öğüt vermeyi denesem, dedim içimden; fakat lafa neresinden başlayacağımı bilemiyordum. Gelip geçici romantik ilşkilerin hiç de bana göre olmadığını çok iyi biliyordum. Bu arkadaşlığa son vermem gerektiğini hemen anladım. Howard Hughes gibi böylesine acayip ve nüfuzlu biriyle herhangi bir dalaşmaya girmek niyetinde değildim. Peggy biraz sakinleşince ona bu konuda neler düşündüğümü bir bir saydım. Bundan böyle birbirimizle görüşmeme önerime o da katıldı.

Birkaç hafta sonra, Hollywood'a döndüğümde, Johnny Meyers adlı bir arkadaşım bana telefon etti. Los Angeles'in Doğu Yakası'ndan mahalle arkadaşımdı. Johnny'nin bütün işi Howard Hughes'a yeni yeni kızlar bulmaktı. Ne yapar eder, milyarder patronuna güzel kızlar bulmayı başarırdı. Sırasında adamın en karışık ilişkilerini bile yoluna koymak ona düşerdi. "Hey, Tony," dedi, "dinle. Mr. Hughes seni görmek istiyor. Ne dersin ha?"

"Madem Mr. Hughes beni görmek istiyormuş görsün öyleyse."

"Yarın senin için uygun mu?"

"Güzel. Elbette uygun. Sen saatini söyle." Bu buluşmanın, sinema dünyasındaki geleceğim açısından bana parlak bir ümit vaat edeceğini hiç düşünmüyordum.

Johnny açıklamak gereğini duydu. "Yalnız bir şey var. Patron masa başı işlerinden hiç hoşlanmaz. Bu yüzden stüdyoya bile uğramaz."

"Başka bir yerde de buluşabilirz," dedim. Madem öyle, hiç değilse bunda kolaylık göstereyim, diye düşündüm.

"Mulholland Araba Yolu'yla Laurel Kanyonu'nun kesiştiği yeri hatırladın mı?"

"Evet."

"Tam orada, sağda bir tepe olacak. Yamaçta bir yerde park et ve arabanın içinde bekle."

"Saat kaçta?"

"Mr. Hughes'un saatle de pek arası iyi değildir. Sen arabanın içinde bekle, saat iki ile üç arasında orada olur."

"Johnny," dedim, "Anlaşılmadık bir nokta kalmasın. Howard Hughes ile görüşebilmem için, yarın öğleden sonra saat ikide Mulholland Araba Yolu'nun kenarında arabamı park edip beklememi söylüyorsun, öyle mi?"

Johnny sesli sesli gülerek, "Öğleden sonra ikiyi de nerden çıkardın?" dedi, "çünkü böyle bir şey desem bile senin özür dilerim anlamadım demen gerekirdi. Patron bu buluşma sabah saat ikide olsun istiyor. Sabah saat iki ile üç arasında yani. Umarım o saat senin için de uygundur, ha?" O anda büyük bir korkuya kapıldım. Howard Hughes sabahın saat ikisinde benimle bir yol kenarında buluşmak istiyordu demek! Gerçi adamın acayip biri olduğunu biliyordum; ama bu da çok saçmaydı. Gecenin ilerlemiş bir saatinde, Laurel Kanyonu'nun orada benden ne istiyor olabilirdi?

Ertesi gece, arabamı tam kararlaştırılan noktada park ettim ve bekledim. Vakit de bir türlü geçmek bilmiyordu. Meraktan patlayacağım. Sonunda, saat iki buçukta, bir araba geldi ve burnunu bana doğru çevirerek park etti. Arkadan bir araba daha geldi. Daha sonra araba sayısı üçe çıktı. Sürücüler motorlarını susturdular. İçlerinden biri dışarı çıktı, arabamın bulunduğu yere kadar geldi ve içeri bir göz attıktan sonra yeniden arabasının başına döndü.

Tam o sırada, ön sağ kapılardan biri açıldı ve ince uzun yapılı birinin dışarı çıktığı görüldü. Sokak lambalarının soluk ışığında onun Hughes olduğunu hemen anladım. Bu soluk ışıkta bile adam pek de yakışıklı birine benzemiyordu. Arabama kadar geldi, sağ kapıyı açtı ve koltuğa oturdu.

Adamın vızıldıyormuş gibi tuhaf bir konuşması vardı. (Kulaklarının ağır işittiğini duymuştum; bu onun konuşmasını da etkiliyordu.)

"Seninle Peggy Ryan hakkında konuşmak istiyorum," diye söze başladı.

Ah Tanrım, dedim içimden. Herif tam da o konuya giriyor işte!

"Onunla yolculuğun nasıl geçti?" diye sordu.

"Güzel geçti," dedim, "hiçbir sorun çıkmadı. Çok sevimli bir kız. Her şarkı söylediği yerde beğenildi. Ardından ben de ortaya çıkarak birlikte küçük skeçler yapıyorduk." Adamın neyi öğrenmek istediğini bilmediğim için gelişigüzel konuşuyordum.

"Bir aktris olarak onu nasıl buluyorsun?"

"Onun çok parlak bir gelecek vaat ettiğini düşünüyorum."

Bu söylediklerimden sonra biraz düşündü; ardından gülerek, "Güzel," dedi, "güzel. Biliyorsundur herhalde, sözleşmeli olarak çalıştırdığım çok insan var; onların bu konudaki görüşlerini almam gerekip gerekmediğini hiç düşünmemişimdir."

"Onu kaçırmamalısınız; ilerde çok çok başarılı olacak bence."

"Ona âşık mısın?"

Hah, şimdi asıl konuya geldi işte. Biraz vakit kazanabilmek için, ancak, "Ne?" diyebildim.

"Ona âşık mısın?" diye yineledi. O anda anladım ki adam ya Peggy'yi işten kovacak ya da beni öldürecekti. Her ikimizi de kurtarmaya çalışarak, "Bilmiyorum, Mr. Hughes," diye yalan söyledim, "ben evli bir erkeğim. Sanırım bunu siz de biliyorsunuzdur."

"Pekâlâ, ben de meraktan sordum zaten," dedi. Büyük bir dikkatle yüzüme baktıktan sonra kapıyı açtı.

Bana öyle geldi ki, Hughes'un toplumsal nezaket kurallarını pek taktığı yoktu. Bu yüzden hoşçakal demesini boşuna bekledim.

Buluşma hiç de fena geçmemişti. (Hâlâ hayattaydım!) Buluşmanın nahoş bir olayla noktalanmasını ben de istemezdim. Hiçbir şey söylemeden arabadan dışarı çıktı. Kapıyı arkasından kapattı ve yolun karşı tarafına geçerek sürücüsünün yanına döndü.

Her üç araba da peş peşe hareket ettikten sonra arkalarından onları seyrettim.

Sokak lambasının solgun ışıkları altında bir süre daha oturdum. Bir yandan da, yoksa bu bir düş müydü diyordum, içimden. Yoksa bir karabasan mı? Yoksa bambaşka bir şey mi?

Gezinti

BİR TEPE daha kaldı; ondan sonra, Tanrı'ya şükür, yol yokuş aşağı devam edecek, ben de rahatlayacağım.

Yola çıkalı tam yirmi beş kilometre yapmışım; sürekli rampa çıktığım için yorgunluktan geberiyorum. İnişler ve yokuşlar sandığımdan da fazlaymış, bu kadarı dayanma gücümü çok aşıyor. Bakalım, daha ne kadar dayanabileceğim? Gezintimin rahat bölümü geride kaldı; bundan sonraki bölümü çok sıkıntılı olacak. Arada bir, bacaklarımı gerebilmem için ayağa kalkarak pedal çevirmeliyim. Bu sırt ağrıma da iyi gelecektir. Ağrılar içinde bitik ve yorgunmuşum gibi hareket etmekten nefret ediyorum.

Lanet olsun, yaşlanıyorum işte! Daha düne kadar bu tepeler bana vız gelirdi. Ama bu sabah, gözümde dağ gibi büyüdüler. Bu öğleden sonra çok şeydi artık. Ayağa kalkık durumda pedal çevirirken, (Bu da bir aldatmaca ya!) izlediğim yolun haritasını çiziyorum kafamda. En dik yokuşları aklıma getirmemeye çalışıyorum; düz yolları geride bırakmadan Vigna S. Antonio'ya ulaşmak olanaksız. Bazı yollar ötekilerden daha düz olabilir elbet, ama gene de alacağım yolun hep bir kararda kalacağını hiç sanmıyorum.

Pekâlâ, öyle olsun. Bu bir bisikletle gezintidir, parkta dolaşmaya benzemez. Yol benim açımdan düzenli olduğu sürece, yokuş aşağı olanları bile beni umutsuzluklar içinde bıraksalar da, bu işin gereğini yapacağım. Ne tuhaf, birkaç saat içinde her şey nasıl da değişiveriyor! Belki de beden, zihnin bu sert arazi parçası üzerine, bu uzun gerginlikler üzerine uydurduğu yalanlara karşı hoşgörülü olmayacaktır.

Kanımca, bu işin arkadaşım Raoul Walsh'la bağlantılı bir yanı olsa gerek! Beni ilk *They Died With Their Boots On* filminde yöneten o çılgın adam hani. Custer'in en son savunmasını ayrıntılı biçimde anlatan filmden söz ediyorum. Filmde general rolünü Errol Flynn oynuyordu. Evet, şu anda o filmi düşünürken, bu konuda Walsh'ı suçluyorum. Bu adam çoğu kez fiziksel gücünün azalışını yokuş aşağı yapılan uzun bir yolculuğa benzetirdi. Aynı kıyaslama şimdi de benim için geçerli. Bu sabah yola koyulduğum sırada belki de fiziksel gücüm ye-

rindeydi, ama şu anda kesinlikle o güçten yoksunum.

Şu benim Raoul Walsh arkadaşım çılgının tekiydi. Tam da kendi kişiliğimi, kendi gerçeklerimi bulmaya çalıştığım sıralar karşıma çıkmıştı. Benim bu kendimi arayışımda ondan hiçbir yarar görmedim; ama bu arayışlarımı katlanılabilir yaptığı da bir gerçek. Filmden filme, stüdyodan stüdyoya, yataktan yatağa koşturup duruyordum. Gerçi tüm heveslerim gelip geçiciydi. Ailemde genç bireylerin varlığı bile beni dizginlemeye yetmiyordu. Christina 1941'de, Catalina 1942'de, Duncan da 1945'te doğdu. (Üçüncü kızım, Valentina ise 1952'de dünyaya geldi.) Her doğan çocuğun beni Katherine'e biraz daha bağlayacağını, geçmişi yüzünden onu suçlamayacağımı, sorumluluk denilen şu akıl almaz hayvana bağlanacağımı sanıyordum. Ama çocuklar hiç çare olamadı. Her yeni gelenin ilişkilerimize katkısı öncekinden farklı değildi. Her yeni gelen, beni acılar içinde bırakarak, sadece Christopher'ın bu dünyadan gittiğini, bir boka yaramaz bir herif olduğumu anımsattı bana. Çocuklarımı tüm içtenliğimle seviyordum, ama içimde patlamaya hazır hale gelmiş olan kararsızlığı bir türlü gideremiyorlardı. Bu bir düş kırıklığıydı; Katherine de bir düş kırıklığı oldu benim için. Gerçi onda sevdiğim yanlar yok değildi; ama birlikteliğimizin alışkanlık haline gelmiş olmasından nefret ediyordum, geçmişte yaşadığı öykülerin içimde bir canavar yaratmış olmasından nefret ediyordum. Bütün bu saydığım nedenlere daha başka nedenler de eklenince, Raoul Walsh, Custer filminde çalışacağımı bildirmeye gittiğimde, karşısında sadece yolunu şaşırmış birini buldu. Aynı filmde Çılgın At adında bir Kızılderiliyi oynayacaktım; ancak bu kez destansı bir Sioux kabile reisiydim. Saç örgülü ve yerli kılığında ortaya çıkıyordum. Her söyleneni yapmaya hazırdım. Tam bu rolün adamı gibi görünsem de kendimi işe yaramazın teki gibi hissediyordum. Yönetmen durumumu hemen anladı.

Sinema dünyasında karşılaştığım en esinlenmiş kaçık belki de Raoul Walsh idi. Tanıdığım yönetmenler arasında pratik yanı en az olanı da o idi. Fakat çekimler sırasında her şeyi o denli bir keyif ve heyecanla ele alışı vardı ki aynı keyfi ben de onunla birlikte yaşardım. Aktörlerini kolaylamada, onlara yaşayacakları rahat bir ortam sağlamada bir benzeri gösterile-

mezdi. İşin ruhunu kavrayan ilklerden biri de oydu. Ona sorulsa, filmin çekim süreci her şey demekti, ve hiçbir filme sıradan, basit bir işmiş gibi bakılamazdı. Onun yaptığı filmler eğlenceli şeylerdi, benim gibi zavallı genç aktörleri meslek ve evliliklerinin sıkıntılarından kurtarıyordu.

Yaşamımın o döneminde, çoğu zaman, sabahları işe, akşamları eve gitmekten nefret ederdim; ama asıl eve gitmekten nefret ederdim.

Walsh sadece büyük bir yönetmen değil, aynı zamanda iyi bir aktördü de. O beklenmedik kazayı geçirmeseydi, gününün Marlon Brando'su olabilirdi. Bir sabah işine giderken, korku içinde fırlayıveren bir tavşan arabasının ön camına çarptı ve küçük bir cam parçası Walsh'ın gözünü zedeledi. Walsh, en bağışlayıcı kameranın bile tek gözlü bir aktörü bağışlayamayacağını hemen o anda anladı. Ve böylece o da objektiflerin öteki yanına adımını atmış oldu. Orada, tek gözle, insan denilen yaratığı çoğu yönetmenlerin dört gözle görebildiğinden daha iyi görebiliyordu. Onun çalışmalarında beynin ön plana çıkarak her şeyin aşırı derecede aynı üslupla ele alındığına pek tanık olmazdık. Oyuncularını yönetmesi de, onlarla diyalogu da çok kısa ve özlü olurdu. Ve bunda da bir benzeri yoktur desek yanlış olmaz.

Bana bir öykü anlattı. Daha delikanlılık yıllarında, arşiv amacıyla, Meksika Devrimi'nin son günlerini filme alırken, Pancho Villa'dan, Zacatecas kentine karşı girişeceği saldırıyı ertelemesini istemiş. Oysa utku o denli kesinmiş ki. Neden böyle bir istekte bulunduğu ilk başta anlaşılmamış.

Savaşın kendi görüş açısından gelecek kuşaklara kazandırılması amacıyla çatışmaları filme alması için Walsh'ı görevlendiren Villa, "Sen neler söylüyorsun, çılgın Gringo?" demiş, "Benim ordum yarın sabah büyük bir utkuyla kente girecek."

Bunun üzerine, "Sayın generalim," der Walsh, "öyle yaparsanız, çok anlamsız bir utku olur bu. Çünkü o utkuyu arşiv için filme alamayacağım."

"Nedenmiş o?" diye sorar Villa, "önemli bir işin mi var yoksa? Bundan daha önemli iş mi olur?"

Yönetmen, "Bundan daha önemli iş olamaz elbet," der, "ama kameramda film kalmadı."

Villa bir süre düşünür ve ardından, "Yeni bir filmin gelmesi ne kadar zaman alır?" diye sorar.

"Film Cuma'ya burada olur," der Walsh.

Villa, böylece, belki de savaş tarihinde ilk ve son kez, geleneği bozarak bir sinema yönetmeninin "ateş!" emri vermesine izin vermiş oluyordu.

Bir başka neden daha vardı ki asıl o yüzden Raoul Walsh'ı hâlâ unutamamışımdır. Gregory Peck'le birlikte rol aldığım *The World in His Arms* adlı ikinci filmimizde, sürekli olarak sırt ağrılarından yakınıyordu. Kendisi bu çektiklerini yaşlılığın cilvesi olarak yorumlardı. Bir öğleden sonra, çekimlere ara verildiği bir sırada, onu görmeye gittim; nasıl olduğunu sordum. "Ben altmış beş yaşındayım, evlat," dedi, "benim yaşıma gelindiğinde yol sürekli yokuş aşağıdır ve pek de tekin değildir."

Şu anda ben ondan daha yaşlıyım; yolun iki kıyısına dizilmiş yüksek kavak ağaçları beni kızgın güneşten korumakta. Nereye tutunsam, nereye otursam, nerede soluklansam her yanım dökülüyor. Büyük bir hızla ölüme doğru, yokuş aşağı gidiyorum işte. Bence artık bu dünyada bana yer yok.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kaçış mı?

1947'DE, Broadway sahnelerinde şansımı denemek için Hollywood'u terkettim. Hem bir aktör hem de bir erkek olarak kendimi keşfedebilmem için bu benim son girişimim oldu. Bu, öneri paketi gibi bir şeydi. Biri olamadan öteki de olamazdım. Ne var ki hâlâ her ikisini de olmanın bir yolunu arıyordum. Hiçbiri olamadığım için de çok sıkılıyordum. Eğer bugüne dek ola ola ikinci sınıf filmlerin ikinci sınıf sinema oyuncusu ve Katherine'in yedek sevgilisi olabildiysem bu durumda ben başka bir şey olacaktım. Ya da başka biri. Hem de geç kalmadan.

Bugüne kadar şunu farkettim ki hayatta kalabilmek için gömlek değiştirmek gereğini duyan bir yılandan hiçbir farkım yoktu. Uzun bir süre hep aynı biçim bir yaşamım olduğunu hatırlamıyorum. Kim olacağıma karşılık kim olduğum, ne yapacağıma karşılık şu anda ne yaptığım konusunda beni ölçüp biçmeye zorlayan içimde eskiden beri gizli bir güç var. Yaşamım boyunca, her on yılda bir, yeniden değerlendirme, yeniden keşfetme dönemi başlatmışımdır. Hepsinin sonunda da, yepyeni bir insan olarak ortaya çıkmışımdır. Ne garip bir sözleşme, değil mi? İyi olan hiçbir şey hep öyle sürüp gitmiyordu. Bu yüzden düşmemek için koşturup durdum.

Dağ tepe dolaşırken, bunun böyle olduğunu şimdi anlıyorum; ama delikanlılık yıllarımda hiç anlamazdım. Eğer anlasaydım, her şeyi tiktak seslerini işitemeyeceğim bir saate bağlardım ben de. Eğer bilseydim, her şeyi anlamak daha kolay olurdu benim için. O günlerimi düşünüyorum da, ne kadar mutsuz ve doyumsuzmuşum meğer. Fiziksel varlığımın yerine

geçemeyeceği bir boşluk içindeymişim. Yaptığım işlerin bir yönü yöntemi bulunmadığı gibi, evliliğimin sağlam bir temeli de yoktu. Boşlukları doldurabileceğim ilgi odağından da yoksundum. Kim olduğum da, nerede bulunduğum da belli değildi. Altımda bir ateş yakmalıydım ve o ateşle yepyeni ve harika bir şeyleri tutuşturmalıydım. Yoksa kıpkızıl korlar içinde ölüp giderdim.

Sinema işini bir tarafa bırakma kararını verirken o kadar da zorlanmadım. Gerçekten de, bu iş kameralı da olsa kamerasız da olsa tam bana göre bir işti. 20th Century Fox şirketiyle gerçekleştirdiğim kısa ve parça pürçük işlerden topu topu bir avuç ufak tefek rol çıktı ortaya. Hepsini toplasan gene de bir şey değildi. Bana Maureen O'Hara'yla tanışma fırsatını veren hatırı sayılır korsan filmlerinden *The Black Swan* ile William Wellman'ın kamuoyununun gücünü gösteren Meksikalı bir kovboyu oynadığım *The Ox-Bow Incident* adlı filmi benim için büyük bir şans oldu. Ama gene de bu filmlerin çoğu kısa bir süre sonra unutulacak uydurma şeylerdi. Manhattan adasını Fred Mac Murray'a satan Kızılderili reisini oynadığım *Where Do We Go From Here* gibi aptalca müzikallerden bazıları sanırım o güne kadar kazandığım ünümü fena halde sarstı.

20th Century Fox şirketiyle sözleşmem sona erince onu yenilemeye hiç yanaşmadım. Aradan elli yıl geçtiği için, bana o sıralar düşünmeye değer bulabileceğim sözleşme önerilerinin yapılıp yapılmadığını pek hatırlamıyorum. Öyle de olsa, sonuçta hiçbir şey değişmezdi. Böylece bir stüdyodan bir stüdyoya avare avare dolaşmaya başladım. Telefonumun iyi bir iş önerisini müjdeleyecek biçimde çaldığı yoktu. Evet, işim yok değildi, vardı; ama hepsi de orada burada ve parça pürçük şeylerdi. Bir İkinci Dünya Savaşı filminin oyuncu kadrosunu şişirebilmek için ya da Road'lu Hope-Crosby komedilerinde ötekilerin aynada daha parlak görünebilmeleri için "ayna sırı" dedikleri bir rolde ya da bir serüvenden bir serüvene koşan kabadayı rollerine çıkmam için ara sıra eski arkadaşların beni de hatırladıkları oluyordu. Bunların hiçbiri sürekli, sağlam işler değildi. Bu filmlerin pek azı (Örneğin: *Back to Bataan, Buffalo Bill* ve *Sinbad the Sailor*) televizyonların gece programlarında ya da video-kasetlerde hâlâ seyirci buluyor-

dur; ama pek çoğu Hollywood'un tonozlarında tozlanmaya terkedilmişlerdir.

Ajanlarıma hiçbir zaman güvenmezdim; bu yüzden, işsiz kalınca dağıtacağım kâğıdı kendim keserek ne yapar eder, bir şeyler kapmaya çalışırdım. Bunda da sanırım başarılı olurdum. Çoğu meslektaşım, alışık oldukları yaşam biçimlerini sürdürebilmek için, karşılarına çıkan filmlerin hiçbirini geri çevirmeyi düşünmezdi. Ama benim paranın dışında düşündüğüm başka şeyler de vardı. Evet, kuşkusuz para çok önemliydi; fakat işin asıl önemli yanı oyunun içinde kalabilme şansını yakalayabilmekti. Ben bunu ta en başında anlamıştım.

Bir sinema oyuncusunun gerçek başarısı yaptığı işin niteliğinden belli olur. Bu da kısa ömürlü olan bir şeyi yakalayıp onu sonsuza dek yaşayacak biçimde büyük perdeye aktarabilmek demektir. Bu da her zaman olduğu gibi grup halinde çalışmayı gerektirir; ama şansın kimi zaman oyuncudan yana çalıştığı da olurdu. Çok kazanan aktörlerin, o rolün kendilerine uygun olup olmadığını anlamaları için, film seçme hakları olduğu halde, benim gibi dökünti yemlerle karnını doyurmaya çalışan ajansız dip balıkları, ödenecek paranın miktarıyla rolün boyutunu tartmak zorundaydı. Herhangi bir oyuncu ya da yönetmenle çalışmak için kendimi ucuza satmışsam bu bir sonraki filmde gerçek fiyatımı asla tutturamayacağım demekti.

Yönetmen John Farrow ile yaptığım bir sözleşme vardır ki oldukça türüne özgü bir sözleşme sayılır.

O sıralar, John daha çok aktris Mia Farrow'un babası (annesi Maureen O'Sullivan'dı.) olarak tanınırdı; ama çok çalışkandı ve hareketli öyküleri filme almakta çok ustaydı. Farrow'un baş kadın oyuncusu, Barbara Stanwyck, Paramount adına çevrilmesi tasarlanan, Ray Milland'la birlikte oynayacakları *California* adlı bir western filminde bana da bir rol verilmesini önermişti.

Ben her türlü öneriye açıktım; yeter ki koşullar el versin. Farrow bir öğleden sonra telefon etti. Bana bir iş önerisinde bulunuyordu. "Çok küçük bir rol, Tony," dedi, "üç ya da dört günlük bir iş. Bunun için üç bin dolar alacaksın."

Üç bin dolar! Tanrım, paraya da o kadar çok gereksinmem vardı ki. Ödeme gününü beklemesem ayıp olmazdı na-

sılsa. Ayrıca, daha senaryoyu bile okumadan, bu başarılı filmin tüm ayrıntılarını daha şimdiden sezebiliyordum. Demlenme için bekletilmiş böylesi parlak bir şeye çok gereksinme duyuyordum. En sonunda, bu iş beni orada geçici bir süre için tutacak olsa da, haftada yaklaşık beş bin dolar kazanan sözleşmeli oyuncuların bazılarıyla eş düzeyde bir aktör olacaktım.

Ne var ki ben eşeklik edip, daha da fazlasını istedim.

Kendimi beylik yanıtlara kaptırarak, "Dinle beni, John," dedim; oysa kendi ücretimin pazarlığını yapmaktan nefret ederdim. Bu işin ne denli güç olduğunu bilmez değildim. "Seninle çalışmayı çok isterdim. Ayrıca Barbara'yı da severim; ama ben bu işi üç bine yapamam. Bu kentte, üç bin dolar gibi bir rakama evet dersem, önümüzdeki iki yıl boyunca üç binin üzerinde zırnık koklatmazlar bana."

John, "Ama alt tarafı birkaç günlük iş," diyerek söylediklerime karşı çıktı.

Haklıydı, ama kazın ayağı öyle değildi. "Hiç farketmez," dedim, "bundan sonraki filmde beni birkaç ay çalıştıracakları halde gene de aynı ücreti ödemek isteyeceklerdir."

"Peki, beş bin olsun öyleyse."

"Beş bin mi?" Kimi zaman pazarlık görüşmesi denen şu oyun beklenenden daha iyi gidiyordu. Ben önerdiği rakamı kabul etmeyince Farrow ilk önerisini neredeyse ikiye katlamıştı. Belki biraz direnseydim, paranın miktarını daha da arttırırdı. Biraz yutkunduktan sonra bu önerisini de geri çevirdim.

Fakat Farrow anlaşılan pazarlığı ertelemeyi hiç düşünmüyordu. Stanwyck'in ona ne söylediğini bilmiyorum; ama belli ki beni bu filmde oynatmayı çok istiyordu.

"Peki kaça olacak?" diye sordu. Bilmek istiyordu.

"Kusura bakma, John," dedim, "ben bu işi on beş binden aşağıya yapmam."

Her ikimiz de uzun bir süre sustuk. Ben bunu bekliyordum zaten. Farrow bugün beni daha sonra arayacağına söz vererek özür diledi ve telefonu kapadı. Bir çuval inciri berbat ettiğimi düşünerek telefon alıcısını yerine koydum. Bir haftalık bir iş için bugüne kadar Clark Gable bile on beş bin dolar kazanabilmiş değildi! Ne sanıyordum kendimi? Beş bin dolarla aylarca geçinebilirdim.

Daha sonra aynı gün, Farrow bana telefon ederek rolü aldığımı söyledi. "Barbara o çocuk ne istiyorsa ver dedi," diyerek durumu açıkladı.

Ulu Tanrım, o kadar çok heyecanlandım ki! Daha önce hiç bu kadar para kazanmamıştım. Saygınlığımın değeri işte. Küçük işe büyük para buna derler. Ve böylece her şeyimle rolün üzerine atlamış oldum. Eğer yapımcılar bu kadar büyük bir paraya evet derlerse ben de onlara bu paralarının karşılığını verecektim. Bu şirketin en iyi yardımcı erkek oyuncusu ben olacaktım.

Barbara Stanwyck'in John Farrow'a hakkımda neler söylediğine dair hiçbir fikrim yoktu. Doğruyu söylemek gerekirse, Barbara'dan hiçbir zaman hoşlanmamışımdır. Gerçekçi ve çok yetenekli bir aktristi; güzel ama haşin ve kabaydı; bana sorulsa, sağı solu hiç belli olmaz, derdim. Sırasında insanı çileden çıkaracak kadar saldırgan, sırasında çok candan olabiliyordu. Onu bir türlü anlayamamışımdır. Çoğu zaman, onun ne kadar akıllı ve hesapçı olduğunu görünce şaşıp şaşıp kalmışımdır. Ne istediğini çok iyi bilirdi; istediğini elde edebilmek için ne yapmak gerekiyorsa yapardı. Her teknisyenin, irili ufaklı tüm çalışanların ve her dublörün en ufak özellikleriyle bile ilgilendiğini belli ederdi. Sabahları film setinde çalışmaya geldiğinde, "Hey, Frank!" derdi, "karın nasıl? Hâlâ doğum yapmadı mı? Charlie, senin çocuk koleje kabul edildi mi?" Tüm film çalışanları onu kendilerinden birıymiş gibi severlerdi; ama onun bütün o duygulu yaklaşımları bana çok yapmacık ve rol yapıyormuş gibi görünürdü. Bana öyle geliyor ki, Barbara bu adamları, ilerde bunlar bana gerekebilir düşüncesiyle çevresinde toplamaya çalışıyordu.

Barbara Stanwyck hakkında, bozuştuğu eşinin hükmedici tavırları hakkındaki sezgilerimi doğrulayan en isabetli sözü bana kocası, Robert Taylor, söyledi. Taylor ve ben, yıllar sonra, insanın soluğunu kesen Ava Gardner'la birlikte, John Farrow'un MGM stüdyosu adına çevirdiği *Ride, Vaquero!* adlı bir başka western'de oynuyorduk. Arkadaş olduk. Bir gece, kafaları çekince, Taylor'a, o ve Stanwyck'in neden boşandıklarını sordum. O sıralar ben hâlâ gerdek odamızdan Katherine'in

geçmişindeki hayaletleri kovmakla meşguldüm. Gecenin geç saatinde, üstelik kafayı da çekmişken, başka evliliklere ilişkin sorunlar kafama takıldı.

"Ah, Tony," dedi Robert, "o kadın, o kadın sürekli afişlerde kalmak isterdi."

Bu söz her zaman geçerliliğini korudu; tam da girişimci bir kadın karakterini tanımlıyordu.

Ben şimdi konumuzun dışına çıkıyorum. Savaş yılları, sinema endüstrisinin işini kolayladı ama bana kalırsa o yıllar gerçek bir fiyaskoydu. Kurak geçen ayların ardından daha da berbat ayların geldiği görülmüş şey değildir. Ne muhteşem şeyler düşünerek Hollywood hayaline kapılmıştım: büyük bir ev, şık arabalar, çocuklar için en güzel okullar. Ama kısa bir süre sonra fena halde parasız kaldım, hem de durumumuzu idare edemeyecek kadar. Tanrı bilir ya, o biçim bir yaşamı sürdürmek zorunda değildim. Hem de onca yoksulluk ve de yokluktan sonra. Ne var ki ben o sıralar, Katherine'in geçmişindeki o korkunç hayaletleri yenmeye çalışan, yarışma saplantısından kendini kurtaramamış, deneyimsiz bir gençtim. Alt etmeye çalıştığım şeyler yalnız onun eski sevgilileriyle beraberken giydiği iç çamaşırları değildi, aynı zamanda onun çocukluğuydu, arkadaşlarıydı, babasıydı. Kayınpederimle, onu bana hatırlatabilecek olan her şeyle ilişkimi kestim. Ne var ki onu derinden etkileyebilmek için dünya kadar para harcamıştım. Cecil B. De Mille'in, benim gibi Meksikalı bir haydutu bağrına basacağını düşünmekle ona fazla bel bağlamış oluyordum. Bu kadar para kazanıp, parayı büyük bir savurganlıkla harcamış olmam durumu hiç değiştirmedi. Bana sorulursa, onun gözünde ben her zaman kızına sahip çıkmaya gelen bir Kızılderili ya da haksız yere Paramount'u yüz üstü bırakıp giden kendini beğenmiş genç bir aktör olarak kalacaktım. Onun gözünde ben beş para etmezin tekiydim.

Bunun durumu hiç değiştirmemesi gerekirdi, ama değiştirdi.

Benimle olan ilişkilerinde De Mille'in her yönden çok acımasız olduğunu ima etmek istemiyorum; çünkü zaman zaman bana karşı çok iyi davrandığını da kabul etmeliyim. Yıllar sonra, aramızda bir arkadaşlığı çağrıştıracak kadar sivri yanla-

rını yumuşattı. O kadar ki zaman zaman beni kendi çevresine sokmaya çalıştığı bile oldu. Sırası gelmişken bu konuyla ilgili bir anımı aktarmak isterim. Kayınpederimin kendi nüfuzunu devreye sokmaya razı olması üzerine, St. Louis'de, Errol Flynn ve Gene Tierney ile birlikte radyoda savaş bonolarının satışını sağlayacak bir program yapıyorduk.

Şimdi bir geri pedal yaparak olayı açıklayayım: Errol Flynn neşe dolu bir insandı, arkadaşlığına doyulmazdı. Onunla ilk Barrymore'un evinde karşılaşmış ve bayılmıştım. Kimsenin desteğine gerek kalmadan kendi ayaklarının üzerinde durmasını bilirdi. Barrymore'un çevresine katıldığında Flynn küçük bir çocuktu daha. Jack'e benzemeyi o kadar çok, o kadar çok isterdi ki ona öykünmelerinde komik durumlara bile düşerdi. (Jack'in kızı Diana'nın anılarından yola çıkılarak çevrilen *Too Much Too Soon* adlı 1958 MGM yapımı bir filmde bile Barrymore'u oynamayı sürdürdü.)

Gene de, Flynn'i sevdim ve arkadaşlığımızı hiçbir zaman unutamadım. Çok hoş, ama dertli bir insandı. Ve de harika bir atletti. Hareketlerinde bir zarafet vardı! Her zaman şakacı ve hazırcevaptı. Aynı filmlerde rol aldığımız çok oldu. St. Louis'deki yurtseverlik görevine çağrıldığımızda, beni, hem de kimsenin akıl edemeyeceği biçimde, tongaya bastırmak ancak onun aklına gelebilirdi. Bir akşam, ki ertesi gün radyo programının yapılacağı tasarlanmıştı, geç saatlere kadar Flynn ile içtik. O sıralar, özellikle film tanıtma çalışmaları nedeniyle yoldaysam, geç saatlere kadar dışarda içmek hiç âdetim değildi. Ben bu bok üstün bok tanıtma turlarından oldum olası nefret ederdim! Her yeni film gösterime çıktığında bu yaptığımız şey kendimi halka satmaktan daha da berbat bir şeydi. Savaş bonolarını satmak da bir yerde aynı kapıya çıkıyordu. Kentte bir gece geçirmeye ancak Errol Flynn gibi bir arkadaşla olursa dayanabilirdi insan.

Ertesi sabah, saat on bir sularında, yerel radyoda bir canlı programa katılmak zorundaydık. Flynn, sabah saat yedide beni otel odamdaki yatağımdan zorla kaldırdı. Zaten daha yeni uyumuştum; kalkıp işbaşı yapmaya çağırıyordu beni. Radyo yayın programının değiştiğini söyledi. Tasarlanan saatten önce stüdyoda bulunmalıydık.

"Tanrı aşkına, Errol," dedim; sözcükleri doğru dürüst telaffuz edemiyordum. "Sabahın dördüne kadar dışardaydık. Suratım ne haldedir kim bilir?"

"Kalk, kalk, kalk," dedi; ama bir yandan da ortada hiçbir şey yokmuş gibi odanın içinde zıplayıp duruyordu. (Sabahın yedisinde bile, akşam o kadar içtikten sonra, bir dansçı gibi hareket edebiliyordu.) "Alt tarafı radyo. Kimse yüzünü görmeyecek ki."

Gene Tierney'ye telefon etti. O da bizim gibi akşamdan kalma sayılırdı. Program değişikliğini ona da anlattı. Her üçümüz de acele birer kahve içtikten sonra telaş içinde stüdyonun yolunu tuttuk. Oraya vardığımızda Flynn büyük bir korkuya kapıldı. Ortada yazılı bir metin yok diye yakınıp duruyordu. Kahve de yoktu. Bize ne yapacağımızı anlatacak savaş ofisinden hiç kimse gelmemişti. Durum pek de altından kalkılmayacağa benzemiyordu; çünkü biz daha önce birçok kez aynı şeyi yapmıştık. Flynn, böylesi bir düş kırıklığının ardından, o denli renkli bir gösteri sergiledi ki az sonra bizi çılgına çevirdi. Hepimiz telaş için hangimizin nerede ne söyleyeceğimizi gözden geçirmeye koyulduk ve böylece bize ayrılan saatte kendimizi gösterebilmek için kabaca bir plan geliştirdik.

Başta biraz söylendim. Baş ağrısından ölüyordum. Stüdyoda olmayayım da nerede olursam olayım razıydım; ama büyük bir direnç göstererek bu psikolojiden kurtulmaya çalıştım. Bu da iyi oldu. Kendimi tanıtarak konuşmaya başladım. Gene ve Errol hakkında kısa bir konuşma yaptıktan sonra, Amerika'nın denizaşırı kuvvetlerinin önemi üzerinde durdum ve ardından mikrofonu Gene'e uzattım. Halktan yardım sağlama umudunu etkili bir biçimde ifade ettikten sonra, birkaç espri yaptı ve mikrofonu tekrar bana verdi. Ardından satıcı ağzıyla bir şeyler söyledim. Errol hakkında gayet nazik birkaç söz ettikten sonra bana katılması için onu yanıma çağırdım.

Bütün bu anlattıklarım ancak beş dakikamızı almıştı; yarım saati nasıl dolduracağımızı kötü kötü düşünmeye başladık. Bütün ağırlık Errol'un üzerindeydi, biz de ona güveniyorduk. Mikrofona doğru yürüdü ve bütün bir Amerika'ya akşamdan kalma olduğu halde, nasıl olup da sabahın kör karanlığında uyanabildiğine hâlâ kendisinin inanamadığını duyurdu. Söz

cükleri ağzında geveleyerek, ama çok renkli bir üslupla ve de bağırarak konuşuyordu. "Bu pislik Kızılderili var ya," dedi yüzünü bana doğru çevirerek, "benim arkadaşım... Kendisi o orospu çocuğu Cecil B. De Mille dedikleri adamın damadı olur. Tanrım, bir de adını hatırlayabilsem. Benimle aynı filmde oynadı. Hani şu Generel Coster'lı olan film. O filmi belki siz de gördünüz. Ah, n'oluyor yahu? Tamam mı? Hepsi bir zaten."

Kafam iyice kızmıştı. Her üçümüzün de daha fazla başı belaya girmeden, Errol'u bir an önce mikrofonun başından uzaklaştırmak mı, yoksa bu saçmalıklarına son vermek için ona haydi bas git buradan demek mi gerektiğini karar veremiyordum. Bu kararsızlık içinde hiçbir şey yapamadım.

"Sevgili Gene Tierney'ye gelince," diyerek ipsiz sapsız konuşmasını sürdürdü, "Ne tatlı şey! Şunu resmen açıklamak isterim ki şu sıralar onunla herhangi bir duygusal ilişki içinde değilim, onunla daha önce de bir duygusal ilişkim olmadı. Yakın bir gelecekte böyle bir ilişkim olsun diye de herhangi bir tasarım yok. Yaman bir sevgili olur ondan, ama hepsi o kadar. Ama elbette ki, kendisi benim bu tasarılarımı değiştirmek niyetindeyse ben her türlü öneriye hazırım."

Bu haliyle, dün gecekinden çok daha sarhoş görünüyordu; ne var ki Gene'in suratına bir yumruk indirerek onu susturmaması çok tuhaftı. O gene öyle konuşmasını sürdürdü; her cümlesi bir öncekinden daha yakışık almaz şeylerdi. Dört beş dakika kadar daha konuşmasını aynı biçimde sürdürmüş olmalıydı. Sanki yarım saatlik süreyi doldurmuş gibiydi. En sonunda, stüdyo yönetmeni özel kabininden ok gibi dışarı fırladı. Kollarını sağa sola oynatarak bağırıp çağırıyordu. Mikrofonu kestikten sonra Flynn'e döndü: Bu bir canlı radyo yayınıdır! Senden savaş bonoları satman isteniyor. Sen neler yapıyorsun burada yahu? Ardından, onunla suç ortaklığı yaptığım için bana çıkıştı. Gene'e de Flynn'in cinsellik dolu o biçim düşüncelerine tepki göstermediği için enayi yerine konulduğunu söyledi.

Bunun üzerine, Errol'un adamın yakasını kavramasıyla yere yuvarlanmaları bir oldu. Ağır çekimle filme alınmış iğrenç ve tatsız bir sahneyi seyrediyor gibiydim. Ve o süre içinde olayın pek de parlak gitmeyen mesleğim için ne büyük bir yıkım olacağını düşünüyordum.

Otel odama döndüğümde, hem Hedda Hopper'ın hem de Louella Parsons'un iletilerini buldum. Louella'yla arkadaşlığım vardı (haftada bir Howard Hawks ve başkalarıyla poker oynardık) bu yüzden hemen onu aradım. Herkesin daha şimdiden radyo yayınını konuştuğunu, böyle bir çekişmenin içinde olduğum için buna çok şaşırdığını söyledi. "Ama, Tony," diyerek duygularıma katıldığını ekledi, " böyle bir olaya bulaşmış olman senin açından müthiş bir şey."

Alıcıyı yerine koyduktan hemen sonra telefon gene çaldı. Arayan De Mille idi. Katherine'le evli olduğum süre içinde, telefonu açıp da benimle bir kez olsun konuşmuş değildi. Sadece aile toplantılarında ya da stüdyodayken birbirimizle konuşurduk. Telefonda konuşmak, tıpkı şu anda olduğu gibi, onun için gerçekten bir olaydı.

"Tony," dedi, "Mr. Flynn'in bizi zor bir duruma soktuğu anlaşılan bu sevimsiz olay hakkında..." O daha lafını bitirmeden, "Mr. De Mille," dedim, "Errol'u suçlamak doğru değil. Dün gece geç saatlere kadar dışardaydık. Birkaçımız korkarım içkiyi biraz fazla kaçırdı. O ne dediğinin farkında değildi." Nedense, onu savunmak için bin dereden su getirmeye çalışıyordum.

De Mille, telefonda bağırarak, benim bu hiç de profesyonelce olmayan hareketimin gerek kendisine gerek Katherine'e söz getirdiğini söylüyordu. Benden daha başka şeyler beklediğini ifade etti. Mesleğimi sürdürebilmem için her şeyi yeterince ciddiye almak istemediğimden kaygılandığını ekledi. Gerçi yanlış bir şey yaptığımı kesinlikle düşünmüyordum, ama gene de patronu atlattığımı sanarak alıcıyı yerine koydum.

Ardından, bu kez de Katherine telefon etti, daha sonra ajanım. Her telefon olayı biraz daha karmaşıklaştırıyordu. Tanrım, olayın boyutları sandığımdan da büyüyecek gibiydi. Bu olay mesleğimin sonu olacak kaygısıyla yatağımın üzerine uzandım. Telefondaki sesler benim böylece ilk kez bir Hollywood skandalına bulaştığımı söylüyorlardı.

Ve sonunda bol alkollü bir hat. Aldığım bu sonuncu telefon Errol Flynn'dandı. Doğduğu gün kadar ayık bir sesle konuşuyordu. Duymak istemediğim tek ses onun sesiydi. "Tony," dedi ve ardından delirmiş gibi kahkahalarla gülmeye başladı.

Durumu açıklayabilecek kadar sakinleştikten sonra, benim muzip arkadaşım, bütün o karmaşık olayları kendisinin tasarladığını söyledi. O saatte kullanılmayan ses kayıt odalarından birine girmemize göz yummaları için stüdyo çalışanlarının avucuna birkaç dolar sıkıştırdıktan sonra yönetmenin de oyuna katılmasını sağlamış. Ardından da hem De Mille'in hem de tüm dedikodu takımının o üzüntü dolu telefonlaryla oyuna katılmalarını ayarlamış. Stüdyodakilerin dışında hiç kimse Errol'un yaptığı o edepsiz konuşmayı işitmemiş bile. Ne o kavga, ne konuşmada geçen adlar, ne de denetimden geçmeyen o konuşma... her şey bir oyunmuş.

Ne düşüneceğime karar veremiyordum. Elbette ki rahatlamıştım; ama bunun dışında hâlâ kuşkularım vardı. Sonunda şöyle bir düşünceye kapıldım: beni bu türden bir eşek şakasına dahil etmek için Errol Flynn, Gene Tierney, Louella Parsons ve Cecil B. De Mille gibi ikonlar yoldan çıktıklarına göre, bu olay dışardan göründüğü kadar fena bir şey değilmiş demek. Bundan böyle bu işte bana da bir yer bulunabilirdi.

Ne var ki insanın sinema endüstrisine kişisel bağlılık hissetmesi başka, sürekli ve profesyonelce bir ilişkiyi ayakta tutması bambaşka bir şeydi. Herhangi bir ajanım yoktu; filmler arasındaki zaman parçası o kadar uzamaya başlamıştı ki bunu farkedince yeniden mimarlığa dönmeyi ciddi olarak düşünmeye başladım. Hollywood'daki yaşam tarzı büyük bir hızla yanına yaklaşılamayacak kadar pahalılanmıştı. 1946'nın sonunda, o kadar para sıkıntısı çekiyorduk ki yeniden sinemaya dönmesi için Katherine'i sıkıştırmaya başladım. O sıralar, başka bir seçenek göremiyordum.

Katherine, evlendiğimizde, benim ısrarım üzerine, sinema oyunculuğunu bırakmıştı; ama Phil Karlson'un *Black Gold* adlı filminde oynaması için şans karımın kapısını çaldığında, rolü kabul etmesi için onu yüreklendirdim. Bu daha çok mali nedenlerle verilmiş bir karardı; ama başka nedenleri de vardı. O güne kadar hiç aynı filmde oynamamıştık; ama ben film setinde birlikte geçireceğimiz saatlerin düğün gecesi yok olup giden tutkuyu yeniden alevlendirebileceğini düşünüyordum. Bugüne kadar rol aldığım yaklaşık elli filmin çekimleri sırasında sayısız yıldız adayı kızın kollarında ancak yapma aşklar bu-

labildiğime göre, öyleyse belki de bu filmin çekimi sırasında gerçek olanını karımın kollarında bulabilirdim.

Yanılmışım. Katherine film setinde o denli kararsızdı ki ortadan silinmiş gibiydi. Doğrusu, son on yıl içinde hiçbir filmde rol almamıştı. Yeniden eski mesleğine dönerek içini rahatlatmak istemesi çok doğaldı. Ama ondaki bu kararsızlığı anlayamıyordum. Girişiğimiz bu deneyim sonucunda, her ne kadar bu sayede kimi faturalarımızı ödediğimiz gibi bize biraz para kaldıysa da, bizi asla birbirimize yaklaştıramadı; yeni bir geçmiş de kazandıramadı.

Benim tek kaygım para değildi. Kafamı yoran başka sıkıntılarım vardı. Benim açımdan, bir aktör olarak, *Black Gold* filmi gerçek bir yarma hareketiydi; bu dediğim şey kusursuz ve mükemmel bir yaşamımız olsaydı pekala da mümkün olabilirdi. İlk kez, bir filmde baş erkek oyuncu rolündeydim. Filmin bütün ağırlığı benim sırtımdaydı, bakalım onu taşıyabilecek miydim? Asıl sorun, sırtımda taşıyacağım ya çok film oluyordu ya da hiç. Filmde Çinli bir çocuğu evlat edinmiş, cins atlar yetiştiren, sonunda çiftliğinde petrol bulunan okuma yazması olmayan Charley Eagle adında Kızılderili bir at çiftliği sahibini oynuyordum. Film baştan sona umut ve kurtuluş üzerineydi. Film öyle en olmayacak karman çorman öykülerle doldurulmuştu ki bu yüzden Allied Artists bir türlü seyirci toplayamadı.

Katherine iyi bir oyun çıkardı; o güne kadar aldığım en olumlu eleştiriler arasında bu filmi de gösterebilirim. Ne var ki bunların hiçbiri gişe hasılatını etkilemedi. Bir film su dibine çöker gibi piyasadan çekilip giderse kendisiyle birlikte oyuncuları da batırır. Ortaklar bütün suçu benim üzerime yüklediler.

Çalışmama engel olan kamera dışı kumpaslar çok daha karmaşıktı, onlar da oldukça önemli sayılırdı. 1940'lı yılların ortalarında, Amerikan Karşıtı Eylemleri Soruşturma Kurulu, komünist düşüncelerin kaynağı gözüyle bakılan Hollywood üzerine gözlerini dikmişti. Bir bakıma, bu doğruydu; ama ben işin o yanını pek önemsemiyordum. Ben o çevrelere çok yakın sayılırdım, ama belki de yeterince yakın değildim. Yalnız doğru olduğunu kabul ettiğim bir nokta vardı: sanat toplulukları her

konuda her türden düşüncenin kaynağını oluşturur. Benim açımdan, çevrem sadece kendisini bilmeye ve öğrenmeye adamış aydınlardan oluşmaktaydı. Arkadaşlarımı komünist ya da sosyalist, solcu ya da liberal olarak düşünmemişimdir. Kendimi de bu saydıklarım içinde şu ya da bu olarak hiç düşünmedim. Bence biz sadece düşünen ve merak eden, gerçekleri derinlemesine inceleyen, dünyayı anlamaya çalışan insanlardık. (Kahretsin, 1947'ye dek Birleşik Devletler yurttaşı bile olmamıştım. Ne bileyim işte?)

Aktörler aralarında göreneklere uygun bir grup oluşturamamışlardır; bütün sanatçılar, yani ressamlar, yazarlar, yontucular, kendi yollarını kendileri çizmişlerdir; ama biz bunalım dönemlerinde kendimizi hep kapının önünde bulduk. Bizi çoğu insanın adımını bile atmaya yanaşamadığı yerlerde yaşamak durumunda bırakan şeyin ne olduğunu tam olarak bilemiyorum. Belki korkmuyoruz da ondan. Belki sanatçıyı hiçbir şey şaşırtmaz da ondan. Ya da, işin içinde şaşırtıcı bir şeyler varsa, ona karşı hazırlıklı olmalıyız da ondan. İşimizi iyi yapmak istiyorsak, her zaman her düşünceye açık olmalıyız. Ne de olsa her şey yaşamın geçekleriyle sınırlı değildir. Bizler gerçeküstü olanı, ideal olanı ararız. Kendimizle barışık olmanın, kendimizi bambaşka bir şey yapmanın yolunu bulmak ancak o sürekli arama sayesinde olabiliyor.

Politik bir yaratık hiç olmadım; fakat günün kalıplaşmış değerlerine karşı çıkan kalabalığa ben de katıldım. Sorulacak sorular varsa onlar soruyorlardı. Rus tiyatrosu çıkışlı hemen hemen bütün arkadaşlarım "Kızıllar" olarak izlenmekteydiler. Yazar arkadaşlarımın büyük çoğunluğu sosyalist kabul ediliyordu. İnançları yüzünden sonunda adı kötüye çıktığı için, stüdyoların kara listesine alınan Hollywood Onları'ndan, hırslı adam ve senaryo yazarı, John Howard Lawson'la Marksçı kuramlar üzerine saatlerce tartıştığım olurdu. Zaman zaman, görüşleri beni çok etkilerdi.

Ortaklar beni bir kez daha suçlu buldular. Ne kendim adına, ne de yakın arkadaşlarım adına ifade vermek için Washington'a çağırılmadım; ama bu hiç önemli değildi. Biri çıkıp bana komünist deseydi, ben bunu yadsımazdım. Biri çıkıp bana Yahudi deseydi, ben bunu da yadsımazdım. Gerçekte, hiç-

biri değildim; çünkü sorun bu değildi. Politik görüşüm de, dinsel inancım da sadece ve sadece kendime aitti.

Ve böylece, çevremde beni bir sanatçı olarak kabul eden birbirinden harika kadın ve erkek düşünürler olduğu halde, bütün bir Hollywood topluluğunu kıskıvrak teslim alan Kızıl korkusu karşısında cesaretle direnmek zorunluluğunu hissediyordum. Darryl Zanuck, bir öğleden sonra, komünist sempatizanlar olarak damgalanan aktörlerden oluşan gri listeye benim de adımın dahil edildiğini haber vermek için, 20th Century Fox'daki ofisine çağırdı. Kendimi savunmak için bir şeyler söyleyebileceğimi umarak bir suçlayıcı olarak değil bir arkadaş olarak bu durumu bana haber vermek istemişti. Büyük bir kaygı içinde, "Doğru mu, Tony?" diye sordu.

"Mr. Zanuck, siz beni çok zor bir durumda bıraktınız," dedim.

"Ben seni hiç zor durumda bırakmadım, Tony. Ben sadece sana durumu bildiriyorum."

"Siz bana bu insanların arkadaşlarım olup olmadıklarını mı soruyorsunuz? Evet, onlar benim arkadaşlarım. Onların inançlarına katılıp katılmadığımı mı soruyorsunuz? Evet, onların inançlarına katılıyorum. Komünist Parti'ye üye olup olmadığımı mı soruyorsunuz? Evet, yanıtım pekâlâ evet de olabilir; çünkü farklı bir şey söyleyecek değilim."

Zanuck, "Aptallık ediyorsun, Tony," diye parladı, "ortada yararlanabileceğin bir sözleşmen yokmuş gibi konuşma böyle. Böyle bir konuda direnmesi gereken son kişi sensin. Unutma ki tek başınasın. Senin gibi bir aktörün eylemleriyle ilgili en küçük bir kuşku görülecek olursa, kimse sana iş vermeyecektir, unutma."

"Kimse bana iş vermeyecek öyleyse."

Odayı terk etmek için ayağa kalktım, büyük bir iyi niyetle, Zanuck'un elini sıkmak için elimi uzattım. İçimde ona karşı en ufak bir kızgınlık yoktu; o bana yardım etmek istiyordu; ama onun temsil ettiği zihniyetten nefret ediyordum. O tehlikeli bir hastalığın belirtisiydi. O belirtinin üzerimde hak iddia etmesine fırsat vermeden bir an önce kendimi dışarı atmak istedim. Stüdyonun bu güç odakları tarafından yeterince kazıklanmıştım. Böyle bir kişisel sorun yüzünden kendimi savun-

mak durumunda kalmak istemezdim. Her söyleneni yaparak yuvarlanıp gitmeyecektim. Her zaman başkalarına giden seçme rolleri bekleyip durmayacaktım. Bir öğleden sonra kararımı verdim. Doğru eve gittim ve Katherine'e eşyaları toplamasını söyledim. "New York'a taşınıyoruz," dedim, "böyle giderse bu kentte sadece bir Kızılderili olarak kalacağım ben."

Arkadaşım Robert Taylor'un deyişiyle, afişte kalmak sırası bendeydi.

New York, New York

MADEM Kİ Hollywood beni kabul etmek niyetinde değildi ben de o fırsatı Broadway'e verirdim. Neyimiz var neyimiz yok her şeyi derleyip topladık ve yaşamımıza bir kez daha çekidüzen vereceğimizi düşünerek, Connecticut'ın dış mahallelerinden birinde eli yüzü düzgünce bir eve yerleştik. Benim dışımda herkes büyük bir şaşkınlık içindeydi. Katherine ve çocuklar alışık oldukları çevrelerinden ilk kez kopuyorlardı. Benim için, kendimi yeniden keşfedebileceğim harika bir dönem başlıyordu.

Bir aktör, pek de öyle inatçı değilse, küçük bir tiyatroda ya da değişik günlerde birçok oyun sergileyen bir toplulukta becerisini geliştirmeye bakabilirdi; fakat benim bunlara ayıracak kadar bol vaktim yoktu. O güne kadar elliyi aşkın filmde rol almıştım ve otuz iki yaşındaydım. Ben en tepede işe başlamalıydım. Tiyatro beni kabul ederse şimdi ederdi, yoksa asla kabul etmezdi.

Önce *The Gentleman from Athens* ile doğuya doğru yola çıktık. Oyun, California'nın Athens kentinden Birleşik Devletler Senatosu'na nasılsa seçilebilmiş Yunan asıllı Amerikalı bir gangster hakkında oldukça yavan bir komediydi. Umutlarımı bağlayabileceğim etkileyici bir oyun değildi; ama önüme koydukları tek oyun buydu ve de başrol oyuncusuydum. New York'un en parlak oyun yazarlarından Emmet Lavery'nin yapıtı olan oyunu yetenekli yönetmen Sam Wanamaker sahneye koymuştu. Bu yüzden oyunun kimliği oldukça parlak görünüyordu. Gerçekte, oyunun tutacağından o kadar emindim ki

Black Gold'dan kazandığım yirmi beş bin dolarımı yapım giderlerine katılarak batırmış oldum. Broadway tarihinde bundan daha isabetsiz bir yatırım düşünülememiştir herhalde.

Asıl sorun, bunu da provalar sırasında farkettim, oyunun parlak bir sonla bitmeyişiydi. Bu da büyük bir umutla Broadway'de ilk kez sahneye çıkan bir aktör ve de yirmi beş bin dolarını kurtarmayı amaçlayan bir yatırımcı için hiç de hoş bir şey değildi. Ben ne yapıp edip Washington'a kapağı atan ve kendi işlerini yürütebilmek için meslektaşlarının kuyusunu kazan Napa Valley'den Stephen Socrates Christopher adında bir herifi oynuyordum. Socrates'e göre ivedi sorun atom bombasının Amerika'nın güdümünde kalmasını sağlamaktı. Bu konuda ona karşı çıkan herkese açıkça kafa tutuyordu. Öyle acımasız taktiklere başvuruyordu ki sonunda suçlanıyor ve hakkında dava açılıyordu. Perde kapandığında, kendi ofisinde, ayakta durmuş bu başına gelenlerden sızlanıp durmaktaydı.

Sorunun çözümü son sahnelere bırakılmamış olsaydı, sahnede geçen birtakım ıvır zıvır olaylarla seyircinin zihni bulandırılmasaydı, oyun, özellikle savaş sonrasında yaşanan mutluluk döneminde, önemli bir ileti verebilirdi. Bölük pörçük olaylar arasında ilişki kurabilmek olanaksızdı.

Boston deneyimimizin sonunda, kazara, oyunu olası bir sonla noktalamayı kıvırdım. Daha doğrusu o son kendi kendine noktalandı. Senatörün çalışma masasının tam ucunda, oynadığım karakterin adaşına ait bir heykel vardı. Bir akşam, sahne önünde tam adımımı attığım bir sırada, nasıl olduysa, başımı o nesneye çarptım. Socrates'im sepetlendiği haberini daha yeni almıştı; bense onun adına büyük bir umutsuzluk içindeydim. Başımı küt diye Sokrat'ın büstüne çarpınca seyircilerden müthiş bir alkış koptu. Nedenini anlayamadım. (Belki de bunun nedeni oyunun komedi olarak tasarlanmasındandı; buna şartlanan seyirci insanı utandıran gülünç bir durum karşısında kahkahayı basmış olmalı.) Ertesi gece aynı şeyi yineleyince gene aynı karşılığı aldım. Sam Wanmaker ve yapımcılar buna çok sevindi. Benden aynı şeyi Boston turnesi boyunca yinelememi istediler.

Boston'da tiyatro eleştirmenleri oyuncular hakkında çok övücü yazılar yazdılar. (Bunun, oyunun sonundaki büst ola-

yından mı, yoksa oyunun kendisinden mi kaynaklandığını bilemeyeceğim.) Bunlardan biri, Boston Post'tan Elliot Norton beni Paul Douglas ve Humphrey Bogart'la kıyaslıyordu. Oyun büyük bir başarı kazandığına göre benim de yerimin "büyük yıldızlar" arasında olması gerektiğini ileri sürüyordu.

(Yazıyı gazeteden kestim ve sürekli katlanmış durmaktan lif lif olup sararıncaya kadar para cüzdanımın gözünde sakladım.)

Sonunda, New York'a döndüğümde, şu büstlü sahnede bir değişiklik yapıp yapamayacağımızı öğrenmek için doğru Sam'in yanına gittim. "İnanamayacağın kadar başım ağrıyor," dedim, "şu bizim oyunun sonunda hani, oyun o sayede..."

"Peki ne yapmak istiyorsun?" diye sordu Sam.

"Ben bilir miyim yahu?" dedim. "Yönetmen sensin."

En doğru olanı orijinal metindeki son sahne üzerinde biraz değişiklik yapmaktı. Gerçekte bu da doğru dürüst bir son sayılmazdı ya. Oyun altı kez oynandıktan sonra sahneden kaldırıldı. Böylece benim yirmi beş bin dolarımın uçup gittiğini de bir kez daha anlamış oldum. Oyun tutsaydı alacak olduğum maaşlar da yandı. Yapımcıların sahnede yolumun üzerine bırakacakları herhangi cansız bir şeye salak gibi başımı çarpmayı önerdim; ama artık çok geçti. Bu durumda, tüm kişisel çabalarımıza karşın, başarısız olmakla suçlandık.

Oyun New York'ta sahneden kalkalı daha bir hafta olmamıştı ki, Elia Kazan'ın ilk kez sahneye koyduğu Tennessee Williams'ın, Stanley Kowalski rolünü Marlon Brando'nun üstlendiği, *A Streetcar Named Desire* adlı piyesi oynanmaya başladı. Gerçekte, bu iki oyunun birbirine denk düşmesi birçok açıdan mesleğimi etkilemiş oldu, hem de tahmin edemeyeceğim boyutlarda. O sıralar, çok hırslı bir yaratıktım; Brando ile benim eleştirmenlerin ilgisini kazanma savaşımı verdiğimiz kanısındaydım. Gerçekte, oyunculuk alanlarımız bile aynı değildi. Ben sadece ıvır zıvır oyunlarda didinip durduğum halde, o en üst düzeydeki bir Amerikan yapıtında oyunculuğunu sergiliyordu. Ne var ki bu onun aldığı eleştirileri benimkilerle kıyaslamama engel olamıyordu.

New York tiyatrosu aynı anda yeni buluşlara gebe olabilecek yalnızca tek bir oyun biçimini barındırabilirdi. O da be-

nimki olmayacaktı elbet. Çok gençtim ve bu noktanın önemini kavrayamayacak kadar da kibirliydim. Brando'nun kazandığı bu utkuyu onun kişisel kabalığıyla yorumluyordum. Böyle bir utku bir yerlerden gelmiş olmalıydı, diye karar verdim, o da benim gözleme yerimden çıkardı ancak. Onun başarısı benim başarım olmalıydı.

Şimdi sıra Brando'da olabilirdi, ama yakında sıra bana da gelecekti. *The Gentleman from Athens* kısa bir süre oynanmış olsa da, Brando'nun yönetmeni Kazan'ın dikkatini çekecek kadar ses çıkarmıştı. (İçinde ben de vardım.) Tiyatronun en saygın ustalarından biri olan Elia Kazan kişisel hakları nedeniyle tartışmalı bir kişiydi. Küçük el aletlerine aşırı düşkünlüğü nedeniyle Gadge* diye anılan yönetmenin Amerikan Karşıtı Eylemleri Soruşturma Kurulu'yla başı dertteydi; ama onun ne denli güçlü bir öğretici olduğu, çağdaş Amerikan dramını sahnelemede getirdiği yenilikler yadsınamazdı. Oyunculuğumu yeterince sevmiş olmalı ki yeni palazlanmakta olan Aktörler Stüdyosu adlı topluluğuna benim de katılmam için çağrıda bulunacak (topluluk kısa bir süre sonra Lee Strasberg'in yönetiminde büyük bir üne ulaştı) ve *Streetcar* turneye çıktığında Stanley Kowalski rolünü bana vermeyi düşünecekti. Şöyle bir geriye baktığımda, böyle bir şey aklımın kıyısından bile geçmezdi.

Birden, bir olasılık, bir yeniden yaratma arenasında buldum kendimi. Günlerim sahne heyecanı ve tiyatro dramı içinde akıp gidiyordu. Böylece kendimi bir kez daha hem dönemin önemli oyunlarına hem de klasiklere kaptırmış oldum. Bir yapımın bir başka yapımdan ayrılan erdemli yanlarını tartışıyordum. Bir aktörün ustalığıyla daha önce çıktığı ufak tefek roller arasındaki ilişkiyi inceliyordum; böylece yapımlarda yeniden kendime geçerli uygulamalar bulmuş oldum

Akşamları ve hafta sonları, Connecticut'ta ailemle birlikte oluyordum; ama çoğu kez alışkanlıkların dışına çıkamıyorduk. Ben iki ayrı dünyada yaşıyordum. Biri tutku ve yeteneğin güç verdiği dünya, öbürü kalıplaşmışlığın körlettiği bir dünya. Çoğu zamanımı sahnede geçiriyordum. Katherine bunu hiç anlamıyordu; anlasa da kızıp duruyordu. Kendisi de bir aktris ol-

(*) gadget: Küçük ve yararlı aygıt. (İngilizce)

duğu halde, işime olan tutkum, sanki bir elektrik mühendisiymişim gibi, onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. Bendeki değişiklik çok önemliydi ve de çok başarılı gidiyordu; uzun bir süredir ilk kez, oyunculuk hem coşturuyor, hem de hafiften umutlandırıyordu. Hollywood'dayken, sadece gangster ve Meksikalı haydut rollerine çıkabiliyordum; ama burada, New York'ta, her şey olabilirdim.

Tanrım, bu ne özgürlük! Bu ne bolluk!

Brando bizim grubun içinde her an bir efsaneydi; *Streetcar*'da da, tiyatro derslerinde de geleneği hiçe sayardı; anladığım kadarıyla bunu gerçek yaşamında da sürdürüyordu. Bizim Aktörler Stüdyosu'ndaki oturumlarda doğaçlamalarıyla birtakım çalışmaları alaya aldığı hemen belli olurdu; bu yanı halen işleri kızıştırıyor. Bir seferinde bizden dans etmemiz, ama öğretmenin bir el çırpmasıyla da olduğumuz yerde durmamız istendi. Buna Marlon'un verdiği karşılık amuda kalkmak oldu. Sıra Marlon'a geldiğinde, büyük bir ciddilikle kendi önermesini uygularken bizler istendiği gibi kımıldamadan duruyorduk.

"Ben mide ağrısı çekiyorum," dedi sınıftakilere, "ağrının ağzımdan çıkıp gitmesi için, ben de başımın üzerinde dikiliyorum işte."

Marlon kadar özgür olmayı çok isterdim; kim olduğumu bildiğimden bile emin değildim. Bir gün, öğleden sonra, şık bir kahverengi ceket giyerek sınıftakilere gösteri yaptım. Ceket benim için çok önemli bir simgeydi... tam anlamıyla bir Hollywood numarası işte. Ceketin bir benzerini bir dergide görmüştüm; *Black Gold*'dan kazandıklarım sayesinde hâlâ bol param olduğu için bir hovardalık yapıp o ceketten almaya karar verdim. Kazan bana şöyle bir baktı ve büyük bir kibirlilikle spor ceketle aktör olunamayacağını, giyim kuşamla bir yere ulaşılamayacağını söyledi. Ve herkesin önünde, insanı hafife alan bir tonla, "Ne giydiğin önemli değildir, önemli olan neyi nasıl giydiğindir," dedi.

Kazan bu söylediklerini kişi olarak sadece bana mı yöneltmişti yoksa beni bahane ederek öteki aktörlere mi seslenmişti pek anlaşılmadı. Marlon gibi başına buyruk birinin ve de ötekilerin önünde paylanmış olmaktan çok sıkıldım.

Öteki aktörlere benzemediğimi, benim o Hollywood ceketime de benzemediğimi günün birinde Marlon'a göstermenin bir yolunu bulacağıma yemin ettim. Bu fırsatı daha sonra yakalayabildim, tam da aynı gün. Başka iki öğrenciyle birlikte Marlon'a bir doğaçlama görevi verilmişti. Pansiyonda kiracı olarak kalan birini oynayacaktı. Kendisinden ya piccolo çalmayı kesmesi ya da odayı boşaltması isteniyordu. Öğrencilerden biri pansiyoncu kadını, öteki de şikayetçi olan kiracıyı oynuyordu. Üçü birlikte olağanüstü bir oyun çıkardılar. Üçlü grubun içinde en güçlü olanı kuşkusuz Marlon'du. Ötekileri peşinden götüren oydu. Ötekilerin hatırı için müziğinden vazgeçmeye hiç yanaşmadan mükemmelliği yakalamaya çalışan kavgacı bir sanatçıyı oynuyordu.

"Ne farkeder ki yahu?" diyerek saldırıya geçti, "ha konuşmuşum, ha şarkı söylemişim, ha çalgı çalmışım? Hepsi de gürültü değil mi? Hepimiz gürültü çıkarırız. Ne yapalım yani? Çaresi var mı?"

Yaptığı seçmeler, sözleri yüksek sesle dile getirme biçimi, öteki iki oyuncuyu kendi dünyasında toplama biçimi... hepsi de o kadar kendiliğinden olmuştu ki insan gerçek bir pansiyon kavgası seyrediyormuş gibi oluyordu.

Marlon oyununu bitirince, sınıftan bir alkış koptu; ama Gadge el çırpmalarına engel oldu. "Onu tiyatroya saklarsınız," diyerek anımsatma yaptı. "Bu bir yarışma değil."

Ama ne var ki, bence bal gibi yarışmaydı.

Sıra bana geldiğinde, ben hazırdım. Gadge önerisini kısaca anlattı. Ailem zor durumdaydı. Elimde büyükannemin dairesinden aldığım bir vazoyla rehinci dükkânına gidecektim. Kirayı ödeyebilmek için para gerekiyordu; ama bir aile yadigarı olan vazoyu satmaya pek gönlüm razı değildi. Bu büyükannemin direktifi de olsa o parayı başka yollardan da sağlayabileceğimi düşünerek oradan ayrılmak isteyecektim. Ne olursa olsun, vazoya ne kadar para verirlerse versinler, elimde vazo o dükkândan ayrılacaktım. O sırada, Gadge parçayı benimle oynayacak olan öteki öğrenciyi bir kenara çekti ve ona da rehinci rolünü verdi. Vazo çok değerli bir parça, dedi, rehinci vazoyu kaça olursa olsun alacak. Nedense, vazoyu satmadan dükkândan ayrılmamı istemiyor.

Doğal olarak çok dramatik bir durumdu; bu daha çok rehincinin niyeti hakkında hiçbir şey bilmeyişimden kaynaklanıyordu. Oynadığımız o sahnede sonuç ne oldu artık hatırlamıyorum. Ama sonsuz bir istek ve şaşkınlık duygusu içinde kaldığımı çok iyi hatırlıyorum. O gün öğleden sonra o sahneden de, o rolümden de kopamadığım gibi, her nerede olursam olayım ben gene de bu dünyaya aittim. Ben çocukmuşum, günlük ekmek parası için aile yadigarı olan bir şeyi satmaya gönderilmişim. Vazo o güne kadar elime aldığım her şeyden çok daha değerliydi. (Gerçekte sahnenin bir köşesinde duran eski püskü bir kahve sürahisiydi.) O doğaçlamada kendimi o kadar kaybettim ki ancak sınıf arkadaşlarım coşku içinde beni kutlayınca kendime gelebildim. Yansızca tahminim o ki, beni de Marlon kadar alkışladılar. Ama benim alkışlarım müzik sesinden farksızdı.

Ne kadar da çocukmuşum! Bu denli zarif bir hareketi adi bir yarışma havasına sokmak! Aktörlerin birbirleriyle ufak tefek şeyler yüzünden çekişip durmalarından nefret ederim. Anlattığım bu öyküde kendimi o durumda bırakmış olmama hâlâ çok sinirleniyorum. O davranışımı bencillikle renklendirmeye çalışmak daha da kötü. Bence sahne çalışma yapılan bir yerde, kendimi başarısızlığın eline teslim etmek istemezdim. Ne pahasına olursa olsun, değerimi sergilemek isterdim.

Marlon Brando'yla, onun hiç karşılık vermediği sürekli bir iç çekişme içinde olduğumu düşünüyorum. Bunun da sürüp giden bir kıskançlık olduğunu sanıyorum. Tanrım, ondaki yeteneğin bende de olmasını ne çok isterdim! Ondaki o aldırmazlık! Şu günlerde, benim ünümle onunkini, benim gösterdiğim gelişmeyle onunkini kıyaslıyorum da onun düzeyine ulaşamadığımı anlıyorum. İki meslektaş olarak, Texas'ta film çevirdiğimiz bir sırada, ayakta durarak Rio Grande'nin sularına çişimizi yaparken bile, bakalım ne kadar uzağa, ne kadar yükseğe akıtabileceğiz diye yarışırdık.

Fakat bir aktör olarak artık ondan korkmuyorum. Onun haşarı bir çocuk olduğuna bakınca kendi yaşamımın onunkinin çok üstünde olmasını istediğimi anlıyorum. Biz ikimiz arkadaş olduk ve insanın sevilecek ne çok yanları olduğunu keşfettik; ama bir yanım bizi her zaman Broadway'de ilk sah-

neye çıkışımızın çekişmeli günlerine götürecektir, bir yanım da, bugün bana saçma gözükse de, o ilk bahisleri hiç kaybetmeyecek.

En başta, Marlon Brando'nun Stanley Kowalski'sinden uzak durmaya çalıştım. Biliyordum ki rolümü oynarken ona öykünecektim. Onda müthiş bir çekici güç vardı. Herkes onun sahnede neler yaptığından söz ediyordu. Bense onu sadece görmek zorundaydım. Oyununun nereleri başvurulacak türdendi, bunları bir kaçırdım mı yandım demekti. Çünkü o her şeyi değiştirmişti. Ayrıca, esas şirketin oyun sergilemediği yaz aylarında Marlon'un boşluğunu doldurmam istendiğinde, sahnelemeyi inceden inceye tetkik etmeliydim. Oyun sahneye konulduktan ve oynanmaya başlandıktan sonra hiç değişmeyen bir şey varsa o da buydu. Hareketler hep aynı kalıyordu. Her aktör onlara uymalıydı.

Marlon Brando'yu, oyununun benim için önemli olan yanlarını yutar gibi ve de büyük bir ilgiyle seyrederdim; ama oyununun benim yaklaşımıma bulaşmasına izin vermezdim. Bu benim için çözülmesi hiç de kolay olmayan bir bilmeceydi. Gadge, esas şirketin oyun sergilemediği yaz aylarında çalışan öteki şirketi yönetirdi. Elinden geldiğince de oyunu özgün biçimini bozmadan yansıtmaya çalışırdı. (Bir de ekonomik açıdan yansıtmaya çalışsaydı ya.) Bense farkında bile olmadan Marlon'un konuşmalarını, hareketlerini kendi malımmış gibi kullanmaya bakardım. Tıpkı büyük usta Barrymore'u taklit ettiğim gibi, bu kez de içgüdülerim (bu arada yönetmenim de!) papağan gibi Brando'yu taklit etmemi söylüyordu; ama ben onlara aldırmamaya çalıştım.

Harold Clurman'ın yönetmenliğinde, daha yurt içi turlarına başlamadan, üstlendiğim role kendi damgamı vurmayı başarmıştım. Bu arada yaşamımın en parlak görüşmesini gerçekleştirmek de varmış. Görüşme isteği Tennessee Williams'ın kendisinden geldi. Bir akşam çekine çekine kulise geldi ve o güne kadar Stanley Kowalski'yi benim kadar güzel oynayanına rastlamadığını açıkça söyledi. Sözcükleri geveleyerek konuşuyor, nefesi alkol kokuyordu. Ama bu durum kullandığı sözcüklerin anlamını azaltmıyordu. Anladığım kadarıyla, oyunda rol alan her aktöre hayranlığını belirtmişti; ama gene de bu

bana yeterdi. Çok yazık, o söylediklerini yazıya dökseydi çok sevinirdim!

Streetcar'da oynamayı yaklaşık iki yıl sürdürdüm ve o süre içinde tek bir oyunu bile aksatmadım. Jack Palance benim yedeğimdi; düşünüyorum da oyunda kendisine de bir fırsat düşmesi için belki de (gerçekten!) beni öldürebilirdi. Marlon'un oyundaki rolü sadece birkaç ay sürdü, ama o Marlon'u hiç bırakmadı. Oyunu yeniden New York'ta sergilemeye başladıktan sonra kuliste bizi ziyarete gelirdi; oyunun bir yerinde o kahkahayı nasıl attığımı, ya da o olağandışı sözleri söylerken içimden neler geçirdiğimi sorardı. Çoğu kez oyunu sonuna kadar izler ve her seferinde de oyun tarzım hakkında söyleyecek bir şeyler bulurdu. Oyun onun niteliklerini öylesine ortaya koymuştu ki onu bırakıp gitmek bir türlü içinden gelmezdi. Oyunun onsuz oynandığını görmeye katlanmanın onun için ne kadar zor olduğunu şimdi şimdi anlıyorum. Bu, insanın, eski eşinin bir başkasıyla yaşadığını ya da birilerinin kızına saldırdığını öğrenmesi gibi bir şey olmalı. Bense bir kaçak avcı gibi görünüyor olmalıyım.

O çekip gitmişti, bense onun yerine taşınmıştım; o da ben de hep aynı kalacak değildik ya!

Mama Borgia

NEW YORK'TA olağanüstü bir kadınla tuhaf bir arkadaşlığım oldu ve bu yaşamıma ayrı bir renk kattı. Kadının birbirinden ilginç olaylar yumağından farksız olan yaşamı birkaç kuşağı kapsayan romanlara benziyordu. Tanışmamıza gelince, aynı romandan alınmış bir parçadan farksızdı.

Altmışdördüncü Cadde'deki şık taş binalardan birinde bir partiye katılmıştım. Saat sabahın ikisiydi; evin içini sarhoş tiyatrocular, gangsterler, yazarlar bir de beleşçiler doldurmuştu. Katherine ve çocuklar Connecticut'ta çoktan uyumuşlardı; kalabalığın içinde yapayalnızdım.

Bir tuvalet arıyordum; sendelememle kendimi sıra sıra kitapların doldurduğu küçük bir odada bulmam bir oldu. Kocaman bir maun masa odanın neredeyse tamamını kaplıyordu.

Adımımı içeri atınca, karanlık ve sessizlikle karşılaştım. Evin öbür yarısını dolduran şamatadan sonra içerisi bir tapınaktan farksız göründü gözüme. Odayı tek bir lamba aydınlatmaktaydı. Soluğumu tutup içeriyi kolaçan ederek kapıyı arkamdan kapadım. Partiye katılanların çıkardığı gürültü yavaş yavaş azaldı. Vakit çok geçti; içkili olduğum için hareketlerimi ağırlaştırmalıydım. Önce kulak kabarttım.

Gözlerim içerinin ışığına alışınca, odada yalnız olmadığımı anladım. Masanın başında orta yaşlı, alımlı bir kadın vardı. Evin içindeki gürültü patırtıdan hiç rahatsız olmadan sessiz sessiz oturuyordu. Ne bir şey okuyor ne bir şey yazıyordu; telefonda da konuşmuyordu. Sanırım, ev sahibiydi ve öylece oturuyordu. Onu korkutmuş olmalıydım, ama bu, davranışından pek belli olmuyordu. Sesini çıkarmadan bana şöyle bir baktı ve oturmam için yer gösterdi.

Oturdum.

"Ne zaman doğdun?" diye sordu.

İnsanın durduk yerde hiç tanımadığı birine böyle bir soru yöneltmesi hiç de olağan sayılmazdı. Şaşırmıştım; ama gene de yanıt vermekte bir sakınca görmedim.

"Bin dokuz yüz on beş," dedim.

"Hayır, onu biliyorum," dedi, "yılını değil, tarihini sordum."

Biliyor muydu? Peki ama, ne demek istiyordu bununla? "Yirmi bir nisan," dedim.

Hafif bir gülümseme yayıldı yüzüne. Belli ki bir zamanlar çok güzel bir kadınmış. "Ben de öyle düşündüm," dedi, "o tarih büyükbabamın yıllar önce İtalya'da öldüğü tarihtir. Emin olmak istedim." Daha sonra da, onun başka bir bedende yeniden dünyaya gelen büyükbabası olduğumu söyledi.

"Gözlerin tıpkı onun gözleri, "dedi, "konuşman, hareketlerin. Her şeyinle aynısın."

Böylesi etkileyici bir çevrede, insana bu denli ürküntü veren bir kadın tarafından ileri sürülen bir düşünceye karşı açık olmam gerektiğini anladım. Onu sorgulamak bana mı düşerdi? Hem de onun evinde, ha? Bende büyükbabasını gördüyse, öyleyse ben de büyükbabası olurdum.

Kadın hem öyküsünü, hem de tüm yazgımı anlatmayı

sürdürdü. Adı, söylediğine göre, Rosa Urgitano Borgia'ydı. İtalya'da, Campagna bölgesinin tüm giriş ve çıkış yollarını denetimi altında tutan tanınmış bir ağanın kız torunu olarak, Napoli yakınlarında, Monteforte kentinde 1888'de dünyaya gelmişti. Bölgede her türlü tarım üretimi onun kontrolündeymiş. Söylendiğine göre, yüzyılın başlarında Amerika'ya göçen binlerce insanın yolculuğu onun parasal desteğiyle gerçekleşmiş. Bugünkü nüfuza ve servete de bu sayede ulaşmış.

Yaşamının ilk yıllarında, Rosa prensesler gibi yaşamış; fakat Rosa'nın babası, büyükbabasının metresini öldürünce, aileyle birlikte Amerika'ya sürgüne gönderilmiş. Don Carlino'ya göre, böyle bir şey bağışlanamazdı (oğlu çok sevdiği bir kadını öldürmüştü). Ne var ki onun dışında herkes olayı bir kahramanlık olarak yorumluyordu.

Oğlan alt tarafı annesinin adını ve namusunu temizledi, diyorlardı; herhalde bu denli ağır bir cezayı hak etmemişti.

Amerika'da kaldığı sürece, Rosa büyükbabasını çok, hem de pek çok özledi. Don Carlino da onsuz yaşamdan bir tat alamıyordu; fakat o annesiyle babasının yanında kalmalıydı, onun yeri orasıydı. Artık prensesler gibi yaşamıyordu. Babası, Boston ya da New York'ta, hangi fabrikada iş bulabilmişse orada çalışıyordu. Rosa'nın kendisi de çocuk yaştan başlayarak çalışmaya gönderildi. Don çok nüfuzlu bir insandı; ama gene de çok değerli torunu için bu konuda bir şey yapamıyordu. Ona mektuplar ve armağanlar gönderse de, ona göz kulak olacak bakıcılar yollasa da, onun yanında olamadığı için, ona her zaman yaptıklarını yapamadığı için çok üzülüyordu.

Aradan yıllar geçti. Artık Don Carlino'nun eski gücü kalmamıştı. Hâlâ saygınlığını büyük ölçüde koruyorsa da nüfuzunu eskisi gibi kullanamıyordu. Gerçi aynı yollar gene onun denetimindeydi; fakat çiftçilerin yolculuğa çıkabilecekleri yeni yeni yollar açılmıştı, bunlar da onun denetiminde değildi. Artık yaşlanmıştı ve zaman ona hiç aldırmadan sürüp gidiyordu. İşlerini daha bir hale yola koyabilmek, belki de ölmeden önce sevgili torununu dünya gözüyle bir kez daha görebilmek için Amerika'ya gitmeye karar verdi.

Rosa'ya nerede, ne zaman buluşacaklarına ilişkin haber yolladı. Artık o hasta bir kocası ve dört çocuğu olan yetişkin

bir kadındı; fakat büyükbabasına olan bağlılığını asla yitirmemişti. Bütün günleri hem kendi işi hem de öteki ufak tefek işlerle dolu olarak geçiyordu. Don Carlino'nun gemisini karşılamak için limanda olmalıydı. Bu yüzden her şeyi olduğu gibi bıraktı; fakat onun ülkeye girişini resmi makamların engelleyeceği aklının kıyısından bile geçmiyordu. Böyle bir şey büyük bir adaletsizlik olur, diye düşündü. Onun görüşüne göre büyükbabası, yaşamı boyunca, Campanga'nın işçi ve çiftçileri uğruna savaşım vermişti. Ne var ki yasalar ona suçlu gözüyle bakıyordu. Nasıl oluyordu da bir insanın yaşamı toplumun belli bir kesiminde şu biçimde, bir başka kesiminde de başka bir biçiminde değerlendiriliyordu, işte bunu havsalası almıyordu.

Büyükbabası gemiden iskeleye adımını atarken içi sızladı. Don Carlino yaşlanmıştı, bu yüzden çok ağır hareket ediyordu; ama hiç değişmemişti. Onunla göz göze geldi, gözlerini ondan ayıramıyordu. Şu anda Rosa gene bir prenses olmuştu. Don limanın kuşatıldığını hemen anladı; bu yüzden gerisingeriye gemiye dönmek zorunda kaldı. Onun yaşında bir insan tutuklanmayı göze alamazdı. Onun yazgısı bu olamazdı. Gözleriyle Rosa'yı aradı ve ona bakışlarıyla çok üzgün olduğunu anlatmaya çalıştı. O kadar yolu tamamladıktan sonra birbirlerini ancak şöyle bir görebilmişlerdi.

Bu olay Don Carlino için yaşamının en talihsiz anı oldu. Rosa'ya gelince, yaşlanmaya başladığını, çocukluk düşlerinin son bulduğunu o gün anladı.

Don Carlino yaşamının kalan günlerini geçirmek için İtalya'ya gitti; Rosa da çocuklarıyla hasta kocasının yanına döndü. Bir süre sonra da bir giysi atölyesi sahibi oldu. Erdemli ve yetenekli bir kadın olarak ün yaptı. İşçilerine kendi ailesinin bireyleriymiş gibi çok iyi davrandı. Büyükbabası onun için nasıl bol bol para harcadıysa o da kendi ailesine aynı yakınlığı gösterdi. Kocası öldükten sonra, yaşamının sonuna kadar dul kaldı. Bir daha evlenmeyecekti. Her şeyini işine ve ailesine adadı. O artık bir prenses değildi, ama kimi işçilerine, komşularına ve çocuklarına sorarsanız o bir kraliçeydi.

Rosa, büyükbabasının iş ortaklarıyla en ufak bir ilişki kurmadı; ama hepsi de onun kim olduğunu, nasıl bir kadın olduğunu biliyordu. İçki Yasağı yıllarında, sürekli çatışma ha-

linde olan yasadışı gruplar aralarında bir türlü anlaşamıyorlardı. Anlaşmazlıklara çözüm getirebilecek tarafsız bir hakem aramaya koyuldular. Şarap ve gizli meyhaneler İtalyanların denetimindeydi. Bira endüstrisinin tekeli Almanlardaydı. İrlandalı'lar politikacılarla ilişkileri yönlendiriyordu. Kumar ve yasadışı oyunlar Yahudilerin kontrolü altındaydı. Üstünlüğü sağlamak için kıyasıya bir savaş sürüyordu. Elebaşılar ya en sevdikleri lokantada ahtapot kızartması yerken kurşunlanıyorlardı ya da sakal traşı olurken bir berber dükkânında boğazı kesilerek öldürülüyorlardı. Herkes sürekli bir korku içindeydi.

Sonunda, çeşitli grupların elebaşıları aralarındaki anlaşmazlıklara son vermek amacıyla bir toplantı düzenlemeye karar verdiler. O tarihe kadar gangsterler arasında gerçekleştirilen en büyük buluşma bu oldu: Capone, Torrio, Guzzie, Anastasia, Castellani, Wexler, Tommaselli ve Prandela. Buluşma 22 Mart, 1922'de New Jersey eyaletinde gözden ırak bir lokantada gerçekleşecekti. Kuşku uyandırmamak için de oraya değişik saatlerde gelinecekti. Adamlar arabalarını ayrı ayrı yerlere park edecek, yolun kalan bölümünü yürüyerek tamamlayacaklardı. Lokanta pek öyle fesat yuvası sayılabilecek bir yer değildi. Polisler, çöplüklerin önüne park etmiş onca şık arabayı görünce bir şey düşünmezlerdi elbet.

Gelenler üzerlerinde silah bulunduramayacaklardı.

Capone toplantıyı bir espriyle açtı. "Silahlı olan tüm paraları alır," deyince herkes büyük bir heyecan içinde kahkahayı bastı; çünkü bu söylenenin gerçek olduğunu biliyorlardı. Toplantıda hazır bulunan seksen kişiden ikisi, içeriye gizlice sızdıkları için, dış kapıda yakayı ele verdiler.

Önce Wexler konuştu. Sıska bir Yahudi'ydi. Buruş buruş olmuş bir elbise giymişti. Ötekilerin yanında berbat bir görünümü vardı. Ama herkes ona saygılı davranıyordu. Birlikte çalıştığı insanlara akıl veren oydu. Hırıltılı bir ses çıkararak, yumuşak bir tonla konuşuyordu. Herkes, sinirleri gergin bir halde onu dinledi.

"Biz hepimiz aynı yolun yolcusuyuz," diyerek söze başladı, "önce yargıçları, politikacıları ve savcıları satın alırız; ardından da kalan o küçük yüzde için birbirimizi öldürürüz. Para hırsı yüzünden o güzel insanların ölüp gitmesine çok üzülüyo-

rum. Bir adam krallığını ilan edip her şeye el koyduğunu kanıtlamaya görsün, tamamdır. Bir de onun ardından gelenleri düşünün: pay isteyen aptallarla, polis ve politikacılarla da uğraşacaktır. Bugüne kadar kaç tane asker, kaç tane teğmen, kaç tane 'capo' öldürüldü acaba? Ama artık bu kadar yetsin diyorum. Hemen. Bu söylediklerim hepimiz için geçerli."

Capone ve Torrio alkışlamaya başlayınca, hemen ardından herkes alkış tutarak şeflerine katıldı. Hem yasal hem de yasal olmayan çevrelerin dışında kalabilmiş, bu işte en ufak bir çıkarı bulunmayan bir yargıça gerek olduğuna karar verildi; fakat böyle birini bulmak o kadar zordu ki. Sonunda, Castellani, aday göstermek için birkaç adım ilerledi. "Bu iş için bir adayım var," dedi, "saygın bir İtalyan ailesinden bir kadın. Büyükbabası Napoli'nin en akıllı, en dürüst insanlarından biriydi. İtalya'nın güney kesiminde işleri tek başına o yürütürdü. Ailenin geçmişinde tek bir alın lekesi var ki o da pek leke sayılmaz. Bir oğul annesinin namusunu temizlemek istemiş, o kadar. Olayın yorumu insandan insana değişir. Torunu gerçek bir hanımefendi. Bir de onu dinleyip ona akıl danışalım, diyorum."

Salonda derin bir sessizlik oldu. Castellani, adamların, bu denli kritik konumdaki bir kadını kabul etmeyeceklerini sandı.

"Sen bu kadını tanıyor musun, Frank?" diye sordu Torrio.

"Onu görmüşlüğüm var; ama hiç tanışmadım."

Yanıttan herkes hoşnuttu. Ancak, Rosa'nın Castellani'nin yönlendirdiği haraç ve şantaj işlerine karışan kardeşi Charlie Cheesecake'in durumu biraz tartışmalıydı; ancak bu durum Rosa'nın böyle bir görevin üstesinden gelmesine engel olmazdı. Ayrıca Frank hemen ekledi: Rosa'nın bu oğlanla en ufak bir ilişkisi yoktu.

Sonunda, Capone dayanamadı. Böyle bir göreve kimin getirileceği çok önemliydi; yalnız Bıyıklı Pete'in adamlarından biri olmasındı. Ayrılmak için ayağa kalktı ve "Çağrınız için teşekkür ederim, çocuklar," dedi, "Rosie için söylenenleri dinledim. Bir melekten farksız o. Onu alın."

Toplantı alınan bu kararla sona erdi.

Rosa, karşılığında herhangi bir ücret kabul etmeden, onlara yardım elini uzatacağına söz verdi. Bir süre sonra da bu iş

için yaratıldığını farketti. Ufak tefek çekişmeleri ve kan davalarını yoluna koydu. Artık kimin hangi bölgeyi denetleyeceğine, kimin hangi içki fabrikasından pay alacağına o karar veriyordu.. Kime ne ceza verileceğine, kimin ne kadar para cezası ödeyeceğine de o hüküm veriyordu. İskan işlerindeki anlaşmazlıklara o hakemlik ediyordu.

İş bulmalarına, evlenmelerine, hem de mahkemeye gitmeden, o yardım ediyordu. Ağzından ne çıksa yasa olarak kabul edildi. Deneme niteliğinde de olsa, böylece yıllar yılı barış içinde yaşamaları sağlanmış oldu.

Capone'nun dediğini gangsterler de kabul etti: evet, o bir melekti.

Rosa Borgia yavaş yavaş Manhattan'da ün kazandı. Başlıca sanatçı ve politikacıların yanı sıra gangsterler ve yasalara saygılı iş adamları da onu ziyaret etmeye başladılar. Evi seçkin kimselerin buluşma yeri oldu. Danışmanlık hizmetine karşılık tek bir cent bile kabul etmedi; işleri hayal bile edemeyeceği kadar gelişme gösterdi. Hazır giysi siparişlerini zamanında yetiştiremiyordu. Arkası bir türlü kesilmeyen bu siparişlerin artık onun koyduğu kurallara teslim olan "reis"lerden geldiğini çok iyi biliyordu. Bu ödülleri ona ödenmesi gereken birer borçmuş gibi düşünüyordu. Ne de olsa, bu siparişleri kâr amacıyla karşıladığını düşünüyordu. Gangsterlerin kendisine olan minnettarlıklarını gösterebilecekleri tek yol bu olduğuna göre onlar için bu da bir para cezası sayılırdı.

Rosa bana yaşam öyküsünü, hem de hiç yorulmadan, anlatmayı bitirdiğinde neredeyse şafak söküyordu. Parti hâlâ tüm gürültü ve şamatasıyla sürüyordu, ama o konuşmak istiyordu. Büyükbabasının başına neler geldiğini öğrenmek için, benden yaşam öykümü anlatmamı istedi. Doğduğum gün onun ruhunun bana geçtiğine o kadar inanıyordu ki. O noktada artık ben de inanır oldum. Zaten hareketlerime Don Carlino'nun öfkeli ve güçlü yanlarından geçen izleri arıyordum.

Yaşam öykümü günümüze kadar anlatınca, "Demek aktörsün," dedi.

"Evet."

"Sinemada çok başarılı olacaksın," diyerek tahminde bulundu. Sonra ellerimi tutarak gözlerimin içine baktı. Daha di-

yecekleri vardı. "Bu kadın, senin Katherine'in yani, onunla sonuna kadar evli kalmayacaksın. O seni seviyor, bu yeterli değil ki. İtalya'da sarışın ve güzel bir kadın tanıyacaksın ve onunla evleneceksin."

İlk kehanetini ikincisinden daha çok sevdim; ama biri olmadan öbürüne sarılamazdım. Eğer bu kadın bir şarlatan değilse, ki gerçekte hiç farketmezdi, ne söylediğini çok iyi biliyordu.

Kahvaltıya kalarak çocuklarıyla da tanıştım. Carlo, en büyük oğlu, neredeyse benim yaşımdaydı. Onunla çok yakın arkadaş olduk. Kardeş gibiydik, bizim bu yakınlığımızı Mama Borgia da özendirdi. Birbirimize çok iyi davranıyorduk. Öyle söylerdi. O benim hem arkadaşım, hem suç ortağım, hem de elim kolumdu. Gönlü yükseklerde olmayan gösterişsiz bir insandı. Gangsterler, Las Vegas'la ilgili bir tasarıyla Mama Borgia'ya geldiklerinde, Carlo'ya operasyona karşı çıkmasını söylerdi. Hepsi de yerel politikacıların ağzına birer parmak bal çalmak ve basını tatmin etmek gerektiği görüşünde ağız birliği etmişlerdi. Bu işi de kimse Carlo'dan daha iyi yapamazdı. Eğer o Rosa'nın oğluysa, ona kesinlikle güvenebilirlerdi. Tek sorun Carlo'nun böyle bir işi yapmaya yanaşmamasıydı. Dikkatleri üzerinde toplamak, sorumluluk almak istemiyordu. Böyle olunca da onun yerine Benny Siegel'in kapısını tıklattılar. Ona da güveneceklerini sanıyorlardı, ama bağ başka bahçe başkaydı.

(Ben Benny Siegel'i de iyi tanırdım, ama o başka bir öykü. Sonunda, ona çok nefret ettiği ve herkesçe bilinen takma adıyla hitap etmeyecek kadar yakınlığım oldu. Gene de her şey pek parlak başlamadı. Siegel'in kız arkadaşı Virginia Hill'le, bir başka erkekle ilişkisi olduğundan habersiz, arkadaşlık kurmuştum. Bunu bana söylemeyi akıl etmemişti, ben de ona sormadım. Siegel durumu öğrenince, beni öldüreceğine dair haber yolladı. Bu yüzden onu suçlayamazdım. Mama Borgia araya girmek istemeyebilirdi. Bu konu onun yetki sınırlarının dışındaydı. Bir gece, geç bir saatte, bir lokantanın arkasında dar bir sokakta karşılaştık, ona bu konuda suçsuz olduğumu söyledim. Onunla seve seve kavga edebilirdim; ama en iyisi onu bu işten caydırmak için konuşmaktı. Silahtan, kata-

kulli yapmaktan anlamazdım, ama yumruğumu kullanmayı iyi bilirdim. Siegel'e, Virginia Hill'in kız arkadaşı olduğuna ilişkin en ufak bir fikrim olmadığını söyledim. Bu söylediğim bir süre için gerçekti, ama ben o gerçeği sadece ileriye geriye biraz daha yaymış oldum. Ya Siegel beni gerçekten öldürmek istemiyordu ya da ben sandığımdan da iyi bir aktördüm. Virginia Hill'le ilişkilerimi kesmeyi kabul edince, ki sonunda cidden kestim, Siegel'le arkadaşlığım noktalanmış oldu.

Artık ben de Borgia ailesinin bir demirbaşı sayılırdım. Bu iyi insanlar daha kırk yıl benden kurtulamadılar. Onlar benim ikinci ailem olmuştu. Pazar öğle sonraları her çeşit ünlü kişilerin hücumuna uğrayan Mama'nın salonu sevgi ve kahkahayla dolup taşardı.

Bir ara, 1950'li yılların başlarında, Krishna Menon onu ziyarete geldi; Birleşmiş Milletler'in toplantılarına katılmak için New York'a her uğrayışında ona yemeğe gelmeye bayılırdı. Hatta bir seferinde, yanında bir arkadaşını da, Nikita Kruşçev'i de, getirmek istedi; fakat Mama KGB'nin güvenlik önlemlerine uymak istemezdi. Onun böyle bir ziyarete karşı çıkması özellikle bu yüzdendi. "Bak," dedi, "konuşmam gereken müşterek bahisçiler var. KGB'nin de FBI'ın da başkalarının konuşmalarını gizlice dinlemelerine izin veremem."

Böylece Kruşçev'in ziyareti gerçekleşmedi. Neler kaçırdığını da asla öğrenemedi.

Mama Borgia sağı solu belli olmayan özel yaşamım ve mesleğimle ilgili her tasarım üzerine bana öğütler verirdi. Katherine'le evliliğimizi daha fazla sürdüremeyeceğimizden çok emindi; ama ona göre Hollywood'dan ayrılarak Connecticut'a taşınmamız çok iyi olmuştu. Annelerini eşim olarak kabul etmedikçe, ev halkıyla sıcak bir ilişki kuramadıkça çocuklarıma asla iyi bir babalık yapamayacağımı söyledi. Şu benim uzayıp giden kimi ilişkilerimin işleri kötüye götüreceği kanısındaydı; hatta günün birinde bana kurtuluşu vaat eden İtalyan güzeliyle karşılaşsam da. De Mille'in etkinlik alanında kendi ayaklarımın üzerinde duramadıkça mutlu bir erkek olamayacağımı düşünüyordu.

Mama bana çok zor işler önerdi; ben onlardan anlam çıkarmaya çok uğraştım. Verdiği öğütler aşk ilişkilerimle sınırlı

kalmıyordu. Sam Wanamaker'ın sahneye koyduğu *Born in Texas* ile Burgess Meredith'in sahneye koyduğu *Let Me Hear the Melody*'de, Melvyn Douglas ve Cloris Leachman ikilisiyle rol almamın yanı sıra *Streetcar*'ın gezici kumpanyasında da rol kabul etmem için beni çok zorladı. Öteki iki oyun iki hafta içinde perdelerini kapadı; ama bu iş önerisinde Mama Borgia haklıydı. Alacağım her bir rol aktör olarak toparlanmama yardım edeceği gibi bundan sonra gerçekleştireceğim rollere beni daha da yakınlaştırmış olacaklardı.

Mama Borgia, Robert Rossen'in büyük bir çaba içinde tamamladığı *The Brave Bulls* adlı boğa güreşi filminde rol kabul ederek sinemaya dönmem için beni yüreklendirdi; Mama senaryodan hiç anlamazdı; ama doğum yerim olan Meksika'da çevrilecek filmin benim açımdan çok önemli olduğu fikrindeydi. Ayrıca kişiliğimi kazanmam için bana bir fırsat vereceği kanısındaydı. Birçok şeyde olduğu gibi bunda da haklıydı. Ortak baş oyuncular Mel Ferrer ile Çekoslovakyalı toy kız Miroslava dışında tüm oyuncular Meksikalı'ydı. (Kız kısa bir süre sonra intihar etti.) Böyle bir topluluk içinde olmaktan çok mutluydum. Bir de Latin Amerikalı bulunsun diye film setlerinde geçirdiğim onca yıldan sonra, kendimi sonsuz bir güven içinde hissediyordum. Yaşamımda ilk kez kendi yerimi bulmuştum.

En sevdiğim filmlerden biri de buydu ve küçük çapta bir klasik sayılırdı; ne var ki hiç iş yapmadı. Buna da, sanırım, filmin yapımı ile piyasaya sürülüşü sırasında Rossen'in komünistlikle suçlanması neden olmuştu. Belki de Columbia Pictures, Kızıl damgasını yemiş son kurbanın son filmini hasıraltı etmek istiyordu. Belki de sabah akşam Ruslarla düşüp kalkan birinin yaptığı bir filmi piyasaya sürmenin aşırı kışkırtıcılık sayılabileceğini düşünmüşlerdi.

Bu film, benim için, Hollywood topluluğuna yeniden tanıtılmış olmam açısından, gene de çok anlamlı bir vitrin oldu. Bütün bunları Mama'ya borçluydum.

Bana kalsaydı, sinemaya döner miydim, bilmiyorum. Belki buna niyet ederdim, ama herhalde bu işi en sona bırakırdım. O yolları bir kez daha tepmeyi, her şeye sil baştan yeniden başlamayı belki de göze alamazdım.

Gezinti

PEDAL ÇEVİRMENİN mi yoksa geçmiş günleri anmanın mı daha yorucu olduğunu bilemeyeceğim. Gün daha yeni devriliyor ve ben gene en uçlarda koşturup duruyorum. Bu sabah, daha gün doğmadan başladığım yolculuğu düşünürken, kafamda kendime ait yeni bir film kuruyorum. Yaşamım boyunca dağ tepe demeden at koşturan beyaz atlı prens değilim artık. Yorgunluktan kan ter içinde kalmış atın kendisiyim. Biraz dinlenmek, bir şeyler yemek için can atıyorum.

Öğle yemeği. Bak şimdi aklıma geldi işte. Onu neden bu kadar geciktirdim acaba? Bu sabah Barbalisha'yla kahve içtikten sonra hiçbir şey yemedim, croissant'dan birkaç parça ısırdım, o kadar. (Fırından yeni çıkmış bir dilim de ekmek vardı, ama o da çok ağır geliyor artık). Midem zil çalmaya başladı gene, ona kulak vermeliyim. Anzio'da, Roma dışında en iyi kalamar yapılan yeri biliyorum. Her zaman file elbise giyen, saçları kırlaşmış bir kadın işletiyor. Onu yıllardır tanırım. Lokanta 1927'den beri ailesine ait. Belki de yakıt ikmali yapmak, şu konuyu enine boyuna düşünmek için oraya girerim.

Savaşta en kanlı dramların yaşandığı yerlerden biri olan bu sakin kıyı kasabasına ne anlam vereceğime karar veremeden Anzio'ya giriyorum. Ocak 1944 Anzio çıkarması, İtalya'da yaşanan gelmiş geçmiş en soğuk kışlardan biri hüküm sürerken tüm gücüyle başlamıştı. Ne çamur, ne yağmur ve ne de soğuk Amerikan erlerinin ileri harekatını engelleyemedi. Tanrım, ne korkunç bir görüntüydü kim bilir! Buranın yerlileri, Almanların kapıları menteşelerinden söküp onları barikat olarak kullandıklarını hâlâ anlatırlar. Bu anlatılanlara tanıklık eden resimleri ben de gördüm. Az sonra gideceğim Ristorante Garda'nın duvarlarında molozların ortasında çocuğunu arayan kadınla limanda batan tekneleri resimleyen çerçeveli işgal fotoğrafları asılıdır. Asıl gerçek işte bunlar. Pencereler yerinde, ama kapılar gitmiş.

Yaz aylarında, öteki kıyı kasabalarında olduğu gibi, Anzio'da da meydan tekneci ve turistlerle dolup taşar; fakat bugün, turizm mevsimi kapandığı için, her tarafta neredeyse in cin top oynayacak. Limanda yoğun bir çalışma var: yakalanan

deniz ürünleri Roma'ya gönderilecek. Anzio belki de bölgenin en hareketli kıyı kenti. Dükkânların pek çoğu kış yaklaştığı için kapalı. Küçük teknelerin de çoğu daha şimdiden karaya çekilmiş. Lokantaların birçoğu öğlen kapalı. Açık olan birkaç lokantanın müşterileri de ya balıkçılar ya da benim gibi yolları oraya düşenler.

Bisikletimden inerek çevreme bakınıyorum. Arnavut kaldırımı sokaklar dalgalarla yer yer dümdüz ve kaygan hale gelmiş. Bisikletimi bir direğe dayadıktan sonra lokantaya giriyorum. Tek müşteri benim.

Beni kapıda karşılamaya çıkan şef garson, "Signor Quinn," diyor, "bisikletiniz, onu orada bırakmak doğru değil. Çalarlar."

Kapı aralığından başımızı çevirip dışarıya bakıyoruz. Görünürde bizden başka kimse yok. "Ortalıkta kimsecikler yok," diyorum, "ben pencere kenarında otururum, gözümü de ondan ayırmam."

Şef garson, "En iyisi ben onu içeri alayım," diyor ve dışarı çıkıyor; bisikleti eliyle çekerek yemek salonuna getiriyor. Birden insanlarla hayvanların aynı yerde yeyip içip yattıkları eski Vahşi Batı aklıma geliyor. Şef garson, "İşte şimdi, denize yakın bir masaya oturabilirsiniz," diyor.

Bisikleti tatlı taşımak için kullandıkları bir el arabasına dayıyor ve pencere kenarındaki masama hasırlı bir şişe soğutulmuş beyaz şarap getiriyor. Kızgın güneş altında onca yol aldıktan sonra soğuk şarap iyi geliyor. Bir bardağını bir solukta içiyorum, ardından bir bardak daha doldurup ağır ağır yudumlamaya başlıyorum. Şarabımı içerken, bir yandan da, elli yıl kadar önce gemilerle bu limana gelen, fakat şu anda mezarlıkta yatan çocukları unutmaya çalışarak, dışarda pırıl pırıl parlayan körfeze bakıyorum. Onları böyle bir zamanda düşünmek pek olacak şey değil. Şu anda tek istediğim şey sadece biraz dinlenebilmek, biraz kendime gelebilmek.

Kendimi oyalayacak bir şeyler ararken aşağıda, allı pullu teknesinde ağlarını onarmakta olan yaşlı bir balıkçıyı göz ucuyla seyretmeye koyuluyorum. İşine o kadar dalmış ki başını bile kaldırmıyor. Onun o yapayalnızlığı, irade gücü karşısında çok duygulanıyorum. O sadece oraya, hiçbir yere değil, o

tekneye ait. Parmakları yamru yumru, açık havada çalışmaktan kaskatı olmuş. Ağların arasında ordan oraya hareket eden parmakları tuşlara dokunan bir piyanistinkinden farksız, sorumluluklarının bilincinde. Yaşlı adam kendini tamamiyle işine vermiş. Hayran kalmamak elde değil. Kendisini ve parmaklarını birbirinden ayıramazsın artık.

Böyle bir durumda olmayı hangi aktör istemez! Bugüne dek, bir kez olsun, kaçımız onun durumunda olabildik! Şarabımı yavaş yavaş içerken biliyorum ki şu anda katıksız bir yaratıcı beceriyi seyretmekteyim. Hiçbir şey onu engelleyemez, hiçbir şey onu ereğinden alıkoyamaz. Ben en son ne zaman onun gibi çalışabildim? Merak ediyorum. Gerçekten, en son ne zaman onun gibi çalıştığımı hatırlamıyorum. Kendimi tamamiyle işime vererek çalıştığım oldu mu hiç?

Tanrım, beni bu yolculuk ne üzgün köftehor yaptı böyle! Hayranlığı kıskançlığa, gösteriyi düş kırıklığına çeviriyorum. Böyle bir şeyi hiç tatmadığım şeylere çevirmek de neyin nesi? Balıkçıya ve balıkçının ağlarına şöyle bir baktıktan sonra neden onları kendi hallerine bırakamıyorum? Her şeyi açıklamam ya da her şeyi belli bir çerçeve içine oturtmam çok mu gerekli? Bana bak! Eğer kendimi tutamazsam, doğruca eve gider ve şu sahnenin kötü bir kartpostalını yaparım. Belki de günlüğüme günün birinde "işe yarar" diye duygusal bir not da karalarım. Böylesi bir saflık yüzyıllardır benden çok daha yetenekli sanatçılara bile bir şey dememiştir. Ben kim oluyorum da onu zorla ele geçirmenin bir yolunu bulabileceğimi sanıyorum? Ben kim oluyorum da böyle bir gösteri ve o gösteriyi yaşıyormuş gibi olan o adam üzerinde hüküm yürütmeye kalkıyorum?

Zapata

ELIA KAZAN, beni Stanley Kowalski rolünde ne kadar beğenmiş olmalı ki *Viva Zapata!* filminde bana Marlon Brando'nun kardeşi rolünü önerdi. Eski arkadaşım John Steinbeck'in kaleme aldığı senaryo Meksika Devrimi'ni dramatik boyutlarda ele alıyordu. Onu okuduktan sonra bu öyküye benim de katkım olması gerektiğini düşündüm.

Babam ve annemle birlikte devrimin bir bölümünü ben de yaşamıştım. O benim bir parçamdı. O ünlü devrimci köylünün kardeşi olan Eufemia Zapata'yı benden daha iyi oynayacak bir aktör düşünemiyordum. Doğrusu, gerçek bir Meksikalı kahraman olan Emiliano Zapata'nın kendisini oynamayı çok yeğlerdim; fakat o sıralar bile Marlon'un yıldızı benimkinden daha çok parlıyordu. Bu arada, Eufemio'yu kasıla kasıla yürüyen bir çömezden sürekli sarhoş dolaşan birine dönüştürürsem daha ilginç bir karakter yaratacağıma kendimi inandırdım.

Ancak Gadge konusunda kararsızdım. Oyunculuk konusunda harika bir öğretici olabilirdi; ama gerçekte çekilmezdi. Amerikan Karşıtı Eylemleri Soruşturma Kurulu önünde bülbül gibi şakıyınca daha da çok rahatsızlık yaratmıştı. Kendi isteğiyle ifade veren böyle biriyle bugüne dek nasıl çalıştığıma ben de şaşmışımdır. Ayrıca bu adam gerçekten de parti üyesi bir komünistti. Politik görüşlerinden dolayı içimde ona karşı en ufak bir nefret duygusu taşımıyordum; fakat korkaklığı görmezden gelinemezdi. Tanrım, adam hem Kızıl'dı, hem korkaktı!

Yapım çalışmalarına Los Angeles'te başlandı. İlk iki hafta provalarla geçti. Gadge tanıdığım en benlikçi yönetmenlerden biri olduğunu hemen gösterdi. İşinin ustası mükemmel bir insandı, bunu yadsıyamam; fakat film teknisyenlerine de, oyunculara da eşya gözüyle bakıyordu. İnsanlara nasıl davranılması konusunda en ufak bir bilgisi yoktu. Ona göre önemli olan tek kendisiydi. Onun bu tavırları bana sökmedi; ama benim dışımdakilerin çoğunu mandepsiye düşürmeyi bildi. O sıralar, genel kanıya göre Washington çıkışlı her tür suçlamayı büyük bir ciddiyet ve de içtenlikle destekliyordu. Neyse ki bunlar herhangi bir soruşturma konusu olmadı.

Kazan başlangıçta, Marlon'la benim ilişkilerimizi kardeş gibi sürdürmemizden yanaydı. Onu ilgilendiren en önemli konulardan biri, filmin can damarı buydu. Birbirimizi kardeş gibi sevmemizi, kardeş gibi döğüşmemizi istiyordu. Çekimlere başlamak için Bronsville ve Del Rio'ya, Texas'a gönderilirken trende aynı kompartımanda yolculuk yapmamızdan emin olmak istedi. Çalışırken sapına kadar Yöntem adamıydı. Filmin oyuncularıyla teknisyenleri trende bir arada yolculuk yapıyor-

du; ama biz ikimiz, birlikte oynayacağımız sahnelerdeki sıkıfıkılığa şimdiden biçim verebilmek için birlikte, ama öbürlerinden ayrı olalım istiyordu. Bu fena bir fikir değildi; ama pek de parlak sayılmazdı. Marlon, her yolculuğunda olduğu gibi, gene öyle uyur numarası yaparak ortaya çıktı. Yanında tıka basa giysi dolu kâğıt bir torba taşıyordu. Bütün eşyası o kadardı. O sıralar bile pek de olağan sayılmayacak bir yaratıktı. Tren hareket ederken filmin tam bir felaket olacağını düşünmeye başladım. Kırk yılın başında ele geçmiş bu denli güzel bir rol sonunda heba olup gidecekti.

Ben üst ranzada yatmak istedim; çünkü gece vakti uyur numarası yaparken üzerime bir şeyler dökebileceğini kuruyordum.

Texas'ta oldukça uzun süren tren yolculuğu Brando'yla beni biribirimize yeterince yaklaştıramayınca Gadge bundan hiç hoşnut kalmadı. Marlon'dan hoşlanmaya başlamıştım; ama o pek kimseye sokulmuyordu. Bu yüzden kendimi daha fazla sıkıntıya sokmak içimden gelmedi. Her türlü güçlükle uğraşmayı seven Gadge, bir yardımı dokunur umuduyla bizden sabahları işe birlikte, aynı arabayla gelmemizi istedi. Şunu bir kez daha kabul ettik ki Marlon'un bu tür yolculuklarda en bayıldığı şey doğaçlama yapmaktı. Bana göre hava hoştu, ben doğaçlamayı severdim. Marlon'a gelince sert yumruk atmaksızın boks yapmakta onun üzerine yoktu. Bir sabah bir de bakardık ki polis kıyafetiyle çıkmış ortaya, bir sabah da gemici kıyafetiyle. Onu bir kez bile Meksikalı devrimci kıyafetiyle görmedik. İki hafta sonra, aramızda hâlâ pek öyle bir yakınlaşma olamadıysa da, doğaçlama yapmak için bol bol vakit bulabiliyorduk. Hâlâ bir türlü gevşeyemiyordu, ben de öyle.

Bu yüzden Gadge deliye döndü. Steinbeck'in olayları yorum biçiminden Emiliano ve Eufemia Zapata'nın birbirlerinden tamamiyle farklı koşullarda yetiştikleri anlaşılıyordu. Gadge bu tür sahnelerin gerilim ve duygusallıkla daha da derinleştirilmesini istiyordu. Birden ortaya çıkıveren karşılıklı boğuşmaya gönderme yaparak, "Bu kardeş kavgası gibi bir şey olmalı," derdi. "Kardeş kardeşe karşı!"

Çok yakın arkadaş da olsak, hiç arkadaş olmasak da Marlon ve ben, iki yetenekli aktör olarak, bu sahneleri rahatça oy-

nayabilmiştik; ama Kazan sorunun üstüne üstüne gitmek istiyordu. Onu öylece bırakmaktan yana değildi. Çok geçmeden, bizi birbirimize düşürmeyi denedi ve sonunda bunu başardı da. Gadge'in aramıza fit soktuğunu Marlon ve ben ancak yıllar sonra anlayabildik; insanları kendi amacına uygun biçimde etkilediği uzaktan daha da belli oluyordu. Kimi zaman beni bir kenara çekerek Marlon'un bir sahnede çok korkunç olduğunu kulağıma fısıldardı; bir başka zaman Marlon'u bir köşeye çeker, bu kez aynı şeyi ona söylerdi. Kazan filmin çekimi boyunca bir oraya bir buraya koşturup durdu. "Marlon senin hakkında bunu söyledi." "Tony senin hakkında şunu söyledi." Bizi birbirimize düşürmek, değerli bulduğu sahneler için bizi yeterince sürtüşme içinde tutabilmek için o kadar zaman harcadı ki öteki aktörlere ayıracak vakit bulmadı.

Bir noktadan sonra, duruma daha da heyecan katabilmek için, Kazan'ın ufak çapta biçimsiz bir aşk üçgenini pazarlık konusu yapacak kadar alçalmış olabileceğinden bile kuşkulandım; ama böyle bir şeyin doğruluğundan emin olduğumu söyleyemem. Brownsville'deki film setinde, onun Aktörler Stüdyosu öğrencilerinden biri, zamanının en büyük seks kraliçesi olarak ünlenecek olan koca popolu sarışın bir aptal Gadge'i ziyarete geldi. Marilyn Monroe o güne kadar birkaç filmde görünmüştü; ne var ki kendini göstermek için yönetmenin oyun üzerindeki algılama gücünü içine çekmek ister gibi sahneye daldı.

Ah, Monroe yüzüne bakılacak kadar sevimli bir kızdı; ama Hollywood'da aylak aylak dolaşan hem de çok daha güzel o kadar çok aktris vardı ki. *Gentlemen Prefer Blondes* filmiyle büyük bir başarı kazandıktan sonra bile film hakkında bu kadar çok gürültü kopartılmasını bir türlü anlayamadım; ama nereden bilebilirdim? Bildiğim tek şey, poposunun tüm çizgilerini ortaya çıkaran, bedenine sımsıkı oturmuş daracık giysisiyle, Texas'ta, toz toprak içindeki film setinde dolaşıp durmasıydı. Bedeninin giysisine sığmadığının farkında bile değildi. Tek bildiğim şey, o şahane sarı yelesinin altındaki bir şeylerin değer kazanmaya başladığıydı.

Önce, Gadge onun ortalıkta fazla dolaşıp durmasından rahatsız oldu; çünkü Monroe her fırsatta onunla burun buruna

geliyordu. Monroe, bunun üzerine onu Marlon'un peşine taktı. Gadge, normal olarak, ilişkilerinin üstüne titreyen kıskanç bir insandı. Koruması altındaki bir kişi söz konusu olduğunda Marlon'la kavga etmeyi bile göze alabileceği anlaşılıyordu. Çok garip bir tiyatro oyunuydu bu ama Marlon doğaçlamada çok ustaydı.

İnsanın bir iş yapması ne harika bir şey. Anzio körfezine bakarken yaşlı balıkçıyla ağlarına gözüm takıldığında, film çalışmalarımda ilk kez, yürekle beynin aynı doğrultuda saat gibi çalışması karşısında adeta kendimden geçmiştim. Emiliano uçkuruna düşkün kardeşiyle uğraşmaya başlayınca Brando'yla benim karakterlerimiz arasındaki uyuşmazlık devreye girmiş oldu. Steinbeck'in diyalogları kesinlikle değiştirilemezdi; ne var ki Marlon da ben de oyun sırasında çoğu kez doğaçlama yapıyorduk. Kameralar daha dönmeye başlamadan her şeyi kendime göre ayarladım. Alt dudağıma neredeyse düşecekmiş gibi duran bir sigara iliştirdim. Biliyordum ki sevgili kardeşimi yakın plandan çekecek olan kamera iyice yanaştığında kıvrıla kıvrıla dağılan duman Marlon'u iyice kızdıracaktı. Ben o planın dışında kalacaktım, ama benim yerimi duman doldurmuş olacaktı. Marlon bir fiske vurarak dudağımdaki izmariti fırlatıp atmayı denedi; ama izmaritin dudağıma yapışmış olabileceğini hesap edemedi. Az sonra da saçlarımdan kavradığı gibi beni silkip atmaya çalıştı. İşte, şimdi, Gadge'in aramıza yerleştirdiği gerginliğin su yüzüne çıkması gerektiğinden, filmin en heyecanlı sahnelerinden birinde kıyasıya döğüşmeye başlamıştık.

Kazan çok ilginç bir yönetmendi. Filmlerinin alabildiğine yerel özellikler taşımasına özen gösterirdi. Şunu hemen anladım ki ona bir sahneyle ilgili bir şey yutturmak istiyorsam o konudaki düşüncelerimi hiç belli etmemeliydim. Benim de düşündüğüm bazı şeyler vardı; ama biliyordum: babamın devrim sırasında başından geçenleri anlatsam onları sadece dinlemekle yetinirdi. Ben de bu yüzden uydurdum. Onun yerel özellikleri umurumda mıydı? Bu Gadge'in sorunuydu. Yeter ki düşündüğüm şey güzel bir sahnenin oluşmasına katkıda bulunsun ve böylece iyi bir şey yapma fırsatını yakalamış olayım. Babamla öteki devrimcilerin, aralarında haberleşmeyi sağlayabilmek için, iki taşı birbirine sürterek Mors alfabesiyle sözcük-

leri kodladıklarına ilişkin bir öykü uydurdum. Bu öykü tamamiyle uydurmaydı; ama biliyordum ki bu sayede çok güzel bir sahne kazanılmış olacaktı.

Oradan, askerlerin bir tepeden bir tepeye ıslık çaldıkları öyküsüne atladım. Bu da onların bir başka haberleşme yöntemiydi.

"Gerçekten mi?" diye sordu Gadge, "ıslık mı çalarlardı?"

"Elbette," diye kafadan attım, "hem de her zaman. Her zaman ıslık çalarlardı."

Filme çok daha unutulmaz katkılarda bulunacağını düşünerek ıslık çaldık durduk. Kazan buna o kadar kandı ki, saf saf babamın ıslık çalarken kullandığı "özel" yöntemi öteki aktörlere de göstermemi istedi.

Aramızda serpilmekte olan arkadaşlığın Gadge yüzünden uğradığı yıkımı onarmamızdan otuz yıl sonraydı. Sanırım 1982'de, Marlon'la Hawaii'de karşılaştık. Resimlerimden bir bölümünü orada sergileyecektim. Marlon bir öğleden sonra, önceden haber bile vermeden, sergiyi görmek için galeriye uğradı. Beni kaç zamandır ilk kez gördüğünde meğer çoktandır Hawaii'de yaşıyormuş.

"Tony!" diye bağırdı ve salonu bir boydan bir boya katederek yanıma yaklaştı. "Tony, bu resimler, bunlar harika şeyler. Sende böyle bir yetenek olduğunu nerden bilebilirdik!"

Birbirimize sımsıkı sarıldık; bu eski bir sevgiliyle buluşmaya benziyordu. Aradan yıllar geçince, bütün acılar, kavgalar bir anda yok olmuştu. Şimdi kaybolup gitmiş zamanı yeni baştan kazanmak kalıyordu bize. Aramızda hiçbir zaman bir yakınlık olmadı; fakat *Viva Zapata!* o denli mükemmel bir filmdi ki sonsuza dek adımız birlikte anılacaktı. Aramızdaki selüloit bağ bizim gerçek ilişkimizi karartmıştı; böyle bir gerçeği de yadsıyamazdım.

Ben o sıralar Iolanda'yla evliydim; o gün bir eve yemeğe çağrılıydık. Marlon'a eğer isterse bize katılabileceğini söyledim. Kolunda egzotik bir Çinli kız vardı; o kıza birşeyler mırıldandı, kız ona birşeyler mırıldandı ve daha sonra bana doğru döndü ve daveti kabul ettiğini söyledi.

Bütün bir gece Marlon ve ben başbaşa olduk, sadece birbirimizle konuşuyorduk. Bu yaptığımız belki de hem ev sahi-

bimize hem de konuklara karşı kabalıktı; ama buluşmayalı o kadar çok zaman olmuştu ki. Zaman zaman kız arkadaşına Çince birşeyler fısıldıyor, bazen de kızın söylediklerini İngilizceye çeviriyordu. Ama daha çok biz kendi aramızda şundan bundan konuşuyorduk.

Mesleğimizi, Kazan'ı ve öteki ortak tanıdıkları konuştuk. O benim çevirdiğim kimi filmden çok hoşlandığını söyledi, ben de karşılık olarak en iyi filmi için onu kutladığımı söyledim. Akşamın ilerlemiş bir saatinde bir ara, oyunculuğun onun için çekilmez bir yük olduğunu itiraf etti. "Öyle boktan bir şey ki," dedi umarsız bir ses tonuyla, "buna daha ne kadar dayanabileceğimi ben de bilmiyorum."

Marlon'un en bildik oyunlarından biri de başoyuncu arkadaşlarının alınlarına küçük küçük başlama işareti yazılı kartlar bağlamaktı. Bundan başka, bir de, kendi konuşmalarını kâğıt parçalarına yazar ve onları film setinde rastgele yerlere yapıştırırdı. Böylece söyleyeceklerini sıcağı sıcağına söyleyebiliyormuş. Söyleyecekleri sanki o anda aklına gelmiş gibi.

Konumuz uyguladığı bu yönteme gelince, "Sen böyle boktan şeylere inanır mısın?" diye sordu. Her zamanki gibi şeytanca bir gülüşle güldü. Sanki muzipçe tuzağa düşürülmüştü. Ancak derin bir soluk aldıktan sonra bu uyguladığı yöntemin gerçek nedenini açıklayabildi: o kadar lafı ezberlemek için kendisini sıkıntıya sokamazmış.

Bunun üzerine her ikimiz birden bir anda öyle bir gürültü kopardık ki öteki konuklar kaygı içinde dönüp bize baktılar. Marlon konuşmayı Çinli kız arkadaşına aktarınca kız sesli sesli, nazikçe güldü.

O gece Iolanda'yla birlikte, Marlon ve kız arkadaşını otellerine bıraktık. Sürücü arabayı kaldırıma doğru yaklaştırdığı sırada Marlon arabadan indi. Bir ara, kız Iolanda'ya doğru eğilerek bir itirafta bulundu. "Mrs. Quinn," dedi kusursuz bir İngilizce'yle, "bütün bir akşam sizinle konuşmadığım için beni bağışlayın; Marlon benden Çinli kız rolünü üstlenmemi istedi de. Ben gerçekte Çince bilmem."

İster istemez kulak misafiri olmuştum. "Ama bütün bir gece, Marlon'un konuşmalarından hiç de sıkılmışa benzemiyordunuz," diyerek şaşkınlığımı dile getirdim.

"Marlon mu?" diyerek sesli sesli güldü kız, "Marlon da Çince bilmez," dedi.

Ne gösterişçi, ne hinoğluhin bir oğlanmış şu Marlon! Bize gelince her ikimiz de çok safmışız.

Tam o sırada, Marlon kızı almak için arabanın öbür yanına geçti ve kapıyı açarak içeriye doğru eğildi. Bir şey düşünecek durumda değildim. İçimde bir ses, bu yaptıklarından dolayı ona bir şeyler söylememi istiyordu. Bense bu olanları unutmayı geçiriyordum içimden. Bırak dalgasını geçsin, dedim kendi kendime. Oyun bozanlık etmenin âlemi yoktu.

Marlon, Iolanda'nın elini öpüp benimse sırtıma dokunarak bizimle vedalaştı. Daha sonra, çok da gerçekmiş süsü vererek kız arkadaşına anlamsız birkaç şey söyledi ve ardından karanlıkta uzaklaştılar.

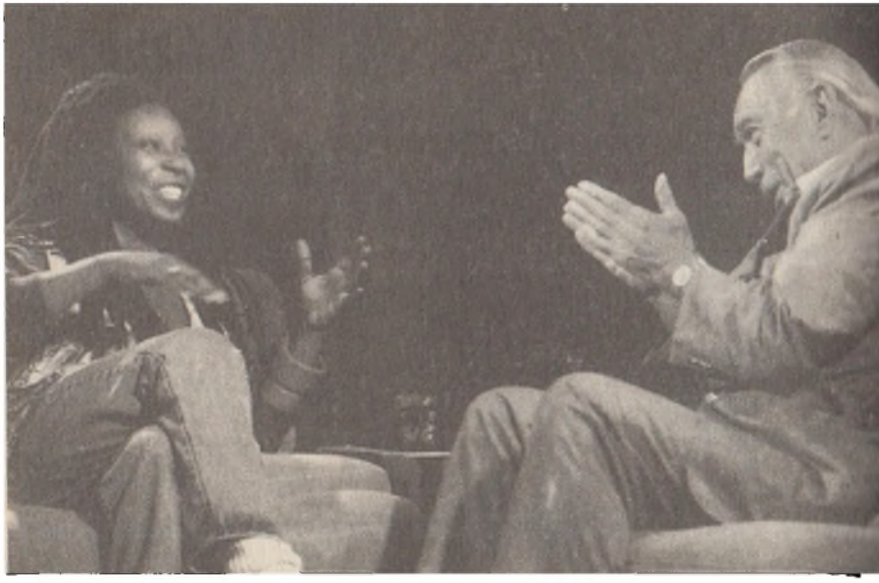
O gün bugün onunla arkadaşızdır.

Tunus'ta, Franco Zeffirelli'nin *The Life of Christ*'in çekim çalışmaları sırasında resim yapıyorum, 1988. Dikkat edin, koyunlar en güzel yanlarını bana doğru çevirmişler. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

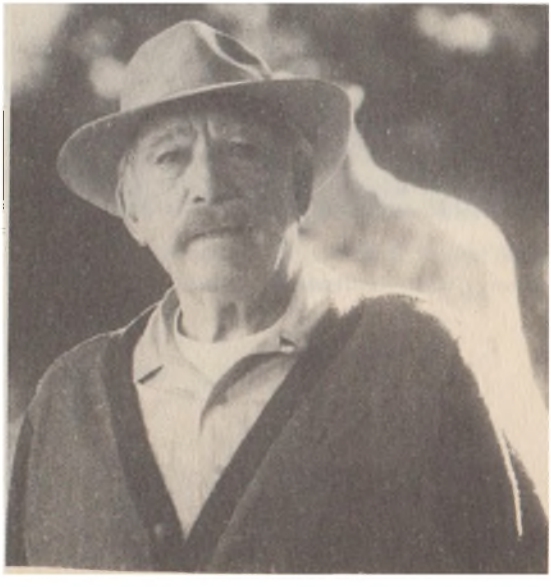
Hemingway'in *The Old Man and the Sea* adlı romanının bir televizyon uyarlamasında gençliğimi oynayan oğlum Francesco ile, 1990. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle.)*

Whoopy Goldberg'in yönettiği bir televizyon programında sevinçten çığlıklar atıyoruz. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Genç ve yetenekli oyuncu Aitana Sanchez-Gijon ile *A Walk in the Clouds*'un film setinde, 1994. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

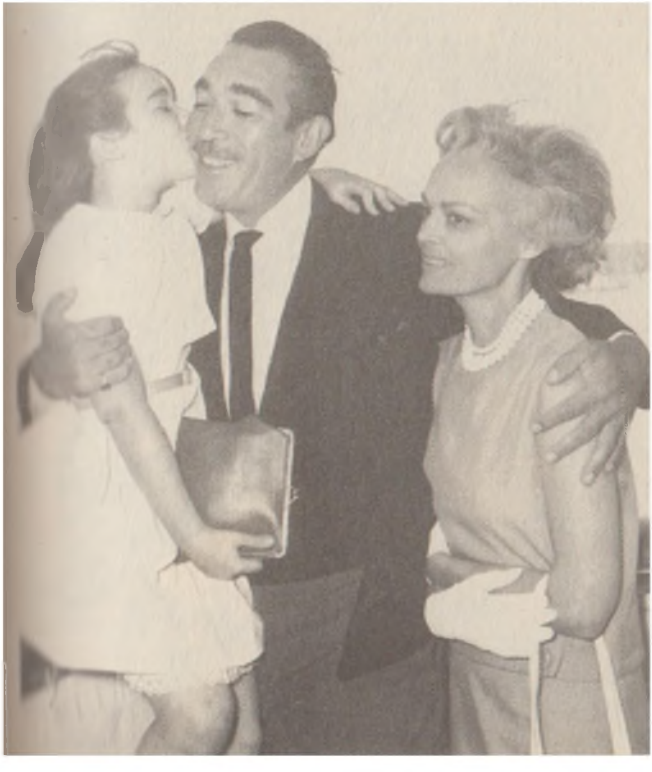
A Walk in the Clouds'ta piskopos Don Pedro rolündeyim, 1994. Onun kadar anlayışlı olmayı ne kadar isterdim. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Iolanda, ben ve Dean Martin ve bizi övgülere boğan George Jessel.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

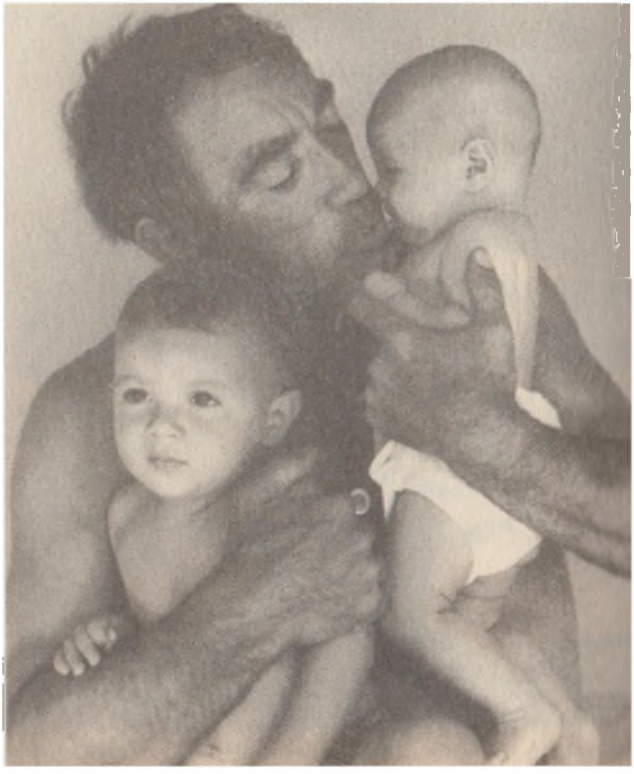
En beğendiğim kadınlardan ikisiyle; biri Gina Lollobrigida, ötekisi ünlü Fransız şarkıcı Edith Piaf. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

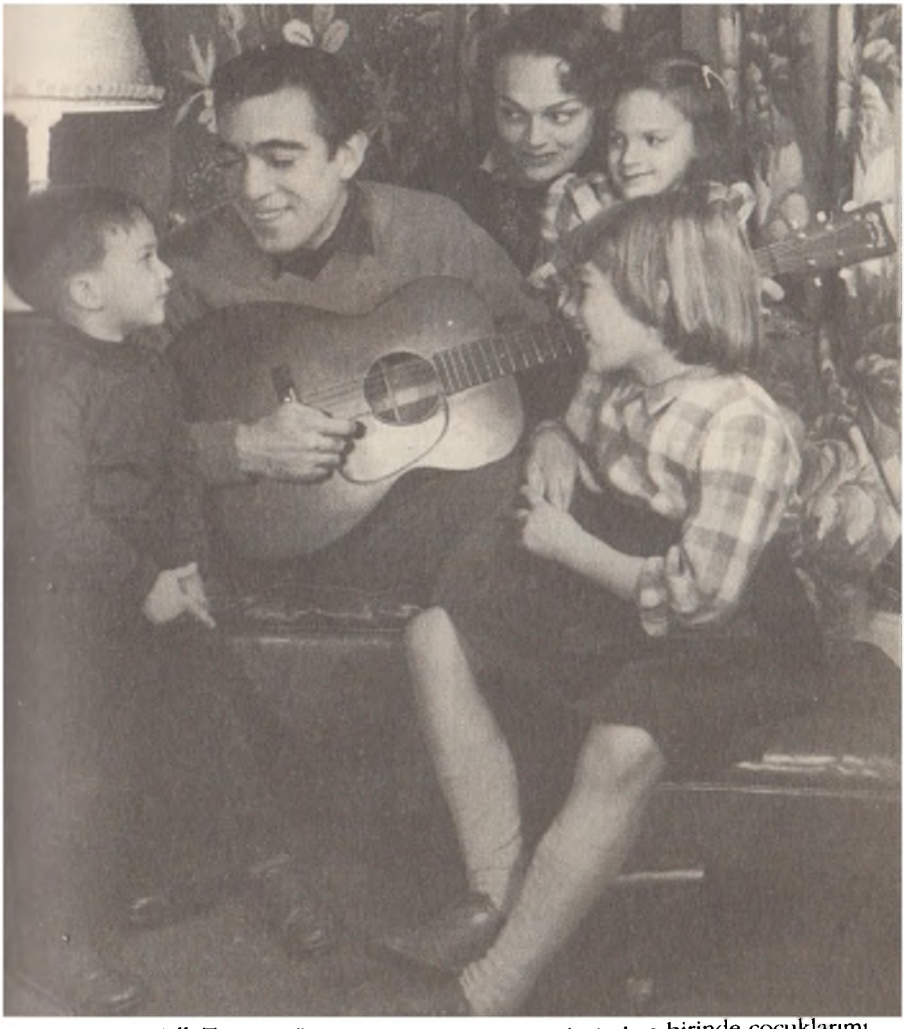

Kızım Valentina yanağıma harika bir öpücük konduruyor. Yanımda ilk eşim Katherine. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; Metropolitan Fotograf Atelyesi)*

Catalina ve Christina ile bir arada. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle*

"Arzu Adlı Tramvay" oyununun yurt içi turnelerinden birinde çocuklarımı eğlendiriyorum, Chicago, 1948. Soldan sağa; Duncan, Katherine, Catalina ve Christina. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

...NDA: Gururundan geçilmeyen
...du dev oğlu Danny ile konuşurken;
...nkie de onları dinliyor, 1964.
...nthony Quinn Albümünden
...ndisinin özel izniyle. Fotogr;Lynda
...urbrick)

İtalya'daki villamızda, Frankie bir şarkı tutturarak beni güldürüyor; ama Larry'nin de uykusunu getirmiş olmalı. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; Herbert, Fried)*

Asıl Sinbad işte bu; hep benimle dolaştı, kırlarda hep benimle yürüyüşlere çıktı; benimle denize girdi. Onu hiç unutamayacağım. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; Herbert Fried)*

İtalya'da, Diana ve Sinbad II adlı köpeklerimle. Bu da gerçek bir aşk işte!
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle.Fotogr;S. Shaw)

Vücut formunu ne kadar korumaya çalışsan da boşuna! *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr; Frankie Ziths)*

Durango'da (Meksika) ailecek kızım Cati'nin evlenme törenine katıldığımızın fotografıdır, 1967. Soldan sağa: Valentina, Christina, Frankie, Iolanda ve Danny; sağ ve sol başta da damatlarımız. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Yaşamak güzel şey. Gerisi boş!
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle. Fotogr:Herbert Fried)

Meksika'da, yetmiş beşinci doğum günümde dört oğlumla bir arada. Soldan: Lorenzo, Francesco, ben ihtiyar adam, en büyük oğlum Duncan ve en uzun boylusu Daniel. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Mutlu günlerimizde. Frankie fotograf çekilirken hepimizi güldürmüş olmalı. *(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)*

Doğum yerim olan Meksika'da, kabile bireylerimle bir arada, 1990.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyler)

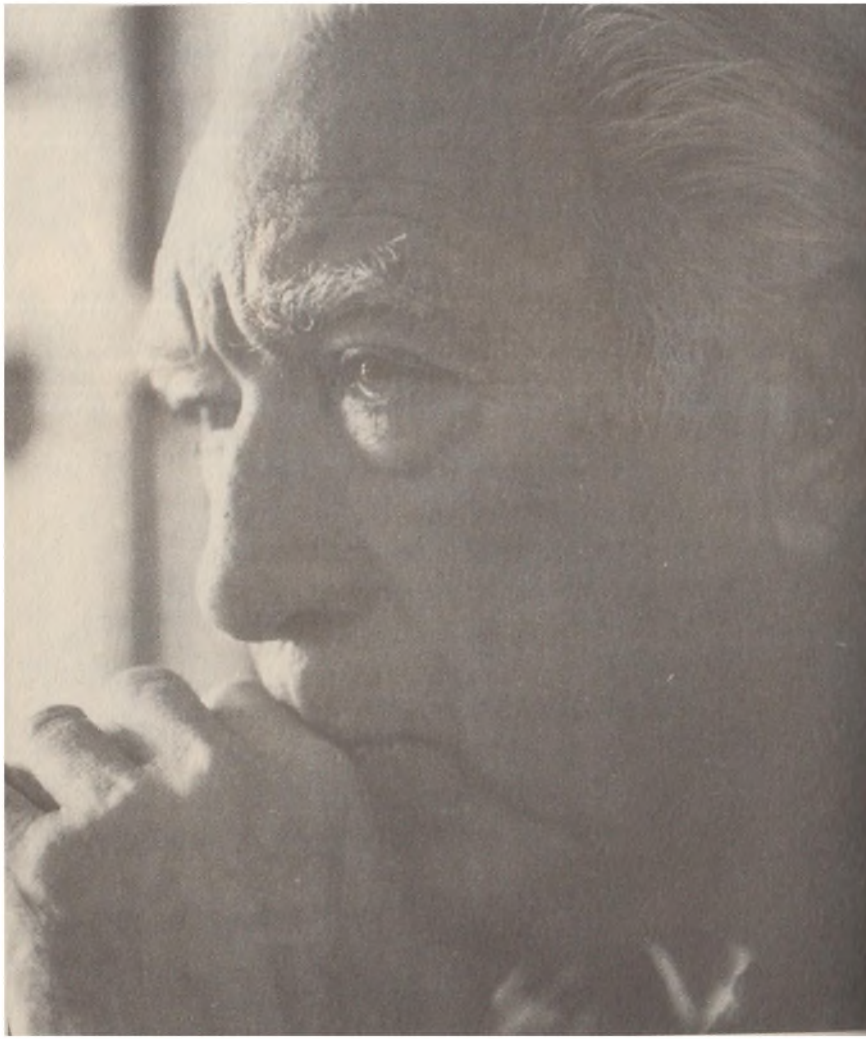
Cati üç çocuğuyla bir arada.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

Yakışıklı torunlarım: Soldan: Jeb, Sabina, ve Wade.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

Güzel kızım Antonia. Önümüzdeki yüzyıla onunla birlikte uzanacağız.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

Geçmişi mi yoksa geleceği mi düşünüyorum? İşte onu bilemeyeceğim.
(Anthony Quinn Albümünden kendisinin özel izniyle)

DOKUZUNCU BÖLÜM

Gezinti

LOKANTANIN camlarından içeriye kadar gelen motorun gürültüsü daldığım düş âleminden beni uyandırıyor. Neler olup bittiğini gözlerimden önce kulaklarım farkediyor. Kulaklarım kimi zaman iyi işitmez, ama her zaman değil.

Kuşkusuz, orada, pencere önünde oturduğum masanın az ötesindeki barınakta oynayıp duranlar Romalı gençler olacak. Düzenli çalışan bu motor Anzio'lulara ait olamaz. Kumsala bırakılan bir radyo gibi araya deniz görüntüleri serpiştiriyor. Benim bildiğim kadarıyla, bu barınak, eskiden Romalı soylulara oyun alanlığı yaparmış; hâlâ da öyle kalmış olmasına çok seviniyorum. Yıllar yılı ben de teknemi buraya bırakmışımdır; ama büyük yatların yanında kırık dökük kir pas içindeki teknelerin de bağlandığını görünce şaşıp şaşıp kalmışımdır. Bal gibi eşitsizlik demektir bu. Bir işçiyle yan gelip yatan bir insan hiç aynı olur mu? Falsolu bir sesle armoni birbiriyle nasıl bağdaşır? Özellikle bugün, bunu akla getirebileceği şeylerle pekâlâ karıştırabilirim de.

Öyle sanıyor, öyle umuyorum ki akla getirdiği ilk şey aşk bence: açmış bir çiçek. Biliyorum, şimdi sonbahar. Çiçek mevsimi çoktan geçti. Koyu renk güneş gözlüklü bir oğlanı görebilirim umuduyla önümdeki tabaktan başımı doğrultarak dışarıya bakıyorum. Dudaklarında bir sigara ha düştü ha düşecek. Yanında saçlarını eşarbının içine toplamış bir kız duruyor. Akdeniz'in olası saldırılarına karşı her ikisi de sımsıkı giyinmişler. Önce dalgaların arasında sevişip ardından bir şişe soğutulmuş Vino de il Posto'nun yanında birer tabak kalamar yemek için limana uğrayacak, daha sonra denize açılıp yeniden sevi-

şip oğlanın babasına ait sürat motoruyla felekten bir gün çalmış olacaklar. Dünya umurlarında mı?

Tanrım, böyle bir sahneyi özleyecek durumlara düşmüş ne kadar da acınası yaşlı bir bunağım ben! Ama bu öyle bir şey ki anımsamalıyım, kendim için, onu gözümle görmeliyim.

Bak, işte orada! Tam kafamda tasarladığım gibi değilse de ona çok yakın. Daldığım düşüncelerden silkinip de başımı kaldırınca pencereden dışarıya bakıyorum ve her şeyi daha iyi görebiliyorum. Âşıklar zengin aile çocukları değil, bunu daha ilk bakışta anlıyorum. Tekne, dişleri dökülmüş yaşlı bir amcadan alındıktan sonra adam edilmiş elden düşme bir şeye benziyor. O da yıllar yılı arkadaşlarıyla hısım akrabasını uzak kumsallara bu tekneyle taşımış olmalı. Hız yapmak amacıyla değil ekonomik amaçlarla inşa edilmiş bir tekne bu. Oğlan pek öyle yakışıklı değil; üstü başı temiz pak sayılmaz. Kaslı bir vücudu da yok. Ama kız sevimli bir şey. Bir kayak parkasıyla siyah bir beyzbolcu şapkası ve topuklu ayakkabılardan oluşan acayip bir kılığı var. (Tekneye de topuklu ayakkabıyla binilir mi?) Ama onlar âşık, bunu da unutmamalı.

Şu anda geçmişte yaşadığım ve öylece bıraktığım aşklara aklım takılıyor. Evet, yaşamım boyunca benim de tutkularım oldu; sonsuz mutluluklar yaşadım. Ama hiçbir şey düşünmeden sevdiğim de oldu mu acaba? Ve karşılığında gerçekten de sevildim mi? Belki de, diyorum içimden. Evet evet, kesinlikle. İnsanın, o lekesiz bağlılığı hiç tanımadan dünyadan çekip gidebileceğini düşünemiyorum. Başka erkekleri bırakıp beni olduğum gibi kabul eden bir kadın da olmuştur elbet. Federico Garcia Lorca ne güzel söylemiş: "Bir erkek ve üç feet yükseklikte bir bölme; gerisini boş ver."

Başta sevgili anneciğim vardı: ama o gerçekte sadece babama aitti. Babamın dönüşünü beklediği sıralar, onu hiç yalnız bırakmadım, onu kaygılarından uzak tutmaya çalıştım. Bir de Dona Sabina vardı; ama onun sevgisi avuntu gibi bir şeydi. Neye yarardı? Beni Sylvia'dan soğutan o kötü ruhlu yaratıklar olmasaydı, o benim tüm dünyamı doldurabilirdi. Büyük bir yüreklilik göstererek, kıskançlıklarımdan kurtulabilmem için benimle sürekli konuştu. Nerdeyse bunu başarıyordu da; ama sonuçta onunla olmamı istemedi. Sen çok gençsin, dedi.

Onun bu kararlılığı yüzünden nerdeyse yıkılacaktım; ama dayandım.

Bir süre, Katherine'in acılarıma son verebileceğini sandım. O benim okumuş prensesimdi; bilgili güzelimdi. Ama o düşler evliliğimizin ilk gecesi paramparça oldu. Tanrım, onun ilk erkeği olduğumu düşünmekle ne kadar aptallık ettiğimi şimdi anlıyorum. Bunun ne denli önemli olduğunu düşünmek! Ama önemliydi; o körpe yaşımda, çok önemliydi. Onunla evli kaldığım yıllar boyunca hep kendi kendimle savaştım durdum. Bir kadınım olamadığına göre, bundan böyle ben de başka kadınlarla olurum, diye karar verdim. Ve böylece, bana yüz verebilecek herhangi bir kadının kollarında kurtuluş yollarını aramak için, kendimi sonsuz serüvenlere atmış oldum.

Bir anlamda, bu serüvenlerim bir türlü son bulmadı.

Bir süre, geleceğimi Maureen O'Hara'sız düşünemez olmuştum. Şu anda, her şey bambaşka olabilirdi. İlk karşılaşmamızda o zaten ünlü bir yıldızdı. Bense bir filmden bir filme zıplayıp duruyordum. *Sinbad the Sailor*'ın setine onunla birlikte konmuştuk. Güzelliği insanın gözünü kamaştırıyordu. Ona deli gibi âşık oldum. Katherine'le aramızdaki durumu biliyordu ve her şeye razıydı. Ama bir süre sonra bu yaptığımız şeyin hiç de dürüstçe olmadığına karar verdik. Karı koca gibi şurada burada yatağa girmek başkaydı, ciddi bir ilişkiye girmekse bambaşkaydı.

Maureen böylece benim İrlandalı yanımı ortaya çıkarmış oldu; bu da benim o güne kadar hiç farkında olmadığım yanımdı. Onun gözünde nasıl biri olduğumu anlayınca buna çok sevindim; kimi zaman hiçbir kadının bilmediği yerlerime dokunabiliyordu. Beni duyumsatmanın yollarını çok iyi biliyordu, ben de buna bayılıyordum. Maureen ise denizaşırı birliklerden birinde askerliğini yapmakta olan kocasının dönmesini iple çekiyordu. Böylece ondan boşanıp benimle evlenebilirdi. Bunun üzerine durumumu enine boyuna düşündüm. İşin maddi yanı bir yana bırakılırsa, her anlamda Katherine'den kopmuş sayılırdım. Böyle olunca da aramızın düzelmesi ve her şeye yeniden başlama olasılığı yoktu. Her ikimizin de yapabileceği bir şey yoktu artık.

Maureen ve ben istesek de evlenemezdik. Şu ya da bu nedenle, kimi zaman bir film ya da bir başka nedenle ya da çalışma saatlerimizin çakışması yüzünden birbirimizden sıkça uzak kaldığımız oluyordu; ama gene de aramızdaki bu kararsızlık ilişkilerimizi bozmuyordu. Aşkımızın bizi nereye kadar götüreceğine aldırmadan, bunun önemini hiç düşünmeden birlikteliğimizi sürdürüyorduk. Ara sıra, örneğin *Against All Flags* ya da *The Magnificient Matador* filmlerinde her ikimizin de rol aldığı oluyordu. Bu durumda ilişkilerimizi kaldığımız yerden sürdürebiliyorduk. Bu da inanılmaz kertede kararsız bir ilişkiydi. Ama her ikimiz de bu ilişki sayesinde ömür boyu bir arkadaşlığı gerçekleştirmiş olduk. Ne var ki ben hâlâ benim diyebileceğim bir kadını aramak durumundaydım.

Suzan

YAŞAMIMIN tek gerçek aşkı olan Suzan konusuna dönmeden gönül sorunları üzerinde tek laf etmek içimden gelmiyor. Bende nasıl bir boşluk duygusu bırakmış olmalı ki! Ne tür bir yalnızlık! Ne tür bir eksiklik! İlişkimizin öyküsünü anlatabilmem için ruhumun derinliklerine inmem, birlikte geçirdiğimiz hem acı hem tatlı günlerimizin o korkunç sonunu bir kez daha yaşamam gerekecek.

Suzan Ball kesinlikle ender raslanan genç bir sinema oyuncusuydu; ayrıca gününün en güzel kızlarından biriydi. Hiç kuşku yok, ünlü sinema oyuncularından biri olabilirdi. Onda büyüyle karışık neşe ve mutluluk saçan bir güzellik vardı. Tanıştığımızda daha on dokuz yaşındaydı; ama o güne kadar kafamda oluşmuş türlü çeşit soruların yanıtını onda bulabiliyordum. O benim için verilmiş bir sözdü, benim bakirem, benim kefaretimdi. O güne kadar başka hiçbir erkekle ilişkisi olmamıştı. O benim gözümde gökten düşmüş bir melekti sanki.

İlk seviştiğimiz gün, "Bundan sonra asla başka bir erkekle olmayacağım," diye yemin etti.

Şaşırmıştım. "Bunu nasıl söyleyebilirsin? Hem nerden bili-

yorsun?" Böyle söylemesi hoşuma gitti; verdiği bu söz karşısında kendimi hemen de o havaya alıştırdım sanki.

"Ben biliyorum," dedi.

"Evet, ama..."

Parmağını dudaklarıma dokundurarak beni susturdu. Ondan sonra bu konuda hiç konuşmadık.

Budd Boetticher'in Universal adına yönettiği *City Beneath the Sea* filminde tanıştık. Suzan bir Jamaikalının işlettiği kulüpte çalışan bir şarkıcı kız rolündeydi. Limanda eski bir geminin kalıntıları arasında altın arayan ve rolünü benim üstlendiğim bir dalgıca âşıktı. Ona hemen tutuldum. Ne yumuşak bir teni vardı. Kimse onun kadar güzel gülemezdi. O konuşunca, herkes susardı. O benim her şeyimdi, bunu hemen anladım. Onun bende ne bulduğunu bilemem; bunun da önemli olduğunu hiç sanmıyorum. O beni seviyordu, bu da bana yeterdi; çünkü dünyalara değerdi. O beni seçti. Beni beğendi. Bundan sonraki yıllarımızı hep birlikte geçireceğimizi düşünüyordum.

Suzan beni güldürebiliyordu; sürekli gülüyorduk, zaten yakınlaşmamız da böyle başladı. En başta, aramızdaki yaş farkına alışamadım. Otuz sekiz yaşındaydım, ama altmışın üzerindeymişim gibi geliyordu bana. Ne var ki bol bol gülmeye gereksinmem vardı. (Ah, ne kadar çok gereksinmem varmış meğer!) Yaşamımın büyük bir bölümü hiç de eğlenceli geçmedi; ama artık arada bir gülebiliyordum. Böylece kendimi kuş tüyü gibi yumuşacık tenli bu güzel yaratığa teslim ettim. Gülüyor, gülüyor, hep gülüyorduk. Başımı doğrultup şöyle bir baktığımda dünyada bizden başka kimseyi göremiyordum.

Çevrede utanç verici bir etki bırakmamak amacıyla ikimiz için küçük bir daireyi dayayıp döşedim. Suzan gibi bir kızla orada burada boy göstermek hiç doğru olmayacaktı. Daha önce birlikte olduğum kızların hiçbirine benzemiyordu. O her şeyin daha iyisine layıktı. Sözleşmeli olarak çalıştığı Universal stüdyolarının hemen üzerindeki tepelerden birinde bir ev bile inşa etmeye koyuldum. Evlenip oraya yerleşmeyi düşünüyordum. O evi kendi ellerimle inşa ettim: planlarını kendim çizdim. Temelini attım. Su tesisatını, her şeyini döşedim. Büyük bir coşku içinde çalışıyordum; çünkü biliyordum ki o evde Suzan oturacaktı.

Harika bir evdi; ama korkunç bir ev oldu. Suzan içinde hiç oturamadı. Tanışalı daha bir yıl bile olmamıştı ki, Suzan kemik kanserine yakalandı. Kısa bir süre içinde durumu iyice kötüleşti. Kahkahaların arkası gelmedi. Birlikte gene bir Universal filminde çalışıyorduk: gene Budd Boetticher yönetiminde *East of Sumatra* adlı bir film. Kimi dış mekân çekimlerinde bana eşlik ediyordu; ama vaktimizin azaldığını ikimiz de biliyorduk. Her ikimiz için de büyük bir çaba gösteriyordu. Ona hiçbir yardımım dokunamayacağını biliyordum. Suzan'a bakarken birlikte olamayacağımız yılları düşünüyordum.

İşim gereği Avrupa'ya gitmek zorunda kalınca Suzan'ı da yanıma almayı çok isterdim; ama o böyle bir yolculuğa dayanamayacak kadar zayıftı. Ayrıca, Amerikalı doktorların ona daha iyi baktıkları kanısındaydı. Bunda da sanırım çok haklıydı. Acı çektiği günler hiç değilse elini tutmak için yanında kalmayı istedimse de bu fikrime karşı çıktı. Kendi işimi, kendi yaşamımı sürdürmemde ısrar etti. Katherine'den ayrılıp onunla evlenmeyi istedim, o buna da razı olmadı. Ailem hakkında olumsuz şeyler düşünmemi, bir de ailemle barıştığımı görmeden ölmeyi istemiyordu.

Mahvolmuştum, ne yapacağımı bilemiyordum. Böylesi bir incelik, kendisini bana bu denli bağlı hissetmesi; fakat ardından her şeyin altımdan kayıp gitmesi... İşte buna dayanamazdım. Allah kahretsin beni! Suzan'ı düşündükçe içim kan ağlıyordu. Ne sonsuz acılar içindeydi. Başlangıçta, ne o ne ben, neler olduğunun farkında bile değildik. O yıllarda, ilk belirtileri ortaya çıktığında bile kimse onu kanser olarak yorumlamadı. Hastalığın başladığını biz kazara öğrenmiş olduk. Ona kullanması için kendi arabamı vermiştim. Bir gün arabayı kullanırken ani bir fren yapınca dizi öndeki panele çarptı. Muayene eden doktor durumunun ciddi olduğunu, bir süre onu kontrol altında tutacağını söyledi. İşte o zaman durumu kavrayabildik.

Aradan bir süre geçtikten sonra Suzan, bir gün, dişinin ağrıdığını söyledi. Ağzını açınca, ağrıyan dişi elinde kaldı. Bir başka sefer de kaldığımız dairenin banyosunda bayıldı. Yerleri temizleyip onu yatağına yatırdıktan sonra onu bir güzel yıkayıp kuruladım. Ben bu kıza bal gibi aşıktım. Hiçbir şey düşün-

meden onun mahremiyetine girmiştim. Sanki çocuğummuş gibi ona bakıyordum.

Doktorun tahmini pek de iç açıcı değildi. Birkaç ay içinde Suzan'ın bütün dişleri yavaş yavaş döküldü. Ve hepsi de birbirinden acayip birtakım ilaçlar almaya başladı. Bir doktor ona altın, bakır ve demirle karışık barut tozlu hap gibi uyduruk ilaçlar yazdı. Her şeyi denediyse de hiçbirinden bir sonuç alınamadı. Ben yanında olmadığım sırada, her şeyi benden gizledi. Öyle ki, hastalığı büyük bir yüreklilikle göğüsleyebildiği için, Dino De Laurentiis'ten ona telefon ederek çevirdiğimiz filmde ona da küçük bir rol vermesini istedim. Suzan kendisini daha iyi, daha sağlıklı hissettiğini söyledi. Ben, aynı film setinde birkaç hafta bir arada olmanın her ikimize de çok iyi geleceğini düşünmüştüm.

Oysa bana söylemek istemediği her şeyi De Laurentiis'e söylemiş. Sağlığı hiç de iyi değilmiş. Yatağının içinde güçlükle doğrulabiliyor, odasında rahat rahat dolaşamıyormuş. Bu durumda bir filmde oynamayı nasıl düşünebilirmiş? De Laurentiis önerilen rolü neden geri çevirdiğini bana hiç söylemedi. Sadece öneriyi geri çevirdiğini söyledi, o kadar. Durumu öğrenirsem ilk uçakla Los Angeles'e döneceğimden korkmuş olmalı.

Bunu Suzan da biliyordu; durumunun kötüye gittiğini benden saklıyorsa onun da kendine göre nedenleri vardı. Çektiklerinden haberim olsun istemezdi; vermek zorunda kaldığı kararlar vardı ki onları da bilmemi istemezdi. Yakında tek bacaklı kalacaktı, onu o durumda görmemi de istemezdi. Hastalık onu ne berbat bir duruma sokmuştu. Böyle bir sonuçtan nefret ediyordu. Oysa bunların hiçbiri umurumda değildi. Önemli olan onun kalbi, onun ruhuydu. Beni seviyordu ya, önemli olan buydu. Bana kalsa onunla hemen evlenirdim; ama o Katherine'den ayrılmamamda ısrar etti. Bir seferinde, "Büyük olasılıkla bir gün ondan ayrılacaksın; ama bu benim yüzümden olsun istemem," dedi.

Öte yandan, ölmeden önce evlenmek istiyordu. Kocasız bir yaşamın anlamsız olduğu kanısındaydı. Sonra bunu açıklamak gereğini duydu: "Tek başına çekip gitmenin ne anlamı var, Tony?"

"Tek başına değilsin ki? Ben yanındayım bak. Her şeyden

vazgeçebilirim. Ama yanından ayrılmaya gönlüm razı değil."

"Olmaz," dedi. "Benim yüzümden neler çektiğini görmek, en kötüsü de bu işte."

Beni böylesi zor bir duruma sokmak istemedi. Suzan'ın veremeyeceği kararların başında da bu geliyordu. Bu yüzden, beni vereceği kararların dışında tutmak istiyordu. Genç bir sinema oyuncusuyla tanıştırıldıktan hemen sonra evlendirildiler. Sanki böyle bir şeyi yapmak zorundaymış gibi durumu bana anlattı. Ve kendisini bağışlamamı istedi.

Durumu anladım, ama asla içime sindiremedim. Hastalığın neden olduğu acıdan da beter derin bir yara daha vardı şimdi: tanıdığı tek erkek ben değildim artık.Yatağının yanından ayrılırken böylesi gerçek aşkı bir daha asla yaşayamayacağımı biliyordum. Mucizelere de hiç inanmamışımdır.

Ne sefil bir dünyaymış bu! Tanrı elimize ne güzel kâğıtlar vermişken biz tutup elâlemin kartlarını çekiyoruz. Böyle bir yaşamı yaşayacağımız aklımızın kıyısından bile geçmezdi. Bunun gerçek bir şey olduğunu kabul etmek yaşlı bir insan için ne zor. Çevremizde yaşamın sürekli olarak daha iyiye doğru yol aldığını, düşlerin asla gerçekleşmeyeceğini, akla gelmeyen şeylerle elle tutulabilen şeyler arasındaki boşluğun kanyonların en büyüğü olduğunu bilmek... tıpkı şimşeğin o kadar yakınımızda çaktığı halde ta uzaklarda kaybolması gibi.

Bu denli yalın bir mutluluğun bir anda yok olup gittiğine görmek ne zor.

"Sen beş para etmezin tekisin, öyle değil mi?"

Bu ses keyfimi kaçırıyor. Gene o iğrenç oğlan. Benim o gençliğimdeki kendim. Şu umarsız durumumda beni daha da berbat durumlara sokmaya gelmiş. Öyle de ters bir zamanı seçmiş ki. "Çekil git başımdan," diyorum. Yeniyetmelerin oluşturduğu bir jürinin vereceği kararla hakkımda hüküm verilmesini, hem de şu anda, hiç istemiyorum. "Lütfen, çekil git başımdan," diyorum oğlana. "Şu anda sana ayıracak vaktim yok."

"Hiçbir yere gitmiyorum, moruk. Bu o kadar kolay değil, özelikle de bugün."

"O da ne demek oluyor?"

"Bir yandan senin adına üzülerek, seni dinliyorum. Seni

bugüne dek kimse sevmedi. Şu anda, işte bu yüzden kafan karışık biraz. Hepsi bu."

"Olabilir," diyorum. "Bilmiyorum."

"Bu çok doğru. Elbette bilmiyorsundur. Sen bir bok bilmiyorsun zaten. Annen seni sevmedi mi? Sylvia seni hiç sevmedi mi? Katherine? Suzan? Zavallı kızcağız seni bütün kalbiyle sevdi. Oysa sen bir bebek gibi ağlayıp duruyorsun hâlâ."

Bırak, oğlan istediği kadar suçlamalarını sürdürsün, diyorum içimden. Belki de ona aldırmazsam, kendiliğinden çekip gider; böylece söyledikleri de kendisiyle birlikte kaybolur.

"Sen âşık olsan da aşkı tanımazdın," diye sürdürüyor. "Aşk gelip kucağına otursa da tanımazdın onu."

"Sen aşktan anlamazsın." Suzan söz konusu olunca her şeyin değiştiğini, kısa bir süre, yürekli bir kadının nasıl da sonuna kadar bağlandığına tanık olduğumu, aramızda yaşananların hiçbir şeyle kıyaslanamayacağını anlatmak istiyorum ona.

Ben çok sevildim! Ben çok sevildim! diye bağırmak geçti içimden. Ama bir türlü olmadı, bağıramadım.

"Çok iyi anlıyorum," diyor oğlan. "Sen onu art arda çok yaşadın. Ama işin tuhafı, her seferinde, onu fırlatıp attın. Senin bir körden farkın yok."

"Daha da beter."

Allahın belası bir iblis gibi bir kahkaha atıyor. "Ne demek daha beter, tam tersi. Bir hiç yani."

"Ne yapalım, beni de böyle yetiştirmişler."

"Beni farklı mı yetiştirmişler yani?"

Bunu daha önce hiç düşünmemiştim. "Hayır," demeye çalışıyorum. "Ben artık senin kadar bağışlayıcı değilim. Ben değiştim. Artık benim de kabul edemeyeceğim bazı şeyler var."

"Ve bu yüzden kimi şeylere asla sahip olamayacaksın."

"Belki."

"Belki mi? Ne demek belki? Sen artık iyice moruklamışsın. Baksana, şu iğrenç bisikletle gezintini bile bir yerlerde mola vermeden tamamlayamıyorsun. Bu işler senden geçmiş."

"Bana bak, ben yoruldum artık. Elimden gelen bu."

"Ne düşündüğümü öğrenmek ister misin?" diyerek dikeliyor bana.

"Hiç merak etmiyorum, hayır."

Gene de söylüyor söylemek istediğini: "Bence sen yepyeni amaçlar peşinde koşan bambaşka bir sinema oyuncusu olmuşsun. Hepsi bu. Umutsuzluklar, özlemler, birinci olmak, bir ve tek olmak hırsı. Bu yüzden kaçıp duruyorsun böyle. Şuna buna burun kıvırıyorsan nedeni bu. Hepsi de saçma bence."

Bu söylediğini bir an düşünüyor, sonra başımı çeviriyorum. Bardağın dibinde kalan şarabı bitirdikten sonra şef garsondan bir şişe daha getirmesini istiyorum. İlk şişeyi ne zaman içmişim, farkında bile değilim.

Aşağıya, barınaktaki sevgililere bakıyorum. Anlaşılan programlarını değiştirmişler. Üstü başı dökülen oğlan teknenin iplerini çözmüş bile. Kızsa havalı bir minderin üzerinde oturuyor. Yüzü öbür yana dönük. Aralarında neler geçtiğini görmeme pencere engel oluyor. Oğlan tekneye atlıyor. Motoru çalıştırır çalıştırmaz aşağıdaki sular bulanıveriyor.

Gözlerimi gene masama çeviriyorum; ama oğlan ortada yok.

Oscar

1953 YILININ 19 Mart'ıydı. Zafer çığlıklarıyla çınlayan unutulmaz bir gece. Warner Brothers için *Blowing Wild* adlı unutamayacağım bir başka film daha yapıyoruz. Çekimler için Meksika'dayım. Filmde Gary Cooper, Barbara Stanwyck ve Ruth Roman da oynuyorlar. Tequesquitengo dedikleri bir yerde, volkanik bir gölün kıyısına kondurulmuş görkemli bir otelde kalıyoruz. Arjantinli yönetmen Hugh Fregonese'yle birlikte Akademi Ödüllerinin sonuçlarını bekliyoruz.

O yıllarda, bir yıldızın ödül törenini izlemesi için yapımcılar çekimlere kolay kolay ara vermezlerdi. Ödülü almak için orada bulunsanız da bulunmasanız da heykel nasıl olsa sizindi. Kısa bir süre sonra sonuçtan haberiniz olurdu. Bu gece törenin tüm ayrıntılarını görebilecektik; çünkü Oscar Ödül Töreni, ilk kez, hem New York hem de Los Angeles'ten, yurt çapında bütün televizyon kanallarında canlı olarak yayınlanıyor-

du. Böylece Hollywod'da bulunmayanların pek çoğu olayı kaçırmamış olacaklardı.

Teknolojideki her türlü gelişmelere karşın, otelde ödül törenini yakalayamadık. Bu gidişle yakalayacağımız da yoktu. Ben en çok *Viva Zapata*'daki yardımcı oyuncu ödüllerini merak ediyordum. Geçtiğimiz yıl, kaliteli filmlerde üstlendiğim önemli roller dolayısıyla çok verimli geçmişti; bunu da en çok Eufemio Zapata rolüm nedeniyle aldığım beğenilere borçluydum. Geçtiğimiz yıl aralıksız çalışmıştım. Yaptığım filmler arasında Gregory Peck'le oynadığım Raoul Walsh'ın *The World in His Arms*'ı var. Bir de Anthony Dexter'le oynadığım Phil Carlson'un *The Brigand* adlı filmi. Errol Flynn ve Maureen O'Hara'yla *Against All Flags;* Robert Ryan'la *City Beneath the Sea;* Rock Hudson'la *Seminole;* Robert Taylor ve Ava Gardner'la *Ride, Vaquero!* ve Budd Boetticher'in yönettiği *East of Sumatra* adlı film. Ne ondan önce ne de ondan sonra bu kadar yoğun geçen bir yılım olmadı. Daha iyi filmler yapmayı çok isterdim; ama başrol oyunculuğunu üstlendiğim art arda bu kadar çok film yapmayı istemezdim.

O gece Coop'la bir arada olmamız bir şanstı; demek yazgı o akşamı seçmişti. *High Noon*'daki rolüyle Coop da en iyi erkek oyuncu dalında aday gösterilmişti. O gece hep birlikte vakit geçirdik. Zaten, bu filmi yaparken, çoğu zamanımızı birlikte geçiriyorduk. On beş yılı aşkın bir süredir, *Plainsman*'in film setinde ağzı kalabalık Kızılderili'yi işten atmak isteyen Cecil De Mille'i bu fikrinden caydıralı beri, onunla çok iyi arkadaştık. Hatta onunla birlikte tiyatro dersleri de almıştık. Artık ona Mr. Cooper diye hitap etmiyordum; ama ona olan saygım her gün biraz daha artıyordu.

Akşama yemekle başladık. Çekimler sırasında Suzan da benimleydi. (O sıralar sağlığı çok iyi gidiyordu.) Coop da filmin başkadın oyuncusu Barbara Stanwyck'leydi. Aslında, otel odasında onu bekleyen bir başka kız daha vardı; Barbara Stanwyck'le olunca yemeğin daha da neşeli geçeceğini düşündüğü için masada bize eşlik etmesini istedi. Cooper böyle biriydi işte: yanında o andaki havasına uygun farklı kadınlar olsun isterdi. Barbara'nın yanında kendimi hiçbir zaman rahat hissetmemişimdir; ama ona katlanmayı da bilmişimdir. Coop'a

kalırsa, Barbara ateşten bir toptu; bense bu konuyu onunla tartışmak istemezdim.

Yemekten sonra oteli çevreleyen o nefis bahçede dolaşmaya çıktık. Ve sonuçta dördümüz de çimenlerin üzerine uzandık. Göle ta yukarlardan bakan tepede, gözlerimizi dikmiş gökyüzünü seyrediyorduk. Olağanüstü bir geceydi. Tertemiz bir hava; gökyüzü o kadar berraktı ki yıldız kümelerini bir bir sayabilirdiniz. Kızlar uyuklamaya başladıklarında Coop sürekli konuşuyordu. Dördümüz de içkiliydik; Coop'un ağır bir müzik parçasını andıran sesi ninni yerine geçmiş olacak ki kızlar hemen uyudular.

Akademi Ödüllerinden hiç söz etmiyorduk; konuşulacak çok daha önemli konular vardı. Coop Montanalı cetlerini anlattı: Hollywood'dan ne kadar nefret ettiği belli oluyordu. En çok da yaşamı boyunca tanıdığı kadınları anlattı. Kadınlar en sevdiği konuların başında gelirdi. Bildik konuları keşfe çalışıyorsa onun da haklı nedenleri vardı. Filmde bir sahne vardı ki ona çok sıkıntı veriyordu. O sahnede, kadınların onu duygusal açıdan nasıl etkiledikleri, ona neler öğrettikleri konusunda öğretici nitelikte uzun bir konuşma yapması gerekiyordu; ne var ki bunu bir türlü beceremiyordu. Oysa, burada, çimenlerin üzerinde, en ufak bir çaba harcamadan, bülbül gibi şakıyordu. Montana'da, Hollywood'da Patricia Neal'den Lupe Velez'e, ona nasıl giyinip kuşanacağını, duygularını nasıl belli edeceğini öğreten tanıdığı tüm kadınları bir bir anlattı.

Arkadaşımın büyük bir düşünür olduğunu hemen herkes kabul ederdi; o her şeyi derinlemesine ele almayı severdi. Carl Sandburg, bir seferinde, onun doğru dürüst bir eğitim görmediği halde, ülkenin gelmiş geçmiş en sevilen düşünürlerinden biri olduğunu söylediydi. Ben Coop'u, hem kendisi hem başkaları hakkında doğru hükümler veren, her şeyi derinlemesine inceleyen, sevecen biri olarak tanımışımdır.

Bir ara, şöyle bir baktım; Coop'un sol kolu görünmüyor sanki, ortada yok. Çok tuhafıma gitti. Ay ışığı hiç olmayacak biçimde siluetini çıkarmıştı ortaya; gözlerim yavaş yavaş göl gelere alışınca Coop'un eli Barbara'nın eteğinin altındaymış gi bi geldi bana. Suzan kolumun üzerinde rahat rahat uyuyordu; Barbara ise gözlerini kapatmış uyur gibi yapıyordu. Coop elle

rini onun baldırları arasında gezdirip durdukça Barbara sürekli pozisyon değiştiriyordu. Coop, yanı başında uzanan ünlü yıldızı kandırmaya çalışırken bir yandan da kadınlar hakında konuştukça konuştu.

Bir garson New York'tan arandığımı haber vermek için dışarı çıktı. Suzan'ı da yanıma alarak haberi öğrenmek için içeri girdim. Suzan, kazandığımı öğrenince benim adıma çok sevindi; bunu kutlamak için birer içki aldık. Suzan'ın çok yorgun olduğu, bir an önce yatmak istediği yüzünden okunuyordu. Bunu düşünerek Suzan'ı öptüm ve ondan ayrıldım ve tekrara dışarı çıkıp Coop'un yanına gittim. Elleri hâlâ Barabara Stanwicky'in vücuduyla meşgul olsa da böyle bir olayın sevincine ortak olacağını biliyordum.

Döndüğümde onlar hâlâ bıraktığım gibiydiler. Coop gerçekten de çok sevindi, beni kutlamak için ayağa kalktı. Barbara da kendine çekidüzen verdikten sonra bana en iyi dileklerini sundu. Birileri, içlerinden gelmiş olacak bize bir şişe şampanya yolladı. Şişeyi elden ele dolaştırarak bir çırpıda içtik bitirdik. Bir süre sonra, Barbara yatmaya gitti. Coop en ufak bir kazanma şansı olmadığını düşünüyordu. (Zapata rolüyle yarışmaya katılan Marlon Brando'nun en büyük rakibiydi.) Barbara, belli ki, haberi bekleyerek onu boş yere yüreklendirmek istememişti. Bu yüzden ona iyi şanslar dileyerek odasına çekildi. Ben onunla bu konuda biraz daha konuştumsa da az sonra gene eski konumuza döndük. O gene kadınlardan söz etmeye başladı, bense onu dinlemeye bayılıyordum.

En sonunda, elinde bir şişe şampanyayla bir garson daha çıka geldi ve Coop'a *High Noon*'daki oyunuyla Akademi Ödülü'nü kazandığını haber verdi. Bir kez daha yaşasın diye bağırdık. Birbirimize sarıldık, dans bile ettik.

Garson ayrıca, yapımı Cecil De Mille'e ait bir Paramount filmi olan *The Greatest Show on Earth*'ün de en iyi film dalında birinciliği kazandığını haber verdi. Kayınpederim böylece bugüne dek ilk kez Oscar Ödülü'nü kazanmış oluyordu. Nasıl, hoşuna gitti mi, dedim içimden. Rekabetçi damarımın hiç bu kadar kabardığını hatırlamıyorum. Büyük patronu kürsüden indirmeyi başarmıştım; hem de iki saatlik bir filmle. İnanılmaz bir şeydi. Bir an, ödül törenini kafamda canlandırdım. Benim

adıma heykeli aldıktan sonra babasının kıskanç bakışları altında yerine oturan zavallı Katherine'i düşündüm.

Biraz daha dans ettikten sonra Coop'a şişeyi bitirmesinde yardımcı oldum. Ardından bir kez daha çimenlerin üzerine uzandık ve yıldızları seyrettik.

Filmlerde yaşadığım en güzel gecelerden biriydi bu; ama neresinden baksan Hollywood'la en ufak bir ilgisi olmayan bir geceydi. Sevimli, kibar bir insanla, gerçekten de çok beğendiğim ve hayran olduğum bir arkadaşımla birlikteydim; kutlanmaya değer büyük bir başarı kazanmıştım. Cecil B. De Mille gibi koca bir adamı bir fiskeyle spot lambalarının dışına itebilmiştim. Ününü kendi ünümle yok etmiştim. Biricik sevgilim, birkaç yard uzaklıktaki odamda mışıl mışıl uyumaktaydı. Ve en sevdiğim arkadaşlarımdan biri benimle birlikte bulutların arasında dolaşıyordu.

Hem Oscar'larımız, hem kadınlarımız vardı; hem de önümüzde bütün bir gece.

Yeni Gerçekçi Kovboylar

ŞU ANDA, burada, bu lokantada bulunmam tuhaf değil mi? Ben buraya yıllardır hep gelirim; ama bugünkü gelişimin ayrı bir nedeni var. Gerçeği ancak şimdi şimdi kavrayabiliyorum.

Burası, unutmamalı ki, 1953'te, heyecanlı genç bir yönetmenin bir yemekten sonra beni bir senaryo üzerinde görüşmeye çağırdığı aynı yer. Yüzünde alaycı bir gülüş, başında acayip bir kovboy şapkası vardı. Yemek boyunca şapkasını çıkarmadığı gibi alaycı gülüşünü de hiç eksik etmedi. Okuduğu şey senaryodan başka her şeye benziyordu. Zaten birkaç sayfalık bir şeydi. Ama bir başyapıt taslağı olduğu hemen belli oluyordu. Yönetmen aynı senaryoyu bir gün önce bana yollamıştı; ama İtalyancaydı. Hiç okumadan masanın üzerinde bir köşeye ittim. Bunun yerine öyküyü bana kendisi anlatsın istedim.

Anlattığı öykü yaşamımın yönünü tamamiyle, hem de bir anda değiştirebilirdi. Senaryonun tam da açıklandığı yere gelmiş olmam çok tuhaf. Nasıl oluyor da insan hiç düşünmeden

aynı yolu bu denli şaşmaz biçimde bir kez daha adımlayabiliyor? Sakın bu benim için çok önceden takdir edilmiş bir yol olmasın! Yoksa iplerim Tanrı'nın elinde de belli bir amaçla çekip duruyor mu? Bu sabah Vigna S. Antonio'dan yola çıktığımda hangi yöne gideceğime karar vermemiştim; ne var ki ayağım takılıp yere düşecek gibi olduğum her dönemeç bana geçmişimden bir şeyler anımsatmaktaydı. Ya çok uzun yaşadığım için bu tür raslantılara sıkça tanık oluyorum ya da kendimi belleğin kaprislerine o denli teslim etmiş olmalıyım ki raslantılar sadece beni buluyor.

Gerçekte, şef garson ısmarladığım şarap şişesiyle gelirken onun da bu bağıntıya uyduğunu düşünüyorum. Yıllar önce, geleceğimi etkileyen o yemekte gene aynı adam hizmet etmişti. Bunda şaşılacak ne var? Burası onun lokantası değil. Burada işçi olarak çalışıyor; ne var ki hâlâ çalışıyor. Yanıma yaklaşıyor ve belli ki aşinalık göstermek istiyor. Ne de olsa yönetmen ortak tanışımız, ortak gizemimiz sayılır. Ondan sıkça söz ederiz. Konuştuğumuz tek konu bu.

Garson, bardağımı doldururken, "Arkadaşımız," diyor, "önemli biri miydi, yoksa?"

Evet, önemli biriydi. Federico Fellini ilk tanıştığımız sırada sadece uzun metrajlı iki film yapmıştı: *White Sheik* ve *I Vitelloni*. Ben hiçbirini görmemiştim; ama daha şimdiden büyük bir üne sahipti. İtalyan sineması denince çokça sözü edilen Yeni Gerçekçilik akımının başlıca yönetmenlerinden biriydi. Yeni Gerçekçilik'in ne olduğunu bilmiyordum, ama öğreneceğimi sanıyordum. O gülünç kovboy şapkası saygınlığına hiç de gölge düşürmüyordu. Şapkanın geniş kenarlığının altında tasarılarını uzun uzun anlattı; sanki o şapkayı bugüne dek başından hiç çıkarmamış gibiydi.

Ben o yıl, sinema endüstrisinin daha çok Avrupa'ya eğilimli ekseni sayılan Roma'ya biraz erkence gitmiştim. *Open City, Shoeshine, Paisan* ve *The Bicycle Thief* gibi İtalyan filmleri Hollywood sinemacılığı üzerinde büyük bir etki bırakmıştı. Bu da sinema endüstrisinde bir rönesansın habercisiydi. Buna karşılık, Amerikan sineması yaratıcılık yanını yitirdiği gibi mali yönden de bir bunalım geçiriyordu. Eski canlılığını yitirmişti. Kısa bir süre içinde başarıya ulaşmanın keyfini yaşadığım bir

sırada, en büyük yeteneklerin doldurduğu en pahalı sahnelerde oynamak istiyordum. Özlemini çektiğim tek seyirci, akranlarımın oluşturduğu seyirciydi. En önemli yer neresiyse orada olmalıydım. Böylece pılıyı pırtıyı topladığım gibi ben de bu dalganın peşine düştüm.

İnsanı kendinden geçiren ne güzel günlerdi! Roma'ya adımımı attığım an bu kente âşık olmuştum. Altı saat sonra da, gıda zehirlenmesinden hastanede gözümü açtım. Ya fava, ya pecuno ya da şarap dokunmuş olmalıydı. Bu da Roma'nın kendine özgü büyülü yanlarından biri işte! Roma almasını bildiği kadar vermesini de bilen bir kentti. Hemingway, Fitzgerald, Picasso ve Joyce gibi adların Montparnasse'ta ortaya koydukları yaratıcı çabayı ben de tam o sırada hissettim. Roma'nın da kendi Gertrude Stein'ları vardı; ama Roma'daki yazınsal patlamayı ateşleyen ekrandaki görüntülerdi.

Bu rönesansın sanatçıları kiliseler için resim ya da belli çağlar için el yazmaları üretmiyorlardı; onlar sadece sinema salonları için film yapıyorlardı. Bunda tasalanacak ne var? Bence bir sanatçıyla bir başka sanatçı arasında pek bir fark yoktur. Mesleğimizin gereklerini yerine getirdikten ve de doğru dürüst çalıştıktan sonra modern bir ortamda çalışmışız ne farkeder ki?

Kent dünyanın her köşesinden gelmiş sinemacılarla dolup taşıyordu. Tıpkı Hollywood'da, New York'ta ve Cannes'da olduğu gibi bir merkezde toplanıyordu. Çoğu anlaşma, Campari ya da espressolar içildikten sonra, Via Veneto'da imzalanırdı. Her oyuncunun ortalıkta görünmesi gerekiyordu. Pazar sabahları, caddenin her iki tarafında kaldırımların üzerinde dizilmiş kahveler hıncahınç dolu olurdu. Bir sinema oyuncusunun ne kadar rağbette olduğu, sokakta yürürken aldığı senaryo tekliflerinin sayısıyla ölçülüyordu. Yapımcılığını Dino De Laurentiis ile Carlo Ponti'nin üstlendiği, benim ilk İtalyan filmim olan *Ulysses*'te birlikte rol aldığım Kirk Douglas, benimle bahse tutuştu. Bakalım hangimiz daha çok film teklifi alacaktık! Bir Pazar günü, Excelsior Oteli'nden Pincciana Kapısı'na kadar iki tarafı da tıklım tıklım kalabalık caddede koştuktan sonra, hem de göz dolduracak türden tam on dokuz film teklifi alarak geri döndü.

Böylece iki farkla beni yenmiş oldu.

Bu denli ilginç bir görüntüyü tanımlamak o kadar zor ki. Hollywood'da, yıldızlar sadece film galalarında ya da ödül törenlerinde bir araya gelirler. Oysa Via Veneto'da, çoğu kez öğleden sonraları, Greg Peck, Ingrid Bergman, Bill Holden, Anna Magnani, Gene Kelly, Silvana Mangano, Clark Gable, Audrey Hepburn, Gary Cooper, Jennifer Jones ve Errol Flynn gibi oyuncuların kaldırımlarda arz-ı endam ettiklerini görmek işten bile değildi. Excelsior ile Pinciana Kapısı arasında kalan tam altı blok sinema endüstrisinin merkezini oluşturmaktaydı. Bizi de gizli bir emici oraya doğru çekip dururdu.

İnsanın o altı bloku görüntüsünü hiç bozmadan yürüyebilmesi başlı başına bir başarı, bir kendine güven denemesi sayılırdı. Ingrid Bergman zafer kazanmış bir Viking gibi, vakur bir Kuzeyli edasıyla dolaşırdı. Coop bu tür engelli yarışlara katılmaktan nefret ederdi; şovmenliğini beyazperdeye saklardı. Onun bu kendini frenlemesi başlı başına etkileyici bir ileti sayılırdı. Bunda en başarılı olan da sanırım Kirk Douglas'tı; onun o başkalarına da bulaşan coşkusu yok mu, herkesi bastırırdı; ama ben Anna Magnani'nin o soylu edasını yeğlerdim. Bütün öteki etkinlikler son bulduğunda, iki Alman siyah çoban köpeğiyle caddeye çıkardı. Calpunia eski Roma sokaklarında nasıl dolaşmışsa o da o yolda öyle dolaşırdı.

Ben Roma'ya ilkbaharda geldim ve o andan itibaren kendimi kentin bir parçası olarak hissetmeye başladım. Roma böyledir işte; şunu anladım ki dünyanın hiçbir kenti bu konuda Roma'yla yarışamaz. Bütün büyük yerler hemen insana sokulur; Paris keşfedilmeyi bekler, Atina bu konuda biraz gevşek davranır; ama Roma daha başta beni etkisi altına aldı ve bir daha da asla bırakmadı. Güzelliği o anda başımı döndürmüştü. Kentin anlatacağı çok şeyler varmış gibi geldi bana. Roma'yla ben bir gizemi paylaştık, uzun zamandır tek Allah'ın kuluna bile anlatmadığım bir gizemi.

Mevsim değişikliklerini haber veren koca koca toprak saksılardaki açelyaların betimlediği İspanya Alanı'nın merdivenleri renk cümbüşü içinde. Kentin her yanı bir bayram sevincini yaşıyor sanki. Savaş sona ereli daha sekiz yıl olmuştu; Alman işgali sırasında yaşama sevincini yitirmiş olsalar da o sı-

ralar alabildiğine coşkuluydular. Şunu öğrendim ki hiçbir halk İtalyanlar kadar sevinçlerini ortaya dökmekte bu denli istekli olamaz. İtalyanlar hakkında herkesçe bilinen bir söz vardır: "Kırk milyon büyük oyuncu, ama sadece kötüleri filmlerde oynuyor!" Bunun nedenini her bir yüzde, her bir köşe başında okumak olası. Orası yaşamla soluk alan, yaşamla soluk veren bir yerdi.

İspanya Alanı bir harikaydı!

Via Veneto'nun kalabalığına bir an önce ben de karıştım, ardından da çalışmaya koyuldum. *Ulysses*'ten sonra, artık bir melek olduğumu düşünmeyen Linda Darnell ile birlikte, *Cavelleria Rusticana*'nın dramatik bir uyarlaması olan ve Giueseppe Amato tarafından izlenmesi olanaksız duruma getirilen *Donne Proibite* adlı bir filmde oynadım. Bir film biter bitmez bir başkasına koşuyordum.

Katherine ve ben, kent içinde, Eduardo De Filippo'nun kardeşinden kiralanan bir evde oturuyorduk. Bu yaşam biçimine hemen alıştım. Karım ne bana ne de bu değişikliğe hiç güven duymuyordu. Kimileyin kendi kendimle, kimileyin babamla konuştuğum için, hâlâ gizli gizli yatağımıza sokulan şeytanları gözetlediğim için olacak, Katherine delirdiğimi düşünmeye başlamıştı; ben de onun haklı olabileceğini... Evliliğimizin en ufak bir huzurlu yanı kalmamıştı, hiç mutlu değildik. Henüz ortaya çıkmamış birtakım sorunlara yanıt bulabilmek için ne yapacağımı bilemiyordum. Katherine de kendine göre bir yol arıyordu. Kendini iyice dine vermişti. Artık Oxford Grub diye bilinen aşırı dinci bir akımın en ateşli yandaşlarından biriydi. Kendini inanç ve saflık yoluyla insanlığın ahlaki kurtuluşuna adamıştı. (Bu Evangelistlerin onu nasıl olup da etkilediklerini hiç anlayabilmiş değilim.) Kızımız Valentina tam bir yıl önce doğdu; sanırım her ikimiz de çocuğun doğumunun eviliğimizin son perdesi için bir başlangıç olabileceğini düşündük. Çocuklarımızın mutluluğu, hatta kendimiz için, ze vahiri kurtarmak için, bundan sonraki yıllarımızı bir arada sürdürebilirdik. Ne var ki evliliğimiz can çekişiyordu. On beş yılı aşkın bir süreden sonra, anlaşıldı ki onu yeniden yaşatmaya, ne onun ne benim, ikimizin de ne gücü yetiyordu, ne de niyeti vardı.

Benim tek kurtuluş yolum çalışmaktı. Ponti-De Laurentiis ikilisinin gerçekleştirdiği *Attila, Flagello di Dio* adlı filmde Hun hükümdarı Attila rolünü üstlendim. Öteki iki kadın oyuncu Sophia Loren ile Irene Papas'dı. Ateşli Yunanlı kadın oyuncuyla uzun süreli birlikte çalışmamız böylece başlamış oluyordu. Ona o sıralar daha çok "Ereenee" deniyordu. Güçlü bir duygu sergileyen görünümü vardı, bu da ilk bakışta belli oluyordu; ama davranışlarındaki zayıflık içime dokundu. Birbirimize çok benziyorduk. Aynı kandandık sanki. O benim pekâlâ kızkardeşim ya da babaannem de olabilirdi. Ona karşı beslediğim duygular biraz da enseste girerdi; o duygulardan da bir türlü kurtulamadım.

Attila filminin yapımı sırasında öyle traji-komik bir olay başımdan geçti ki neredeyse yapımı durdurulacaktı. Bana kalsaydı yapım durdurulurdu.

Filmin önemli sahneleri Roma'nın hemen güneyinde, Rocca de Papa'daki Monte Cavo'da çekilmekteydi. Bir öğleden sonra, kırk yılın başında görülen bir kar fırtınası başladı. Bunun üzerine, yönetmen benim ve Irene'in rollerimizin bulunmadığı birkaç sahnenin çekimini tatil etti ve bütün teknisyenleri de yanına alarak çekip gitti. Bizim ikimizi de yukardaki otele bıraktı. Verilen bu kısa ara hoşumuza gitti. Burada hem bar vardı hem de lokanta. Bu iş alt tarafı birkaç saat sürerdi, bizim için de iyi olurdu.

O sabah makyaj ve kostüm için saatlerimi harcamıştım; Şimdi bunları bozmak, öğleden sonra da her şeyi yeniden yapmak pek akıl kârı değildi. Bu yüzden otelin içinde zırhlı giysimle dolaşıyordum. Yüzüme barbar bir Asyalı görünümü verebilmek için, gözlerimi güçlü bir yapıştırıcıyla çekik hale getirmişlerdi. Bir sonraki sahnede Roma'ya saldırıya hazırlanıyordum. Roma'ya saldırırken de işte böyle görünüyordunuz. Irene de yabanıl bir giyimleydi. Bir başka yüzyıldan kalmış iki yabanıl yaratık gibi aylak aylak dolaşıyorduk.

Gerçekte, üzerinde eski dönemlere ait bir kostüm bulunan Irene ile bu eski otelde vakit geçirmek hiç de fena olmuyordu; ne var ki az sonra kar fırtınasının daha da şiddetlendiğini görünce keyfimiz kaçtı. Eski çağlarda kol saati kullanılmazdı; bu yüzden saatin kaç olduğundan bile haberimiz yok-

tu. Irene pencereye doğru yürüyünce, ağzı bir karış açık, "Tony, şuraya bak," dedi. "Kar. Nerdeyse kapıyı tamamiyle kapatmış."

Meraktan pencereye doğru yaklaştığımda, kar kalınlığının nerdeyse üç feet'i aştığını gördüm. Rüzgârın sürüklediği karlar pencere hizasına kadar yığılmıştı. Kar ve sis yüzünden insan birkaç feet ötesini güçlükle seçebiliyordu.

"Saat kaç oldu acaba?" dedim.

Irene'in hiçbir fikri yoktu. Girişteki telefonu kullanmak için aşağıya indik. Saat dörttü. Demek saat dört! Tanrım, hangi cehenneme gitti acaba bunlar? Başta dışarıyla en küçük bir bağlantı kuramadık. Sonunda Roma'daki stüdyoya ulaşabildik. Hattın öbür ucunda De Laurentiis'ın yardımcılarından biri vardı. "Bu adamlar hangi cehennemdeler yahu?" diye bağırdım. "Bizi bugün çalıştıracak mısınız yoksa çalıştırmayacak mısınız?"

Çocuk, "Siz hâlâ orada mısınız?" dedi. Söylediğine göre, kar yolları kapatınca, birkaç saat önce çekimler durdurulmuş. Herkesi evlerine yollamışlar.

"Evet, hâlâ buradayız. Başka nereye gidecektik?"

Oğlan kovulmaktan korkuyordu; ama onun bir hatası yoktu ki. "Mr. Quinn, çok çok özür dilerim. Bu gece otelde kalmanızda sizce bir sakınca var mı?" dedi.

"Çok haklısın, elbette var. Ben Irene'le dünyada bu otelde kalamam. Tanrım, yoksa yarın bütün Roma bizi konuşuyor olacaktır."

"Bir araba da bulamam ki," diyerek beni ikna etmeye çalıştı. "Yollar kapalı. O tepeye, otele kadar çıkmak çok tehlikeli olmalı."

Otel yöneticisi telefonda uzun uzun nutuk çektiğimi farketmiş olacak, otel kamyonlarından birinin bizi önce Monte Cavo'ya daha sonra da Roma'ya bırakmasını önerdi.

"Sözünü ettiğim bir ekmek kamyonu, Mr. Quinn," diyerek beni uyarmak gereğini duydu. "Yalnız arabada oturacak yer yok. Aşağıya kadar idare edeceksiniz artık. Sürücünün ekmek fırınına uğraması gerekiyor; anlayacağınız nasıl olsa gidecek yani."

Çarnaçar, Irene ve ben, üzerimizde barbar giyimleri,

kamyonun arkasında taze ekmek çuvalları arasında bulduk kendimizi. Görmelere seza! Ne haldeydik! Lunaparklardaki gibi kayarak aşağılara indik. Aşağısı derin bir vadi. Yol boyunca her an kamyondan uçarak yok olup gitmekten korktum.

Ölümün böylesi de hiç görülmemiştir! Ekmek kamyonunun altında ezilerek ölmek. Her taraf kan ve un kokuyor. Ayrıca Hun hükümdarı Atilla kılığındasın. Bir an gazete manşetleri canlandı kafamda.

O zamana kadar kar durmuş, hava da açmıştı. Kırsal alanlar harika görünüyordu! Olaganüstü kış görüntüleri. Ama görüntü filan seyredecek durumda değilim. Üşüyorum, yorgunum, açım ve bir an önce evime gitmek istiyorum.

Tam aşağıya geldiğimizde, sürücü kamyondan inmemiz için durdu; ama ben hiç kımıldamıyorum. "Biz burada dışarı çıkamayız," diye bağırdım. "Lanet olsun, şu kılığımıza baksana!" Baktım. Dışarda çocuklar var. Oynuyorlar. Yemek paydosu yapmışlar sanki. Bütün kasaba halkı sokağa çıkmış karın tadını çıkarıyor. Bu dünyada yapamayacağım tek şey varsa o da Hun hükümdarı Attila kılığıyla kamyondan çıkıp şu kalabalığın arasına karışmak.

Büyük bir öfke içinde, her iki yanağıma yapışık tutkallı maskeyi çekip kopardım. (Yara izleri hâlâ bellidir.) Ve bizi Roma'ya kadar götürmesi için sürücüye iki yüz Amerikan doları uzattım.

Ertesi gün, işe gitmedim. Yönetmene çok kızıyordum. İki başoyuncuyu o güne kadar bir benzeri görülmemiş bir kar fırtınasına teslim etmek, onları yapayalnız bırakmak ne demek oluyordu? Ne düşünüyordu?

Nerede olduğumu öğrenmek için stüdyodan birileri telefonla aradığında, "Hassiktir," dedim. "Gelmiyorum işte."

Bir sonraki gün, gene aynı. Bir hafta hiç evden çıkmadım. Her gün beni aradılar, ben de her gün onlara canınız cehenneme dedim. Sonunda, onları yeterince cezalandırdığımı düşündüm. Öfkelenmenin de bir sınırı olmalıydı. Bir hafta yeterdi. İşi daha da uzatmak profesyonellikle bağdaşmazdı. Niyetim filmin yapımını durdurmaktı. İşleri yeterince felce uğrattığım kanısındaydım.

Arabama atladığım gibi doğru stüdyoya gittim; anlaşılan

artık benden umutlarını kesmişlerdi. Çalışmaya geldiğimi söyleyince, De Laurentiis, "Sen ne geziyorsun buralarda?" dedi.

"Buraya filmi tamamlamaya geldim. İşbaşı yapamayacak kadar kötüydüm; ama artık düzeldim. Daha fazla bekleyemezdim. Biliyorum, sizi de bir hayli zarara sokmuşumdur." dedim.

Dino'nun yüzüne hınzırca bir gülüş yayıldı. "Pek değil," dedi. "Zararımızı sigorta karşılıyor. Senin o ufak çaptaki proteston sayesinde biz kazançlı çıktık."

Ben güldüm. "Sen ne hergelesin. Sana ders olsun diye ben evde o durumdayken burada paraları cebe indiriyormuşsun meğer." Kaderin cilvesi işte.

Dino, kumpas çeviren bir edayla, "Sen şimdi doğru eve git," dedi. "Hemen yatağa gir. Sigorta şirketi durumunu öğrenmek için birini yollayacak. Sen onlara başından geçen o korkunç şeyleri anlatmalısın. Ne zaman iş yapacağını da bilmediğini söyle onlara." Elini kurabiye kavanozunun içine sokarken yakayı ele vermiş bir çocuk gibi kıkırdayarak bir an önce arabama binmemi söyledi.

Attila'nın çekimi sırasında bir kontrpiyeye düştüm ki onu hiç unutamam; çünkü Fellini'yle tanışmamız gönüllü sürgünlüğüme raslar. O filmde de karısı sinema oyuncusu Giulietta Masina karşısında ben oynuyordum. Ona gelince üstün yetenekli kocasını öve öve bitiremiyordu. Anlaşılan herkes onun borusunu öttürüyordu. Ne kadar görkemli olsa da, İtalyan sinema topluluğunda herkes fazla içli dışlıydı. Oyuncuları tanımam, kimlerin ne iş yaptığını öğrenmem fazla zamanımı almadı. Her tarafta onun adı anılıyordu. Ufukta beliren dehşet verici bir fırtına gibiydi; yapılabilecek tek şey ona karşı kendimizi güven altına almaktı.

Biz *Donne Proibite* adlı filmin çekimi üzerinde çalışmalar yaparken, Giulietta da bir buluşma ayarlamanın peşindeydi. Ama nedense, Attila'nın çekimi başlayıncaya kadar buluşmamız bir türlü gerçekleşmedi. Söylediğine göre, kocasıyla çalışmam için çırpınıp duruyormuş. Çünkü Fellini'in bu filmi yapmak için aradığı adam benmişim.

Ne var ki benim bundan haberim yoktu; ama onunla buluşmayı çok istiyordum. Arkadaşlarım Ingrid Bergman ve Roberto Rossellini, önereceği herhangi bir rolü, parasını hiç dü-

şünmeden, hemen kabul etmemi söylediler. Fellini'yi ilk senaryo yazarlığından tanıdığını söyleyen Rossellini, "Onunla çalışmalısın," diye ısrar etti

O gülünç kovboy şapkasıyla da olsa Fellini'yi çok sevdim; bir ara bana çok önemli küçük bir öneride bulundu. Fellini, İtalyan gazetecilerle yaptığım bir röportaj sırasında soruları yanıtlarken benim her şeyi açık açık konuştuğumu düşünmüş. "Sen bu insanlara neden her şeyi olduğu gibi anlatıyorsun?" diyerek şakınlığını belirtti. Bir yandan da tuhaf tuhaf gülüyordu. "Bunu hiç anlamıyorum," dedi. "Sen kendine psikanaliz mi uygulamak istiyorsun? Bu itiraflarını kullanarak onlarla daha kolay başedebileceğini mi sanıyorsun? Sen böyle mi düşündün?"

Yanıt vermemi beklemeden konuşmasını sürdürdü. "Ben," dedi, "bir gazeteciye gerçek olan şeyi anlatmam. Onlara her zaman yalan söylerim. Bu benim için bir tür alıştırmadır; çünkü ben yalan söylerken hayal gücümü kullanmalıyım, düşünmeliyim. Sen onlara ne anlatırsan onlar ona inanacaktır. Onlara bir milyon dolarlık bir film yapmak istediğini söyle hemen inanırlar. Bir balık üretme çiftliğinde çalışan tek yumurta ikiz kardeşin olduğunu söyle, bu söylediğini ertesi günkü gazetelerde okuyabilirsin."

Büyük bir hayranlıkla yüzüne baktım. Meğer ünlü kişilerin üstüne başına bakıp hüküm yürütmemek gerekirmiş. "Çok ilginç bir felsefe," demek gereğini duydum.

"Ne felsefesi?" diyerek kesti attı. "Bu sadece bir oyun. Ben önce öyküler uydururum, sonra da ondan film yaparım. Sana gelince, sen gerçek olanı söylüyorsun, ama sonra... sonra ondan santim şaşmıyorsun. Böyle yaparsan hiçbir yere varamazsın. Yaratıcı olamazsın."

Sanırım haklıydı. Uydurduğu ve buraya bana anlatmaya geldiği öykü İtalya'nın iç kesimlerinde yollara düşmüş zavallı bir seyyar tiyatrocuya aitti. Her gittiği yerde halka hiçbir özelik taşımayan gösteriler sahneliyordu. Hem şovmendi hem güçlü adamdı. Ama oyuncu yanı sıfır olan bir adam. Römork gibi, her tarafı dökülen motosikletinin arkasına bağladığı küçücük bir barakada yatıp kalkıyordu. Küçük bir köyden kimsesiz bir kız bulmuştu. Oyununa onu da katmıştı. Ama ona bir köley-

miş gibi davranıyordu. Böylece birlikte ama farklı amaçlarla yolculukları başlar: kıza göre bu bir serüvendi, onu istemeye gelmiş bir adama hizmet etmek için bu bir fırsattı. Adama göre ise, bir türlü son bulmayacak olan kaçışının bir başka etabıydı ve yolunun üzerindeki kasaba insanlarından birkaç kuruş sızdırmak için bir fırsattı.

Fellini filminden *La Strada* diye söz ediyor. ("Yol") Ve bir insanın acı yalnızlığını, ona istekli olan bir kadının aşkını, kendisine olan bağlılığını reddedişini anlatıyor. Fellini'nin masalını dinlerken bir an sanki benden söz ediyormuş gibi geldi bana.

Yeni Gerçekçilik hakkında o sıralar hâlâ bir şey bilmiyordum. Ama öykü çok hoşuma gitti. İtalyan sinemasının birden ortaya çıkardığı bu devin adı etrafında koparılan fırtınanın içyüzünü bir an önce öğrenmek istiyordum. Fellini'nin deve filan benzediği yoktu; ama ilginç bir insandı ve sinemayı çok sevdiği belli oluyordu. Ona Zampano adındaki o gezici güçlüadamı seve seve oynayacağımı söyledim.

Ne kadar maaş aldığımı sordu, ben de söyledim.

"Filmin bütün bütçesi o kadar zaten," derken boğulacak gibi oldu.

Ne o ne ben, her ikimiz de pazarlık edecek durumda değildik. Ben *Viva Zapata* sayesinde bir yıldız olmuştum; değerim her gün biraz daha yükseliyordu. Daha ne kadar süre rağbette olacağımı kim bilebilirdi? Sinema dünyasında oyunun kuralı şuydu: eline fırsat düşmüşken kazanmaya bak. Ondan sonra ne verirlerse.

Sonunda, "Sana bir şey söyleyeyim mi?" dedi. "Bu filmden sana yüzde yirmi beş pay verebilirim."

Masada karşımda oturan Fellini'ye baktım ve güldüm. Bu rolü gerçekten de benim oynamamı istiyor olmalıydı. Bugüne kadar kimse filmden bana pay vermeye yanaşmamıştı. Ayrıca ben onu çok sevdim, öyküyü de sevdim.

"Güzel," dedim elimi uzatarak. "Bu filmi birlikte yapalım."

Dino De Laurentiis'i saymazsak, nerdeyse bir anlaşmaya vardık demekti. Ona hiç güvenemezdim, çok geçmeden de hemen kendini belli etti. O sıralar Dino De Laurentiis ile söz-

leşmeli olarak çalışıyordum; *Attila*'nın çekim çalışmaları bütün hızıyla sürdürülüyordu. Fellini çekimlere hemen başlamamızı istiyordu. Şimdi her şey tekel hakkına ilişkin sözleşme maddesinde küçük bir değişikliğe onu razı etmeye kalıyordu. Bu da beni pazarlıkta rahatlatacaktı.

Artık her şeyi kavramıştım. O sıralar, İtalyan film stüdyolarında Fransız çalışma saatleri denilen yöntem uygulanmaktaydı; yani öğle saatinden akşam yediye kadar çalışılır ve öğle yemeği için de ara verilmezdi. Bu arada, kimileyin, sabahları gün ışığına gerek görüldüğünde dış çekimleri gerçekleşetirebilmek için ya çalışma saatlerinde ya da filmin teslim tarihinde değişiklik yapılabilirdi. Bu sonuncu noktaya bel bağlamak yapımcıların daha çok işine geliyordu. Sabahın saat yedisinde ya da sekizinde film setinde bulunmak zorunda olan Amerikalı sinema oyuncuları için bu çok daha uygarca bir değişiklikti; Avrupalılar (Tanrı onlardan razı olsun!) geceleri iyi bir dinlenmeyi hak edebilmek için öğleden sonraları çalışmayı yeğliyorlardı.

Gerek ben gerek Fellini için Fransız çalışma saatleri demek, eğer o *La Strada*'nın çekim işini sabahları gerçekleştirebilirse, Zampano rolünü oynayabileceğim demekti. Aslında onun tam istediği bu değildi: filmin nerdeyse tümü açık havada çekilecekti. Bu yüzden günün bol ışıklı öteki saatlerini kaçırmayı hiç istemezdi; ama gene de hiç yoktan iyiydi. Haftalarca nerdeyse hiç ara vermeden sürekli çalışmak benim de işime gelmezdi; ama bir yandan da buna dayanıp dayanamayacağımı anlamak da istiyordum.

Şimdi bana De Laurentiis'in onayını almak düşüyordu.

Ertesi sabah onu ofisinde ziyarete gittiğimde, "Dino," dedim, "Fellini adında biriyle tanıştım; adam benimle bir film yapmak istiyor."

"Fellini mi?" dedi. "Hani şu yeteneksiz mi? O kadar saçma sapan şeyler anlattı ki bana, söylediklerinden hiçbir şey anlamadım. Benden çevireceği filmi finanse etmemi istedi. Bir sirkle ilgili saçma sapan bir şey, filmde bir de güçlü bir adam varmış."

"İşte o," dedim. "Aynı film. Benimle çevirmek istediği film işte o."

"Saçmalama, Tony. Adam filmlerinde karısını oynatmaya bayılıyor."

Karısı Silvana Mangano'nun De Laurentiis yapımı filmlerin demirbaş oyuncusu olduğunu Dino'ya hatırlatmak hiç içimden gelmedi. Onun yerine, "Ne var bunda?" diye sordum. "Ben Giulietta'yla daha önce de oynadım. Çok iyi bir oyuncudur."

"O kadın o role hiç gitmez. Ben olsam o rolde Gina Lollobrigida'yı oynatırdım."

Tıpkı bir yapımcı gibi konuşuyordu. Asıl Gina Lollobrigida, Fellini'nin filmlerine gitmezdi. "Bana bak, Dino," dedim. "Ben bu filmde oynamak istiyorum. Sabahları bu filmin çekimlerinde çalışacağım; öğleden sonraları da senin filminde."

"Bunu yapamazsın!" diye parladı. "Sözleşmemiz var."

"Evet, var. Ben de onu konuşmaya geldim buraya. Bu konuda bir çözüm yolu bulabileceğimizi umuyorum."

Bulduğumuz çözüm yolu şuydu: benim çalışma programımı sağlama alabilmek için, De Laurentiis ve Ponti, Fellini'nin filmini finanse edeceklerdi. Bu da onlara 250 bin dolara mal olacaktı. Bu rakam, onların *Attila* için şu ana kadar harcadıklarının yanında hiç sayılırdı. Ayrıca, bunun iyi bir yatırım olduğuna onları inandırdım. Gerçekten de öyle oldu. Dino ve Carlo *La Strada* sayesinde milyonlarca dolar kazandılar. Film böylece uluslararası sinema dünyasında onları en ünlü yapımcılardan ikisi konumuna getirmiş oldu. Üstelik onlara en iyi yabancı film dalında Akademi Ödülü'nü de kazandırdı. Film sonunda Birleşik Amerika'da, 1956'da gösterime girdiğinde, ne geleceği görme yeteneğinden dolayı filmin yönetmenine, ne de çıkardıkları oyundan dolayı oyuncularından herhangi birine, ne de bana teşekkür bile etmediler.

Bu anlattıklarım bundan sonrakilerin yanında hiç kalırdı. Fellini, *La Strada* sayesinde, modern sinema endüstrisinin öncüleri arasında anılmaya başlandı. Ve bu sayede, olağanüstü nitelikteki bu sinema adamı için yeni çalışma olanakları doğmuş oldu. Film Amerika'da gösterime girdikten sonra, Hollywood'ta onu yalnız bırakmadım. Stüdyolardan biriyle bir sözleşme imzalamasına yardımcı olmaya çalışıyordum. Ona film başına milyonlarca dolar teklif eden stüdyo yöneticileri bu

İtalyan yazarla sözleşme imzalayabilmek için birbirleriyle yarışıyorlardı. O yıllarda, bu inanılmayacak bir rakamdı. Arkadaşımın çevirmenliğini de ben yapıyordum.

Fellini, kuşku içinde sordu: "Bir milyon dolar mı? Bu ne için?"

"Tek bir film için. Sadece çevireceğiniz tek bir film için."

"Hayır," dedi sonunda. "Bunu yapamam. Ben Amerikan filmi yönetemem. Bir Amerikalı sinema oyuncusuna sigarayı nasıl tutacağını nasıl söyleyebilirim?"

La Strada beni yardımcı erkek oyuncu konumundan çıkarıp uluslararası bir üne kavuşturdu. Filmdeki payımı elimde tutabilmiş olsaydım beni çok da zengin edebilirdi. Filmin kutusundan çıktıktan sonra bu denli başarı kazanacağı hakkında en ufak bir fikrim yoktu. Filmi ajanımla birkaç arkadaşıma özel bir seansta seyrettirdim. Gösteri odasının ışıkları yandığında, baktım, herkes saçını başını yoluyordu. Filmden kimse bir şey anlamamıştı. Filmin tutmayacağından o kadar emindim ki yüzde yirmi beşlik payımı on iki bin dolar gibi düşük bir fiyattan satması için ajanıma yetki verdim. Böylece kırk yılın başında ayağıma gelen bir fırsatı değerlendirememiştim.

Anlayacağınız, bir çuval inciri berbat ettim.

Gezinti

GEÇ SAATTE oturduğum öğle yemeğimi yerken gün devrilmiş bile.

Lokantadan çıkıyorum. Dışarda insanı bıçak gibi kesen bir soğuk var. Bu sabahki gezintiden üzerimdekiler iyice nemlenmiş. Soğuğa engel olamıyor. Rüzgârı yedikçe ürperiyorum. Terim yavaş yavaş kururken, rüzgâr içime işliyor.

Şarabı içerken havanın serinleyebileceğini hiç düşünmemişim. Gafil avlandım. Biraz da sarhoşum; ama ona aldırdığım yok. Böyle bir havaya hazırlıklı olup olmadığımı anlayabilmek için sırt çantama uzanıyorum. Nemli gömleğimi çıkarıp yerine bu sabah almayı akıl ettiğim kuru eşofman üstünü sırtıma geçiriyorum. (Tanrı örenlerden razı olsun!) Birkaç saniye içinde

rahatlıyorum. Yüzmeye çıkmış beyaz ayı dedikleri aptal yaratıklardan hiç farkım yok. Çıplak göğsümden fışkıran buğular tıpkı kar üzerine yeni yapılmış kakadan yükselen buğuya benziyor. Bu ne biçim benzetme böyle! Bu tür sözcüklerle anlatıyorsam içimdekileri, bence, o da şarap yüzünden. Hiç önemli değil. İçimdeki alkol nasıl olsa birkaç kilometre sonra buğu olup uçacak. Gezintimi sürdürürken çevre ısısına uyum gösterebilirim. Bu nemli serinlik az sonra kaybolunca rahatlarım. Islak gömleğimi top yapıp sırt çantamın içine tıkıştırıyorum. Sonra bir acele kuruları giyiyorum.

Garson beni uğurlamaya çıkarken, ekim ayı böyledir işte, diyorum içimden; hava sıcakken bir bakıyorsun serinleyivermiş; ya da güneşliyken kararıvermiş. Kimileyin kendimi de böyle hissediyorum işte. Düşünün: ben her zaman hırslı bir insandım. Oysa son zamanlarda saati saatine uymayan biri oldum çıktım. Artık, yaşamımın sonbaharındayım; üzerimi değiştirdiğim o kısa süre içinde umutlu durumdan umutsuz duruma geçmek, sevinçten üzüntüye giden o kısa yolu bulmak benim için olası mı?

Mevsimler arasındaki boşluğu hesaplarken çok zorlanıyorum. Yıllar beni bambaşka bir kişi yaptı çıktı. Ben her gün bir başkasıyım artık; günün birinde, gene eski halimle karşılaşıp karşılaşmayacağımdan emin değilim.

Bisikletimi güvenli bir yere bıraktığı için garson arkadaşıma teşekkür ettikten sonra, bisikletime atlıyorum. Şimdi nereye gitmeli. Bir karar veremiyorum. Belki eve; ama o lanet olası kutuyla ya da Iolanda'yla ya da şu sıralar yaşadıklarımla yüz yüze gelmek istemiyorum; buna hazır değilim. Belki de nedeni o, diye düşünüyorum. Kendimi bozguna uğramış gibi hissediyorsam bunun nedeni sanırım daha önce yaşadıklarım değil, tersine şu sıralar yaşadığım şeyler. (Bunlar ayrı ayrı şeyler değil mi sizce?) Belki de içinde bulunduğum durumu hiç beğenmiyorum: mesleğimdeki dönüşümler, yetişkin çocuklarımla kurduğum ilişkiler, Iolanda'yla aramızda geçenler.

Belki de Katherine'in yolladığı o kutu kaynayıp duran iç sıkıntılarıyla burun buruna getirdi beni. Belki de beni kararsızlığa iten şu çelişki... (ne ile ne arasındaki çelişki? Eşlerim arasındaki çelişki mi? Yoksa ölümle yaşam arasındaki çelişki mi?)

Hayır. Hayır, çok daha başka bir şey olmalı bu, diyorum kendi kendime. İki yaşamdan çok daha fazlasını yaşadım ben. Birinden başım hoş olmayınca ötekini deniyorum. Unutmamak gerek, ben bir yılanım. Sürekli hareket etmeliyim.

Nereye gitsem acaba? Hah, şimdi oldu. Kıyı kıyı, yirmi kilometre kadar daha yol aldıktan sonra, ne idimle ne olduğumu değiş tokuş edebilmek için, tekrar Latina'ya döneceğim. Büyük başarılar kazandığım yerlerden birini yeniden ziyaret etmek istiyorum. Evet, bunu yapacağım. Bence çok iyi fikir bu. Fellini'yi düşünürken birden *La Strada* takıldı kafama. Latina birlikte çalıştığımız günleri hatırlamak için güzel bir fırsat. Tanrım, yıllarca önce, o adamla çalışmak ne şahane şeydi! Mükemmelliği paylaştığımız o yerleri görmek için bundan daha uygun gün olabilir mi? Latina'dan daha güzel yer olamaz. Kent dışında bisiklet koştururken, Latina'yı gösteren işaret levhalarını hiç kaçırmıyorum. Benim açımdan ayrı bir özelliği olan o yerlere gitmem için beni uyarıyorlar sanki. Bu sabah Nettuno'ya giderken nasıl olmuş da görmemişim onları? Acaba ne düşünüyordum o sırada? Geri dönmek için vakit hiç de geç sayılmaz. Bu yüzden dönüş için pedallara asılıyorum. Neyse ki, Latina'ya dört sularında ulaşacağım; Oradan Vigna di Antonio'ya dönmek için topu topu yirmi kilometrelik yolum daha kalıyor. Çoğu yerleri dik, daha çok kuzey ve batı yönünde ilerleyen yolda fazla oyalanmazsam ve o tepeler bana fazla kaba davranmazlarsa güneş batmadan evde olurum.

Latina küçük bir kasaba; oldukça da kalabalık. Her yerde sık sık Fellini'nin filmlerindeki insan yüzleriyle karşılaşabilirsiniz. O herkesle yakınlık kurmayı bilirdi. Arkadaşım, başka bir çağda ve farklı bir ortamda doğmuş olsaydı iyi bir ressam olurmuş. Tek bir insan yüzünde bile böylesi doğruları yakalayabilmek! Gerçekten de, bu bölgenin tanıdığı en üretken ressam olabilirmiş. *La Strada*'yı çevirirken, kentin birkaç alanına kameralar yerleştirir, sonra da piazza'nın dolmasını beklerdi. Kalabalık sahneleri çekerken fazladan oyuncu kullanmanın yararlı olabileceğine inanmazdı. Sahnenin gerisinde dekor değil, İtalya'ya özgü tamamiyle gerçek insan yüzlerini kullanırdı. Kuşkusuz onların birçoğuna Latina'da hâlâ rastlanabilir; belki biraz değişmiş, biraz kırışmış, ama hep aynı yüzler.

Bir sabah Latina'da çok erken bir saatte çekim yaptığımızı, daha dünmüş gibi hatırlıyorum. Alban tepelerinin üstünden güneşin doğmasını beklemekteyiz. Bir yandan da bir imza sahnesine hazırlanıyoruz. Zampano, güçlü adam, yeni bir gösteri deneyecek. Onun her zamanki tek numarası ne denli güçlü olduğunu göstermek için göğsüne sımsıkı sarılmış olan zinciri kırmaktı. Ama bugün, programına Giulietta Masina'nın oynadığı kimsesiz Gelsomina'yı da alarak, oyununu genişletmeye bakıyor. Oyunda hem müzik, hem komedi, hem de acıklı şeyler olmasını, kızın oyuna katılmasıyla gösterinin daha da zenginleşmesini istiyor.

İnsanlar alanı doldurmaya başlarken, Fellini bizi bir kenara çekti. Halkın önceden Zampano ve Gelsomina'yı görmesini istemiyordu. Güneş yeterince yükselip de ortalık adamakıllı aydınlandığında, sahneyi çekmemiz için yeterince kalabalık toplanınca, orta yere çıktık ve her zamanki numaramıza başladık.

Heyecan görülmeye değerdi! Daha ilk planda, insanlar kahkahalarla gülüyor ve bizi deliler gibi alkışlıyorlardı. Daha önce bu denli sevinç içinde alkışlandığımıza hiç tanık olmamıştım. Çok güzel bir oyun çıkarmış ve de çok beğenilmiştik. Fellini o kadar heyecanlanmıştı ki kendini tutamıyordu. Gerçekleştirdiğimiz sahnenin kusursuz olduğuna hepimiz de inanıyorduk.

Sahnenin bir kez daha gözden geçirilmesine hiç gerek yoktu. Böyle olunca da Fellini o gün akşama kadar bize izin verdi. Sabahın daha dokuzuydu; önümüzde istediğimiz gibi kullanabileceğimiz bütün bir gün vardı. Bu harika bir ikramdı. Attila'nın çekimlerini tamamladığımız için ben artık fazla mesai yapmak zorunda değildim. Bu iznin tadını çıkarabilirdim. Bunu kutlamak için, Katherine'i de yanıma alıp alışverişe çıktık. Her türlü gerginlik ve tartışmanın dışında nefis bir öğle sonrası geçirdik. Ne o Tanrı'nın adını ağzına aldı ne ben onun eski sevgilileri konusunu açtım. Daha çok ben konuştum; o sabah ne nefis çekimler yaptığımızdan, böylesi yetenekli insanlarla çalışmanın ne güzel şey olduğundan söz ettim. Çok özel bir gündü, en ufak bir tatsızlıkla tadı kaçsın istemezdim.

Aynı zamanda böyle bir günün asla son bulmasından ya-

na değildim. Bu yüzden, o akşam, oyuncularla teknisyenlere geleneksel bir yemek şöleni düzenledim. Kiraladığımız evin önünde, yere derince bir çukur kazdım ve içinde Fellini ve eşiyle otuz kadar yeni arkadaşa geleneksel Meksika usulü yemekler pişirdim. Harika bir parti oldu ve böylece günümüz şanına layık biçimde son bulmuş oldu. Yatmaya giderken hem sarhoş hem de çok mutluydum.

Yaşam ne güzel şeydi!

Sabahın saat üçünde telefon sesiyle uyandım. Arayan Fellini'ydi. Saatin kaç olduğu umurunda bile değildi; çünkü kafasına bir şey takılınca kesinlikle onu birileriyle görüşmek yanlısıydı.

"Antonio," dedi, "çok merak ediyorum, acaba bu sabahki çalışmalarımız hakkında sen ne düşünüyordun?"

"Her şey çok iyiydi, Federico. Ben çok mutlu oldum; hâlâ da öyleyim." Sabah çalışmalarımız çok iyi geçmişti; içimde hâlâ heyecanını taşıyordum.

Fellini, "Bence çok yanlış bir şey yaptık," dedi . Sesinde özür diler gibi bir şey sezinledim. "Çektiğimiz o sahneyi kullanamayız. Onu yeni baştan çekmek zorundayız."

"Ama neden?"

Bana, Zampano ve Gelsomina'nın yol üzerinde gösteri yapan zavallı oyuncular olduğunu, bir anlamda zaten benim de bildiğim şeyleri söyledi. Onların mutlu bir yaşamları yoktu, içler acısı bir durumdaydılar. Kalabalığın alkışlayacağı yetenekli birer oyuncu oldukları düşünülemezdi. Gerçekte, onları biraz da hafife alarak oynamalıydık ki oradakiler yuh çekip sataşarak alay etsinlerdi onlarla. İyi değil kötü oynanmalıydılar.

Ne acımasız, ne hergelenin tekiydi şu Fellini! Kesinlikle haklıydı. Günün mutluluğu yarın ortaya çıkarabileceğimiz oyuna bağlıydı.

"Bizim öykümüze hiç gitmiyor, Antonio," dedi. "Onun üzerinde tekrar çalışmalıyız."

Biz de öyle yaptık. Ertesi sabah, Zampano'yu yeteneksiz ve acınası biriymiş gibi, yeterince kötü oynamaya çalışırken, acaba öteki yönetmenler de böyle bir hatayı kabul ederek sevinçlerinden havalarda uçan oyuncuları tepetaklak edip kıçüstü oturttuktan sonra onları tam ters bir yöne postalamak gere-

ğini duyar mıydı, diye düşündüm. Sıradan bir yönetmen, yani bir küçük adam, sahnede ufak tefek değişiklikler yaparak ya da montaj odasında kimsenin farkına varamayacağı birkaç düzeltmeyle bu işi geçiştirebilirdi; ama Fellini bunun çok üstündeydi.

Bu yaptığı, bence, harika bir şeydi.

Gene aynı yolu kullanarak Anzio'dan ayrılıyorum; kasabadan çıkmak için pedallara asıldığım sırada yaşadığım o olayı daha iyi değerlendirebiliyorum. Bisikletimi durduruyor ve dengemi korumak için ayağımı kaldırım kenarındaki taşa dayıyorum. Latina'ya geri dönmek için gene Nettuno'dan geçmem gerekecek. O yol da çok berbattır, hiç çekilmez. Aynı sıkıntıya bir kez daha katlanmak zorunda mıyım? Hiç de vakit kalmadı zaten. Nereye gideceğime ilişkin belli bir tasarım yok. Kendimi bir an önce Latina'ya atmanın anlamı da yok. Hem gerisingeri gitmiş hem de çok uzaklaşmış olacağım. O sabah oynadığım sahneyi anımsayarak Latina'dan alacağımı aldım. Kasabayı bir kez daha görmek bildiğim bir şeyi sadece biraz daha pekiştirir, o kadar.

Hayır, ben gene her zamanki kavisli yoldan gideceğim. Bu denli uzun bir gezintiden sonra o kadar tepeyi aşmaya değmez. Ayağımı kaldırım taşından kaldırarak geri dönüyorum. Bisikletim beni nereye götürmek isterse ben da oraya gideceğim. Anzio'nun çevresini dolanarak kuzeye, Aprilia'ya yönelmek niyetindeyim. İşgal altındaki topraklarda adım adım ilerleyen Amerikan askerlerinin yolunu izleyeceğim.

Hep bu yolu tutacağım.

Muhteşem Matador

LA STRADA'NIN gösterime girmesiyle yaşamım çok değişmiş olabilirdi. Ne var ki Amerikan seyircisinin bendeki dönüşümün ayırdına varması birkaç yılını aldı. O süre içinde, birkaç filmde oynamak için Birleşik Amerika'ya döndüm. Bunların içinde hiç unutamadığım, Budd Boetticher'in 20th Century Fox için yönettiği *The Magnificient Matador* adlı film olmuştur.

Filmi Meksika'da çektik; ama neresinden baksan tipik bir Amerikan filmiydi. Filmin bir de öyküsü var. Başrollerini ben ve eski sevgilim Maureen O'Hara paylaşıyorduk. Ne var ki o günden bugüne bir hayli zaman geçmişti; eski külleri deşmeye de niyetim yoktu. Onun yerine, ara sıra film setinin oralarda dolaşıp duran mavi gözlü, sarışın bir sosyete hanımıyla ilgileniyordum. Film çevirmek için gittiğimiz her yerde, her zaman oranın kadınları film çalışmalarımıza büyük ilgi gösterirler. Kendilerine de romantik bir şeyler düşer mi hevesiyle bakınıp dururlar. Her seferinde de, film çalışmaları yaptığımız yerlerde, bir türlü durulmayan sadakat duygularım yüzünden fazla enerjimi bastırabilmek ve de gecelerimi yalnız geçirmemek için, bu kadınlardan hiç olmazsa birine bağlanırdım. Genç bir yıldız adayı kız yoksa ya da makyajcı bir kızla işi pişirememişsem, her zaman oralı hanımlardan birini yatağıma alabilirdim. Bunları övünmek için söylemiyorum; her önüne gelenle düşüp kalkmanın övünülecek bir yanı olmadığını da bilirim. Ne var ki bu da bir gerçek.

Oraya sosyete hanımının peşine takılarak gelmiş, boğa güreşinin en can alıcı sahnesinin hazırlıklarıyla meşgul oluyordum. *The Magnificient Matador* benim üçüncü boğa güreşli filmim oluyordu. Ring konusunda her şeyleri bildiğimi sanıyordum. O sıralar, sahici bir boğa güreşi sergilememize izin verilmezdi. Bu yabanıl yaratıklarından hiçbirine gerçek bir hamlede bulunmuş değildim. Bununla birlikte, bu filmde konuya yaraşır biçimde sahici bir ring gösterisi tasarlıyorduk. Bu yüzden, Budd Boetticher'in, bu kalabalık stadyumda, çokça çekim yapabilmesi için ben boğaları kandırmaya çalışırken metrelerce film harcaması gerekiyordu. Doğal olarak, tuzak çekimler sırasında herhangi bir tehlikeli olasılığa karşı benim yerime dublör olarak bir ranchero ("sığır çobanı") ile deneyimli bir boğa güreşçisinden oluşan bir ikili bulundurulacaktı. Ben sadece yakın planlarda görülecektim.

Sonunda, sahnenin çekileceği gün geldi çattı. Film yapımcıları kentin her tarafına filmin reklamını yapan afişler yapıştırmışlardı. Afişlerde, danışman olarak görev alan ünlü boğa güreşçilerinden Antonio Ordonez ile El Citano ("Çingene") namıyla ün salmış Carlos Aruzo'yu da görme fırsatının kaçırıl-

maması öneriliyordu. Ayrıca, gösteriyi baştan sona oturarak izleyeceklere bedava yemek verilecekti. Koltukların tamamiyle dolması için yirmi beş bin kişiye gerek vardı. Stadyuma da bu kadar insan sığıyordu zaten. Bir boğa güreşi gösterisi bu kadar insanı bir araya toplamaya yeterdi. Sanki büyük bir armağan sunmuşuz gibi, stadyum girişlerini sel gibi bir insan kalabalığı doldurmaya başladı.

Benim sosyete hanımıyla kırk kadar en yakın arkadaşına ön sıralarda yer ayırttım. Ben de girişlerden birinde başlama işaretini beklemeye koyuldum. Mantilla dedikleri eşarbımı yerleştirdim. Hazırdım. Kapılar açılınca, rolünü üstlendiğim göz alıcı giysiler içindeki matador olarak, ringe doğru kasıla kasıla yürüdüm. Yürüme mesafesini tamam ettikten sonra, (ama ne yürüyüştü o!) hakemin boğalarla dövüşme iznini almak için gözetleme stand'ine doğru yöneldim. Bir spor ritüel ve törenler sayesinde daha bir görkemlilik kazanır. Biz de bunu eksiksiz olarak sunmaya çok özen gösteriyorduk. Daha sonra sosyete kızının tam karşısında durdum ve öne doğru eğildim. Büyük bir içtenlikle selamımı kabul etti. Bu kadın kuşkusuz bana âşık olduğunu sanıyordu; ama daha çok bu ilişkimiz onu arkadaşlarının gözünde yücelttiği için beni seviyordu. Kafasından, bugün benim günüm, o da benim matadorum, diye geçiriyordu.

Rolüm gereği, mantilla'mı ön sıralarda oturmakta olan Maureen O'Hara'ya sundum. Aramızda gene bir yakınlık vardı: filmde iki sevgiliyi oynuyorduk. Kameraların kolayca yakalayabilmeleri için anlamlı bir biçimde sık sık bakışıyorduk. Boğayı ona adadıktan sonra işe koyuldum.

Ve âdet olduğu üzere, ringe girişe hazırlanmak için gözden kayboldum. Orada, kimse görmeden, benimle aynı biçim giyinmiş olan ranchero'yla bir çabuk yer değiştirdim. Ranchero ringe girerek boğayı dövüşe çağırdı. Bunun üzerine kalabalık koro halinde bağırıp çağırarak onunla alay etmeye başladı.

Boğa güreşi hastalarını aldatmak hiç de kolay olmadı. Ranchero'nun ben olmadığımı hemen anladılar. Bu değiş tokuş işini hiç beğenmediler. Kameraların uzak plan çekimlerinde bu fark hiç belli olmazdı; ama bu insanlar işi hemen farkettiler; çünkü bu çok önemliydi. Onların gözünde ben bir kor-

kaktım. Gerçekte boğalarla benim dövüşmeyeceğimden herkesin haberi olduğunu varsayıyordum; benim sadece bir sinema oyuncusu olduğumu, rol yaptığımı düşündüklerini sanıyordum; ama aldanmışım.

Benim o serseri kız arkadaşım aleyhimde bağırıp çağıranları yönlendiriyordu. "Tony," diye bağırdı, "neredesin Tony?" Erkek arkadaşının rigten kaçtığını sanarak, arkadaşlarının önünde çok sıkıldığı belli oluyordu.

Kalabalık deliye dönmüştü. Herkes ikram hizmeti veren firmanın hazırladığı yemek kutularıyla meyvelerin yanı sıra ellerine geçen her şeyi ringe fırlatmaya başladı. "Ese media hombre, el chinqado de Chihuahua!" diye bağırıyorlardı. Ulan orospu çocuğu Tony Quinn! Seni annen kimden peydahladı?

Utancımdan yerin dibine geçtim.

Budd Boetticher o sırada bulunduğu yerden sahnenin çekimiyle meşguldü; çekim sırasında benimle konuşabilmek için bir yerime küçük bir kulaklık takmıştı. "Lanet olsun, Tony. Sen nerelerdesin?" dedi.

Beni görebilmesi için elimle işaret verdim ve sanki yönetme işini sürdürmesini istiyormuşum gibi ellerimi havaya kaldırdım.

"Bu sahne elden gidiyor," dedi, "film elden gidiyor. Bu serseri kalabalığa engel olmak kolay değil."

Tam o sırada, ranchero beklemekte olduğum yere geri döndü. Büyük bir kaygı içinde, "Boğanın bana hiç aldırdığı yok," dedi. "Bu olan bitenler çok tatsız."

Ranchero'nun yanımdan ayrılmasıyla, stadyumdaki kalabalığın protesto dozunu daha da arttırması bir oldu. Bildikleri ne kadar çirkin ve belden aşağı sözcük varsa hepsini bir bir kullanarak bağırıp çağırmaya başladılar. "Baban sana hiç mi taşak bırakmadı, ha?"

Tanrım, hepimiz rezil olmuştuk.

Bu olanlar hiç son bulmayacakmış gibi görünürken, gelmiş geçmiş en büyük boğa güreşçilerinden biri olan Antonio Ordonez girişte gene yanıma yaklaştı. Böyle bir görevi üstlenmiş olmaktan bin pişman olduğu yüzünden okunuyordu. "Antonio, bütün bu olanların onlar için ne anlama geldiğini biliyo-

rum. Başta senin baş matador olduğun duyuruldu. Bu nedenle, boğayla dövüşmeye ilkin sen başlamalısın. Eğer bunu yapmazsan, hiçbirimiz dövüşemeyiz."

"Ama Tocayo..." diyerek karşı çıktım. ("Tocayo" ilk adı seninkiyle aynı olan birine hitap ederken kullandığın bir sözcüktür. Yani "adaş" demektir.)

Ordonez lafımı yarıda kesti. "Ama bunlar," dedi, "eğer boğayla dövüşmezsen bunlar seni linç eder. Ya da çekip giderler ve sen de burada dımdızlak kalırsın. Şimdi hemen ortaya çıkıp boğayla karşı karşıya gelmelisin."

"Sen aklını mı kaçırdın?" dedim. "Ben bir sinema oyuncusuyum, ben boğa güreşçisi değilim ki." Ordonez'e, boğanın yerine onun görevini üstlenebilecek bir inek bulabilirse ancak o zaman bir şeyler yapabileceğimi anlattım.

"Bak," dedi. "Gereken tek şey birkaç hamle yapmak. Onların istediği tek şey senin taşaklı bir olduğunu anlamak, o kadar. Sen onlara bunu bir göster, bak bir anda nasıl bütün o olanları unuturlar."

"Hepsi bu mu?" dedim, içim rahatlamış olarak.

"Hepsi bu. Senin iki yanında ikimiz bulunacağız, ben ve Carlos. Biz boğadan anlarız. Yanına yaklaşmasına kesinlikle izin vermeyeceğiz."

Gerçekte, korkmuş filan değildim, kızmıştım. Seyircinin yanıltılmış olmasına da çok gülmüştüm. "Haydi be sen de," dedim sonunda.

Yazgımda ne varsa diyerek ringe doğru yürüdüm. Kalabalığın büyük bir bölümünden çıt çıkmıyordu; yalnız tek tük laf atanlar oluyordu. Bu işi sürdürenler arasında benim sosyetik kız arkadaşım da vardı. "Meğer sen ödlek herifin tekiymişsin, Antonio!" diye bağırıyordu, "hem de aşağılık bir ödlek!" Bir kadının ağzından bu tür laflar çıktığı görülmüş şey değildi.

Stadyuma doğru şöyle bir baktım; vakit geldi diye düşündüm. Ben artık burada bir sinema oyuncusu değildim, bir erkektim. Ne var ki az sonra oynayacağım oyunun öteki sahnelerden hiçbir farkı yoktu. Ben bir boğa güreşçisiydim; içgüdülerim sayesinde ya sağ kurtulacak ya da ölecektim. Dizlerimin üzerine çöktüm ve boğayla yüz yüze geldim. En iyisi hayvanı kendi üzerime doğru yürümeye zorlamaktı, bunu öğrenmiş-

tim. Birden karşıma dikildi. Başı yerde, üzerime doğru geliyordu. Denetimden çıkmış bir trenden farksızdı. Aman Tanrım! O kadar hızla yanıma yaklaştı ki neredeyse altıma kaçıracaktım. Hiç abartmıyorum, ring tarihinin en heyecanlı hamlesiydi bu. Bana hiçbir şey olmadı. Heyecandan daha bir güçlenmiştim sanki. Daha önce hiç buna benzer bir şey yapmamıştım; bundan daha coşturucu bir şey düşünemezdim. Tanrım, işte şimdi hapı yuttum!

Boğa gitti gitti, ringin öbür ucunda durdu. Gözlerini görebiliyordum, dönüş yapmasını istiyordum. Carlos birkaç feet kadar uzağımda duruyor bir yandan da pelerini boğaya doğru uzatmamı yineliyordu. Ne yapacağımı söylemesine gerek yoktu. Ben bunu kafamda binlerce kez yinelemiştim. O sırada ringlerin tanık olduğu en yürekli matador olduğumu kuruyordum. Boğaya şöyle bir baktım. Bütün o güç ve görkemine karşın, gözleri inanılmayacak kadar üzgün bakıyordu. Bir an, bana bir şey söylemeye çalışıyor sandım; acaba beni hiç incitmeyeceğini mi, yoksa beni delik deşik edeceğini mi söylemek istiyordu, bilmiyorum. Boğa o sırada büyük bir gürültüyle üzerime doğru yürüdü. Dünyam bir anda karardı. Bir toz ve şiir cümbüşü içinde bana yaklaşıyordu. Pelerini ona doğru uzattım, ardından da tam son anda geri çektim.

Bu ikinci hamle birincisinden daha heyecanlı oldu. Kalabalıktan büyük bir alkış yükseldi. Yeniden dizlerimin üzerine çöktüm. Carlos'la Antonio boğaya saldırarak onu ringin dışına çıkardılar. Ayaklarımın dibine çiçekler atılmaya başlandı. Başta yerimden kımıldayamadım. Arkadaşlarım beni ayağa kaldırdılar, onların yardımıyla doğrulabildim. Daha sonra kalabalık beni omuzlarda taşıdı.

Öyle sanıyorum ki daha sonra, bu olay benzerine rastlanmayan coşkulu bir boğa güreşi olarak yıllıklara geçecekti, bu da yalnızca benim için demekti. Bu ne güç! Bu ne mutluluk! On tane Akademi Ödülü kazanmaktan çok daha değerliydi benim için.

Kalabalığın öğleden sonraki oyuna kadar sakinleşeceği yoktu; bu durumda mikrofonu elime alarak kısa bir konuşma yaptım; İspanyolca konuşuyordum. Gösterdikleri sabırdan dolayı herkese teşekkür ettim. Stüdyo avukatlarından kaynakla-

nan bir yanlış anlama yüzünden ortaya çıkan karışıklığı kınadığımı söyledim. Sigortayla sorun çıkabileceğini düşünüp ringe çıkmamı istemediler diyerek bir de yalan attım. Bana bir şey olsaydı, filmi bitiremezlerdi. Kendimi düşündüğüm yok, dedim; ama öteki oyuncularla teknisyenleri riske atmaya hakkım olmadığını söyledim.

Bütün bunlar fasa fiso laflardı, ama herkes yuttu. Daha birkaç dakika öncesine kadar beni taşaklarımdan asmak isteyen bu insanların gözünde şu anda bir kahramandım. Ben muhteşem bir matadordum. Hiç hata yapmazdım.

O gece, büyük bir coşku içinde deliler gibi seviştim; ama benim o sosyetik kız arkadaşımla değil. Gerçi o beni öpücüklere boğarak asıldı durdu; ama bana o biçim bağırdıktan sonra artık ona katlanamazdım. Onu bir kenara ittim ve yerine arkadaşlarından birine el koydum.

Ben boğalar fatihi Antonio Quinn'dim; ben hiç kimseden korkmazdım.

Sesler

Hayaletler bir türlü peşimi bırakmıyor.

Şimdi, bu gezintim boyunca, hiç olmadık bir yerde birden ses ve görüntü olarak karşıma çıkan herhangi bir şey, en ufak bir sanrı karşısında bile korkuya kapılıyorum. Yeni yeni değerlendirmeleriyle beni bin türlü kedere boğarak taciz eden o oğlan değilse, o zaman başka bir şeydir. Ya başımın üzerinde alçacıktan uçan bir kuş ya da bisiklet lastiklerinin yol kıyısına fırlattığı bir çakıl taşı da olabilir. Ya da gözümün kıyıcığında oluşuveren acayip bir gölge. Her sesin, her devinimin bana anlatacağı bir şeyler var sanki.

Ben hayaletlere inanırım. (Gerçekten inanırım!) Nedeni de çok basit: daha önce de hep böyleydik öldükten sonra gene böyle olacağız. Ne benden önce yaşayanlardan öğreneceğim bir şeyin bulunmadığını düşünecek kadar kibirli, ne de bildiklerimi benden sonraki kuşağa aktaracak kadar alçakgönüllüyümdür.

Evet, peşimi bırakmıyorlar; pek yakında bundan da payımı alacağım.

Benim inandığım hayaletler sahici; ama aralarında ötekilerden daha da sahici olanlar var. Örneğin bir Gable var, hani o evdeki; ya da babam, hani hep çağırılmayı bekleyen. Onu çağırmadığım zaman bu sefer de o oğlan var.

Bir de ötekiler. Bir seferinde, Provence'ı çepeçevre kuşatan tepelerde kulağıma bir ses çalındı. Neyin nesi olduğunu anlayabilmem için biraz beklemem gerekti. 1955 yazıydı; Vincente Minelli'nin MGM için yönettiği *Lust for Life* adlı filmde ressam Paul Gauguin rolüne çıkacaktım. Oynayacağım birkaç sahnelik rolüme hazırlanırken, bir öğleden sonra dolaşmaya çıktım ve birden bir zambak tarlasında buldum kendimi. Hemen önümde, ayaklarımın dibinde, yeşil renk pırıl pırıl küçük bir cam şişe gözüme ilişti. Yaklaşık üç inç uzunluğunda, bir inç genişliğinde incecik boyunlu bir şişeydi. Nesli tükenmiş eczacı dükkânlarından kalma bir şeye benziyordu. Şişeyi elime aldım ve hem o yalın güzelliğe hem de hiç olmayacak bir yerde bu denli enfes bir şeye rastlamış olmama şaştım kaldım.

Hiç düşünmeden hemen yerden bir zambak kopardım ve şişenin içine yerleştirdim ve kasabaya doğru yürüyüşümü sürdürdüm. Yolda yürürken, bir yandan cam şişeyi bir yandan da çiçeği inceliyordum. Onlara bir ressam gözüyle bakıyor olmalıydım ki bir an nerede olduğumu unuttum. Bu muhteşem şişeyle bu tek bir çiçek karşısında yutkundum. Bir anda onların dışında her şey silindi sanki.

Başımı doğrulttuğumda bir köy alanındaydım. Kendim için düzenlediğim o küçük vazoya bakıyordum hâlâ, aptal aptal. İlk dürtüm elimdekileri kaldırım üzerindeki kahvelerden birinde bir masanın üzerine bırakmak oldu. Orada bir başkası gönlünce keyfini çıkarabilirdi; fakat tam bunu yapmak üzereyken, arkamdan bir ses, "Hey!" dedi. "Sen ne yapıyorsun öyle?"

Başımı çevirdiğimde hiçbir şey göremeyince ben de şişeyi gene masanın üzerine koydum ve yoluma devam ettim. Bir süre sonra gene aynı ses, "Onu yapma," diye uyardı. Gürül gürül bir sesti. Boğuk, derin ve canlı gibi.

Bu kez, "Nedenmiş o?" diye sordum.

"Yerinde olsam ben o şişeyi oraya koymazdım da ondan."

"Ha, demek koymazdın?"

"Hayır, koymazdım."

O sırada beni o halde görenler kafadan çatlak olduğumu sanmış olmalılar; çünkü bu konuşmayı gerçekmiş gibi sürdürmekteydim. "Baksana bana," dedim, "senin bu küçük çiçeği ne yapacağın umurumda mı yani? Hem sen kim oluyorsun?"

"Ah," diyerek yanıtladı ses, "sen benim kim olduğumu biliyorsun."

Bir anda tanıdım onu. Gauguin'di. Buraya gelmiş bana gerçek bir ressamın, başkalarının ona nasıl baktığına aldırmadan, elindeki camla içindeki çiçeğin güzelliğine dalmış bir halde sokaklarda dolaşacağını anlatıyordu. Gerçek bir ressam kendini işine verir. Varsın başkaları ne düşünürse düşünsün. Sen bir ressamsın. Sen Paul Gauguin'sin.

Bunun üzerine şişeyi masanın üzerinden aldım ve sese hiç aldırmadan yeniden yürümeye koyuldum; fakat aynı zamanda bu sesi içimde oluşan bir ruh belirmesi biçiminde yorumlayarak hiç ciddiye almadım. Ben öteden beri kendi kendimle konuşurum zaten. Gauguin rolünü bu ayaküstü sohbeti de katarak oynamamam için hiçbir neden göremedim. Bence bu çok tutarlı bir şey olurdu.

İki gün sonra, Kirk Douglas'la oynayacağım bir sahnenin çekimi için erken bir saatte çağrı aldım. Onun Vincent van Gogh'una karşılık ben de Gauguin'i oynuyordum. Birbirimizden on iki feet kadar uzaklıkta oturmuş, resim yapıyoruz. Doğruyu söylemek gerekirse, Hollywood biçimi resim yapıyorduk. Birileri zahmet edip tuvallerimize resmin taslağını çizer, biz de kameranın karşısında onların içini doldururduk.

Ben de ressam olduğum için bu işi kendim de pekâlâ becerebilirdim. Kirk bile işin tekniğini kavramıştı; ama onlar bunun böyle yapılmasını istiyorlardı. Kirk bir köprü resmi yapacaktı ben de bir çit resmi yapacaktım, yanında da bir kadın oturuyor olacaktı. Sahne iki ayrı insanın birbirine tamamıyla ters olan resim tekniklerini göstermeyi amaçlıyordu. Yönetmen provalarımızdan hoşnut kalınca sahnenin çekimine karar verdi.

Tam o sırada, gene aynı ses, "Fırçayı yanlış tutuyorsun," dedi.

Başta, Vincente'in sahneyle ilgili bir talimat verdiğini ya da Kirk'in filmde oynadığım karaktere bir şey söylediğini sandım. Tuvalimden başımı doğrultarak, "Biriniz bana bir şey mi söylediniz?" dedim.

Her ikisi de omuz silkti.

Altımdaki küçük tabureyi tekmeleyerek ayağa kalktım. "Deli olmak işten değil," diye bağırdım. Gene o geçen gün işittiğim sesti. Delireceğimi sandım. Bu kez, onu geçiştirmenin olasılığı yoktu; ama onu ciddiye de alamazdım.

Minelli, "Bir şey mi oldu, Tony?" dedi. Tedirgin olduğumu görüyordu.

"Bunu sana anlatmak çok zor, Vincente," dedim. "Utanıyorum." Evet, utanıyordum. Bu arkadaşların beni durduk yerde sinirlenen, duygusal taşkınlıklarına yenik bir oyuncuymuşum gibi görmelerini hiç istemezdim. Bu kez, Kirk Douglas teknisyenlerden birkaç arkadaşla birlikte tedirginliğimin nedenini anlamak için biraz fazla ileri gitti. Bu çalışkan arkadaşlarımın önünde gülünç bir duruma düşmüş olmayı hiç istemezdim.

Minelli, "Neyden utanıyorsun?" dedi.

"Tanrım,"dedim, "insanı o kadar huzursuz ediyor ki." Bir yandan da hem titriyor hem de terliyordum. Titriyorsam kesinlikle bunun bir nedeni vardı. Neler olduğunun kendim de farkında olamadıktan sonra bunu başkalarına nasıl anlatabilirdim?

Minelli, "Bak, Tony," dedi, "biz şimdi burada bir film yapıyoruz. Seni rahatsız eden bir şey varsa, ne olduğunu söyle. Sorun neyse onu aramızda çözeriz."

Son derece sakindi, gerçekten de çok kaygılandı. Durumu ona açıklamaya karar verdim; ama ötekilerin işitmesini istemiyordum. Beni belki anlayacak belki de anlamayacaktı. Kolumu Minelli'nin omuzuna atarak onu bir kenara çektim.

"Söyleyeceğimi saçma bulacaksın ama, Vincente," diyerek sonunda sırrımı açıkladım, "Gauguin burada. Benimle konuşuyor.".

"Burada mı?"

Sorusunu başımla onayladım.

"Peki, sana neler söylüyor?"

"Bana fırçayı ters tuttuğumu söylüyor."

Beni onaylıyormuş gibi, "Yaa," dedi. Söylediklerimi daha bir salim kafayla düşünmek istediği belli oluyordu. Yüzüme uzun uzun baktıktan sonra kahkaha atarak gülmeye başladı. Büyük bir sevinçle gülüyordu. Benim o denli tuhaf ve huzursuz bulduğum şey ona kalırsa sevinilecek bir şeydi. Demek bir hayalet ha? Bak, bu harika işte! Harika! Yeniden katıla katıla gülmeye başkadı. Bu kez ötekiler de ona katıldı.

Minelli, "Mr. Gauguin Tony'yi ziyerete gelmiş," diyerek açıklamada bulundu ve ardından daha çok gülmeye başladı. Sonra bana doğru döndü ve sırtıma birkaç kez vurduktan sonra, "Peki nerede o, Tony?" dedi. "Arkadaşın nerede? Beni onunla tanıştırsana!"

Minelli'ye kalırsa, Paul Gauguin'in ruhunun çevirdiği filmlerden birinin setini ziyarete gelmesi görülmemiş bir şeydi. Sorgulanacak ya da yadsınacak bir şey değildi. Hayır, sevgiyle karşılanacak, kucak açılacak bir şeydi. Anlıyordu.

Ben aklımı kaçıracağımı sanırken Minelli bu olanları çok doğal karşıladı. Ve böylece o filmin her anında Gauguin yanımdan hiç ayrılmadı. O bana ikinci Akademi Ödülü'mü kazandırdı. Zaman zaman hâlâ ondan haber alırım.

Yunanlı Quasimodo

YAŞAMIMA bir kez daha yeniden yön vermeyi kararlaştırdığımda önce bir türlü açıklanamayan bir cilt hastalığına yakalandım, sonra da hiç beklemediğim bir sırada Nikos Kazancakis'le tanıştırıldım.

Paris'te, Lon Chaney ile Charles Loughton'un *The Hunchback of Notre Dame*'ın yeniden filme alınmasına önayak olmalarına çalışıyordum; başrolleri de Esmeralda rolünü üstlenecek olan Gina Lollobrigida ile ben paylaşacaktım. Filme temel alınan Victor Hugo'nun romanını o güne kadar okumamıştım. Atlas Okyanusu'nda yaptığım deniz yolculuğum sırasında filmin çekimine başlamak üzere romanı okumaya daldım. Quasimodo gibi bir ucube yaratığı oynamanın nasıl bir şey olabi-

leceğini keşfe çalışıyordum; ne var ki kitapta aradığım yanıttan çok daha fazla sorularla karşılaştım.

Geceleri yatağımda uzanıp rol üzerinde kara kara düşünürken kendime yeni bir esin arıyordum. Bir sabah, uyandığımda rolle ilgili tüm sıkıntılardan kurtulduğumu hissettim; ama nedenini bir türlü açıklayamıyordum. Sanki Quasimodo geceleyin gelmiş ve bende karar kılmıştı, bunu iyice anladım. İşe koyulmak, bundan nasıl bir şey çıkarabileceğimi düşünmek için daha fazla bekleyemezdim. Az sonra traş olmak için kamaramdaki aynanın karşısına geçtim ve bir de baktım ki yüzüm korkunç biçimde çarpılmış. Hasta filan değildim; ama yüzüm ölü yüzü gibiydi. İnanılmaz bir şeydi. Daha önce hiç böyle bir şey başıma gelmemişti. Bir ucube yaratığı oynamayı uzun uzun düşünmeye koyulunca, saplantım kendini bedenimde belli etmişti. Benim dışımda kim görse olaya hiç kuşku yok ya kurdeşen gözüyle bakardı ya da bir yüz hastalığı. Ama ben işin iç yüzünü anladım.

Başta, hiç de tasalanacak bir şey gibi görünmüyordu. Çok solgun görünüyordum; yüzüm tanınmayacak kadar şişmişti. O kadar renksizdi ki çürük bir elmayı andırıyordu. Akla gelebilecek en kötü olasılık sayesinde film yapımcılarını bir miktar makyaj giderinden kurtarabileceğimi düşünüyordum. Bununla birlikte, film setine geldiğimde, makyajcılar çok kaygılandı. Durumum her gün biraz daha kötüye gidiyordu. Filmi ayakta tutabilmek için gereken sürekliliği sağlamak için zor günler yaşayacaklardı. Yapımı ertelemekten ve filmi beklemeye almaktan başka yapılacak bir şey yoktu. Hastalığın başladığı gibi gene öyle bir çabuk iyileşeceği umuluyordu.

O süre içinde, filmin yapımcıları peş peşe birçok uzman doktor çağırdılar. Dünyanın her köşesinden, Almanya, İsveç ve Amerika'dan gelen doktorlara göründüm. Çok güçlü asit solüsyonlarını denediler, röntgen tedavileri, bağırsaklarımı berbat etmekten başka bir işe yaramayan özel ilaçlar. Bir soytarı, bir sonuç alacağını sanarak, yüzümü zımpara taşıyla iyileştirmeye bile kalktı. Haftalarca, şımarık bir ucube yaratık gibi Plaza Atheneé otelinin çatı katında yaşadım; arada bir tanınmış doktorlar her derde deva ilaçlarıyla beni görmeye geliyorlardı. Bir süre sonra, ünlü olmayanlar da boy göstermeye başladı.

Her şey yapılıyordu, yeter ki çekimler başlasındı. Bu olasılıklar düşünülerek yapımcılar sigortalanmıştı; ne var ki onlar da bir an önce çekimlere kaldığı yerden devam etmeliydiler. Oyuncularla teknisyenleri sonsuza dek bekletemezlerdi.

Öte yandan, kaldığım çatı katında, yolun karşısındaki otelden gelen bir grup genç modellere öyküler anlatarak vakit geçiriyordum. Paris'te olduğumu işiten kızlar benimle tanışmak istemişler. Konuğum olmakla beni çok sevindirdiler. Bir süre bir ucube yaratık olduğumu unutarak, yüzümü ipek bir mendille örttüm ve mendili de bir sağa bir sola oynatıp durdum.

Bir süre sonra, yapımcılar daha fazla beklememeye karar verdiler. Ben otel süvitinde bu denli garip ve bir o kadar da korkunç durumdayken, benim rolüm filmdeki işi başından aşkın olmayan her oyuncuya teklif edilmekteydi. (Hatta bir ara, aynı rol için Marlon Brando'yu bile düşündükleri kulağıma çalındı.) Fakat Gina Lollobrigida benim adıma buna karşı çıktı ve bensiz filmde oynamayı kabul etmedi. Onun bu inceliği bana birkaç haftalık nekahat dönemi daha kazandırmış oldu. Bunu hiç unutamam. Şifa bulma umuduyla vakit geçirmeye de alıştım. Stüdyonun getirdiği bu doktorların yüzümdeki hastalıktan bir bok anladığı yoktu. Gerçekten de çok berbat bir görünümdeydim... kabarcıklar, şekilsiz kızartılar, şişkinlikler. Bunun dışında, kendimi çok iyi hissediyordum; fakat görüntüm gerçekten de berbattı. Her gün, aynanın önünde yeni bir serüven yaşıyordum. Uzmanlar durumumu bir türlü açıklayamıyorlardı.

Sonunda, Paris'in eski mahallelerinden birinde, daracık karanlık bir sokakta oturan yaşlıca bir doktora görünmemi önerdiler. Doktorun gerçek bir şarlatan olduğu söyleniyordu, ama kimin umurunda? Her yolu denemeye kararlıydım. Muayene için ofisine gittiğimde yanlış bir adrese geldiğimi sandım; çünkü bir doktor ofisinden çok bir sahaf dükkânına benziyordu. Yerlerde öbek öbek kâğıtlar; boş ilaç şişeleri; tavana kadar birbiri üzerine yığılmış kitaplar.

Yolda gelirken kendimi gelen geçenlerin meraklı bakışlarından kurtarmak için, (Hayır, niyetim onları benden kurtarmak değildi!) gene o mendillerimden birini kullanıyordum. Yaşlı doktora yüzümün feci durumunu göstermek için mendili uzaklaştırdım.

Yüzümü büyük ve çatlak bir büyüteçin altında inceledikten sonra, "Sen buraya Quasimodo'yu oynamaya mı geldin?" diye sordu. Öyküyü daha önce telefonda anlatmıştım.

"Evet," dedim.

"Demek bir ucubeye benziyorsun, öyle mi?"

"Evet."

Bir süre düşündükten sonra sesli sesli gülmeye başladı.

"Durumum çok mu komik?" dedim. Onu öğrenmek istiyordum. Yaşamım yıkılıp giderken bu şarlatan da karşıma geçmiş gülüyordu.

Doktor sordu: "Kazantzakis adını işittiniz mi hiç?"

Bunun ne tür bir asit olduğunu merak ettim. "Hayır," dedim.

"Nedir o?"

"Nedir o değil," dedi. "Kimdir o diye soracaksın. Nikos Kazancakis, o bir yazar."

Yanlış bir adrese geldiğime şimdi emin olmuştum işte. Belki de bir sahaf dükkanıydı burası. Yaşlı adam büyüteci yere bıraktı ve tozlu kitapların arasında aramaya başladı ve aradığı kitabı kirli bir teknenin altında buldu. Pantolonuna sürterek kitabın tozunu alırken öksürmeye başladı. Tekrar sesli sesli güldü.

Kitabı bana doğru uzatırken, "İşte bu," dedi. Kitap lime lime olmuştu; üzerine birileri işemiş gibiydi sanki. "Sen şimdi evine git ve onu oku."

"Peki yüzümün nesi varmış?" dedim.

"Ha, o hiç önemli değil," dedi. "Ucube bir yaratık olmanın ne mene bir şey olduğunu anlamak istemişsin. Nasıl olsa anlamışsındır artık. Sen doğru eve git ve yüzünü sabun filan kullanmadan maden suyuyla bir güzel yıka. Ara sıra da kafur ruhuyla süngerlersin."

Para çıkarmak için elimi cebime doğru uzattım. Ona doktorluk vizitesi için mi yoksa bana verdiği o kitap için mi ödeme yapacaktım, işte onu bilemiyordum.

Elini havaya kaldırarak, "Borcun yok," dedi.

"Peki ya kitabın parası?"

"Kitap bana bir armağandı. Sen de onu ilerde bir başkasına verirsin."

Otele dönünce yüzümü şişe suyuyla güzelce yıkadım; son-

ra da canım acıyıncaya dek kafur ruhuyla oğdum. Yüzüm bu kez daha da yandı. Yatağıma girdim ve kitabı açtım. Adı *The Saviors of God* ("Tanrı'nın Kurtarıcıları") idi. Kitap baştan başa bilinç ile bilinçaltı arasındaki boşlukları, yani en tepede yaşayanların dünyasıyla en dipte yaşayanların dünyasını anlatıyordu.

Kitabı son sayfasına kadar okumadan uyuyamadım. Kazancakis sayesinde, bir zamanlar Sylvia'yla birlikte incelediğim düşünürleri daha yakından tanımış oldum: Nietzsche, Dante, Budha. Kitap kesinlikle kendi yaratısıydı ve tamamiyle özgündü. O güne kadar onun gibi biriyle hiç karşılaşmamıştım. 1956'da, yani Kazancakis'in ölümünden bir yıl önceydi; kitabı başucumdaki komodinin üzerine bırakırken yeni bir yaşama başlamak üzereymiş gibiydim.

Tam yirmi dört saat ve aralıksız ölü gibi uyumuşum. Uyandığımda, yüzümün düzelmeye başladığını anladım. Sanki on yıl gençleşmiştim.Yüzüme bir kez daha şişe suyu ve kafur ruhu uyguladım. Sonra da iyileşmeye başladığımı haber vermek için stüdyoya telefon ettim. Belki de bir iki gün içinde çalışmaya başlayabilirdim.

Doktorun emrini yerine getirmedim, kitabı bir başkasına vermedim. Fakat onun yerine sanırım daha iyi bir şey yaptım. Otel görevlilerinden birini aşağıya göndererek en yakın kitapçı dükkânıyla telefon bağlantısı kurmasını istedim. Hattın öbür ucunda konuyu iyi bilen bir memur çıktı karşıma; bana Kazancakis'in bir başka kitabını önerdi ve onu da hemen odama yolladı. Tekrar yatağa girdim ve kitabı okumaya daldım.

Roman salt et ve sinirden oluşan Zorba adında çılgın bir ihtiyar keçiyi anlatıyordu; yazar şunu demeye getiriyordu ki gerçek yaşam kavgası özgürlük kavgası değildir, daha çok özgürlüğü arama kavgasıdır; bir insan ancak mutluluğu gerçekten arıyorsa bulabilir. Bunun çok güzel fakat trajik bir ileti olduğunu düşündüm.

The Saviors of God adlı kitabın lime lime olmuş o nüshasını hâlâ saklarım. Sayfa kenarlarına eklediğim notlarla sözcük altlarına çizdiğim çizgilerin izleri hâlâ durur. Bende *Zorba the Greek*'in ilk baskısı da var; o da tıpkı öyle. Her iki romanı da iyice sindirmem gerek. Ama bunu becerebileceğimden pek emin değilim.

ONUNCU BÖLÜM

Doğrular ve Cesaretler

FILMLERDE her şey birbirine bağlanarak sonlanır. Biz Hollywood sakinleri de öyle, gizli bir karıştırıcının içinde çekilerek birbirimize iyice benzememiz, sürekli olarak birbirimizle toslaşmamız için lastik top gibi hep aynı duvara fırlatılıp duruyuz.

İlk karşılaşmamızdan yıllar sonra, George Cukor'la gene toslaştım; onu gördüğüme sevindiğimi söyleyemem. Paramount'a sözleşmeli olarak çevireceğim bir filmde, *Wild Is the Wind*'de, beni bu adam yönetecekti. Ondan kurtulmanın yolu yoktu. Kafamda bunun çok güzel bir film olacağını tasarlıyordum.

Cukor ve yapımcı Hal Wallis açısından işin en güzel yanı, kızkardeşi öldükten sonra karımın görevini üstlenmek üzere Amerika'ya gelecek olan baldızımı İtalyan sinemasının kraliçesi Anna Magnani'nin oynayacak olmasıydı. En başta, böyle bir bağlama pek de hoş bakmadığımı rahatlıkla söyleyebilirm. Roma da tıpkı Hollywood gibiydi. Ben Fellini ve Rossellini'yle yakın ilişkiler kurduktan sonra, Magnani'yle çok sayıda ortak dostlarımız oldu; ama hiç birlikte çalışmamıştık. Saf kan Alman çoban köpekleriyle Via Veneto'da dolaşmaya çıktığında onu seyretmiş olmam insanı yüreklendirse de onunla aynı filmde oynayacağım için kaygıya düşmediğimi söyleyemem. Fırtına gibi, her an parlayan bir oyuncuydu; aynı zamanda da gerçek bir prima donna'ydı. Aslında bunlar bana ne gerekti?

Anna Magnani döneminin en alımlı yıldızlarından biriydi; Nevada'da, Carson City'de çevrilen *Wild Is the Wind*'in setinde daha ilk gün kendini herkese kabul ettirdi; bunu hem de daha

oyunculuğunu göstermeden başarmıştı. Günlerden Pazartesiydi; Cukor, çekimler başlamadan önce, filmde rol alacak başlıca oyuncuları bir hafta sürecek provaya çağırdı. Görünüşe bakılırsa, büyük oyuncu Magnani'yi kimse rahatsız edemezdi. Cuma gününe kadar ortalıkta görünmedi; ve bu arada, otel odalarımızın kapı altlarından her birimize kendi el yazısıyla hazırlanmış birer davetiye bıraktı: hepimizi onun için kiralanan villada geç saatte makarna yemeye çağırıyordu.

Carson City'de zaten yapacak fazla bir şey yoktu; bu yüzden bu şahane çağrıyı hepimiz kabul ettik. Ben oldukça geç gittim. Magnani'nin maiyetinde çalışanların yanı sıra Cukor, Tony Franciosa, Dolores Hart ve öteki oyunculardan birkaçı daha gittiğimde oradaydı. Ev sahibemiz geniş bir çember oluşturarak oturmamızı istedi. Yemekten önce bir salon oyunu oynanacağını açıkladı; neden böyle bir şeye gerek gördüğünü de anlattı. "Biz bu filmde hepimiz madem ki bir aile oluşturacağız," diye başladı, "böylece birbirimizi daha yakından tanımış oluruz. Siz de böyle düşünmüyor musunuz?"

İçimizden birkaçı bu söylenenleri başıyla sinirli sinirli onayladı.

Bu oyunun adı Gerçeği Söylemek'ti. İlk soruyu Magnani soracaktı; ancak soru doğru olarak yanıtlanmış olmalıydı. Oyunun tek kuralı bu, dedi. Daha sonra odanın içinde dağılıp sıra olacaktık. Bu arada ne öğrenmek istediğimizi birbirimize soracaktık.

Partiler kadar nefret ettiğim bir de bu salon oyunları vardı. Ne var ki oyuna katılmayı da istiyordum. Büyük oyuncu Magnani'nin gözümü yıldırmasına, beni pes etmiş bir durumda bırakmasına fırsat vermeyecektim. Onun benden üstün nesi vardı? Buradaki insanlardan gizli saklı hiçbir şeyim yoktu. Ayrıca gerçeği söylerken insan kendini sonuna dek özgür hissetmez mi? Haydi bakalım, gerçek, diye güldüm. Haydi gel!

Cukor, saklanacak bir şeyi olduğunu hissetmiş olacak ki, çemberden uzaklaştı ve az sonra da sıvıştı. Onun gerçekle bir alacağı vereceği yoktu. Magnani, gözlerini devirerek, yönetmenin yatak odası alışkanlıkları hakkında küfürle karışık birşeyler söyledi. Zavallı adam, doldurulduktan bir gün sonra uçan helyumlu bir balon gibi odadan kayboldu.

Cukor'a yol verdikten sonra, Magnani oyunu başlatmak için bana döndü. Gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Büyük bir sıkıntı içinde, "Tony, benimle düzüşmek ister miydin?" diye sordu. Bunu o denli belirgin bir vurguyla söyledi ki o çirkin sözcük eğlenceli bir sözcükmüş gibi geldi kulağımıza.

Ya, demek ki bu tür bir oyunmuş kafasındaki? Hiç duraklamadan yanıtımı verdim: "Hayır."

Magnani verdiğim yanıt karşısında çok şaşırmışa benziyordu; hatta biraz da incindi gibi geldi bana. Ne denli içtenlikli olduğumu halimden tavrımdan hemen anladı. Ben kurallarla oynamıyordum.

"Peki, Dolores Hart'la düzüşmek ister miydin?" diye sürdürdü.

Ben buna karşı çıktım. "Bir dakika. Sanırım, herkese tek bir soru sorulacak demiştin. Kural böyleydi."

"Ben oyun sırasında kurallarda sıkça değişiklik yaparım. Sen şimdi soruma yanıt ver."

Zavallı Dolores Hart adına çok utandım. O daha on dokuzundaydı ve insanın soluğunu kesecek kadar da güzeldi. Onun iffetine el koyan kişi konumunda olmayı hiç istemezdim. (Tanrım, onların hepsi de bakireymiş gibi görünürlerdi ya...) Ben, biraz da dürüst davranmış olmak için,"Hayır," dedim. Kızı daha yakın ilişkiler içinde tanıma fırsatım olsaydı buna da çok sevinirdim; fakat kızlığı üzerinde hak iddia etmek ne haddimeydi? Onun kendi yaşında bir erkekle olması gerekirdi.

Magnani tedirginliğime sevinmişe benziyordu; bu yüzden fazla üstelemedi. Bu kez döndü, Dolores'ı sıkıştırmayı denedi. "Peki ya sen ne düşünüyorsun, canım?" diye başladı. "Tony Quinn'le düzüşmeyi ister miydin?"

Dolores, hiç duraklamadan, "Evet," dedi. Kız ağırbaşlı görünmeye çalışsa da kıpkırmızı oldu. Yanıt gururumu okşamıştı; fakat bu yanıta güvenerek harekete geçemezdim ya. Onun kılına bile dokunamazdım. O benim kızlarımdan biri gibiydi. (Gerçekten de filmde kızım rolünü oynuyordu.)

Magnani bir türlü oyuna son vermek istemiyordu. Zavallı kızın yanıtını öylece bıraktıktan sonra sekreterine döndü. Sekreter otuzunu az aşkın güzel bir kadındı. "Llydia, kocan seninle hiç ters ilişkide bulundu mu?" dedi.

Böyle bir soru karşısında hepimiz çok utandık. Llydia yutkundu, bir şey söyleyemedi. O anda Magnani'yi gebertebilirdim; fakat kaltak bir türlü susmuyordu. Bu kez berberine döndü. "Carla bugüne kadar kaç erkekle düzüştün?"

Carla annemden de yaşlı görünüyordu. Kadın iki parmağını havaya kaldırdıktan sonra hemen önüne baktı.

Şimdi de sıra Tony Franciosa'daydı. "Antonio, benimle düzüşmek ister miydin?" demeyi denedi.

Tony güçlü kuvvetli bir delikanlıydı. Magnani'nin hırslı ve şehvetli bir kadın olduğu da su götürmezdi. Delikanlının yanıt vermesi fazla vakit almadı. "Evet," dedi. "Elbette isterim."

"Tamam," dedi Magnani. "Oyun sona ermiştir."

Görünüşe bakılırsa, aradığı yanıtı bulmuştu; şimdi başka bir konuya geçilebilirdi. O akşam daha sonra herhangi bir tatsız olay yaşanmadı; salon oyunu da ev sahibemizin hiç ummadığı bir biçimde başarıyla sonuçlanmıştı. Oyuncu kadrosu Magnani'den hoşlanmamak konusunda o kadar uyumlu davrandı ki bu olay hepimizi birbirine daha da yaklaştırdı. Ben bile George Cukor'la daha yakın arkadaşlık kurabildim; oysa öteden beri onunla en ufak bir ortak yanımızın bulunmadığı fikrindeydim. Melodramatik bir senaryodan beni üçüncü kez Akademi Ödülü'ne aday göstermeyi başardı. (En iyi erkek oyuncu dalında bu benim ilk adaylığımdı.) Ne var ki *The Bridge on the River Kwai* filmindeki oyunuyla biriciliği kazanan Alec Guinness'e Oscar'ı kaptırdım. Cukor çok güzel bir film ortaya çıkarmış olmalıydı ki Magnani de en iyi kadın oyuncu dalında aday olmuştu.

Magnani gerçek anlamıyla bir baş belasıydı; film boyunca aptalca şakalar yaparak beni sinirlendirdi durdu. O kadar kafamı kızdırdı ki bana neredeyse yapmayacağım şeyleri bile yaptırttı. Bir öğleden sonra, filmi tamamlamak için Paramount stüdyolarına döndükten sonra, stüdyo lokantasında yemek yiyen kayınpederimin masasının önünden geçip geçemeyeceğimi öğrenmek istedi. Bu gerçekten de denemeye değerdi. O güne kadar beni hiç düşünmedi; kafasından neler geçirdiği hiç önemli değil diye düşünmüştüm; demek önemliymiş. Cecil B. De Mille'in arka bahçesinde, onunla rahat rahat bir arada bu-

lunmak hiç de öyle önemli bir olay olmamalıydı; demek o da önemliymiş. Aradan o kadar yıl geçtikten sonra bile, kazandığım bütün o başarılara karşın, onunla bir arada görünmekten hâlâ çekiniyordum. Onun varlığı oyunculuk mesleğimin başında beni çok ezmişti; nefret dolu o kıskançlığı hâlâ unutabilmiş değilim. Bırakacağı kalıtta benim de adımın geçeceğini hiç mi hiç içime sindiremezdim. Ya da, o günlerde, benim kalıtımda onunkinin adının geçmesini.

1957 yılında, De Mille Paramount stüdyoları üzerindeki etkili varlığını hâlâ sürdürmekteydi. Ama artık sağlığı iyice bozulmuştu; yakın bir geçmişe kadar sürdürebildiği üretkenliğini gösteremiyordu. Ne var ki hâlâ stüdyo lokantasının en güzel yerinde kurulmuş özel bir masası vardı; bir kral gibi her şeyi o masanın başından yönetirdi. İşe yeni başlayan birisinin De Mille'in kim olduğunu ve neyi simgelediğini öğrenmeden bu büyük adamın masasının yanından geçmesi olası değildi. Onun birlikte yemek yemek için birini masasına çağırması İngiltere Kralı'nın kabul resmine kabul edilmesi gibi bir şeydi.

Kuşkusuz, o baş masaya sıkça çağırılmazdım; yemek saati gelince de böyle bir çağrıyı atlatmaya bakardım. Stüdyo lokantası üç bin kişiyi alacak kadar geniş bir yerdi; bu yüzden insan birilerine görünmeden edebilirdi.Yani, Magnani ortaya çıkıncıya dek. Kayınpederimle aramdaki gerginliğin uzun geçmişini o da biliyordu. Paramount'la imzaladığım ilk sözleşmeden sonra herkesin arkamdan neler konuştuğunu da biliyordu. Beni bir şeye yöneltmek için hangi düğmeye basılacağını çok iyi kavramıştı.

Bir öğleden sonra, yemeğimizi yerken, "Tony," dedi, "bence sen elini kolunu sallayarak onun masasının önünden geçemezsin." Benimle açıkça bahse tutuşuyordu; bir yandan da tepkimi merak ediyordu.

"Hem de nasıl," diyerek anında yanıt verdim. "Ne zaman ve nerede, sen onu söyle." Beni hiçbir şey beceremeyen biri gibi görmeye can atıyordu. Bense buna izin veremezdim.

"Burada ve hem de şimdi," dedi. "Yoksa senin için uygun değil mi?" Beni sınamak istediğine göre, ben de bu işin üstesinden geleceğimi gösterirdim ona. Ayağa kalktım. Tıpkı ilerde bir gün olmayı düşlediğim ünlü bir sinema yıldızı gibi De Mil-

le'in masasının önünden yürüdüm gittim. Birçoklarının gözünde o mükemmelliğe çoktan eriştiğimi biliyordum; ama De Mille'in gözünde eski püskü giysiler içinde dolaşan kara derili biri olarak kalmaktan korkuyordum. Beni kendi dünyasına kabul etmedikçe yerim asla orası olamayacaktı.

Kendimi kanıtlamaya çalıştığım o kısacık süre içinde sanırım gizlice mutfağa sıvışmadığımdan emin olabilmek için, Magnani de bana eşlik etti ve huzursuzluğum karşısında, sanki kendi marifetiymiş gibi, çok sevindi; ama gerçekten de onun marifetiydi.

Ağır ağır yanından geçerken, De Mille, "Merhaba, Tony," dedi.

Ben de, "Mr. De Mille" diyerek karşılık verdim. Daha samimi koşullar içinde olamadığımız için çok sıkılgan davranıyordum.

Yanındaki boş sandalyeyi gösterek, "Gelsene," dedi. "Gel otur, burada her ikinize de yer var." Miss Magnani'yi karşılamak için ayağa kalktı ve ona da bir sandalye uzattı. Gerçekte, bugüne dek hiç bu denli yürekten davrandığını görmemiştim. Ama ben onu hâlâ delikanlıyken korkup durduğum o duygusuz umacı olarak kafamda yaşatmaktaydım. Onun nazik tavırlarına asla güvenmemiştim.

Magnani'ye dönerek sordu: "Bu filmde Tony'yi nasıl buldun bakalım?"

Neden rol arkadaşımın kendi oyununa ilgi göstermedi de her zaman olduğu gibi gene benimkiyle ilgilendi acaba? Yoksa, bunca yıldan sonra, sonunda onu utandıracağımdan mı korktu? Yoksa böyle bir şeye sevinirdi de renk mi vermiyordu?

Magnani, beni hiç de öyle göklere çıkarmak niyetinde değildi, "Bunu yakında anlarız," dedi.

Kayınpederim, "Filmin prova baskılarını gördüm. Her ikiniz de çok iyiydiniz," dedi.

Magnani buna çok sevindiğini hemen belli etti.

Bense bir şeyler olacağını beklediğim için acemice güldüm; fazla beklememe gerek kalmadı. De Mille'in de masaya yatırmak istediği bir sorunu vardı. Bana doğru dönerek, "Tony," dedi, " az önce Yul Brynner'la yemek yiyorduk. Sözleşme imzalamadan film çevirmeye yanaşmıyor."

Konuyla ilgileniyormuşum gibi yaparak, "Demek öyle?" dedim.

"Başrol oyunculuğu için sözleşme imzaladı. Filmi de onun yöneteceğini umuyordum. Oyuncularla arası çok iyidir, bunu biliyorsun, öyle değil mi?"

"Hayır," diyerek işi idare etmeye çalıştım, "bunu hiç bilmiyordum."

"Ben de ona damadımın sinema oyuncusu olduğunu, bugüne kadar birkaç güzel film çevirdiğini, filmi yönetmeyi üstleneceğinden emin olduğumu söyledim."

Kayınpederim için film yönetmeyi bugüne kadar hiç istememişimdir; ama bu konuda ne düşündüğünü öğrenmek istedim. "Hangi film bu?" diye sordum.

"*Buccaneer* yeniden filme alınıyor. Mr Brynner bundan çok güzel bir muzikal film yapılabileceği kanısında."

Bir korsan filminin müzikalleştirilmesinde nasıl bir ilginç yan olabileceğini anlayamadım. İnsanın merakını kamçılayan böyle bir durum karşısında aldırmazlık da edemezdim.

De Mille bu konuda kararsız tavır aldığımı hemen anlamıştı. "Ben de bir müzikal film yapılmasını düşünmüyorum elbet." dedi. "Ama Mr Brynner ille de müzikal olsun derse müzikal yaparız. Olmazsa vurdulu kırdılı bir serüven filmi yaparız olur biter."

Kayınpederim cin gibi akıllı bir adamdı. Bozulan sağlığının konulu bir film daha yönetmenin zorluklarını kaldıramayacağını biliyordu. Filmi yönetmesine karar verilmiş birinin De Mille patentli bir film yapması için yönlendirilemeyeceğini de biliyordu. Onun istediği gibi bir film yapılması için ona ilk kez yönetmenliğe soyunan biri gerekiyordu: büyük ününe karşı çıkmayı göze alamayacak biri. Yul Brynner ile benim hangi noktalarda birbirimizden ayrı düştüğümüzü de biliyordu.

Brynner'ı New York'ta tiyatro çalışmaları sırasında tanımıştım. Bence o gösteri dünyasının en tafracı insanlarından biriydi. Kahve rengi şeylere karşı aşırı bir düşkünlüğü vardı. Sahnede yeni bir oyuna başladığımızda, soyunma odasını baştan başa iç karatıcı koyu bir kahve rengine boyatırdı. Ben de onun perde arkasında, türlü çeşit saçmalıklarla dolu odasının içinde tek başına uzandığını kurardım. O denli tatsız ve çekil-

mez biriydi ki kimileyin onun ruhunu da boyamış olduklarını düşünürdüm.

O sıralar, Brynner'in üzerinde çalıştığı yalnızca The Buccaneer değildi. *The King and I* ile De Mille'in *The Ten Commandments*'inde başrol oyuncusu olarak parladıktan sonra havalarda uçuyordu; çok aranan bir oyuncu olmuştu. Benimse tek değerli şey olarak düşündüğüm bu değildi. Birbirimize pek o kadar saygılı davranmasak da, Akira Kurosawa'nın *Seven Samurai* adlı klasik Japon serüven filminin Amerika'daki gösterim hakkını ortaklaşa satın almıştık. Film *La Strada*'dan bir yıl önce en iyi yabancı film dalında Oscar kazanmıştı. Her ikimiz de Kurosawa'nın filminden bir western yapmayı düşünüyorduk. Birbirimize teklif götürerek boş yere fiyatı yükseltmeye gerek görmedik. Sıra film yapımına geldiğinde, yeni ortağım gibi birtakım dolaplar çevirerek işe başlamaktan yana değildim. Birkaç ay sonra, Brynner, beni kandırıp filmdeki payıma el koyacak ve *The Magnificient Seven* filminin yapımına bensiz devam edecekti. Onun bu düzenbazlığını asla unutamamışımdır.

De Mille, tıpkı bir maestro gibi, Brynner'a karşı beni kullanıyordu. "Bu önerimi onun gibi geri çevirmeyeceksin, değil mi Tony?" diye sordu. "Çevirmeyeceksin, değil mi oğlum?"

Tony, oğlum mu? Ben ne zamandan beri onun oğlu, Tony'si oluyormuşum? "Bilmiyorum, Mr. De Mille," diyerek kekeledim. "Şu sıralar başka bir işim var. Film yönetmekten de hiç anlamam. Başımda bir yığın işler var."

"Ne demek başka işlerin var? Senin işin film yapmak. Bu da bir film işte."

"Bugüne dek hiç film yönetmedim."

"Demek bugüne dek hiç film yönetmedin? Herkes bu işe nasıl olsa bir yerde başlıyor işte. Bana hayır demeyeceksin, öyle değil mi? Korkak davranmayacaksın, değil mi?"

Neden böyle yapmak, bu tür sözcükler kullanmak gereğini duyuyordu? "Hayır, efendim," dedim. "Korkak filan değilim; her şeyden önce, senaryoyu görmem gerek."

Hollywood budur işte; senaryoyu göreyim dedin mi ağlayan amcadan farkın kalmaz. De Mille de bunun böyle olduğunu bilirdi. "Senaryoyu bugün öğleden sonra ofisine gönderirim," dedi.

İhtiyarın elini sıktıktan sonra Magnani'yle yemek yediğimiz masaya döndüm. Magnani, "Zokayı yemişe benziyorsun, Antonio," diye takıldı.

"Göreceğiz. Herhangi bir şeye söz vermiş değilim henüz."

Ama, kazın ayağı hiç de öyle değil, diyordum içimden.

Senaryoyu o gece eve götürdüm ve okuyunca dehşete kapıldım. Bir sürü sıkıcı, aptalca konuşmalarla doluydu. Bu senaryoyla ne yapacağımı bilemiyordum. Konuyu bir de Katherine'e açtım. Özellikle de, dikkatini çekebilmek için dinsel makalelerini okumasına engel olabildiğim bir sırada. Ona lokantada konuşulanları bir bir anlattım. "Herkesin önünde beni yarışmaya çağırdı sanki. Yapabileceğim başka bir şey yoktu."

"Ah, Tony," diyerek kesti attı. "Çocuk musun sen? Bu filmi yapmak istiyorsan durma yap. Eğer cesaretini kanıtlamak içinse sakın yapma. İnsanın yaşamı bu çeşit ıvır zıvır çekişmelerle geçmemeli, bunu sen de biliyorsun."

"Biliyorum," dedim; ama bildiğimden pek emin değildim.

"Senaryo nasıl bir şey?"

"Bir boka benzemiyor."

"Bunun için sana bir de yazar verecek mi?"

"Sanırım bir yazar verecek."

"Sen al o yazarı. Ve, ancak senaryoyu yeni baştan yazarsan bu filmi yapabileceğini, söyle ona."

Ben de öyle yaptım. De Mille senaryonun yeni baştan yazılmasına izin verdi. Bunun üzerine ben de Abby Nann adında yetenekli genç bir yazarı tuttum. Böylece Jean Lafitte'nın yaşamının herkesçe bilinen anlatımına çok az dokunarak filmi tamamiyle yeni baştan yönetmeye karar verdik. Abby geleneksel korsan hikâyeleri üzerinde geniş bir araştırmaya girdi. Film, Amerika'nın denizcilik alanındaki çıkarları uğruna verilmiş savaşları , denizlerde yaşanılan dramları ve özellikle de New Orleans savaşını çok doğru olarak yansıtsın istiyorduk. Eski Hollywood yapımı, abartmalı korsan serüvenlerine hiç benzemeyen bir film olmalıydı.

Birkaç hafta sonra, Abby belli bir dönemin özeliklerini taşıyan harika bir senaryo ortaya çıkardı. Ne var ki adından

başka hiçbir şeyi De Mille'inkine benzemiyordu. (Neyse ki filmde yüksek sesle şarkı söylemesi için Yul Brynner'a yer yoktu) Senaryoyu aldım kayınpederime götürdüm ve masasının üzerine koydum. "İşte, filmini yapmak istediğim senaryo bu," dedim.

Ertesi sabah beni ofisine çağırdı. "Tony, ben bu filmi yapmak istemiyorum," dedi. "Yapamam. Çok kasvetli, çok politik bir senaryo bu. Korsan filmleri politika ağırlıklı olmamalı bence. Halk bu tür filmleri tutmaz. Korsan filmleri görkemli olmalı, seyircileri eğlendirmeli, masal gibi bir şey olmalı. Korsan filmleri konusu denizlerde geçen westernlere benzemeli."

"Ama John Wayne gibi kovboylar kalmadı artık," diyerek akıl yürüttüm. "Gary Cooper gibi kovboyları nerede bulacaksın? Tyrone Power ya da Douglas Fairbanks gibi korsanlar da yok artık."

Yapmacıklı bir kendini beğenmişlikle,"Ne yazık ki doğru," dedi De Mille. "Onların hepsini ben üne kavuşturdum."

Adamı basma kalıp düşüncelerden vazgeçirmek için çene çalmanın bir anlamı yoktu; artık iyice belli oldu ki bu filmi yapmak zorundaydım yoksa böyle bir fırsat bir daha asla elime geçmeyecekti.

Sonunda, savunduğum görüşü terkederek De Mille'inkine katıldım; bunu neden yaptığımı da asla anlayamadım. Belki de senaryo yeni baştan yazıldığı sırada sözleşme imzaladığım Chuck Heston, Claire Bloom, Charles Boyer, Inger Stevens, E.G.Marsall, Lorne Greene gibi ünlü yıldızlara gereksinim duyulacağı için. Belki de Jean Lafitte rolünü oynamayı daha önce kabul eden Yul Brynner'e gereksinim duyulacağı için. Belki de son anda filmi yapmaktan vazgeçerek onun gözünde küçük düşmeyi istemediğim için. Bu filmi yönetmeyi o çok istiyordu; ama ben de çok istiyordum.

De Mille film yönetme konusunda bende öyle bir heves uyandırdı, ayrıca bu işe o kadar ısınmıştım ki ok yaydan fırladığı için artık geri adım atamazdım.

Bunda belki de bir takım faktörlerin denk düşmesi rol oynadı, ama bir şey var ki onu göz ardı edemem: o gün öğleden sonra, Anna Magnani beni patronun masasına sürükleyerek götürmeseydi ve kayınpederime hem de kendi çöplüğün-

de karşı çıkmam için beni yüreklendirmeseydi ben o lokantaya dünyada ayağımı atamazdım.

Son Makaslama

BEN BİR Cecil De Mille olamazdım. Olmaya da çalışmadım. Benim yapmak istediğim film yaşamın kendisinden daha ayrıntılı değildi, tam tersi; ne var ki De Mille'in o güne kadar beyazperdeye aktardıklarından çok daha içtenlikliydi. Kayınpederim insanoğlunun dramından yola çıkarak hiç olmayacak öykülerden filmler yapmıştı; oysa ben Jean Lafitte'i ve onun New Orleans toplumundaki yerini anlatan bir film yapmak istiyordum.

Ne var ki (ulaşılamayan pis ciğerleri saymazsak) film ilk makaslanmış haliyle Santa Barbara ve Long Beach'te gösterildiğinde iyi bir sınav verdi. Bu da şunu gösteriyordu ki sıradan korsan filmi seyretmekten benim kadar seyirciler de bıkmıştı. Stüdyoya sızan haberlerden bu işi başardığımız anlaşılıyordu. Hatta Variety dergisi De Mille'in bir başarısından (Ne de olsa yapımcı oydu) söz ediyor ve *The Buccaneer*'in bu yeni yorumunu daha önceki filmlerinden çok daha güzel olduğunu söyleyerek filmi göklere çıkarıyordu.

Onun daha bir ön plana çıkmasına sanırım bu sonuncusu neden oldu. De Mille kavgacı yanı ağır basan biriydi. Ölümünden sonra , aramızdaki çekişme acaba benim uydurduğum bir şey miydi diye düşündüğüm çok olmuştur; ama sanırım bu iki taraflı bir şeydi. Bence o Kızılderili bir gencin ilk kez böyle bir işe soyunup güzel bir film çevirebilmiş olmasını bir türlü içine sindiremedi. Sanırım kendisinin hak ettiği bir övgüye ben layık görüldüğüm için buna çok içerledi.

Bana öyle geliyor ki yapmak istediği film hakkında onun kendine özgü hiç değişmeyen belli görüşleri vardı. Salt kendisininki için gereksinim duyduğu metrajı yakalayabildiğinde yaptıklarımın keyfini çıkarırdı. Bir şeye karar veremediğim durumlarda, onlarla ilgilenmek için hemen harekete geçerdi. Gösterimlerimizin sonuçları belli olunca, beni bir kenara çekti. "Söyle bakalım, ne düşünüyorsun?" dedi.

"Sanırım beğendiler," dedim.

"Evet, ama ben beğenmedim." Sonuçtan hiç de hoşnut kalmadı; dediği dedikti. Sanırım gösterimi izleyenler filmi çok çok beğendiler; ama o kendi yaptıklarının dışında kalan herşeyi reddetmek için hemen karşı tavır aldı. Belki de devrinin kapandığını kendisi de anlıyordu. Ne düşündüyse düşündü ve filmi ilk makaslanmış haliyle aldı ve kendi imgelemine göre yeni baştan çekmek için montaj odasına doğru gözden kayboldu. Birkaç hafta sonra, nereden baksan, gerçek bir Cecil De Mille yapımı yepyeni bir filmle ortaya çıktı.

Filmi seyretmem için beni gösterim odasına çağırdı. Orada iki saat oturdum ve seyrettiğim filmi zar zor tanıyabildim. Benim çektiğim filmle uzak yakın hiçbir benzerliği yoktu. Doğal olarak oyuncular ve diyaloglar aynıydi; film değişmiş bambaşka bir şey çıkmıştı ortaya. Filmde büyük bir dikkatle sağlayabildiğim tempo yok olmuştu; onun yerine birtakım heyecan öğeli geniş planlar kullanılmıştı. De Mille önemsiz bulduğu kimi olayları atmış, seyircinin bütün dikkatini en çok kendi yapımı olan film üzerinde yoğunlaştırmıştı.

Onun bu yorumunu hiç sevmedim. Benim içtenlikle çizmeye çalıştığım portre yok olmuş (ya da şişirilmiş?) ve onun yerine benim değil De Mille'in şanına layık gürültülü patırtılı uzun bir film ortaya çıkarılmıştı. Işıklar yandığında ne diyeceğimi şaşırdım.

Sonunda, "Demek, sizin yorumunuz bu?" diyebildim.

"Evet, benim yorumum bu," dedi De Mille, "Üzerinde benim adım var."

İçimden, ben bunu tahmin ediyordum, diyerek oradan uzaklaştım.

Bu işi üzerime aldığımda, yönetmen arkadaşlarımın bu konuda söyledikleri aklıma geldi. Orson Welles yönetmenlere son makaslama hakkını tanımazlar diye uyarmıştı. John Huston'un söylediği de şuydu: kendisi kimileyin filmi makaslamaya gerek kalmayacak biçimde çekermiş; filmi gereksinim duyduğu uzunlukta tamamladığı için yapımcılara montaj odasında filmi makaslama fırsatını vermezmiş. Ama Welles'in uyarılarına kulak asacak ya da Huston'un öğütlerini tutacak akıl mı vardı bende?

Sonunda, yönetmenlerin yaptıkları filmin benzerlerinden daha başarılı bulunmasına, sınavdan yüz akıyla çıkmasına ne kadar sevindiklerini, daha doğrusu bundan gurur duyduklarını gördüm. Bu da boş yere kendimi kapıp koyvermeme neden oluyor işte. Böylece De Mille benim filmimin üzerine bir makyaj geçmiş oldu. Bu hiç sorun değil elbette. Asıl film ekranda görülendir. Benim tasarladığımın daha güzel olduğunu nasıl kanıtlayabilirdim? Ben neden hâlâ üzülüp duruyorum öyleyse?

O sırada, bu durum doğal olarak her ikimiz için de son derece önemliydi. De Mille büyük bir ödül kazandığını düşünerek gösterim odasından ayrılmıştı; oysa yaptığı bütün şey ağırlığını kendi amacı için kullanmış olmasıydı. Bense bana büyük bir haksızlık yapıldığını düşünerek ayrılıyordum; oysa gerçekte her gün yaşanan sıradan bir iş ilişkisiydi. Bunun bizim o zoraki ilişkilerimizle en ufak bir ilgisi yoktu; meğer varmış.

En sonunda, içimin De Mille'le dolu olduğumu düşünerek oradan ayrıldım. Birkaç gün sonra, daha çok ıvır zıvır konularda bir iki kez ağız dalaşı yaptık, o kadar. Ne de olsa yirmi yılı aşkın bir süre birikmiş kin ve düş kırıklığı vardı içimde. O kendini beğenmiş, damadını küçük gören bir ayağı çukurda bir insandı. Bense kendi yolunda bir şeyler yapmaya çalışan, denetlenmekten hoşlanmayan, değeri anlaşılmamış bir sinema oyuncusuydum. Ona daha fazla dayanamayacağımı göstermek benim açımdan büyük bir başarıydı; o ise ölümün eşiğindeyken başarısızlığı tatmış oldu.

Gerçekte, *The Buccaneer* De Mille'in ekrandaki en son başarısı sayılır; bu da bizim son karşılaşmamız oldu. Ama sonuncu sahnemiz değil. O da birkaç ay sonra, makine dairesiyle ana bina arasındaki küçük avluda gerçekleşecekti. Sağlığı her gün biraz daha kötüye gidiyordu. O sıralar, adı gizli tutulan bir doktor bol bol amfetamine karışımı iğne yaparak tedavi etmeye çalışıyordu. O ise hiçbir şeyin farkında değildi. Yüz üstü yatmış durumda sürekli titriyordu. Arada doğrulur gibi yapıyor ama sonra gene yatıyordu. Kimi zaman güçlükle konuşabiliyordu. Herkes fazla yaşamayacağını biliyordu ve bunu asıl kendisi de biliyordu.

O gün, sırtında bornozu ayaklarında terlikleriyle, bir za-

manlar elindeki megafonla Hollywood'a hükmeden insana hiç benzemiyordu. Ortada, bina ve arazilere dönük iki sandalye duruyordu; vedalaşmak için sandalyelere oturduk.

Karşılıklı konuşurken, birden o güne kadar hissetmediğim bir içtenlik doldurdu içimi.Yavaş yavaş onu anlamaya başlıyordum; onu bağışlamak, onun adına üzülmek gibi bir duyguydu bu. Onunla ayrı kulvarlarda, ayrı saatlerde koşmuştuk; bunu yeni yeni farkediyordum. Sinemada yeni bir atılım gerçekleştirmek ondan geçmişti artık. De Mille İtalyan sinemasının getirdiği heyecana, *La Strada, The Bicycle Thief* gibi filmlere baktı da koparılan gürültüyü bir türlü anlayamadı. Bunu anlaması da beklenmezdi zaten. Sinemadaki yerini, bırakacağı vasiyetmesini düşünürken ne kadar acı çektiğini biliyorum. Ortadaki bu değişikliğin bir simgesi olduğumu o da biliyordu. Onun dönemi kapanmış, benim dönemim yaklaşıyordu. Ancak böyle bir kavşakta barış görüşmesi yapabilirdik.

"Biz birbirimizi hiç tanıyamadık, Tony," dedi. Sesi çok zayıf çıkıyordu. Filmlerde başarılı oyunlar çıkarmaya başlayalı, ihtiyar bana karşı çok tedirgin davranmaya başlamıştı. Şimdi de şu hasta halinde neredeyse utangaç bir hali vardı.

"Doğru efendim, tanıyamadık."

"Özür dilerim."

"Ben de özür dilerim," dedim; gerçekten de buna üzülüyordum. Mesleğimin ve adam olmanın tehlikeli yollarında ilerlerken bana yol gösterebilecek De Mille gibi bir babam olmasını çok isterdim.

Babamın geride bıraktığı dünya artık benim dünyam değil; ama anısının bile bana öğrettiği o kadar çok şey var ki. Bir an babamın ceketi aklıma geldi; hani öldüğü gece sarındığım ceketi. Aynı ceketin kayınbabamın omuzlarında nasıl duracağını merak ettim. Kimse babamın yerini tutamazdı. Uzun bir süre arkamdan birileri gelip işlerimde araya girsin ve bana mutluluk, akıl ve dostluk sunsun istedim.

Cecill B. De Mille, ekmek paramı kazanmak için kendime meslek seçtiğim sinema endüstrisini harekete geçiren Mr. Hollywood dedikleri tek adam, işte o kişi olabilirdi; birbirimizden hoşnuttuk ama birbirimizle ilişki kurmaktan çok korktuk.

Sonunda korku ve gururlarımızın göçüp gittiğini görebildik, ama çok geç kalmıştık. Yapabileceğimiz tek şey çim kaplı düzlükte üç saat kadar oturup akşam karanlığı bastırıncıya kadar hatalarımızı onarmaya çalışmak oldu.

Gezinti

GEÇMİŞ GÜNLERİ anımsamak tıpkı sürekli olarak yapboz oyunu oynamaya benziyor. Şu kıyılardaki gelgitler gibi anıların içinde sürüklenerek dünle bugün arasında dalgalarla birlikte koşturup duruyorum işte.

Ötekileri düşünerek içimdeki akışı durdurabilmek için şu valfı kapatmayı çok istiyorum! Ortaya çıkıverecek olan o şahane dekoru görebilmek! Kendi öykümün içinde dalgalarla boğuşmak. Ah, ama ben şu ateşli belleğime bir çare bulmalıyım! Ya çevremle bağımı kaybedecek gibi oluyorum ya da ne tip bir insan olduğumu, hatta hâlâ nasıl bir insan olabileceğimi keşfedecek gibi oluyorum. Seçimimi yapıyorum. Birbiri üzerinde duran iki ayrı şey var. O yüzden yalpalayıp duruyorum işte. Midemi ovarken başımı kaşımak gibi bir şey bu. Ya da yürürken çiklet çiğnemek! Aynı anda ikisini birden yapamıyorum. Bu beni neden rahatsız ediyor ki? Biri ötekinden gizlice aşırıyor ve bana bir şey bırakmıyor da ondan.

Gene de dayanıyorum. De Mille'le bu yaşadıklarım bana ne çok enerji yüklemiş, ne kadar da güçlendirmiş beni. Bacaklarım yorulmadı daha, yüreğim saat gibi çalışıyor. Bu gezintiyi bütün gün sürdürebilirim, hatta gerekirse bütün bir gece. Yorgunluk yaşlı insanlara mahsus, güçsüz insanlara. Ben, bunu hep böyle sürdüreceğim. Yaşamım kayınpederiminki gibi son bulmayacak. Kesinlikle her şeyi aynı anda yapabileceğim. Ağrılarımdan sızılarımdan kurtulacağım. Kimse benimle kavgaya tutuşarak beni çırçıplak bırakamayacak. İçinde benim de bulunmadığım bir yeniden doğuş olayı yaşanmayacak. Beni oturduğum koltuktan iterek düşürmek için fırsat kollayan kim olursa olsun canı cehenneme!

Çift motorlu bir uçak, özellikle de iç kesimlerdeki buğ-

day tarlalarını ve de kafamdaki örümcek ağlarını ilaçlamak için, tepemde vızıldayıp duruyor. Motor gürültüsü De Mille'le zaman zaman yaşadıklarımı hatırlatıyor bana. Evet, yargıç makamına oturarak adamı yargılamak benim için kolay; ama buna hakkım var mı? Ben kim oluyorum da olayları yumuşatmaya kalkıyorum? Kafasından neler geçirdiğini, onun için neyin nasıl olduğunu nereden bileceğim? Bunu imgelemek bile zor benim için. Bizden önce neler yaşandığını nasıl bilebiliriz?

Tam Roma yakınlarındaki tepelere gelince, sorunu konuyla ilgili söcüklerle tanımlıyorum kafamda. Julius Caesar tarihinin zorbası mı, yoksa Shakespeare'in inanç kurbanı mı? Hangi tablonun ayakta kalmasına ses çıkarılmayacak? Gerçeğin mekân tuttuğu yer neresi? Et mi yoksa tefekkür mü? Yoksa ikisinin arasında bir yer mi? Peki ya ben? Ben gidince çocuklarım ne düşünecek? Torunlarım ne düşünecek? Beni anlayacaklarına inanmak istiyorum, ama elbette ki anlayamazlar. Beni anlamayacaklar, bundan çok emimim; şuna buna benim baktığım gözle asla bakmayacaklar. Benim şu anda hissettiğim şeyleri hissetmeyecekler. Aramızda her zaman yılların yok edemediği bir duvar bulunacak. Her şeye sıfırdan başlamanın, geceleri pis bir zemin üzerinde uyumanın, koruluklarda aptes bozmanın, kira için, üst baş için, karın doyurmak için para biriktirmenin ne demek olduğunu da anlamayacaklar Benim tüm o başarılarım çocuklarımın geçmişimi öğrenmelerine engel oldu.

Sanırım ben kendi babamı tanıdım; fakat kayınpederim akıl erdirilemez bir muammaydı. Babam bu dünyadan ayrıldığında zaman onun için donmuştu. Dünya değişmiş olabilir; ama onun her şeyi bir bir aklımda, onlar hiç değişmedi. Ne var ki De Mille'i tanıdığımı söyleyemem. O sinemanın her üç dönemini de yaşadı; (Sessizden sesliye, ondan da üç boyutluya kadar hepsini). Her üç dönemde de Hollywood'a o hükmetti. Tanrım, adamın kentte büyük bir saygınlık kazandığı su götürmez bir gerçekti. Her şey ondan sorulurdu; ama zamana yenik düşmüş müydü acaba, işte onu bilmiyorum; ne de olsa buna zorunlu değildi. Büyük patron zamana önünde diz çökertecek kadar güçlü biriydi.

Delikanlılık yıllarımda, De Mille'in kendini beğenmiş ama çok yüzeysel olduğunu düşünürdüm. Peki bana ne yaptıydı

ki? Evinde her zaman iyi kabul gördüm. Hiç de öyle sandığım gibi azgın bir yaratık çıkmadı. Bununla birlikte sinemada geçirdiğim çıraklık yıllarımda o her zaman tek buyurgan varlıktı. Bu yüzden gözümü korkutmuş olması çok doğaldı. Denetleme ürkütürdü beni; ya bana da bulaşırsa diye korkardım. Sanırım başarı bile ürkütürdü beni; hani De Mille'in sergilediği sağlam pay senetlerini andıran başarılardan söz ediyorum. Onunla olan yakınlığım mesleğime köstek mi oluyordu acaba? Bir süre, bundan çok eminim, belki de böyle bir bahane beni rahatlatıyordu, kim bilir? On beş yıl boyunca, onunla ya da onsuz, ufak tefek rollerden kurtulabilmem için canımı dişime takarak savaşım vermem gerekiyormuş. Köprü parasını ödemeden köprüden geçmek olur mu hiç?

Çocuklarım beni anlamıyor. Her biri hakkımda ufak tefek şeyler biliyor, o kadar; içlerinde yaşam öykümü olduğu gibi bilen yok. Korkarım asla da anlamayacaklar. Neden mi? Kimi çok önemli gerçekler var ki onları sakladım da ondan belki; beni bu dünyada ayakta tutan ipler yani. Nasıl bir adam olduğumu ya da nasıl bir adam olmuş olduğumu kendim bile daha yeni yeni farkediyorum da ondan mı acaba?

Belki de her şey ve hep birden ve de birbiri üstüne. Belki de beni anlamalarına asla izin vermeyeceğim; çocuklarıma bile. Benim için her yönden temizlenecek ve ne olacağı belli olmayan o kadar çok şey var ki. Belki de böyle bir şeye yanaşmak istemeyecekler, kendi yollarını kendileri açmak, kendimi benim istediğim kadar değil kendimi onlara ne kadar belli etmişsem beni ancak o kadar tanımak isteyeceklerdir. Sanırım bu gene de hiç yoktan iyi sayılır.Yaşam boyunca ne prova, ne senaryo yazımı ne de ikinci çekim vardır. Bir kez çeker ve kopyalarız.

Sir Larry ve Ayak Sesi

KAYINPEDERİMİN ölümünden kısa bir süre sonra Beverly Hills Oteli'nde ilk kez Laurence Olivier ile karşılaştım. Bu da benim için iyi bir rastlantı oldu; çünkü bu sayede hem mesleğimde daha bir ilgi görmeye başladım hem de gelip geçici ilişkilerim son bulmuş oldu.

Birbirimizden yüz feet kadar uzakta, ayrı ayrı masalarda yemek yiyorduk. Yanımda ajanım da vardı. O ise benim tanımadığım birkaç kişiyle oturuyordu.

Onu ilk ben farkettim. Görünümünde herhangi bir olağanüstülük yoktu, sıradandı; tavır ve hareketleri de öyle. Hatta o kadar uzakta olduğu halde, onu ufacık tefecik görünce çok şaşırdım. Oysa sahnede oynarken onu bir devden ayırt edemezdiniz! Öylesine buyurgan ve görkemli bir sesi vardı ki! Ama burada, tamamiyle sıradan bir insan gibi oturmuş yemeğini yiyordu. Bir an kalkıp masasına kadar gideyim, kendimi tanıtayım, dedim içimden; ama bu tür şeyleri oldum olası beceremedim. Böyle durumlarda kendime hiç güvenim yoktur, ben kendimi bilmem mi? Ne hakla yemeğine engel olacaktım? Ben kim oluyordum?

Bir ara Olivier nasılsa beni farketti ve yemek salonunu bir boydan bir boya yürüyerek masama kadar geldi. Bir o yana bir bu yana salınarak öyle nefis bir yürüyüşü vardı ki. İnsan ancak bu kadar görkemli yürüyebilirdi. Belli bir amaçla yürüdüğü öyle belli oluyordu ki.

Masama kadar yaklaştıktan sonra, "Siz Mr. Quinn olmalısınız," dedi.

"Evet," dedim. Karşılamak için ayağa kalktım.

"Sizinle karşılaşmam çok iyi oldu," dedi. "Bu harika işte." Su musluğuna asılır gibi elimi sıkıca kavradı. *La Strada*'yı çok sevdiğini, oyunculuğuma hayran kaldığını söyledi. Övücü sözlerle beni pohpohlamaya çalışırken heyecanına engel olamıyordu. Pervasızca sözcükleri yerli yersiz vurgulayarak tipik bir Britanyalı gibi konuşuyordu; sahnedeyken bu tarz konuşmaktan hiç hoşlanmazdı; oysa şu anda dünyanın en doğal şeysiymiş gibi sözcükler ağzından alt alta üst üste yuvarlanıp duruyordu. Yüreği kalkmış bir oğlan çocuğu gibi sözcükleri hızlı hızlı birbiri ardına sıralıyordu. Ağız hareketlerinden bana bir şey söyleyeceğini hemen anladım. Sürekli olarak dudaklarını yalıyor, sonra onları emer gibi yapıyordu. Arada tiki varmış gibi çenesini gerip gerip bırakıyordu. Sakın bu adam az önce acı bir greyfrut yemiş olmasın, dedim içimden.

"Gerçeği kendinize özgü bir algılama gücünüz var," dedi. "İzin verirseniz tamamiyle size özgü bir şey bu, diyeceğim."

"Aman efendim." Ne demek istediğini hiç anlamıyordum; ama söyledikleri hiç de önemli şeyler değildi benim için.

"Oyunculuğunuz çok çok harika," diye sürdürdü, "Bugüne dek gördüklerimin hiçbirine benzemiyor. Oyunumda ben de sizin kadar doğal olmayı çok isterdim. Bugüne dek hiç o denli rahat bir oyun çıkaramamışımdır, biliyorsunuz. Belki de ilerde bir gün sizinle birlikte oynama fırsatım olur da o doğallığı benimle paylaşırsınız."

"Çok iyi olurdu. Bana onur verirdi."

"Gerçekten mi?" diyerek şaşkınlığını belirtti, sanki ona borç para vereceğimi söylemişim gibi. "Kulaklarıma inanamıyorum. Bu çok iyi işte." Konuşurken daldan dala atlıyordu. En son, Jean Anouilh'in *Becket* adlı oyunu için teklif aldığını, aynı oyunda Kral İkinci Henry rolü için benden başkasını düşünemeyeceğini söyledi. "Kitabını okumayı ister miydiniz?" diye sordu; ama yanıtımı beklemeden,"Bu tiyatro ama," diye ekledi, "pek öyle fazla para veremezler. Sinemadan alacağınız paranın yanında hiç sayılacak kadar azdır, bunu ben de biliyorum; ama yarı yarıya paylaşırız. Oyununa da ortak oluruz, gelirine de."

"Harika," dedim. "Yalnız ben önce oyunu okumalıyım; iş yanını sonra konuşuruz."

Kitabı okudum ve çok beğendim. O güne kadar yeniden tiyatroya dönmek diye bir tasarım yoktu; ama Broadway'de Laurence Olivier'le birlikte sahneye çıkma fırsatını kaçırmak istemezdim. Hangi oyuncu böyle bir şeyi elinin tersiyle itebilirdi? İlerde nasıl olsa bol bol film çevirme fırsatları olacaktı. Anlaşmayı hemen imzaladım. (Olivier sözünde durdu: onun az buçuk maaşıyla benim az buçuk maaşımı harman ettikten sonra parayı yarı yarıya aramızda pay ettik.)

Olivier provalarda aslan kesiliyordu. Bu bana, yıllar önce Doğu Los Angeles'te boks yaptığım günleri anımsattı. Rakiplerimin kimi zaman devre aralarında soyunma odama geldikleri olurdu; bazen, dinle Tony, derlerdi, bu akşam seninle dört raundluk bir maçım var; bak dişlerimi daha yeni yaptırdım, bana bir iyilik et, sakın suratıma yumruk atma; alt tarafı şu hergeleler için bir gösteri yapıyoruz, o kadar, birbirimizi incitmeyelim. Bunu söyledikten sonra da beni orada sap gibi bırakıp çeker

giderlerdi. Olivier'le de tıpkı böyle oluyordu işte. Öteki oyunculara öyle bir dostça yaklaşımı vardı, onlara öyle bir kol kanat gerişi vardı ki... Fakat onun tek amacı ötekilerin tepesine binebilmekti. Bunu yaparken hem çok şirin görünür, hem de inanılmayacak kadar sinsidir.

Onun bu yanını en çok o konuşurken farkedebiliyordum. Ben sahnede konuşurken, kekeme olsam da olmasam da, hâlâ tutuktum. Sözcükleri telaffuz etmekte, neyi nasıl diyeceğimi tasarlamakta güçlük çekiyordum. Filmlerde bu hiç sorun değildi; çünkü aynı iş sinemada istediğiniz bir boyutta yapılabiliyordu; ama tiyatroda sesinizi çok yükseltmeliydiniz. Sesimi kendim de duyabilmem için, her türlü ses cimnastiğine hazır olmalıydım. Olivier'in ses konusunda en ufak bir sıkıntısı yoktu. Tıpkı trompetçi Miles Davis gibi, tiyatronun içindeki o çıt çıkmayan havayı birden ve de kendini hiç yormadan delik deşik edebilirdi. Ben sesimi biraz yükseltecek olsam o daha da gürlerdi.

O konuşurken gök gürlüyormuş gibi olurdu, benimkiyse geğirmeden farksızdı.

Oyunu bırakmayı bile düşündüm. Bir öğleden sonra, yönetmen Peter Glenville'e çıktım ve ona tüm sıkıntılarımı anlattım. "Böyle giderse onunla provaları sürdüremem," dedim. "O beni sınava tabi tutuyor. Ben o kadar bağırarak oynayamam."

Glenville, bana bu konuda biraz sabırlı olmamı, dişimi sıkmamı önerdi.

"Ama o beni bağırtıyor, çığlık attırıyor. Benim o kadar sesim yok ki."

"Sana bu bağırma, çığlık atma gibi gelebilir; ama Larry için bu neyi nasıl anlatma yöntemidir sadece. Varsın provalarda seni sınava çeksin. Sen de sesini dinleyicilere saklarsın olur biter."

Ben de öyle yaptım. *Becket*'i iyi eleştiriler alacağı umuduyla oynamaya başladık. Oyun çok dikkat isteyen bir yapıttı; biz sahnedekilerin çoğu Olivier'e ayak uydurmakta zorlanıyorduk. (Oyuncu kadrosu içinde Kral Henry'nın tahtına varis olanlardan birini oynayan, Duncan'ın çocukluk arkadaşlarından, Macauley'in babası Kit Culkin de vardı.) Oyunun en dramatik öğesini benim oynadığım Kral İkinci Henry ile Olivier'in

oynadığı piskopos Thomas Becket arasında geçen olaylar oluşturmaktaydı. Oyunun her ikimizin de katıldığı sahnelerinde o benden daha üstün çıkıyordu. Oyunculuğunu sergilemeye çalışırken acımasız savaşçılardan hiçbir farkı yoktu; oyununa uyum göstermede hiç de zorlanmadım; fakat abartılı hareketlerine, her şeyi alışılmamış boyutlara çıkarmasına ayak uyduramadım.

Sahnenin dışında Olivier'le aramızda çıt çıkmıyordu. Bir oyuncu olarak çekilmez bir herifti; fakat insan olarak, hile hurda bilmeyen biriydi ve arkadaşlık uğruna vermeyeceği ödün yoktu. İnsanda acıma duygusu uyandıran bir yanı vardı ki o da onu sevimli ve biraz da hüzünlü gösteriyordu. O sıralar, zor günler geçiriyordu; bir gün dayanamadı bana da anlattı. İngiliz oyuncu Joan Plowright'a âşıktı; fakat meslekleri nedeniyle birlikte olamıyorlardı. Ansızın hastalanan Vivien Leigh'ten ayrılmak istiyordu. Son derece yalnızdı ve ne yapacağına bir karar veremiyordu.

Bir gün öğleden sonra, prova sırasında, "Tek dayanağım sensin dersem umarım kusuruma bakmazsın Tony," dedi. "Seninle arkadaş olalım istiyorum; çok ama çok yakın arkadaş olalım istiyorum."

Böylece, oyun afişte kaldığı sürece, Laurence Olivier'in çok yakın arkadaşı oldum. Zavallı adam bir yavru köpek gibi peşimden ayrılmıyordu. Her gün telefon eder, o gün ne yapacağımı sorardı. Eğer resim görmek için müze dolaşmaya çıkacaksam o da bana katılırdı. Gündüz seansından sonra kafamı dinlemek için parkta dolaşmaya çıkacaksam o da kafasını dinlemek için benimle gelirdi. Geceleri, oyundan sonra, birlikte yemeğe çıkardık. Çalışmadığımız günler, Katherine, ben ve çocuklar ailece çıktığımız gezilere kimileyin o da katılırdı.

"Söz veriyorum, Tony," dedi bir gün. "Sadece peşinize takılacağım, o kadar; arkanızdan geldiğimi farketmeyeceksin bile."

Benden hiç ayrılmak istemiyordu; kabalık da etmiyordu. Yap-boz oyununa benzeyen bir yaşamı vardı, tıpkı benimki gibi. Anlattığı öyküleri dinlemeye de bayılıyordum. Öyle bir havalara giriyordu ki o yüzden yaşamının en önemli kişisi benmişim gibi geliyordu bana.

Bir seferinde, oyunumuzun son günlerinden biriydi, Jawaharlal Nehru kuliste ziyaretime geldi. Mahatma Gandhi'nin yaşam öyküsü üzerine bir film yapmaya kara veren yönetmen David Lean bir süre önce benden Nehru rolünü üstlenmemi istemişti. Başbakan bu nedenle benimle tanışmak istiyormuş. Lean'in bu tasarısı gerçekleşemedi. (Sonunda , 1982'de, Gandhi'nin ilginç yaşam öyküsünü ekrana taşıyan Richard Attenborough oldu.) Ama başlatılan o film çalışmaları bize aşağıda anlatacağım öyküyü kazandırmış oldu.

Olivier, Nehru'nun oyunu görmeye geldiği halde onu görmeye gelmediğini öğrenince aklı başından gitti. Ertesi gün öğleden sonra soyunma odama dalarak, "Seni mi?" diyerek gürledi. "Seni mi görmeye geldi?" İşte bunu anlayamıyordu. Nehru'nun tiyatroya uğrayıp da onu ziyarete gelmemesini büyük bir hakaret olarak kabul ediyordu. Nehru gibi bir insan Olivier gibi büyük bir aktörün oyununu görmeye gelsin de onu kuliste ziyaret etmesin, nasıl olurdu? Benim yeni ahbabım işte bunu anlayamıyordu. Daha önce onunla birçok kez tanıştıklarını yineleyip duruyordu. Onunla arkadaş olduklarını sanırmış.

Olivier'e Gandhi filminden söz açınca biraz sakinleşir gibi oldu; fakat gene de konunun kapanmasını istemiyordu. "Benim için neler söyledi?" deyip duruyordu. "Bir şeyler söylemiştir elbet, Tony. Neler söyledi?"

"Hiç senden söz etmedik," dedim. "Film hakkında konuşmaya geldi. Bu görüşmeyi de David Lean ayarlamış. Pazar günü onunla otelinde buluşacağız."

"Ah, Tanrım!" diyerek şaşkınlığını belirtti. Sonra da yalvarmaya başladı: "Giderken beni de götürüyorsun elbet. Söylesene, götüreceksin değil mi Tony?"

"Bırak şimdi. Bir devlet başkanıyla otelinde buluşmaya gidiyorum ben. Filmde onu oynayabilmem için bana yaşam öyküsünü anlatmak istiyor. Ben şimdi ona telefon edip yanımda arkadaşım Larry'yi de getireceğimi söyleyemem ki."

"Peki ama, neden söyleyemezsin?"

Tanrım, sabrımı taşırıyordu bu adam! O gün bütün bir öğleden sonramı aldı, ertesi sabah da öyle. Sonunda, Nehru'ya telefon ettim ve böylece ona Olivier'le birlikte gittik.

Olivier, Pazar sabahı, ilk iş kaldığım daireye damladı.

Kartherine ona kahvaltı hazırladı. Sevincinden yerinde duramıyordu. Tabağını iki kez temizledi, yanında da acele acele üç fincan kahve içti. Daha sonra Nehru'nun kalmakta olduğu birkaç blok ötedeki Carlyle Oteli'ne kadar yürüdük. Ben yürüdüm, ama Olivier o yolu sekerek gitti dersem hiç de abartmış olmam. Adam kendine egemen olamıyordu. Nehru'nun çatı katındaki süvitine çıkarken, asansörün içinde dans etmeye başladı, bir yandan da tekdüze bir tonla çocuk gibi şarkı söylüyordu: "Ben Nehru'yla görüşmeye gidiyorum! Nehru'yla görüşmeye gidiyorum!"

"Bırak şimdi, Larry," dedim. "kes artık şunu." Bir yandan da, asansörün kapısı açılacak ve bizi karşılamaya çıkan Nehru'yla burun buruna geleceğiz diye korkuyorum. Olivier'in aptal gibi şarkı söyleyip oynadığını görünce adam şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktır. "Ben Nehru'yla görüşmeye gidiyorum! Ben Nehru'yla görüşmeye gidiyorum!"

Olivier ister istemez her zamanki yüz ifadesini takındı. Arkadaşım bunu kolayca becerdi. O andaki ruhsal durumuna en uygun düşecek yüz ifadesini takınmak onun için hiç işten değildi. Benim komutum üzerine şimdi de kasvetli bir aydını oynuyordu.

Asansörde bizi Nehru'nun yardımcılarından biri karşıladı. Başbakanın kahvaltısını bitirmek üzere olduğunu, az sonra geleceğini haber verdi. "Sizi bekletmek durumunda kaldığımız için çok özür dilerim, Mr. Quinn," dedi. "Bu sabah çok yoğun işleri var da."

"Kahvaltıda ne yiyor, yoğurt mu?" diye sordu Olivier.

Yardımcı kaşlarını çatarak Olivier'e şöyle bir baktıktan sonra bitişik odaya girdi.

O kadar utandım ki Olivier'e dönerek, "Tanrı aşkına, Larry," diye söylenmeye başladım, "bu da ne demek oluyor? 'Yoğurt mu yiyor?' da ne demek?"

"Hintli o, değil mi? Yoğurt yemez mi onlar?"

Sahnedeyken her çeşit sınıf ve düzeydeki seyirciye hitap etmesini bildiği halde o güne kadar tanıdığım incelikten en az nasibini almış insanlardan biriydi. Ben fakir bir aile çocuğuydum, aşağı tabakadan geliyordum; ama bu durumlarda nasıl davranılması gerektiğini bilirdim. Olivier'e gelince durum de-

ğişiyordu. Aşağı tabakadan kafasızın tekiydi, daha doğrusu kafasızın tekini oynuyordu; ama zavallı adam spot lambalarının dışında kimseyi kandıramıyordu.

Gene de Olivier'e dayanıyordum; çünkü o benim arkadaşımdı. Gerçekte onun biraz acınası ama oldukça da sevimli bir yanı vardı. Onun o aptalca hallerini görmezden gelirken hiç üzülmüyordum.

Nehru'yla buluştuğumuzda Olivier peşinden koşmaya başladı. Ne yapıp edip adamın dikkatini çekmeye çalışıyordu. Ne düşündüyse düşündü usta bir oyuncu olduğunu sergilemeye koyuldu. Odada yalnızca o konuşuyordu. O denli ölçüsüz el kol hareketleriyle bir konudan bir konuya atlamaya başladı ki incinmiş olabileceğinden korktum. "Daha önce tanışmıştık," dedi Nehru'ya, "Kuşkusuz hatırlıyorsunuzdur."

Nehru nazik olmaya çalışarak, "Hatırlayamadım," dedi, "Bu konuda bana yardımcı olabilir misiniz?"

Olivier konuyu kafasında toparlamaya çalışıyormuş gibi.yaparak tam yerini ve tarihini hatırlamak için belleğini zorlamaya başladı. Sonunda, "Hah, şimdi hatırladım," dedi gururlu bir tonla, "Haymarket Tiyatrosu'nda tanıştıktı, Londra'da. Beni Romeo ve Juliet'te seyretmeye geldinizdi." Ardından bu uyduruk öyküye beni de dahil etmek için bana doğru döndü ve büyük bir gururla "Bilemezsin Tony, ne muhteşem bir akşamdı o," dedi.

Nehru, Larry'nin oyununun bitmesini bekledi. Sonunda, "Tam olarak tarihini hatırlayabiliyor musunuz?" diye sordu.

Olivier yeni bir oyun daha sergileyerek tarihi hatırlamaya çalıştı. Sonunda büyük bir kararlılıkla , "Sanırım yıl 1938'di," dedi.

Nehru bir Olivier'e bir bana baktıktan sonra, "Çok tuhaf," dedi. Yüzüne hafif bir gülümseme yayıldı. "Siz tarihleri karıştırmış olmalısınız, Mr. Olivier," diye ekledi, "çünkü o sıralar sizinkiler beni hapse atmıştı."

Biz gülmemeye çalışırken Olivier'in yüzü bembeyaz oldu.

Laurence Olivier'le arkadaşlığım inanılmaz bir şeydi. Bir süre bunu anlar gibi oldum; fakat sonunda gördüm ki bu daha çok endüstriyel ilişkilerin simgesel bir sonucundan başka

bir şey değildi. Siz bir film çalışmalarına katıldığınızda iki üç ay boyunca hep aynı insanlarla yüz yüze olursunuz. Başkalarının yaşamlarına girersiniz. Arada önemli biriymişsiniz gibi acayip havalara girersiniz. Özellikle çekim için gidilen yerlerde, film tamamlanıp da herkes yeni bir işe başlamak üzere oradan ayrılıncaya dek, oyuncular arasında bir yakınlaşma yaşanır. Nedense sadece çekim boyunca ayakta kalabilen bu tür dostlukların sürüp gideceğine inanmışımdır. Gerçeğin hiç de öyle olmadığına alışamadım gitti.

Olivier'le ilişkilerimin değişeceği belli oldu. Oyun New York St. James Tiyatrosu'nda altı ayını daha yeni doldurmuştu ki bir başka filmde rol almaya karar verdim ve Dino De Laurentiis'in Kutsal Kitap'ta adı geçen hırsız *Barabbas*'ın yaşamı hakkında yapmayı tasarladığı filmde başrolü oynamayı kabul ettim. Film Verona'da çekiliyordu. Olivier'e iyi dileklerimi sunmak için doğru soyunma odasına gittim. O ayrılmayıp gene işinde kalıyordu. (gerçekte, *Becket*'i oynaması için Arthur Kennedy işe alınmıştı; o da benim rolümü üstleniyordu.) Belli ki benim ayrılmam hevesinin kırılmasına neden olmuştu.

Gittiğimde çayını içiyordu; başını doğrultarak, "Ha, evet Anthony," dedi, "Bana uğradığına sevindim." Biricik dostu Tony iken birden Anthony oluvermiştim gözünde. Çökmüş bir görünümü vardı, huzursuzdu. Sanki benimle soyunma odasında olmaktansa herhangi bir yerde olmaya çoktan razıydı. Sonunda,"Pekâlâ, sana başarılar dilerim," diyebildi. "Umarım bir gün gene görüşürüz."

Hepsi bu kadar. Bir gölge gibi tam altı ay peşimden ayrılmamıştı. Oysa artık onun için hiçbir şey ifade etmiyordum. Ben bu tür şeylere alışıktım, ama gene de incindim. Oysa Olivier'le ilişkilerimin daha da anlamlı olacağına inanmıştım. Gerçi sıkıcı bir arkadaştı; ama ben onu ve birlikte geçirdiğimiz günleri ne çok sevmiştim.

Birkaç önemsiz karşılaşmamızın dışında, yıllarca birbirimizi görmedik. Eski arkadaşlığımızı diriltmek için kaç kez girişimde bulundumsa (Her ikimizin de Londra ya da Los Angles'te bulunduğumuz bir sırada) her seferinde bu isteğimi geri çevirdi. Öte yandan, *The Shoes of the Fisherman* adlı filmde Papaz Kiril rolünü üstlendiğimde, iş bitirici Rus bakanını (Tam

da Nikita Kruşçev modeli bir bakan) iyi gün dostu arkadaşım dan daha iyi kim oynayabilir, dedim kendi kendime. Olivier rolu hiç duraklamadan hemen kabul etti ve böylece arkadaşlığımız yeniden başlamış oldu. Gerçekten de, Roma'da, film setinde karşılaşır karşılaşmaz bir anda gene New York'daymışız gibi oldu. "Tony!" diye bir çığlık attı. "Nasılsın, canım? Seni ne kadar özledim, bilemezsin!"

Bu bana City Lights'daki sarhoş milyoneri hatırlattı: hani evsiz barksız Charlie Chaplin'in dostluğuna dört elle sarıldığı halde ertesi sabah ayılarak uyandığında onu tanımamazlıktan gelir. "Nerde benim arkadaşım?" "Sen de kimsin ulan?"

Olivier mesleğinin sarhoş ettiği bir oyuncuydu; belki de meslektaşlarına başarılarını da başarısızlıklarını da hatırlatan ayık kişiler gözüyle bakıyordu. Belki de bir oyuncu olarak mesleğinde ilerleyebilmesinin her şeyin önünde olması gerektiğini düşünüyordu. Belki de mesleğini yürütemediği zamanlar sinirli, sıkılgan ve kararsız biri olup çıkıyordu.

Biz gene de, çekimler son buluncaya kadar, birkaç hafta eski arkadaşlığımızı kaldığı yerden sürdürmeyi bildik; daha sonra da gene eskisi gibi birbirimizden ayrı düştük. Gene öyle beni hiç tanımıyormuş gibi davranmaya başlamıştı. Ben gene Anthony idim; hatta zaman zaman Mr. Quinn bile oluyordum.

Bu durum yıllar yılı hep böyle sürdü gitti; ta ki Franco Zeffirelli'nin *Jesus of Nazareth* filminde birlikte rol alacağımız güne kadar. Olivier yorgun ve ihtiyar bir insan olarak çıkmıştı karşıma; ama beni görünce birden yüzü aydınlandı: "Tony!" diye bağırdı. "Tanrım! İnanılmaz bir şey bu!"

Onun bu coşkusuna karşılık vermeye çalıştımsa da beceremedim; çünkü içimden gelmiyordu. O kadar çok kesintiye uğramıştı ki artık onun arkadaşlığına güvenemezdim. O sırada Iolanda'yla evliydim; o da Olivier'i yapmacıklı bir insan olarak düşünüyordü. Belki de öyleydi; fakat onunla olan ilişkimi birkaç yakın arkadaşımla sürdürmekte olduğum ilişkilerimle kıyasladığımda bunun pek de sorun olmadığını düşünüyorum şimdi. Arkadaşlık dediğin şey alt tarafı birkaç kafadar insanın bir araya gelmesinden başka bir şey mi sanki?

Bu bir dakika da sürse bir yaşam boyu da sürse sonuçta ne farkederdi?

Dr. Feelgood

Şu 1960'LI YILLARI bir türlü anlayamamışımdır. Herkesin aklına estiği gibi konuşup aklına estiği gibi hareket ettiği o anarşik dönem ne daha önce yaşanmıştı ne de daha sonra yaşanacaktı. İçki ve uyuşturucudan uzak durduğumu söyleyemem, bu konuda dürüstlük taslayacak değilim elbet. Yalnız o günlere özgü aşırı tavırlara, ruh ve bedenin çılgınca harcanıp gitmesine hiç de hazır değildim.

The Buccaneer çevrildiği sırada Yul Brynner kayınpederimi Max Jacobson adında bir doktor arkadaşına yolladı. Bu New York'lu doktor her türlü hastayı şifaya kavuşturmakla ünlüydü; hastalarının tümü de tanınmış kişilerdi. Çok iyi bir doktor olduğuna inanıldığı için herkes ondan Dr. Feelgood diye söz ederdi.

İri yapılı, varil göğüslü, koyu renk saçları olan Dr. Feelgood konuşurken ağzından bal damlardı. İngilizceyi Viyanalılara özgü ağır bir aksanla konuşan doktora Freud'un bir karikatürü de diyebilirdiniz. Her tavrından bir göçmen olduğu hemen belli oluyordu. Uzmanlığı maymun plasentası ile bazı vitamin ve metamfetaminlerden oluşan bir karışımdı. Bu ilacı iğne yapılmak üzere hastalarına verirdi. Feelgood takma adı ona çok yakışıyordu. Onun mutluluk özü tüm hastalıkları iyi ediyordu; o ilacı alan hastalar mutluluktan göklerde uçarlardı. Kenedy'lerin bile onun en ünlü hastaları olduğu söylenirdi. Marilyn Monroe, Eddie Fisher, Alan Jay Lerner...bekleme salonunda kimlerle karşılaşacağınız dünyada aklınıza gelmezdi. Zamanla hepsiyle de karşılaştım ben.

En başta De Mille'le. De Mille, Brynner'in önerisi üzerine doktora görünmeye başladı; çok geçmeden de kendisini yirmi yaş genç hissettiğini söyledi. Değişikliği biz de görebiliyorduk. De Mille kendinde bir halsizlik hissedince, iğneyle Dr. Feelgood'un ilacı verildiğinde hemen toparlanıyordu. Doktorun ağına önce o düştü, bir süre de Katherine. Hatta Dr. Feelgood'a çocuklarını bile götürmeye başladı; çünkü Dr. Feelgood'un büyük bir bilgin olduğu kanısındaydı. Doktorun uygulamaları hakkında en küçük bir kuşku duymuyordu. Ailesinin bireylerine nasıl bir şey pompaladığını kesinlikle bilmiyordu. Bunu

öğrenmeye çalışmadı değil, ama istemeye istemeye. Bunu ne zaman doktora soracak olsa, "Sen kendini iyi hissediyorsun ya, önemli olan bu," yanıtını alıyordu.

Bir süre sonra, Dr. Feelgood'un siyah büyüsüne ben de kendimi kaptırdım. Bir süredir sesimde bir sorunum vardı. Sesimin zayıfladığını hissediyordum. Sahnede Olivier'le aşık atmakla geçirdiğim o aylar sonunda beni yıpratmaya başlamıştı. Sahnede oynarken işi idare edebiliyordum; ama sonra günün öteki saatlerinde hiç sesim çıkmıyordu. Konuşamıyordum. Bir gece sesim çıkmayınca sahnede kalakalacağımdan korkuyordum. Bir şeyler yapmalıydım; bu yüzden doktorun Yetmişikinci Cadde'deki ofisinin yolunu tuttum ve hastalığın belirtilerini bir bir saydım.

Kokteyllerinden birini deri altından kalçama iğneyle içirti. Ne vurduğunu bilmiyordum. Bedenime bir şeyler üşüşüyordu sanki. Birden içimde bir yanma hissettim. Önce ayaklarımda başladı, sonra yavaş yavaş bütün bedenime yayıldı. Neyse o, beni alıp aya kadar götürecek sandım. İğnesini çıkarırken, "Şimdi oldu işte piç kurusu," dedi Dr. Feelgood, "şimdi gelir sesin yerine." Kaba saba, ama sevimli bir insandı. Bizim tiyatro çevresinde onu herkes tanıyordu, ama hiçbirimiz adını anmıyorduk. Aramızda bir sırdı.

O ilk gece sahneye çıktığımda, Dr. Feelgood'un ilacı sayesinde kendimi çok iyi hissediyordum. Bir hata yapabileceğim aklıma bile gelmiyordu. Sesim eskisinden daha güçlü çıkıyordu. Yakabileceğim bol bol enerjim vardı. Eğer sorun buysa, bir süre daha arada bir iğne yaptırırsam iyileşirim, diye düşündüm.

Ertesi sabah uyandığımda daha ortalık ışımamıştı. Tiyatroya gitme saatim yaklaşıyordu; nasıl olsa doktorun ofisi yolumun üzerindeydi, uğrayıp bir iğne yaptırsam hiç de fena olmaz, dedim içimden. Ve bu hep böyle gitti. Bir süre sonra da, Dr. Feelgood'u sevmeye başladım. Ne zaman bir sarsılmaya gereksinim duysam, o küçük siyah çantasıyla koşar gelirdi. Bir iğne; tamam. Sesimi Mario Lanza'nınkinden ayıramazdınız. Ne zaman canım resim yapmak istese bana yardımcı olmak için özel karışımlar yapar getirirdi. Hastalarının her türlü gereksinmelerine koşan Dr. Feelgood bunu mutlu bir görev olarak ka-

bul ederdi. New York'ta hastasını evinde görmeye giden sonuncu doktor olmakla övünürdü.

Adam bana dünyanın parasına mal oldu; parayı umursadığım yoktu. Katherine'le aramda kalmak koşuluyla, Quinn'le ti günde birkaç kez gördüğü oluyordu. İğne başına da yaklaşık yetmiş beş papel alıyordu. Haftalarca bu durum böylece sürdü. Artık onun en iyi müşterisi olmuştum. Ona yöntemi hakkında soru sormak aklımın kıyısından bile geçmiyordu. Adam otorite zırhına bürünmüş bir doktordu; onun parlak tedavi yöntemi hakkında yargıda bulunmak ne haddimeydi? Ayrıca, yaşamım boyunca kendimi bu denli iyi hissetmemiştim. Öte yandan, kendimi inanılmayacak kadar iyi hissederken durumum birden bozulunca kendimi bu denli berbat hissettiğimi de hatırlamıyorum; ama doktorumun nasıl olsa beni bu durumdan kurtaracağını biliyordum. Meğer yaşama değil bir başka şeye alıştırılıyormuşum da haberim yokmuş.

Ben bu budalalığı nasıl yapmışım! Bu konuda beni aydınlatan oğlum Duncan oldu. Oğlum doktorun büyüsüne hiç kapılmamıştı. "Şu haline bak, baba," dedi bir gün; daha on beş yaşındaydı. Bir öğleden sonra, saat dört sularında, tepetaklak yatağımdan yere yuvarlanmıştım. "Doktorun bugüne dek size ne verdiği hakkında bir bildiğiniz var mı?" dedi.

Onları bildiğim için karışımdaki ilaçların adlarını bir bir saydım.

"Bu bir uyuşturucu, baba, amphetamine," dedi Duncan.

Kendimi savunmak için, "O bir ilaç!" diye parladım. "Adam doktor. Sen ne söylemeye çalışıyorsun?"

"Senin bir uyuşturucu bağımlısı olduğunu söylüyorum, baba."

Evet öyleydim.

Dr. Feelgood'dan vazgeçmek kolay olmadı. Katherine ve çocukların hiçbir sıkıntısı yoktu; ama ben gerçekten de bağımlıydım. Öyle aşağılık bir herifti ki benim zaafımdan yararlandı. Kendimi nasıl hissettiğimi anlamak için evime olmazsa tiyatroya bile geliyordu. Niyeti benimle bağını koparmamaktı. Kurnaz ve acımasızın tekiydi. Bana bir çanta dolusu ilacı uzatırken, "Bunları sana bırakıyorum," derdi, "Sana gerekebilirler."

İğneleri aldım, ama onlara hiç dokunmadım; onların pa-

rasını da ödemedim. Anlasın diye, daha önceki faturaları da ödemeye yanaşmadım. Adama binlerce dolar borcum vardı. Belki de böylece artık ona hiçbir gereksinim duymadığımı, ondan uzak durmak istediğimi anlar diye düşünüyordum.

Fakat peşimi bırakmıyordu. Sonunda, bir gün parasını almak için, Yetmişinci Cadde'deki evime çıkageldi.

"Antonio, paramı almaya geldim," dedi.

"Sana zırnık borcum yok!" diye bağırdım. "Sen beni neredeyse öldürecektin be!"

Kavgaya başladık. Onu ön kapıya doğru itmeye çalıştım. O sıralar, sahip olduğum ünlü bir Rodin yontusu evimizin ön girişindeki bir sehpanın üzerinde duruyordu. Çok değerli bir parçaydı. Adam geri geri kapıya doğru yaklaşırken yontuyu kaptığı gibi merdivenden indi ve sokak kapısına doğru koşmaya başladı. Olayı gözünüzde canlandırabiliyor musunuz? Bu kadar komik olabilir! Takım elbiseli iri yarı bir adam Yetmişince Cadde'de bir boydan bir boya koşuyor. Hem de elinde Rodin yontusu olan bir büstle.

Peşine düştüm. "O büst benim!" diye seslendim. "O lanet olası büstü geri ver bana!"

Bir polis memuru bizi Lexington Avenue'da durdurdu. O yörede oturduğum için polis beni hemen tanıdı. "Bir şey mi oldu, Mr. Quinn?" dedi; ama bir yandan da Dr. Feelgood'u tuğla duvara dayamış bırakmıyordu.

"Bu adam büstümü çalmak istedi."

Polis, kamburu çıkmış bir durumda duvara yapışık doktora şöyle bir baktı; Rodin büstü hâlâ omzunun üzerinde duruyordu. "Bu büst size mi ait, Mr. Quinn?" diye sordu.

"Onun bana borcu var," dedi Dr. Feelgood. "Büstü aldım; çünkü bana borcu var."

Polis memuru önce büste baktı, sonra tekrar bana baktı; aradaki benzerliği keşfe çalışıyordu. "Bu siz misiniz, Mr. Quinn?" dedi.

"Rodin," dedim, "ama bana ait. Evimden aldı onu."

Polis memuru doktoru alıp götürürken ben de yontuyla eve döndüm. Şu anda düşünüyorum da bu denli acayip bir oyun sergilediğimi hiç hatırlamıyorum. Olay burada bitse iyi. Rodin'in büstünü geri almıştım, ya kendi başım ne olacaktı?

Uyuşturuculardan hâlâ kendimi kurtarabilmiş değildim. Dr. Feelgood'un ilaç şişeleri hâlâ başucumdaki komodinin üzerinde duruyordu. Odama onlara bakmaya gittim. Onları uzun uzun seyrettikten sonra söz verdim kendime: onların üstesinden gelecektim.

Üç gün sonra da Verona'ya hareket ettim. Bütün o süre içinde hiç uyumadım. İlaçlar içimde koşturup duruyordu, beni terk etmeye hiç niyetleri yoktu. Bütün şişeleri Avrupa'ya giderken vapurda yanıma aldım. Onları kamaramın içinde rahatça görebileceğim bir yere koydum. Birlikte yolculuk yaptığım kişiler güvertedeydi; bir ara birden bir yorgunluk çöktü üzerime. Yemekte görüşürüz diyerek onlardan ayrıldım. Yatağıma uzanmak, başımı dinlemek istiyordum.

Doğru odama gittim. Bir yandan da, bana bu yolculuğumu atlattırması için, son bir kez daha iğne yapmayı düşünebiliyordum; ama karar verdim, böyle bir şey olmayacaktı. Öleceğimi bilsem de yaşadığım sürece bir daha asla o iğneden yaptırmayacaktım. (O sıralar, gerçekten de böyle bir şey olasıydı.) Gemi limandan ayrılırken yatağıma uzandım ve derin bir uykuya daldım.

Tam üç gün uyumuşum.

Uyandığımda pırıl pırıl bir güneş vardı. Odamın penceresinden içeri ışık sızıyordu. Bütün bir gece uyuduğumu sandım. Yepyeni bir dünyaya gözümü açtığımı, bu andan başlayarak her şeyin değişeceğini nasıl bilebilirdim?

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Iolanda

Film setlerinde, sırasında pekâlâ kaprisli de olabiliyordum. İstediğim bir şeyi istediğim anda elde edememişsem yapmayacağım şey yoktu. Yul Brynner ve Anna Magnani gibi her an parlayıveren yaratıklardan yakınmama bakmayın siz, benim de onlardan geri kalır yanım yoktu. Kimi durumlarda daha da berbat olabiliyordum; ne var ki ben bu işin biraz da keyfini çıkarıyordum; çünkü her şey daha bir anlam kazanmış oluyordu benim için.

Neden mi? Ufak tefek önemsiz konularda da olsa filmin yapımcısıyla tartışmaya girmek benim yapıma uygun değildir. Verilenle yetinerek kimseyle en ufak bir anlaşmazlığa düşmeden çalışmanın keyfi nerede bulunur? Ne var ki bir sinema oyuncusunun gerçek kişilik ölçüsü sorun yaratma yeteneğiyle eş anlamlıdır. Huysuzluk krizleriniz hoşgörüyle karşılanıyorsa, işte bu sizin büyük bir yıldız olduğunuz anlamına gelir.

Benimkini hoşgörüyle karşıladılar, bunu çok iyi anladım. *Barabbas* filminin setinde kazanan taraf ben oldum. Oyuncu olarak bu yüzden geleceğim tehlikeye filan da düşmedi. Tartışma konusu benim de bir kostümcüyü, yani kostümlerimi değiştirirken bana yardımcı olacak, gardrobumla igilenecek birini hak edip etmediğimden kaynaklanıyordu. Bir kostümcüye neden gereksinimim olsundu ki? Bir başkasının bir kostümcüye neden gereksinimi olsundu ki? Ben bu konuya zaten öteden beri gereksiz bir savurganlık olarak bakmışımdır. Ne var ki filmin başoyunculuğunu paylaştığım arkadaşım yakışıklı İtalyan oyuncu Vittorio Gassman'ın emrine amade bir kostümcüsü bulunduğunu öğrenince çok bozuldum. Bunu da hiç ol-

mayacak bir zamanda öğrendim; ne Dino De Laurentiis'in ne de yönetmen Richard Fleischer'in konuyla ilgilenmelerine en ufak bir olasılık yoktu. Ben o sırada, binlerce figüranın doldurduğu arenanın önünde, Jack Palance'la karşılaşacağım önemli bir sahneye hazırlanıyordum. Üzerimdeki giysinin içinde pek rahat değildim. Birini çağırsam da bir iki dakikada bana yardımcı olsa, diyordum içimden. Yapım asistanlarından biri bana bir kostümcünün yardımcı olabileceğini ima etti. Büyük bir saflıkla, "Mr Gassman'ın kostümcüsü şimdi onunla ilgileniyor, işini bitirmek üzere," dedi. "Kadının işi bittiğinde gelip size yardımcı olabilir."

Bunun üzerine tepem attı. "Ne? Mr. Gassman'ın kostümcüsü var da neden benim yok? Böyle boktan şey mi olur?" O sıralar, tam da yıldızlığa giden yolun dönemecinde bulunduğum için, böyle bir haksızlığa göz yumamazdım.

Oğlan haklı olarak, "Sizin bir kostümcüye gereksiniminiz olduğunu bize söylemediler," dedi.

"Lanet olsun. Madem ki Gassman'ın bir kostümcüsü var, öyleyse benim de kostümcüm olacak. Onun oluyor da neden benim olamıyor, anlamıyorum bunu."

Bu söylediklerime asistan bir yanıt bulamadı. Birtakım taleplerle ortalığı karıştıran huysuz bir oyuncuyla başa çıkmak kolay değildi. Kimi zaman film setlerinde oyunculardan "yetenekli" diye söz edilir. Örneğin: "Yetenek geni bir soruna neden oluyor." denir. Ben bu deyimde öteden beri bir küçümseme sezinlerim. Şimdi de, hiç kuşku yok, bu zavallı çocuk benim o tip bir "yetenekli" olduğumu düşünüyor ve bana bu güzel gününü berbat edenlerden biri olarak bakıyordu.

İşte tam o sırada, karşımda, öteki oyuncuların tüniklerini dalgın dalgın inceleyen sarışın güzel bir kız gözüme ilişti. Öyle zarif hareketleri ve kendinden emin bir görünüşü vardı ki hemen ilgimi çekti. (Belki de görüş çizgime tam o anda denk düştü.) Elimle onu göstererek, "İşte şu kız," dedim açık açık, "O beni giydirecek. Git ve hemen bu işi ayarla."

Asistanın bu işe aklı yatmamıştı; her an parlayan bir yetenekliye yardımcı olamayacaktı. "Mr. Quinn," diyerek kekelemeye başladı. "Korkarım ben böyle bir şey yapamayacağım. Çünkü o bir stilist."

"Onun ne olduğu umurumda mı sanıyorsun?" diyerek sesimi yükselttim. "Anlamam, beni o giydirecek."

Arenanın çevresinde toplanmış beş bin kişi vardı. İşe başlayabilmek için yerlerine yerleştirilmeyi bekliyorlardı. Zaten sabahtan beri beklemekteydiler. Geçen her dakika dünyanın parasına patlıyordu. Çekimin ertelendiği haberi emir kumanda zincirine ulaştıktan az sonra De Laurantiis kapımı tıklattı. Sorunun ne olduğunu öğrenmek istiyordu. "Neler oluyor?" diye sordu. "Tony, saat on bir; ben daha tek bir planın bile çekimini yapamadım."

Kapının arkasından, "Lanet olsun, Dino," diye bağırmaya başladım. (İçeri girmesine izin vermiyordum.) "Bana Gassman'ın kostümcüsünü yollamakla beni ne durumda bıraktığının farkında mısın? Ben kendi kostümcümü istiyorum. Ben onu çoktan seçtim bile."

"Tony," diyerek alttan almaya başladı, "Biliyorum, bana o kızdan söz ettiler; ama o senin kostümcün olamaz; çünkü o bir stilist."

"Beni o giydirecek, yoksa çekip gidiyorum," dedim. "Kararı sen ver." Sırasında bu tür korkutmalarla paçayı sıyırabiliyorsan büyük yıldız oldun demekti. Bunun sırası olup olmadığı az sonra görülecekti.

De Laurentiis bunun üzerine kızla konuşmaya gitti. Kız beni giydirmeye yanaşmıyordu. Hangi işe alındıysa o işte çalışmak istiyordu; bunun için de ayrıca iş güvencesi istiyordu. Kızın ileri sürdüğüne göre deneyim önemliydi, ama iş güvencesi sayesinde yeni bir iş bulmak onun için daha kolay olacaktı. De Laurentiis, ona bu filmle sınırlı kalmak koşuluyla yardım edecek olursa, bu filmde en üst derecede stilist olarak çalışmasını önerdi, ayrıca bir maaş tutarında ikramiye alacaktı.

Kız gene de bir karar veremedi. Bir saat kadar sonra beni görmeye geldi.

"Neden kostümlerinizi benim giydirmemi istiyorsunuz?" diye sordu. "Bunu hiç anlayamadım." İngilizce bilmiyordu, benim İtalyancamsa çok kıttı; bu yüzden Fransızcada karar kıldık.

"Gassman'ın bir kostümcüsü var, ama benim yok da ondan," dedim. "Bunda anlaşılmayacak ne var?"

Benim böyle bir mantık yürütmemi zavallı kızın aklı al madı. Ve şefi olan filmin baş stilistine akıl danışmaya gitti.

Şef de ona, "Sen daha ne düşünüyorsun, kızım?" demiş, "Signor Quinn, o bir yıldız oyuncu. O seni seçmiş. O bir yıldız olduğuna göre o ne isterse o olur. Filmlerde bu işler böyle yürüyor. Seni seçmiş olması senin için hiç de fena bir şey sayılmaz. Hem güzel bacakları da var. Onu giydirmek o kadar da sevimsiz bir iş olmamalı."

Kız tekrar beni görmeye geldi. "Madem sizi giydirmemi istiyorsunuz, bunun için haklı bir neden göstermelisiniz bana," dedi. "Demek Signor Gassman'ın kostümcüsü var ama sizin yok? Bunun benimle ne ilgisi var? Ben bir stilistim, kostümcü değilim ki."

"Kesinlikle haklısınız," diyerek ona katıldım. Onu bu kadar üzdüğüm yeterdi, daha fazla üzülsün istemiyordum. Küçük bir incelik sorunuma yardımcı olabilir diye düşündüm. "Sizi zor durumda bıraktım, bunun için sizden özür dilerim. Ne yapacağımı bilemiyordum," dedim. "Ama artık o kadar ileri gittim ki eğer pes edersem beni canımdan bezdirirler. Lütfen, bana yardımcı olun. Ne isterseniz verebilirim."

Kız en sonunda razı oldu. Benden para almaya yanaşmadı, fakat işi filmin hatırı için kabul ettiğini söyledi. Adı Iolanda Addolori'ydi ve güzel bir kızdı. Venedikliydi; bölgeyi o kadar iyi biliyordu ki bu benim de ailemin de çok işimize yaradı. Bize birbirinden ilginç lokantalar tanıttı; bütün o çalıştığım süre boyunca birbirinden heyecanlı gezilerle Katherine'in de çocukların da kalplerini fethetmeyi bildi.

Beni giydirmesi önemli değildi; Iolanda yaşamımın en olağan sayılabilecek işlerini bile merak eder olmuştu. Ben stüdyonun görevlendirdiği sürücüleri istemeyince beni sabahları arabayla işe götürmeyi bile üstlendi. O hırslı genç oyuncuların çoğu yalnızca konuşmayı ve ne çok şey bildiklerini sergilemeyi bilirlerdi; ama Iolanda dingin ve tatlı bir kızdı. Onunla birlikteyken sinema dışındaki konulardan söz etmek, duygularını dışarı vurmak ya da hiçbir şey konuşmamak da olabiliyordu pekâlâ. Aynı dili konuşuyorduk; ama birbirimizi zar zor anlayabiliyorduk. Gene de iletişim kurmakta güçlük çekmiyor-

duk. Bir süre sonra kendimi karşımdakine anlatabilmek için hiç de konuşmak gereğini duymamaya başladım.

Iolanda'yla aramızda geçenleri sanırım Katherine de sezdi. Ve bunu kendince onayladı da. *Barabbas*'ın çekim çalışmalarının tam ortasında çocukları yanına alarak Oxford Grup diye bilinen dinsel akımın bağnazlarınca İsviçre'de düzenlenen bir toplantıya sığındı. Ve böylece beni Iolanda'nın ellerine teslim etmiş oldu. Ve bu ani ayrılma kararını verdiğinde, "O kız artık sana bakar, sana istediğin her şeyi verebilir," dedi.

Sanki bana bir yardımcı bulmuş gibiydi. Iolanda ve ben ister istemez birbirimize daha da yakınlaştık. Buna karşı koymak olanaksızdı. Bizi bir araya getiren Katherine miydi yoksa yazgı mıydı, bilemiyorum; ama aramızdaki tutku neredeyse kendiliğinden çiçek açtı. En başta, ilişkimizin daha önce düzinelerce kadınla başlayan ilişkilerimden farklı olabileceği hiç aklıma gelmemişti; ama nasıl bilebilirdim? Bomboş geçen yaklaşık yirmi beş yıllık bir evlilikten sonra türlü çeşit oyalanmalarım arasında ayırım yapmak çoğu kez oldukça zor oluyordu.

Iolanda'nın o konuda pek sıkıntısı olmadı; ona çok minnettardım. Günün modasına uygun biçimde kabarttığı sarı uzun saçları onu daha çekici yapıyordu. Saçlarına bayılıyordum, çıkının içinde saklı her şeyine bayılıyordum. İolanda'nın içinde o güne kadar tanıdığım kadınların hiçbirinde görmediğim bir ateş yanıyordu. İşlek bir kafası vardı; ben de onun yardımıyla mücadele hırsımı sınavdan geçirebiliyordum. Son derece şık bir hanımdı, hâlâ da öyledir. Katherine'le aramızdaki durumu hemen farketti. Film setinde hakkımda konuşulanları işitmiş olmalıydı. Belki de eski ilişkilerim konusunda benden de çok şey biliyordu. Öte yandan geçmişimi hiç umursamıyordu.

Beni değiştirebileceğini düşünüyordu.

Onun hükmünü sorgulayamazdım. Kim oluyordum? Zaten en önemli konularda bile kendimi onun yükümlülüğüne teslim etmemiş miydim? Bu durumda en önemli konuların sorumluluğunu neden ona bırakmayacaktım? Olaganüstü bir güzelliği vardı: tek bildiğim buydu. Bir şey daha biliyordum: gece gündüz üstüme titriyordu. Ona âşık olmaktan başka elimden ne gelirdi?

Gezinti

YAŞAMIN UTKUSU SEVİLMEKTİR.

Bu basit bir gerçek, ama her şey demektir; bugün öğleden sonra Anzio'nun sokaklarından ikinci kez geçerken bu basit gerçeği bir kez daha düşündüm. Binlerce kez sevilmişimdir, hâlâ da sevilmek istiyorum. Bu benim açımdan büyük bir başarısızlık mı sayılır yoksa utku dolu bir başarı mı? Hemen her zaman başımı döndüren ya da bu gerçeği alt üst eden birileri ya da bir şeyler çıkmıştır karşıma. Annem, Dona Sabina, Sylvia, Katherine, Mama Borgia, Maureen, Suzan, Irene, Iolanda...Bu liste daha da uzayabilir. Listenin ağır topları bunlar işte. Bana her türlü olanakları sağlayanlar işte bunlar.

Daha dün, Anzio'da, barınağın karşısında küçük bir lokantada Iolanda'yla öğle yemeğimizi yemiştik. O sırada tamamiyle değişik bir ruhsal durumdaydım. İçime sıkıntı veren o kutuyu Katherine'den almamıştım daha. Treni kaçırmakta olduğumu hatırlatan o korkunç uyarılar yoktu daha; vicdanımı sızlatabilecek hiç kimsecikler yoktu. Oysa her şey olabilirdi.

Her zamanki gibi bisikletimle gezintiye çıkmıştım. Iolanda bir yerlerde buluşmak üzere daha sonra arbayla gelecekti. Her zaman böyle yapardık. Her sabah, yarı uykulu, o gün hangi yöne gideceğimi sorardı bana. Öğle yemeğini nerede yiyeceğimize birlikte karar verirdik. Yemeğe oturmayı sabısızlıkla beklerken böyle bir gezinti çok hoşuma gidiyordu doğrusu. Evde günlerini tekdüze geçiren Iolanda için de öyle elbet: üç delikanlı oğlumuz büyümüş bizle değillerdi artık. Bir seferinde, "Ayrıca, aç karınla bu kadar uzun gezinti yapmak doğru değil," diye açıklamada bulunduydu Iolanda; sanki ben kendimi idare edemezmişim gibi.

Ben oraya birkaç dakika önce vardım. Pencerenin yanında sokağa bakan bir yere oturdum. Garson önümdeki masanın üzerine bir bardak ev şarabı bıraktı. Soluklanmanın ve çevredeki görüntünün keyfini çıkararak şarabı ağır ağır yudumlamaya başladım. Başımı doğrultunca dışarda Iolanda'yı gördüm. Onu görünce içimde tuhaf bir mutluluk duygusu oluştu. Sokağı bir baştan bir başa geçişini seyrettim. Dünyada kimse onun gibi hiç koşturmadan yürümeyi beceremez, de-

dim içimden. Ayaklarını yerden kaldırdığı belli bile olmadan yaşamın tadını çıkarıyormuş gibi öyle rahat ve harika bir yürüyüşü vardı ki. Arada o kadarını bile yapmadığı oluyor; ayaklarını sadece sürüyor sanki.

Ayaklarını sürüyerek içeri girdi ve masamıza doğru yürüdü. Onun gülmesini bekledim.

"Che c'hai?" diye sordu kuşkulu bir sesle.

"Yok bir şey," dedim.

Bana bir çanta uzattı: içinde üstümü değişince giyeceğim kuru giysiler vardı. (Bu da onun küçük kusurlarından biriydi: terli giysiler içinde bir kocayla aynı masaya oturmayı dünyada istemezdi.)

"Ha successo qualche cosa?" diye sordu.

"Hayır, her şey yolunda. Güzel bir gezinti yaptım."

"Sei stanco?"

"Hayır, yorgun değilim."

Üzerimdeki plastik ceketle sırsıklam olmuş gömleğimi çıkarmak için tuvalete gittim Yüzümü yıkayıp saçlarımı tararken kendime söz verdim: birlikte çok hoş bir yemek yiyecektik. Son günlerde dönüp dolaşıp ya evin bakım ve onarım işlerini ya benim başka kadınlarla düşüp kalkmalarımı ya da oğlanlardan birini konuşur olmuştuk. En iyisi değişiklik olsun diye başka konuları açmaktı.

Onun güldüğünü görmeyi ne çok isterdim. Yıllardır, Iolanda'ya gülmeyi öğretmeye çalıştım; ama o gülmeyi Amerikalılara özgü bir sevecenlik olarak düşünüyordu. Amerikalı kadınlarla onların dişleri hakkında anlamakta zorlandığım garip bir felsefesi vardı. Onun inancına göre Amerikalılar için gülümseme bir mutluluk işareti değil refah ve zenginlik işaretiydi. Sürekli gülenler de yapmacıklı insanlardı. Güzel dişleriniz varsa onları göstermeliydiniz; âdet böyleydi çünkü. Tüm Ameriklalıların gülme delisi olduklarını düşünüyordu. "Televizyonda sürekli gülüyorlar," diyordu, "diş macunu da satsalar, kullanılmış araba ya da tuvalet kâğıdı da satsalar hep gülüyorlar." Onların sürekli gülmeleri ters geliyordu ona ve biraz da bu yüzden burada yaşamayı yeğliyordu.

Masamıza döndüğümde hâlâ gülmüyordu. Benim Iolanda'm da böyledir işte, dedim içimden. Çenesini yukarıya doğ-

ru kaldırmış, mağrur ve pervasız oturuyor öyle. Tanrı saklasın, bir de kızmaya görsün. Evde yalnızken bambaşka bir insan olur. Arada evde ikimiz başbaşa kaldığımızda canlı, coşkulu bir yaratıktır. Bir yandan konuşur bir yandan dans eder. Limon jölesi gibi sarsıla sarsıla kahkaha atar. Bu saydıklarımı pek sıkça yapmaz, hatta artık hiç yapmıyor.

Yaşadığım sürece tanıdığım kadınlar arasında, en kötü yanımı gösterdiğim halde gene de beni reddetmeyen tek kadın Iolanda oldu. Onunla konuşurken, o ilk günler, sözlerimi tartmaya hiç gerek duymazdım.Yatakta, hiç aldırmadan istediğim kadar azabilir, domuz gibi homurdanabilirdim. Hastalandığımda bana gözü gibi bakardı. Yemekte karşımda otururken masanın üzerinden uzanarak dişlerimin arasına sıkışmış marul parçasını parmağının ucuyla çekip alıverirdi. Hiç rahatsız olmaz tam tersi çok mutlu olurdum. Eski dostum Jimmy Cagney, büyük bir sevgi ve hayranlıkla karısından söz ederken, bir seferinde, "En ufak bir zorluk karşısında kıyameti koparabilirdi," dedi. Oysa karım yaşamın zorluklarını hep hafife alırdı ve isteyince de Venedikli bir Tanrıça gibi gülmesini bilirdi. Masanın üzerinden uzanarak gönlünü almak için elini tuttum. Gördün mü, sonunda oldu işte! Neyse, güç bela, bir Amerikalı gibi güldü işte, ama tam beceremedi.

Şu anda olayı hatırlıyorum, sanki aradan bir ömür geçmiş gibi geliyor insana. O uğursuz kutu her şeyi değiştirdi. Dün kabul edemediğim bir şey bugün birden kabul edilebilir bir şey oluveriyor. Dün farkına bile varmadığım bir şey bugün ortada, apaçık. Günlerimi sonuna dek Iolanda gibi ürkek bir kadınla geçirmek dayanılmaz bir ceza. Onun o gönülsüz gülüşü de bunun tipik bir belirtisi.

Gezintim sırasında, tıpkı karıma benzeyen düzinelerce kadın gördüm: kararlarından ödün vermeyen, erkeklerine bağlı, uzlaşmacı olmayan kadınlar. Bu da bu bölgeye özgü bir şey olmalı. Sanırım evliliğimiz bu sayede yolunda gitti. Evet, Iolanda'nın kararlılığı güçlükleri atlatmamıza çok yardımcı oldu. Onun en güçlü yanlarından biri de bu; beni ondan kaçıran da bu yanı. Bir şeye dayanabilmeniz için her şeyi göze almakta İtalyanlar Meksikalılara çok benziyorlar. En çok da İtalyan kadınları böyledir. Ne olursa olsun, erkeklerinin yanında

yer alırlar, erkekleriyle birlikte ölürler. Feminist hareket asla İtalya'ya giremedi. Girdiği yerde de doğru dürüst yorumlanamadı. İtalyan kadınlar sadece blucin giymekle özgürlüklerine kavuştuklarını sandılar; ama gerçekte hiçbir şeyleri değişmedi. Hiçbir zaman da değişmeyecek.

Iolanda'nın kararlılığı olaganüstü sayılabilecek bir özellik bence. Aynı zamanda da boğucu, korkutucu bir şey. Günümüzde, bir kadının erkeğiyle birlikte zamanla değişmesi gerektiğine inanıyorum. En çok da sinema oyuncusuyla evli olan bir kadın değişebilmeli. Koca değiştiğine göre karısı da değişebilmeli; ama Iolanda yerinden bile kımıldamıyor. Hiç değişmeyecek.

Bir an arkadaşım Lee Thompson'u hatırladım; tanıdıklarım arasında değişmekten ürkmeyen az sayıda insandan biriydi. Aynı şeyi ikinci kez yaptığını gören olmamıştı. Columbia'ya *The Guns of Navarone* adlı filmi yönetmesi için bir teklif almıştı; daha önce iki kişi denemişler ama başaramamışlardı. Senaryoyu önceden hiç okumazdı; elinin altında kroki defterini eksik etmeyen ufak tefek bir adamdı. Herhangi bir filmi yönetirken aklına estiği zaman birtakım kararlar alırdı. Örneğin: Gregory Peck pipo içecekti; ben elimde bıçak, sağa sola gözdağı verecektim; David Niven dinamitle oynayacaktı. Irene Papas, Anthony Quayle, James Darren...Thompson her birimiz için çabukça ortaya çıkarıverebileceğimiz ufak tefek şeyler bulabiliyordu. Sahnenin çekimini yapıncaya kadar onu kesinlikle daha önce okumazdı. Her plana büyük bir coşkuyla yaklaşırdı.

Ne var ki bu sonradan eklenen şeylerin sonucu şaşırtıcı oluyordu. Lee Thompson harika bir film çıkardı ortaya, ama nasıl? Belki de onun bütün yaratıcılığı geleneklere karşı çıkışından ya da film yapımında herkesin kullandığı yöntemleri kale almayıp yerine kendi yöntemini kabul ettirebilmiş olmasından kaynaklanıyordu. Belki de kendi yarattığı ve sürdürdüğü belli bir düzenlemeye bağlı kalmasından kaynaklanıyordu. Aynı düzenleme daha sonra da onun kişiliğini beslemiş oluyordu. Belki de hiç kafa çalıştırmadan güzel film çevirebilmiş şanslı bir İngilizdi o.

Sanat da tıpkı böyle işte, diyorum içimden. Kimi zaman

yaşam da tıpkı böyle; ama sonra, benim yaşamım hiç de böyle değil, diyorum kendime.

Iolanda'nın yolumun üzerine yerleştirdiğini sandığım engelleri parçalayabilmek için pedalları daha hızlı çevirmeye başlıyorum. Bir zamanlar onun o kararlılığı olmadan edemezdim; ama artık kendimi onun durağanlığından kurtarmam gerek, hem de bir an önce. Lee Thompson kadar özgür biri olamam; Iolanda'nın acımasız kuralları altında geberip gideceğim. Bu onun suçu değil, benim suçum. Onu severek öleceğim, ama bu yeterli değil ki. Acaba bir kez daha gömlek değiştirerek eski yaşamımla tüm bağlarımı koparsam da bir yenisine başlasam çok mu geç kalmış sayılırım?

Yoksa değişemeyecek kadar yaşlandım mı ben?

Auda Abu Tayi

Iolanda özel asistanım olarak çalışmak üzere esnek iş kapsamı tanımına giren bir sözleşme imzaladı. Katherine böyle bir anlaşmayı onaylamışa benziyordu; İsviçre Alpleri'nde Tanrısı ve de kendi takımıyla duygu alışverişinde bulunurken, çocukları da yanına alarak ve de beni burada tek başıma bırakarak, Birleşik Devletler'e dönerken, bana burada İtalyan kızın özel bakımında daha rahat edeceğimi hatırlatırken gerçekte bu anlaşmayı kendisi önermiş oluyordu.

Iolanda'ya doğal olarak saat başına ücret ödeniyordu; o da işini seve seve yapıyordu. *Barabbas*'tan sonra aldığı ilk iş emri Ürdün çöllerine giderken bana eşlik etmek oldu. O güne kadar beyaz perdeye aktarılan en büyük gösterilerden birinde bana da bir rol verilmişti.

Geçici ikamet giderleri Columbia Pictures için çevrilen bütün İngiliz yapımı filmleri denetleyen eski arkadaşım Mike Frankovitych tarafından karşılanmaktaydı. Mike ve ben çocukluğumuzdan beri birbirimizi tanırdık. Doğu Los Angeles'ten mahalle arkadaşıydık. (Hem Lincoln Park'ın parlak atletlerindendi hem de UCLA futbol takmının gözde bir oyuncusuydu. Sonraları iyi bir spor yazarı oldu.) Her ikimizin de aynı mesle-

ği sürdürdüğümüzü görünce yeniden arkadaş olduk. David Lean'in, ünlü İngiliz serüvenci T. E. Lawrence'in tarihsel kişiliğini ve Nefad Çölü'nden Arabistan'a geçişini anlatan filminde bir rol önermek için bana telefon etti.

"Bana ne kadar vereceksiniz?" diye sordum. Bir filmde oynamayı düşünüyorsam genellikle ağzımdan çıkan ilk soru bu olurdu. İnsanı aşağılayacak kadar düşük bir rakam çıktı ağzından. O güne kadar filmde oynamayı kabul eden oyuncuların adlarını art arda sıralayarak rakamı biraz yükseltti: Peter O'Toole, Alec Guinness, Jose Ferrer ve Ömer Şerif.

"Sen şimdi bana bu filmde Alec Guinees'in de aynı paraya çalışacağını mı söylemek istiyorsun?" diyerek şaşkınlığımı belirttim.

"Elbette, hayır," dedi Mike. "Ama senin rolün topu topu dört haftalık bir iş."

"Dört günlük de olsa umurumda değil. Ben o kadar düşük paraya çalışamam. Canım çıkacak benim."

"Peki ne kadar istiyorsun? Senin bu rolü almanı çok istiyoruz."

Nasıl bir rolde oynayacağımı ya da filmde ne yapacağımı o sırada hâlâ bilmiyordum. Bildiğim tek şey bu bir işti ve de benim için büyük olasılıkla bir serüvendi. "Dört yüz bin dolar," dedim.

Eski arkadaşım rakamı duyunca boğulacak gibi oldu. "Ama Tony," diyerek alttan almaya başladı, "Dünyada o parayı sana vermezler."

"Öyleyse onlar da dünyada vermesinler. Sen bana ne kadar istediğimi sordun ben de söyledim."

Ertesi gün, hem Lean'in hem de yapımcı Sam Spiegel'in koşullarımı kabul ettiklerini haber vermek için bana telefon etti. Bunun üzerine ben de onlar fikirlerini değiştirmeden Orta Doğu'nun yolunu tuttum. Katherine çocukların bir aylarını benimle çölde geçirmek için çevrelerinden kopmalarına hiç razı değildi. Bunun üzerine Iolanda bu gezide bana katılmak inceliğini gösterdi. Tek başıma yolculuğa çıkmaktan nefret ederdim; özellikle de kuş uçmaz kervan geçmez böyle yerlere. Iolanda'nın bu yaptığı büyük bir iyi yüreklilikti, bunun böyle olduğunu kendisi de biliyordu. Bizim bu kısa süreli birlikteliği-

mizde stilistlik mesleğini tamamiyle boşladı ve bu süre içinde sadece aramızdaki ilişkiye önem verdi. Bu ilişkimizde onun geleceği açısından herhangi bir şey aklıma gelmiyordu, oysa o başka türlü düşünemiyordu.

Auda Abu Tayi rolü için resmen işe alınmadan önce David Lean'in onayı gerekiyordu; bu yüzden onunla buluşmalıydım. Bu sadece bir formaliteydi; ama öte yandan yapımcılar bana yüklüce bir para ödüyorlardı, bu paranın sokağa atılmadığını bilmelerini isterdim.

Lean önceden gelmiş çölün ortasında filmin çekimine başlamıştı bile; böyle olduğu için ben de filmdeki kostümümle onu görmeye gittim. Yapım çalışmalarının merkez bürosunun önünde durdum. Iolanda'nın da üzerine uygun bir şey geçirerek bana eşlik etmesini sağladım. Ardından makyaj çadırını ziyarete gittim ve oradaki makyaj sanatçılarına Auda Abu Tayi'nin bir fotoğrafını gösterdim. Yarım saat sonra da Abu Tayi'nin sakalı ve ünlü gaga burnuyla çadırdan dışarı çıktım. Nereden bakılsa adamın ta kendisiydim.

Iolanda'yla birlikte birkaç mil ötedeki bir kum tepeciğine doğru jeeple yola çıktık. İnsanda ürküntü uyandıran sarp bir kayalığın bin feet kadar uzağında bir yerde durduk; kayalığın öbür tarafında günlük çekimlere başlayan Lean'i bulacağımı biliyordum. Jeep'i görülmeyecek bir yere bıraktım. Birden kumların üzerinde görkemli bir biçimde ve yaya olarak ortaya çıkmak istiyordum.

Yerlilere bel bağlayamazdım. İlerde, kayalığın çıkıntı yaptığı yerin tam altında, kızgın öğle güneşinden korunmaya çalışan dört-beş yüz kadar Arap oturmaktaydı. Tıpkı koyunlar gibi kafa kafaya vermişlerdi. Ben tam ufukta gözlerine ilişir ilişmez tekdüze bir sesle duayı andıran bir şey okumaya başladılar: Abu Tayi, Abu Tayi, Abu Tayi. Onlara kalırsa ben onları çölün serabından, kavurucu güneşinden kurtaracak olan Abu Tayi idim. Sıra olup peşime düştüler ve kayalığın öbür tarafında film teknisyenlerini bulacağımı söyledikleri yere kadar beni izlediler. Ben yürürken Araplar da ilahiyi abuk sabuk bir şarkıya dönüştürerek yürüyorlardı. Sesleri beni yüceltmişti; o sırada Lean'in Peter O'toole ile görüşmekte olduğu yere kadar bana eşlik ettiler.

Bana söylediklerine göre Arapların bu yaptığı şey heyecanlı bir koşuşturmadan başka bir şey değildi, bunu anlayabiliyordum; ve de eşsiz bir giriş yapmıştım, işte onu anlayamıyordum.

Lean başını doğrultarak şöyle bir baktı ve yardımcılarından birine bu yaygaranın nedenini sordu.

"Sadece Araplar, efendim," dedi yardımcı, "Abu Tayi onuruna ilahi söylüyorlar ."

Lean merak ederek sordu: "Peki şu ne şu, kalabalığın başındaki?"

"Bilmiyorum. Sanırım Abu Tayi olmalı."

"Güzel," dedi Lean. "Siz Anthony Quinn'i atlatmaya bakın. Biz onun yerine bu adamı alalım."

Balıklarla Yüzmek

LAWRENCE OF ARABIA'nın yapımı sırasında birbiri peşi sıra talihsizlikler yaşandı. Sonunda, David Lean tam yedi Akademi Ödülü kazanan unutulmaz bir film ortaya çıkardı; ama oraya nasıl ulaşıldığını kimse bilemez.

Bu talihsizliklerin en kötüsü de en sonunda yaşandı. Iolanda ve ben stüdyonun oyuncularla teknisyenler için hazırladığı geniş bir alana yayılan çadır kentte ama ayrı ayrı yerlerde kalıyorduk. Her sabah bizi çekimlerin yapıldığı yerlere pervaneli bir uçak götürüyordu. Her gün oraya gidip gelmek çok tehlikeli bir işti. Bir sabah, nerdeyse ölüyorduk. Pilot iniş takımını açmayı akıl edemeyince *wadi* dedikleri kuru bir nehir yatağına iniş yapmak zorunda kaldık. Kumlar iyice ıslanmış olduğu için küçük bir uçağın inmesine elverecek kadar sertleşmişti.

Gideceğimiz yere tam yaklaşırken uçak kabininin içinde müthiş bir siren sesi duyuldu. Anlaşılan bir terslik vardı. Pencereden dışarıya bakınca kumların büyük bir hızla üzerimize doğru yaklaştığını gördüm. Anlaşıldı, yere çakılıp parça parça olacaktık. Zavallı Iolanda kollarımda can vereceğini düşünüyordu; bir an kaygıya düştüm: yoksa bunun sorumlusu ben mi

oluyordum? Sonra farkına vardım ki neler olacağını kavrayabilen sanırım bir tek bendim. Uçakta elli kadar insandık; çoğunluğunu İngiliz oyuncu ve teknisyenler oluşturuyordu. Sesini yükseltmek kabalığını gösterebilen bir tek ben oldum. "Şimdi boku yedik işte!" dediğimi hatırlıyorum; ama uçaktaki öteki yolcular bunu "Ah, Hassiktir!" biçiminde anımsıyorlar. Hatta belki de "Ulan İsa!" diye anımsayanlar da olmuştur içlerinde.

Toprağın bize sahip olabilmek için kollarını uzattığı sırada, şu İngilizlerle bir arada ölmenin keyfli bir şey olacağını düşünüyordum. Korku içinde de olsalar görgü kurallarını bozmadan olağanüstü kibarlıklarını sürdürüyorlardı: Ha, evet, sanırım yere çakılıyoruz, ne tuhaf, sence de öyle değil mi hayatım? Durumumuz daha az ciddi olsaydı, demek kahkahalarından geçilmezmiş; o sıradaki durumumuz az eğlenceli gelmiş olmalı onlara. Bu insanlarla, bu biçimde ölmek!

Uçak tam burundan kumların içine saplanırken ileriye doğru savruldu. Iolanda'yı kolundan kavrayarak onu ön tarafa doğru sürüklemeye çalıştım. Başımı doğrultarak yan tarafa bakınca kumların pencereleri tamamiyle örttüğünü gördüm. Kabinin içinden bakınca yere oturmuş durumdaki uçağın olduğu gibi kum tepeciğine saplandığı anlaşılıyordu; uçak çakılırken ölmediğimize göre diri diri gömüleceğiz demekti.

Hız bir anda kesin bir hareketsizliğe dönüşmüştü. Uçak kazasına demek aşırı hız neden oluyordu; ama o sırada her şey aynı zamanda ağır çekimde gibi görünüyordu. Bu tür uçaklarla yolculuk yapmak insanda garip bir duygu uyandırıyordu; ama ben bunlarla çok da rahat ediyordum. Bu gibi tehlikeli durumlarda bile aynı anda hem hızlı hareket edip hem de geri çekilebilmeyi becerdiğimi görmek bana nasıl da güven verdi. Bunu öğrenmiş olmam sanırım çok iyi oldu.

En sonunda uçak durdu. O sırada Iolanda'nın elini yakalayıp avucumun içine aldım. Ona hiçbir şey olmamıştı. Ufak tefek sıyrık ve yara bere dışında ötekilere de bir şey olmamıştı. Uçak kabininin koyu karanlığından sendeleye sendeleye dışarıya, pırıl pırıl parlayan gün ışığına attık kendimizi. Sabahın daha ancak altısıydı; fakat güneş yerdeki kumları çoktan kavurmaya başlamıştı bile. Iolanda'yı kendime doğru çektim ve

uçakta hasar olup olmadığını anlamak için etrafıma bakındım. Yırtılan gövdede bir yarık açılmış, büyük bir bölümü içeri çökmüştü. Dışarıya çıkabilmek için o yarığa tırmanmamız gerekmişti. İngilizler görgü kurallarını hiç bozmadan bir tatil gezisindelermiş gibi bir oraya bir buraya hareket edip duruyorlardı. Kimi çantasını, kâğıtlarını karıştırıyor, kimi de ilk çayı kaçıdıklarına üzülüyordu. İçlerinden birinin, "Korkunç bir şey bu, neyse ki kimse yaralanmadı," diyerek fikir yürüttüğü kulağıma çalındı.

Çekim yaptığımız yerlerin gerisinde Ürdün-İsrail arasındaki gerginlik hâlâ sürüp gidiyordu. O aralar, dünyanın o köşesinde, o çekişmeli topraklarda yaşamak oldukça zordu. Çekim yaptığımız bir iki yerde, çit olarak çekilmiş tellerin arkasından kimi zaman bu yaptığımız acayip şeyleri seyreden Filistinlileri görüyordum. Aşırı rahat ve mutlu yaşam düzeyimize kıyasla onlarınki köpeklerinkinden farksızdı. Kimi zaman bu kadar yakında bulunmalarına inanmak bile istemiyordu insan.

Sam Spiegel gibi bu konularda çok duyarlı olan bir Yahudi nasıl oldu da düşman topraklarda bizim için bu düzenlemeleri gerçekleştirebildi, işte bunu anlayamamışımdır. Bu konuda hem kendisine hem de Ürdünlü yetkililere nasıl bir geçerli neden bulduğunu da anlayamamışımdır. Türlü fanteziler peşinde koşan çok eski bir arkadaşımdı. Onu yıllardır tanırdım. Goldwyn stüdyolarının arkasındaki herkese açık tenis kortlarında gecenin geç saatlerine kadar kendisinin de oyuna alınmasını umarsızca beklediğini hiç unutmam. Her nedense şöyle bir on beş dakika bile oynayamazdı. Bu yüzden bir çiftler maçı için hep üç kişiyi bekledi durdu. Bu bile başlı başına insanın içini sızlatmaya yeterdi. Sam *The African Queen, The Bridge On the River Kwai* gibi harika filmler yaptıysa da hâlâ tenis kortlarında oyuna kabul edilmeyi beklemekte.

Lawrence of Arabia filminin yapımı sırasında Ürdün Kralı Hüseyin ile sıcak ilişkiler içinde oldu. Sanırım filmin tamamlanabilmesi için bunun böyle olması gerekiyordu. Çok sayıda kraliyet kokteyl partilerine katıldı. Ben onların hiçbirine gitmedim; onlara gitmeyişim kimileyin film açısından talihsizlik oldu. Gene de, bu devlet ilişkilerinde neler olup bittiğini hep

merak ettim; oysa Sam birbirinden ilgiç öykülerle dönerdi oralardan. Bunlardan birinde, Hüseyin'e o arada neyi kutladıklarını sordu. Hüseyin soruyu Spiegel'in anlayabileceğini sandığı bir dille yanıtladı. "Tıpkı Yahudilerin Yom Kippur'u* gibi," dedi.

Sam bu söylenenleri biraz düşündü, ama hiçbir anlam çıkaramadı. "Fakat Yom Kippur ağır başlı ve dinsel bir bayram günüdür; oysa burda herkes dansediyor."

"Evet," dedi Hüseyin, "Biz o şeyleri buralarda biraz farklı yaparız. Umarım sizce sakıncası yoktur."

Arada sırada, Hüseyin'in bazı işlerimizi yerinde görebilmek için, bizim film setine geldiği de olurdu. Onun gelişi, bana söylediklerine göre, bir film aldatmacasının bir parçasıydı. Bir öğleden sonra, çalışmalara ara verildiğinde, kendini tanıtmak için yaklaştı. Bir gece önce bir parti verilmişti. Beni filmlerimden tanıyordu; ben de onu kendisi olduğu için tanıyordum.

"Mr. Quinn, dün gece bize katılamayışınıza çok üzüldük. Yoksa kendinizi iyi hissetmiyor muydunuz?" dedi.

"Hayır, Majesteleri," dedim, "Ben kendimi İsrail dostu olarak düşünürüm; partinize katılmayı bu yüzden doğru bulmadım."

"Anlıyorum," dedi Hüseyin; sesinin tonundan beni anladığı belli oluyordu. Çelebi, güzel konuşmayı seven bir insan olarak beni çok etkiledi; sohbetine doyum olmayan bir insandı.

Konumum o sırada bana önemsiz geldi; ama öyle bir izlenim bıraktı ki sonuçta bir şey ortaya çıkmış oldu. Yıllar sonra, Tripoli'de bir otelde, Yaser Arafat'ın kaldığı odanın bitişiğinde de ben kalıyordum. Benim aynı otelde kaldığımı Filistin liderinin öğrendiğini duydum. Odalarımıza çıkarken, asansörde bana, "Siz ilke sahibi bir insansınız," dedi.

"Evet, öyle olmaya çalışıyorum," dedim üstüne basa basa. "Ama o iş çölde kaldı, önemli de değildi."

Elini havada şöyle bir salladı; anladım ki kimi el hareketleri sırasında sandığımdan da anlamlı olabiliyormuş meğer.

(*) "Kefaret Günü": Yahudilerin her yıl tişri ayının onunda oruç tuttukları kutsal gün.

Arafat'ı hiç sevmedim; ve dünya politika sahnesindeki o davranışına da çok içerledim. Birleşmiş Milletler salonuna silahla girmek küstahlıktan başka bir şey değildi, düpedüz aptallıktı; ama ben onun neden öyle bir şey yaptığını anlıyordum. Filistinliler tıpkı Güney California'ya yerleşmiş Meksikalılara benziyor. Onlar nasıl ne Meksikalı ne de Amerikalı sayılmazlarsa bunlar da öyle: ne Araplar ne Yahudiler. Hiçbir şey değiller. Her iki halkın da belli bir yönde koşullandırılmış olmasından nefret etmişimdir. Arafat'ın politik oyunlarına katlanamasam da verdiği savaşıma pek fazla öfkelenemiyordum.

Hüseyin'in kokteyl partilerinin dışında, insanın eğlence diyebileceği başka da bir şey yoktu. Bir süre, çadır kentimizin dışında, Akabe'deki terzi ustasını sık sık görmeye gittiğim günler boş zamanlarımı değerlendirmeme çok yardımcı oldu. Bir takım elbisenin maliyeti sudan ucuza geliyordu bana: on dolar bir şey. Peter O'Toole, Ömer Şerif ve ben çoğu öğleden sonralarımızı adamın dükkânında provalarla geçiriyorduk. Bu da yapılması gereken bir şeydi. Filmin çekimi boyunca otuz kadar elbise diktirdim; sonra da onları şuna buna dağıttım.

İsrail'in Eilat kasabası Akabe Körfezi'nin tam karşı kıyılarında yer alırdı. Çoğu geceler sahra dürbünüyle orada neler olup bittiğini öğrenmeye çalışırdık. Akabe bir hayalet kentten farksızdı; buna karşılık Ailat özelikle de geceleri çok canlı olurdu. Kumların üzerine oturur, hayran hayran ışıkları seyrederdik. Bu işe o kadar dalardık ki hiçbir şeyi kaçırmak istemezdik. Bu bize televizyon yerine geçiyordu. Araplar da akıllı Yahudiler hakkında espriler yapıp dururdu: onlara kalırsa Yahudiler kendilerini kasabanın eften püften uyduruk evlerine kapatırken ne kadar eğlenceli şeyleri varsa onları bizi çıldırtmaya ayırıyorlardı. Kim bilir? Belki de öyle yapıyorlardı; ama bizi de eğlendiriyorlardı ya.

Yaptığımız bir başka şey de Kızıl Deniz'de suya girmekti. Bu bizim için çok mutlu ama aldatıcı bir olaydı. Denizin içinde binbir çeşit balık kaynıyordu. Ben bunlardan en çok civciv balığını severdim; bunlar yüzerken tüyleri ve şu bularıyla tıpkı civcive benzerlerdi. Bunların da öldürücü olduğu söyleniyordu; civciv balıkları iğneleriyle insanı öldürebilirdi. Neyse ki yerliler bunu daha önce haber verdiler de ben de yüzmekten

vazgeçtim ve yakın dostlarım tarafından zehirlenmiş olmayı yeğledim.

Film setinde de dışında da, David Lean'in bir yönetmen olarak gösterdiği aşırı titizliklere katlanmak asıl sıkıntımızı oluşturmaktaydı. Gerçekte sevimli bir insandı; davranışları arkadaş canlısı iyi kalpli insanlarınkinden farklı değildi; ama çok dikkat gerektiren işinin ustası bir yönetmendi. Film yönetirken çoğu kez dikkatlerini toplamaları için oyunculara hitap ederken akıl almaz hallere girerdi. Lean her ne kadar önerilere açık olduğunu söylese de ona soru sormak yürek isterdi.

Bunun nedenini öğrenmek benim için zor olmadı. Başlarda, Lean'in önceden tasarladığı sahnede yüzlerce at, yüzlerce deve ve figüranı da ilgilendiren küçük çapta bir değişiklik önerisinde bulunarak bir hata işledim. O sahnede, Peter O'toole (yani Lawrence) Auda Abu Tayi'ye (yani bana) Akabe üzerine yapacağı saldırı planı hakkında bilgi verecekti; Abu Tayi de hiç duraksamadan planı onaylayacaktı. Ben sahnedeki rolümü yönetmenin istediği biçimde oynadım; ama aklım o sırada başka bir şeye takılmıştı.

"Özür dilerim," dedi Lean herkese hitap ederek. ("Stop!" hitabını çok az kullanırdı; onun yerine Özür dilerim'i yeğlerdi.) Sonra beni bir kenara çekerek, "Neyin var?" diye sordu. "Sen o sahnede oynamıyor gibiydin?"

"Biliyorum, David," dedim. "Biliyorum; o sahnede bir yanlışlık var gibi geliyor bana."

"Ne demek bir yanlışlık var gibi?"

"Bakın, bu ordu benim ordum; bu geri zekâlı genç de buraya gelmiş bana ne yapacağımı anlatıyor. Benim ne yapacağımı bu oğlan mı öğretecek bana? Kim oluyor o? Hiç düşünüp taşınmadan, onun lafıyla, Akabe'ye saldırır mıyım ben? Senaryoda yazıldığı gibi sanki dondurma yemeğe çağırıyor beni. Bu iş dondurma yemeye benzemez. Ben koca ordumu yitirebilirim. Her şeyimi yitirebilirim. Yahu, ben burada gözünü para hırsı bürümüş bir insanım. Ben bu işten ne kadar kazanacağımı bilmeden olur mu?"

Lean kısa bir süre düşündükten sonra, "Peki, bu konuda sen ne öneriyorsun?" diye sordu.

Ona yapmamız gereken şeyi anlattım: benim oynadığım

kişi bir kayanın arkasına gidip Lawrence'in tasarladığı planı da güzelce düşündükten sonra kendi kararını vermeliydi.

Lean beni dinledikten sonra, "Bak işte bu güzel, Tony," dedi. "Demek istediğin şeyi anladım." Fakat ne yazık ki sahnede bu küçük değişiklik için, uygun bir yerde bir kaya fonu oluşturulabilmesi amacıyla ne kadar at, deve ve figüran varsa hepsinin buradan kaldırılması gerekiyordu; kalan yerden çekime başlayabilmek için de bu işler öğleden sonra saat dörde kadar bitmeliydi. O sırada saat daha sabahın onuydu.

Bu kadar küçük bir değişikliğin kaça patlayacağını öğrenince, "Sen bunu unut gitsin, David," diyerek omuz silktim. "Biz gene öyle devam edelim, sen bildiğin gibi yap."

Sakin bir sesle,"Hayır, Tony," dedi, "o sahne senin dediğin gibi olacak."

Ve böylece, tek sahne değişikliğinin teknisyenler tarafından gerçekleştirilmesini bekleyerek neredeyse bütün gün oturduk. Bu kadar insanı beklettiğim için de kendi kendime söylendim durdum. Keşke hiç ağzımı açmasaymışım.

En sonunda, güneş ufukta neredeyse kayboluyordu ki çekim için her şey hazırdı. Ortalık kararmadan bir seferde sahnenin çekimini tamamlayabilmiştik. Ben ya da O'Toole rollerimizdeki sözleri hatırlayamayıp da saçmalasaydık, bütün bir gün boşa gitmiş olacaktı. Bu tür sıkışıklıklar hiç bana göre değildi.

O'Toole de ben de rollerimizi çok iyi başarmıştık; gerçekten de herkes bu yeni sahneden ne kadar mutlu olsalar haklarıydı. Bence her şey istenenin de üzerindeydi.

Bir an önce konutuna gitmek isteyen Lean'in yanına koştum. Jeep'ine atlamak üzereydi. "Tanrı aşkına, David," dedim, "çok çok özür dilerim. Nerdeyse bütün bir gününe mal oluyordum. Sen harika bir yönetmensin. Keşke işine hiç karışmasaymışım."

"Saçmalama, Tony," dedi. "Ben kendime o kadar da güvenmem."

Bu denli ünlü bir sanatçıdan böyle bir söz işitmek benim açımdan inanılmaz bir şeydi. David Lean kendine bu kadar güvenen biri olmayabilirdi; fakat o güne kadar birlikte çalıştığım öteki yönetmenlerin neredeyse tümü kendini beğenme-

mek gibi bir tavra kesinlikle yanaşmazdı. Lean için önemli olan filmdi, yoksa kendi egosu değildi. O gerçek anlamıyla bir mükemmelliyetçiydi. Onun ayrıntılar üzerindeki aşırı titizliği yüzünden sık sık filmin başına tatsız şeyler gelecekmiş gibi olurdu. Çekim işlerine başladıktan aylar sonra, kent içindeki otellerden birinin yemek salonunda Sam Spiegel'le buluşacaktı. Bu buluşmaya beni de çağırdı. Filmin yapımı bütçeyi de programı da çok çok aşmıştı. Yasal payıma düşen haftalık yüzbin dolarlık maaşım benim için bir düşeşti; ama Columbia Stüdyoları ona boş yere harcanmış bir para gözüyle bakıyordu. Demek stüdyonun en azından kimi kaygıları bulunuyordu. Artık iyice belli olmuştu: yönetmenin senaryoyla başı beladaydı.

Yemekteyken üçümüze Iolanda da katıldı. Toplantı boyunca konuşan hep Lean oldu. Yönetmen kendini her zaman pahalıya satmaya çalışırdı: onun konuşması kusursuz olurdu: onun sigara tutuşu –ters tutuyor bile olsa– eleştirilemezdi! "Sam," dedi büyük bir duyarlılıkla, "İnan ki senin adına ben de bu konuda düş kırıklığına uğradım. Senaryoyu inceledim. Şunu anladım ki ikinci bölüm birinci bölümün düzeyinde değil. Korkarım, ikinci bölümü adam edip edemeyeceğimizi anlamak için İngiltere'ye gidip Bolt'la buluşmam gerekecek."

(Senaryo yazarı Robert Bolt senaryonun yeniden kaleme alınması işini ancak on haftada tamamlayabileceğini söylemişti.)

"On hafta ha!" diyerek sesli sesli soludu Sam. Lean kadar duygulu bir insan kesinlikle olamazdı. "Bu bana dünyanın parasına mal olacak." Sonra oturduğu yerde kıpırdamaya başladı. Ve, sözcüğün tam anlamıyla, başı çorbasının içine düştü.

Lean, aşırı bir kibarlıkla, Iolanda'ya döndü ve, "Lütfen canım, acaba Sam ayılana kadar ilgilenir misin?" dedi ve yanımızdan ayrıldı.

Sam kendine geldiğinde, gene sözcüğün tam anlamıyla, çok soğukkanlı olmalıydı. "Nerde o lanet olası Lean?" diye feryat etmeye başladı. "Onu geberteceğim!"

Sam zaten gecikmelere son derece üzülüyordu. Daha on hafta boş yere para harcamak zorunda kalması onun için ayrı bir felaketti. Çalışmasak da paramız ödenmeliydi. Ötekilerin ne kadar kazandıkları hakkında bilgim yoktu. Ama benim alacağım kendi filmimi finanse etmeye yetecekti.

Sonunda, Sam parlak bir program uygulayarak filmi kurtarmayı becerdi. Bu da onu oyuncuları bordrolarda tutmak zahmetinden kurtaracaktı. Böylece kesinti boyunca bizim için başka filmlerde işler icat etti. Çoğu oyuncuların tembel tembel oturmaktansa çalışmayı yeğleyeceğini çok iyi biliyordu. O süre içinde çift maaş alamayacağımızı da biliyordu. Bu işi nasıl kıvırdığını bir türlü anlayamadım; fakat zamanlaması tuttu. Alec Guiness için de, Peter O'Toole ve Jose Ferrer için de ayrı ayrı filmler ayarlamayı bildi.

Benim için de en sevdiğim rollerimden birini ayarladı.

Öyleyse Benim

ROD SERLING'İN "Playhouse 90" televizyon klasiklerinden olan *Requem For a Heavyweight*'den beyazperdeye uyarlanan bir filmde hem ruhsal hem de bedensel anlamda bir çöküntüden farkı kalmamış boksçu Mountain Rivera'yı oynayacaktım. Bana Sam Spiegel'in bulduğu rol işte buydu. Öteki başlıca rolleri de Jackie Gleason, Mickey Rooney ve Julie Harris paylaşacaklardı.

Oldukça ilginç bir rol sayılırdı; en iyi yorumlarımdan biri diye değerlendirsem yeriydi; fakat başta ancak harcıalem bir iş çıkarabileceğimi düşünerek çok kaygılandım. Boks maçı filmlerinde sıkça rastlanan basmakalıp söz ve hareketleri olduğu gibi yinelemekten kurtulmaya, onun yerine en ufak bir kurtuluş umudu kalmamış yenik bir insanın portresini çizmeye çalıştım; ama gene de tüm o çabalarım boşa gidiyordu.

Provalar sırasında, karakterime yeni bir biçim vermeye, her şeyi yerine oturtmaya çalıştım; onu bir gün hödük herifin teki, ertesi gün ise çaptan düşmüş biri gibi oynuyordum. Kimse benim bu sallapati tavrımın farkında bile değil gibiydi ya da pek aldırmıyordu. Yönetmen Ralph Nelson, ki televizyon oyununu da o yönetmişti, daha çok karmaşık sahne sorunlarıyla meşgul oluyordu. Gleason ve Rooney'e gelince çalışmalarını daha çok kendi oynayacakları karakterler üzerinde yoğunlaştırmışlardı. Yapımcı David Susskin'in tek derdi ise her şeyin yolunda gitmesini sağlamaktı.

Ertesi gün ilk sahnemin çekimine başlanacaktı ki ben hâlâ rolümü nasıl oynayacağıma bile karar verememiştim. Tam ringin karşısında kendi sesimi keşfettiğimde, Abie Bain adında boks eşgüdümcülerimden biriyle bir boks sahnesi üzerine son çalışmamı yapıyordum. Abie Bain bir zamanlar çok ünlü yarı ağırsıklet boksçulardandı. Hatta şampiyon bile olabilirdi; fakat hırsızlar çetesiyle oyun oynamaya yanaşmayınca bir türlü şampiyon olamadı. Konuşurken, boğazını binlerce insan tekmeliyormuş gibi, törpü sesini andıran bir ses çıkarırdı. O geceki işimizi bitiriyorduk ki, "Tony," diye hırıldadı, "neyin var canım?". Onun bu denli tatlı dilli olması insanda ürküntü yaratıyordu. Sesi hem güçlü çıkıyordu hem de çok hüzünlüydü; aynı zamanda acı doluydu, kararsız ve sevecendi.

İşte, diye düşündüm. Benim aradığım işte bu; Abie Bain, istese de istemese de, sanki çizdiğim Mountain Rivera portresine son rötüşleri yapıyor gibiydi. Yaşlı boksçuyu bırakmaya niyetim yoktu; onu yemeğe çıkardım. Niyetim konuşurken çıkardığı sesleri, tonlamaları tüm ayrıntılarıyla belleğime almaktı. Konuşmamı kusursuz bir biçime sokabilmek için o gece sabaha kadar uyumadım.

Ertesi sabah, hazırdım. Programda Julie Harris'le oynayacağım bir sahne vardı; Julie, Rivera'nın iş bulması için yardımcı olmaya çalışan iş bulma bürosu memurlarından birini oynuyordu. Bu, senaryonun başlangıç sahnesi değildi. Her zaman böyledir: filmin çekilen ilk planında bir oyuncu nasıl oynamışsa onu öyle sürdürmeliydi; artık dönüş olmaz. Orada nasıl bir sesle konuşmuşsam, onu filmin kalan bölümlerinde de sürdürmeliydim.

Miss Harris, bu adam deli mi ne? der gibi yüzüme baktı. Bir törpününkini andıran sesimi işitince farenjitim olduğumu sandı. Bunun provalardaki sesimle en ufak bir benzer yanı yoktu. Julie oyunu bu yüzden biraz savsakladıysa da sahneyi tamamlayabildik.

Çekim bittiğinde, Ralph Nelson sete kadar gelerek öğürmeye başladı. Dünyanın en nazik kişiliğine sahip en akıllı yönetmeni olduğu söylenemezdi; bunun böyle olduğunu sonra öğrenecektim. Hoşuna gitmeyen bir şey olunca, kendi bilgilerini de sergileyerek işin ayrıntılarına girmeye bayılırdı. Karşım-

da kusar gibi konuşmaya başlayınca bunun hiç de hayra alamet olmadığını o anda anladım.

"Bir sorun mu var, Ralph?" dedim. "Boğazına bir şey mi takıldı?"

"Az önce bir şey söylüyordun," dedi. "Ama gerçek şu ki her şeyi öyle söylüyordun. Sen o sesi nerden icat ettin yahu?"

"Abie'nin sesi o," diye açıkladım. "O da tıpkı böyle konuşuyor işte. Tam benim canlandıracağım karaktere uygun bir ses diye düşünüyorum. Hem yorgun ve bitik gibi hem de haşat edilmiş sanki. Tam bir boksçu sesi bu."

"Bir boka benzemiyor," dedi yönetmen. "o sesle konuşmakta ısrar edersen ben seni bu filmde oynatmam. Nerdeyse her sahnede varsın sen."

İlk büyük planın çekimi için Susskind, Gleason ve Rooney de setteydiler; bana destek olurlar mı acaba diyerek onlara doğru döndüm. Gleason başını çevirdi. Belli ki tartışmaya bulaşmak niyetinde değildi. Rooney başıyla beni destekliyormuş gibi yaptı; coşkusunu dile getiren sadece Susskind oldu. "Beni çok şaşırttın, Tony; çok hoşuma gitti," dedi.

Ne yazıkki Ralph Nelson'un hoşuna gitmedi; Gleason'un da pek öyle heyecanlanmadığı belli oluyordu; Susskind bu konuda herkesin fikrini almaya karar verdi; bir tür sınavdı bu. Öğleye kadar bizi serbest bıraktı. Filmin montaj öncesi baskılarını seyretmek için yardımcılarına öğleden sonra hazır olmalarını söyledi. Sesim hakkında ancak o zaman bir karara varacaktık.

Bu çok demokratik bir çözüm yoluydu. Yönetmene karşı çıktığı için de Susskind'i çok beğendim. Pek çok yapımcı çalıştırdıkları alıngan sanatçıların düzenini bozmaya korkarlar; özellikle de 1960'ların başında bu böyle olurdu; ama Susskind başkalarının da sağduyu sahibi olabileceklerini düşünecek kadar sağduyuluydu. Şimdi bu katı yönetmenin biraz sağduyulu olmasını sağlamak da ona düşüyordu

Susskind filmi laboratuara yolladı ve bizden de yemekten hemen sonra gösterim salonunda bulunmamızı istedi. Beyaz perdede kendimi seyretmeyi hiç sevmezdim; bir de ortaya konulan işlere meslektaşların gözüyle bakmaktan ayrıca rahatsız olurdum. Gösterim odasında oturan oyuncuları mı yoksa filmi

mi seyretmem gerektiğine karar veremezdim. O gün Mickey Rooney'den gözümü hiç ayırmadım, o filmi seyrederken ben de onu seyrediyordum. İçimizde en iyi oyuncu o sayılırdı. Tepkisinin çok etkili olacağını düşünüyordum. Sahnenin sonunda alkışlamaya başlayınca yaptığım şeyin doğru olduğunu anladım.

Susskind ayağa kalktı ve yönetmene doğru dönerek, "Eee, şimdi ne düşünüyorsun bakalım?" dedi.

"Bilmiyorum," dedi Nelson. "Ben gene de sevmedim; fakat tam olarak bilmiyorum."

Susskin, "Bilsen iyi olurdu," diye bağırdı. "çünkü bir saat içinde sete dönüyoruz. Eğer bilmiyorsan filmin yönetmenliğini Tony Quinn'e vereceğim."

Müthiş bir sessizlik oldu. Nelson sinirinden oturduğu koltuğa çöktü kaldı. "Pekâlâ," dedi sonunda, "sanırım buna da alışmak zorundayım."

Kazandığım bu zafer bu kez başka bir kavgaya yol açtı. Buna bir fikir kavgası da denilebilirdi, ama bundan pek emin olamıyordum. Gösterim odasından çıkınca Gleason beni bir köşeye çekti. Oynadığım karakterle bağlantılı bu değişiklik onu kaygılandırmış olmalıydı; ona göre bu durum yönetmen üzerinde bir baskı oluşturmaktaydı.

"Gözümü senden hiç ayırmadım, Anthony Quinn," diye uyardı. "Bana sakın numara yapma." Adam benden daha büyük bir oyuncuydu; en azından kendini öyle sanıyordu. Çok önemliymiş gibi bunu da ortaya koyuyordu.

"O konuda bir şey tasarladığım yok benim," dedim. "Ben senin rolün için kaygılanıyordum, kendi rolüm için de kaygılanırım elbet."

"Bu yeterli değil," dedi. "Bu sabah film setinde yönetmenle konuşma tarzını hiç beğenmedim. O sırada bir şeyden hoşlanmamışsam filmde kendimi toparlayamam ben."

"Ralph'la konuşma tarzımın nesi varmış?"

"Çok fazla 'düşünüyorum' dedin."

"Peki sen televizyon şovlarında oynarken, bir konuda hiç düşündüğün bir şey olmaz mı?"

"Olur elbette; bu günde sadece bir ya da iki kez olur. Ama sen bütün gün 'düşünüyorum'ları o kadar çok sıralıyorsun ki peynir ekmek yer gibi."

O güne kadar bir oyuncunun bir başka oyuncuya sen kendi fikrini kendine sakla dediğini hiç işitmemiştim. Sanatçı arkadaşlarıma ters düşen her şeye karşı çıkardım elbet. Oyuncuların birbirlerine destek olmaları gerektiğini düşünürdüm. Gleason'un numara yaptığını sandım. Tuhaf bir insandı. Sahne arkasında ne yapacağı önceden kestirilemez derlerdi; sağı solu belli olmazmış çünkü. Bu da belki onun espri anlayışı, dedim içimden; ya da herkese söz geçirmeye çalışan piçin teki.

Her neyse o gene, "Dediğimi duydun," diyerek konuşmasını sürdürdü. "Sen yönetmenle konuşuyorsun: o sana bir şey anlatmaya çalışıyor, sen tutup ona, 'Ama ben düşünüyorum ki,'diyorsun. Sabahtan beri sürekli düşünüyorsun, düşünüyorsun, hep düşünüyorsun. Kendi 'düşünüyorum'larını kendine saklasan çok iyi edersin bence."

Gleason daha sonra Susskin'in yanına gitti ve ondan günde sadece üç kez 'Düşünüyorum' dememe izin vermesini istedi. Susskin de Gleason'un dalga geçtiğini sandı ve onu oyalamaya baktı. Böyle bir durumda kim olsa karşısındakini ciddiye almazdı.

Ben ne zaman bir görüş bildirsem Gleason her seferinde hep aynı biçimde tavır alıyordu. Ne zaman 'Düşünüyorum' desem böğürerek karşı çıkıyordu. O sırada burnundan solumakla kalmıyor, kocaman patlak gözleri çakmak çakmak oluyor, Amerikalıların taptığı Ralph Kramen tiplemesinde yaptığı gibi güçlükle soluk almaya çalışıyordu. Eğer o gün üçüncü kez çizgiyi aşmışsam küplere biniyordu. Kimi zaman, Susskin'in araya girmesi ya da tatlı dil dökerek Gleason'u işinin başına göndermesi gerekiyordu. İşler tam sekiz hafta bu biçimde sürdü. Ciddiye alınamayacak kadar komik bir şeydi bu; ama anlaşılan sonu gelmeyecekti. Önce şaka gibi başlıyor ardından hemen iş ciddiye biniyordu.

Her fırsatta Gleason'un damarına basıyordum. En ufak şey onu çileden çıkarmaya yetiyordu. Bunlar genellikle hava cıva şeylerdi. Bir seferinde, Mickey Rooney'le bir sahnenin çekimi sırasında onu neredeyse deliye çeviriyorduk. Jackie aynı sahnede telefonda konuşurken Mickey ve ben de arka planda iskambil oynayacaktık. Jackie telefonu her kaldırışında, dikkatini dağıtmak için bir şeyler yapıyordum. Ya kartları aşırı bir

tantanayla karıştırıyor ya da yüzüme komik bir ifade veriyordum; ya da fısıltı ile değil de sahnede olduğumu unutarak daha yüksek sesle konuşuyordum. Zavallı adam o kadar bozuldu ki patlayacak gibi oldu.

Beş ya da altı plan çekildiği halde Gleason hâlâ bir türlü diyeceklerini doğru dürüst diyemiyordu. Neredeyse kendini kaybedecekti; yönetmene doğru döndü ve ona yardımcı olması için, "Ralph," diye yakındı, "Quinn benim sahnemde elmasını dişliyor. Sen de orada oturmuş, onun bildiğini okumasına göz yumuyorsun, öyle mi?"

(Bir başka oyuncunun oynadığı sahnede elma dişlemek onun spot lambasından yararlanmak demekti.)

Böyle bir saçmalık karşısında ne yapacağına karar veremeyen Nelson, "Ben deminden beri buradayım," dedi ve işin iç yüzünü hemen kavramıştı. "Ben ortada kötü bir şey göremiyorum. Yaptığı korkunç olan şey nedir, anlayamadım."

Gleason başta bir şey söyleyemedi; sonra, "Düşünüyor," diye kıvırdı. "Söyleyin o piçe o kadar düşünmesin."

Gleason ya son kerte ciddiydi ya da sanıldığından da iyi bir oyuncuydu.

Mickey Rooney ve ben arkada masamızda oturmuş okul çocukları gibi kıkırdayıp duruyorduk.

Nelson neden kıs kıs güldüğümüzü anlayamamıştı. "Tony," diyerek bizi susturdu. "Jackie neden söz ediyor?"

Kullanacağım sözcükleri özenle seçerek,"Ben öyle düşünüyorum ki Jackie'nin kafası karışıyorsa bu tamamiyle benim biraz fazla düşünüyor olmamdan kaynaklanıyor." dedim. "Olsa olsa nedeni bu diye düşünüyorum."

Gleason, "Üç kez yineledi işte," diye gürledi ve soyunma odasına doğru koşarak ortadan kayboldu.

Çin Çin

BROADWAY'DE yeni bir oyunda daha sahneye çıkacağım için Yetmişinci Cadde'deki kırmızı taş evde Katherine ve çocuklarla yeniden bir araya geldim. Evliliğimiz boyunca bu benim sonuncu sahneye çıkışımdı. 1962'nin Ekim ayıydı. Ka-

rım ve ben neredeyse hiç konuşmuyorduk. Onu yitirdiğimin farkındaydım: onu benden Tanrı ve bir de yaşamına giren öteki adamlar çalmıştı. O da beni yitirdiğinin farkındaydı: beni de ondan işim ve bir de ardı arkası kesilemeyen kıskançlık krizleri çalmıştı. Geleneksel kurallara saygılı, kardeş kardeş geçiniyorduk işte. Çocukların dışında, en ufak bir bağ kalmamıştı aramızda. İlişkimizi ayakta tutan yalnızca çocuklardı.

Bir çocuğun çekici ve sürükleyici gücü karşı konulamayacak bir bağdır; ben bir süre sonra, başka bir kadına, İtalya'da bıraktığım, karnında çocuğumu taşıyan Iolanda'ya da aynı duyguları taşıyor olacaktım. Geri dönerek o ve bebeğimle yeni bir yaşamın hazırlığına başlayacağımı umuyordum. Kendi etimi yadsıyamazdım, ama ailemle de bağlarımı koparamazdım. Ne yapacağımı bilemiyordum: Yaşamım nasıl olsa yoluna girer umuduyla kafamı oyun üzerinde yoğunlaştırabilmek için kendimi tamamiyle provalara verdim. Sıra sorumluluğa gelince korkak ve tembel olup çıkıyordum; zor bir kararı bir kenara itebilmek için nasıl olsa kendime bir neden bulabiliyordum.

Oyunun savlarıma yanıt bulması konusunda hiçbir umudum yoktu. Bununla birlikte oyun benim için bir oyalanmaydı; *Çin Çin* adlı bir Fransız dramının Amerikan yapımıydı. Oyun eşlerinin aşk ilişkisi içinde olduklarını keşfettikten sonra birbirleriyle arkadaşlık kurmak durumunda kalan bir kadınla bir erkeğin öyküsü üzerine kurulmuştu. (Adını da "Sağlığınıza!" anlamına gelen İtalyanca bir deyimden alıyordu.) Oyunun metni kendi özel durumuma o kadar benziyordu ki; fakat asıl rol arkadaşım İngiliz oyuncu Margaret Leighton'la benim aramda yeni bir karmaşık ilişki doğdu.

Gerçekte güzel bir ilişkiydi bu. Daha provalara başladığımız ilk gün birbirimize abayı yakmıştık. Son derece güzel, olağanüstü bir kadındı. Söz ve hareketlerinden gerçek yapısı hiç anlaşılmıyordu. Bir donanma eri gibi küfredip geğirebildiği halde gerçek bir hanımefendi kimliğine bürünmesini de bilirdi. Son derece şakacıydı; onunla arkadaşlık kurmak keyif vericiydi. Bizim bu eğlenceli havamızı sahneye de taşıyordu. Rolümü bir gece bıyıklı oynuyorsam ertesi gece Brooklyn aksanıyla konuşuyordum. Kimi zaman hem ondan hem ondan karıştırıyordum. Oyunu seyredenler sonra gene görmeye geliyor-

lardı. Hem de dört beş kez. Ne beklediklerini kendileri de bilmiyordu. Maggie bu oyun sayesinde yerinde duramıyor, sürekli kahkahalar atıyordu; bense her an kaynamaya hazır aile içi bunalımlarımı kafamda yaşatmaktan kurtulmuş oluyordum.

Oyun çok tutuldu. Ve tam altı ay boyunca salonda iğne atsan yere düşmedi. Bütün bu süre içinde her üç ilişkimi de büyük bir hokkabazlıkla sürdürmeyi bildim. Maggie her şeyi olduğu gibi biliyordu; fakat Iolanda ve Katherine sadece birbirlerini biliyorlardı. Maggie'ye karşı çok dürüst davrandım; çünkü en çok onun yanında kendimi rahat hissediyordum; ben itiraf etmesem de gerçeği anlayacaktı. Çok akıllı bir hanımdı ve kesinlikle kendini hiç zorlamadan oynayan usta bir komedyendi. Bense onun fiziksel güzelliğine, olgunluğuna vurulmuştum.

Bir süre, birlikteliğimizin bir yazgı olduğunu düşünmeye başladım. Bir akşam, Katherine ve çocuklarla birlikte iken gayet masumca eve bile geldi; böylece kaçınılmaz durumum gözler önüne serilmiş oldu. Kısa bir süre önce Londra'da bir satıcıdan Gauguin'in kendi yaptığı imzasız bir portresini satın almıştım; resim oturma odamızda duruyordu. Resmin orijinal olduğu konusunda en ufak bir kuşkum yoktu; ama bunu kanıtlayacak bir belgeye sahip değildim.

Maggie başyapıtı görünce çığlığı bastı: "Bu resim benim! Tanrı aşkına, bu resim buraya nasıl gelmiş,Tony?"

Ona resmi nasıl ele geçirdiğimin öyküsünü olduğu gibi anlattım. O da bana hiç de hoş olmayan boşanma işlemleri sırasında resimden nasıl ayrılmak zorunda bırakıldığını anlattı. Resmin orijinal olduğunu kanıtlayabilmem için gerekli olan belgeler meğer evinde masanın gözündeymiş. İngiltere'ye döner dönmez onları bana göndereceğine söz verdi.

Bu raslantıyı güzel bir belirti olarak yorumladık; oyun afişten kalktıktan sonra bile ilişkilerimiz daha birkaç ay sürdü; Maggie benimle evlenmek yanlısıydı. Bence de bu yabana atılacak bir fikir değildi. Beni mutlu edebileceğine o kadar inanıyordum ki.

Fakat sonra bir de Iolanda'yı düşündüm, bebeği düşündüm. Tanrım, kafam karmakarışıktı! Zihnim nasıl bir bulanıklık içinde olmalıydı ki beni kuliste ziyarete gelen genç bir Ameri-

kalı yıldızla hiç değilse birkaç hafta dördüncü bir ilişkiye girmeyi bile düşünmüştüm. Söylediğine göre oyunu görmüş ve hemen o gece benimle olmalıymış; onunla arkadaşlığı geri çevirmem için hiçbir neden göremiyordum. (Ne Katherine, ne Iolanda, ne de Maggie buna engel değildi.) Onu oyuncu olarak yıllardır çok beğeniyordum. Arzu dolu fiziği karşısında direnemedim. Fakat her gün biraz daha artan ikiyüzlülük suçlamasında bulunmalarını da istemiyordum. (Gerçi bu konuda haddini bilmezlerden değildim.) Ama sonuçta başbaşa kalabileceğimiz uygun bir yer aramaya koyuldum. Ne onun evine gidebilirdik ne benim evime. O benim için çok değerliydi; bu amaçla tiyatrodaki soyunma odamı kullanamazdım. Girip çıkanlarda kuşku uyandırabileceğimiz için otele de gidemezdik.

Yapabileceğimiz tek bir şey kalıyordu: bizi Manhattan tarafına götürecek bir limuzin kiralamak. İçinde sevişmeyi hareket halindeki bir ziyafete dönüştürebilirdik. Bunu yaptık; ama, ben ve son derece istekli yıldızım, kim bilir ne kepazece bir tablo çizmişizdir öyle? New York City'de tur atarken renkli pencere camlarına nasıl da pervasızca dayamışızdır popolarımızı? Bunu birçok kez öğleden sonraları ya da akşamları (Hem de tam beş mahalleyi dolaşarak) yineledik durduk. Yabanıl bir ilişkiydi bu, bir o kadar da son derece eziyetliydi. En azından benim için. Central Park'ın tam orta yerinde ya da kırmızı trafik ışıkları yandığında düzüşüyorduk. O sırada limuzin değil başka şeyler vardı kafamda. Kimi zaman düşünüyorum da Iolanda karnında çocuğumu taşırken ben nasıl olmuş da yabancı bir kadınla sevişmeyi düşünebilmişim? Ben bir başka kadınla nasıl birlikte yaşayabilirdim? Iolanda için değil de Maggie için Katherine'i terketmenin mantıklı bir yanı var mı? Annelerinin dışında tamamiyle yabancı bir kadınla yeni bir aile kurduğumu çocuklarıma nasıl açıklayabilirdim? Ben ne halt ediyordum öyle yahu?

Başka seçeneğim yok, diyordum kendi kendime; gitmediği yerlere gidebilmek: bir erkeğin canının en çok çektiği işte bu, diyordum. Özellikle de çok bilinen cul de sac'lara. (Yani çıkmaz sokaklara.)

Avrupa'nın renkli bulvar gazeteleri bu kararsız durumumu fazla iğrenç bulduğu için haber başlıklarının tek konuğu

bendim. Benim o Amerikan usulü arabadaki ilişkimi öğrenemediler; fakat çok geçmeden Iolanda'yı keşfettiler. Bunu öğrenince de hemen harekete geçtim. Benim olan bir çocuğun benim adımı almadan dünyaya gözünü açmasına izin veremezdim. Herkes ne düşünürse düşünsün, umurumda bile değildi. Uygunsuz bir yaşamım olmamıştı. Babamın da öyle. Bu beni öldürse de, benden sonra gelecek kuşak bunun böyle olduğunu az buçuk anlayacaktır.

Katherine'e ne söyleyeceğimi bilemiyordum; bu yüzden hiçbir şey söylemedim. Zaten çoğu ilişkilerimden haberi vardı; birçoklarından da kuşkulanıyordu. Ona Maggie'yle olan ilişkimi anlatmanın ne yararı olacaktı? Ya da şu bebekle ilgili habere onun adını da sokmanın ne alemi vardı? Bu olanları öğrenmeyi çok istiyorsa nasıl olsa sonunda öğrenecekti.

Ona Roma'da çevrilecek bir filmde oynamayı kabul ettiğimi, bu nedenle bir an önce New York'tan ayrılmam gerektiğini söyledim. Alt tarafı birkaç haftalık bir iş, dedim; çocukları okullarından ayırmak için hiçbir neden yok. Onlar için en iyisi hiçbir kesintiye gerek kalmadan yaşamlarını eskisi gibi sürdürmeleri, ama bensiz.

Katherine bana tek bir soru sormadığı gibi kararıma da karşı çıkmadı. Zaten aramızdaki konuşmalar hep bu biçimde oluyordu. Her ikimiz de kendi bildiğimizi okuyorduk. Her ikimiz için de yapılacak en iyi şey hiçbir şey söylemeden ayrılmaktı.

Ve böylece *Çin Çin*'i bırakıp Roma'ya Iolanda'nın yanına gitmek için hazırlıklara başladım. Yaşamıma girmiş kadınlar hakkında ne karar vereceğimi hâlâ bilemiyordum. Ama onun, bebeğin yanında bulunmam gerektiğini çok iyi biliyordum, bundan en ufak bir kuşkum yoktu. O bebeğe babalık yapacaktım, sonra da her şey yoluna girecekti.

Oyunun yapımcısı olan David Merrick, bilet satışlarının olumsuz yönde etkileneceğini düşünerek, yerimi bir yedek oyuncuyla doldurmaya hiç de istekli görünmüyordu. "Ya kalırsın ya da gidersin, Tony," dedi. "İkisinin ortası olmaz."

Maggie'nin oyunu bir başka oyuncuyla sürdürmek istemeyeceğini biliyordum; benim bebek konusundaki tasarılarımdan pek mutlu olmasa da *Çin Çin* rolünü sürdürmekte hiç

de hevesli görünmüyordu. İlerde, Avrupa'da mutlu olup olamayacağımızı anlamak için hâlâ peşimden gelmeye kararlıydı.

(Merrick, yerimize başrol oyuncuları olarak Jack Klugman ile Arlene Francis'i işe aldıysa da oyun bir ay bile afişte kalamadı.)

Oyuna çıktığım son günlerden biriydi; bir gece Irene Papas ile Michael Cocayannis adında yerinde duramayan genç bir Yunanlı yönetmen kuliste beni ziyarete geldiler. Irene, benimle önemli bir konuda görüşmeye geldiklerini söyledi. Avrupa'ya hareket edeceğimi duydukları için ayrılmadan önce benimle konuşmak istemişler. Şu sıralar içinde bulunduğum çıkmazdan daha önemli bir şey olabileceğini düşünemiyordum; bu yüzden onları başımdan savmaya çalıştım. Ne Irene'in aşk yaşamı ne de onun kariyeri hakkında hiçbir şey işitmek istemiyordum; o kadar birlikte çalıştıktan sonra, yetsindi artık; başımdaki dertleri ona anlatmaya hiç mi hiç niyetim yoktu. Şimdi tutup bir de beni paylayacaktı. Bunların hiçbirini çekemezdim.

"Tony, lütfen," diye ısrar etti. "Çok ivedi bir konu bu." O sırada arkadaşına bakışından bana çok gizli ve özel bir konuyu açacağını tahmin ettim. Arkadaşı ona, ne pahasına olursa olsun, peşimi bırakmamasını söylüyordu sanki.

O gece geç bir saatte, Plaza Oteli'nde, bir içki almak için onlarla buluşmaya razı oldum; oturduğumuz süre içinde Cacoyannis ile çok az konuştuk; ama kuşkulu gözlerle beni süzdüğünü sezinleyebiliyordum. Bana klinik bir vakaymışım gibi bakıyordu sanki; bunun böyle olduğunu daha sonra öğrenecektim. Sonunda, beni on dakikadır değil de on yıldır tanıyormuş gibi, sordu: "Neyin var senin?"

Özellikle, öteden beri üzerinde derin etki bırakmayı istediğim Irene'in önünde böyle bir soru sorulmuş olmasına çok içerledim. Bu adamı çok az tanıyordum. Kim oluyordu da özel yaşamım hakkında soru sorabiliyordu bana? Daha bu sabah, Katherine bana bir akıl hastanesine yatmamı önermişti. Bense, büyük bir acı içinde, bunun hiç de yabana atılamayacak bir çözüm yolu olduğunu düşünmeye başlıyordum. Bir eksiğim yabancıların suçlaması mıydı?

"Yok bir şey," dedim. "Benimle ne hakkında konuşmak istiyordunuz?

Cacoyannis, Irene'in yüzüne baktı. Bu işten vazgeçmişe benziyordu; ondan da bu konuyu unutmasını istiyordu; fakat ben o arada Irene'in başını sağa sola oynattığını gördüm. Yönetmenin üzerinde oldukça etkili olduğu görülüyordu.

Yönetmen, uzun bir duraklamadan sonra, konuştu.

"*Zorba the Greek*'i okumuş muydunuz?"

"Evet, okudum."

"Önümüzdeki yıl çevrilecek filminde oynamayı ister misiniz?"

"Olur."

"Ancak fazla bir paramız yok; filme ortak olmanızı istiyorum."

"Güzel."

Ve böylece bir ömür boyu sürecek olan bir ortaklığın temelini atmış olduk.

O sıralar nerdeyse boğuluyordum. Kazancakis'in romanına cankurtaran simidi gibi tutunuverdim. Aynı kitap bir seferinde yaşamımı kurtarmıştı. Bir kez daha kurtarabilir diye düşündüm. Bana böyle bir rolü önerdiği için Cacoyannis'e teşekkür etmek, ona sarılmak istedim; fakat dönen çarka dokunmayı göze alamadım. Irene'e de sarılmak isterdim; ama o hiç söz konusu olamazdı.

Otelden çıktıktan sonra, Yetmişbeşinci Cadde'de geç saatlere kadar açık kaldığını bildiğim kitapçıya uğradım. Kazancakis'in ne kadar kitabı varsa hepsinden birer tane satın aldım; içlerinde *Zorba the Greek*'in en son baskısı da vardı. Sonra bir otelde oda ayırtıp sabaha kadar hiç uyumadan bütün gece kitabı okudum bitirdim. Şafak sökerken, yaşamımın temelinden değişeceğini anlamıştım. Zorba daha şimdiden her şeyin sorumluluğunu üstlenmişti bile.

Gezinti

FRANCESCO QUINN 22 Mart, 1963'te doğdu. Ona hem benim hem de babamın adını verdik. Uzun ömürlü olsundu. İtalyan gazeteler, "Bu doğru mu Antonio?" diye çığlığı bastı; fakat Amerikan basını şöyle bir ilgilendi, o kadar.

Katherine de öyle, hiç aldırmadı. Iolanda'dan da, bebekten de her yerde konuşup duruyordum; fakat durumumuzda hiçbir değişiklik olmuyordu. Hiçbir şey Katherine'i benden koparamıyordu. Ya çok şey umuyordu ya da hiçbir şey. Her şey eskisi gibi sürüp gidiyordu.

Pontine Koyağı'nın düzlüklerinde Aprilia'ya ya doğru yöneldiğimde Frankie'nin doğuşunu aklıma getiriyorum. Beni buraya ulaştıran yollarda bambaşka bir insan olabildiysem, bu sayede oldum. Bu çocuk Tanrı'nın bana bir armağanı sanki; onu çok sevdim. O benim üçüncü gösterim olacaksa, ben tüm enerjimi, tüm dikkatimi ona vermeye hazırdım. Onun için kendimi yeniden keşfetmek isterdim.

Öteki çocuklarımı da seviyordum; ama biliyordum ki Frankie başkaydı. Öte yandan, yüksek bir düzeyi tutturup bunu sürdüremeyeceğimin şaşkınlığını yaşıyordum. Korkudan geri de çekilmek niyetinde değildim. Roma'da, St. Peter Bazilikası'nda vaftiz oldu. Bütün gün, küçük oğlumun nasıl olsa içimdeki sıkıntının bir çaresine bakacağı umuduyla, içimden dua ettim durdum.

Bunu, en azından şimdilik, başaramazdı elbet; fakat ertesi yıl doğacak olan kardeşi Daniele Antonio'ya beni hazırlayabildi. Ve bu iki oğlan birlikte bana bir kez daha gömlek değiştirme zamanımın geldiğini haber verdiler. Sonunda Katherine'den ayrılmam için bana güç de verdiler. O tatsız düğün gecemizin üzerinden yirmi yedi yılı aşkın bir süre geçtikten sonra, Ocak 1965'te, Meksika'nın Juarez kasabasında resmen boşandık. O süre içinde topu topu birkaç ay bir arada olabilmiştik. Bir ömür boyu birbirimizi paylayıp durduk. Ayrı dünyaların insanları olduğumuzu anlayabilmem için çocukluk günlerimi şöyle bir anımsamam yetiyordu.

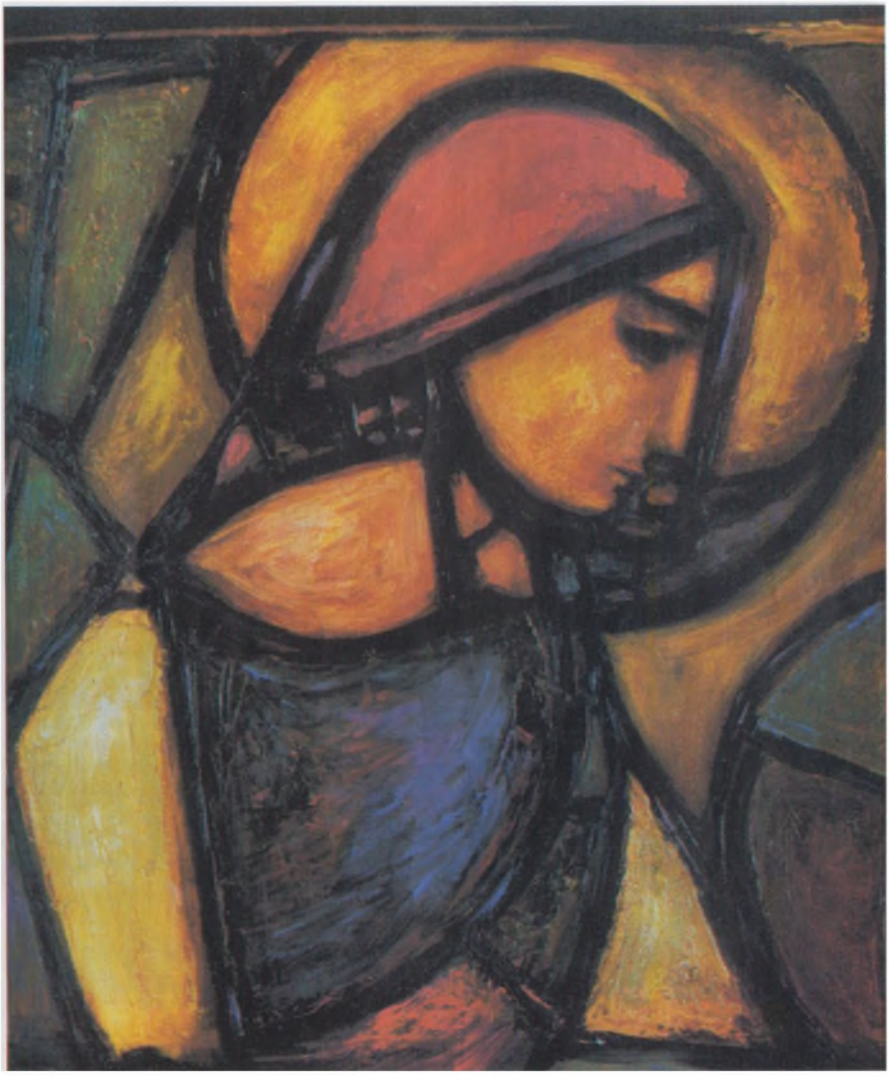
Iolanda ve ben ertesi yıl evlendik; o sırada o üçüncü oğlum Lorenzo Alexander'a hamileydi. Evlenme kararı sonuç

olarak, biraz da içgüdüsel oldu. Margaret Leighton, Londra'da, hâlâ kâh görünüp kâh kayboluyordu; benimse bu arada kafamı karıştıran başka ayak bağlarım vardı; ama sonuçta gene Iolanda'nın yanında oluyordum. Ben neredeysem o da oradaydı. Ben neredeysem oğlanlar da oradaydı. Ben nerdeysem İtalya da oradaydı. Cecchina di Roma'da, şu sıralar benim adımı taşımakta olan sokakta Francesco için bir villa satın almıştık. Orada yeni bir yaşama hazırlanıyorduk. Ailemiz büyüdükçe eve yeni yeni ilaveler yaptırıyorduk. Bütün çocuklarımı ölünceye dek barındırabilecek bir evimiz olmasını düşlüyordum.

Tanrım, bunları düşünürken, İtalyan bir ailem olması ne harika bir şey, diyorum içimden. Iolanda Roma'nın dışında bir yere taşınmayı kesinlikle istemiyordu. (Ona sorarsan, evrenin merkezi Roma'ydı.) Fakat kent dışında yaşamaya çabuk alıştı. O bulunmaz bir eş, bulunmaz bir anneydi: sevecen, özenli ve huzur vericiydi. Katherine'de bulamadığım her şeyi onda buldum. (Bunlar belki de Katherine'de bulunmasını istemediğim şeylerdi.) Evimiz çocukların sevinç ve acılarıyla dolup taşıyordu, ne harika bir şey. O sıralar elli beş yaşınadaydım; ama delikanlı sayılırdım; her şey yeniden başlıyordu.

Bu gezintim boyunca başka şeylerle olduğu kadar çocuklarımla da dolup taşmaktayım. Bu tepeler benden çok onların.sayılır. Onlar burda doğdular. Onlar bu bölgenin ayrılmaz birer parçası artık. Bense, gözlerinin içine bakarak, istedikleri her şeyi veriyorum onlara. Daha bu sabah, Velletri'den yokuş aşağı indiğim sırada, birden, Danny'nin artık kocaman bir delikanlı olduğu aklıma geldi. Güneydoğuya düşen Cori tepelerindeydi. Ailecek evden çıkmış, kasaba halkından birinin bize önermiş olduğu oldukça sapa bir yerdeki lokantayı arıyorduk. Larry ve Frankie aralarında konuşuyorlardı. Oraya kendi motosikletleriyle gidebilmek için yolu ezberlemeye çalışıyorlardı. Kafalarında büyük bir serüven tasarlamaktaydılar. Danny'ye aralarına onun da katılmasını önerdiler.

"Benim motosikletim yok ki," dedi Danny. Daha on altı yaşındaydı ve çelimsiz oluşuna o kadar üzülürdü ki. Çabuk yorulan bir çocuktu. Koşup oynamakla pek başı hoş değildi. Çocuklarımın arasında en az gürültü patırtı koparanı Danny idi.

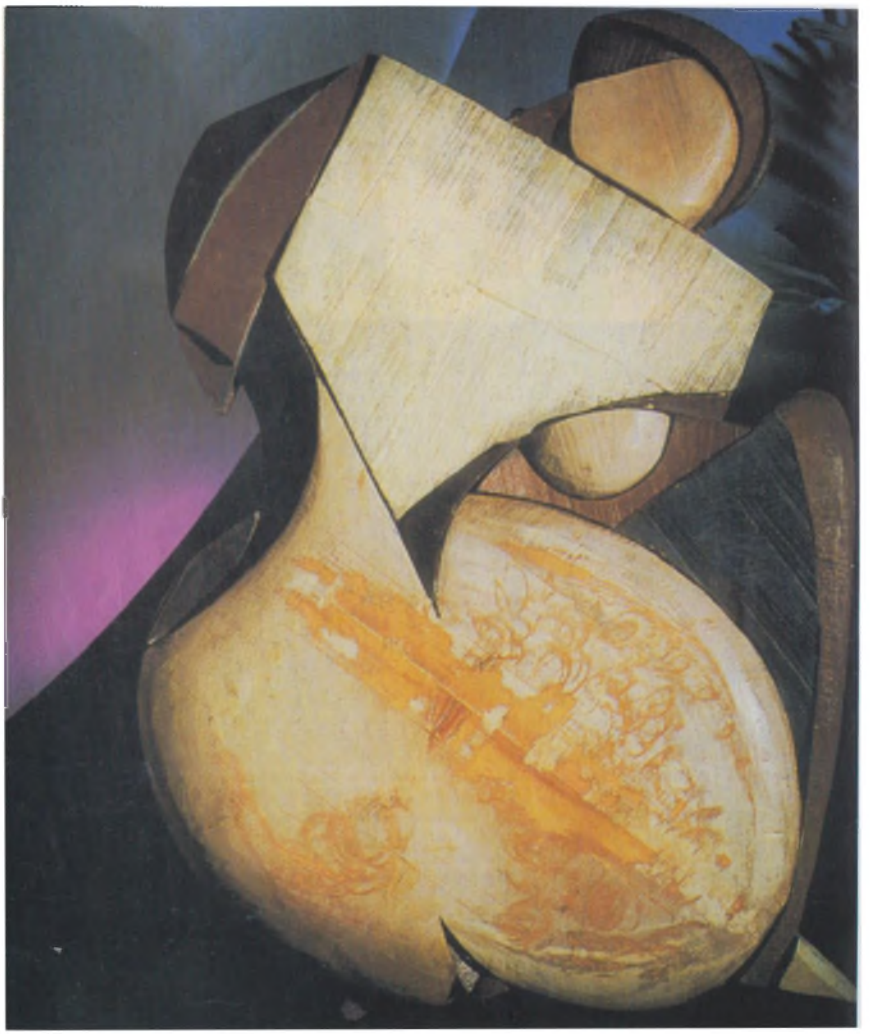
En beğendiğim resimlerimden biri: *La Femme Ideale*
(Center Art Galleries, Hawaii)

Ortak başoyuncu arkadaşım Arnold Schwarzenegger, çocuklarının doğum günü nedeniyle bu resmi beğenip karısına satın aldığında ne kadar duygulanmıştım. *Anne ve Çocuk. (Center Art Galleries, Hawaii)*

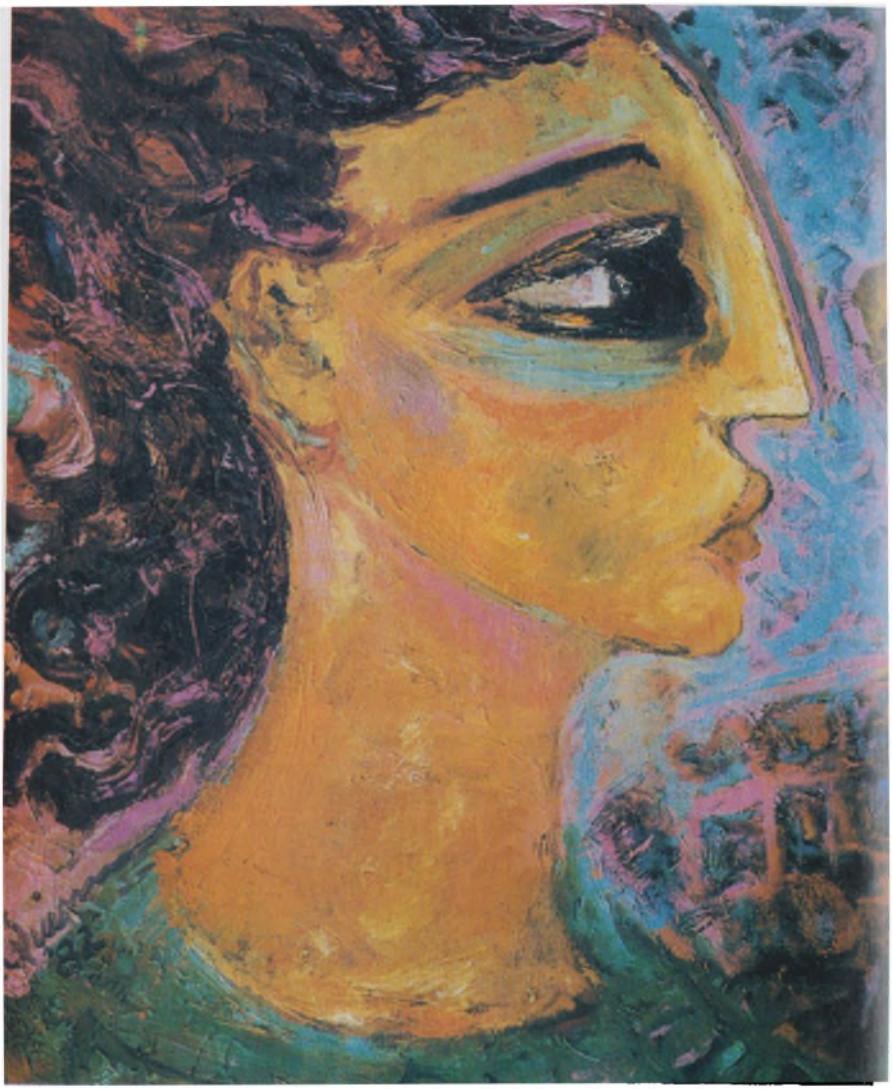
Bu yontudaki ellere bayılıyorum. Yok olan ama gene de Bozulmayan Eller. *(Center Art Galleries, Hawaii)*

Tahtadan bir yontu. *Nü* ("Çıplak")
(Center Art Galleries, Hawaii)

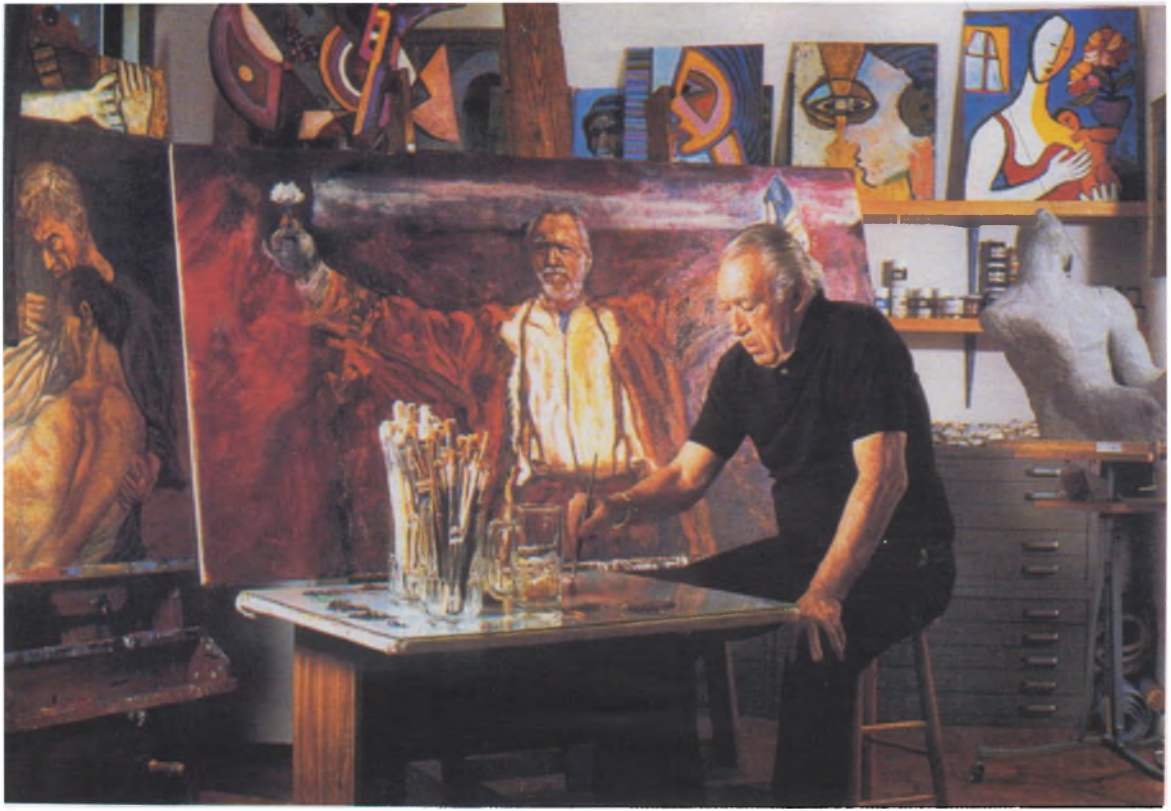
Soyut ve somut sanat iç içe. *Yalnız Kadın.*
(Center Art Galleries, Hawaii)

Bu resmi New York eyalet hükümetinde çalışan tanınmış bir kadın satın aldı. *Pembe Kadın. (Center Art Galleries, Hawaii)*

İvedilikle yaptığım en başarılı resimlerimden biri. Adı da *Aynaya bir Bakış*. Zaten onu aynaya bakarak yaptım. *(Center Art Galleries, Hawaii)*

Dostlarımla ancak New York'taki resim atelyemde rahatlıyorum. *(Center Art Galleries, Hawaii)*

Ağabeysi Frankie, "Sen de bize bisikletinle katılırsın," dedi. "Biz yavaş yavaş gideriz."

"Hayır. O zaman ben sizi engellemiş olurum."

"Peki, senin neden motorun yok?"

"Babam bana almıyor ki."

Deminden beri ön koltukta oturmuş, onları dinliyordum. "Ben mi sana motor almak istemiyormuşum? Onu da nereden çıkarıyorsun?" diye parladım. "Sen bana motor istediğini söylemedin ki hiç? Sen benden motor iste; yalnız önce motor kullanacak kadar büyüdüğünü kanıtlamalısın bana. Kardeşlerin benimle birlikte tepelere tırmanıyorlar. Oysa sen ne tırmanmak istiyorsun, ne yürümek, ne bir şey."

"Ben sana ulaşamıyorum ki," dedi.

Tıpkı babam gibi, "Yaa,"diyerek kestim attım. "Eğer bana ayak uydurmak istersen bunu başarabilirsin." Arabayı yolun kenarında, yamaca doğru yükselen yangın önleme kuşağının hemen altında bir yere çektim. Danny'ye dönerek, "Bak, sana ne diyeceğim," dedim, "bu yolu ta tepeye kadar koşarak çıkacaksın. Eğer hiç mola vermeden tepeye çıkarsan istediğin motosikleti alırım sana." İki ya da üç kilometrelik oldukça dik bir yokuştu.

"Bunda ciddi misin?"

"Ciddiyim elbet. İstersen yürü, benim için farketmez; yeter ki durma."

El sıkıştık. Bu işte kararlı olduğu gözlerinden okunuyordu. Ona destek olmak için kardeşleri de arabadan çıktılar. Fakat onların yüreklendirmelerine hiç gerek kalmadı. Tepeye çıkan ilk o oldu. Buna hepimiz son derece sevindik. Motosikletlerden nefret etmesine karşın buna Iolanda bile sevindi. Ertesi gün çıktık ve Danny'ye en son model bir motosiklet satın aldık. Frankie'nin bir sürü motosiklet dergileri vardı; oğlanlar, hangi modelin satın alınması konusunda bir karara varabilmek için sabaha kadar uyumadılar. Bu işi yedi bin doları aşkın bir para ödeyerek bitirdim; ama helal olsundu.

Iolanda bu makinelerden nefret etmekte çok haklıymış; çünkü, tam bir yıl sonra, aynı motosiklet nerdeyse onun hayatına mal oluyordu. Tam burada, Campoverde'nın dışında, yolun genişlediği noktada ölümden döndü. Bu kaza benim yü-

zümden oldu; çünkü Danny'nin serüvenci ruhunu yüreklendiren ben oldum. (O lanet olası motosikleti satın alan da bendim!) Bir öğleden sonra, düz yolda, motosikleti sağa sola yatırarak aşırı hız yapınca, neredeyse paramparça olacaktı. O kazadan kurtulması bir mucizeydi. Hastaneden durumu telefonla haber vermek istediklerinde evde kimse yokmuş. Çocuğun bütün o süre içinde hastanede tek başına kaldığını öğrenince çok fena oldum. Kaza yüzünden Iolanda'nın beni suçlaması yetmiyormuş gibi, ki hâlâ da suçlar, ben de haklı nedenlere dayanarak kendimi yeyip bitirmekteydim: neden acısını dindirmek için yanında değildim? Neden oğlumun toparlanmasına yardımcı olamadım? Onu o motorun üzerine koyan bendim. Benzemeye çalıştığı insan da bendim.

Artık İtalyan çocuklarımın en atletik, en güçlü olanı Danny; asla geleneklerine bağlı kalarak yaşamayacak. Şunu farkettim ki bana en çok benzeyen o. Ben *Zorba*'yı çevirdiğim sırada dünyaya geldi; bana bulaşan o yaşlı keçi huyunun Danny'de yaşadığını düşünüyordum; elbette böyle bir şey de olası. Zorba'nınkine benzeyen tatlı bir kaçıklığın kendi yasalarının dışındaki yasaları izlemesi beklenemez.

Kafamı iyice çocuklara daldırmışım, yolun farkında bile değilim; bisikletimi rastgele kullanıyor olmalıydım ki yanımdan hızla geçen bir kamyonun gürültüsüyle irkildim. Via Anziate'de neredeyse hiç banket yoktur; kamyonun fırlattığı şeylerden korunmak için yol kıyısındaki toz toprak içine atıyorum kendimi. Kıçımın üzerinde bir gülmedir alıyor beni. Ayağa kalkarak üzerimdeki tozları elimle silkeliyorum. Tüm dikkatimi yaptığım işe vermem gerektiğini düşünerek, daha da fena olabilirdi, diyorum içimden.

Bisiklet gezintimi kaldığı yerden sürdürmeyi şimdilik aklıma bile getirmeden bir kilometredir yürüyorum. Belki de yeniden düşüncelere dalmak istemiyorum. Yürümek şimdilik beni öyle bir zorunluluktan kurtarıyor. Havayı derin derin içime çekiyorum; Anzio'nun deniz havası koyağın o berbat bataklık kokusunu daha bir açığa vuruyor, bunu hemen farkediyorum. Gübre ve toprak karışımının havaya koyu bir ilaç kokusu sindirdiği, üzerleri plastik kaplı yüzlerce dönümlük tarlaların kuşattığı şarap yöresi birden karşıma çıkıyor. Geç de olsa bunu

farkediyorum. Bu kokuyu açıklamak kolay değil; ama yadsınamaz da. Aprilia şarapları volkanik topraklarda yetişen üzümlerden üretilir. Bu topraklar kum ve kilden oluşmuştur; içinde volkanik maddeler de var. Gerçekten de, Latium'ün şarapları Castelli'nin, ki Kaleler anlamına gelir, türlü çeşit adlarıyla ün kazanmıştır. Bunların hepsi de Roma'nın güneyine düşen volkanik yamaçlardaki evcilleşmiş çılgınlığın tüm belirtilerini taşır. Belki de şu anda burnuma gelen koku bu bölgenin topraklarını ıslah etmiş eski bir volkanın küllerinden yükselen günümüze kadar kalabilmiş bir tür kükürttür.

Buralarda dolaşma bir tür alıştırma sayılır; bu gerçeği anlamanın tek yolu da şaraptır. İtalya'nın ulusal içkisi şarap. Meksika için tortilla, Çin için pirinç, İrlanda için patates ne ise İtalya için de şarap o. Amerika'da şarap içenlere kuşkulu gözle bakılır. İtalya'da ise şarap içmeyenler tartışma konusu olabiliyorlar. Burada şaraptan korkan bir insan, gerçeklerden korkuyor demektir.

Bu farklılık acaba şaraptan mı yoksa halktan mı kaynaklanıyor, işte onu bilemiyorum. California şaraplarında eksik olan bir şey var, ama ne? Bağları güzel, toprağı bakımlı, şarabı da iyi; ama onda o tat, o dirilik yok. California'da meyve toplamak çok yorucu bir iştir; işçilerin hoşnutsuzluğunu dile getirmek da şaraba düşer elbet. Ben bunu, her iki anlamda da, kendi deneyimlerimden bilirim. Şarap üretimi asla endüstrileşemez. İtalya ve Fransa'da bile, para canlısı şarap tüccarları Ford ve Fiat fabrikalarının montaj hattı işleme yöntemlerini aynen kopya etmeye çalıştılar ama sonuçta üzüm suyundaki tüm temel özelikler kaybolup gitti ve geriye sadece adı kaldı.

Yağmur başlıyor. Yağmurluğumu çıkarmak için sırt çantama elimi uzatıyorum. Fazla bir yolum kalmadı; ama gene de üşütmeye niyetim yok. Gün sona ermek üzere; yolu tamamiyle dev gibi kamyonlar, traktörler ve at arabaları doldurmuş. Yaşlı bir insanın bisikletle yola çıkması için hiç de uygun bir saat değil; hele pek tekin olmayan böyle zemin üzerinde yürüyor olması hiç değil.

Tarlalarda, üzüm toplayanlar sepetlerini doldurabilmek için yarışma halindeler. Bu bölgenin çoğu insanın geçimini üzümden sağlar. Ürünlerini büyük işletmelere satan, en güzel

üzümleri ise ev şarabı yapmak için kendilerine ayıran contadino'lar, yani köylüler için şiddetli yağmurlar büyük bir yıkım demektir. Yıllarca önce, Alban tepelerinde ilk bağ satın aldığımızda, vendemmia, yani bağbozumu dedikleri üzüm toplama haftası gerçek bir bayram havası içinde geçerdi. Kadınlar, erkekler ve çocuklar en ağır giysileri ve kalın lastik çizmeleriyle tarlaların içine dağılır ve şarkılar söyleyerek çalışırlardı.

Bu eğlenceler sırasında evde olabilmem için film çalışmalarımı ona göre programlardım. Benim üzümümün şarabını bir arkadaşım ya da bir yabancı dudaklarına yaklaştırırken büyük bir gururla onları seyrederdim. Herkes kendi küçük toprağında üretilmiş üzümden yapılan şarapla öğünürdü. Yerel lokantalarda servis yapılan şarabı küçümsemek için omuz silkerdik. Rakipler ancak kendi şarapları içilirken güneşin tadına varılabildiğini söyleyerek bundan büyük övünç duyarlardı.

Fakat bugün, uzaktan tarlaları seyrederken, "bağbozumu" nun tamamiyle değiştiğini görüyorum. Üzüm toplayanlar çalışırken artık türkü söylemiyorlar. Belki de yağmur nedeniyledir; umarım öyledir. Fakat hava değil, nedeni daha derinlerde bence. İtalya büyük bir dönüşüm içinde. Gene yeni bir hükumet iş başında; vatandaş ağır vergilerin altında ezilmekte. Grevler hiç eksik olmuyor. Adam kaçırma olayları artık gazetelerin manşetlerinde verilmiyor. Dolaştığım her yer aşırı kalabalık, sis ve duman içinde. Bu sakin yol nasılsa geçilemez olmuş böyle. Iolanda'ya göre, yaşamak için çekildiğimiz kent dışı bile artık Roma'dan farksız.

Peki, ben neden buralarda yaşamayı seçtim? Çünkü İtalya'da herşey, her zaman gözüme harika görünüyor da ondan. Çünkü İtalya'da örtbas edilen hiçbir şey yok. Çünkü, istilalardan, savaşlardan, imparatorluklardan, krallardan, papalardan, diktatörlerden binlerce yıl sonra, İtalyanlar kendi olumsuz yanlarına karşı çıkmaktan başka ellerinden bir şey gelmeyen, herşeyi gırgıra alan bir ulus oldu çıktı. Herhangi bir nedenleri olsa da olmasa da yaşamı seviyorlar. Bir İtalyan, en öfkeli anında bile, bir tabak spagetti önünde yumuşayıverir. Evlatlığa kabul edilen kendi vatandaşlarım burada yaşamı tadıyorlar. Yaşamı içlerine çekiyorlar. Kutsal ruhla yaşıyorlar, kutsal mantıkla uzak durmayı biliyorlar. Biliyorlar ki kurnazlık zekadan

çok daha önemlidir. Onları Hunlardan, Faslılardan, Yunanlılardan, Avusturyalılardan, Almanlardan, Fransızlardan, ve Amerikalılardan koruyan kurnazlıkları olmuştur. Fakat kendi içlerindeki zorbaların varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Ben başka bir yerde nasıl yaşayabilirim? Başımı çevirerek sağ taraftaki tarlalara bakıyorum ve işçilerin havanın bozmasına hiç aldırmadan çalışmalarını seyrediyorum. Üzümleri sağanak başlamadan toplamalılar ki zengin yaşam-özü yağmur sularıyla ıslanıp berbat olmasın. Zor da olsa çalışmayı sürdürmeliler. Her şeyin üstesinden gelmeliler.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Beklenmedik Yıkım

MICHAEL COCAYANNIS ve United Artists ile yaptığım anlaşma gereğince *Zorba the Greek* filminde üçte bir pay sahibi oluyordum; ayrıca filmin yapımı süresince de bana oldukça düşük sayılabilecek bir maaş ödenecekti. Filmin bütçesi topu topu dört yüz bin dolardı ve çekim beş ay içinde Girit'te tamamlanacaktı.

İlk ciddi çıkmazımız rol dağılımıyla başladı. Yerel maden ocaklarından birinin mirasçısı olan ve Zorba'nın çılgınca etkisi altına giren Britanyalı yazar Basil rolünü oynayacak Alan Bates hiç uzatmadan hemen imzayı bastı. Irene Papas da, Basil'in sevecenliğine hedef olan, yanına kolay kolay yaklaşılamayan dul kadını oynamayı kabul etti.

Kasabada küçük bir otel işleten yaşlı Fransız kadın Madame Hortense'nin rolü için en başta ünlü Fransız sinema oyuncusu Simone Signoret'e güvenmiştik. Rolü Simone'e önermek için Cocayannis ve ben Paris'e gittik. Simone kitabı da, senaryoyu da beğendi. Fakat bu filmde oynamayı kabule pek yanaşmadı. "Bu işi yapabileceğimi hiç sanmıyorum," dedi. "Bence bu rol hiç bana göre değil."

"Benca sen bu filmde müthiş bir oyun çıkaracaksın, Simone," dedim. "Belki de bu rol yaşamının en büyük karakter oyunlarından biri olacaktır."

"Prova çalışmaları da yapabiliriz," dedi Cocayannis,"Seni rahatsız eden yanları olursa onları prova sırasında da yoluna koyabiliriz."

"Ah, o provalar, onları hiç sevmem." dedi. Sonra bana döndü. "Tony, biliyorum sen o tür rollere yatkınsındır, ama

ben değilim. Ben rolümü içimden geldiği gibi oynamak isterim."

"Güzel," dedim. Ona bu filme katılması için bir şeyler söylemem gerekiyordu. Çünkü stüdyo bu rolü üstlenecek oyuncudan tüm yeteneğini sergilemesini bekliyordu.

Cocayannis başını kaldırmış tavana bakıyordu; çünkü onun için provalar çok önemliydi; bu da onun çalışma tarzından kaynaklanıyordu. Signoret provalara katılmak istemediğine göre katılmayacak demekti. O da benim gibi adını sözleşmede görmek istiyordu.

Sonunda, Signoret, onun için çok düşük sayılacak bir maaşla, bu rolde oynamayı kabul etti. Ve birkaç hafta sonra çalışmalara başlamak üzere Girit'te aramıza katıldı.

Cocayannis'in hınzır bir yanı vardı. Tuttu, Signoret'nin en zor olan sahnesiyle işe başlamaya karar verdi. Bu sahnede Hortense yemekten sonra dansederek hem Basil'in hem de Zorba'nın önünde kendini maskara edecekti. Çoğu yönetmen, kendine pek güvenemeyen bir oyuncunun, rolüne ısınması için, işine kısa bir sahneyle başlamasına izin verirdi; ama Michael onlardan değildi. Simone'u oynayacağı karakterde görmek istediği için hemen o sahneden başladı. Simone ise böyle bir role hazırlanırken son derece kararsızdı. Uzaktan harika görünüyordu: makyajcılar onu çok da güzel yaşlandırmışlardı. Ne var ki çok huzursuzdu. Sahnedeki rolünü oynarken performansının ondan beklenilen düzeye daha ulaşmadığı hemen belli oluyordu. Mademe Hortense bu sahnede biraz da öğünerek bir zamanlar kendisine âşık olan generaller hakkında bir iki laf edecekti. Signoret oynarken hiç de gülünç olamıyordu; çizdiği yeterince acınacak bir portre değildi. Michael sürekli onunla ilgileniyor, rolü tam rayına oturtmaya çalışıyordu.

Çekime akşam saat sekizde başlamıştık; gece yarısı yemek için çekime ara verdiğimizde hâlâ en ufak bir ilerleme kaydedememiştik. Gece saatler ilerledikçe Simone'nun kendine güveni daha da azalıyordu. Film için sıkıldığım filan yoktu. Simone nasıl olsa sonunda yoluna girerdi. Fakat bütün bir geceyi çekime ayıracak kadar bol bol zamanımız yoktu.

Biraz sonra, çekime ara verdiğimiz bir sırada, dönüp baktım: Simone yere oturmuş ağlıyordu. Son derece üzgün bir

halde gözyaşları içinde sürekli ağlıyordu. Yanıma gelmesi için Cocayannis'e işaret ettim. Ne olduğunu anlamak için yaklaştık.

Ağlamasını keserek, "Beni bağışlayın," dedi Simone. "Yapamayacağım. Ben bu rolü oynayamayacağım. Bir türlü bu role alışamadım zaten. Yapamayacağım."

"Ama yapabilirsin," dedi Michael. "Oyununu gördüm. Sen bu rolü oynayabilirsin."

"Tanrı aşkına, Simone," demeyi denedim. "Harika bir oyun çıkaracaksın. Sen hangi rol olsa başarabilirsin. Daha çekimlerin ilk günü. Kendini hazır hissedinceye kadar biz de hep seni çalıştırırız."

"Hayır," dedi Simone, "ben kendimi aldatamam. Biliyorum, bu durum büyük bir sorun yaratacak. Çok çok üzgünüm. Ben bu filmde oynayamam."

"Ama neden?" dedim. Anlayamıyordum. "Rolü mü beğenmedin yoksa?"

"Hayır, Tony. Bu harika bir rol bence. Ne var ki Hortense yaşlı bir kadın. Benimse genç bir kocam var. Beni böyle bir rolde görsün istemem."

Simone, ertesi gün, yerine böylesine önemli rolü oynayacak birini bırakmadan, Paris'e hareket etti. Biz de bu role en ufak bir yatkınlığı olabilecek ne kadar oyuncu varsa hepsini telefonla aramaya koyulduk. Barbara Stanwyck'i, Ann Sothern'i, Tallulah Bankhead'i, Stella Adler'i telefonla aradım. Cocayannis de kendi listesindekilerin peşindeydi. Herkes senaryoyu sevdiğini, ama role hazırlanabilmek için zamana gereksinimleri olduğunu söylüyordu. Ayrıca, Girit'te bize katılabilmek için işlerini ona göre ayarlamaları gerekirdi. Bizim ne o kadar zamanımız ne de o kadar paramız vardı; birkaç gün içinde sette hazır olacak biri gerekiyordu bize. Yetmiş beşi aşkın teknisyen ve de dört yüz bin dolarlık bütçeyle tembel tembel oturamazdık.

Böyle bir düş kırıklığına uğradıktan birkaç gün sonraydı; Cacoyannis pek de yabana atılmayacak bir çözümle çıkageldi. "Tanıdığım olaganüstü yetenekte bir oyuncu var," dedi. "Şu sıralar Paris'te. Bir oyunda rolü varmış, o iş de sona ermiş. Hortense rolüne bir çıksın, bak gör nasıl döktürecektir."

"Güzel," dedim. "Adı ne?"

"Lila Kedrova."

Lila Kedrova adını daha önce hiç duymamıştım. "Kusura bakma, Michael," dedim. "Lila Kedrova'yı stüdyoya nasıl kabul ettirebiliriz? O bir Stanwyck değil ki. Stella Adler de değil. "

"Hayır değil; ama göreceksin o rolü çok güzel oynayacak. Stüdyo eğer onu kabul etmezse film için parayı nasıl olsa bir yerden bulacağız. Gerekirse evimi bile satarım."

Böylece bir sorunla cebelleşirken bir sorun daha çıktı karşımıza. Biz kendisine durumu bildirir bildirmez, Kedrova rolü hemen kabul etti; ama United Artists'in yöneticileri buna yanaşmak istemediler. Biz de filmi finanse edecek yeni bir stüdyo aramaya koyulduk. İlk aklıma gelen 20th Century Fox'taki eski patronum Darryl F. Zanuck'a telefon ettim.

"Mr Zanuck," dedim, "Çok zor durumdayım. Paraca sıkıştım."

"Ne diyorsun, Tony, gene bir karı yüzünden mi?"

"Hayır, bu kez karı yüzünden değil; bu kez bir film yüzünden."

"Ne? Bir film mi dedin? Hadi sen de ordan." Karı yüzünden olmasını yeğlediği kahkasından belli oluyordu.

United Artists ve de Lila Kedrova'yla durumumuzu bir bir anlattım. Filmin üçte iki payının benimle Cacoyannis'e ait olduğunu söyledim. Kalan üçte birin de stüdyoya ait olacağını ekledim. Bize 750 bin dolar gerek, dedim. Olası gecikmeleri de hesap ederek, biraz da ilerde karşıma çıkabilecek pürüzleri hafifletmek amacıyla, rakamı yüksek tuttum.

"Sence bu film iş yapar mı Tony?"

"Bence şimdiye kadar oynadığım en güzel film bu olacak. Baştan sona gerçek bir yaşam üzerine kurulmuş."

"Nedenini bilemeyeceğim; ama sana inanıyorum." dedi. "Parayı ne zaman istiyorsun?"

"Yarın."

"Para yarın eline ulaşacak."

Ve elime ulaştı. Senaryoyu görmek istediğini bile söylemedi. Parayı damadıyla gönderdi; biz de böylece işimize başladık.

Makyajla aptal bir Fransız yosmasına benzetilen Lila Kedrova'yı gördüğüm an turnayı gözünden vurduğumuzu hemen

anladım. Böylece gerçek bir Madame Hortense'ye kavuştuğumuzu anlamış oldum. Kedrova kusursuz bir oyuncuydu; artık, Simone Signoret bile olsa, bu rolde bir başkasını düşünemezdim. Kedrova ilk sahnede içine biraz da gülünç ve dokunaklı öğeler katarak nefis bir oyun çıkardı; Kedrova hiç beklemediği halde bu rolüyle en iyi yardımcı kadın oyuncu dalında Akademi Ödülü'ne layık görüldü.

Gerçekten de, *Zorba* o yıl en iyi film dahil altı dalda Oscar'a aday gösterildi. Bense en iyi erkek oyuncu dalında ikinci kez aday gösteriliyordum; ama sonuçta puan farkıyla *My Fair Lady*'de oynayan Rex Harrison'a yenik düştüm. Harrison, büyük bir alçakgönüllülükle, ödül töreninden sonraki kabul şöleninde yanıma kadar geldi ve heykeli önümde duran masanın üzerine bıraktı. "Biz yirmi milyon dolarlık bir film yaptık," dedi. "Siz ise yedi yüz elli bin dolarlık bir film yaptınız.Bunu asıl siz kazanmalıydınız."

Bu çok güzel ve anlamlı bir hareketti; ve işte böyle. Harrison heykeli yerinden aldı ve kalabalığın arasına karıştı.

Allahın Cezası

CAMPO DI CARNE yolunda Aprilia'ya doğru ilerlerken burun kanatlarım artık deniz havasını duyumsamaz olmuştu. Denizden korkmaya başladım: bu belki de pek korku sayılmaz öyle; bana denizden korkuyor demesinler diye düşündüğüm içindir belki. Bu da benim bisikletle dolaşırken depreşen başkalarına benzemeyen bir yanım işte. Buna boş yere gururlanma da denebilir belki.

Orta yaşlarıma geldiğimde, sörf çalışmalarından nefret ettiğimi anladım. Bunu, biraz da koşullar gözümde büyüdüğünden olacak, bir anda farketmiştim. Sadece çocuklar ve torunlar denize yaklaşmaktan korkarlardı. O zamana kadar, denizin derinleştiği yerlerde suya girmekten çok korkardım. Bunun zayıf ve çocukça yanıma verilmesini hiç istemezdim. Oldukça iyi bir yüzücüydüm; ama dalgalara ve dip akıntılarına hiç güvenmezdim. Her türlü deniz canavarlarının diplerde yüzdüğü-

nü düşünürdüm. Her an beni dibe çekebilirler diye korkardım. Ne var ki, birbiri ardına kulaç atarken, beni yaşlı bir insanla karıştırmamaları için beyaz köpüklü dalgaların daha da ötelerinde yüzmeyi yeğlerdim. Böylece hem kendimi hem de başkalarını kandırmış oluyordum.

Açık denizler karşısında öteden beri kendimi savunmak için hazırlıklı olmak gereğini duymuşumdur. Gene de beni alıp bir anda yutuvereceği korkusundan bir türlü kurtulamadım. Bu yüzden son derece görkemli ve de tam 135 feet boyunda bir yat satın almaktan kendimi kurtaramadım. Onu bir süre de Anzio barınağında demirledim. Tekneyi ilk keşfeden çevirdiğim düzinelerle filmde gölgem gibi peşimi bırakmayan düblörüm oldu. Bir sinema oyuncusuyla onun yıllar yılı düblörlüğünü üstlenen kişi arasında çok komik şeyler yaşandığı da oluyor işte; en azından bunu ben kendim yaşadım. Adamla yıllar yılı hem canciğer dost olduk hem de bir parazit gibi sırtımdan geçindi. Görünürde kötü bir evlilikten hiçbir farkı yoktu. Günün birinde, baktım, adam tıpkı benmişim gibi bir havalara girmiş. Bana nasıl para harcayacağımı öğretmeye kalkıyor ya da sırasında bana akıl bile veriyor. Buna fena halde bozulurdum; hâlâ da bozulurum. Başka bir şey de yapmadım. Yeni birini bulmaktansa onunla idare etmeye çalıştım. Böylesi bana daha rahat geliyordu. Yeni birilerini bulup onları adam etmeye çalışmaktansa bu tür bozulmalara razıydım. Bakın kötü evlenme benzetmesi gene nasıl da devreye giriyor!

Dublörüm büyük bir heyecan içinde yattan söz ettiğinde *Zorba*'nın çekim çalışmalarına katılmak için yol hazırlığına başlamıştım. Bu arada anlatmadan geçmeyeceğim: yapımcılığına benim de ortak olduğum ve başrollerini Ingrid Bergman'la paylaştığım *The Visit* adlı bir 20th Century Fox filmini daha tamamlamak üzereydim. Ben bu arada nasıl olduysa birden rol arkadaşıma abayı yakmıştım; rastlantıya bakın ki güzeller güzeli kızıyla da o sırada tanıştım. Ingrid ve ben yıllardır birbirimizi tanırdık. Ama (her zaman olduğu gibi) ancak bir film setinin kozası bizi yan yana getirebiliyordu. Ingrid bana şunu öğretmişti: ona göre, bir sinema oyuncusu kadına kötü bir aşçı olduğunu söyleyecek olursan seni bağışlayabilir; ama ona yatakta çok kötü olduğunu söyleyecek olursan bin dereden su

getirecektir. Bununla birlikte, bana olan sevgisini geri çevirdiğim için kendimi sorgularken yakın arkadaşlığını hiç sorgulamadım; çünkü o sıralar, Iolanda ikinci çocuğuma hamileydi ve ben Katherine'den daha ayrılmamıştım. Ayrıca öteki takıntılarım bana yeterince ayak bağı oluyorlardı.

Benim o sıralar bağlandığım bir başka şey daha vardı. Parlak kırmızı bir Maserati satın almıştım: o benim ilk oyuncağımdı! Fiyaka yapmak için *The Visit*'in setine arabayla gitmiştim. Ingrid'e benimle yemeğe çıkıp çıkamayacağını sordum. Şöyle dağlara doğru çıkardık, dedim içimden. Bana bir sonraki sahneye hazırlanabilmek için dinlenmeyi yeğlediğini söyledi. Hiç dert etmedim. Ben de arabama kurularak, tek başıma öğleden sonranın tadını çıkarırdım.

Tam Maserati'ye yaklaşıyordum ki bir kadın sesi kulağıma çalındı. "Aman Tanrım, bu araba kimin acaba?" diyordu ses. Başımı çevirdiğimde Ingrid'in nefes kesen küçük kızı Pia Lindstrom'u buldum karşımda. "Benim arabam," dedim. "Sevdin mi?"

"Sevdin mi ne demek? Harika bir şey bu."

Ben güldüm. O ise kıkırdadı. O zaten her zaman kıkırdardı. Sonra öğrendim, meğer uykusunda bile kıkırdarmış.

"Kullanmaya başladın mı bari?" diye sordu.

"Daha yeni satın aldım. Henüz tam olarak alışamadım. Ama alışmaya çalışıyorum. Az önce annene şöyle biraz dolaşalım mı diye sordum; dinlenmek istiyormuş. Sen ister miydin?"

Pia beni başıyla onayladı ve kıkırdayarak annesiyle buluşmak üzere uzaklaştı. Birkaç dakika sonra, arabaya atlamış büyük bir hızla kasabadan ayrılıyorduk; her ikimiz için de kaçınılmaz bir serüvene doğru hızla yol alıyorduk; bu daha çok anne-kız rekabetinden kaynaklanan çok acayip ve karmaşık bir ilişkiydi; Pia sürekli olarak annesi hakkında bana sorular soruyordu: şunu yapar mıymış bunu yapar mıymış? Peki şunun için ne düşünürmüş? Ama ben ahlak kuralları gereği onu yanıtlayamıyordum. (Ah, yere batsın şu görgü kuralları! Bu tür soruları yanıtlamanın hiç yolu yok, az buçuk da olsa.)

Yıllar sonra, *A Walk in the Spring Rain*'in setinde Ingrid'le yeniden buluştuğumuzda, bir kez daha rekabet ateşini

tutuşturdu. O sırada bu konuyu pek aklıma getirmemiştim; ama benim bildiğim olmayacak bir şeydi bu. Nitekim de olmadı.

Ben şimdi konudan gene ayrılıyorum. Düblörüm o yatla ilgili tüm bilgileri bir dergide okumuş ve bu konuda biraz araştırma yapmıştı. İnsanı hüzünlendirecek kadar düşük bir fiyatla satılacakmış. Söylediğine göre bulunmaz bir fırsatmış bu, bir ganimetmiş bu tekne; yanlış adamına düşmüşmüş. Sahibi iflas ettiğini açıklamış; tekneyi bir an önce elden çıkarmalıymış. Parası suyunu çektiği için teknenin giderlerini bile karşılayamıyormuş. Bu kadar lüks bir tekneye de kolay kolay alıcı bulunamazmış.

Teknenin benim açımdan ne uğursuz bir şey olduğunu daha sonra su gibi para harcamak zorunda kaldığım için elden çıkarmaya çalıştığımda anlayacaktım. Bu lanet olası şeyi denizde seyir halindeyken batırmayı bile ciddi ciddi düşündüğüm oldu. Avukatım böyle bir şeye kalkışmamamı önerdi; ama ben katakulliye getirilmiştim. Sigortadan alacağım tazminatı filan düşündüğüm yoktu; ama tekneyi kuru havuzda tutmak için on binlerce dolar harcamayı da bir türlü anlamıyordum. Böyle bir hareket bana çeşitli vergi avantajları sağlasa da sorunun temelden çözüleceğini hiç sanmıyordum. En sonunda, onbin dolar karşılığında beni tekneden kurtaracak birini bulabildim. Bu durumda cepten tam çeyrek milyon dolar zararım oluyordu; ama ben gene de tekneden ayrıldığım için çok heyecanlanmıştım.

Bu öyküyü daha da uzatmanın bir anlamı yok. O sıralar, müşteri bulunabilse, tekne büyük olasılıkla yarım milyon edebilirdi; ama bakım giderleri hiç belli etmeden teknenin maliyetini daha da yükseltiyordu. Düblörüme kalırsa, tekneyi su içinde yaklaşık yüz bin dolara kapatabilirdik. Bu satınalma işinin gerçekleşebileceğini pek düşünemiyordum da; ama o bu konuda beni çok zorladı. Sonunda tekneyi yerinde görebilmesi için onu karısıyla birlikte İspanya'ya yollamaya razı oldum. (Karısına "Arkadaş" diye hitap ederdi.) Benim umurumda mıydı? Bugüne bugün pek çok büyük filmde rol almış ünlü bir yıldızdım. Böyle bir teknenin benim için harika bir oyuncak olacağını sanıyordum. Kafamda neler neler düşünmemiştim.

Zorba'nın film setinde kızgın güneşin altında yorgunluktan canım çıkacak, ama akşam oldu mu Akdeniz'de beni bekleyen şahane yatımda istirahate çekilecektim. Filmi tamamladıktan sonra da, Anzio'daki barınağa ve de yamaçlardaki bisikletli evime gerçek bir sefa pezevengi olarak geri dönecektim. Bunları düşünmek bile güzeldi.

Dublörüm bir hafta sonra edindiği bilgilerle geri döndü. "Tanrım, ne şahane bir tekne!" dedi. "O tekneyi kesinlikle satın almalısın. Düşün ne serüvenler yaşayacaksın onunla." Bana teknenin fiyatını söyledi; ama söylemeyi unuttuğu bir şey vardı. Meğer beş kişilik bir mürettebatı da varmış ki onlarsız tekne şuradan şuraya açılamazmış. Ayrıca bu adamlar biftek yemeye bayılırlarmış; yanında da en güzel şarap ve şu bu olması koşuluyla. (Bana o adamları da almamı önerdi; çünkü adamlar tekneyi yakından tanıyorlardı ve büyük olasılıkla ona bu öneride bulunması için avucuna bir şeyler de sıkıştırmışlardı.)

Bana anlattığına göre teknenin bir saraydan farkı yoktu. Özenle tasarlanmış yatak odaları, mermer banyolar ve kurallara uygun yemek odası. Yanında fotoğraflar da getirdi. Ama bu resimlerden doğru dürüst bir şey anlaşılamayacağını söyledi.

"Ben bu tekneyi ev olarak kullanabilir miyim?" diye sordum. Bunun dışında her şey o sırada benim için önemsiz ayrıntılardı.

"Kesinlikle," dedi.

Hiç düşünmeden çeki yazdım ve bir hafta sonra da Girit'e hareket ettim. Bir hafta on gün içinde de mürettebat benimle Girit'te buluşmuş olacaktı; öyle anlaştık. Çekimler son buluncaya kadar, teknede yatıp kalkacaktım.

Teknenin adı *Ke Karai* idi; bu da İspanyolcada "Kara Yazgı" ya da "Allah'ın Cezası" anlamına geliyordu. Ben bu uğursuz adı görünce başıma gelecekleri önceden tahmin etmeliydim. Kaptandan neden geç kaldıklarını anlatan her gün bir başka telgraf alıyordum. Tam Bercelona açıklarında motor arıza yapmıştı. Tanca'da fırınaya yakalanmışlar ve tekne su almıştı. Tunus'ta da teknenin pervanesi parçalanmıştı. Her talihsizlik bir hafta süren onarım, bir haftalık otel faturası ve bol keseden eğlence anlamına geliyordu. Bu hödükler sonunda limana girdiklerinde tam kırk bin dolarlık bir borç yapmış du-

rumdaydılar. O sıralar çok büyük bir rakamdı bu. Üç aydan beri çekim çalışmaları yapıyor ve Hanya denilen bir yerde kalıyorduk. Kasabada otel filan hak getire. Küçük bir evde kültür danışmanıyla birlikte kalıyordum. Oda uyduruk şeylerle güya ikiye bölünmüştü. Ama benim kaptanım ve mürettebatı güneş yanığı tenleriyle son derece mutluydular. Onlar için bu yolculuk güzel bir tatil yerine geçmişti. Benim için ise büyük bir talihsizlik olmuştu.

Filmde Zorba'nın ilk karısı rolünde oynattığım Pia Lindstrom'la arkadaşlığımız Girit'te de sürüyordu. Kişiliği her ne kadar filmin havasına gitmiyor idiyse de birlikte rol aldığımız çok güzel sahneler de oldu. Bunlardan birinde, bir düğün sahnesinde, bir karpuz kümesinin içine daldık ki sonuçta karpuz suyuyla nefis bir banyo yapmış olduk. Pia yaşam dolu bir kızdı, üzerinde de tül gibi ince yazlık giysileri vardı. Unutulmaz nefis bir sahneydi; çılgınlar gibi gülmekten kendimizi alamamıştık. Düğün sahnesinde Zorba'nın yaşam coşkusunu yansıtan gerçek kişiliği orta çıkmış oluyordu. O sahne çekilirken Cleofus Amcam aklıma geldi. Bizler harap ve derme çatma evimizde yıllar yılı onun o coşkulu havasını sürdürdük.

Yaklaşık yirmi yıl sonra, Zorba rolünü oynamak için Broadway'e döndüğümde, yerel televizyon kanallarından birinde bir yayıncının tiyatroya benimle röportaj yapmak istediği haberini bıraktığını öğrendim. Buluşma saatinde televizyon stüdyosuna gittim; ne var ki bana soruları yöneltecek kişinin eski arkadaşım Pia olduğunu öğrenecektim. WNBC Televizyonunda sanat ve eğlence programları muhabiri olarak çalışıyordu. Bunu önceden biliyordum, ancak o ana kadar hiçbir bağlantı kuramamıştım. Önce Pia bana şöyle bir baktı, sonra ben ona baktım ve arkasından her ikimiz de kahkahalarla gülmeye başladık. Kendimizi tutamamıştık. Röportaj boyunca kıkırdayıp durduk. Gören de bizi aklını oynatmış sanırdı; ama bir anlamda öyleydik. Nasıl da karpuzların içine daldığımızı hatırladık; böylece büyük bir coşkuyla kahkahalar atarak o anı bir kez daha yaşamış olduk.

Ne zaman birbirimizi görsek, gene öyle kahkahalarla güleriz.

Şimdi, gene öykümüze dönüyorum. *Zorba*'nın bitimine

topu topu bir ya da iki hafta vardı; ama aksilikler hâlâ yakamızı bırakmıyordu. Çekimin sonlarına doğru; kayalar oyularak inşa edilen on beş feet yükseklikteki bir platformdan düşerek ayağımı kırdım. Hanya'da ayağı doğru dürüst yerine yerleştirecek tek bir doktor yoktu. Bu durumda, stüdyo Atina'da bir ortopedi uzmanına görünmem için her şeyi ayarladı. Ben dönünceye kadar da çekimler ertelendi.

Atina'ya benim yatla gittik: ben, Pia, teknenin kaptanı ve karısı, yakın arkadaşım Sam Shaw ve bir de benimle bir senaryo çalışması yapan Britanyalı bir yazar. Tekneyle gelen o beş serserinin yerine üç yeni adam aldım. Böylece derme çatma da olsa bir mürettebat oluşturabilmiştik.

Böyle bir yolculuk ilk kez başıma geliyordu: Atina'ya gemiyle bir akşam gezintisiydi bu. Doktora görünmek için yarım gün limanda kalınacak; yarım günde de dönülecekti. Yalnız, dönüşte, yola çıkmadan önce teknenin adını değiştirmeliydim. Denizde tam bir saat süren korkunç bir fırtınaya yakalandık. O sırada, aşağıda, kurallara uygun yemek odasında yemeğe oturmuştuk. Jeneratör birden sustu. Tekne bir o yana bir bu yana sallanmaya başladı. Az sonra, tekne o kadar çok sallanıyorduk ki, birkaçımız fenalaştı. Karanlık ve sarhoşluk numaralarımız hiç kâr etmedi. Dev gibi dalgalar bizi pinpon topları gibi oradan oraya zıplatıyordu. Bir ara, yazar arkadaşım yanımızdan ayrıldı, güverteye çıktı. (Şu Britanyalılar en korkunç durumlarda bile ne kadar da kibar olabiliyorlar!) O akşam onu bir daha hiç görmedik.

Bir ara, biraz ayılır gibi olunca, zavallı adamın kendini denize atmış olabileceği kafama takıldı. Sürünerek üst güverteye çıktım. Bir yandan da kırık ayağıma fazla yüklenmemeye çalışıyordum. Bu zifiri karanlık koridorda koltuk değneklerimi dünyada bulamazdım. Yazarı belki bulacak belki de bulamayacaktım; ama her iki durumda da ne yapacağımı ben de bilmiyordum. Güverteye çıktığımda onu orada bulamadım; bu duruma da hiçbir anlam veremedim. Yağmur dinmişti; ama rüzgar olanca hızıyla esiyordu. Kırılan dalgalar, art arda, teknenin gövdesine öyle bir gürültüyle çarpıyordu ki , o anda dizlerimin üzerinde kıvrılmış durumda olmasam, beni yere fırlatması işten bile değildi.

Kafam bir türlü yerine oturmuyordu. Üç ay Alexis Zorba oynadıktan sonra artık ben ben olmaktan çıkmıştım. Son günlerde, dünyaya hafif manyakça bakar olmuştum sanki; şu anda, bu denli fırtınalı bir havada ve de bulut gibi sarhoşken, ben ben değil daha çok Zorba'ydım. Kafamı toparlamaya çalışsam da bunu bir türlü beceremiyordum. Bu sersem sepet halimde, Britanyalı arkadaşımın nasıl olsa bir yerde ortaya çıkacağını düşündüm. Bunu nasıl becerebileceğini kafam almıyordu, ama nasıl olsa becerirdi. Bir ara, sakın parmaklıklardan aşağıya yuvarlanmış olmasın, dedim içimden; bu durumda yapabileceğim bir şey yoktu. Daha sonra, belki de odasına dönmüş, dinleniyordur, dedim kendime.

Bir ara başka bir şey takıldı kafama. Güvertenin karşı tarafında kaptanın karısı gözüme ilişti. Ayakta duruyor, başını geriye doğru iterek rüzgarı kana kana içine çekiyordu. Sırılsıklamdı. Sanki çoktandır buradaymış gibi bir izlenim bırakıyordu insanda. Yavaş yavaş ilerleyerek yanına yaklaştım; aklım hep sakat ayağımdaydı. İnsanı büyüleyen bir görüntüsü vardı; çok pervasızdı ve de şaşılacak bir güzellikteydi.

Daha önce onu bu biçimde gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Bir şeyim olup olmadığını anlamak için eğildi bana baktı. (Sürünür gibi yanına yaklaşmam onu ürkütmüş olmalıydı.) Onu kendime doğru çekerek ağzımı ağzına yapıştırıverdim. Kendimi kontrol edememiştim; ben onu kucaklayınca aynı heyecanla o da bana sarıldı. Teni tuz ve ter kokuyordu. Az sonra, birbirimize sarılmış olarak, güvertede yuvarlanmaya başladık. Kırılan dalgaların dolu dolu tınlamalı sesler çıkarttığı , onun kocası teknede, benim sevgilimse tam aşağımızdayken bundan daha harika ve dünyaya boş veren bir düzüşme düşünülemezdi.

Bana bunu yaptıran Zorba olmalı, dedim kendi kendime. Tıpkı onun istediği gibi yaşama sarılmıştım işte. Şu anda tek ulaşabileceğim bu kadındı. İşim sona erdiğinde, yazarı da unutmuştum, fırtınayı da; yemek odasındakileri de. Her şeyi unutmuştum. Ben o anda içi fıkır fıkır kaynayan Alexis Zorba'ydım.

Ertesi sabah, yazarı ne yaptımsa odasından çıkaramadım. Neyse ki küpeşteden aşağıya yuvarlanmamıştı; ama bizlerle

karşılaşmaya da yüzü yoktu. Uykudan kaldırmak için, nöbetleşe kapısını yumrukladık durduk.

Yumruklama sırası bana gelince, "Tanrı aşkına!" diye bağırdım. "senin derdin ne, söylesene bana."

En sonunda, kapıyı gıcırdatarak açtı ve eliyle işaret ederek beni içeri çağırdı. Kusursuz bir sesle, "Ben artık insan içine çıkamam; çünkü sanırım dişlerimi kaybettim," dedi.

"Dişlerini mi kaybettin? Dişlerini nerede kaybetmiş olabilirsin ki? Buralarda bir yerde olmalı."

"Korkarım onları bir daha bulamam. Dün gece, korkulukların oraya çıktığımda, her şeyle birlikte onlar da gitti."

"Yoksa sen dişlerini mi kustun?"

"Daha doğrusu, takma dişlerimi," diyerek başıyla beni onayladı.

Yazarın incecik, lastik gibi esnemiş dudaklarına şöyle bir baktım ve sesli sesli gülmeye başladım. O benim ve de Zorba'nın ağız dolusu gülüşüydü işte; bu gülüş bir anda dün geceden kalma gök gürültüsü gibi bütün yatak odasını doldurup verdi. Bana öyle geldi ki bugüne kadar duyduğum en komik şeydi bu. "Ke Karai," diyerek yelkenleri indirdim; ama hâlâ gülüyordum. "Ulan Ke Karai."

Dört gün sonra, filmi tamamlamak üzere Girit'e döndük. Çekilecek sadece tek bir sahne kalmıştı. Doğal olarak, Michael Cacoyannis sahneleri belli bir sıraya sokmadan çalışmayı yeğlerdi.

Biz önce maden ocaklarındaki sahneleri oynadık, ardından da kumsalda, kulübedeki sahneleri oynadık. Tamamlanan filmin sonuncu planı bizim çekim programımızın da son sahnesiydi.

Doktor ayağımı alçıya almamıştı; çünkü filmin son sahnesinde, kumsalda Alan Bates'le birlikte, oynayacağım varsayılıyordu. Bu yüzden, sargıyı son anda çıkarıp işimiz bittikten sonra yeniden sarabileceğimizi düşünerek, sargı bezi ve yapıştırıcı bandla bir güzel sardı. Oyun sırasında sıçrayıp zıplamam gerekiyordu; ama kırık ayağımın üzerinde ne sıçrayabiliyor ne de zıplayabiliyordum. Özellikle de Alexis Zorba'nın şanına yakışır ateşli bir Yunan şevkiyle.

Benim ayağım Cacoyannis'in umurunda bile değildi; o

daha çok sahnenin derdindeydi. Bu yüzden onu suçlayamazdım. Zaten kaç günden beri teknisyenleri bekletip durmuştu; artık daha fazla ne vakit ne de para kaybetmeye niyeti vardı. Ne kadar berbat bir durumda olduğumu görünce, "Sen bu oyunu nasıl oynayacaksın?" dedi.

"Sen onu hiç merak etme, Michael," diyerek onu rahatlattım. "Sen planı hazırla, bak nasıl oynarım. Müzik bir başlasın, o zaman göreceksin."

Ve oynadım. Ayağım o kadar acıyordu ki, onu ne rahat rahat kaldırabiliyor ne de basabiliyordum. Bir de baktım, hiç de rahatsız olmadan ayağımı pekâlâ sürüyebiliyorum. Böylece, ayağımı biraz kaydırıp biraz sürüyerek o güne kadar denenmemiş bir oyun icat etmiş oldum. Geleneksel Yunan oyunlarında olduğu gibi kollarımı iki yana ayırarak kumların üzerinde ayaklarımı sürümeye başladım. Az sonra, oyuna Allan Bates de katıldı; deniz ve müzik, oh ne güzel, ikimizi de havalarda uçuruyordu sanki. Kol kola girmiş ruhlar âlemine koşar gibiydik. Yaşamın tadını çıkaran yeni heves Yunanlardık. O sırada ne yaptığımız hakkında en ufak bir bilgimiz yoktu; ama her şey yolunda gidiyordu sanki. (Bundan iyisi can sağlığıydı; çünkü bu sakat ayakla ancak bu kadarını becerebiliyordum.)

İlk çekimden sonra, Cacoyannis, "Sizin bu oynadığınız nedir yahu?" diye sordu.

"Neden sordun? Yoksa yanlış bir şey mi yaptık?"

"Yooo, yanlış bir şey yapmadınız? Nefis bir şey. Bu oyunun adı ne?"

Soruyu yanıtlamadan önce kendime çıkar bir yol bulabilmek için biraz düşündüm. Bu kadar insana bu oyunu uydurduğumu söyleyemezdim elbet. Bunun özgün bir oyun olduğunu kabul etmezlerse ondan vazgeçebilirler de, dedim içimden. Deniz havasından esinlenerek, "Bu bir Sirtaki," dedim. Sözcüğün ne anlama geldiğini kesinlikle bilmiyordum; ama Yunancaya benziyordu.

Cacoyannis doğru anladığına emin olmak için, "Sirtaki mi?" dedi.

"Evet, bu bir Sirtaki."

"Sen bunu nerede öğrendin yahu?"

"Bu bir geleneksel oyundur," diyerek bir yalan attım."Onu bana köylülerden biri öğretti. "

Bunu yönetmenin pek kafası almadı; ama fazla da üzerime varmadı. Böyle bir şey yapmasına da gerek yoktu zaten. Onun yerine, güldü. "Demek geleneksel, ha?" dedi.

Söylediğini başımla onayladım. Ne farkederdi ki? Benim için o da Yunan oyunu sayılırdı.

Gezinti

KOCAMAN bir kavis çizerek Aprilia'nın eski kent merkezine kadar geldim. Kafamda kendime bir yol haritası çizmeye çalışıyorum. Bu da tıpkı yaşam gibi yılan biçiminde akıp giden bir ilmek: onun da dağları ve koyakları ,çıkış noktaları ve de hiç aşılmamış yolları var.

Sonra düşünmeye başlıyorum. Bu tarafa doğru gelirken demek yolum buraya kadarmış. Evet, tekerleklerimin altında çok zengin bir tarih uzanıyor; ama artık anlıyorum ki aralarında en zengin olanı içinde kendimin de yaşadığı tarihtir. Bana ne eski Roma İmparatorluğu'ndan, bana ne Gotlar'dan, Vizigot'lardan. Bu tepeler bana neler neler verdiler; ben onlara neler vermedim. Onlar yokken ben varım, ben yokken onlar var. Sonsuza dek ve de umarsızca birbirimize bağlıyız. Bu bağ tıpkı bir babanın çocuklarıyla olan bağına benziyor. Biz birbirimizden geriye kalanlarız.

Ah, çocuklarım. Anlaşılan dönüp dolaşıp gene onlardan söz edeceğim. Ne de olsa, sonuçta, geriye ne kalıyor ki. Gene Christopher'ı düşünüyorum; onu benim dünyamdan alıp kendi dünyasına götürdüler; o şimdi ancak hayal edebileceğim bir yerlerde yaşamını sürdürmekte. Bir de Christina'yı , hiç tanıyamadığı kızkardeşini düşünüyorum: şimdi bir yerlerde düşe kalka idare ediyordur kendini. Hiç hoşlanmadığım bir herifle evlendi, boşandı, sonra kendi işini kurmak için çekti Seattle'e yerleşti. İşlerinin iyi gittiğini söylüyor; anlaşılan oldukça da mutlu. Bu söyledikleri doğru mu, bilemiyorum. Ona ilgi gösteren tüm erkekleri ürküttüğümü de söylüyor bana. Hatta hiç

yüzlerini görmediklerimi bile. Bana bunları söylerken ne demek istiyor acaba? Onu da bilmiyorum.

Catalina'yı düşünüyorum; Arizona'da yaşıyor. Çok efendi biriyle evli. Sonunda birbirimize yakın yerlerde oturuyor olduk. Üç tane de çok tatlı çocukları var. Tıpkı annesi gibi, Cati de Oxford Grup dedikleri o dinsel akıma kaptırmış kendisini. Görüşlerini kocası da paylaşıyor; benim görüşlerimi pek taktığı yok. Bir seferinde, baba kız ilişkilerimiz hakkında ne düşündüğünü sorduklarında, "Ben dünyanın ahlaksal kusurlardan arınmasına çalışıyorum, ama babam sadece bizim ahlaksal kusurlardan arınmamıza çalışıyor," demişti. Haydi bakalım.

Duncan'ı düşünüyorum. Bilmem ki o kabadayılığını kimden almış. Belki de benden. Korkuları ona annesinden geçmiştir. Zavallı çocuk her şeyden korkardı. Tüm dünyayla sürekli kavga halinde. Onu adam yerine koymuyorlar, ama bu onun umurunda bile değil. Günün birinde bu koca hayvanı dizlerinin üzerinde tepetaklak edeceği günü bekliyor. Onun bu kavgasına belki ben de katılırım. Ben karşı güçler arasında yer almışsam, sırasıyla dost ve düşmanımdır; onunsa irade gücü daha da artar. "Kimse benim sırtımı yere getiremez!" diye bağırıyor. "Benim o ihtiyar bile!"

Valentina'yı, benim gezginci ruhumu düşünüyorum. Vally'nin mutsuz bir yaşamı varsa bu daha çok şimdilik güveneceği birini ya da ona güvenecek bir şeyleri bulamamasından kaynaklanıyor. O bir sinema oyuncusu ya da kendisi öyle olduğunu sanıyor. Los Angeles'teki arkadaşlarım, bugüne kadar tanıdıkları oyuncuların gösterdiği en etkileyici sahne deneyimine onun da sahip olduğunu söylüyorlar. Ne var ki bugüne kadar bu yeteneğini hâlâ kanıtlayamadı. Sürekli inceliyor, inceliyor; hep öğrenci. Bir türlü öğrenci olmaktan kurtulamayacak. Bir türlü yaşamını yoluna koyamıyor. Acaba o da mı korkuyor, diye düşünüyorum. Şunu anladım ki o da korkuyor; ama neden korkuyor ki?

Frankie'yi düşünüyorum. Babama en çok benzeyen o. İçinde büyük bir çabayla taşımakta olduğu aile ağacını düşününce içimden gülmek gelir: o hem Maksikalı hem İrlandalıdır, hem Kızılderili hem de İtalyandır. Dünyanın neresinde olursa olsun, bir bukalemun gibi çevresine uymasını bilir. Bir-

leşik Devletler'de onu bir Amerikalı oğlandan ayıramazsınız. Sesi de, görüntüsü de aynıdır. İtalya'da ise, o günkü havasına ve gereksinimine göre ya Romalıdır ya da Venedikli. Meksika'da, tıpkı barrio'da büyüyen çocuklar gibi kasıla kasıla yürür. Hem güçlü hem buyurgandır. Kimi zaman annesiyle ağız dalaşına girdiğimizde, tek bir sözcükle bize engel olabilirdi: "Basta!"*

Sürekli sorular soran, koca adam olduğu halde hâlâ her şeyi öğrenmeye çalışan Danny'yi düşünüyorum. Sonunda şunu anladım ki çocuğun ilk sorduğu soruya aldığı yanıtın ilerde soracağı soruların oluşmasında büyük payı vardır. Sorular sormayı hâlâ sürdürüyor; onları nasıl yanıtlarsam yanıtlayayım Danny onları gökten düşmüş şeyler gibi algılıyor. Bundan böyle içimde her zaman çılgın ve yaşlı bir Yunan var olacak; fakat bir karikatürü değil. Oğlum iyi kalpli, yakışıklı bir erkek; mutsuz bir evlilik yaptı; ama işi oluruna bırakmış. Filmlerde ufak tefek roller alarak babasının yolunu izlemekte kararlı; fakat arkamda beni rahatça izleyebileceği yol yolak bırakmadığıma o kadar üzülüyorum ki.

Ürünün gerçek sanatçısı Larry'yi düşünüyorum. Elleri çok yetenekli. Dünyaya inanılmaz güzellikte bir bakışı var. Kardeşlerinden hiçbirine benzemiyor. İçlerinde beni en çok anlayan o. Bir şey yaratmanın, yaşamdan tat almanın ve yaşama bir şeyler katmanın ne demek olduğunu çok iyi biliyor. Ve önümüzdeki yıllarda, hepsinden de önemli bir armağan, Christopher adlı bir torun, sunacak bana. Benim için bunun ne anlama geldiğini anlayacak. Benim oğlum, Christopher, gerçekte ölmedi ki. Şu yaşlılığımda beni görmeye gelecek; fakat geri dönerek sevindireceğini düşündüğü insanı değil de benim yerime Larry'yi bulacak karşısında.

Bir de adını vermek istemediğim bir Alman kadından dünyaya gelen çocuğumu, Sean'i düşünüyorum. Aldatıldığımı anlayınca anneyi terketmiştim. Anne beş ay sonra bana telefon etti ve hamile olduğunu haber verdi. Neden bu kadar çok beklediğine bir anlam veremedim. Çocuğu aldırmak istiyordu, ama ben buna yanaşmadım. Benim bu kararımı konuşmayı paralel hatta dinleyen Katherine de destekledi. "Çocuğun so-

(*) Basta: Yeter! (İtalyanca)

rumluluğunu Tony yüklenecektir," dedi kadına, "Her türlü giderlerini üstlenir." Sean'in benim çocuğum olduğunu ilk bakışta hemen anladım. Ona adımı verdim. Şu sıralar Paris'te yaşıyor. Gerçi onu koleje yerleştirdim; ama tutkularının ne olduğunu hiç bilmiyorum. Belki günün birinde bana anlatır.

Aynı Alman kadından biyolojik bir kaza sonucu dünyaya gelen o harika çocuğu, Sean'in kardeşi olan Alex'i düşünüyorum. Anne, Sean'le birlikte beni Johannesburg'ta ziyarete geldi ve otelde benim odamda kaldı ve sonuçta kendimizi aynı yatakta bulduk. Uzun bir süre, Alex'in oğlum olduğunu bir türlü kabul edemeyecektim. Topu topu bir gece beraber olduğumuz halde bu kadın nasıl emin olabiliyordu? Başka erkeklerle ilişkisi olduğunu bana kendisi anlatmıştı. Ne var ki annesi yüzünden çocuğu cezalandıramazdım. Ya benim çocuğum değilse? Hem kan testinden geçmesi, hem de oraları görsün diye çocuğu uçakla California'ya gönderdim. Artık kocaman oldu. Hoş bir delikanlı. Biraz utangaç, pırıl pırıl bir insan. Boşa geçen zamanlara yazık olmuş. Kimi zaman düşünüyorum da, çocuklarımın içinde beni babamı sevdiğim gibi seven tek o.

Bir de adını bilemeyeceğim bir Fransız oğlum var; annesi kimliğinin gizli kalmasını istiyor. Gerçi telefonda konuşuyor ve mektuplaşıyoruz; ama hâlâ karşılaşmış değiliz. Annesi bunu böyle istediği için, ben de bağrıma taş basarak onun bu isteğine ister istemez uyuyorum. Bir insanın kendi oğlunu hiç görememiş olmasını aklım almıyor. Bir oğlan, hem de kocaman bir delikanlı olduğu halde nasıl olur da öz babasını tanımaz? Yakında buluşur ve yitik günlerin acısını çıkarırız, diye dua ediyorum içimden.

Bir de, size komik gelecek ama, pembe dizi denilen televizyon oyunlarının kıdemli oyuncularından eski arkadaşım Ruth Warrick'i düşünüyorum. 1945'te, RKO adına çevrilen *China Sky* filminin yapımı sırasında kısa süren bir birlikteliğimiz oldu; fakat sonunda benimle ilişkisini kesti ve çekip gitti. Yıllar sonra, kendisiyle röportaj yapan bir muhabire şunları söyledi: "Anthony Quinn, bir seferinde, onunla bir aşk ilişkisi sürdürdüğüm sırada, bana dünyanın bütün kadınlarıyla düzüşerek onları hamile bırakmak istediğini söyledi; fakat onun bu konuda o kadar ileri gidip gitmediğini asla öğrenemedim."

Bu söylenenin hiçbirini yapmadım; fakat şuna inanıyorum ki bütün çocuklarım arzu edildikleri için dünyaya getirildiler. Artık bunun ne anlama geldiğine karar vermek de benim bileceğim şey.

Yolculuğumu sürdürüyorum. Yolum sona ermek üzere. Bu bir sınama turu. Bu son kilometrelere bisikletçilerle uzun mesafe koşucuları son aşama diyorlar. Bu son aşamayı biraz uzattım. Yolun kalan bölümü, kafam sürekli çocuklarla meşgul olsa da, pek de yorucu geçmesin artık. Bu dertler başımdan eksik olmadıkça çocuklarımın yüzü bir türlü gözlerimin önünden gitmiyor. Çocuklarım, beni bir insan olarak ne kadar tanıyorlar acaba? Onlara acaba hangi yanlarımı gösterebildim? Ben çocukken, babam gözümde sonsuz bir gizemdi; çoluk çocuk sahibi olup da onu tanımaya başlayınca o gizem kayboldu. Artık onu çok iyi tanıdığım kanısındayım; ne o gizemler kaldı ne bir şey. Ben de çocuklarıma aynı savaş gereçlerini sağlayabildim mi acaba? Ben bu dünyadan çekip gittiğimde beni ne kadar tanımış olacaklar? Onların hepsini bir araya getirebilmem çok zor; çünkü benim onların her biriyle ayrı ayrı o kadar çok ilişkim var ki. Onların hepsini pek öyle ayrıntılara girmeden düşünmeliyim. Ortak görüşlerinin biçimlendirdiği nasıl bir insansam işte onu ortaya çıkarmalıyım. Kendimi onlara nasıl göstermişsem ben de kendimi öyle görmeliyim.

Fakat nasıl olur! Öyle tatsız bir pazarlık ki bu! Hiç bana göre değil.

Sanat

BEN, DÜNYAYI parmak uçlarımla algılarım. Fırçalar, kalemler ve keskiler parmak uçlarım olmadan bana hiçbir şey söylemezler. Babamın iş yerinde, Douglas Fairbanks'in, Ramon Novarro'nın, Pola Negri'nin ya da Rudolph Valentino'nun resimlerini kaba kâğıt üzerine çizdiğim çocukluk günlerimden beri bu bende bir tutku. Çizgi işlerine karşı bende büyük bir yetenek var; ama bu yetenek orada durmadı. Dokunmak, algılamak ya da duyumsamak... benim için bunların hepsi aynı şey.

Rahatlamak için kesin olarak ne zaman tuvale ya da taşa ya da çamura yöneldiğimi hatırlamıyorum. Bir sanatçı olarak, önce elli, sonra altmış, daha sonra yetmişime geldiğimde, sanatçı kaslarımın zayıf düşeceğinden kaygılandım. Filmlerimdeki kızların kalbini fethetmekten vazgeçmiş, bu kez tüm ülkelerin sevgisini kazanmaya başlamıştım. Sonunda, rolümün dışında kazanabileceğim hiçbir şey kalmamıştı, bir de sadece mesleğin verdiği tatmin duygusu. Eskilerinin yerine yeni kaslarımı çalıştırıyordum: Benden geriye hiçbir şeyin kalmayacağı günün yaklaştığını görebiliyordum.

Bir sinema oyuncusu için yaşlanmak kadar berbat bir şey olamaz. Ben o konuyu defterden sileli çok oluyor. Yaptığım şey defterden silmekten de öte. Belki o bile değil. Aslında yaptığım şey doğal süreci saf dışı etmek. Sinemayı birtakım yeni yeni şeyler yaparak kenara itebilirsem, beni asla yaşlandıramayacağını düşündüm ve böylece resim yapmaya başladım. Çekim aralarında boş geçen saatlerimi değerlendirebilmek için yapım çalışmalarının yapılacağı değişik yerlere giderken boya ve fırçalarımı yanımdan eksik etmiyordum. Daha sonra yontu da yapmaya başladım. Kimi zaman çekimlere ara verildiğinde kum tepecikleri ya dağ bayır demez uzun yürüyüşlere çıkar, taş ve kütük parçaları toplardım. Cansız şeylere can kazandırmaya, kaba saba şeyleri güzelleştirmeye bakardım.

Kimileyin yerlerde birbirinden güzel şeyler bulduğumu anımsıyorum. Örneğin, Girit'te, *Zorba the Greek*'in yapım çalışmaları sırasında, çömlek parçaları ya da küçük bir yontu başı ya da oymalı bir baston bulabilmek için düzinelerle gömük kentler arasında mekik dokuduğum çok olmuştur. Bulduklarımı kutulara doldurdum ve onları yanıma alarak zaferler kazanmış bir arkeolog gibi teknemle İtalya'ya döndüm. Çoğu zaman onları bulmak o kadar da kolay olmuyordu; nefis bir ustalıkla işlenmiş dört köşe kalın bir mermer parçası ya da türlü çeşit çizgilerle donanmış güzel bir ahşap parça.

Picasso ancak şu iki insanın sanatçı olmaya hak kazandığını söylerdi: biri resim yapan, ötekisi ise elinde bir çekiç bu işi nereye kadar sürdürebileceğini bilen insan. Ona kalırsa en iyi yontucu zamandı; resimleri seyredenler üzerinde akıl almaz hayranlıklar uyandırıyorsa bunun yaptığı hatalardan kaynak-

landığını söyleyen de kendisi. Bu söylenenler doğruysa, sanırım resim yaparken değil de yontu yaparken daha bir iç huzuru içinde çalıştığımı hissederim. Bir taşı yontarken işimin ne zaman sona erdiğini her seferinde anlamışımdır; ama resimde asla. Çalışmalarımda hemen her zaman bir aşınma payı, bir boşluk bırakmışımdır. Bir sanatçının yaptığı hata gözden kaçmayacağı gibi onun resme bir güzellik kattığı da kabul edilmez.

Honolulu, Viyana, Zürih, Paris, New York, Beverly Hills, Buones Aires ve Mexico City gibi kentlerde sergiler açtığım için dünyanın dört bir yanında insanlar yapıtlarımı gördü; kimi zaman tek yeteneğimin düzenli bir çalışmam ve iyi bir gözlemci olmamdan kaynaklandığını düşünmüşümdür; bir de her türlü görüşe açık olmamdan. Neyin neden güzel göründüğünü, insanda ne gibi güzel duyular uyandırdığını anlarım. Hemen ayırdına varılacak belli bir stilim yoktur; Kimi zaman bir Kızılderili gibi resim yaparım, kimi zaman bir Meksikalı, kimi günler de bir Afrikalı gibi. Herkesten bir şeyler çalıyorumdur. Picasso, Modigliani ve da Vinci... onlar da öteki ustalardan, öteki kültürlerden çaldılar. Güzel bir söz vardır: derler ki büyük yetenek çalar; ama küçük yetenek borç alır. Ben çalarım, ama yalnızca en iyilerinden.

Sanatıma yüklediğim belli bir mesaj yoktur; tek derdim onu sürdürmektir. Sadece var olmaya çalışıyorum. Bunda da, ötekilerden hiçbir farkım yok.

Bu yamaçlara ilk taşındığımda, en yakın arkadaşlarımdan biri de ünlü İtalyan yontucu Giacomo Manzu'ydu. Benim evden pek de uzak olmayan Ardea'da oturur ve orada çalışırdı. Beni her seferinde bisikletimle gördüğünde çok mutlu olurdu. Bir gün, ona modellik yapmak isteyip istemedimi sordu. Bunu duyunca çok heyecanlandım.

Manzu yaptığı Baba Giovanni'nin (yani Papa John XXIII'ün) heykelleriyle ün kazandı; adamın Baba Giovanni'ye büyük bir hayranlığı vardı. Yaptığı portreler herkeste büyük bir hayranlık uyandırdı. Manzu'nun hünerli ellerinde, Papa içinde bir lamba yanıyormuş gibi pırıl pırıl parlardı. Ben o güne kadar böyle bir şey görmemiştim. Manzu aynı zamanda siyah Afrika ağacı üzerine birbirinden güzel süslemeli oymalar da ya-

pardı; ama onu asıl üne kavuşturan yarı saydam Baba Giovanni yontuları oldu.

Manzu'ya modellik yapmayı elbette isterdim. Bu benim için bir onurdu. Beni atelyesine götürdü ve bir tabure üzerine oturttu. Her şeyi istediği biçimde düzenledi. Çamurla çalıştığı sırada bir yandan da büyük bir coşku içinde konuşuyordu. Dilini parmaklarıyla ıslatmak gibi çok komik bir huyu vardı; görenler bir derginin yapraklarını çeviriyor sanırdı. Bir süre sonra, dili o kadar çok çamurla sıvanmış olurdu ki o coşkulu konuşmasını sürdüremeyecek duruma gelirdi. Zavallı adam neredeyse tıkanır kalırdı. Ağzını silmek gereğini duyduğunda o günkü çalışmanın sona erdiğini anlardım.

Beş ya da altı oturumdan sonra, iş birkaç hafta daha uzadı. Manzu bitirdiği yapıtını göstermek için bir gün beni atelyesine çağırdı; yontunun üzeri bir bezle örtülüydü. Son derece heyecanlıydım. Büyük bir özenle örtüyü çekti aldı. Ben kuşkulu gözlerle yontuya bakıyordum. O güne kadar birçok kez yontumu yaptırmıştım; ama ben ilk dökme bronz yüzümü görüyordum. Çok cansız bir görünümü vardı. Ben onu ne yapacaktım, bilemiyorum. Yanaklarımın Baba Giovanni'nkiler gibi pırıl pırıl parlamadığını görünce çok şaşırdım. Belki de o denli ışık saçacak kadar Tanrı'ya yakın değildim de ondan.

Gene de bu benzerlik karşısında çok etkilendim; ayrıca arkadaşımın bana bu denli değerli bir armağan sunması beni çok duygulandırdı. "Ben bunu çok sevdim," dedim tüm hayranlık duygularımı dile getirerek. Gene de ona doğru dürüst teşekkür edemedim.

Yontuyu alıp eve götürdüm ve bahçenin içinde bir yere oturttum. Sonra da yeni servetimizi görmesi için Iolanda'yı çağırdım.

Bronzu inceden inceye tetkik ettikten sonra, "Nedir bu?" diye sordu.

"O benim," dedim.

Karşısındaki şeye bir kez daha bakarak, "Hayır," dedi, "Gregory Peck bu."

"Hayır, Iolanda. Ben şu kadar zamandan beri Giacomo'ya modellik yaptım. O gördüğün benim yontum olmalı."

"Kim için oturduğun benim için önemli değil. Ama bu yontu tıpkı Gregory Peck'e benziyor."

Geriye doğru birkaç adım attıktan sonra yontuya bir kez daha baktım. Onu birkaç açıdan iyice inceledim. Lanet olsun, Iolanda haklıydı. Tıpkı Gregory Peck'e benziyordu. Neyse, önemli değil, dedim içimden. Önemli olan Manzu'nun bu cömertçe davranışıydı, bu işe bu kadar zaman ayırmasıydı; bir parça çamurdan fiziksel formumu ortaya çıkarma kararlılığıydı; yontu kendini doğru dürüst belli edemeyince bu işi bırakmaya yanaşmamasıydı.

Asıl önemli olan, zamanını boş yere harcamamasıydı.

Politika

KAÇ ZAMANDIR şuna inanıyorum ki ne istediğimizi, neye gereksinme duyduğumuzu hiç bilmiyoruz; isteklerimizi hangi yolla elde edeceğimizi de bilmiyoruz. Batı uygarlığı dediğimiz şey amacından sapmış durumda; ben bu soruna kuşkuyla yaklaşıyorum. Saroyan'ın "kurum" dediği şey, yani başlama noktası baştan sona yanlış; bu konuda yapabildiğimiz tek şey yanılmak. Doğar doğmaz, hiç kimsenin bize öğretemeyeceği şeyleri kendimiz için keşfe çıkarıyorlar bizi.

Düşünün: okullarımızın edilgen bilgiler veren modası geçmiş kömür cürufu yapılardan hiç farkı yok. Kentlerimiz ise umutsuzluğun sıkıcı ve boğuculuğunu anımsatıp duruyorlar öyle. İş yerlerimiz sürekli antiseptik çekiyor içine. Tapınaklarımız içi boşalmış yaşamlarımızın ruhsuz yansımalarından başka bir şey değiller. Kutucuklar içinde yaşamak, hep aynı biçim şeyler düşünmek, dümdüz bir çizgi izleyerek dua etmek zorunda değiliz; ama ne var ki kendi tıpkılığımızın, kendi kalıplaşmış yöntemimizin altında serpilip gelişeceğimizi umuyoruz.

Kör topal yürüyen inançlardan oluşmuş bir uygarlığa dönüştük; bu durumda onun utançlarına da ortak olmak zorundayız. Daha uzağa gitmeye gerek yok, kendimi örnek vermem yeter. İnsanların kusurlu olduğunu biliyorum; benim kendi kusurlarım da var; fakat bu konuda kılımı bile kımıldattığım yok. Belki yapabileceğim bir şeyler vardır; ama bu konuda en

ufak bir çaba göstermiyorum. Gerçekte, ben öbür türlü görünüyorum. Toplumca benimsenmiş tavırlardan hiç şaşmıyorum. Yönetim biçimimizi eleştirsem de onu sırasında gene yüceltiyorum. Para sistemimizi sonuna kadar destekliyorum; ama gene de bunu yapmış olduğumdan pek emin değilim. İyi bir Hıristiyan olduğum iddiasındayım; ama değilim. İyi bir koca, iyi bir baba olmayı çok istiyorum; ama bunu nasıl becereceğimi bilemiyorum.

Musa Peygamber olsaydı günümüz dünyasına pek ayak uyduramazdı; onun On Emir'inden bugün binlerce yeni yeni emirler ve sayılamayacak kadar çok sinir uçları türemiş durumda; biz onlar sayesinde kuşku ve acılarımızı tartabiliyoruz. Ama nasıl yaşanır, işte onu bilmiyoruz; çünkü canlı olmanın anlamını unutmuşuz.

Sorun dipten kaynaklansa da suyun yüzünde akıp gider. Ne kadar peygamber, politikacı ya da sözleşmeli atlet varsa tüm yönlendiricileri kendimizi kanıtlamak istercesine bağrımıza basmak isteriz; sanki doğruyu yanlıştan ayırt etme ya da kendi görüşlerimizi dile getirme yeteneğinden yoksunmuşuz gibi. Bir oyuncu olarak, seçtiğim rolleri oynarken insanları yönlendirme konusunda canlı örnekler göstererek ben de kendi görüşümü dile getirmişimdir; ama sonuçta ıvır zıvır şeylerdir bunlar. Seçtiğim roller bana önerilen rollerin sadece bir yansımasıdır, yoksa önemli bir mesaj içermez. Ama ben, gene de, şu yol gösterme dedikleri şeyi hem oyunumda hem de resim ya da yontularımda biraz becerdim. Ben buna iyi bir şey olarak, kurtarıcı bir şey olarak bakıyorum; ama öte yandan bunun mutlu bir olay olduğunu da kabul ediyorum. Bu hem benim sayemde hem de benim yüzümden gerçekleşmiş bir şey. Resim de yontu da dönüşüm gücünü kendi içinde taşımaktadır; burada sanatçının rolü ikinci planda kalıyor. Yeteneklerimizi sorgulamaya bizim ne hakkımız var? Sanatçının kendisini sorgulamaya ne hakkımız var ?

Bir sanatçıyı, özelikle de oyuncuları hiçbir şey şaşırtmamalı. Bizler her şeye açık olmalıyız; çünkü bizim işimizde her şey olası. Dünyaya bağlı olmaktan da, insanoğlu gibi davranmaktan da nefret ederiz. Öyle bir fantezi içinde yaşıyoruz ki, sonuçta kendi yaşamımızı da başkalarının yaşamını da hiç

önemsemiyoruz. Onlar bizim için hiç önemli değildir. Herkes gibi biz de yaşar ve ölürüz; ama ona içten içe dargınızdır. Sonuçta, yaptığımız şey sadece yaşamın özünü gerçekleştirebilmiş olmaktır. Yaşamın kendisi kolay kolay ele geçmez; insanın ulaşamayacağı kadar uzak görünmesi de ondandır.

Bu nasıl olabilir? Sanırım her şey dönüp dolaşıp şu yol göstericilik dediğimiz şeye dayanıyor; ya da, en azından, ona katlanma zorunluluğuna. Gerek rehberlik, gerek araya girme konusunda son derece umarsız durumdayız; ne var ki atanmış liderlerimize kuşkuyla bakarız. Hem ünlü kişilerimizi göklere çıkarır hem de onların düşüşlerine seviniriz. Bir kralın güç ve yetkisine kaza sonucu bir doğum gözüyle bakarız; diktatörlüğe de servet ve silahların kaza sonucuymuş gibi bakarız. Atanılmış bir makam ya da görev dalavereli bir şeymiş gibi gelir bize. Amerikan başkanlığını her türlü erek ve saygınlıktan soyutladık. Papalık düzenini bile sulandırdılar.

Ben hiç o sevimsiz politik yaratıklardan olmadım; ama politik bir potansiyele sahip olduğumu düşünenler oldu. Ne var ki onların yeteneklerime ilişkin yüce görüşlerine hiçbir zaman katılmış değilim. Bu konuda söylediklerini zaman zaman dinlediğim oldu; (Neden dinlemeyeyim ki?) *Viva Zapata!*'nın gösterimde olduğu günlerin hemen ardından, Meksika hükumetini devirmeyi amaçlayan bir grup Meksikalı benden yardım talep etmek için ziyaretime geldiler. Onlarla beni tanıdığım ve çok saydığım biri tanıştırdı. Bu adamlar benim Meksika doğumlu olduğumu, annemle babamın iç savaşta çatışmalara katıldığını, o güne kadar oynadığım filmleri biliyorlardı. Davalarında onlara liderlik yapacak kişinin ben olduğumdan çok emindiler.

İçlerinde lider konumunda olanı, "Sizin için bir sakıncası yoksa halkımıza hitaben bir konuşma yapar mısınız?" dedi.

"Ne hakkında?" diye sordum.

"Bu konudaki duygularınızı, bize yardım etmek isteyip istemediğinizi öğrenmek için sizinle konuşmak isiyoruz."

Meksika'nın tek partiyle yönetildiğini bildiğim için ülkenin politik yaşamı hakkında yeterince bilgi sahibi sayılırdım. Bu da hiç hoşuma gitmezdi; ama ben gene de bir şeyler daha öğrenirim umuduyla o gece Tijuana'ya kadar bir yolculuğa ra-

zı oldum. Bunun yerine yapabileceğim daha olumlu bir şey yoktu. Gidilecek yere ulaştığımızda beni bir başka arabaya aldılar. Sürücü arabanın burnunu dağlara doğru çevirdi. Üç dört saat kadar daha yol aldık. Bu adamlara katılmakla sakın bir aptallık etmiş olmayayım, demeye başladım kendi kendime.

Sonunda, tam şafak sökmek üzereydi ki, kuş uçmaz kervan geçmez bir kampa girdik. Her tarafta nöbetçiler dolaşıyordu. Bizi, yeni kesilmiş ağaçların kanepe gibi kullanıldığı, düzlük diyebileceğimiz bir yerde topladılar. Fundalığın içinden çıkan iki bin kişilik bir bandolero* kalabalığının içine daldım. Adamlar adımı duyar duymaz deli gibi alkışlamaya başladılar. Onlara teşekkür etmek için çok kısa bir konuşma yaptıktan sonra kenara çekildim. Havada akıl almaz bir gariplik vardı. Ne beklediklerini bilmiyordum; anlaşılan benden böyle bir şey beklemiyorlardı.

Bundan sonra, ev sahibi, örgütün öteki önde gelenleriyle tanıştırmak için beni düzlüğün az ilerisindeki bir çadıra götürdü. İçerde herkes büyük bir masanın çevresinde toplanmıştı. "Biz bir devrim yapmayı tasarlıyoruz," dedi. "bize siz liderlik yapacaksınız."

Başta kendimi düşündüğüm yoktu; ben daha çok onların kavgasını düşünüyordum. "Hiçbir şansınız yok," diyerek parladım, "Amerikalılar sizi hemen sustururlar."

"Eğer silahlanırsak onlar bizi susturamaz."

"Silahlanmak mı? Bu iş için milyonlarca dolar gerek."

İçlerinden biri masanın üzerine bir kutu koydu; içi Amerikan parası doluydu. İrili ufaklı banknotlardan birkaç yüz bin dolar kadar vardı. Örgüt ileri gelenlerinden biri, "Bizde para var," dedi. "Bize asıl gereken şey bir ses. Bizde o yok. " Sonra bana doğru döndü ve, " Sen bizim sesimiz olabilirsin," dedi.

Bunlar çıldırmış, dedim içimden; buraya geldiğim için ben de çıldırmış olmalıydım. "Ben aradığınız adam değilim," dedim. "İspanyolcayı eskisi gibi düzgün konuşamıyorum. Öyle sanıyorum ki size yardımcı olabilmem için kendimi yeterince ifade edemem."

İçlerinden biri, "Ama siz bir zamanlar vaizlik de yaptınız; insanlara hitap etmeyi bilirsiniz," dedi.

(*) Haydut (İspanyolca)

"Evet, insanlara hitap etmeyı çok iyi bilirim; ama onlara liderlik yapıp yapamayacağımı bilemem. Bu ikisi ayrı ayrı şeyler."

"Arada hiçbir fark yok. Hangi dilde olursa olsun, ikisi de aynı şey."

Onlara bu konuyu biraz daha düşüneceğime söz verdim; ama bunun bir çılgınlık olduğunu da biliyordum. Bu insanların kendilerine önderlik yapabilecek birine gereksinimleri vardı; bu iş Hollywood'dan önemli bir ad ithal etmekle olmazdı. Bunun üzerine büyük bir düş kırıklığına uğradılar. Onlar kendilerine ne kadar yardımcı olabilirlerse ben de ancak o kadar yardımcı olabilirdim.

O sabah doğru evime döndüm; böyle bir göreve sarılmak ne söz, artık bunu tamamiyle reddetmek yanlısıydım. Gene de konuyu birkaç gün düşündüm; ama düzlüğün gerisindeki çadırda o ilk dakikalarda olduğum kadar ciddi değildim artık. Kendimi o sahneden uzaklaştırmaya çalıştıkça olay inandırıcılığını daha yitirmiş gibi oluyordu. Bir süre sonra, Meksika hükumetini devirecek haydutlara liderlik edebileceğim fikri gülünç ve saçma gelmeye başladı bana; böyle bir şeye inandığımı ise hiç mi hiç sanmıyorum.

Bu girişimin liderleri ya da bandolero'lar ne oldu? Akıbetleri hakkında hiçbir şey öğrenemedim; ama bunda şaşılacak bir şey yok; çünkü o sıralar, sınırın Meksika yamaçlarında hemen her gün devrim hiç eksik olmazdı. O grup ben oradan ayrılır ayrılmaz dağılmış olabilirdi; ama benden bir defasında boğa güreşi sırasında numaralar yapmam, şimdi de babamı bir zamanlar çok heyecanlandıran aynı türden bir savaşı yönlendirmem iştenmişti ya, bu benim için çok önemliydi. Hiç belli etmeden ne çok heyecanlanmıştım. Çok da zengin bir insan olacaktım; (Önüme koydukları para insanın aklını başından alıyordu!) ama benim parada gözüm yoktu ki.

Yıllar sonra, Ronald Reagan'ın valiliği döneminde, Meksikalı Demokratlardan oluşan saygın bir grup benimle temasa geçti. California valiliği için aday olmamı istiyorlardı. Gerçi Sinema Oyuncuları Derneği'nin Reagan karşıtı çalışmalarına ben de katılırdım; ama politikaya atılmayı aklımın kıyısından bile geçirmiyordum. Los Angeles'te bu tür çalışmalara katılmayı

anlıyordum; ama eyalet yönetimi işleri beni aşardı. Gene de, Ronald Reagan'a karşın, böyle bir harekete katılmak en azından hiç de fena olmaz diye geçiriyordum aklımdan. SOD'un tüm ofislerinde, Ronald Reagan'ın kişiliğiyle dürüst bir siyasal yönetici özelliklerinin bağdaşamayacağı fikri ağır basıyordu. Bill Holden ondan çok daha nitelikli bir politikacı gibi görünüyordu. Holden'den "kereste gibi başkan" diye söz edenler de oluyordu; ama Reagan'ın tartışmalar sırasında bu tür sözcükler kullandığını hiç işitmedim.

Ve böylece, Demokrat Parti'nin California delegesi arkadaşım Jose Herrera ile birlikte adaylığımı destekleyip desteklemediklerini anlamak için, eyalet içinde nabız yoklaması turumuzu sürdürüyorduk. Onun eyaletin dört bir yanında, durumdan hoşnut olmayan küskün seçmenlerle küçük çapta toplantılar düzenleyen araştırma görevlileri vardı. Biz bu ziyaretlerimizi Kuzey California'da Kahverengi Bereli diye bilinen bir grup Meksikalı militan grupla birlikte gerçekleştiriyorduk. Ben o halklarla kentin en berbat semtlerinde görüştüm; hepsi de silahlı, eli bıçaklı insanlardı; karşılarındakilere nefretle bakıyorlardı. Kent merkezlerini ellerine geçiren ve birbirleriyle sürekli savaş halinde yaşayan gangster şefleriyle görüştüm. Watts sokaklarında ek devlet yardımıyla çocuklarının güven içinde yaşamaları için çırpınıp duran annelerle görüştüm. Kara derililerle, Filipinlilerle, İtalyanlarla, Yahudi ve Yunanlarla, Amerikalı Kızılderililerle, Çinlilerle, Japonlarla... ve de örgüt elemanlarının ulaşabildiği tüm azınlık gruplarıyla görüştüm.

Şaşılacak şey: bu insanlar bana hemen yakınlık duydular. Bunun üzerine beni destekleyenler Reagan'ı rahatça yenilgiye uğratabileceğimi düşünmeye başladılar. Bense bir adayın başarılı olabilmesi için değişik bir sinema kariyerinden çok daha başka şeylerden destek alması gerektiğini düşünmeliydim; ama kim bilir belki de filmlerde bu değişik insanları teker teker oynamış olmam kazanmam için yeterliydi. İşçi sınıfını oluşturan bu insanlar bende kendilerini buluyorlardı; bana onların çıkarlarını gözeten, onların çektiği sıkıntıları yaşamış biri gözüyle bakıyorlardı.

Çok geçmeden, taraftarlarımız bizi sap gibi ortada bıraktılar ve böylece nabız yoklaması çalışmaları bir dahaki sefere

kaldı. Oyunculuğu bırakıp politikaya atılmaya hâlâ karar verebilmiş değildim; fakat o kapıyı açık tutuyordum. Bu da kolay iş değildi. Sinema oyunculuğu bana çok rahat bir yaşam sağlamıştı; çok pahalıya mal olan filmlerde hem de çok yoğun bir biçimde çalışıyordum; ama gene de haklı nedenlerle bu işi bırakabilmiştim. Sinemada geçirdiğim en güzel yıllarımın geçmişte kaldığını biliyordum.

Bu arada, eyaletin kongre azınlık üyeleriyle, çeşitli kadın kuruluşlarıyla ve politik eylem gruplarıyla toplantılar yapmaya başladım; bu tür karşılıklı konuşmalarda benim de katkıda bulunabileceğim bir şeylerim olduğunu öğrendim. O sıralar, beni en çok ilgilendiren sorunlardan biri de eğitimdi. Devlet üniversitelerinin durumu yürekler acısıydı; kent ve kasabalardaki öteki devlet okullarına gelince onlar da sınıfların aşırı kalabalıklığı ve öğrencilerin taşıt sorunu yüzünden doğru dürüst eğitim veremiyorlardı.

Şuna inanmaya başladım ki birtakım parti görevlileri benim adıma aşırı çaba harcıyorlardı; ve şunu da anladım ki emekçiler için gerçekten de kimi iyileştirmeler yapabilirdim; bu benim için bir fırsattı.

Bana yardımcı olup olamayacağını öğrenmek için arkadaşım Cesar Chavez'i ziyarete gittim. Chavez'i, üne kavuşmadan çok önce, 1940'lardan beri tanıyordum. California'da çalışan meyve toplayıcıların işçi haklarıyla ilgilenen benzersiz bir insandı; ama biraz isteksiz, bu yüzden işleri ağırdan alan bir liderdi. Nitelikli biri olmasına karşın hiçbir zaman zengin bir yaşamı olmadı. Başlangıçta tek istediği şey yakınlarının ve komşularının iş ve gelirlerini kaybetmemelerine yardımcı olmaktı. Onun pratik zekasına çok güvenirdim; beklentilerimi anlayışla karşılayabilecek durumda tek insan büyük olasılıkla o idi, bunu biliyordum.

Chavez görüşmek için beni Tahachapee'deki evine çağırdı; adaylığımı destekleyip desteklemeyeceğini ya da beni bu işten caydırıp caydırmayacağını bilmeden onu görmeye gittim. Bu iki olasılıktan hangisiyle karşılaşacağımı bilmiyordum. Ta tepenin başında, cezaevi yakınında bir yerde oturuyordu. Belki tuhafınıza gidecek ama, sessiz, sakin bir yerdi. Gittiğimde beni çok sıcak karşıladı ve hemen konuya girdi. "Anlaşılan

California'yı bir baştan bir başa dolaşıp duruyorsun," dedi. "sanırım herkes seni çok seviyor."

"Oldukça taraftar toplayabildim."

"Evet, biliyorum; ama ne için? Senin gibi gerçekten sanatçı olan bir insan neden vali olmak istesin?"

"Vali olmamı istediler de ondan." İşin içinde yaptığım bu espriden çok daha fazla gerçek payı bulunduğunu bildiğim için güldüm. "Halka, özellikle de emekçi sınıflara yararlı işler yapabileceğimi düşündüm de ondan."

İki elini iki omuzuma koydu ve gözlerimin içine bakarak, "Dinle beni, Tony," dedi. "Politika sana göre değildir. O kirli bir oyun. Herkesle iyi geçinmek zorunda kalırsın. Oysa sen kişilikli bir insansın. Herkesle iyi geçinmek senin yapamayacağın bir iş. Bu işe bir atıl, bak her gün nasıl herkesle iyi geçinmek zorunda kalacaksın. İlkelerini çiğneyecek, gün geçtikçe daha da çiğneyecek ve günün birinde kıçının üzerine oturacaksın; o zaman da bir türlü belini doğrultamayacaksın."

"Fakat bu insanlar kendilerin yönetecek birini nasıl da dört gözle bekliyorlar," diyerek kendimi savundum.

"Bu iş seni yok eder, Tony," dedi.

Belki de Chavez haklıydı. Belki de politika beni yok ederdi. Belki de bu kokuşmuş iş beni kıçımın üzerine oturturdu, bir daha da kendimi toparlayamazdım. Ya da, kim bilir, belki de güzel şeyler yapabilirdim. Belki de California'ya fakirlikle savaşan bir lider olabilirdim. O bölgeyi tehdit etmekte olan kin ve düşmanlıkların birçoğuyla savaşabilirdim. Bir şeyler yapmak zorunda kalabilirdim.

Fakat bilemeyeceğim.

Gezinti

MUTLU BİR yaşamım oldu; ama şu anda hiç mutlu bir insan değilim. Bunun böyle olduğu Via Anziate'ye doğru yaklaşırken kafama takıldı işte; bu başkalığı bir türlü aklım almıyor. Sanırım bu iki şey birbiriyle çok az bağlantılı; yaşamım boyunca tüm neşe ve mutluluğumun tek kaynağı oyunculuktaki başarılarım oldu; mutsuzluklarıma gelince onların da nedeni kendi kararsızlıklarım bence. Başarı denilen şeyin ömrü

kısa oluyor. Onlar beni mutlu etmeye etti de, hiçbiri fazla uzun sürmedi. Tepetaklak yuvarlanmaya gör, oyuna getirildiğin için, her zaman eşekten düşmüşe dönüyorsun.

Artık, aradan bunca yıl geçtikten sonra, bunu yadsımanın bir anlamı yok bence. Ben kimi kandırıyorum yahu? İşimde de, özel yaşamımda da hep oyuna getirildim. Neden mi? İşte bunu söyleyemem. Belki de, en son Meksika devriminde, (Bu babamın da devrimi sayılır ya!) açıkça orduyu yönetmek isterken de oyuna getirildim; böyle bir görevden beni bağışlamalarını istedim. Belki de büyüklerine bir türlü yetişemediğim daha küçük çaptaki meydan okumalara yanaşmaya çekindim de ondan.

Belki de en çok, çevremde şakşakçı ve küçük adamlar da toplayarak, ne harika biri olduğumu kendime kanıtlayabilmek için gerçekle yüz yüze gelemeyişimin de payı vardı bunda. Hiçbir şey, hiç kimse içimdeki o sonsuz açlığı gideremedi; ama hiç değilse çektiğim acıların bir bölümünü dindirebildi.

Evet de, ben neden buradayım hâlâ? Bana yaşamımı sürdürten ne olabilir? Yaşamım bir yalansa eğer, kafama bir kurşun sıkmaktan beni alıkoyan nedir acaba? Benim bir fikrim var. Yaşamım tıpkı şu yaptığım gezintilere benziyor ve bu durumunu hâlâ da sürdürüyor. Hangi bayırı tırmansam işte bu sonuncusu, dedim içimden; her bir köşeyi dönerken yolun kıvrıldığı yerde gizli saklı şeyler bulunabilir diye düşündüm. Sırada ne varsa onu yaptım. Yedim. Güldüm. Babamın cenazesini gömdüm. Çalıştım. Çocukları okulda topladım. Telefona çıktım. Rollerimi ezberledim. Düzüştüm. Resim yaptım. Tekrar güldüm. Çığlık attım.

Her zaman yeni şeyler bulabilirsin. Bulmalısın da. Bunu sürdürüyorsan, kendinle artık aktarma yapamadığın sıkıntılarının arasına yeterince bir mesafe koyabiliyorsun demektir. Aradaki boşluklar zamanla daha da genişler. Bir bayır ardından bir bayır daha demektir; bir yerden bir yere giderken onları iyi kullanmalısın: birinden aldığın güç bir başka bayıra ulaşmanın yolunu açacaktır. Seni hasta eden, bir türlü yakanı bırakmayan ne varsa onlardan kaçıyorsun, ve bu yaptığın şeyden hiç şaşmıyorsun. Sürekli devinim durumunda olmalıyız. Yoksa dengemiz altüst olur, sinirlerimiz gerilir.

Peki, benim için en sarp yokuş hangisi? Aşk. O bir savaşım sayılmaz. Çıplak bir bedene kollarınızla sarılmanın yetersizliği, her şeyin altında yatan o açlığın verdiği acı ve orgazmın ardından derin bir uykuya dalmadan başka ne var ki onda? Bu sonuncusu ölüm gibi bir şey; arzulananla korkulanın arasında geçirdiğimiz bir mola. Gerçekten de ölüm özlenen bir uykudan başka nedir ki? Korktuğumuz şey sadece bilinmeyen bir şeyin bizde yarattığı terördür. Bu korkuyu besleyen de o. Korkularımızı içimizde depo ediyoruz; ama defterimizi düren bu korkular değildir. Önemli olan çocukluğun dile getirilmemiş korkularıdır; insanı içinden içinden kemiren o acılar yok mu? Baş aşağı yuvarlanma korkusu.

Bence asıl önemli olan bir başka korku var: korkma korkusu. En küçük vitese alsanız da, pedalları istediğiniz kadar hızlı çevirseniz de ondan kurtulmanın yolu yoktur. İşte o korku lök diye içime oturmuş, bir türlü ondan kurtulamıyorum. Yolumu tıkayan işte bu korku; kara bir bulut gibi tepemde dikilip duruyor. Ne önünde ne ardında, ne altında ne üstünde kaçabileceğim bir yol da yok. Sanki hiç bitmeyecekmiş gibi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Gezinti

Bunlar kendi bacaklarım mı yoksa başka birilerine ne mi aitler? Belki de öyleler. Bisikletin sert oturağında uzun süre oturmaktan, bel kemiğim o kadar acıyor ki pedalları ayağımın üzerinde doğrularak çevirmek zorunda kalıyorum. (Yüzümdeki siyah ve mavi gölgeler de neyin nesi öyle!) Bisiklet gidonunu sımsıkı kavramaktan avuç içlerim nasır bağlamış sanki. Evim tutuşsa yangını söndürmek için bir kova alıp seğirtecek durumda değilim.

Aprilia'nın aşırı trafik sıkışıklığında güçlükle ilerleyebiliyorum; yol kenarındaki otomobil satış yerlerinin yanından geçerken Kline marka dağ bisikletimi pırıl pırıl yeni bir spor arabayla dünyada değişmem, diyorum içimden. Düşünebiliyor musunuz! Oysa kredi kartımı bir sürtüşte şu sefilliğime son verebilirdim. Benim gibi yaşlı bir insanın bu denli uzun gezintilere son vermesinin utanılacak bir yanı mı var? Aradaki farkı kim anlayacak sanki?

Benim için utancın hiç sonu yok. O farkı bir ben anlarım. Başıma kurşunu kendim de sıkabilirim.

Yol tepeye doğru yavaş yavaş yükselmeye başlayınca bisikletimi kullanırken yeniden zorlanıyorum. Olmaz olsun! Bu da başka bir rezillik; ama o kadar da abartmaya değmez diyorum kendi kendime. Bu tür bir gezinti zorluğu karşısında hiç de öyle elim kolum bağlanmıyor, tam tersi; işleri yoluna koymak için, kendi kendimle ufak tefek anlaşmalar yapıyorum Yol çok az meyilli de olsa tırmanırken zorlanıyorum; ben de o zaman yürümeye başlıyorum. Olmazsa yenildiğimi kabul ediyor ve en iyisi olduğum yerde durmak, diyorum içimden. De-

vinirlik durumumu koruyabildiğim sürece yürüyerek bu yeni koşullara uyum gösterebiliyorum.

Hiçbir şeyden vazgeçmiyorum , ama gene de umutsuzluğa kapıldığım yok. Her şeyi yadsımayı geçiriyorum içimden. Şu kadar yıldan sonra, kelle kurutucusu da dedikleri psikiyatristlerden aşırdığım bir deyim bu. Yani ben bu durumu öteden beri bilirim. Her şeyi yadsırken, arkadaşım Joe DiMaggio'yu düşünüyorum. California'da, Oakland'da oynadığı maçları seyretmeye giderdim. O benim çocukluk arkadaşımdı. O da, kardeşleri de çok parlak oyunculardı. O sıralar, oralarda bir yerde büyüdünüz ve beyzbolla ilgilendiyseniz DiMaggio kardeşlerin adını sıkça duymuş olacaksınız. Joe seyrettiğim öteki atletlerin hiçbirine benzemezdi. Zamanla yarışacak kadar hızlı şutları olan bir atlet varsa o da Joe idi. En ufak bir çaba harcamadan öyle yumuşak hareketler yapardı ki onun asla yaşlanmayacağını sanırdım.

Bir gece yemeklerimizi yedikten sonra bana çok ünlü bir karşılaşmanın öyküsünü anlattı. 1951 mevsiminin sonlarına doğru, Yankees takımıyla Detroit arasında iddiasız bir maç oynanıyordu. Joe'nun sağ ayağında bir kemik çıkıntısı olduğu için en küçük bir harekette bile ağrıyormuş. Bu yüzden Stengel onu sol arkada oynatmış; çünkü orada daha az hareket etmesi gerekiyordu.

Joe'nun anlatması, maçın ilk yarısına kadar kimse ona pas vermesin diye dua etmiş durmuş. Koşamayacağım, daha da kötüsü değişik pozisyonlara geçemeyeceğim, diye korkuyormuş. Tek derdi sağ ayağını korumak ve iç alana uygun bir top aktarabilmekmiş. Karşılaşmanın sonuna doğru Yankee'ler bir sayı öne geçmişler.

Usta bir oyuncu topun göz açıp kapayıncaya kadar nereden geleceğini hemen anlar; Joe da daha topun kendisini görmeden sesini işitmiş. Topun başının üzerinden aşacağını anlayınca vücudunu ona göre dengelemeye çalışmış. Bunu başarmış da. Ama o sırada hem ayağını düşünüyormuş hem de kime pas vereceğini. Beyzbol kazanmak için oynanır. Yaşam da tıpkı öyle, insanlar kazanmak için yaşar. Kazanmaktan daha önemli bir şey olamaz. Joe, bir adım kadar geri geri gittikten sonra sakat olan sağ ayağını hiç düşünmeden, spor yaşamının

büyük olasılıkla en son anlamlı atışı olacağı bilinci içinde, olanca varlığıyla uçar gibi havalanmış. Doktorlar ona bel kemiğinin vücudunu taşıyamayacağını, bu yüzden beyzbol kariyerinin tehlikeye düşebileceğini söylemişlermiş. Ne var ki maçın kaybedileceğini düşününce tüm o uyarıları unutuvermiş. Ve Joe sayesinde takım öne geçmiş. Kimi insanlar o atış Joe'nun kariyerine mal olabilirdi, bir daha da asla beyzbol oynayamazdı diye düşünebilirler. Ne var ki Joe da yaşamını öbür türlü asla sürdüremezdi.

Şimdi, onu ara sıra New York'ta lokantalarda görüyorum. Gerçi Joe'nun pek aldırdığı yok, ama bu durum bana üzüntü veriyor. Aldırsaydı, bu durumunu sürdürmek istemezdi. Gerçi adam gibi yaşlanmayı bildi; ama gene de yaşlandı, bu ilk bakışta hemen belli oluyor. Kaç kuşak New York'lunun gözünde o Bay Kahve ya da bir tasarruf bankası sözcüsüdür. Fakat bence, her zaman sakat ayağının üzerinde geri geri giderek güzel bir atış yapabilmek için yaşamını tehlikeye atan genç bir basketçi olarak anılacaktır. Bence o her zaman bir esin kaynağı olacaktır. İleri mevzileri bırakıp geri çekilmenin hiçbir şeye yararlı olamayacağını ne de güzel gösterdi.

"Güzel bir öykü," diyor biri. "Yüreğim parçalandı." Gene o içimdeki çocuk; derin derin düşüncelere dalmışken, takır tukur sesler çıkararak beni sinirlendirmeye çalışıyor. Neden bisikletime binmediğimi söyleyerek benimle alay ediyor.

"Ne istiyorsun?" diye soruyorum.

"Senden mi ne istiyorum, ihtiyar? Senden hiçbir şey istemiyorum. Sorun da bu ya. Ne sorsam yanıtlayamazsın artık."

Niyetinin bozuk olduğunu biliyorum; bu yüzden daha fazla üzerime gelmesine izin vermeyeceğim. "Sen gerçeği öğrenmek istiyorsun," diyorum. (Niyetini hemen anladım.) Bana bunca yıldır her ikimizin de içini kemiren şeyin ne olduğunu söylememi istiyorsun."

"Öyle mi dersin?"

"Çok doğru; elbette öyle. Bir şey daha söylemek istiyorum. Sana bu sevinci tattırmayacağım."

Yüzüme kötü kötü bakıyor. "Sen nasıl istiyorsan öyle yap," diyor ve yan yana dizilmiş pırıl pırıl Ferrari'lerin arkasında gözden kayboluyor.

(Tanrım, burada da her tarafı araba satış yerleri kaplamış!)

"Git başımdan!" diye bağırıyorum oğlanın arkasından. Beni duymuyor bile; bunun üzerine sesimi yükselterek bir kez daha bağırıyorum. Başarısızlıklarımın yüzüme vurulmasını hiç sevmem. DiMaggio olmadığımı biliyorum. Ben de ne acılar içinde oynadım. Kazanmak için oynadım. Ne var ki şu anda buradayım; hiç değilse beraberliği kurtarmaya çalışıyorum. Bu aşamada kurtarabileceğim tek şey kendi işim. Her değişik durumda, Katherine ya da Iolanda, Suzan ya da Maggie ile ya da ötekilerle ilişkilerimde işin kolayını bulmuşumdur. Çocuklarımın kendi korkaklığımdan etkilenmemeleri için onların gönlünü kazanmaya çalıştım. Yakın zamanlara kadar, kendi işimde bile, yolun yokuş aşağı olanını yeğliyordum. Tek bir *Zorba* bana bir düzine kötü filmden daha çok para kazandırıyor. Şimdi de atelyemde durum aynı. Ben hem kendim için hem de para kazanmak için resim yapıyorum. Bir taş parçasında heykeli bulmaya çalışırken artık o beni bulabiliyor.

Oğlan başımın etini yemekte haklı; ama ben de kendim için istediğimi düşünmekte, beni deliye döndürmesine fırsat bırakmamak için yaşam öykümü yeniden yazmakta özgürüm. O oğlan çekip gitsün başımdan, hem bir daha da görünmesin gözüme. Canı cehenneme. Herkesin canı cehenneme. Benim de canım cehenneme.

Bisikletimi iterek yürüyüşümü sürdürüyorum. Sol tarafımda, bir aile lokantasının sütunlu girişinde Romalı bir imparatoriçenin başsız heykeli duruyor; omuzlarına bir kuş konmuş. Heykel çoğu aile lokantalarının sütunlu girişinde sıkça rasladığımız sıradan bir imitasyon. Kopuk başın oturduğu kaide, yani kuş dikkatimi çekti. Bir zamanlar, bu taş omuzlar üzerinde genç Roma güzelliğinin sıra dışı bir kanıtı duruyor olmalıydı. Artık kızın yüzü yok olup gitmiş. Kuş kızın bedenine garip bir canlılık veriyor. Heykel o sayede hem yaşıyor hem de şarkı söylüyor.

Tekrar bisikletime atlıyor ve pedal çevirmeye başlıyorum. Taşlaşan hepimiz için bir umut olmalı diye düşünüyorum.

Harlem

YOL BOYUNCA, bütün kırsal alan, her taraf orospu kaynıyor. Sağımdaki kızın belirgin bir özelliği yok. Onu daha önce görmüşlüğüm var. Daha Aprilia'ya varmadan, Via Anziate'nin oralarda, babasının malıymış gibi aylak aylak dolaşıp duruyor. Bu sabah her iki kız da çok hoşlar. Ötekinin her haliyle müşteri bekleyen bir havası var.

Yanından geçerken, bir meleğinki kadar güzel, esmer yüzü yorgun bedenimde ürpertilere neden oluyor. Kızın bir Faslı olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Öteki Faslılara buralarda kim bilir ne kadar kötü gözle bakıyorlardır. Onların hepsi de bu tür bir davranışı hak etmiş sayılmazlar elbet; çünkü bu durum hiç de tüm bireyleri kapsamaz. Faslılar bu bölgenin adını kirlettiler, İtalyanlar bunu asla unutamıyorlar. Faslıların buradaki varlıklarına göz yumsalar da onlara güvenemezler.

Kızın yüzü bir anda beni alıp ta yirmi yıl öncesine, New York'un Yukarı Batı yakasındaki taş döşenmiş ana caddelerine götürdü. Şu anda, geri planda masmavi bir gökle yeşil yamaçların yer aldığı taş döşenmiş sokakta, ona sahip olmak isteyen her hangi bir yabancıya armağanlar sunmak için acele eden kızın alımlı siyah bir prensesten hiç farkı yok. Harlem'de ise aynı yüz umarsız ve yorgundur. O yüz, karnını doyurmaya ya da kendine yatacak bir yer bulmaya ya da bir şıringalık uyuşturucu ayarlamaya çalışan, binlerce orospunun yüzüdür. Ben o yüzleri de tanırım, ama onlarla bunlar farklı şeyler.

Şimdi tekrar Harlem'e dönüyorum. İstemeyerek de olsa ikisi arasında bağlantı kurmak durumundayım, ne yapalım ki bu böyle. Harlem'de çevirdiğim *Across 110th Street* adlı filmde figüran olarak işe aldığım kızlar aklıma geliyor. Ben, halkın yararına çalışmak yerine; haraççı, mafyaya hizmet eden namussuzun teki bir polis memurunu oynuyordum. Aynı zamanda filmin yönetsel yapımcısıydım. Böyle bir rolü üstlenmem sayesinde bu kızları işe alırken kent sokaklarında yaşanan kimi acımasızlıkları öğrenmek fırsatım oldu.

Bu filme önce nasıl karar verildiğini anlatacağım. Senaryo 70'li yılların başında kentin gecekondu mahallelerinde yaşanılanları büyük bir açıkyüreklilikle ve realist bir dille anlatıyor-

du, filmin bensiz gerçekleştirilemeyeceğini düşündüğüm için işi hemen kabul ettim. Sözleşmeyi imzalayınca da hemen işe koyulmak istedim; bu arada Bill Cosby, Sidney Poitier, Harry Belafonte, Sammy Davis Jr. gibi belli sayıdaki ünlü zenci oyuncuları da işe aldım. Sinema salonlarının bu oyuncular sayesinde dolacağını ve gene onlar sayesinde Doksanaltıncı Cadde'nin ne mene bir kent olduğunu öğreneceklerini düşünüyordum.

Bill Cosby arkadaşımdı; onunla çalışmaya can atıyordum. Onu yıllardır tanırdım. Los Angeles Caliseum'unda oynanan futbol maçlarını biletsiz seyredebilmek için birlikte gizlice içeri sıvıştığımız günler çok oldu. Pekâlâ bilet de satın alabilir ya da bilgisayarda gelişigüzel giriş yapılabilen bellek sayesinde serbest giriş de yapabilirdik. Ama Cosby'ye kalırsa kapının üzerinden hoplayarak içeri girmek çok daha eğlenceli oluyordu. Ben her seferinde bu işten büyük bir ürküntü duyardım. Bill ise beni çok gülünç bulurdu. Her zaman da, "Bize ne yapabilirler ki, Tony?" derdi.

Ona verilecek bir yanıt bulamayınca oyuna ben de katılırdım. Cosby, bu numarayı yaparken hiç açık vermeyeceksin, derdi; biz de öyle yapar, çok önemli kişilermişiz gibi dosdoğru yürürdük. Oyun alanına kadar iner ve hatta yedek oyuncularla şakalaşırdık bile. Kalabalığa el sallardık. Kimse bize karışmadığı gibi bizden orayı terketmemiz de istenmezdi. Sanırım Bill Cosby için o öğleden sonraların asıl heyecanı bir şeylerden paçayı sıyırabilmekten kaynaklanıyordu. Maçın kendisi o kadar önemli değildi. Bunları yaparken, baş belası oğlanlardan en ufak bir farkı yoktu, benim de öyle.

Ne var ki bu durumda onunla birlikte çalışamadık. Film çalışmalarımız önceden kestiremediğimiz ya da önlem alamadığımız bazı güçlerce engellenmeye çalışıldı. New York City'de büyük huzursuzlukların yaşandığı, Zenci topluluğun Kara Panterler ve öteki militan gruplarca denetim altında tutulduğu günlerdi. Ben burada sadece gangster liderlerinden söz etmiyorum. Tüm zenci şantajcı ve haraççılarla yörenin öteki gansterleri de bildiklerini okuyorlardı. Filmde bu ünlü Hollywood yıldızlarına rol vermiş olmamıza itiraz ettiler. Cosby ile öteki oyuncuların bu sokakları doğru dürüst bilemeyecekleri

kanısındaydılar, bu yüzden de o sahnelerde oynayamazlardı. Kim bilir, belki de haklıydılar; kendi halimize bırakılsaydık belki de onları dinlemezdik.

Fakat dinledik; çünkü gerek topluluk ileri gelenlerini gerek yörenin kimi insanlarını karşımıza almak niyetinde değildik. Kentin o kesimini onlar işletiyordu; onlar için çalışmalarımıza engel olmak işten değildi. Caddelerinde kamyonlarımızın film çekmesini istemezlerse o durumda kamyonlarımız caddelerinde kesinlikle dolaşamazdı. Bizim için zor günler başlıyordu. İşlerin daha da kötüye gitmesini istemezdik.

Biz de zorunlu olarak, iyi kalpli polis memuru rakibimin rolünü Yaphet Kotto adındaki genç ve yetenekli bir oyuncuya verdik; oysa aynı rolü Sidney Poitier oynayacaktı. Sammy Davis'in küçük, önemsiz hayta rolünü oynamaması için Antonio Fargas adındaki çete mensubu bir oğlanla sözleşme imzaladık. Paul Benjamine adlı ünlü karakter oyuncusu da zenci çetenin lideri olacaktı. O rol başlangıçta Harry Belafonte için düşünülmüştü. Böylece oyuncu kadrosu tamamiyle değişmiş oluyordu; bu oyuncuların çok azı oyunculuklarını sürdürebildiler. Bense , o sırada, bütün o ünlü yıldızlarla çalışmak fırsatı elimden alındığı için hop oturup hop kalkıyordum. Çevireceğim film için kimleri işe alacağım konusunda bu heriflerden mi emir alacaktım? Bu olanlara son derece canım sıkıldı; ne var ki filmin hatırı için her şeyi sineye çektim.

Bu olaylar sırasında, en az canımızı sıkan rol dağılımı oldu. Çekimler için asıl yer seçimi konusunda zor anlar yaşadık. Filmde baştan sona kadar, iç çekimler bile, dekorsuz ve doğal mekanlarda yapıldı. Bu süre içinde yöre çeteleri bizi sürekli olarak rahatsız ediyordu.

Bu herifler, o sıralar bizi sinemanın belki de en ünlü aktörü sayılan Sidney Poitier'den ayırmakla kalmadılar, ayrıca bizi çetenin sahip çıktığı bölgeden, onların çalışmalarından da koparmak istediler. Çünkü onlara göre bu onların oyunuydu. Onların mahallelerine daha kolay sokulabilmek için dünya kadar para ödedik. Bir süre sonra, rüşvet de diyebileceğimiz bu masa-altı ödemeler bütçemizi çok sarsmaya başladı; bunun üzerine United Artists ödemeleri birden kesti. Her şey allak bullak olmuştu. Filmi tamamlayabilmek için yaklaşık bir mil-

yon dolar gerekiyordu; bu da az para değildi. Bugün bir milyon önemli bir para sayılmayabilir; ama o gün çok paraydı.

İşte şimdi, dişli birini devreye sokmanın sırasıydı. O süre içinde, ünlü Mafya şeflerinden Frank Castello'yla hiç de öyle geleneklere uymayan bir arkadaşlık kurmuştum. Bu tür başı bozuk kişilere karşı bende bir sevecenlik başlamıştı. Ayrıca, Mama Borgia'ya karşı ortak bir saygımız da vardı. O da ben de aynı türden daha başkalarını da tanıyorduk. Onunla her sabah kahvaltı için Rumpelmayer'in lokantasında buluşurduk. Film için bize gerçek anlamda yeni öneriler getiren Frank oldu. Bizi Harlem'e sokan, bize birçok kapıları açan da o oldu; fakat onun uzanabileceği mesafe o kadarla kaldı. Ufak tefek çeteler hâlâ şantajla bizden para sızdırmaya çalışıyor, kamyonlarımızı kente sokmamak için caddeleri tıkamakla tehdit ediyorlardı.

Bir sabah, Frank'a para sıkıntısı çektiğimizi söyledim. "United Artists filmden desteğini çekiyor," dedim.

"Para konusunda mı?" diye sordu. Frank hoş bir insandı. Para konusunda hiç başkalarına benzemezdi.

"Elbette, para konusunda. Başka ne olabilir?" dedim.

"Ne kadar?"diye sordu.

"Yaklaşık bir milyon dolar."

"Ha o kadar mı? Önemli değilmiş," dedi.

Çok rahat ve aldırmayan bir havası vardı. Oysa ben filmin haksız olarak elimizden kaydırılmış olmasına son derece öfkelenmiştim.

"Ne demek önemli değil?" diye bağırmaya başladım. "O para olmadan ben filmi tamamlayamam ki."

"Kendine gel, Tony. Ben o parayı sana vereceğim. Sen şimdi sakin ol ve kahvaltını bitirmene bak."

Böyle bir yanıt nasıl insanın hoşuna gitmez? Frank Castello gibi efsane bir kişi bana tam bir milyon dolar uzatıyordu; hem de salt beni bu denli altüst bir durumda görmek istemediği için. Ben bu işin o kadar da basit olmadığını biliyordum. Gene de böyle bir hareket karşısında çok dugulandım. "Ben senin paranı kabul edemem, Frank," dedim.

"Neden edemiyormuşsun?"

Ondan alacağım çeki stüdyo parasına eklemenin hiç de

doğru olmayacağını söyledim. Ona bugüne kadar böyle bir şeyin yapılmadığını anlattım.

"Çekten söz eden kim?" dedi. "Ben parayı sana nakit olarak vereceğim."

"Bana parayı nereden bulduğumu sorarlarsa ben onlara ne söyleyeceğim peki?"

"Tanrı aşkına Tony, onlara bir şey söylemen gerekmez ki. Sen parayı bankaya yatırırsın, sonra da filmini tamamlarsın."

Onun bu cömertliği karşısında güldüm. "Ben bunu yaparsam filmde sen de büyük bir pay sahibi olacaksın demektir."

"Güzel. Bak bu iyi işte. Sen de beni milyoner yaparsın," diyerek kahkahayı bastı.

Önerisini geri çevirmem beni rahatsız etse de Frank Castello'nun parasını kabul edemezdim. "Ya o parayı sana geri ödeyemezsem?" dedim. "Hem böyle bir şey için sözleşme imzalamama stüdyo izin vermez ki."

"Sözleşme filan gerekmez, Tony. El sıkışırız, olur biter."

Sanki bu söyledikleri beni rahatlatmış gibi, "Ha, güzel," dedim, "Fakat gene de sanırım o parayı sana geri ödeyemem. O zaman ne olacak?"

Bunun üzerine yüzünde güller açtı.Yüzünü kocaman bir gülüş kapladı. "Sen de o zaman, arkadaşım, elinin tersiyle beni itiverirsin," dedi ve bir kahkaha daha patlattı.

Yaptığı bu espriye neredeyse kanacaktım. Arkadaşımın bu cömertlik gösterisi karşısında nerdeyse ikna oluyordum. Yüzündeki o sevecen ifade beni gevşetmiş gibiydi. Bence, Frank Castello sevimli bir insandı, ona bayılıyordum. Ne var ki onun bu yardımseverliğinin de bir bedeli olmalıydı; onu da aklımdan çıkarmamalıydım. Hem de çok yakın bir gelecekte.

Bir milyon doları başka bir yerden sağladık. Filmi tamamladık. Bu arada her şeye katlanmayı bildim. Ama Cosby ve Poitier ile çalışma olanağını bulamadım. Film eleştirmenlerce de beğenildi. İşte şimdi de buradayım. En küçük bir sevecenlikten yoksun şu siyah meleğin yüzünü görünce istemeden de olsa birden yirmi yıl öncenin acımasız günlerine takıldı kafam. Yüzler birden geri dönüş yapıyor ve ardından görüntü kayboluveriyor.

"Buon giorno, bellezza!"* diye sesleniyor ve ardından pedallara asılıyorum.

Kız başını doğrultarak bana doğru bakıyor ve adet yerini bulsun diye avuç içini dudaklarına yapıştırarak öpücük yolluyor. Ben de ona öpücük yolluyorum ve sonra gülüyorum. O günü hiç unutamam.

Şişko Bir Meksikalı

TANRIM, 1970'ler ne berbat bir on yıldı öyle. Bacaklarımdaki çaba bence o yıllardan kalma bir çaba. Bunu hâlâ hak ettiğimi iddia ediyor gibi. Eli yüzü düzgün bir fotograf çektirebilmek benden geçti artık. Yüzüme bakacak bir kadın bile bulamıyorum kendime. Ne durumlara düştüğümü bir sabah aynaya bakınca farkedebildim. Nice fırtınaları atlatmış bir karikatürden farksızım. Bir zamanlar sahip olduğu şeyleri yoluna koyamayacak kadar umarsız bir insan. Benim yazgım da bu; yaptığım en güzel şeyler geride kalmış.

Bu durum beni gafil avladı. *Zorba*'nın ardından rol aldığım birkaç anımsanmaya değer filmde düzenli bir çalışmam oldu: James Coburn'la *A High Wind in Jamaica*'da, Virna Lisi ile *The 25th Hour*'da, Charles Bronson'la *Guns for San Sebastian*'da, Anna Magnani ile (Stanley Kramer'in yapımını üstlendiği ve yönettiği) *The Secret of Santa Vittoria*'da, Irene Papas ile de (çok yakın arkadaşım Danny Mann'in yönettiği) *A dream of Kings*'de oynadım. Ne var ki altmışıncı yaş günüme doğru birden rollerin arkası kesildi; bu da neredeyse o rollere karşı içimde yavaş yavaş bir isteksizlik uyanmaya başladığı günlere rastlıyordu. Gerçekten de, kendime rol beğenmezken beyaz perdede yaşlı adamları canlandırmayı çok anlamsız buluyordum.

Oyunculukta artık treni kaçırdığımı, bu işlerin benim için geçmişte kaldığını düşündükçe çok üzülüyordum. Barrymore'un, De Mille'in başına gelenler benim de başıma geliyordu. Başkaları bunu hissetmiş olmalıydılar; çünkü okuduğum bir-

(*) "İyi günler, güzel kız!" (İtalyanca)

kaç senaryo daha çok aptalca şeylermiş gibi geliyordu bana. Kendi ajanım bile artık beni doğru dürüst değerlendiremiyordu;çünkü bu arkadaşlar her şeyi alacakları yüzdeyi hesap ederek değerlendirirlerdi. Bir seferinde, bir başrol oyunu önce önerilip ardından vazgeçildiğinde, bir başka filmde yardımcı bir rol kabul etmem için beni ikna etmeye çalıştı. Daha küçük rollere çıkmak istemediğim için önerisini geri çevirdim.

Ajanım, kendine göre kanıtlar ileri sürerek, "Bu önerime karşı çıkma, Tony," dedi, "Artık sen şişko bir Meksikalı'dan başka bir şey değilsin."

Adam tam otuz yıl temsilciliğimi yapmıştı. İyi günlerimde, bana hep "Kaplan" diye hitap ederdi; ama sonunda kendini gösterdi ve hakkımda ne düşündüğünü açıklamış oldu. Ben de yutkundum ve o küçük rolü kabul ettim. Hiç yoktan iyiydi.

Ya paraya gereksinme duyunca ya da salt oyalanmak için çalışıyordum, o da düzensiz olarak. Çoğu günlerimi Iolanda ve üç oğlumla birlikte İtalya'daki sığınağımda geçiriyordum; ama bir yandan da artık elimden kayıp giden gençliğimi, yaşama gücümü, umudumu ve varlığımı düşünüyordum. Bunlar benim için önce vardılar sonra yok oldular; artık yerlerine yenilerin koyabileceğimi hiç sanmıyordum.

Hiçbir şey kıvıramadığım için Iolanda'ya bağlıydım. Başka bir kadına yaklaşmayı düşünürken bile büyük bir korkuya kapılıyordum; ağarmış saçlarım, sarkık kaslarımla ne durumlara düşmüştüm. Gözlerimin altındaki torbalar sırt çantasını andırıyorlardı. Benimle bir halt karıştırmaya kim yanaşmak isterdi? Evet, ünlü yıldızlarla yatmayı adet edinenlerle çanak yalayıcılar eksik değildi; ama hiçbiri ne artık bana bir şeyler sunabilirlerdi ne de benden adımdan başka bir şey isteyebilirlerdi. Ölmeyi ve de bir köşede kıvrılıp kalmayı bekliyordum.

Ta ki Dominique gelip de beni kurtarıncaya kadar! Dominique Sanda Fransız sinemasının en alımlı, en parlak yıldızlarından biriydi; Mauro Bolignini'nin yönettiği *The Inheritance* adlı filmde benim gelinim rolünü oynayacaktı. Bu yetenekli oyuncu hem çok genç hem de çok güzeldi. Onunla nasıl buluşacağımı düşündükçe çok heyecanlanıyordum. Tam da yaşamımın en berbat bir dönemine rastlıyordu. Yıl 1975 idi. Çok seyrek film çeviriyordum; kadınlarla duygusal ilişkilerim de ol-

dukça azalmıştı. Bir dizi isabetsiz yatırımlar yaparak borsada çok miktarda para kaybetmiştim; yaşamım ona bağlı diyecekseniz, çoktandır önemli bir filmde rol almamıştım; sonunda inandım ki meğer ona bağlıymış.

Sonunda bana oğlunun karısıyla duygusal ilişkiye giren işte bu yaşlıca adam rolünü önerdiler. Rolü kabul ederken de çok huzursuz oldum. Çok büyük bir rol değildi; bu rol için yapımcılar bana çok da düşük bir ücret ödediler. Bana düşen bu kadarmış. Rolü açıkça bana vermeye de pek yanaşmadılar. Miss Sanda'nın onayını alabilmek için önce gidip onunla görüşmeliymişim. Böyle bir sınavdan geçmek son derece onur kırıcı bir şeydi; ayrıca o sıralar Dominique Sanda ünlü bir yıldızdı, benimse yıldızım sönmüştü.

Onunla buluşmaya gittiğimde ter içindeydim. Durumumu düşününce kendimden nefret ediyordum. O sıralar dişlerimle başım dertteydi; Miss Sanda'nın ağız kokumdan rahatsız olup bu rolün bana verilmesine karşı çıkacağından korkuyordum; ama o beni bir anda rahatlatıverdi. Beni karşılamak için ayağa kalktı ve kendini kollarımın arasına bıraktı. Sonra da dünyanın en tatlı öpücüğüyle öptü beni. Oysa iğrenerek kendini geriye doğru çekeceğinden korkmuştum. Kendini geriye doğru çekmek ne söz, tam tersi, öylece kaldı. Sonra da, büyük bir özen içinde, parmak uçlarıyla dudaklarımdaki makyaj izlerini sildi. Tatlı bir sesle, "Signor Quinn," dedi, "sizi öteden beri çok beğenirim. Sizinle çalışmayı her zaman istemişimdir. Birlikte harika bir film çevireceğiz."

Kuşkusuz, o güne kadar hiç bu denli içtenlikle karşılandığımı hatırlamıyorum. Üstelik her şey bununla kalmadı. Dominique Sanda'nın o beni uzun uzun öpüşü yok mu, işte o yeniden yaşama dönmeme neden oldu. Ve böylece aramızda insanı gençleştiren bir ilişki başlamış oldu. Filmin çekimi sırasında da, film tamamlandıktan sora da ilişkimiz sürdü. *Caravans* adlı İran filminin setinde, Ortadoğu'da çekim çalışmalarının yapıldığı mekânda beni ziyarete geldi. Ben de onu Paris'te ziyarete gittim. Son derece ilginç bir kızdı; sanat, edebiyat ve dünya olayları en çok ilgisini çeken konulardı. Bir benzerine raslamadığım süt gibi beyaz bir teni vardı. İnsanın gücüne güç katan bir yaratıktı. Bendeki yaşama, sevme ve çalışma tutku-

sunu ateşleyen de o oldu. Beni olduğum gibi sevdi; yoksa olmam gerektiği gibi değil.

Uygun bir zamanda uygun bir kadın tarafından sevilmek Tanrı'nın bir lütfuydu, benim için yeterdi artardı bile. Ve böylece, Tanrı'nın mutlu bir kulu olarak, yenilenmiş bir öz güvenle yaşamımın bir sonraki dönemine hazırlanmış oldum. Bir kez daha gömlek değiştirerek yeni bir kılığa bürünmeye çalışan yılan olmuş çıkmıştım. Listemde bundan sonra ne olacak idiysem o, yani yaşlı bir insan olacaktım. Çok geç kaldım sayılmazsam elbet.

Bir kez daha her şeye sahip olacaktım.

Dış kişiliğimi kabullenmek hiç de zamanımı almadı. Fakat beyaz perdede yaşlı insan rolü oynamak benim için zor bir alıştırma oldu. Aylarca bunun kavgasını verdim. Çoğu oyuncu bu savaşımı verir, fakat çok azı ne olduğunun farkındadır. Çalışmamak için kendime göre türlü çeşit nedenler icat ediyordum: Roma kışları çok iç karartıcıydı; Hollywood yazları çok sıcak olurdu; New York bütün yıl aşırı bunaltıcıydı. Ya senaryoyu ya yönetmeni ya da olmazsa kadroya alınan rol arkadaşlarımdan birini beğenmiyordum.

Oyuncular arasında en küçük bir uyuşmaya özen gösterilmiyordu. Gerçekte, *The Inheritance*'den sonra, kişiliğimi en çok kanıtlayacak olan rollerimden birini geri çevirdim. Beni *The Guns of Navarone*'de yöneten Lee Thompson, *The Greek Tycoon* adlı yeni çevireceği filmde Jacqueline Bisset karşısında milyarder armatör Aristotle Onassis rolünü oynamamı önermişti.

Böyle bir rolün benim dışımda hiç kimse için bir anlamı yoktu; ama ben direndim. Bu rolü kabul etmenin benim açımdan hiç de yakışık almayacağını düşündüm. Tanıdığım bir insanın yaşamını anlatacak bir filmde oynamak doğru olmazdı. Gerek başkanla gerek first lady ile dostça ilişkilerim olmuştu. Başkan kayınbiraderi Peter Lawford dolayısıyla Hollywood etkinlikleriyle daha da ilgilenmeye başlamıştı. Ben de o etkinliklerin içinde sayılırdım. Kennedy'nin seçim kampanyalarına benim de katıldığım oldu. Ona, bir punduna getirip yanıtlaması için teybe kaydedilmiş çok sayıda yergi ve eleştiriler gönderdim. Bunlara biraz mesafeli de olsa içtenlikli mektuplaşma da

denilebilirdi. Ülke çapında karşılıklı görüş alış verişine katkıda bulunabileceğim düşüncesiyle bu işi seve seve yapıyordum.

Yıllar sonra, New York'ta çeşitli sosyal ilişkiler çerçevesinde Jacqueline Kennedy ile zaman zaman bir arada oldum. Onassis'le evlendikten sonra da gerek Birleşik Amerika'da gerek yurt dışında ünlü Yunanların katıldığı çeşitli toplantılarda onunla sık sık karşılaştığım oluyordu. Ne de olsa, *Zorba* sayesinde bir anlamda ben de çok ünlü bir Yunan sayılıyordum. O da dünyanın en ünlü Yunanıyla evlendiğine göre zaman zaman karşılaşmamız çok doğaldı.

Film konusunda görüşmek üzere onunla buluşmaya gittim. Gerçi onun iznine gereksinimim yoktu; fakat gene de onun isteklerine ters düşmüş olmayı istemezdim. Bana hıyarlı sandviç ikram etti. Özel yaşamlarımızdaki değişimlerden söz ettik. Çok zarif, çok aklı başında bir konuşma oluyordu. Bir ara, çok tatlı bir tonla, benden Onasis rolünü oynamamamı istedi. "Onlar bu filmi seninle ya da sensiz yapmışlar, hiç farketmez," dedi, "Ama eğer seninle yaparlarsa film daha bir inanılırlık kazanmış olabilir."

Duygularını bu denli incelikli bir dille ortaya koyması beni son derece etkiledi; bunun üzerine o tasarıdan geri çekilmeyi kabul ettim. Şimdi düşünüyorum da, demek o sırada, kendisini bir Amerikan ikonu olarak gören o ihtiyar azman herifi oynamamak için kendime bahaneler arıyormuşum. Stüdyonun patronları bana o rol için tam bir milyon dolar önermişlerdi. Parasızlıktan kıvrandığım günlerdi, ama ben önerilerini geri çevirdim. Ne kadar para verirlerse versinler, adamı sevimli bir ihtiyar haline getirmeye razı olamazdım.

Şu anda, Jacqueline Kennedy benden o rolü kabul etmememi isteyince, karşısında durakalmış olduğum için kendimi hiç bağışlayamıyorum.

Birkaç hafta sonra, güney Fransa'daydım. Iolanda ve Simon Signoret ile birlikte öğle yemeğimizi yiyorduk ki o sırada lokantaya Jackie girdi. Rastlantının böylesi görülmüş şey değildi. Zaten rastlantı denilen şeye hiç inanmam ya. Daha salonun öbür ucundayken Iolanda onu hemen ayırt etti. "Bak, senin kız arkadaşın geldi," dedi. Zavallı Iolanda her zaman ve herkesten kuşkulanırdı.

Acaba karımın kıskançlığını harekete geçiren hangi kadınmış diyerek başımı çevirip baktım ve karşımda sabık first lady'yi görünce gözlerime inanamadım. Onu karşılamak için ayağa kalktım; fakat o büyük bir kabalıkla masamızın yanından yürüdü gitti. Sanki ben orada değilmişim gibi. Belki de o sırada beni orada varsaymıyordu. Belki de o sırada, beni güney Fransa'da göreceği hiç aklından geçmemişti. Bunu anlıyordum. Jacqueline Onassis masalarının yanından geçerken başkaları da ayağa kalktı. Bu da onun kendi yaşamının bir gerçeği olmalıydı. Ben kendim de, kafamı kendi işime verebilmek için, sırasında yabancıların anlamlı bakışlarına ve coşkulu selamlamalarına aldırmamayı öğrenmiştim. Bu yüzden onun dünyasına girip çıkmanın, böylesi sürekli bir ilgi odağı olmanın ne anlama geldiğini sadece kuramsal olarak düşünebiliyordum.

Iolanda'ya göre bu bal gibi bir hakaretti. Kuşkulu bir tonla, "Sen," dedi, "bunun için mi bir milyon doları elinin tersiyle itiyorsun?"

Şaşkınlığımı belirtmek için, "Ne demek istiyorsun?" dedim. "Bu yaptığı şeyde ne gibi bir kötülük var sence?"

"Seni tanımıyormuş gibi yürüdü gitti. Gülümsemedi bile."

"Kafası meşguldür kadının. Burası da kalabalık bir yer. Beni görmemiş de olabilir."

Simone Signoret'ye dönerek omuz silkti. "Şu benim kocam da çok aptal," dedi. "Görünüşe o kadar çok önem verdiği, en küçük bir kusuru atlamadığı halde, hiçe sayıldığının farkına bile varamıyor."

Kendi adıma bu hareketten üzüntü duymuş değildim; ama Iolanda'nın öfkesi de yabana atılır gibi değildi. Daha önce söz vermiş, kararımı bildirmiş olmama karşın, sanki o rolü kabul etmem için beni yüreklendiriyor, kendimi kanıtlamamı istiyordu. Bu yaptığı hiç de nazik bir hareket değildi, ama bana bu durumda yapılacak başka bir şey bulunmadığını anlatmaya çalışıyordu. Ayrıca, rastlantı eseri zamanlamayı göz ardı edemezdim. Bunu da bir ipucu olarak aldım.

Masadakilerden izin isteyerek kalktım ve doğru telefona gittim ve Los Angeles'teki ajanımı uyandırdım. "Söyle onlara, rolü kabul ediyorum," dedim.

"Hangi rolü?" Adam yarı uykuluydu; daha kendini toparlayamamıştı. Gerçi elinin altında çok sayıda rol önerisi bulunduğu günler de olmuştu; ne var ki bugünlerde gündemde başka geçerli bir rol yoktu. Bunu bilmiyor olamazdı. Lee Thompson o rolü bana önereli topu topu daha birkaç hafta oluyordu.

"Onassis," dedim.

"Onassis'i oynamayı istiyor musun?"

"Elbette, istiyorum. Onassis'i benden başka kim oynayabilir ki?"

Ve böylece sorun çözümlenmiş oldu. Ben şişko Yunan'ı oynayacaktım; Iolanda benim adıma para biriktirecek, Jacqueline Onassis ise benimle bir daha asla konuşmayacaktı.

Tripoli

750 MİLYON Müslüman'ın inancı sayesinde benim de kendime olan inancım yeniden var oldu.

İtalya'da kısa bir süre ikamet etmem nasıl mesleğime yirmi yıl önce yeniden başlamama neden olduysa, tıpkı onun gibi Ortadoğu dönemim hanyayı konyayı anlamama neden olduğu gibi parasal durumumu da iyice pekiştirdi.

Yeniden eski gücüme kavuştuysam onu Mustafa Akad adlı o çılgın Arap yönetmene borçluyumdur. Yönetmen, *Mohammed, Messenger of God*'da başrolü oynamam için beni Lübnan'a çağırdı; oldukça da kazançlı bir iş ilişkisi sunuyordu bana. Film, biraz da Cecil De Mille'vari epik ayrıntılara girerek, İslam peygamberinin yaşamını yeni bir biçimde anlatmayı amaçlıyordu. Birleşik Amerika'da, *The Message* adıyla gösterime giren film, Müslüman nüfusun yoğun olduğu birkaç yerleşim yerinin dışında, hemen hemen hiç iş yapmadı. Fakat dünyanın öteki ülkelerinde gösterime girince Arap dünyasının yıldızı oldum.

Film bana da, Mustafa Akad'a da çok büyük paralar kazandırdı. Öyle ki bu çekici işbirliğini yinelemeyi bile düşünür olduk. Hatta *Mohammed*'i tamamlar tamamlamaz yeni bir filmin hazırlıklarına bile başladık. O sıralar, Akad'ın arkasında

Muammer Kaddafi vardı. Yönetmen, Libya hükümetinin ilgisini çekebilecek pahalı bir film daha ortaya çıkarmak için çırpınıp duruyordu. Eğer doğru dürüst bir şey ortaya çıkarmasına yardımcı olabilirsem yeni filmden bana belli bir pay bile vermek istiyordu. Kaddafi'nin Mussolini'nin Libya'ya giriştiği saldırıya karşı büyük bir direniş hareketi başlatan gerilla lideri Ömer Muhtar'a çok ilgi duyduğunu daha önce işitmiştim. Muhtar'ın, savaşta ülkeyi bu saldırıdan kurtarması için halkı tarafından göreve çağırılan bu yaşlıca hocanın akıl almaz bir tarihsel kişiliği vardı. Bu yaşlıca hoca at binmeyi bilmediği gibi silahtan da anlamıyordu; fakat o Libya'nın umuduydu. Böyle bir rol benim için biçilmiş bir kaftandı. Yaşı yaşımı tuttuğu gibi, yaşlı bir köpeğe yeni yeni numaralar öğretmek için vakit hiç de geç sayılmazdı.

Mustafa Akad en ufak bir tarih anlayışından yoksundu, bu da Muhtar'ın öyküsü konusunda bir sorundu. Ömer Muhtar'ın kim olduğunu da, Libya halkı için ne anlam taşıdığını da bilmiyordu. Bu durumda, malını Kaddafi'ye kolayca kabul ettirebilmesi için, ona ivedi bir eğitim vermem gerektiğini düşündüm; ne var ki iyi bir tarih öğrencisi olamayan yönetmen kurnaz bir iş adamıydı. İnsan davranışları konusunda çok parlak bir öğrenciydi. Kaddafi'nin ulusal gururunu okşamanın yolunu biliyordu. Arşiv malzemelerinden yararlanarak beni Muhtar kılığına soktuktan sonra çokça fotoğrafımı çekti. Bu iş için bulabildiği en iyi kostümcülerle en iyi makyajcıları tutmuştu. Resimler hazır olunca da Kaddafi'yi görmeye gitti. Yanına, aralarına fotoğraflarımı da tıkıştırdığı bir yığın tarih kitabı ve kırsal kesim haritalarını da almayı unutmadı.

Akad, Muhtar'la ilgili tasarısını en sona saklayarak Kaddafi'yi ufak tefek önemsiz şeylerle kandırmaya çalışıyordu. Bir ara, gösterisini sürdürdüğü sırada, kitaplar "yanlışlıkla" yere düşünce eğreti fotoğraflar yerlere saçıldı.

Kaddafi, fotoğraflardan birkaçını yerden alırken, büyük bir merakla, "Nedir bu?" diye sordu.

"Ha, onlar mı, önemli değil," dedi Akad. Bir yandan da eşyalarını topluyordu. "Bunlar geçmiş yıllara ait, generallerinizden birinin fotografları. Sanırım onun anısını yaşatan müze de vardır burada."

"Ömer Muhtar. Evet, hayranı olduğum kahramanlarımızdan biridir. Fakat siz bu fotoğrafları nereden buldunuz? Bende, dünyanın dört bir tarafından topladığım bir fotoğraf koleksiyonu var; ama bunları hiç görmedim."

Akad, "Bunları İngiltere'den sağladım," diyerek bir yalan attı. "Bu konuda, gerçekleştirmeye çalıştığım bir de film tasarım var; bu fotoğrafların çalışmalarıma çok yararlı olacağını sanıyorum."

"Yani siz Ömer Muhtar hakkında film mi yapmak istiyorsunuz? Bundan mı söz ediyorsunuz?" Libya lideri çok heyecanlanmıştı.

"Böyle bir şeyi düşünüyordum."

Kaddafi, "Böyle bir filmi ben de desteklemek isterim," diyerek fikrini açıkladı. "Sen her türlü gereksinimlerinin bir listesini hazırla, ben onları sana sağlamaya çalışırım."

Ve biz böylece işe koyulduk. Akad pazarlıkta pastanın en büyük parçasını bize ayırmayı da bildi. Kaddafi'ye filmi çölde çevirmek istediğini söylemişti; ancak çekimlerin yapılacağı yerde oyuncu ve teknisyenleri barındırabileceği yer yoktu. Böylece filmin bütçesine bir köyün inşaat maliyetini de ekledi; bungalovlar, tenis alanları, yüzme havuzları ve akla gelebilecek daha bir sürü konfor. Kaddafi'nin parasıyla, daha ortada fol yok yumurta yokken birinci sınıf bir sistem inşa ettirdi. Sonra da onu on milyonlarca dolar karşılığında Libya hükümetine geri sattı. Düzenbazlığın böylesi hiç görülmemiştir.

Ömer Muhtar'ın öyküsünü anlatan *Lion of the Desert*'in yapım çalışmaları hem çok sıkıntılı hem de çok eğlenceli olaylarla geçti. Aylar süren çekim çalışmaları boyunca biz daha çok Tripoli'de merkez bürosu olarak kullandığımız Beach Otel'de kalıyorduk. Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat da hemen bitişikteki süitte kalıyordu. Zaman zaman aynı asansörle çıkıp, aynı anda koridoru yürüyerek odalarımıza çekildiğimiz bile oluyordu. İşte bu karşılaşmalarımız sırasında şunu anladım ki benim İsrail yanlısı tutumum, yıllar önce Ürdün'de *Lawrence of Arabia* filminin çekimlerine kadar uzanıyordu. Çünkü Arafat kim olduğumu da kimden yana olduğumu da biliyordu.

Bir süre sonra, senli benli olduk. Fakat Arafat beni bir

kez bile odasına davet etmedi. Konuşmalarımız çoğu kez hoşbeş etmekten ileri gitmiyordu. Onu son derece aydın, cana yakın bir insan olarak tanıdım. Adam her zaman güler yüzlüydü, çok da şakacıydı. Komşum olan, politika dünyasının en gizemli liderlerinden birine bu kadar yakın olduğumu düşününce, ne şanslı adammışım demekten kendimi alamıyordum. O sıralar, Tripoli'de, tatillerinin tamamını burada geçiren turistlerle buraya yerleşmiş iş adamlarından oluşan kalabalık bir Amerikan kolonisi vardı; bir de Batılılara başta alkollü içkiler olmak üzere çeşitli ikram hizmetleri veren yerel kuruluşlar. Batılı otellerde alkollü içki bulunmazdı, yasaktı. Fakat Libya hükümetinin sahradaki petrol yataklarında çalışan Alman ve Amerikalı işçiler için gizlice viski ithal ettiklerini anladım; çünkü haklı olarak adamların kafayı çekmeden çalışmayacaklarını düşünüyor olmalılardı. Böyle bir dağıtımın Libya resmi makamlarının sorumluluğunda yapıldığına ilişkin her hangi bir açıklama yoktu; ama kuşkusuz öbür türlü işlere hoşgörüyle bakıyorlardı.

Bir de işini yürütmesini bilen torpillilerle kaçak içki satıcılarından oluşan bir yeraltı şebekesi vardı. Bunları otel müşterileri tanırdı. İşlerini yasal yollarla yürüten dükkân sahibi Araplar kimi zaman içki üretmek amacıyla küçük banyo odalarında damıtma aygıtı kurmak isteyenlere gerekli donanımları bile satarlardı.

Evde yapılmış yiyeceklerle aram hiç iyi değildir; çünkü mideme dokunur. Sonunda, ötekilerden daha ünlü tanınmış kaçak içki satıcılarından birini arayıp buldum. Çünkü haftalardır günlerimi sahradaki film setinde geçirdikten sonra doğru dürüst bir içkiye özlem duymaya başlamıştım.

Bir gece, önceden anlaştığımız geç bir saatte, kapım tıklatıldı. Kapının önünde, üzerine bol gelen paltosunun içine viski şişelerini saklamış, üstü başı dökülen birini bulacağımı sanıyordum. Onun yerine bir içim suyla karşılaştım. İnsanın soluğunu kesecek kadar güzel, daha otuzunda bile olmayan sarışın bir kız orada durmuş beni selamlıyordu. Kız kesinlikle Amerikalıydı. Kendinden o kadar emindi ki, sanırım onu odama davet etmesem de içeriye girebilirdi.

"Anladığım kadarıyla beni görmek istediniz, Mr. Quinn," dedi.

Başta, kızın Batılı otellerde iş yapan pahalı orospulardan biri olduğunu sandım. Böyle düşününce de çok utandım. Aradığım kaçak içki satıcısı olabileceği hiç aklıma gelmiyordu. Oyuna katılmak ve işi oluruna bırakmaktan başka yapabileceğim bir şey yoktu. Ona içeri girmesini söyledim.

Hemen oturdu ve bacak bacak üzerine attı. Çok uzun bacakları vardı. "Her neye gereksiniminiz varsa ben size hemen sağlayabilirim," dedi. Bu söylediği açıkça iki anlama da gelebilecek bir sözdü.

"Ne demek istiyorsun?" dedim.

"Şunu demek istiyorum: siz benden mal isteyeceksiniz, ben size getireceğim."

Emin olabilmek için, "Kaçak içki mi satıyorsun?" diye sordum.

"Yoksa başka birini mi bekliyordunuz?"

"Hayır," diyerek kekeledim. "Böyle bir iş dalında senin gibi biriyle karşılaşacağımı sanmıyordum da."

Babasının petrol yataklarında çalıştığını, ona çeşitli kaynaklardan hem ev yapısı hem de ithal viski sağladığını söyleyerek durumu açıkladı. Kalanları da ya Batılı turistlere ya da benim gibi yabancılara satıyordu. Bundan daha kazançlı bir girişimcilik düşünülemezdi. "Benim ürettiğim malları sahici viskiden ayıramazsınız," diye ısrar etti. "Bunu garanti edebilirim."

Ben de ona, sahici viskiyi yeğlerim, dedim. Birkaç gün içinde viskilerin hazır olacağını söyledi; söz verdi getirecekti. Döndüğünde beni bir lafa tuttu, bir lafa tuttu. Gecenin bir saatine kadar bir yandan içtik bir yandan lafladık. Daha birkaç ay bu ilişkimiz sürdü. Sandy Teksaslıydı. Dünyanın en neşeli kızıydı, çok da şakacıydı. Hiç kimseden, hiçbir şeyden pervası yoktu. Bana hem ailesini hem de çevrede en sevdiği uğrak yerlerini tanıttı. Birlikte akıl almaz serüvenler yaşadık. Iolanda'yla İtalya'ya döndüğümüzde bizimle orada da arkadaşlık etti.

Sandy sahrada evinin arka bahçesindeymiş gibi çok rahat hareket ederdi. Ve işin şaşılacak yanı, Araplar ona hiç dokunmazdı. Birtakım dalavereli işler çevirdiğinin kimse farkında bile değildi; fakat gene de ona yerli bir kadından daha farklı bir

gözle bakıyorlardı. Öyle sanıyorum ki Tripoli'de bile Sandy'ye benzeyen bir kız aynı dalavereli işleri rahatlıkla sürdürebilirdi. Bir şaştığım yanı da bana bir şey satarken hiç indirim yapmazdı. Evine gittiğimizde nesi var nesi yok paylaştığı halde sırasında tek bir doların bile hesabını yapardı.

Sonunda, Mustafa Akad'ın yaptığı sıkı pazarlığa karşın, Kaddafi gene de filme yatırdığı paranın karşılığını aldı. *Lion of the Desert*, sırasıyla Oliver Reed, Irene Papas, Rod Steiger ve de John Gilgud'un aldıkları yardımcı rollerle, bütün zamanların en iyi Arap filmlerinden biri olmayı başardı. Hâlâ da öyle sayılır. Bugün bile, hâlâ, öteki karakterlerden çok Ömer Muhtar olarak tanındığım için insanların yolumu çevirdiği oluyor. Birleşik Amerika'da, elbette ki böyle bir şeye çok az tanık olunabilir; ama öteki ülkelerde sinema seyircisi beni Alexis Zorba, Eufemia Zapata ve güçlü adam Zampanao'dan çok Ömer Muhtar'a benzetirler.

Bu da beni olanca sıcaklığıyla bağrına basan Arap halkının bir armağanı; böylece bir kez daha bir rastlantı sonucu kendimi mesleğimin bir sonraki aşamasına sokmuş oldum: beyaz perdede yaşlı insanları oynayacaktım, fakat belli bir amaçla. Senaryoda genç kızları gerçi tavlayamıyordum; ama hiç olmazsa sahnelerin gerisinde üzerlerinde hak iddia edebiliyordum.

Bu koşullar altında, bu tatsız durumumu bir süre daha sürdürebilirdim.

Gezinti

VAKİT GEÇ OLUYOR. Daha alacakaranlık basmadı. Gökyüzü açık sarı bir renge bürünmüş; belli ki az sonra güneş batacak. Bir iki saat içinde, Roma tepeleri yer yer eteklerdeki ışıklar ve projektörlerle aydınlanmış olur. Az sonra evimin bahçesine girecek ve Noel ağaçlarından oluşmuş bir ormanı andıran ufku seyredeceğim. Bu gece hava açık olursa, Roma'nın pırıl pırıl yanan lambaları gökyüzünün kuzeybatı kesimini acaip bir ışık halesiyle dolduracaktır. Bense kendi yetiş-

tirdiğim üzümden yapılmış bir bardak şarabımı yudumlarken bu görüntü karşısında kendi zavallılığımı düşüneceğim.

Ama daha evime çok var. Önce, Ariccia'dan Albano'ya geçmeliyim; daha sonra Lago di Castelo'nun yanından yukarıya, Papa'nın nice öykülere konu olmuş yazlık sarayının korkuluk duvarlarının dışından da yolculuğumu sürdürebilirim. Papa Cenaplarına komşu olmak güzel de, ben bu işi ancak Vatikan nöbetçileri olmazsa becerebilirim. Yaşadığım o olayı hiç unutamıyorum. Bir seferinde, göl kıyısında dolaşırken, devriye gezen nöbetçiler yarım düzine kadar iri yarı adam beni durdurdu. Söylediklerine göre, o sırada Papa tek başına gezintiye çıkmışmış, bu yüzden oralara hiç kimseyi sokmamaları gerekiyormuş.

Güvenliği sağlamaları gerektiğini anlamıştım; fakat bir anda tepem attı. Bu adamların hepsi de benim kim olduğumu biliyordu. Gerçekten de, Vatikan'ın videolarında inceden inceye tetkik edildiği söylenen *The Shoes of the Fisherman* adlı filmde, siyasi bir sürgünken Papa Birinci Kiril ünvanını kazanan hayali bir Rus rahibini oynamıştım. Her hangi bir insan, hatta her hangi bir papa kadar benim de Lago di Castello kıyılarında dolaşmaya hakkım olduğunu düşündüm.

Nöbetçilerden en iri yarı, en cüsseli olanını kolundan kavradım. Eğer her hangi biri olsaydım adam o anda silahını çekerdi; ama tehlikeli ve kaçığın biri olmadığımı hemen anladı. Ona gözdağı veriyormuş numarası yaparak, "Sen git papana söyle," dedim, "benim ondan çok daha önce papa olduğumu , bu gölün kıyısında her istediğim zaman dolaşabileceğimi anlat ona."

Sonra gözdağı verme numarası yapmaktan vazgeçtim ve başladım gülmeye. İri yarı nöbetçi de bana katıldı; bunun üzerine herkes katıla katıla gülmeye başladı. Aynı yollarda bizim gibi piskoposların da dolaştığı Roma varoşlarında işte tıpkı böyle oldu. Dışardan gelen birinin papalıkla bu denli yakınlığa kesinlikle aklı yatmaz; fakat yöre halkı için böyle bir şeyi bilmezlikten gelmek düşünülemez bile. Biz papanın gölgesi altında yaşarız. Castel di Gandolfo'da hiç kimse yaşamasa da, hepimize hükmetme görevini her zaman sürdürebilir.

Göl kıyısında sıra sıra dizilmiş satıcılar akşam olduğu için

el arabalarını toparlıyorlar. Sabahın kör karanlığından beri buradaydılar: turistlere, işe gidip gelenlere, bisikletlilere ve hatta belki de papalara bile ne istedilerse yetiştirmişlerdir. Burada her şey satılıyor: teneke kutularda maden suyu sodası, Porcini mantarı, sepet, günlük gazete, ampul; ama burada benim satın alabileceğim hiçbir şey yok. Üstelik, çok da yorgunum ama gene de çabalıyorum. Duraklamam için hiçbir nedenim yok; tam tersi duraklamamam için nedenlerim var. Midemde bir gaz; bugün bu ikincisi. Belki de üçüncüsü. Bacaklarım, bir delikanlı bacağı oldu çıktı. Bu öğleden sonraki o ağrılarım gitti, bende yeni bir güç, yeni bir kararlılık oluşuverdi sanki. Gezintimi sonsuza dek sürdürebilirim.

Fakat elbette ki sürdüremem. Biliyorum, bu biraz da ecel gelip çattığında vücudun adrenalin salgılamasına benzer. Aldatmaca bir şey. Yaşamımın gerçeklerinden bir kurtulabilsem, Katherine'nin yolladığı o acımasız sandığı unutabilsem, Iolanda'yla, çocuklarla karşılaşmaktan kurtulmanın bir yolunu bulabilsem, bir de kendi günbatımıma doğru sürekli pedal çevirebilsem ne iyi olurdu. Ne var ki, bu gezintide bir şeyler öğrendimse eğer, bundan böyle yaşamdan bana hiçbir hayır yok demektir. Sonuçta, geriye kala kala gerçekle yüz yüze gelme yürekliliği kalıyor.

Bana öyle geliyor ki yaşamın belli başlı iki trajedyası var: biri insanın yaptığı hatalar, ötekisi hiç değişmeyen zaman tüneli. Fakat herkes hata yapar, herkes yaşlanır. Peki zaman tünelinin neresinde çekip gideceğim? Belki de işin asıl can alıcı noktası şu ki, ben ne kadar yaşlanırsam yaşlanayım geçmişimi düşünürken ne yatışıyor ne de yumuşuyorum. Belki de azaldıkça azalıyorum da ondan.

Kimi zaman yaşamımın uzun bir senaryo olduğunu düşünüyorum; Vigna S. Antonio'ya doğru son kilometreleri devirirken kendi sonuma yaklaştığımı da hissediyorum. Bugüne dek günlerimin çoğunu birbirinin aynısı sahne setlerinde geçirdim. Kendimi bildim bileli, şu ya da bu stüdyoda, ezberlediğim metinlerle rol yapıp içimden söylenip durduğum yönetmenleri dinledim. Bu gelişme sürecinde her şey son derece yolunda gitti; fakat artık bu eylem son bulmak üzere. Her şeyin büyük bir hızla değiştiğini görebiliyorum. Çocuklukla yaşlılık arasın-

da zaman nasıl da çabuk geçiyor; bir de her şeyi allak bullak eden bir sürü olaylar.

Sakin bir insan değilim. Hoşgörülü hiç değilim. İyi ile kötüyü olduğu gibi kabul etmeyi beceremediğim gibi kötü olana da hiç dayanamam. Yaşamına çekidüzen verebilmiş nice yeteneksiz insanlar tanımışımdır; oysa ben hâlâ didinip duruyorum. Neden mi? Yaşamım bu denli zorluklar içinde geçtiyse bunda benim kusurum ne? Belki artık her şey için vakit çok geç; ama bu konuda sanırım benim de kendi nedenlerim var. Yaşamımı dolu dolu yaşayabilmek için başka sorunlara da kafa yordum. Yaşamın gerçekleri karşısında kendi kendimi yeyip bitirmek için uğraştım durdum.

Evet. Bu böyle. Nedeni bu olmalı. Bir insan tutup yaşam öyküsünü yazıyorsa bence bunu hatırlamak için değil, daha çok unutmak için yapıyordur. Bu da bir yazınsal temizleyip arındırma işi. Ben buna, ak kâğıt üzerinde, kendimi eski iblislerimden temizleme, kendime çekidüzen verme olayı olarak bakıyorum. Her tarafım o kadar pörsümüş durumda ki bu duruma nasıl düştüğüme boş vermişim. Kendimi bildim bileli beni nelerin etkilediği çok mu önemli? Ben Anthony Quinn'im: oğul ve kardeş, meyve toplayıcı ve öğrenci, âşık, oyuncu, koca, baba, yontucu, ressam, kendini beğenmiş piç kurusuyum. Hem Meksikalı hem İrlandalı, hem Kızılderili hem Amerikalı, İtalyan, Yunan, İspanyol ve Çinli, hem Eskimo hem Müslüman sayılırım. Ben bunların hepsiyim. Daha başkaları da var.

Peki en çok hangisiyim acaba? Ben, sanırım, iliğine kadar sanatçıyım. Bu böyle başladı böyle son bulacak. Doğa beni böyle yaratmış, başkalarının çektiği acılarla uğraşmak için de hiç fırsat vermemiş bana. Gerçek bir sanatçı ya fethetmesini bilmeli ya da yok olmalı; yarat ya da öl; ya hareket et ya da bir köşede sıkışıp kal. Bir insan yapıtı içinde sadece yaşamın tohumlarını değil, ölümün de tohumlarını taşır. Bizi ayakta tutan yaratma gücünü kullanmayıp çürümeye bırakırsak, tıpkı cüzam hastalığı gibi, bizi yeyip bitirmek isteyecektir.

Kendini tanı, demiş filozof. Bu, tüm dillerde, çok geçerli bir öğüt bence; fakat onu yerine getirmek o kadar zor ki. Tüm içtenliğimle kendimi tanımaya ne kadar çok çalıştım, hem de sürekli olarak; ama ben değiştim durdum. Karışıma her zaman

yeni yeni şeyler eklemem gerektiği gibi, kimi zaman eskileri ıskartaya çıkardığım da oluyordu. Bir günden bir başka güne hep aynı insan olamadım. Belki de, sonuçta, bir türlü kendimi tanıyamamamda en büyük etken bu oldu. Evet, bu o. Hayaller furyası içinde yaşadığım doğru; ama günün birinde zınk diye duruvereceğim.

Vigna di Antonio girişine yaklaşıyor, sonra içeriye doğru dönüyorum. Burası benim son durağım; utanmasam ağlayacağım, sevincimden bağıracağım yer işte burası. Çok az sayıdaki başarılarımın son teminatı. Tüm başarısızlıklarım da bunun içinde.

Benim evim.

Bu sabah, evimle ana yol arasındaki bayırı tırmanırken yorgunluktan ayaklarım felç olmuş gibiydi. Ama şimdi, bayır aşağı inerken kayıyor gibiyim. Pedal çevirmiyorum artık; ayaklarımı V biçiminde iki yana ayırıyorum. Gene çocuklaştım. Her türlü umarsızlık ve sıkıntıdan uzak, dev bir silindir üzerinde yokuş aşağı kendi kendine giden bir araçta gibiyim. İnsanı mutlu eden bir utku, bir başarı anı bu; ama özenle hazırlanmış bir oyalanma da sayılabilir.

Bayırın tam dibinde gerçekle yüz yüze geleceğim. Bisikletimi kaldırarak sundurmadaki kancasına takacağım; bahçenin içinden evime doğru yürüyeceğim. Garajın içinde yürüyerek hem evin hem de garajın arka tarafına geçeceğim. Sonra kendi şarabımı yudumlarken ne yapacağıma karar vereceğim. Katherine'in büyük bir özenle hazırladığı içi anılarla dolu kutunun çevresinde dolanacağım. Ve kutuyu kırarak açacağım. Oluklu mukavva kutuyu zorlarken belki parmağımı da keserim. Sonra geçmişimi bir bir gözden geçireceğim. Eski fotoğraflara bakacağım, eski notlarımı gözden geçireceğim. Yumurtaları, pis pis kokan kanalı, pislik içindeki toprak zemini hatırlayacağım. Babamın paltosunun kokusu burnumun direğini kıracak, paltonun sıcaklığını yaşayacağım. Çocukluk halim aklıma gelecek, şu andaki durumumu düşünerek kendimi haklı çıkaracağım. (Neyse ki çocuk kendi durumunu tartışabilmek için gene kendisi ortaya çıkacak!) Babamla Dona Sabina'nın yüzlerine bakıp duracağım. Bakalım ne söyleyecekler bana, göreceğim. Christopher'ı düşüneceğim. Kitaplarımın sayfa ke-

narlarında Sylvia ile Katherine'i ve de benim bakirelerim diyemediğim bütün kadınlarla benim kadınlarım diyemediğim bütün bakireleri hatırlayacağım. Yıllar önceki o yazı dersi için hevesle bir şeyler yazmak ya da ilkelerime tamamiyle ters biçimde yaşadıklarımı bir tarafa yığmak amacıyla daldığım hüzün dolu düşüncelerimi yeniden gözden geçireceğim.

"Nasıl Yaşamak İsterdim?" (1935)

İŞTE, *SANDIKTAN* çıkan mukavva kutu içinde, yıllarca önce Los Angeles'te, Selma Thorpe'un yazı dersinde eciş bücüş el yazımla karaladığım sayfalar, en üstte, günlüklerimden birinin cilt kapakları arasında dümdüz olmuş duruyor.

Okumaya başlıyorum; ve okudukça bambaşka bir dünyayla karşılaşıyorum:

"Sabahları daha ortalık ağarmadan saat altıda uyanırdım; sonra dışarıya serin havaya çıkardım. Sonra yürürdüm, en yüksek tepenin doruğuna çıkıncaya kadar yürürdüm. Aşağıdaki koyakta, mutfak lambalarının yandığını görürdüm; kadınların kızartma tavalarında önce yağ çevirdiklerini, sonra da cazur cuzur sucuk pişirdiklerini kurardım. Çocuklar okullarına, erkeklerse işlerine gitmek için hazırlanıyor olurlardı. Arabaların motorları da bir türlü çalışmazdı; motorların boğuluyormuş gibi hırıltılı sesler çıkarması üzerine adamların küfrettiklerini işitirdim. Kentin uyandığını ve bir koşuşturmadır başladığını görürdüm.

"Daha sonra, sevinç içinde şarkılar söyleyerek ve de koşarak aşağıya inerdim. Eve dönünceye kadar kan ter içinde kalırdım; bedenimin yumuşak ve ılık bir tere battığını hissederdim. Ilık bir duş yapar, o arada birkaç saat daha uyurdum.

"Saat on sularında kapı ziliyle uyanırdım. Arkadaşlarım arasında benim geç kahvaltıya oturduğum, onlarla birlikte kahvaltı etmek isteyeceğim herkesçe bilinirdi. O sabahki kahvaltımda bana bir şarkıcı, bir oyuncu, bir doktor, bir boksçu, bir sanatçı, bir bilim adamı ve konuşmalara hiç katılmayan, tek dertleri kahvaltıya katılmak olan birkaç kişi daha eşlik ederdi. Bol bol konuşulur, gülünür ve kahve içilirdi.

"Öğle olunca, onlar evden ayrılırken, resim öğretmenim

gelmiş olurdu. Birlikte atölyeme giderdik. Burası bir köşede kocaman bir de şöminesi bulunan genişçe bir stüdyo olurdu. Stüdyonun zemini gemilerde kullanılan kalın döşeme tahtalarıyla kaplı olurdu; odanın içi ıslak ağaç ve terebentin koksun diye yerler her gün yıkanırdı. Eğik inşa edilen tavanın kuzeye bakan bölümü baştan başa cam kaplı olurdu. Benim tuvalimin üzerinde yaklaşık bir saat çalışırdık; daha sonra da bir köşeye çekilir ve sanat tarihi konusuna geçerdik. Ben pek çok şey bilirdim; yalnızca galerilerde kimi şarlatanların öve öve bitiremediği o çok bilinen adları değil, unutulmuş adları da bilirdim. Yeni yeni ekoller başlatmış yürekli ve ileri görüşlü adlar da vardı onların arasında. Öğrencileri zamanla onları da aşmış olurdu: Diriano, Van Meeker ve Giotto; bir de yitirilmiş bir Meksikalı.

"Sonra kızlarım gelir ve dersin sona erdiğini haber verirlerdi. Öğretmen gidince de onların her birini ayrı ayrı öpücüklere boğardım. Tanrı onları her türlü kazadan korusun diye dua ederdim içimden. Bir saat kadar hep birlikte güler oynardık.

"Daha sonra, sekreterimi de yanıma alarak üst kattaki ofisime çekilirdim. Orada en sevdiğim hayır kurumlarına yüklüce çekler imzalardım. O arada çok saygı duyduğum bazı kişilere de bir iki çek imzaladığım olurdu: örneğin San Quentin'deki erkek kardeşini kurtarabilmek için avukat olmayı kafasına koymuş Meksikalı bir kız ve bir de ailesinin hazır giyim işyeri dağılmış olan bir çocukluk arkadaşım. Her sıkıntısı olan bana koşardı; ben de onlara elimden gelen yardımı yapardım.

"Sonra, yakında çekim çalışmalarına başlanmasını istediğim filmin yönetmeni benimle senaryo çalışmaları üzerinde görüşmek için yukarıya çıkardı. Tüm önerilerimi can kulağıyla dinler ve büyük bir içtenlikle beni onaylardı. Ama yönetmen hiçbir zaman yakın arkadaşım olamazdı.

"Akşam yemeğinden önce, askeri konularda uzman biri beni ziyarete gelirdi. Yıkanıp akşam yemeğine inmek için kıyafetimi değiştirdiğim sırada, o da banyonun dışında bir yerde oturur ve bana Rusya'dan, Tunus'tan ve öteki savaş cephelerinden gelen haberleri yüksek sesle anlatıp dururdu. Terkedilmiş bir yamaçtan ya da artçı kuvvetten ya da şu ya da bu tümenden söz edince onun ne demek istediğini hemen anlardım. Dünyada neler olup bittiğini öğrenirdim.

"Aşağıda, herkes yemeğe oturmak üzere toplanmış olurdu. Onlara içkiler, hem de en güzel şarap ve likörler sunulurdu. O sırada herkesin büyük bir dikkatle izlediği son derece coşkulu tartışmalar yapılıyor olurdu. Bir köşede, bir küçük adam, ödü patlamış bir durumda, cebinde taşıdığı not defterindeki olaylar ve rakamlarla uğraşıp dururdu: benim bilim adamı arkadaşım, insanları her gün sekiz saat uyumak zahmetinden kurtaracak yeni bir ilaç geliştirmektedir. Rakamlardan çıkardığı en taze sonuçlardan sonra ona sorduğumda, "Bu sayede her gün dörder saatten iki kez uyumanız yeterli olacak," derdi. Aynı bilim adamı, az sonra, ünlü bir Rus'la bir satranç oyununa dalardı. Karşılaşmayı benim yardımım olmadan kesinlikle kazanamazdı.

"Yemek boyunca, bol bol politika, din, tarih, edebiyat ve spor, tiyatro ve bale konuşulurdu. Bunlar benim de bildiğim konulardı. Dans, şarkı ve müstehcen fıkra anlatıldığı bile olurdu. Bu arada, belki Rahmaninof da piyanonun başına geçerek birkaç parça çalardı.

Gece yarısı, tatlı servisinden önce, bana umutsuzca abayı yakmış olan kadından kurtulabilmek için hiç belli etmeden aralarından sıyrılarak kendimi sokağa atardım. Ve doğru Ana Cadde'deki meyhanelerden birine giderdim. Barda o yörede çalışan striptizci kızlardan biri oturuyor olurdu. Kız beni, Los Angeles'in göbeğinde, karanlık sokaklardan birindeki tek odalı dairesine davet ederdi. Odasının duvarları çok koyu bir hardal rengine boyanmış olurdu. Sıcak ve soğuk su boruları bir köşede açıkta dururdu. Kız bana şiir yazdığını söyler, sonra da genizden gelen bir sesle şiirler okurdu. Kızın hem güzel hem de hüzünlü bir havası olurdu. Onunla yatmazdım. Gözlerini öper ve yanından ayrılırdım.

"Tekrar eve döner ve doğru yazı masamın başına geçerdim. Bana genizden gelen sesiyle şiirler okuyan striptizci kızın öyküsünü yazardım. Bir yandan yazar, bir yandan düşünür, sonra gene yazardım. Bir doktor tanıdığım olsaydı, ertesi sabah erkenden uyanıp biraz daha yazabilmem için bana iğne yapmaya çağırırdım.

"Daha sonra yatağıma girer ve... çocuklarımı, karımı, ve kendimi düşünerek korkmaya başlardım."

3 NİSAN, 1995

Şimdi

İŞTE ŞİMDİ yazmaya başlıyorum; birkaç yıl önce bu tepeleri dolaşmaya çıkarkenki insandan çok farklı, bambaşka bir insanım artık. Bendeki bu değişikliğin gerçekleşmesi uzun zaman aldı; fakat gelişi birdenbire oldu. Kimi zaman kendimi boğulacakmış gibi hissettiğim halde, kimi zaman rahatça, derin derin soluk alabildim.

Şimdi, zor da olsa, o günleri anımsıyorum. Tüm bu değişikliğin nedeni bebeğim, kızım Antonia'dır. Bana güç vermek, yüzümü güldürmek için gönderilmiş doğanın bir harikasıdır o. Tanrım, ne eşi bulunmaz bir çocuk! Gerçek bir pırlantadır o! Gözleri tıpkı benim gözlerim, öyle söylüyorlar; neşesi de öyle. Gözlerini bilmem, ama neşesi benimkini bastırır. Antonia'm bir şeyi tutturmayagörsün çok inatçıdır; karşısındakine ya çok güvenir ya da hiç güvenmez; sırasında taş gibi sert sırasında kuş tüyü kadar yumuşaktır. Çok da direşkendir. Varlığını sürdürebilmek, önümüzdeki yüzyıla beni sürükleyip götürebilmek için neye geresinimi varsa her şey var onda. Bugüne kadar sahip olduğum her çocuk, sevdiğim her kadın ve yaptığım her resim: işte o. O benim dünüm, bugünüm ve yarınımdır. Suyumuz ve mayamız aynı.

İşte böyle, artık beni sürekli olarak ileriye doğru götürecek, yaşamımı kurtaracak olan bir çocuğa bel bağlamış durumdayım. Daha birkaç mevsim öncesine kadar, bu tepeleri bisikletle dolaşırkan, sadece bacaklarıma, bir de inatçı gururuma güveniyordum. Oysa bugün, yaptığım tek şey Antonia'yı omuzlarımda taşımak. Kimi zaman, yoksa o canıma can kat-

mak için mi dünyaya geldi, diye düşünüyorum; bu hep böyle sürsün diye dua ediyorum.

Bu dünyada tüm zamanlar bize ait değil. Bize gereken kadarı bize ait. Düne benzeyen daha binlerce gün olacak önümüzde. Santa Monica'da plajdaydık. Çekim çalışmaları nedeniyle, öğleye kadar stüdyodan ayrılamamıştım. Bütün bir öğleden sonramızı kumun ve denizin içinde geçirdik. Antonia'nın denizden korktuğu yoktu; daha iki yaşında bile değildi. Bir şey vardı ki benim için çok şaşırtıcı oldu: Antonia kocaman denizin karşısında o kadar minnacık görünüyordu ki! Ayakta durmuş tanıştırılmayı bekliyor gibiydi. Çıplak kumların arasından kayarak kırılan dalgacıkların arasından rahatça sulara daldı. Onun da kendine göre anlaşılmaz bir irade gücü, bir gelişim hızı olmalıydı. Hemen peşinden koştum; büyük dalgakıranların orada suların içine düşmesin diye onu kaptığım gibi kucağıma aldım. Kahkahalar atarak sürekli gülüyordu. Kumların üzerinde piknik yaptık. Ekmek ve şarap, biraz de meyve; bebek için de Cheeros. Daha sonra da biraz uyuması için eve döndük. Ben uyuyamadım. Hiç uykum yoktu. Son günlerde, yarı yaşımdaki insanlar kadar güçlü hissediyorum kendimi. Gündüzleri şekerleme yapmak bence artık vakit kaybından başka bir şey değil. Yatağıma uzanarak uzun uzun bebeğimi seyrettim. Uykudayken, yüzü kırış kırış olunca koruyucu içgüdülerim bir anda uyarılmış oluyordu; o sırada dünyayı umursamayacak tek bir insan varsa o da bendim. Bir bloknot çıkarıp resmini çizmeye başladım. Zamanın akışını durdurabilmek için onu ellerime teslim etmekten başka çarem yoktu. Az sonra kâğıdın hışırtısı Antonia'yı uyandırdı; o da bir kalem alarak bana katılmak istedi. Ona fırça tutmayı nasıl öğretmişsem kalemi de öyle tutuyordu. Kalemi mini mini parmaklarıyla hafifçe kavramıştı. Çizgileri doğru ve düzenli bir biçimde çiziyordu. (Daha şimdiden bir ressam sayılabilirdi!) Önce boyalarına elini uzattı, arkasından odanın karşı ucunda duran tuvale doğru yürüdü. Parmakları boya içinde kalmıyor mu, işte en bayıldığı şey buydu. Ellerini birbirine vurunca her taraf kırmızı, mavi ve sarıya boyandı. Aynı şeyi bana da yaptırdı; kısa bir süre sonra üstümüz başımız, saçlarımız, hatta güçlükle temizleyebileceğimiz tırnak ve parmak uçlarımız bile boya içinde kaldı.

Şu anda, birlikte geçirdiğimiz günlerin içinde en çok o öğleden sonrayı düşünüyorum. İşte artık, bu duruma geldim. Önemli olan bu.

Tanrım, bu tür parça pürçük anıları bir bir sıralayarak sayıp dökmek yok mu, bundan nefret ediyorum. Ama benim yaşıma geldiğinde herkes her şeyi ölçüp biçmeli. Bu dünyada, bizim yaşımızdakilerin dramı da bu; o kadar kafamı karıştırıyor ki. Burada olup da Antonia'yla paylaşamayacağım önemli günleri düşünüyorum. Ona bir şeyler öğretmek fırsatım hiç olmayacak. Mutluluğu tadacak mı acaba? Gerçek aşkla tanışacak mı? Sonuç nasıl olacak? Onun gözünde ayrı bir yerim olacak mı? Geride bıraktığım şu karmakarışık durumu düşünüyorum. Asla öğrenemeyeceğim icatları, yanıtlayamayacağım soruları, tatmayacağım hayranlıkları, beşiğini asla sallayamayacağım torunlarımı düşünüyorum.

Fakat daha bitmedi. Tamamlayamadığım resimlerimi de düşünüyorum; tanışamadığım insanları, oynayamadığım karakterleri, okumaya fırsat bulamadığım kitapları düşünüyorum. Yaşamımı dolduran öteki öykülerin nasıl sonuçlanacağını düşünüyorum. Bu konuda kendimi en sona bıraktım: onu da biliyorum. Ha, evet. Şimdi sıra ona geldi işte. En sonunda! Kendimi düşünüyorum, bu dünyadan nasıl ayrılacağımı düşünüyorum. Artık, ölümden kurtuluş yok. Gerçi bisikletle dolaşırken canımı kıl payı kurtardığım çok oldu; fakat sonunda beni yakalayacak. Kafama bir kurşun sıkacağım yok artık; intihar etmenin daha kolay bir yöntemini de bilmiyorum; ama artık ölüm yaklaşıyor. Artık bunu anladım.

Ben şu anda süremi doldurmaktayım; ne var ki çağırıldığımda en uygun biçimde yola koyulmayı da bilirim. Beni çam ağacından bir kutunun içine koyup toprağın altı feet derinine gömmesinler, istemem; bir kavanoz içinde şömine rafına bırakılıp unutulmayı da istemem. Hayır. Bu konuyu enine boyuna düşündüm. Benim bir düzine çocuğum var: onlar beni Chihuahua'da bir tepeye kadar taşısın, sonra da kızgın güneşin altında çürümeye terketsinler isterim. Gençliğimin bereketli toprakları üzerinde yaşanacak olan o sahneyi gözümün önüne getirebiliyorum. (Kafamda vasiyetimi yerine getirecek olanlar için şimdiden tasarladığım böyle bir tepe var.) Yükseltinin tam

doruğuna, akbabalara bir ziyafet çekilecek biçimde, yatırsınlar beni. Çocuklarım kendi yaşamlarını sürdürmek için geri dönerken; kuşlar da bedenimi gagalamaya başlasınlar. Kuşlar beni önce parça parça midelerine indirecekler, daha sonra da fışkırdığım topraklara geri dönmem için, sonsuza dek Meksika'nın bir parçası olarak kalmam için dışkı halinde kırlara bırakacaklardır.

Ama oyun devam ediyor...

DİZİN

Aaron, Henry, 165
Abu Tayi, Auda, 328,330
Across 11th Street (film), 395-397
Addolori, Iolanda, 322, 325, 328-329
African Queen, The (film), 333
Against All Flags (film), 245, 251
Aktörler Stüdyosu, 217, 218, 220
Akad, Mustafa, 406, 407, 408
All Saints Episcopal Kilisesi, Hollywood, 156
Amato, Giuseppa, 258
Amerikan Karşıtı Eylemleri Soruşturma Kurulu, 9, 210, 234
Anastasia (gangster), 225
Angelus Tapınağı, 76
Anouilh, Jean, 305
Anselma, Peder, 75, 76
Anzio, İtalya, 354, 364, 367
Appia Yolu, İtalya, (Via Apppia), 7
Aprilia, İtalya, 355, 363, 391
Akabe, Ürdün, 335
Arafat, Yaser, 334, 408
Ariccia, İtalya, 413
Arizona, 374
Arthur, Jean, 139
Aruza, Carlos 273, 275
Attenborough, Richard, 308
Attila, Flagello di Dio (film), 259, 264
Attila, Hun Hükümdarı, 259

Bach, Johann Sebastian, 88
Back to Bataan (film), 200
Bain, Abie, 340
Ball, Suzan, 244, 247, 250, 251
Bankhead, Tallulah, 133, 361
Barabbas (film), 311, 319, 323, 328
Barbalisha, Dr. Vittorio, 31, 35
Barrymore, Diana, 205
Barrymore, John, 116, 128
Bazilika (St.Peter), Roma, 351
Bates, Alan, 359, 371
Baudelaire, Charles, 88
Becket (oyun), 11, 305, 306
Beethoven, Ludvig von, 88
Belafonte, Harry, 396, 397
Belvedere İlkokulu, 80
Benjamine, Paul, 397
Bergman, Ingrid, 77, 257, 262, 364,
Beverly Hills, California, 379

Bicycle Thief, The (film), *("Bisiklet Hırsızları")* 255, 300
Birinci Dünya Savaşı, 71
Bisset, Jacqueline, 403
Black Gold (film), 210, 211, 214
Black Pirate, The (film), 52
Black Swan, The (film), 200
Blood and Sand (film), 181
Bloom, Claire, 296
Blowing Wild (film), 250
Blues in the Night (film), 186
Boetticher, Budd, 245, 246, 272
Bogart, Humphrey, 186, 215
Bolignini, Mario, 401
Bolt, Robert, 338
Borgia, Rosa Urgitano, 221, 230, 398
Borned in Texas (oyun), 230
Boston, 214, 215
Boston Post, 215
Boyer, Charles, 296
Brando, Marlon, 215, 220
Brave Bulls (film) 230
Bridge on the River Kwai (film) 291, 333
Brigand, The (film), 251
Bronson, Charles, 400
Brynner, Yul, 292, 293, 296, 313, 319
Buccaneer, the (film), 292, 293, 297, 313
Buddha, Gautama, 286
Buones Aires, 379
Buffalo Bill (film), 185

Cacoyannis, Michael, 349, 359, 361
Cagney, James, 326
California (film), 201
Call of the Wild, The (film), *("Vahşetin Çağrısı")*, 144
Campo de Carne, İtalya, 363
Campoverde, İtalya, 353
Capone, Al, 225, 226
Caravans (film), 402
Carnera, Primo, 82
Carson City, Nevada 287
Carson, Johnny,25
Castel Gondolfo, İtalya, 412
Castellani, Frank, 225, 226
Cavelleria Rusticana (film), 258
Cecchina di Roma, İtalya, 15, 352
Central Avenue, Los Angeles, 80
Chaplin, Charlie, 48, 133, 134, 312
Chavez, Cesar, 387, 388
Chekhov, Michael, 168
Chevalier, Maurice, 141
Cheyenne Kızılderilileri, 141
Chihuahua, Meksika, i5, 16, 48
China Sky (film), 376
Citizen Kaye (film), / *"Yurttaş Kane")*, (film), 188
City Beneath the Sea (film), 245, 251
City Lights (film), *("Şehir Işıkları")*,312
Clean Beds (oyun), 46, 125, 141
Cleofus, Amca, 52, 53, 56
Coburn, James, 400
Columbia Pictures, 48, 230, 327
Cooper, Gary, 139, 142, 143, 145, 250
Cosby, Bill, 396, 397, 399
Coward, Noel, 107
Crosby, Bing, 141, 176
Cukor, George, 108, 110, 287, 290

Dangerous to Know (film),167
Dante Alighieri, 88, 286
Darnell, Linda, 183, 185
da Vinci, Leonardo, 379
Davis, Sammy, Jr., 396
De Filippo, Eduardo, 69, 70
De Laurentiis, Dino, 70, 163, 257, 311
Del Rio, Texas, 234
De Mille, Cecil B., 139, 140, 144, 204, 207, 294, 297, 299, 300, 302, 303, 406
De Mille, Constance, 153
De Mille, Katherine, 144, 145, 146
Dempsey, Jack, 80,
de Palma, Manolo, 182
Dexter, Anthony, 251
Dmytryk, Edward, 9, 167, 168
Donne Proibite (film), 258
Douglas, Kirk, 256, 257, 280
Douglas, Melvyn, 230
Dream of Kings, A (film), 400

East of Sumatra (film), 246, 251
8 Million Ways to Die (film), 169
El Paso, Texas, 24, 37
Emergency Squad (film), 167
Emerson, Ralph Waldo, 88
Evie, 85, 94

Fairbanks, Douglas, 50, 51, 377
Farrow, John, 201, 203
Farrow, Mia, 201
Faulkner, William, 130,131
Fovizm, 86
Federal Araştırma Bürosu, (FBI), 229
Fellini, Federico, 255, 262, 260
Ferrer, Jose, 329, 339
Filmler (Anthony Quinn'in rol aldığı):
Across 110th Street ("Kirli Sokaklar"), 395
Against All Flags ("Denizler Hakimi", 251
Attila, Flagello di Dio, 259
Back to Bataan, 200
Barabbas ("Barabbas"), 311, 319
Black Gold, 211
Black Swan, The ("Kara Kuğu"), 200
Blood and Sand ("Kanlı Meydanlar"), 181
Blowing Wild ("Müthiş Mücadele"), 250
Brave Bulls, The ("Kanlı Kılıç"), 230
Brigand, The ("Haydut"), 251
Buccaneer, The ("Dehşet Korsanları"), 293
Buffalo Bill ("Buffalo Bill"), 200
California, 201
Caravans, 402
Cavelleria Rusticana ("Kanlı Sevda"), 258
China Sky, 376
City Beneath the Sea, 251
Dangerous to Know, 167
Donne Proibite ("Yasak Kadınlar"), 258, 262
Dream of Kings, A ("Kralın Rüyası"), 400
East of Sumatra, 246
Emergency Squad, 167
Greeek Tycoon, The, 403
Guns for San Sebastian (Sebastiyan'ın Topları"), 400

Guns of Navarone, The ("Navaron'un Topları"), 327
High Wind in Jamaica ("Cinayet Yolu"), 400
Hunchback of Notre Dame, The (Notr Dam'ın Kamburu"), 282
Hunted Men, 167
Inheritance, The, 401, 403
Island of Lost Men, 167
Jesus of Nazareth, 312
King of Alkatraz, 167
King of Chinatown, 167
La Strada ("Sonsuz Sokaklar"), 264, 265
Last Train from Madrid, The, 150
Lawrence of Arabia, 331, 333
Lion of the Desert, 401
Lust for Life ("Ölmeyen İnsanlar"), 279
Magnificent Matador, The ("Muhteşem Matador"), 272, 273
Mohammed, Messenger of God ("Çağrı"), 406
Ox-Bow Incident, The, 200
Parole!, 134, 339
Plainsman, The, 251
Requiem for a Heavyweight ("Altın Eldiven"), 339
Ride Vaquero ("İki Aşk Arasında"), 203, 251
Road to Singapore ("Singapur Yolu"), 176
Savage Innocents, The ("Vahşi Masumlar"), 171
Secret of Santa Vittoria, The ("Kasabanın Sırrı"), 400
Seminole, 251
Shoes of the Fisherman, The, 311, 412
Sinbad the Sailor, 200
Swing High, Swing Low, 147
They Died with Their Boots On ("Sayılı Kahramanlar"), 194
Tip-Off Girls, 167
25th Hour, The, 400
Ulysses, 60, 256
Union Pacific, 179
Viva Zapata! ("Zapata"), 233, 237, 238
Zorba the Greek, ("Zorba"), 359, 360, 379
Fleming, Victor, 160
Flynn, Errol, 122, 124, 194, 205, 257
Fonda, Henry, 8,
Fowler, Gene, 121
Friedlander, Louis, 128, 129

Gable, Clark, 160, 161, 279
Gandhi, Mahatma, 308
Garbo, Greta, 77
Garden of Allah, 133
Gardner, Ava 203
Garfield John, 186
Gassman, Vittorio, 319, 320
Gauguin, Paul, 279, 280
Gentleman from Athens, The (oyun), 213
Gentlemen Prefer Blondes (film) ("Erkekler Sarışınları Sever"), 236
Gielgud, John, 411
Gleason, Jackie, 339, 340, 341,
Gone With the Wind (film), *(Rüzgar Gibi Geçti")*, 160

Gorky, Maksim, 107
Grant, Cary, 141
Greatest Show on Earth, The (film), 253
Greek Tycoon, The (film), 403
Guinness, Alec, 329, 33
Guns for San Sebastian (film), 140
Guns of Navarone, (film), 327

Hamil, Katherine, 98
Hanya, Girit, 368
Hargrove, Lang, 107
Harris, Julie, 339,340
Harrison, Rex, 363
Hart, Dolores, 288, 289
Hay Fever (oyun), 107
Haymarket Tiyatrosu, Londra, 310
Hayworth, Rita, 182, 184
Heifitz, Jascha, 119
Hemingway, Ernest, 7, 88, 256
Hepburn, Audrey, 163, 257
Hepburn, Katherine, 77
Herrera, Jose, 386
High Noon (film), *("Kahraman Şerif"),* 251, 253
High Wind in Jamaica, A (film), 400
Hitler, Adolf, 8
Holden, William, 386
Hollywood Onları, 9, 211
Hope, Bob, 176
Hot Nocturne (oyun), 186
Hudson, Rock, 251
Hugo, Victor, 282
Hunchback of Notre Dame, The (film), ("Notr Dam'ın Kamburu"), 282
Hunted Men (film), 167
Hüseyin (Ürdün Kralı), 333, 334
Huston, John, 298

İkinci Dünya Savaşı, 8, 71
Inheritence, The (film), 401, 403
Island of Lost Men (film), 167
I vitelloni (film), 255

Jesus of Nazareth (film), 312
Johannesburg, 376
Jones, Jennifer, 163, 257
Joyce James, 256
Juarez, Meksiko, 351

Kaddafi, Muammed el, 407
Kara Panterler, 396
Kazan, Elia, 215, 216, 217
Kazantzakis, Nikos, 285, 286
Kedrova, Lila, 362, 363
Kelly, Gene, 257
Kennedy, Arthur, 311
Kennedy, Jacqueline, *(Bak: Onassis, Jacqueline)*
Kızıl Deniz, 335
King and I (oyun), 294
King of Alkatraz, (film), 167
King of Chinatown (film), 167
Kiril I, (papa), 311
Kowalsky, Stanley, 215, 233, 234
Kramer, Stanley, 400
Kurosawa, Akira, 294

Lafitte, Jean, 150
Lago de Castello, İtalya, 413
Lamour, Dorothy, 176
Lanza, Mario, 314
La Strada (film), 264, 267,269, 300, 304
Last Train From Madrid, The, (film), 150

Latina, İtalya, 269, 270, 271
Laughton, Charles, 282
Lavery, Emmet, 213
Lawford, Peter, 403
Lawrence of Arabia, (film), 331, 333
Lean, David, 309, 329, 330, 336, 337
Leight, Vivien, 307
Leighton, Margaret, 345, 348
Lepine Tepeleri, İtalya, 5
Let me Hear the Melody, (oyun), 230
Libya, 407, 408
Lincoln Hayvanat Bahçesi, 44
Lindstrom, Pia, 365, 368, 369
Lion of the Desert, (film), 409
Lisi, Virna, 400
Little Lord Fauntleroy (film), 109
Lollobrigida, Gina, 266, 282, 284
Lombard, Carole, 147, 149
Lorca, Federico Garcia, 242
Loren, Sophia, 259
Lower Depths (oyun), 107
Lust for Life (film), 279

McCarthy, Joseph R., 9
McCrea, Joel, 174
MacMurray, Fred, 200
McPherson, Aimee Semple, 75, 76, 77
Magnani, Anna, 77, 257, 287, 319, 400
Magnificent Matador, The (film), 244, 272, 273
Magnificent Seven, The, (film), 294
Mama Borgia *(Bak: Borgia, Rosa Urgitano)*
Mangano, Silvana, 257
Mann, Thomas, 8
Manzu, Giacomo, 379, 380
March, Frederic, 150
Masina, Giuletta, 262, 270
Mature, Victor, 188
Menon, Krişna, 229
Metro-Goldwyn-Mayer, 203
Meksika Devrimi, 17, 19
Milland, Ray, 201
Minnelli, Vincente, 281, 282
Minutes of the Last Meeeting, 124
Miroslava, 230
Mitchell, Thomas, 124
Mix, Tom, 48
Modigliani, Amedeo, 379
Mohammed, Messenger of God, (film), 406
Monroe, Marilyn, 313
Monte Cavo, İtalya, 259, 260
Montparnasse, Paris, 256
Mozart, Wolfgang Amadeus, 88
Muhtar, Ömer, 407
Mussolini, Benito, 71, 72
My Fair Lady (film), *("Benim Tatlı Meleğim")*, 363

Novarro, Ramon, 377
Neal, Patricia, 251
Negri, Pola, 377
Nehru, Jawaharlal, 308, 309, 310
Nettuno, İtalya, 113
Nietzsche, Friedrich, 88, 286
Niven, David, 327
Nolan, Lloyd, 167
Norton, Elliot, 215

Oakland, California, 392
O'Hara, Maureen, 185, 243, 273, 275

Olivier, Laurence, 303, 305, 307
Onassis, Aristotle, 403
Onassis, Jacqueline, 404, 406
Open City (film), *("Roma Açık Şehir"),* 255
O'Toole, Peter, 329, 330, 337, 339
Ox-Bow Incident (film), 200
Oyunlar (Anthony Quinn'in rol aldığı):
Becket, 305, 306
Borned in Texas, 230
Clean Beds, 46, 125, 141
Gentleman from Athens, The, 213
Hay Fever, 107
Let Me Hear the Melody, 230
Lower Depths, 107
Street Car Named Desire, A, ("Arzu Adlı Tramvay"), 215, 221
Çin Çin, 345

Paisan (film), 255
Palance, Jack,320
Papas, Irene, 259, 260, 327, 349, 350, 411
Paramount Stüdyoları, 139, 148, 156, 166, 291
Paris, 257, 379
Parker, Dorothy, 133
Parole! (film), 134, 139
Peck, Gregory, 163, 251, 327
Piazza di Spagna, ("İspanyol Merdivenleri"), Roma, 258
Picasso, Pablo, 256, 379
Plainsman, The (film), 251
Poitier, Sidney, 396, 397, 398
Ponti, Carlo, 70, 256, 259
Pontine Koyağı, İtalya, 5, 70, 72, 351
Power, Tyrone, 182, 184, 185
Preston, Robert, 167

Quasimodo, 282, 283
Quinn, Dona Sabina (babaanne), 25, 26, 50, 75, 135, 242
Quinn, Frencisco (baba), 16, 18, 38, 43, 46, 50
Quinn, Iolanda,(eş), 14, 238, 239
Quinn, Katherine, (eş), 9, 13, 209, 210
Quinn, Manuela (anne), 20, 21, 22, 23, 242

Rachmaninoff, Sergey, 418
Raft, George, 186
Ray, Nicolas, 171
Reagan, Ronald, 385, 386
Reed, Oliver, 411
Requiem for a Heavyweight (film), 339
Ride Vaquero! (film), 203
RKO Stüdyoları, 376
Road to Singapore (film), 176
Rodin, Auguste, 316
Roman, Ruth, 250
Roma, 352, 411
Rooney, Mickey, 339, 341, 342, 343
Roosevelt, Eleanor, 23
Rosselini, Roberto, 262
Ryan, Robert, 251

St. James Tiyatrosu, New York, 311
Sandra, Dominique, 401

Saroyan, William, 130
Savage Innocents, The (film), 171
Saviors of God, The, 286
Schopenhauer, Arthur, 88
Secret of Santa Vittoria, The (film), 400
Selznick, David, 163
Seminole, (film), 251
Seven Samurai (film), 294
Shoes of the Fisherman The, (film), 311, 412
Shoeshine, (film), 255
Signoret, Simone, 359, 361, 404
Sinbad (köpek), 8, 9
Sinbad the Sailor (film), 200
Sothern, Ann, 361
Spiegel, Sam, 333, 338, 339
Stanwyck, Barbara, 174, 201, 203, 251, 361
Steiger, Rod, 411
Stein, Gerdrude, 256
Steinbeck, John, 130
Streetcar Named Desire, A (oyun), 215, 221
Swing High, Swing Low (film), 147
Sylvia, 84, 85, 87, 286, 415

Şalyapin, Feodor, 118, 119
Şerif, Ömer, 329, 335

Tamirof, Akim, 119, 121, 167, 168
Taylor, Robert, 213
Ten Commandments, The (film), *("On Emir"),* 294
They Died with Their Boots On (film), 194
Thompson, Lee, 327, 328, 403, 406
Thorpe, Selma, 416
Tierney, Gene, 205, 209
Too Much, Too Soon (film), 205
Tripoli, Libya, 408
20th Century Fox, 181, 185, 200, 364
25th Hour, The (film), 400

Ulysses (film), 256
Union Passific (film), 174
Universal Stüdyoları, 128, 245

Valentino, Rudolph, 377
Van Gogh, Vincent, 88
Variety, 297
Velletri, İtalya, 79, 84, 352
Verona, İtalya, 311, 317
Via Veneto, Roma, 257, 258
Villa, Pancho, 17, 19
Visit, The (film), *("Ziyaret")* 364, 365
Viva Villa (film), 144
Viva Zapata! (film), 233, 237, 238

Waikiki Wedding (film), 148
Walk in the Spring Rain, A (film), 365
Walsh, Raoul, 194, 196
Warlock (film), 8
Warner Brothers, 48, 186
Wayne, John, 296
Welles, Orson, 298
West, Mae, 120
Where Do we Go From Here? (film), 200
White Sheik, The (film), 255

Whitman, Walt, 86
Widmark, Richard, 8
Wild is the Wind (film), 287
William, Tennessee, 215
World in his Arms, The (film), 251
Wright, Frank Lloyd, 95, 97

Young, Roland, 121, 123

Zampano, 411
Zanuck, Darryl, 363
Zapata, Emiliano, 234
Zapata, Eufemio, 234, 411
Zeffirelli, Franco, 312
Zorba, Alexis, 370, 371, 411
Zorba the Greek (film), 359, 360, 379
Zukor, Adolph, 167
Zurich, 379

O sabah, Roma yakınlarında Vigna S. Antonio'daki villasından bisiklet gezintisine çıkan Anthony Quinn, yol boyunca iç hesaplaşmalarından kendini kurtaramaz. İlk eşinin; Katherine De Mille'in, Birleşik Amerika'dan postaladığı, içi kişisel eşyalarıyla dolu sandığın içinden neler çıkacağını bilemediği için, kapağını açmayı bile göze alamamıştır çünkü.

O günün akşamına dek sürecek olan elli kilometrelik bu gezinti sırasında, bütün bir çocukluğunu, yeniyetmelik yıllarını, annesini, Meksika Devrimi'nde çatışmalara katılan babasını, babaannesini bir bir belleğinde canlandırır. Girip çıktığı işler, en başta meyve toplayıcılığı, ileri yaşlarda vaizlik denemesi, mimarlık tutkusu ve sonunda sinema oyunculuğu serüveni...

Aralarında Carole Lombard, Rita Hayworth ve Ingrid Bergman'ın bulunduğu sinemanın ünlü kadın oyuncularıyla yakın arkadaşlığı ve ona Oscar Ödülleri kazandıran ***Viva Zapata!*** *ile* ***Lust For Life*** *filmleriyle ilgili birbirinden ilginç anıları...*

Elinizdeki kitap, ayrıca bir romancı da olan tanınmış biyografi yazarı Daniel Paisner'in katkısıyla gerçekleşti.

ISBN 975-10-1468-9